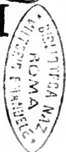
JOANNIS BAPTISTÆ VERI CANONICI PATAVINI RERUM VENETARUM

LIBRI SEX.

QUINTA IMPRESSIO.

PATAVII, M.DC.XCII.

TYPIS SEMINARII.

Superiorum Permissu.

LECTORI
BENEVOLO

VErsatur hujus Operis argumentum in armis: sed Venetæ Gentis recenset bella, quæ ab origine ejus præclarissimæ Urbis ad hæc usque tempora Religionis, ac Justitiæ causa suscepta sunt, & gesta. Cum molestis vicinis primùm, inquietisque populis; deinde sacris in expeditionibus cum perfidis, & immanibus. Verùm si aliquando cum ejusdem fidei Principibus, ne tum quidem injustè, aut temerè; sed ad propria tuenda, ad repetenda ablata, ad servanda fœdera, curandam concordiam, submovendaque odia, dimicatum est.

Res priscas præ antiquitate, & concordi scriptorum testimonio, obtrectationis vitium supergressas sincero sermone, ut sua tulerunt tempora, in compendium arctavit. In novissimis, & maximè ad Cretam gesto bello omnem operam posuit, ut in his (quorum inter vivos varia fides, pretium maneat veritati) suæ scriptionis constantiam non mutaret. Eidem placuit peracta à Venetis facinora memorabilia, atque in utra-

que fortuna præclara virtutis edita experimenta calamo conscribere, gladi veluti, criminis vacuo, puro, & innocenti, procul ab odio, adulatione, & amore, contra quos animi affectus, scriptori non minùs, quàm militi, periculosè pugnatur. Brevitas illi non erit imputanda, sed laudanda, quæ moras rumpens intempestivas, nihil subtrahit cognitioni eorum, ex quibus virtutum documenta inde promentes, aut historiarum diversitate, aut magnitudine obruantur. Hoc itaque, Amice Lector, contractum Venetarum rerum Opus noli contracto supercilio, sed exporrecta fronte suscipere, conceptum, editumque ab Auctore, qui sacræ mancipatus militiæ profitetur se nihil aut pietati, aut honori suæ Patriæ citra fidem dedisse. Vale.

AD

AD REVERENDISS. VIRUM D. D.

JO: BAPTISTAM
VERUM

Cathedralis Ecclesiæ Patavinæ

CANONICUM,

Ob recèns vulgatam Historiam

DE REBUS VENETIS.

VERE, tuos relegens libros stupet orbis, & hæret,
An majus spargas lumen, an accipias.
Scilicet Heroùm Venetùm dum grandia gesta,
Splendore historiæ tollis ad astra tuæ.
Heroes Veneti proprio splendore vicissim,
Tollunt Historici nomen ad astra sui.

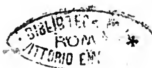
CAR. PATINUS.

RES Venetas docto sic, VERE, volumine pandis,
Ut sis Adriaca primus in historia.

Idem.

RES Venetas VERUS terna vice pandere pergit,
Ut ternas Charites composuisse putes.

Gabr. Car. Patina.

* 3 PRO

PRO

HISTORIA VENETA

CLARISSIMI VIRI

JOANNIS BAPTISTÆ VERI

EPIGRAMMA.

ADriaci Proceres, immortalisque Senatus,
Et semper Domino tradita jura Mari
Rebus compositis pax aurea: ferreus ardor
Armorum, Jani cùm patuere fores:
Argumentum ingens; sed VERUS scriptor, abesto
Jam procul à tanto livida blatta Libro.
Quod Venetus fecit, quod dixit Verus, utrumq;
Et fieri, & dici non potuit melius.

Josephi Carlotti C. P.

AD

AD VIRUM LECTISSIMUM

JO. BAPTISTAM VERUM CANONICUM PATAVINUM HISTORIAM VENETAM

Concinna brevitate edentem.

EPIGRAMMA.

JAm res Romanas, memorandaque facta Quiritum
Scripserat Euganei dextra diserta soli.
Has Florus breviter viridantem astrinxit in hortum,
Immensum ut parva sede maneret opus.
Res Venetas simili memorare Sabellicus ausu
Aggressus, Venetis Livius alter erat.
Has Verus Flori feliciter æmulus orbi
Exhibet, astricto cuncta redacta stylo.
Jam laus amborum, reliquique æquentur honores:
Verius at Vero scribere nemo potest.

Henricus Sonesius.

S E.

SEBASTIANUS
BALDINUS
Precatur longiorem vitam
CELEBERRIMO VIRO
JOANNI BAPTISTÆ
VERO
Octogenario Canonico Patavino, de Veneta Republica optimè meritò
Ob historias Rerum Venetarum summa latini sermonis puritate descriptas, & typis mandatas.

AD PARCAM ODE.

Dicata Illustriss. ac Reverendiss. D.
ANTONIO PAULUTIO
VENETO,
S. ROTÆ AUDITORI.

DIc, cur retorti pensitans lini glomum
Coli laborem supputas?
Cum, Parca, stringis forficum chalybem manu,
Et vulnerantis in modum

Su-

Subito furoris impetu te percitam
Cui comminaris flamini?
Quid? ah cruenta! comprime ictus, ictibus
VERI petis tu verticem?
Averte ferrum: VERUS in dies trahat
Momenta vitæ glurimos:
Ætatis ultimæ ruina si premit
Multis gravem lustris Senem;
Arctis rotanda necte fila vinculis,
Novoque pensa fer colo.
Quin Phryxus afferat, vel Arietis virens
Ducenda in ævum vellera:
Staminibus his desueta volvere temporis
Alabra debes, Atropos;
Cadaveribus aurata, qui calamo parat
Scribente Famæ sæcula,
Et ossa campis, & sepulta fluctibus
Qui ducit ad solis jubar,
Vivacis annos dignus hic prætergredi
Phœnicis, hic, hic occidet?
Heu non: sepulchro dedecet condi sophum
Omni rogo superstitem.
Typis remissa scilicet volumina
Testantur Auctoris decus,
Testantur undæ præpotentis Hadriæ,
Classesque bellis impigræ;
Totque Venetorum bellicosa Principum
Elata virtus comprobat;
Et tot triumphi, tot trophæa Civium
Stylo notata candido.
Si fama tanti vincet illustris Viri
Functum ter ævo Nestorem,
Is vincat ætatem. Caput, quod albicat,
Nigris refulgeat comis:
Primæva per genas Juventus floreat,
Venisque bulliat cruor;
Quando opus ahæno, vana si res non foret,
Veneficæ esset Colchidis,

Eme-

Emeritum, iniqua, cædere hoc Flamen? Scelus
Inexpiandum cogitas.
Crines ab Aurora suos pete, & suos
A Sole, cum quibus neas,
Remotiores proferens quos limites
Natura cunctis contrahit.
Audisne? Ab Axe detonat lævo Polus
Omen triumphet consonum.
O vivat ille, dum Duces, & milites
Jubet sepultos surgere;
Et Urbis, omnis regna quæ frenat maris,
Præconium dum concinit.
Ad te recurrit Musa, cogere qui potes,
Tres hasce Noctis filias,
Plutone diras qui vales stupido Regis
Lenire pœnas barbito.
Si vertis, ANTONI, Sacram legum Rotam
Æquam tueris si Themin,
Tu vocis huic præsagio nostræ fave,
Tu vota mecum concipe.
Sic eloquenti ab ore diffusas preces
Ratas fovebit Juppiter.

AD

AD DOMINUM

SEBASTIANUM
BALDINUM
POETAM EXIMIUM

DE ODE ERUDITISSIMA,

Quam ſcripſit pro longiori vita

CELEBERRIMI VIRI

D. JO. BAPTISTÆ
VERI,

Octogenarii Canonici Patavini,

RERUM VENETARUM

SCRIPTORIS

AD PARCAM
EPIGRAMMA.

TRejicius Vates ita Carmine leniit Orcum,
Olli ut reddiderit Rex Erebi Euridicen.
Nil dubitem tetras quin flexeris ipſe ſorores,
Ut Vero diſcat parcere Parca tuo
Adde, quod æternum, quem feceris ipſe canendo,
Vivet, & invitas vicerit inde Deas.
Ergo felices bis vivite verſibus ambo;
Quæ canis, ut prohibet tantus Apollo mori.

Joannis Baptiſtæ Ugolini.

IN

LAUDEM

REVERENDISS. DOMINI

JOANNIS BAPTISTÆ

VERI

EPIGRAMMA.

O Mirum! Venetus cunabula prima Senatus
Dicitur in toto consolidasse mari.
Postea crescentes in fluctibus Urbis honores
Hellespontiacis constituisse vadis.
Urbs, quæ tot palmas potuit numerare, quot undas;
Et belli, & pacis quanta trophæa notat!
Sæpius excitas compressit ad arma cohortes,
Quæ subito patrium Marte tulere jugum.
Thracius attonito non palluit undique Ponto
Bosphorus, has vidit quanto tonare rates?
Et Pyratarum quoties audacia lauri
Aspersit ramos sanguine pressa suo?
Quæ plaga, quod Pelagus, quæ climata, quæque per Orbem
Littora plaudenti non sonuere tuba?
Sed de tot gestis Venetorum, deque triumphis
Si tu, VERE, canis, vera peracta canis.
O quibus eloquiis Classis metuenda refulget!
O quibus elogiis strenua Castra micant!
Fama suas pennas, & docta Minerva papyros,
Et tibi atramentum gemma liquata dedit.
Erigis in chartis Venetæ Capitolia famæ,
Construis & calamo digna Theatra tuo.

JOAN-

JOANNIS BAPTISTÆ VERI

CANONICI PATAVINI

RERUM VENETARUM

LIBER PRIMUS.

I ulli populo unquam visum est licere suam ad Deos originem referre, Veneto maximè jus est; neque enim, nisi Deum in aquis tantæ molis, ac tanti miraculi auctorem existimare ab eventu putandum: ac Deo conditori, quo quidem nomine nemo alius mortalium gloriari potest; stupenda suis primordiis augustissimæ Urbis incrementa, atque in hunc usque diem sapientissimæ Reipublicæ administratio humanæ varietatis expers respondent. Etenim grata Civitas à Numinis cultu sub ipsum initium, & à religione natalem, annalesque suos auspicata est: nempè à dedicatione Templi, quod, incendio repentè sedato, dicatum Divo Jacobo extruxit, post Christum natum ccccxxj. mense Martio. Prima Urbis administratio neque Regia, neque Consularis. Unicum, aut ex singulari duplex imperium olim in tyrannidem abiit. Qua

de causa prudens Resp. suum libertatis decus plurium dominio fascibus integrum tutari voluit. Singulis namque in insulis singuli creabantur Tribuni, penes quos summa vitæ, necisque erat auctoritas. Annuum placuit esse hunc magistratum, decretumque, ut, si quid gravius accidisset, conventus omnium indiceretur in aliam, atque aliam insularum, ne in una continuata dignitas invidiam pareret, atque imperii jus collocare videretur. Verùm quia tantæ Reip. initia, leges, acta claris scriptoribus memorata sunt: nos paucis perstringemus, & quas ipsa domi contentiones, & studia habuit: & quæ foris bella à primis ad hæc usque nostra tempora confecit.

Res gestæ sub Tribunis.
A. C. DXXXVI.

VEnetum nomen propagari cœpit iis artibus, quibus deinceps semper Majores nostri studuere, nempe maritimis: nam in mari fundata Urbs à mari: aut injuriam timere, aut illatam vindicare debuerat. Anno quingentesimo trigesimo sexto Justinianus Imperator Amalasunthæ Reginæ necem ulturus in Gothos bellum suscipit, duce Belisario. Hic adversus Vitigen ejus gentis Regem Romam strenuè defendit, cæsoque exercitu, reli-

quum

quum hostem Ravennam usque propellit, quò insecutus fugientem, cùm urbis munitionibus tutum expugnari posse diffideret, ad deditionem fame compellere meditatur. Sed quia deerant naves, quibus à mari, & à fluminibus prohiberentur transpadanæ Gothorum urbes, ne commeatum obsesso Regi deferrent, petit Belisarius à Venetis, ut, iis comparatis, atque instructis, natum penè cum ipsa Rep. Græcorum imperium tuerentur. Præsto fuere, nihilque duxerunt illustrius, quàm pro amico Principe arma primùm capessere. Naves ergo alias adverso Pado traducunt, ne Ticino Ravennam aliquid inveheretur: alias in fluminis ostio sistunt, ne quid à vicino mari in obsessum oppidum comportari posset. Hæc inter hostica classis, Vitige per extrema omnia opem solicitante, Ticino delata secundo amne in Venetam irrupit solidè instructam. Repulsi, fractique Barbari, Veneto ex navibus acriter, nec minùs ab utraque Padi ripa Belisarii milite dimicante, post desperatam salutem sese cum tota classe dedidere Imperatorio duci, penes quem belli fructus, apud Venetos summa laus fuit. Hac una victoria occupata Ravenna, & captus Vitiges. Anno post hanc pugnam quintodecimo, Totilas Italiæ Regnum adeptus cum altero Justiniani exercitus ductore Narsete infelici exitu confli-

A 2 xit.

xit. Primum victoriarum omen pro Græcis apud Anconam maritimam urbem illuxit, Venetis Navali prælio decertantibus. Hi compluribus roſtratis ad liberandum obſidione oppidum navigantes, cùm in Gothicas triremes & numero, & robore validiores incidiſſent, iniquos apparatus æqua virtute tolerarunt; utriſque igitur infeſtis proris concurrentibus, dubio marte aliquandiù pugnatum eſt: tandem, procedente prælio, quo Veneti clarum militiæ ſpecimen edidere, Totilæ claſſis profligatur.

Ducum Origo.
DCXCVII.

CÆterùm Tribunitia poteſtas, quæ ducentos annos duraverat, ſub hoc tempus novo Magiſtratu inducto, in hunc modum excidit. Cœperant finitimorum armis Reipublicæ fines turbari, vixque intra ipſas inſulas, Tribunorum incuria, atque inertia, Veneti tutos ſe credebant, ſæpiùs à proximis populis piraticam exercẽntibus vexabantur. Hi Gradum, & Heracleam continentis oppida populati, noctu in Rivoaltum deſcendunt, ibidemque aliquot deprædantur onerarias. Navium cuſtodes à Tribunis tum negligentiùs ſuo munere fungentibus in excubiis diſpoſiti, non priùs latrones repulere,

quàm

quàm incondito clamore universam Civitatem perturbassent. Re cognita, fit undique ad naves concursus, fuganturque tumultuaria decertatione piratæ; non paucis tamen Venetorum aut occisis, aut vulneratis. Insolita clades adeò omnium animos perculit, ut, quasi violata urbis esset securitas, & libertas, Tribunis abrogatis, unius Principis novus induceretur Magistratus, nomine Ducis: quo pacto prudenter constitutum, ut in eo, quod titulo rectius, & augustius est, apud unum, unius nomen, & majestas supra cæteros insignis esset: &, quòd pro libertate singulorum tutiùs apud plures, administratio, & imperium pluribus, iisque Patritiis, committerentur. Anno servati orbis sexcentesimo nonagesimo septimo, urbis verò conditæ ducentesimo septuagesimo sexto, primus omnium recenti dignitatis splendore Paolucius Anafestus insignitur, vir præ aliis conspicuus. Anafesto Marcellus Heracleanus successit: hunc excepit Horleus Ursus, qui ab instituta Ducis dignitate cùm trigesimus nondùm annus præteriisset, facinorosa seditiosorum manu opprimitur. Tanta rei novitate perturbata Resp. alteram publicæ administrationis formam reperit, & pro Ducibus Magistros militum sibi creavit, quorum munus annuum. Attamen & his post sextum annum sublatis, cùm se superbè,

atque insolenter gererent, ad Duces reditum est. His primùm Heraclea urbs: deinde Methamaucum imperii sedes fuit: postremò Rivoaltus. Cæterùm si Reip. benè constitutæ salus, dignitas, ornamenta, & securitas firmantur legibus: his Veneta tàm sanctis semper usa est, ut non mirum, si per tot jam ætates primam illam & religionem, & nunquam interruptam libertatem pari fortuna, studioque ad nostra usque sæcula conservatam conservatura deinceps sit: nam cujus origini Deum affuisse compertum est: nunquam ei humanam virtutem, & sapientiam crediderim defuturam.

Prima Venetorum Ducum expeditio ad Ravennam.
DCCXXV.

HOrleus Ursus ita quotidianis laboribus, rebusque navalibus Venetam juventutem exercuit, ut ea, quæ tum temporis quasi adhuc metu proprii exitii collecta multitudo in insulis veluti delitescebat, apud exteros demùm clarior innotuerit. Hinc primùm sub tanto Duce Venetæ genti peperit decus Ravenna recepta. Parebat ea urbs Græcis Imperatoribus, quibus Veneti favebant publicæ augendæ rei studio. Civilium per ea tempora discordiarum fluctibus agitatam facilè

se

se oppressurum, ut agnovit Luithprandus Longobardorum Rex, cum exercitu Ildeprandum nepotem transmisit, qui brevi urbem non tàm bellicis oppugnatam operibus, quàm intestinis dissidiis proditam, occupavit, fugato Exarcho. Is ad Venetam fidem confugit, Gregorio II. Romano Pontifice ad Rempublicam litteris flagitante. Missum igitur instructissimæ classis auxilium octuaginta triremium. Sed ut hostes nihil minùs metuentes faciliùs pellerentur, Horleus, ficto repudiati Exarchi titulo, evulgatoque suo in Orientem apparatu, noctu Ravennam enavigat. Ita, ubi primùm illuxit, propè urbis mœnia applicuit, jactis, quà opus, pontibus, & per muros maturato usu scalarum jubet suos in incautos descendere, uno, eodemque tempore, quo Exarchus, dato signo, cum terrestribus copiis, quas tumultuario delectu in Æmilia comparaverat, urbem clamore maximo, impetuque aggreditur. Exciti re inopinata Longobardi, Venetum jam incubantem faucibus nec repellere, nec sustinere potuerunt. Ildeprandus somno adhuc obrutus, improvisoque tumultu perterrefactus, cum neque consilii quidquam, neque virium, occiso Peredæo duce, ampliùs haberet, in Ursi potestatem devenit. Sic Ravenna Longobardico jugo erepta Græcis restituitur: atque inde Venetum nomen illustrius redditum,

ac in finitimos posteà acriùs, vehementiùsque insurrexit.

Bellum inter Heraclianos, & Æquilios.
DCCXXXVII.

BEllum hoc civile crescentis Reipublicæ statum aliquandiù turbavit. De finibus in multos annos protracta controversia inter Heraclianos, & Æquilios: nunc assiduè, & sine intermissione toto biennio infestiùs repetita est, sæpiùs ancipiti eventu, certa demùm utriusque gentis calamitate, & vastatione ambarum urbium, quæ ad Anaxi ostia sitæ erant. Præsentium discordiarum Ursus auctor habitus, dùm Heraclianis nimiùm studere creditur, adversæ partis odium incurrit; quare post multas hinc inde illatas, acceptasque clades à tumultuante populo interficitur, mutata in Principem fide vel metu, vel necessitate.

Conjuratio Galla in Theodatum Principem.
DCCLVI.

THeodatus Ursi Principis filius, ac publicæ dignitatis hæres, ut partes expleret optimi Ducis, cujus in primis est tueri suos, ne unquam externis pateant ag-

aggreſſionibus, Brundulum caſtrum, quod imminet oſtio Atheſis, quà in mare influit, firma arce muniendum, latiſque vallandum aggeribus curavit: profectus & ipſe in eum locum, ut opus præſentia acceleraret. Hanc nactus occaſionem Methamaucenus quidam Galla nomine tyrannidis ſuſpicionem in Principem apud cives concitavit. Ea injecta vulgo, creditaque, cùm nimia ſuſpecti ſceleris indignitate omnium animi angerentur, facta conſpiratione ad arma concurſum eſt, ac Theodatus ex improviſo interceptus congreſſu iniquioris aliquantò pugnæ, fortiſque, dum parati imparatos invadunt, fuga etiam ſibi conſulentibus, qui circa Ducem verſabantur: in quem exinde Galla ſceleratas manus injecit, ac dignitate, nec non & oculis orbatum procul à patrio ſolo relegavit. Reſtitutæ quaſi libertatis vindici Gallæ ſummus Reip. honor defertur: ſed cùm partam ſcelere poteſtatem per ſcelus exerceret, ea altero anno exüitur, effoſſiſque luminibus juſtas ſui flagitii pœnas perſolvit.

In Longobardos expeditio.
DCCLXXIII.

ADverſus Longobardos Carolus Gallorum Rex ob res præclarè geſtas Magnus cognomine, proſperè dimicavit.

Eos populos ducentis ante annis ad invadendam Italiam è Scandinavia Oceani Aquilonaris peninsula exciverat Gothorum terror, exitiumque Narses, masculæ prorsùs virtutis miles, qui non minùs sagaciter, quàm verè Imperatrici se ad pensum revocanti, Ordiar, inquit, telam, quam nec ipsa tu, nec maritus facilè retexet. Postremus Longobardorum Rex Desiderius, quamvis exutus viribus, armisque Gallicis Ticini obsideretur, haud tamen recuperandi Regni spem abjecerat, qui aperto amne sat commodè bellum trahebat. Quamobrem, ut urbs cum hoste citiùs caperetur, Venetorum auxilia solicitari cœpta. Hi, Romano Antistite, Regeque Gallo sic precantibus, XXV. armatis navibus in Padum, Ticinumque trajecti, omni auxilio inclusum hostem spoliant; eundemque sequenti anno victum, capto oppido, in Galliam Carolus abducit. Ex hac decora expeditione Veneti ab Adriano Pontifice ingrati animi monumentum obtinent, ut Episcopali dignitate Rivoaltus nobilitaretur, quam olim Gradentium propriam demùm in Patriarchalem commutavit Nicolaus Quintus sexcentesimo, ac septuagesimo septimo post anno, idque muneris, honorisque Laurentio Justiniano sanctissimo viro primùm obtigit.

Ci-

Civiles Venetorum tumultus.
DCCCII.

MAuritius Galbajus Princeps, ita sibi in Reip. administratione publicum amorem conciliarat, ut filium obtineret dignitatis consortem, & successorem, pernicioso quamvis ad posteros exemplo, quod annis CC. circiter, ac LX. usque ad Principatum Dominici Flabanici invaluit: nam tùm mos ille cooptandi in gubernanda Rep. socii, successorisque sublatus est. Mortuo Galbajo Joannes filius Mauritium ex se natum in imperio collegam ascivit. Sed ut primùm juvenis mores se detexere, Venetos concessæ potestatis pœnituit. Nulla erant scelera, quæ liberæ genti invisa non committeret. Hæc Pater dissimulatione alebat: quare eò usque progressum, ut ex sese Mauritius omnia tàm humana, quàm divina administraret. Ea propter Joannes Patriarcha Gradensis amicitiæ jure crebriùs admonuit, ne pergerent tantis criminibus se fœdare: scirentque, libero populo imperare sibi datum. Verùm degenerant Principes in tyrannos, quando justæ admonitionis sensum excutiunt. Illi pium censorem ægrè ferentes Gradum paratis bello navibus clam provehuntur, Patriarcham fraudis ignarum capiunt, celsaque turri præ-

cipitant, exprobrantes ei, quòd Principibus oblatrasset. Infandum parricidium Venetus aut ferro, aut igne expiandum conclamat. At interim popularem impetum compescuit delata Patriarchalis dignitas Fortunato demortui nepoti. Is nihilominus commissi à Ducibus sceleris vindictam reposcens, conjuncto sibi Obelerio Methamauceno, ad Carolum Magnum in Galliam proficisci meditabatur, ut regia arma adversus Duces excitaret. De hoc illi moniti consilio Gradum rursus perrexerunt. Fortunatus arrepta fuga maturavit in Galliam: Obelerius cùm in Tarvisinum agrum recessisset, ab exulibus Venetis, & Ducum hostibus Reip. Princeps declaratur, validaque agrestium manu adjutus, Methamaucum oppugnatum venit. Joannes, & Mauritius à suis destituti, cum se armato hosti opponere non possent, subito effugio Mantuam petiere. Victori Obelerio publica administratio confirmatur, datusque socius frater, cui Beato nomen. Interim, quia de revocandis in urbem, & imperium Ducibus compertum est studere Heracleanos, Obelerius Æquiliorum auxiliis subnixus impigrè obstitit: nec manu minùs, quàm lingua promptus, ut Joanni, & Mauritio spem omnem in patriam redeundi eximeret, suis persuasit, non priùs à civilibus discordiis cessatum iri, quàm ipsa una Heracleanorum

urbs

urbs funditùs deleretur: ita commisit utrumque populum, qui in diversa distractus continuis dissidiis, præliisque se eò usque laceravit, donec mutua clade cives, mutuoque excidio civitates ambæ conciderint. Ex eo tempore Methamaucum, & Rivoaltus insulæ habitatoribus auctæ. Cæterùm exacti Duces patria, & honoribus spoliati, Nicephorum Græcum Imperatorem adiere imploratum subsidia, quibus ad suos reducerentur. Quam ob causam Fortunatus, & Obelerius veriti, ne impetrata ope pellerentur. Pipini Italiæ Regis arma in Græcos rebellium auxiliarios fautores solicitarunt. Attamen diversum sortita est eventum Gallica expeditio, dum sanior Veneti populi pars, Angelo Badurario consulente, in eam sententiam coiret, non esse cum Nicephoro fœdera violanda. Hinc Obelerius, ac Beatus, qui contrà obstinatissimè nitebantur, popularem tumultum ut declinarent, exules urbe discesserunt, ac in patriam concitavere Pipinum. Nec multò post divisum Orbem constat inter Carolum Magnum, Pipini patrem, & Nicephorum, ea lege, ut alter Orientis, alter Occidentis Augustus diceretur: & medius inter duo Imperia, veluti utriusque terminus, Veneta Respublica staret, tertium veluti Numen, nullique obnoxia majestas.

Bel-

Bellum Gallicum cum Pipino.
DCCCIX.

CUm Pipino Italiæ Rege declarato bellum gessere Majores nostri, non tàm hostium strage funestum, quàm suæ virtutis experimentis præclarum: atque tum primùm pro libertate deprompta fuerunt arma: maximèque hoc bellum curam Reip. solicitam habuit. Populus enim in se, vicinosque satis pollens, utrùm in procurrentis imperii Gallici impetum, ac in omnem partem valeret, non sine trepidatione dubitatum. Ea certè belli contentio fuit, ut in experimentum illata fato putaretur; an scilicet Veneta virtus imperium stabile contra omnes, ac æternum quaquaversum habitura foret. Re vera Pipini ambitio Venetos invasit, ut imperii sui fines dilataret. Nostri hostium minas sprevere primùm freti Græcorum classe sub Paulo Patricio: quo tandem discedente, propter occultas cum civibus quibusdam simultates, soli rem sedulò navarunt. Sub hæc conatur Pipinus, legatione transmissa, Venetos ab Imperatore Græco retrahere: idemque speciosis nominibus agit cum Dalmatis, ut horum populorum auxiliis, concessoque usu portuum, tutiùs alienas ditiones occuparet. Nostri, quamvis neutrius censerentur imperii, Nicephori tamen rebus summè aderant, cùm id

Reip.

Reipub. interesset: quare neque regiis in præsens postulatis, ut anteà, neque Ducum adhortationibus acquievere. His commotus Pipinus bellum acerrimè intendit, parataque numerosa classe, primùm Dalmatiæ portus vexare cœpit: mox inde crebris incursibus proxima urbi loca infestare: id animo cogitabat fore, consulente Obelerio, ut occupatis in vicinia insulis, & oppidis, nulli Venetias commeatus importarentur, atque ita nostri, exclusis terra, marique ad vitam necessariis, inedia tandem, ultimo obsessarum urbium malo, compulsi deditionem facerent. At Veneti, nec hosti cedendum, nec bellum remittendum rati, ut Gallum propulsarent, majores naves in anchoris juxta Meduaci portum stare jubent adversus navigia, quæ Ravenna duci credebantur, Brunduli arcem geminato præsidio communiunt: & contra fluviatiles lintres ex omnibus insulis contrahunt minores cymbas. Hæc inter Pipinus terrestri exercitu omnem littoris oram occupat, Brundulano vico potitur, præter arcem. Clodiam exinde pergens subegit, ac reliqua circùm stagnantia loca brevi temporis momento in potestatem suscepit. Methamauceni, cognita vicinarum gentium calamitate, certique imminere hostem, maturè omnes in Rivoaltum confugerunt, vacua Gallis hospitia relinquentes. Ejus fugæ nuntio Pipinus graviter iratus,

ratus, quia ſe tùm deceptum ſpe, ſuiſque è manibus elapſam prædam videbat. Noſtri in Rivoalto conſidentes ob inſulæ inacceſſæ ſitum univerſas Gallorum vires, & furias in circunfuſis longè, latèque æſtuariis facilè ſperabant eluſum iri. Interim compluribus diverſi generis extructis navigiis Rex ex Albiola ſolvit, & ut pro comperto habuit, Venetis certum eſſe, aut mori, aut vincere, in eos ferociter movit innumerabili miſſilium jactu: illi, quibus à Claſſis Præfecto, cui Victoria nomen, fœlici omine in hoſtem promittebatur victoria, tùm navium agilitate, tùm rei navalis, ac præſertim canalium errantium peritia, obſervato aquarum in altum recurſu, in adventantem Gallum à fronte, à lateribus impigrè invehuntur. Crudele continuò miſcetur certamen; hoſtes prædæ cupiditate trahi: Veneti pro aris, focisque, proque ipſa libertate, qua nihil carius, in pugnam ruere: ob id acerrimè dimicantes memorabilem Gallorum cædem edidere. Ita fractus Pipino animus, injuſtęquæ expeditionis præmium clades, dedecus fuit, ac fœdus diſceſſus: imò certa mors: ubi enim Mediolanum ſe recepit, debacchante in ſemet ira ob rem malè geſtam, paucos intra dies extinctus eſt. Sic adverſus Caroli Magni filium proſperè pugnatum accepimus: & bono Reip. fato; nam tum primùm ob exciſum Methamau-

cum

cum Ducalis ſedes in Rivoaltum ab Angelo Baduario, qui Gallicam diſſuaſerat ſocietatem, ad publicam evecto adminiſtrationem traducta eſt, quò loci in poſterum adeò crevit res Veneta, ut non minùs finitimis, quàm longinquis populis etiam bello par eſſet: ipſaque urbs haud immeritò omnium Italicarum regina habeatur.

Bellum Saracenicum primum.
DCCCXXVII.

SAraceni ſuperioribus annis vincendo longiùs progreſſi Conſtantinopolim, Byzantium olim, integro ſeptennio obſedere: mox ab irrito conatu in Hiſpaniam navigantes, totam eam provinciam, Gothis feliciter expulſis, occuparunt. At Galliam deinceps incurſantes, victoriiſque audentes Carolus Martellus contudit, proſtravitque. Tandem barbaræ quod reliquum nationi Sicilia, Calabria, Apulia, & Italiæ pleraque patuerunt. Cum his hoſtibus Veneta virtus pro ſociis diù ſe exercuit: atque tum Michaelis cognomento Balbi Græci Imperatoris precibus in Siculam expeditionem Senatus miſit. Suſceptum in impios hoſtes bellum Deus non tàm læto beavit fine, ſed etiam muneribus auxit, allato per eos dies ab Alexandria Divi Marci Evangeliſtæ corpore, ut illum pro tutelari ſuo numine Veneta Reſpubli-

ca perpetuis deinde temporibus veneraretur.

Curicta insula expugnata.
DCCCXXX.

OBelerius, post acceptam à Pipino cladem, in Curictam insulam, hodie Vegliam, recessit: sed neque tempus, neque continuata calamitas extinxerant adhuc omnium malorum incendia, cupiditatem imperii, & ambitionem. Quamobrem, excitatis media in urbe factiosorum discordiis, quærebat patriæ, ac pristinæ dignitati restitui. Illum Methamauceni cives asserebant æmulatione, & invidia Joannis Baduarii Ducis patria prohiberi: jamque minacibus armis apparebat, manu reducendum Obelerium; cùm Princeps prudenti consilio domesticos in primis tumultus reprimere aggressus, sublatis penè omnibus adversæ factionis, Methamaucum sceleftorum sedem immisso igne delevit. Secundùm hæc comparata classe in auctorem scelerum se convertit. Tenuit eò usque Curictam dura obsidione, donec vi expugnatam redegit in potestatem, ac patriæ hostem ultus est. Is oppressus jugulatur, atque militum manu digno suis criminibus supplicio discerpitur.

Carof-

Carossiana conjuratio in Principem.
DCCCXXXV.

CArossius quidam nomine, clarus genere, excogitati in Ducem nefandi sceleris patricios satellites habuit. Hoc auctore contracta perduellium societas, & inita conspiratio in necem Joannis Baduarii, cui nihil aliud æquè, ac virtus, & fortuna invidiam movit. Princeps facinorosum impetum effugio in Galliam declinavit, & Carossius publicam administrationem quasi vacantem invasit. Verùm quia malè acquisitum imperium haud facilè retinetur: Veneta plebs semper in priorem, ac legitimum dominum pari fide, Carossium adorta, orbatum oculis extra urbem ejecit: neque his contenta, sociis conspirationis ad unum conquisitis, trucidatisque, Joannem postliminio suæ reddidit dignitati. Postremò, quòd is graves simultates cum Mastalicia gente, cujus summa apud populum gratia, & auctoritas, exerceret, Gradum relegatus est, ne scilicet, continuante dissidio, Respub. gravius aliquod damnum contraheret.

Pri.

Prima in Narentinos expeditio.
DCCCXXXIX.

NArentini juxta Naronem fluvium non procul ab Epidauro ad Illyricum mare siti, suis è latebris anguium more proreptantes quotidie fermè in mercatorias Venetorum naves erumpebant. Insidiantium fallacia scopulis ferè, & sinuum fraude juvabatur. Contra prædones modò prospera, modò adversa fortuna visa est. In primo cum illis conflictu fœdè repellimur, Petro Tradonico Duce. Hic demùm ab externo præservatus hoste domi periit, facta suorum conspiratione; incertum qua de causa: sed cùm in parricidio nulla satis justa ad sceleris patrocinium prætexi posset excusatio, de sontibus ultio est habita. Cæterùm non priùs Narentino bello C. ac LXX. annorum finis datus, quàm jugum illi genti impositum, dirutaque oppida, ut hodie, quæ, & ubi fuerint, requiratur.

Bellum Saracenicum secundum.
DCCCXL.

VAstabant incendiis, & rapinis Græcas cum primis insulas Saraceni, nihilque extra injuriam, quod ferro, & igne peti posset. Græci propriis diffisi viribus, sensim collabante Orientis imperio, ad cohiben-

hibendas hoſtium populationes Veneta auxilia impetrant: delectu à noſtris validiſſimarum navium habito in hoſtes itum eſt: Venetam, Græcamq; claſſes ductabat Joannes Tradonicus, Saracenicam Sabbas. Hic noſtros juxta Crotonis littora operire ſtatuit, quò demum loci ſupervenientes acre cum barbaro injere certamen; utrimque totis viribus, animiſque concurſum eſt, & ſtetiſſet poſt longum, variumque congreſſum apud fœderatam claſſem victoria, niſi Græci ad primum ferè pugnæ ſignum turpiter effugiſſent. Exinde univerſus hoſtilium armorum conniſus, & rabies converſa in Venetum, qui diù ſibi, reliquiſque animo, ac virtute par, ad extremum numero hoſtium, ac ſuomet labori impar laſſas manus, non victas Saraceno permiſit. Triremes fermè omnes, aut captæ, aut merſæ. Proſpero hoc ſucceſſu elati Barbari in Dalmatiam rectâ navigarunt, ut onerarias Reip. apud Tergeſtinos interciperent, cùm priùs ſingulos captivorum variis cruciatibus enecaſſent, atque ita omne odium tum in Venetum nomen effudiſſent.

Secunda in Narentinos expeditio
DCCCLXIV.

ILlata ab Saracenis clades Narentinis invadendæ Reipub. occaſionem præbuit: quamobrem pe[illegible]pora ita Adriaticum

mare

mare infeſtum reddebant, ut Venetiarum ora nihilo melior appareret, quàm cujusque arctiſſimè obſeſſi oppidi. Sic oppreſſa civitas in latrones continuò exiliendum proclamabat; non expectandum, ut mediam in urbem irrumpentes hucuſque florentem infanda barbarie fœdarent. Patres iis querelis accenſi, vulgique alacritate animoſa in victorię auſpicium traducta, XXX. longarum navium claſſem quàm celerrimè comparant, cui Urſus Baduarius præficitur, vir tanti nominis in re bellica, ut ad evulgatum inſtructæ claſſis, delectique ducis nuntium Narentini reformident; ob hanc propè cauſam, non modò ſeſe ſubeunti Baduario objicere non audent, ſed etiam ſupplices pacem per Legatos exorant. Hæc tutior ſperata victoria Venetos præbuit faciles deprecantibus: nec alia lex deditis injuncta, quàm ut rata æſtimatione, quæ damna intuliſſent, ex æquo, & bono ea rependerent.

Bellum Saracenicum tertium. DCCCLXVII.

SAraceni ad conſueta latrocinia reverſi Dalmatiæ, & Hiſtriæ maritimas oras depopulantur: demùm Gradum per rapinam, & nefas invadunt. Urſus Baduarius Princeps in proximos hoſtes, & ipſi fortaſsè urbi ex vicinia inſidiantes valido na-

vium

vium apparatu progressus est. Eos circa Gradum præpropero accessu, inopinoque ita perterrefecit, ut vel ipso pugnæ indicto signo turbarit adversam classem, & in fugam converterit. Fugientem insecutus hostem non procul à Tarento penitùs profligavit. Rei feliciter navatæ testis erga Principem extitit publicus Venetorum favor: illi ab expeditione revertenti datus consors imperii Joannes filius, qui tum etiam ipse non minori virtute contra Barbaros, pugnaverat.

Comaclensis pugna prima.
DCCCLXXXI.

JOannes Baduarius paternæ dignitatis hæres Comaclum, quod intra antiquæ Venetiæ limites esset, Reipublicæ uti debitum asserebat. Hac de causa fratrem, nomine Baduarium, Romam mittere statuit, ut, Pontifice auctore, oppidum Veneto juri cederet. Comaclenses, explorato Ducis consilio, asciscunt in auxilium Ravennates, & Venetum legatum per suos fines transeuntem adorti multis vulneribus ab itinere avertunt. Baduarius in patriam reversus brevi post interiit. Joannes injuriam, fraternamque cædem ulturus justa classe Comaclum aggreditur, tantoque irati animi æstu, ut oppidi non contentus expugnatione, omnes ferè illius incolas cruenta

ta pugna cæciderit. Sed neque hæc vindictæ cursum sistit; impotens est enim iracundiæ gustus, ac sui ipsius esca, & fomes; in ipsos Ravennatium penetrat fines omnia vastando flammis, ferroque, nec priùs metam cædibus constituit, quàm desideratis, qui cæderentur, cùm reliqui sibi fuga, vel in proximos montes, vel in subjectas castrorum munitiones jam anteà consuluissent.

Tertia in Narentinos expeditio. DCCCLXXXVII.

HI populi, quasi anniversarii Reip. hostes ex Illyrio Caprulas usque, inque ipsa urbi proxima loca prædabundi advolarunt. Illos à rapinis Venetus ut dimoveret, longis aliquot rostratis insectatus, haud procul à Miculo Dalmatiæ promontorio offendit. Petri Candiani Ducis exemplo, & adhortationibus valida in prædones facta est impressio, primoque congressu res Veneta superior fuit. Cæterùm nutante fortuna, dum Candianus nimiùm victoriæ avidus in confertissimos sese hostes protrudit, ictu sagittæ perimitur. Eo casu consternata classis, cùm sine duce loco stare non posset, nudatur sensim defensoribus, & in rapaces manus tota concedit.

Hun-

Hunni à Venetis victi.
DCCCCIII.

RESpublica si qua vulnera superioribus bellis acceperat, ea Hunnorum spoliis lenivit. Gens illa Scythica denuò suis excita sedibus devicit in ipsis Italiæ faucibus Berengarium; atque inde strages, ruinasque tectis, agrisque inferendo in Carnorum regionem sese effudit: magno demùm impetu erupit in hanc nostram provinciam fama Venetarum opum. Tota igitur Venetia iis ingruentibus miserandum in modum vastata; nobiliora oppida direpta, eversaque, ac inusitatis cladibus infelices populi afflicti. Hoc rerum cursu, nulloque resistente, Hunni, combusta Clodia, nihil prætermittunt, quod nostri aut pati, aut timere possent: & cùm unam Rivoalti oppugnationem procaci animo volverent, ad hanc paratis undecumque ratibus se instruunt. Porrò Veneti, qui adversis in rebus semper invicto fuere animo, ad immanissimum hostem longè arcendum ingenti audacia, & Gallicæ quondam cladis recordatione erecti bellum procurant, exiliuntque animosi, præsente Petro Tribuno Principe. Manus circa Albiolam conseritur, & res primò missilibus geri cœpta, hostium ictus invalidi cadebant; quia instabiles, incertique: nàm jaculato-

res barbari terrestribus assueti præliis fluctuabant in lintribus. Veneti navibus firmi, veluti stataria pugna, hostes facilè turbare, sternere, fundere, injectisque harpagonibus in fugam datos sistere, ut universi aut gladiis, aut aquis perierint. Constat, modico Veneti sanguinis impendio tàm celebrem de Barbaris hucusque victoribus victoriam constitisse.

Comaclensis pugna secunda.
DCCCCXXXII.

COmaclenses, deposita prioris cladis, & Venetæ virtutis memoria, obsessis viarum aditibus, in nostros illac transeuntes latronum more grassabantur: cives sæpiùs conquesti, & mercatores de interceptis mercibus ingeminantes querelas, Remp. ad arma compulerunt: sed non priùs hostibus illata, quàm præmissa legatio, qua repeteretur ablatum. Et tamen tùm recepta, cùm ex Reip. lege in foro jam occupato recitata Venetum habuit & testem maleficii, & judicem noxæ. Classis cum Duce in hostile solum trajecta omnia circùm diripiendo in anceps, dubiumque periculum oppidanos adduxit. At enim contra hostem jamdiù, nimiumque reluctantem expositi classiarii, & in obstinatam gentem, munitionesque conjectæ faces. Ità postremò secuta est deditio, restituta furta, & fides

pu-

publica expressa, qua Comaclenses Veneto imperio se parituros promisere.

Impia Finitimorum insidiæ repressæ.
DCCCCXLIV.

SEmper Veneta Resp. circumsideri visa est ab invidia, & odio finitimarum gentium. Dalmatæ, Histri, ac Tergestini, vicini populi, veriti, ne aliquando illius mole opprimerentur, in ejus perniciem non semel conjurarunt. Ea propter piraticis insultibus Gradum, proximaque loca ab his latronibus sæpè vexata, & occupata: à nostris crebrò defensa, ac recepta accepimus. Mos erat convenire quotannis in templum urbis maximum Divò Petro in Insula Castellana dicatum: ubi virgines cum propinquis aderant, quælibet nuptura, cui magis aut dote, aut ore placeret. Finitimi hostes nocturna navigatione in viciniora stagna devecti, tamdiù tacitis insidiis quievere, donec nuptialis conventus ageretur, cujus tandem certiores, facto impetu, templum adorti, armisque repentè omnia turbantes dotalem virginum apparatum depopulati sunt. Insolens hoc facinus adeò Venetæ juventutis animos perculit, ut prædones persequendos nulla mora decreverit. Levioribus itaque advecta lintribus furta jam dividentes in Caprulanis paludibus inopinatò oppressit, tanto-

que ardore, ut, repetita præda, latrones ad internecionem uſque confecerit. Re feliciter geſta, actæ ſunt Deiparæ Virgini grates, quod hucuſque ex ipſo victoriæ nomine obſervare licet.

Cædes Petri Candiani Ducis. DCCCCLXXV.

Supremæ dignitatis faſtigium, quod clementia potiſſimùm, ac morum ſanctitate ſuſtineri debet, Petrus Candianus Quartus nullo non ſcelere corrupit. In Reip. gubernacula, adnitente populo, Patri Duci cooptatus imperium ſibi uni aſſerere maluit per nefas, quàm cum aliis per leges habere commune: inde moliri inſidias, & ſeditiones alere intra cives. Quibus ſtudiis offenſi Veneti proſcripſere contumacem, ſpe dignitatis, ac patriæ repetendæ præciſa. At ille ingenio ferox, impetrata ab Ravennatibus ope, fœdis excurſibus laceſſivit rem Venetam. Patre extincto, hunc tamen eumdem civitas, quem jure odiſſe debuerat, populari prorsùs levitate in priſtinum honoris gradum exulem revocavit. Sed brevi, ut populum ſuæ inſtabilitatis pœnituit, ita Candianus meritas tyrannicæ adminiſtrationis pœnas dedit. Reverſus enim in patriam, remoto pudore, ac metu, more veteris impotentiæ graſſabatur, priore abdicata conjuge, Uval-

valdertam Oberti Hetruriæ Principis filiam duxit: & hac elatus affinitate omnia pro libidine gessit. Quæsita juris specie, qua velaret ambitiosos spiritus, in Opiterginos, ac Ferrarienses, inconsulto Senatu, movit, ut repeteret prædia, quæ sibi dotis nomine assignata jactabat: in præstantiores quoque viros suam sævitiam, ultionemque confictis criminibus explevit. Postremò, ut cœpit vindicem populum, conscientia scelerum, domestico tyrannorum tortore, reformidare, regias domos communivit, & in arcis usum forti præsidio firmavit. Interim Venetus avitæ libertatis omninò memor, arreptis armis, conatus est intra tecta impium Ducem aggredi. Sed, ut se cominùs repulsum ab custodibus sensit, alti furoris arma, faces, & ignem in atrium ejaculavit, quo intestinus hostis subcensus illustre civibus pervicaciæ spectaculum præbuit. Spretæ apud iratam plebem captivi preces, ac nequicquam pro infante filio deprecantis: utrique fauces elisæ, & cadavera in macellum abjecta, memorabili exemplo puniendæ tyrannidis; ne quis ad imitandum scelus superesset.

Histria, & Dalmatia in ditionem recepta, eversi Narentini.
DCCCCXCVII.

Regna, & imperia tunc collabi visa, cùm primùm ab avita religione, & justitia declinarunt: duobus his fundamentis destitutum Orientale imperium eo tempore corruit, quo Imperatores sacrilegum cum Deo, Divisque bellum gessere. Inde Principum contemptus, civium querelæ, ortæ seditiones, & discordiæ: adeò Græcorum vires enervatæ, ut in posterum non fœderatis opem, non suis jam desperatis rebus auxilium ferre possent, vel contra domesticos, vel adversus externos insultus. Cùm itaque gliscerent ubique tumultus, hi potissimùm in Illyricis invalescebant. Histri, & Dalmatæ à finitimis montana incolentibus, & præcipuè à Narentinis perpetuis rapinis divexabantur. Igitur cùm se à tantis calamitatibus eximere propriis viribus nequirent, missa ad Venetos legatione, se, suasque urbes, & liberos Senatui permiserunt; at non priùs in tutelam recepti sunt, quàm explorata Græci Imperatoris voluntate, ne quidquam in fœdera committeretur. Hoc facto, Petrus Urseolus Princeps classe lectissima instructus confestim in provinciam transmisit, & primùm in Histriam. Ad Venetarum

tri-

triremium appulsum primi omnium Parentini alacres se Venetæ potestati submiserunt: hos secuti Polani, pleraque alia castra, & quacumque Veneta classis pergebat, quæ dederent se, oppidorum legati occurrebant: omnes benignè appellatos Princeps cum muneribus, ac privilegiis dimisit. Mox in Dalmatiam trajectum, ubi Jaderenses in Reipub. fidem ultrò jurarunt, evulgataque illorum deditione, reliquæ ferè omnes urbes, non tàm, quæ littoreis, quàm quæ mediterraneis in locis sitæ erant, se Venetorum fidei commisere. Sic tum nota omnibus Reipub. æquitas, justitia, & mite imperium ad se volentes pertraxit eos populos, & retinuit humanitate magis, quàm vi: quo gubernationis genere allectæ finitimæ gentes ultrò Reip. leges amplexatæ sunt. Corcyra tamen nigra, hodie Curzola, & Lesina, olim Pharia illas detrectantes maluerunt omnia pati, quàm sese tradere. Urseolus, ne aliqua remanerent in provincia bellorum semina, quibus demùm in deditis jam populis seditiones nascerentur, decrevit armis uti, ubi Veneta clementia locum non invenisset: cùm interim repugnantium animos partim spe, partim metu tentasset, classem admovit, & quemadmodum hostem primò non violenter terrendum censuit, quòd voluntariam deditionem non desperasset: ita si plus æquo protraheret spem, se nihil hostile

prætermissurum minitabatur. Terra, marique acri obsidione pressi non diù restitere, quin deditionis signo clementiam, ac virtutem Ducis implorarent. Pharii diutiùs, acriùsque reluctati sunt: loci quippe natura, situque aspero se inexpugnabiles arbitrabantur. Veneti adversus obstinatum hostem pertinaciter dimicantes magno impetu tentarunt irruptionem in arcem, tantaque à nostris missilium multitudo fertur emissa in propugnatores, ut hi, ceu densissima grandine obtecti, præsidio tandem decedere, ac mœnia vacua relinquere cogerentur. Suis itaque defensoribus nudatum oppidum occupatur, ac supplicium de iis sumptum est, deditionem qui dissuaserant. His peractis in Narentinos itur: horum castra, totaque regio latis vastationibus perpopulata, ac diruta, deletumque cum ipsis oppidis pervicacissimæ gentis nomen. Sic libuit aliquando crudelissimi hostis rabiem, & sævitiam pari crudelitate, ac furore multasse. Ita igitur Narentini eversi, acquisita Histria, occupata Dalmatia. Victrici classe reversus Urseolus ab effusa civitate veluti triumphans excipitur, decretumque à Patribus, ut deinceps Dux Venetus Dalmatiæ quoque nobilissimæ provinciæ Princeps appellaretur.

Bel.

Bellum Saracenicum quartum.
MV.

Funesto iterùm agmine Saraceni petentes Italiam, post subactam Capuam, Barium in Apulia terra, marique oppugnabant: qui obsidebantur, à fame hoste interno, ac inexpugnabili mortalibus malo non minus pressi, quàm à circumsidentibus Barbaris, jam se hosti permisissent, si eò ampliùs Veneti rei frumentariæ, & militaris apparatus auxilia retardassent; quare iis laborantibus opportunè subvenere fortissima classe, quam militibus, & commeatibus non mediocriter instructam eduxerant: cæterùm vehementiùs in Saracenos res gesta, recenti adhuc memoria acceptæ ad Crotonem cladis. At verò à nostris non tàm Barium obsidione liberatum, quàm ex ipso hoste, multis ex illius triremibus in conflictu disjectis, reportata victoria gravissimo quidem exitu nobilis, ut Saraceni toto mari depulsi non ampliùs ab eo tempore classibus oras Italicas appetere ausi fuerint.

Pugna cum Adriensibus prima.
MXV.

OTho Urseolus Petri Ducis filius ad Reip. gubernacula delectus expeditionem in Adrienses suscipit, quòd popularentur Venetos fines. Infenso hosti tumultuario delecto occurrit, Lauretumque ad Padi ostia aggreditur. Principis celeritas magnam Adriensibus trepidationem incutit, Venetoque victoriam parit. Cruenta pugna profligati, & à præsenti populatione repressi; ac, ne quid ampliùs simile in posterum molirentur, cohibiti.

Bellum in Murcimirum Liburniæ Regulum.
MXXIII.

HOc anno Murcimirus Liburniæ, vulgò Croatiæ, Regulus prædabundus in Jaderensium fines irrumpens Venetos ad arma traxit. Ne igitur illata fœderatæ genti impunita esset injuria, nostri ex improviso feruntur in hostem, atque uno quasi impetu profligatum in suorum montium anfractus, & latibula cum cæde propellunt. Fugatis Liburnis, eò tamen usque instant donec ad victoriam nihil ultra prædam deesset, quam uberem, & sanè luculentam accumulant. Hæc res non minùs

nùs Murcimiri temeritatem castigavit, quàm turpis antea fuga. Cæterùm petenti data pax, quam cum potentioribus colendam, neque æmulatione potentiæ validiores irritandos suo malo didicit.

Prima Jaderæ defectio.
M.L.

JAderenses fidei religionem, quæ annis LIII. cum Venetis jurejurando intercesserat, voluntaria defectione polluerunt, sese Regi Pannoniæ dedentes: vicinis quoque urbibus sollicitatis, ut detestandum exemplum ejusdem fraudis imitatione comprobarent. Patrum animos inexpectatus tantæ novitatis nuntius summè perturbavit: nisi enim primo quoque tempore expedita classis in Dalmatiam navigaret, non multò post reliqui ejus provinciæ populi defecturi videbantur. Dominicus Contarenus Princeps in expeditionem profectus Jaderam eo impetu oppugnavit, ut illa assiduè concussa muralibus tormentis, fugatisque Pannonum auxiliis, ne excisa à fundamentis ignominiæ suæ testis esset sempiterna, novo fidei sacramento obstricta fuerit. Haud parum profuit urbs vi recepta; nam à cæteris Dalmatiæ oppidis, illius expugnatione audita, fides servata est Venetis.

Bellum Normannicum primum.
MLXXX.

Venetorum auxiliis sæpiùs ſtetit res Græca, ſi annalibus credendum, & præcipuè, quo tempore Normanni, Guiſcardo Duce, maritimam Macedoniæ oram cædibus, ac rapinis complebant. Ea de cauſa Græci, ut proſpicerent ſuis accifis rebus, adverſus recentes hoſtes probatam in alios Reip. opem implorant. Quare noſtri amicæ genti gratificantes validarum triremium numerum comparant, & Dominico Silvio Duce in Normannos pugnaturi ex urbe diſcedunt. Pervenere ad Dyrrachium tum obſeſſum, datoque pugnæ ſigno in adverſam claſſem fecere impetum. Hoſtes Venetas triremes non minori impulſu excipiunt, quàm illæ in ſuas raperentur: certamen utrinque ſuboritur cruentum, & noſtri præliari pro ipſa patria libertate, non pro ſociis, videbantur. Diù ancipiti eventu res geſta, tandem disjectis hoſtibus, ſubmerſis, actiſque in fugam navibus, mare Dyrrachinis anteà occluſum, & ſecuritatem aperuit, reſtituitque Silvius magna Venetæ gentis fama. Attamen, quia fortunæ vires inſtabiles ſunt, & repentinæ mutationes, bellum hoc à nobis proſperè confectum brevis ſecuta eſt quies, pulſo ab imperio Nicephoro Boto-

nia-

nate, & vi illud occupantibus Comnenis. Normanni tumultibus, ac seditionibus, quæ per id tempus Constantinopoli gliscebant, pellecti, reparatis denuò viribus, Dyrrachium regressi adoriuntur, occupantque. Veneti, Græcis rursùm supplicantibus, insequenti anno in eosdem hostes navalem conflictum experiuntur; diverso tamen exitu, quamvis eodem fermè loco, & Duce. Numerosissima Venetorum classis adeò dissipatur, ut ex navium multitudine, quas Princeps eò duxerat, nullæ penitùs evasisse dicantur, præter parvum navigium, quo ipse cum paucis aufugit. Senatus in Silvium omnem belli cladem confert, eidemque summo Magistratu abrogato, Vitalem Falerium substituit. Sed cùm sub novo Principe classem reparasset, non minorem altera cladem passus est, haud longè Corcyra quarto post anno. Inde satis constat, bellum non eos semper sortiri exitus, qui sperantur, & plus sæpè auctoritatis sibi vindicare fortunam, quàm Ducum virtutem, & ingenium.

Bellum Syriacum primum.
MXCIX.

DEcreta in Christianæ Religionis hostes expeditione apud Clarum montem Arverniæ oppidum, adhortante Urba-

bano II. Pontifice, Veneti, ne piæ, communique causæ viderentur deesse, classem, CC. navium, ut memoriæ proditum est, compararunt in id bellum, in quo, diviso duas in partes mortalium genere, hinc pietas, inde fœda superstitio depugnabat. Validissimo apparatui Præfecti summo cum imperio dati sunt Henricus Contarenus Castellanus Antistes, & Joannes Vitalis Michaelis Principis filius, morum pietate, & rei maritimæ peritia viri, quibus, ut par erat, res publica, & Christiana committeretur. Belli destinata sedes Hierosolymorum civitas. Hæc è Barbarorum manibus ut eriperetur, transportati in Asiam magni exercitus, & noster penè orbis sub signis peragratus. Porrò Veneti sacræ militiæ dato nomine, in provinciam navigantes, ubi Rhodum appulere, à Pisanis probrosis contumeliis excepti, odio ne, an invidia, minùs constat; an potiùs instigante Alexio Imperatore Græco, qui Syriacam expeditionem nostris Principibus invidebat. Illi in certamen vocati justas temeritatis pœnas exolverunt, ex quinquaginta navium classe vix duabus, & viginti fuga servatis: captivæ tandem redditæ, quòd bello Christiano inservirent, & quòd satis esset vicisse: mirum quàm id magnanimitati, & clementiæ Venetis cesserit. Exinde nostri Duces Ioppen ingressi totius belli moderatorem Gothofredum Bolio-

neum

neum adiere consulturi, quò essent arma dirigenda. Is, laudata Venetorum virtute, expugnandum Porphyriten indixit. Dum itaque oppidi ad radices Carmeli montis positi paratur oppugnatio, gravi morbo laborare Bolioneus fertur, qui, fugatis, profligatisque sæpiùs in acie Barbaris, urbem, sacrumque solum receperat, post unum, alterumve ab obsidione mensem, cùm omnium primùs effractos machinis muros conscendisset. Eo nuntio commoti Venetæ classis ductores festinavere Hierosolymas. Ægrotum Regem morti jam proximum vix allocutos Balduinus Regni successor perhumaniter excepit. Tandem sacra venerati loca, ubi in castra rediere, oppugnatione acriùs repetita, Porphyriten occuparunt. Mox Tyberiadem, quam nullo successu Galli erant aggressi, nostro accedente robore, in Venetorum manus concessisse, facta ab incolis deditione, testantur annales. In hunc igitur modum functa pro Christiana Rep. maritimo, terrestrique bello ex Syria in Adriaticum classis Veneta relata urbem triumphi specie, barbaris onusta prædis ingressa est.

Bellum Normannicum secundum.
MC.

QUoniam iterùm repetitis vastationibus universum fermè Græciæ, & Dalmatiæ tractum exhauriebant Normanni: idcircò etiam ad arma rursùs, navalesque apparatus contra inquietos hostes itum est. Veneti cum Pannoniæ Rege, cujus urbes ab iisdem graviter vexabantur, icto fœdere, in Apuliam armatis navibus properarunt, prudenti consilio, ut hostem ad sua tutanda; ab alienis invadendis retraherent: facta itaque in hostilem provinciam irruptione, ingens circumquaque immissus terror, trepidansque Brundusium, proximaque alia castra ultrò se dedidere. Classis, rapta non modica ex mediterraneis præda, ad suos rediit, & avocato hosti pacem dedit, sic Dalmatis, Græcisque pristina securitas restituta.

Bellum Syriacum secundum.
MCIV.

REceptas Hierosolymas post Gothofredum Balduinus fraternæ virtutis, atque fortunæ hæres administravit: & ut apud Christianos tantum imperium stabile, ac diuturnum constitueretur, pergebant Veneti novas semper copias, novosque

que commeatus in Syriam tranſmittere. Sed quia maximè ad illius ſecuritatem videbatur opportuna Ptolemais, ſi caperetur, in hanc unam oppugnandam ſummo ſtudio incubuere. Itaque Ordelapho Falerio Principe, C. navium claſſis mira celeritate tranſmarinis appulſa littoribus in Ptolemaidis conſpectum ſe dedit, conjunctiſque cum Balduino viribus, urbem, quam ille anteà pedeſtri milite fruſtrà tentaverat, aperto mari ad omnes ſuppetias, veluti inexpugnabilem, ſic maritima obſidione fatigavit, ut ſupra ſpem citiùs in Chriſtianorum jus, ditionemque venerit. Ptolemaide capta, Sidonem trajectum eſt, quæ viſo claſſico apparatu portas aperuit; & alia etiam vicina oppida victricibus armis ſuccubuerunt, poſtquam oppugnari cœpta. Inde noſtri ad Pharamiam circa Nili oſtia munitam arcem advecti, inita feliciter pugna, deturbatoque vi præſidio illam à fundamentis evertunt. Sic demoliti piratarum receptaculum, maris uſum Chriſtianis in Syriam navigantibus recuperant. Balduinus ut ſe gratum præberet, effuſus in munera Venetæ Reip. in Ptolemaide ſacram ædem, forumque conceſſit, & ut eodem, quo Galli, jure fruerentur: eamque compluribus aliis privilegiis in toto Hieroſolymitano regno donavit.

Bellum Patavinum primum.
MCX.

FAtale fermè genti Venetæ videbatur, ne poſt Syriacas victorias, diuturno otio torperet; ſed ut terra pariter, ac mari imperium extenderet, ita de finibus orta cum Patavinis contentio. His, qui à Tarviſinis, & Ravennatibus accepto auxilio ſuperbi, ac feroces ferebantur, obviam iere Veneti circa Bebianam turrim, ut opportuniùs à finibus arcerent. Levibus primùm certaminibus dimicatum: poſtremò, ut in confertam, ac furentem pugnam ventum eſt, pro Venetis ſtetit victoria, magna hoſtium cæde, & captivitate. Qui ſuperfuere, correpta fuga, ab Henrico Imperatore tunc ſubſiſtente Veronæ exorare properarunt ſubſidia. Cæterùm ſupplicibus ille haud manu, ſed conſilio profuit: ut omiſſo novarum rerum ſtudio circa fines pacem, & amicitiam cum Venetis inirent, diſcerentque, conſiderandum priùs, quàm aggrediendum, quidquid præter opinionem poteſt belli contingere.

Jaderæ ſecunda defectio.
MCXVII.

ITerùm Jaderenſes, Veneto ab urbe pulſo Magiſtratu, defecere ad Pan-

no-

noniæ Regem: hic violata fœderum sanctitate, in quæ cum Repub. adversus Normannos hostes pridem juraverat, quasvis eidem amicas, deditasque urbes, quibuscumque illecebris, aut donariis, aut pretiosa supellectili, quodque magis in præsens congruere videbatur, specioso libertatis nomine ad se pellicere conabatur. Venetiis cùm certa iterati criminis fama innotuisset, extemplò parata classis, quæ rursùs Dalmatiam peteret. Prospera navigatione Venetus Princeps ut applicuit, subitam molitur urbis oppugnationem, effusisque in agrum latè omnia populatur. Pannones, qui præsidio erant, haud territi erumpunt, classiariosque provocant in terrestrem congressum. Hostem docet experimento Ordelaphus, nihil interesse virtutis terra, an aquis dimicaretur: quamobrem tanto impetu è navibus exilit, prælium capessit, ut fusi, dissipatique sint Pannones, tota brevi cedente Dalmatia. Hac enim insigni victoria, suorumque fautorum strage exanimata Jadera rediit in obsequium, conditionibus victoris arbitrio acceptis in pœnam admissæ defectionis. Indè Sicum, nostris Sebenicum, oppidum receptum, moxque vetitum arcis muros, à Veneto milite subrutos, in posterum reparare, ne oppidum munimento confisum deficeret. Princeps ad hæc, æquabili planè fortuna, Liburniæ montibus su-

ſuperatis, hoſtium reliquias adhuc palantes vel cæcidit, vel in captivitatem traxit: atque ulteriùs in provinciam penetrans, quotquot ſeſe obtulere caſtra, arceſque inopinato armorum terrore victor ſubegit. Hinc Venetus Dux novo Croatiæ, ſive Liburniæ Principatus titulo auctus. Tandem recepta Dalmatia, propagatoque imperio clarus Venetias rediens, triumphum captivorum pompa nobilem, nec anteà in urbe viſum primus duxit; reportataque de Pannonicis cohortibus vexilla templo ſuſpendi Senatus juſſit; ad excitandam ſcilicet virtutem glorioſum poſteris victoriæ monimentum.

Bellum Pannonicum primum.
MCXVIII.

FAma rerum in Liburnia geſtarum per Pannoniam gliſcens univerſam regionem in vindictam ſollicitat. Maximi apparatus exercitus, & bellicoſiſſimæ gentis ſuis veluti ſedibus excita potentia Venetos fines, more circumfuſi amnis irrumpit; recentibuſque fortuna invidente victoriis breve ſanè tempus ad eas recenſendas, quin ad recipiendum ſpiritum vix mora conceditur. Patres igitur anxii de retinenda Dalmatia opportunam claſſem decernunt adverſus ingruentem hoſtem, quæ eodem Falerio Duce tranſmiſſa explorat circa Jade-

deram hostilium castra disposita, ductoque ingentis operis vallo vetitum descensum, nec minùs interclusum obsessis auxilium, Falerius omnia experiundo, ut laborantibus præsto sit, ad pugnam è munitionibus elicit Barbaros, ratus, quòd faciliùs inter dimicandum intromitterentur auxilia. Ita bellum hinc inde atrox conseritur, & miseranda conspicitur strages, serò ad neutram partem se inclinante fortuna: ad extremum Ducis interitus, qui, dum optimi Imperatoris explet munus non tàm consilio, quàm manu præsens, occumbit, nostrorum perturbat animos, & Pannonas ferociores reddit: miles itaque suo Duce orbatus fluctuat, turbatisque ordinibus, trepida ex fuga dispersus victoriam hostibus cedit. Tantæ cladis nuntius spem conservandæ Dalmatiæ Patribus omnem ademit, quòd jam superiores multitudine Barbari undique per provinciam militari licentia discurrerent. Sed victoriæ nusquam temperantibus placuit Senatui non armis, verùm obviam ire precibus, cùm & id censeri debeat honestum, quod tuendæ Reip. causa sit factum. Missi igitur legati quinquennales inducias impetrarunt.

Bellum Syriacum tertium.
MCXXII.

QUis non admiretur invictum, celſiorem que populi Veneti animum, qui cùm ad retinendam Dalmatiam arma deberet convertere, potiùs in remotam longè regionem mittebat? quippe alacriùs pro ſociis, quàm pro ſe, magiſque pro religione, quàm pro imperio dimicabat. In Syriam ſub hoc tempus denuò vocatur, quia Parthi ad inſtar grandinis, nimborumque omnia cædibus, ac funeſtiſſimis prædis evertebant. Calliſtus Romanus Pontifex noſtros ſpe gloriæ concitos permovit in Barbaros, qui captum Balduinum Regem Charras in vincula adduxerant. In ſacram itaque expeditionem Dominicus Michaelius Ordelapho ſuffectus CC. diverſi generis navium claſſem Cyprum verſus traducit, eoque loci audita Ioppenſi obſidione, ad hanc ſolvendam ſtatim proras convertit. Certior in portu ſedere hoſtes uni tantùm rei intentos, ut intercepto commeatu maritimo, tandem ſe ultrò dederet oppidum fame domitum, in eos plenis velis, incitatoque remige ſeſe immittit; validaque impreſſione facta tantus iiſdem pavor injectus, ut oppreſſi, cæſique ſint, antequam, quid facto opus, dignoſcerent: varia itaque ſtrage, & captivitate mulcta-

tis

tis Barbaris, Ioppe magna Veneti nominis celebritate ab excidio vindicata, hostilemque omnem classem noster prædatus miles ingenti, & locuplete præda factus est ditior. Post hæc Michaelius Hierosolymas perrexit, ut ibidem cum Varimundo sacræ urbis præsule de belli ratione decerneret. Tyros expugnanda deligitur conjunctis exercitibus, quòd non tàm situ, quàm opere munitissima haberetur. Reparata protinùs classe, & ex Ioppensi portu destinato littori appulsa, simul urbi insultantes fœderatæ acies, pari tantæ virtutis eventu ea se brevi potiri posse confidunt: at dum spe longiùs in obsidione tempus protrahitur, certo ne, an ad invidiam ficto auctore, terrestres inter copias rumor emanat, expeditissimum obsessis adventare auxilium, & hinc fugam Venetos meditari. Michaelius ubi primùm fœdam in se, suosque calumniam percipit, ad stabiliendam in sociis Venetæ constantiæ fidem ademptum singulis suis navibus omnem apparatum nauticum apud confœderatos, ceu fidei pignora, deponit, ut inde constaret, inviolabilem apud Venetos fœderum sanctitatem, neque eorum animos vel adversa, vel prospera unquam nutare fortuna. Hoc fidei documento ab Veneto Imperatore socii confirmati. Verùm qualiscunque de maturatis auxiliis rumor hactenùs increbuerat, haud vanus extitisset, nisi inter-

terceptæ essent litteræ, quibus à Damasceno rege monebantur obsessi, forti durarent animo, intra paucos dies auxiliares manus affuturas. Memoriæ proditum, id nostros resciviffe è litteris, quas pedibus appensas aereus nuntius columba deferebat obsessis, cùm ea prætervolans ad ingentes Christiani exercitus clamores concidisset. Nostri opportunam rei benè gerendæ occasionem nacti alato tabellario fictas refugiunt litteras, quibus Tyrii admonerentur, non esse, cur à Damasco expectarent auxilia: undique hostilibus armis obsepta itinera: proinde parerent tempori, ac necessitati. Opportunum commentum votis cumulatè respondet: Tyrii siquidem sese destitutos dubio procul arbitrati, exacto quinto obsidionis mense deditionem faciunt. Ingressi urbem fœderati milites murorum, turriumque pinnis Christiana signa præfigunt, Veneta scilicet Hierosolymitanis immixta. Demùm id ex fœdere obtinuit Resp. ut Tyri, receptæque Ascalonis, urbium tertia pars sibi libero jure traderetur; probatissimum virtutis, deque re Christiana benemerentis argumentum.

Bel-

Bellum cum Græcis Imperatoribus primum. Jaderæ tertia defectio.

MCXXV.

FLorens in Asia Venetorum fortuna, Græcorum iisdem attraxit invidiam. Calojoannes Imperator ob partam de Tyro victoriam Reip. felicitate offensus, & utcumque nociturus nihil non tentare, ut prosperos bellorum successus moraretur, atque omni Syria deturbaret. Hoc assequi fraudibus cùm non posset, ultrò indictis armis hostem sese profitetur, nisi quamprimùm classis in Adriaticum rediret. Nostri minas parvi facientes susceptam expeditionem non tàm necessaria, quàm illustri contentione prosequuntur. Sub hæc Græcis in vicina Venetæ urbi loca irrumpentibus, cùmque tutum nihil navigantibus pateret obsesso mari, Michaelius subito recursu deflectens in Græciam, Rhodum primò, Chium exinde præcipua Orientalis imperii propugnacula aggressus summa belli prosperitate expugnat: pari mox fortuna nonnullæ in Ægeo insulæ vi captæ, Methone occupata, ejusque arx robustissimo communita præsidio. Hæc victoriæ fama Græcorum repressit insultus, & ab eorum classibus nostrum mare vindicta purgavit. Nec minus Jaderam compescuit,

quæ tertiùm rebellis quodam veluti contagio Spalatum, Traguriumque infecerat. Receptæ Jaderæ mœnia ubi solo adæquata, reliquis pœnæ documentum præbuere. Aliquot maritima oppida, quorum fidem Pannones tentaverant, promotis triremibus nostris, conservata. Sic fortissimus Imperator Syriæ, Græciæque ora universa in Illyrium usque partim armis domita, partim ab hostilibus injuriis vindicata, biennio post in patriam lætis acclamationibus reversus est.

Fanenses libertati restituti.
MCXXXX.

FAnum-fortunæ per ea tempora fortassè proprio numine veluti desertum à proximis Pisauri, & Senogalliæ populis crebris oppugnationibus infestabatur, hosti haud dubiè cessurum, nisi ad notam Venetæ virtutis fortunam confugisset. Hac una favente servatum est: missa quippe in subsidium classis cum hostibus prælium miscet, partaque victoria Fanensibus libertatem restituit. Asserta civitas, ne tanti beneficii memoria intercideret, multos sese annos, stato pro viribus tributo, Reip. obnoxiam præstitit.

Bellum Patavinum secundum.
MCXLIII.

PAtavini Venetos iterùm fines turbantes Meduaci fluminis aggeres non procul à Gambarariis proſcindere conati ſunt, apertiſſimo Reip. detrimento, ut per circumjacentes agros diffuſæ aquæ limoſis, ſterilibuſque paludibus urbem noſtram obſepirent. Sed miſſis à Petro Polano Principe in turbidos hoſtes pedeſtribus copiis, res bellica ſtrenuè geſta eſt, commiſſo ad Tumbam certamine, quo Venetus robore, animoque ſuperior Patavinos devicit, cepitque ex eis trecentos, ac quinquaginta notæ nobilitatis viros. At primatibus Patavinæ urbis teſtantibus, id in Veneti nominis odium haud fuiſſe factum, captivi ad unum remiſſi ſunt.

Bellum in Rogerium Siciliæ Regem pro Græcis.
MCXLIX.

HIs temporibus Hydrunto emiſſus miles Rogerii Regis ductu extremum Orientalis imperii moliturus erat excidium. Is enim pro libidine efferus in Ionio mari, quod per ſummum ſcelus, & avaritiam Imperatorius Quæſtor claſſe nudaverat, Corcyram, Thebas,

Chalcidem, nullo prohibente, occupavit: inde infestis agminibus in Peloponnesum raptus opimas quoque Byzantii prædas affectabat. Tantis malis Græcus Imperator oppressus ad Rem. veterum injuriarum oblitam legatos exoratum misit, ut pro imperii incolumitate tunc etiam contra progredientem hostem arma distringeret. Nostri ex instituto turbatis amicorum rebus præsto affuturi, validam navium classem in Corcyram decernunt, præfectis maritimo apparatui Joanne, & Rainerio Polanis. Rebus ad votum succedentibus, Corcyrenses primò, captis Siculis triremibus XIX. hostili jugo exempti: mox insula necessariis munita præsidiis, in Siciliam belli incendia translata: faciliùs triumphandum erat de hoste res alienas haud ampliùs invasuro, cùm suarum defensioni parum sufficeret. Trajectis Venetis nullum Sicilia funestæ cladis genus non est experta: pagi vastati, ædificia incensa, atque incolarum permulti in captivitatem abducti: multa ubique strages. Nec mirum, sævit enim sui quoque impotens animus, ubi impotenter irritatur, maximè, ut iis opem ferat, quibuscum amicitia, fœdusque intercedit. Ita igitur Græcum imperium ea tempestate Venetis armis nonsolùm, ut sæpè anteà, defensum, sed antiqua eidem servata majestas.

Cum

Cum Finitimis navalis decertatio.
MCL.

DOminico Mauroceno imperante adversus finitimos populos, seu veriùs piratas, pari felicitate pugnatum est. Sex longæ naves urbe emissæ totidem Anconitanas biremes intercepere, extorta ab latronum manibus rapina, interemptoque duce. Sed in Polanos, & Histros piraticam quoque exercentes majori apparatu transmissum. Pola obsessa in obsequium rediit ea lege, ut Veneto Principi in bellum proficiscenti daret auxilia: eadem pœna mulctati Æmonenses. Demùm cum Anconitanis contracta societas, percussumque fœdus in communes hostes cum Siculis. Sic Respub. aut metu, aut amore vicinas, remotasque nationes sibi conciliare potuit.

Victoria de Ulrico Patriarcha Aquilejensi.
MCLXII.

VItale Michaelio Duce hujus nominis II. bellum decernitur in Ulricum Patriacham Aquilejensem. Hic indignè ferens Gradensem sibi Metropolitano à Romano Pontifice prælatum, cum auxiliaribus Carnorum exercitibus Gra-

dum invadit, ejectoque Antistite, plurimam inde tùm profanam, tùm sacram prædam exportat. Veneti subsidia oppressis allaturi, antequam delerentur, ad primos tumultus accurrunt, Gradumque armatis triremibus delati in obvios hostes eò vehementiùs, quò iis numero impares, irrumpunt. Verùm quia pro subditis injustè lacessitis bellum gerebatur; post ancipitem diù conflictum, Carnis turpissimè fugatis, ad nostros deflexit victoria, nihil inde cessatum ab armis, Ulricus in captivitatem ductus, Gradum receptum, & libero marte per Carniam excursum: sic tota provincia cessit in prædam. Rem admodùm præclarè gestam postremis Bacchanaliorum diebus anniversarii ludi testantur. Cæterùm ut exteris gentibus id quoque Venetæ benignitatis, & clementiæ constaret exemplum, Ulrico cum reliquis captivis pristina libertas à nostris ultrò restituta.

Pugna cum Adriensibus secunda. MCLXIII.

PEr eadem tempora Adrienses accita vicinarum gentium manu Venetos fines territarunt, ab Imperatore Federico Ænobarbo ad arma sollicitati, qui Alexandro III. hostis implacabilis nostros Pontificiæ majestatis cultores, propugna-

gnatoresque acerrimos summè oderat, vastarunt illi Caputaggeris, & Lauretum, multa abacta præda. Hanc noxam ulturus Venetus, scripto tumultuariè exercitu, in populatores irrupit. Verùm cùm illi se fuga subduxissent, pari sævitia agros, vicosque subvertit. At nullum memorabile prælium cum fugaci populo initum; ex concepto tamen pavore ita ejus vires attritæ, ut nihil amplius in Rempubl. attentarit.

Bellum cum Græcis Imperatoribus secundum.
MCLXX.

FUgatis toto Adriatico piratis, producto imperio, edoctis experimento Siculis, quantùm polleret Resp. restituta oppressis libertate, ictisque fœderibus cum finitimis populis, nulla circùm arma strepebant: atque jure post magnas victorias magna quoque, & diuturna pax sperabatur. Sed inimica nostræ prosperitatis fortuna, quæ pacata erant, turbavit, graves serendo simultates inter Emanuelem Orientis Imperatorem, & Guilielmum Siciliæ Regem, cum quo Resp. sub id tempus fœdus inierat. Græcus bellum moturus in Siculum Venetos in societatem adsciscere nitebatur: verùm nostri fœderum leges sanctè colentes

negarunt auxilia, quæ in amicum Principem peterentur. Emanuel ea propter versus in rabiem, quæ arma contra Guilielmum compararat, in Remp. sine belli denuntiatione convertit, vocatoque in belli aleam Pannone, hic Spalatum, Tragurium, pleraque alia Dalmatiæ oppida suo Regno adjecit. Jussum intereà ab Senatu, ut negotiatores Veneti omnes tota Græcia decederent. At ubi videt Emanuel nostros datæ fidei, & amicitiæ (rarissimum in adversis exemplum) esse tenaces, quod vi non poterat, fraudibus assequi studet. Destinatis ergo oratoribus, sibi fore gratum profitetur, si Venetæ naves in Græciam ad mercimonia rursùs traducerentur. Nostri, qui non nisi maturatè in arma provocari consuescunt, permissa suis in Græca emporia navigatione, veteres amicitias renovant, modò eum Guilielmo inita societas non abrumperetur. In hanc igitur sententiam ivere Constantinopolim legati. At nihil expectari poterat ab Græco hoste, quod fallaciis non scateret. Primùm itaque legatos non admisit: deinde, qui ex Venetis mercaturæ operam dabant, constituta ad inauditum facinus die, toto imperio conquisitos in vincula conjecit, interceptisque navibus eorum merces in fiscum redegit: legatos etiam violasset: sed hi trepida fuga dilapsi patriam petiere. Defixit impia rei atrocitas Pa-

trum,

trum, Populique animos, & deliberato omnium ordinum suffragiis bello, validissima expeditur classis centum longarum navium, quas totidem intra dies diligens fabrorum cura compegit, absolvitque studio festinantis vindictæ: sic annales produnt. Hæc minoribus adaucta navigiis Vitalis Michaelii Principis ductu in hostem ultionis avida dum rapitur, compressit primò totius Dalmatię defectionem, post in Eubœam delata, eam occupasset Michaelius, si Græcas fallendi artes novisset. Dum igitur insulæ Præfecto sanctè juranti, Emanuelem præsenti bello quamcumque pacem prælaturum, credit, cohibet ille à vastatione milites, & de pace ineunda legatos ad Imperatorem decernit, eorumque reditum in hybernis juxta Chium statuit opperiri. Interim monitus Emanuel, quæ callidè cum Veneto acta essent, pacis conditiones moratur eatenus, ut, certa nostrorum pernicie, miles otio corrumperetur, ac opportunum temporis intervallum iis esset, quibus jam mandaverat fontes, ac flumina, unde classis aquabatur, venenatis succis imbuere. Inde virulento potu infecta adeò acerbam passa est luem, ut non prius infelix morbus sese remiserit, quàm post universi militis miserandum exitium. Fertur ex C. & LX. navibus, X. ac VII. solummodò, easque nudatas propugnatoribus, re-

migibusque, atque semifractas funesto spectaculo remigrasse. Legimus etiam omnes in ea expeditione Justinianææ familiæ viros periisse: unico superstite monasticæ vitæ, sacrisque addicto. Hic in Reip. commodum, Pontificis indulgentia, juncta sibi in uxorem Anna Michaelia Principis filia, uberem, & beatam prolem suscepit, quæ illustri serie in hæc usque tempora propagata, inclytæ genti, dubiisque Reip. rebus sæpè domi, bellique auxilio fuit, ac ornamento. Dux interim, qui nimia credendi facilitate in deplorandum discrimen lapsus fuerat, consilii inops, dissipatæ classis reliquias in patriam secundo post anno omine infausto reduxit: suo enim adventu adeò sæva pestilentia urbem invaserat, ut paucos intra dies penè habitatoribus vacua, desertaque remanserit. Ipsi quoque Michaelio exitus lugubris fuit: quippe tanquam Patriæ hostis, & proditor à tumultuante populo interfectus est: memorabili cæteris documento, rarò ea bella feliciter geri, quæ à ducibus suscipiuntur hostium naturam, artesque ignorantibus, iisque minimè credendum, qui semel fidem, atque jusjurandum violarunt.

In

In Anconitanos expeditio prima.
MCLXXII.

EManuel adhuc implacabili in Venetum nomen exæstuans odio, ut nullum insidiarum, aut crudelitatis genus intentatum relinqueret, quod in ejus perniciem, & contumeliam verti posset; Henricum Dandulum alterum ex legatis ab Senatu missis, ut repeterent, quę prętèrito bello Venetis mercatoribus per fraudem fuerant ablata, sub colloquii specie ad se vocatum candenti ęre obcęcat. Nec contentus jura gentium violasse, Anconitanos sejunxit à nostrorum amicitia, horumque usus temeritate, rebus nostris se undequaque prębuit infensum. Verùm non defuit Reip. in adversis prudens consilium: inita enim cum Ariminensibus societate, Anconitanis toto pelago interdixit, expeditaque classe hostes intra murorum septa conclusit, ita ut gravioribus in dies oppressi incommodis, pacem implorare coacti fuerint, quę illis ea lege concessa, ut illati damni ęstimatione mulctarentur.

Bellum pro Alexandro III. Pontifice in Federicum Ænobarbum Imperatorem.
MCLXXVII.

NUllum unquam bellum à Venetis alacriori animo susceptum legimus, quàm quo Romanæ Sedi sua auctoritas, & antiquum decus conservatum est. Federicus Ænobarbus cùm in animi sui deliramenta trahere nequaquam valuisset Alexandrum Pontificem hujus nominis III. ausus est eum excludere Pontificatu, & ab ejus obsequio, cultuque universam fermè Europam deterrere, aliis subrogatis Pontificibus. Verùm apud Venetos plus religio, quàm gratia valuit: & legitimo Antistiti obsequi, ac patrocinari maluerunt, quàm præsentem Imperatoris amicitiam per nefas demereri. Idem Federicus per finitimos populos Rempublicam turbat irruptionibus: & Alexandrum ad necem inquirens, ipse Romam armato milite contendit: adventu tanti hostis perterritus inermis Pontifex, Beneventum trepidans primò, mox in Gargarum montem, inde Liburnico navigio Jaderam, ac tandem in unicum libertatis, securitatisque asylum Venetias confugit. Tantus hospes à pio, & religioso Senatu summo honore, cultuque exceptus est, missique ad Cæsarem legati, qui illum publico no-

nomine rogarent, ut, depositis cum Alexandro odiis in ejus amicitiam rediret, ac veterem Romano Patri dignitatem assereret, reique Christianæ prorsùs consultum vellet. Superbo animo Federicus legationem excepit, extrema omnia minatus, nisi ad se quamprimùm fugitivus hostis transmitteretur. Sed imperterriti Patres durissima quæque perpeti potiùs statuere, quàm fidem erga Romanum Antistitem turpi aliquo facinore contaminare. Federicus hæc inter sui impotens, ac præcipiti furore actus cum LXXV. rostratis Othonem filium in oram Venetam penetrare jubet, ubi Histriæ littoribus appulsus, vi, & prece, tentatis maritimis oppidis, quædam oppugnat, quædam voluntaria deditione consequitur. Nostri non minori celeritate usi, Sebastiano Ciano Principe, & ductore, XXX. longis navibus in hostem procedunt. Non procul à Salborio, quod promontorium in Piranensi tractu est, commissum inter utranque classem certamen, dubioque marte per multas horas certatum est. Postremò tamen, Deo in rem suam dimicante, Cæsariani, quamvis numero superiores, profligati sunt: eorumque classe fusa, dissipataque, LX. triremes, demersis, aut fugatis reliquis, in Ducis potestatem unà cum Othone devenere. Infelicem ejus belli eventum nonnisi ab irato numine profe-
ctum

ctum Imperatoris filius religiosè falsus est; quòd si se liberum facerent Veneti, acturum cum patre de pacis conditionibus, quibus minimè impetratis, reversurum ad constitutum diem, sanctè spopondit. Sic ille dimissus in Germaniam Patri injustam belli causam exhibuit; ideoque à Superis immissam cladem, ac proindè tutiora fore oblatæ pacis consilia, quàm execrandum Diis, hominibusque discrimen subire. His commotus Ænobarbus Venetias concessit, & in Marciana æde veteres cum Alexandro, & Reipubl. simultates detestatus, fœderis, ac ineundæ pacis cupidissimum se præbuit: hæc ubi solemni ritu firmata fuit, Cæsar primùm decessit; at Pontifex, antequam Romam rediret, in accepti beneficii memoriam augustissimis Principem, & Remp. honorum insignibus illustravit. Hinc perdurat Adriatici maris Veneto sanguine parti confirmatum imperium, annua ejusdem desponsatione: hinc publicarum litterarum plumbea obsignatio: hinc cætera illa insignia, & ornamenta, quibus decoratur Dux Venetus, cum se regia majestate conspiciendum tradit. Porrò ex tàm pio bello Veneta Resp. clarissimum sibi inter cæteras nationes pietatis testimonium promeruit.

Jaderæ quarta defectio.
MCLXXXVII.

VRbs hæc insigni jam levitate clara non pudore, aut metu cohiberi potuit, quin imperante Aurio Maripetro quartam molita defectionem ad Belam Pannoniæ Regem desciverit. Perfidiæ, ac temeritati virtute, viribusque it obviam Resp. & in id unum sua convertit studia, ut domitum jam rebelle oppidum singulari animadversione cæteris fidei servandæ documentum præberet: quia verò laborante ærario publico celeriter classis instrui non poterat, è civibus locupletiores, quando omnia patriæ debemus, privatas opes in publicam causam erogantes satis opportunum apparatum procurarunt. Privatis itaque auxiliis hoc potissimùm tempore in Dalmatiam transfretatum est. Jadera acri cincta obsidione dum assiduo machinarum impetu quateretur; & circumcircà armorum fragor obstreperet, proximæ insulæ, castraque minùs firma in nostram potestatem venere. At ipsum belli caput penè jam profligatum cùm in deditionem nutaret, Clementis Pontificis hortationibus servatur, pactæque sunt cum Rege Bela in biennium induciæ, & soluta obsidio. Datum & hoc jugis observantię ergà Romanum Pręsulem pignus, satiùsque Vene-

to,

to visum est, se pium, quàm triumphatorem exhibuisse.

Bellum Syriacum quartum.
MCXCII.

IN Syriacum, sacrumque bellum Veneti haud segniter jam quartò arma corripiunt. Et quia instructissimus debebat terra, marique deduci exercitus, ut Hierosolymæ è barbarorum manibus extorquerentur, ipsi, quam poterant, lectissimam classem appararunt. Hac per Syriaca devecti littora circa Ptolemaidem constitere: urbem Saladinus Ægypti Sultanus occupaverat, quam Veneti continuata unius anni obsidione, eximiaque virtute recuperarunt, atque rursùs obtinuere sibi anteà jure bellico acquisita privilegia. Recepta Ptolemaide, complura littorea oppida maritimis fatigata oppugnationibus Christianę Reip. restituuntur. His tandem, præclarisque aliis in externa provincia perfuncta bellis, Veneta classis tertio post anno incolumis, ac ingentibus de profligatis Barbaris onusta spoliis ad urbem appulit.

Expeditio in Pisanos.
MCXCIII.

PIsani Syriacis quoque rebus auxiliati classe, non obscuram sibi famam, gloriamque in maritimo bello pepererunt; verùm æmulatione imperii, atque invidia bellicę laudis cum Venetis toto triennio decertarunt: hinc in apertas inimicitias ventum est. Cùm primùm enim Veneta classis reducta fuit, illi extemplo aperto marte Polam tributariam Reipub. urbem oppressere, eo consilio, ut inibi, si per otium licuisset, hybernarent, sique se offerret occasio, è propinquo omnia Venetis infesta redderent. Exciti Patres insigni contumelia, navibus ad eam ulciscendam convolarunt. Prope Polam in pugnam vocatur hostis, conseritur utrinque audacter manus, victor Venetus oppidum recipit, & plures hosticas naves in portu deprimit, ac incendit, arcemque, ne ulla deinceps inimicæ genti securitatis spes ibidem restaret, muris undequaque nudat. Verùm etiam ut toto pelago fœdifragum hostem pelleret, Methonem adnavigat, & alteram in itinere classem offendit, quam repetito certamine denuò superat, cogitque Adriatico sinu excedere. Tandem propriam causam in Veneta mansuetudine reponentes Pisani, ho-

honestissimam pacis conditionem impetravere.

Bellum Constantinopolitanum primum. Tergestum receptum. Jaderæ quinta defectio. Creta Veneti iuris facta.
MCCII.

TUrcarum ferum genus adeò Christiano nomini fuit ab origine infestum, ut ad illius natum excidium, & ad hominum, urbiumque stragem creditum sit. Hæc publica Orbis lues à Scythia, quam Tartariam appellamus, effluxit, suaque multitudine ferox, universa Asia penè subacta, jam Syriæ, ipsisque Hierosolymis, quæ erant reliquæ, inconditis armis imminebat. Sub id tempus actum de ea provincia, ac de sancta urbe videbatur, nisi deprecante Innocentio Pontifice Balduinus Flandriæ Comes, & plerique alii vicinarum regionum Principes sacræ militiæ nomina dedissent. Innumerabiles itaque copiæ, toto fermè Occidente conscripto, in Barbaros moturæ erant: at non aliorum ope, & auxilio faciliùs, quàm Venetorum trajici poterant in Asiam. Delati igitur primùm Venetias Francorum duces ad convectandum belli apparatum, quod maximè in votis sacro militi erat, promptum non solùm beneficio Senatum habuere, & magnificentia liberalem, (condonata nimirùm ingenti pecunia-

rum

rum summa, quas mutuò acceperant) sed etiam belli socium in ea expeditione, quæ tandem conversa est in Græcum imperium. Id unum intereà ab amica gente impetrare visum, ut paribus animis, armisque oppugnata Jadera, quæ per eos dies defecerat, Venetæ ditioni restitueretur. Firmatis hac lege fœderibus, jamque adventantibus ex Occidente copiis, Henricus Dandulus, quem ab Emanuel Græco Imperatore obcæcatum diximus, ut suos, si non manu, consilio saltem juvaret, classem CC. ac XL. navium, ex quibus LX. rostratæ, cum reliquis ductoribus conscendit. Conspectu numerosissimæ classis territi Histri, qui rapinis infestabant Adriaticum, annuo tributo Venetis iterùm se subdidere. Tergestum eosdem ob insultus vi petitum in Reipub. potestatem tum primùm venit. Post hæc in Jaderenses traductum; obsidio quò longior, eò laboriosior fuit, quia Pannones acerrimè rebellem urbem armis protegebant. Forti tamen, & obstinata oppugnatione victa Venetum imperium quartùm accepit. Hæc dum geruntur in Dalmatia, Alexius Angelus, assumpto Comneni nomine, Isaacium fratrem Orientalis imperii administratione, oculisque privaverat, cujus filius fuga dilapsus in socialia nostrorum castra pervenit, opem in infelicis patris subsidium adversus tyrannum deprecaturus; utque magis Ducum moveret animos,

pre-

precibus ingentes addidit pollicitationes; Cretam per eos dies ab Insulanis spontè sibi oblatam, Bonifacio affini suo ex Montis-ferrati Marchionibus cessit. Lacrymis adolescentis, scelerisque indignitate permoti omnes è Dalmatia Constantinopolim solvunt, & ad continentem prosperè appulsi, exposito exercitu, paratisque bello navibus, terra Franci, Belgæque, pelago Veneti urbem adoriuntur, perrupta catena, quam ad utrumque Bosphori caput imposuerat Tyrannus, ne in portum pateret aditus, primùm mari per nostros ex improviso regia urbs invaditur, & hostiles aliquot biremes capiuntur: exinde faciliùs opera bellica mœnibus sunt admota, colligatisque simul antennis è cordibus in muros jacti pontes, è quibus nostri missilibus, igneque in proxima tecta conjectis, hostem ita terruere, ut eodem trepidè se recipiente, primi intra mœnia desilierint: hæc dum fierent à classiariis, ab terrestribus copiis impigrè quoque res gesta; quippe plures erumpentium Græcorum turmas prostrarunt, fugientesque subinde insecuti urbem tumultuariò ingressi sunt. Adversis his rebus Constantinopolim tanta incessit consternatio, ut torpentibus civium animis post Alexii fugam, & desperationem, profugi, & ærumnosi Principes à suis recepti: & Imperatores denuò acclamati fuerint

Isa-

Isaacius, & Alexius filius, cum quo senex pater speciem retinuit pristinæ dignitatis. Sequenti anno, dum exigere satagunt, quæ auxiliariis exsolverent in obstricti animi significationem, temporarium civium suorum ingenium experiuntur. Coorto enim tumultu à Murtzuphlo uno è proceribus imperium affectante obtruncantur: contractoque seditiosorùm agmine in fœderata castra fit irruptio. Sed Græca gens novandis rebus, quàm gerendis aptior, à nostris facilè repellitur. Murtzuphlus igitur cùm fortunam sibi tanquam impio adversam cerneret, desperata venia, fugæ potiùs, quàm bello salutem commisit. Mortuis itaque, ad quos legitimè spectabat imperium, exactoque tyranno, Franci, ac Veneti novis se devincientes fœderibus in hæc pacta ivere, ut quidquid esset sociis armis acquisitum, æquo jure divideretur. Hisce conditionibus iterum Constantinopolis oppugnatur: atque eadem, quæ prius, emicuit Venetorum virtus, & robur. Priores enim pulsis è mœnibus Græcis, urbem intrant, portas confœderatis recludunt, exceptique in hunc modum utriusque exercitus ductores, triumphali prorsùs acclamatione simul consalutantur; regiam urbem in jus, ac ditionem recipiunt, anno suscepti belli tertio. Balduino Comiti Imperatoria dignitas communibus Ducum suffragiis de-

desertur, Urbis verò Patriarchalis sedes Thomæ Mauroceno Veneto. Post hæc ex fœderum lege omnes Ægei, ac Jonii majores insulas sibi Resp. subjecit: Cretam quoque recepit, aliaque plura in se commoda ex hac Byzantina expeditione luculenter congessit. E minoribus autem, quæ iisdem in maribus erant, Insulæ, ut cuique occupanti cederent, Senatus consulto permissum. Hoc ubi publicè indictum, Marcus Sanutus, aliique ex primoribus, Danduli, Viari, externi quoque nonnulli victricia illis in locis arma circumferentes, omnia, quæ piratarum, latronumque anteà fuerant, receptacula sibi subegerunt: magno id factum Reip. commodo, & ad vitanda publica dispendia, & ad certum incrementum, ut, cum opus foret, suorum civium auxiliis, viribusque uti posset.

Expeditio in piratas prima. MCCV.

VEneti ut parta Constantinopolitano bello non tàm ab domestica insulanorum temeritate, quàm ab externo hostium insultu tuta redderent, Petro Ciano Duce, unius & XXX. expeditarum triremium classem per Hellespontum disponunt, ne publica ibidem viderentur deesse præsidia. Triremibus dantur præfecti

fecti Rainerius Dandulus, & Rogerius Permarenus viri ambo nauticæ artis, militiæque peritissimi. Hi ad commissum munus egressi obvias in Adriatico sinu nonnullas præsertim latrocinantium Ligurum naves habuere, quibus, ducente Vetrano, per maritimam nostrorum oram apertissimè deprædabantur. Cum his igitur tanto impetu congressi sunt Veneti Duces, ut Ligur eorum impressionem minimè sustinuerit, victusque cum trepidè ex acie aufugeret, reliquerit in nostras manus Vetranum prædonum caput. Hic Corcyram deportatus piraticum scelus capite luit. Post hæc ad evertenda reliqua piratarum latibula conversi, Methonem, Coronemque, iis inde ejectis, expugnant, receptaque castra firmant præsidiis. Missa quoque in Corcyram insulam nostrorum colonia, tutum adversus indigenas, ac temerarios hostes munimentum.

Rebellantium in Creta tumultus sedati. Bellum cum Genuensibus primum.
MCCVII.

PUrgato piraticis excursibus Adriatico, Veneti ductores in Ægeum navigarunt, ut Cretam ab invidorum armis Reipub. vindicarent. Stetit tamen cupiditas hæc opere non minimo: nec nisi post varios bellorum, & casuum eventus illa iterùm

rum Veneto imperio se submisit. Pacatam Insulam primus omnium Cretici Ducis titulo Senatus decreto administravit Jacobus Theupolus: cui tamen non defuit hostis in ipsa Creta nutritus, & multiplici seditione contumax. Ageostaphanitæ familiæ luxus, & ambitio, quæ Insulæ imperium affectans, Cretenses ad rebellandum incitaverat. Theupolus, cognita re, Marci Sanuti, qui Naxo, ac reliquis Cycladibus imperitabat, auxilia imploravit. Inde castris receptis, quæ defecerant, turbarum auctores facilè depressi sunt. Sanutus ex successu Cretensium levitate, ignaviaque deprehensa, quasi non patriæ, sed sibi vicisset, cupiditate insulæ accensus, eam sui juris facere conatus est. Damnato itaque Theupoli duro, & vecordi imperio ex levi quidem causa, annonæ ad usum publicum deficientis, tumultus excitat, fugatoque legitimo gubernatore, ipse Cydone, hodie Canea, primaria Insulæ urbe potitur. Hæc Venetiis certis rumoribus sparsa sollicitarunt auxilia, quibus Sanuti protervia castigaretur. Classe igitur secundis ventis in provinciam brevi delata, audentior Theupolus Themeno, quò confugerat, egressus, dum aliò iter fingit, noctu Cydonem devenit, observataque excubitorum desidia, mœnibus scalas admovit, & intromisso milite urbem ex improviso occupat. Hinc Sanu-

tus

tus consternatis ægrè suas in Ægeum sedes repetit: quibus sic præclarè gestis, Theupolo in patriam reversuro succedit Paulus Quirinus. Hoc rem Creticam gerente, biennio post altera excitata seditio, cujus incendium ex scintillula adeò crevit, ut penè tota insula conflagrarit. Interceptos aliquot sibi equos ab arcis Bonreparitanæ præfecto Joannes Scordilius querebatur, homo summæ apud Græcos auctoritatis: unde factum, ut cùm opinione sua tardiùs jumentorum restitutio procederet; privatam injuriam publico scelere vindicandam ratus, exstimularet in defectionem Cretenses. Quirinus ad factiosos conatus coercendos destinavit Joannem Gritum: qui dum exercitum inexploratò ducit, necatur à rebellibus in Pituronensi saltu circumventus: cautiùs deinde progressus Quirinus tumultuantes magna strage afflixit, & penitùs delevit. Subinde Genuenses tantæ insulæ accessione veriti, ne in suam perniciem Respub. nimiùm excresceret, summo studio Venetos ex ea depellere connixi sunt. Junctis igitur viribus cum Melitensium Comite, cui plurima cum Cretensibus privatim amicitia intercedebat, totam penè insulam, quà vi, quà fraude, à Veneti nominis devotione abalienarunt. Sed Rainerius Dandulus alter triremium Prefectus, hostium conatibus armata vi occurrens, fortiter

D juxtà,

juxta, ac feliciter pugnando, quæ desciverant, oppida recuperavit: & sic bellico quoque jure in ditionem Venetorum Creta redacta est. Verùm incolæ novum detrectantes imperium turbas, rebellionesque concitarunt, ad quas etiam compescendas biennio post missus idem Dandulus, dum strenui ducis, & militis obit munera, telo inter dimicandum conficitur. Patres sub hoc valdè anxii de retinenda insula, in eam prudenti consilio decernunt coloniam ex patricio, plebejoque ordine: qua deducta postmodum tranquilliore illius Insulæ statu potiti sunt. Verùm tamen Genuenses recentis semper invidiæ causas nacti, sævis excursionibus maria navigantibus infesta reddebant. Joannes Trivisanus classis ductor hostium insolentiam reprimere aggressus, quamvis navium numero, & robore longè impar, animo tamen superior XX. eorum insectatus rates, non longè à Drepano Siciliæ promontorio XII. cepit, & reliquas fugavit, atque ita dissipatis prædonibus Inferum, Superumque mare nostris mercatoribus aperuit. Sed & hæc victoria pacem peperit, quam supplex petiit Genuensis, eam iterùm violaturus, ubi de gloria, ac potentia certamen cum Veneta Repub. suggessisset ambitio. Post hæc Cretensi Magistratu abeuntem Quirinum sequitur Joannes Storlatus. Turbavit & hujus administrationis quietem

ter-

tertia à prima quartodecimo post anno nata rebellio. Excitatam legimus à Mellesinis turbidis civibus, & qui rapinis, & cædibus eos mulctabant; qui in nefandi sceleris societatem nomen dare recusabant. Storlatus defectionis initiis maturè occurrendum ratus, extemporaneo collecto milite sceleratis hominibus ita sese opposuit, ut, reportata insigni victoria, eos in tantam rerum desperationem adduxerit, ut vocato Vatazo Lesbio Principe, promissoque ei Cretæ regno, illam negligerent libertatem, qua sub mitissimo Reip. dominatu frui poterant. Vatazus haud ignorans levissimam occasionem præter spem ad res maximas veluti sese ducem interdùm præbere, XXX. armatas naves traduxit in Insulam, quas rum Navarchus arcium oppugnationi ea solertia incubuit, ut intra paucos dies Rhitymnam, Milopotamum, aliaque castra deditione obtineret. Dux Venetus, cui jam cum duplici hoste pugnandum erat, contra Vatazianam classem constituit primùm confligere, ut, externo profligato, domesticus hostis omni ope destitutus faciliùs cederet. Quare comparato navali, terrestrique robore, ut in conspectum hostilis classis venit, strenuam manu, consilioque navavit operam, & ita suos in pugnam hortatus est, ut Vatazianos trepidantes fugarit ab Insula,

& plures naves ceperit; nec ad integram victoriam ipsa defuere numina; quippe reliquas jam dispersas propè Cythera fœdissimum naufragium absorpsit. Sublato itaque insidiarum, turbarumque fomite, fracti sunt seditiosorum animi, consumptæ vires, inque fidem reducta rebellia oppida. Hinc res Cretenses sine tumultibus aliquandiù fuerunt, quietumque imperium Storlatus Bartholomæo Gradonico successori reliquit, atque hujus miti ingenio, prudentique dexteritate factum est, ut parta tranquillitate diù insula frueretur. Tandem regente Andrea Zeno magnis irarum motibus iterùm concussa est Creta. Occiso Marco Silenza viro primario, Senatus in nocentes, qui aufugerant, exilii pœna animadvertit. Verùm quia sontes ad supplicium graviùs conquirendo, perperam. Candacenses querebantur; aliis contrà in eos satis animadversum videretur; in diversa ex jurgiis studia, & motus distracta plebs crebris dimicationibus ex occursu partium se lacerabant: medio urbis foro civium spectabantur certamina, spreta Ducis majestate, ut nullibi fortassis lacrymabilior civitatis facies: pars illa, quæ domestico congressu inferior erat, tanquam si cum altera ipse Dux sentiret, potiùs quàm civi cedere, externo se dedere meditatur; hinc quartam in defectionem apertissimè discessum. Cæterùm, quæ

quæ per eos dies ab Italia venerant copiæ, ductore Zeno, civiles impetus ſedarunt, & nutantem Inſulam, captis, damnatiſque flagitii auctoribus, in fide retinuerunt. Non tamen diù ab conſuetis turbis reſpiravit Creta quintam paſſa ſeditionem poſt quinquennalem quietem. Quidam Cortatii fratres, natalibus, majorumque titulis elati, Venetum ab Inſula magiſtratum, & ipſum quoque nomen deturbare conabantur. Perniciosà in primis ſceleſtorum manu quædam nobiliora caſtra capta, occupatæ Deſilomates anguſtiæ, è quibus perduelles ſæpè exiliebant magno inſulanorum incommodō. Marcus Gradonicus iis occurrens dimicavit feliciter, & rebellem turbam brevi proſtravit. Ab inſula demigrarunt Cortatii: aſſeclæ pro venia ſupplices impuniti ultrò etiam receſſere. Sopitis in hunc modum tempeſtatibus, quæ viginti, ac ſex annos Cretam exagitaverant, optata demùm tranquillitas affulſit.

Bellum Patavinum tertium. MCCXV.

QUo tempore in Creta tumultus exorti, tertiò cum Patavinis pugnatum eſt. Tarviſini per eos dies nimio fortaſsè luxu diſſoluti, ludos quoſdam

militares instituerant, ad quos confluebant vicini populi, non tàm ut ea spectarent certamina, quàm ut rudimentis iis ad seria se exercerent: eò itaque Venetorum, ac Patavinorum juvenum plurimi accesserant: cumque Venetis jam certaminis palmam spectatores deferrent, Patavini sola invidia moti, facto in Venetum signiferum impetu, vexillum, Marcia icone, & patrio numine venerandum turpi, ac probrosa contumelia lacerarunt. Ex injuria continuò orta indignatio tempore adolevit, succrescentibus odiis, & invalescentibus factionibus. Patavini, tanquam ipsi eam vim, & convitia passi essent, indictis armis in nostros concurrere primi, suppeditantibus auxilia Tarvisinis, & dimisso exercitu Venetos agros populantes intravere; nec rapinis contenti, Bebianam turrim non procul à stagnis se demolituros, urbemque ipsam invasuros minitabantur. Ad coercendam igitur hostium audaciam milites subitò conscripti sunt, qui audacter progressi hostilia castra adorti grave circa turrim ineunt certamen; quo procedente, tantum pavoris Patavinis incussum est, ut panico veluti metu perculsi, quà cuique patebat ad fugam via, dilaberentur. Nihil deinde à victoria temperatum: nostri ad prædandum in agros effusi, opima de hostibus

bus spolia retulere: & cùm ulteriùs ad municipiorum expugnationes properarent, revocati sunt ab Senatu, pro hostibus pacem exorante Patriarcha Aquilejensi Innocentii Pontificis Legato, quam utrique populo Senatus clementissimè concessit.

Bellum in Federicum II. Imperatorem.
MCCXXXVI.

SUb hæc tempora, Jacobo Theupolo Remp. moderante, in duas partes divisa est Italia, quarum uni, quæ Romano Pontifici studebat, Guelforum nomen inditum: Gibellinorum alteri, quæ Cæsarem sequebatur, intestinisque odiis, ac factionibus miserè lacerabatur; hæcque infanda nomina, imperante Federico Secundo, ardentioribus propagata studiis civilem pestem, ac perniciem latè in Cisalpina Gallia sparsere. Tota hac provincia, perstrepentibus Cæsarianis armis, in apertum discrimen Pontificia quoque dignitas ruebat, ni Veneti ex veteri instituto eam tutati essent. Itaque contra Federicum Romanæ ditionis oppida turbantem ab Senatu valida ornatur classis, & Petro Joanni Theupolo in Apuliam ducenda traditur. In eam regionem Venetus ductor profectus Thermolas, & Bestricem, aliaque complura castra Pontificiæ sedi rursùs asseruit. His peractis, à mari in continens bellum

translatum, Petro Theupolo duce tum à Mediolanensibus in Prætorem ascito, pugnatum est. Porrò non eadem ubique fortuna. Theupolus enim dum ad Cortem-novam parum prosperè confligit, accepta clade captus, missusque in Apuliam, à furenti populo ibi discerpitur, quòd anteà illius frater eam provinciam in summas difficultates redegisset. Hæc inter Cæsar nostris adhuc infensus, quia Pontifici favebant, suis militibus Bebianæ turris demolitionem aggreditur; hostiumque impressionibus procul dubio illa cessisset, nisi confestim magna navicularum copia in subsidium missa esset: hoc auxilio pulsis hostibus turris egregiè servatur.

Bellum Constantinopolitanum secundum. MCCXXXVIII.

PRo amicorum securitate denuò Veneti ad arma revocantur. Ut primùm namque nuntiatum est, Constantinopolim à Joanne Vatazo Lesbi Principe, junctis cum Ponti Rege copiis obsideri, captamque iri, si tantillum amicorum auxilia tardarent, Senatus in subsidiariam exepeditionem quinque, ac viginti triremium classem, ductoribus Leonardo Quirino, & Marco Gussonio decernit. Hæc in Hellespontum advecta hosticam in illius pelagi faucibus offendit, quæ ibi con-

consultò morabatur, ut impediret suppetias. Commissa itaque pugna pari utriusque constantia, dubium diù fecit belli eventum; sed tandem devicti, superatique hostes vaga fuga nostris reliquere locum, & victoriam. Soluta urbis obsidione, partoque triumpho insigni Venetias classis remeavit. Vatazus tamen, qui Constantinopolis potiundæ impotenti ardebat cupiditate, nostrorum cognito recessu, denuò rem navalem instaurat; & majore impetu repetit obsidium. Iterùm tamen à Venetis repellitur, urbique sua securitas confirmatur Joannis Michaelii solertia, qui pro Venetis incolis Byzantii tum Prætorem agens, paucis in Vatazum eductis triremibus, atque tentata veriùs, quàm inita pugna, obsidentem non sine memorabili clade fudit; ostenditque, non multitudine militum, sed animorum virtute victoriam parari.

Ferraria Romano Pontifici servata.
MCCXL.

FErrariam Federicus Imperator Romanæ Ecclesiæ ademerat. Veneti igitur, qui se, suaque omnia summo Antistiti devoverant, adversus Cæsarem iterum arma sumunt. Classis nempè sub Jacobi Theupoli auspiciis Padum ingreditur, quæ intereà secundo flumine invecta, dum terra Pontificius Legatus, & Actio

Atestinus urbem perstringere adnituntur, bellicarum machinarum robore disjecit mœnia, unde per ruinas introgressi nostri portas reclulerunt terrestribus copiis, ducto in captivitatem Cæsaris Præfecto Salinguerra Taurelio. Ex hoc posteà tempore Ferrariæ libera administratio data est Atestinorum familiæ, quæ urbem à Pontificibus Marchionis primùm, deinde Ducis titulo acceptam jure hæreditario retinuit ad nostram propè tempestatem. Atque hæc expeditio plurima Venetis privilegia peperit in ea civitate, quæ deinceps Venetum Prætorem sibi deligendum perpetuò statuit, tunc ad id munus electo Stephano Baduario, qui Pontificias turmas deduxerat.

Jadera sexta defectio.
MCCXLII.

Vix à Ferranriensi bello respiratum erat: & nondum arma deposita, cùm Jaderę toties rebellantis alia defectio hæc excitasset, quæ nunc etiam, Veneto Magistratu repulso, Regis Pannonici gubernacula susceperat. Allati nuntii rumor quò magis sua indignitate Patrum animos incendit, eò citiùs ad parandam ultioni classem impellit. Conscripto milite, imperatoque remige, in expeditionem destinatur Rainerius Zenus. Is postquam Dalmatiæ applicuit, Ja-

Jaderam tùm terrefti, tùm maritima manu circumdedit, & duobus menfibus terra, marrique oppugnatam jam fextùm Venetæ dominationi fubjecit. Poft hæc Patribus placuit legatos in Pannoniam mittere, Stephanum Juftinianum, & Petrum Dandulum, eloquentia præftantes viros, qui publicam rem eo maximè nomine juvarent, quòd à Rege impetraffent eam opem & effe, & futuram rebellibus ultimam; remiffo etiam jure omni, quod fibi quoquomodo in ea urbe effe poffet. Tandem civium Venetorum colonia Jaderam ad tempus traducta eft: quippe urbes domefticæ fidei exemplo ftabilire interdùm non minus eft, quàm eafdem armis acquirere.

Compreffus Alexii Calergii tumultus in Creta.

MCCXLVII.

NUlla eft fides, nullumque tutum obfequium, ubi fines cupiditatis augeat innata ferè viris principibus ambitio. Alexius hic Calergio fanguine, opibufque fuperbus non unius urbis, fed totius Cretæ imperium affectabat. Tantis ea propter incendiis, direptionibufque rebellis legio, cui ille præerat, univerfam fœdavit infulam, ut pro certo conftaret, nullius mali expertem effe provin-

ciam, in qua vigerent ſeditiones, ac inteſtina bella. Pudet ejus temporis exſecranda ſcelera, impios auſus, ſceleſtaſque civium cædes hìc attexere. Cæterùm in Creta extremum ſubiiſſet excidium res Veneta, niſi Vitalis Michaelii Cretici Ducis prudentia, ac dexteritate pax cum Alexio firmata eſſet. Juvat quandoque paciſci cum ſubditis. Horum quippe exaſperati animi non raro in audaciam, & deſperationem feruntur, non impetrata Principis clementia, qua opportunè adhibita, populorum querimoniæ plerumque ſedantur, ac rebellionum, ſeditionumque fax, ſi qua eſt, conſopitur.

Bellum in Actiolinum Tyrannum. MCCLVI.

GUbernante Remp. Rainerio Zeno, Actiolinus Patavinorum tyrannus, ex obſcuris natalibus ad regiam propè majeſtatem evectus, univerſam penè Ciſalpinam Galliam obtinebat, permittente Federico II. Imperatore, cujus partes, & nomen ille impigrè tuebatur. Impensè audax, & impius ita in humanum genus graſſatus eſt, ut ſupra triginta mortalium millia pro libidine ingenii ſui teterrimis ſuppliciis ſuſtuliſſe dicatur. Itaque ad evertendum hoc naturæ monſtrum acceſſit Venetias Alexandri IV.

Pon-

Pontificis legatus, ut nostri adversus tyrannum diris omnibus devotum auxiliares manus conferrent. Pontificiis monitis, & vicinarum gentium calamitate permoti Patres, confestim delectum militum habent, imperantque navigia, quæ ex Bebiis in Meduacos amnes devecta exercitum tutiùs, celeriùsque exponerent. Copiæ Venetæ eo consilio ductæ in hostiles agros, ut populationibus, & villarum incendiis hostem mœnibus inclusum in patentes campos elicerent. Nec feciùs res contigit. Ansedinum Actiolini nepotem, & Patavinæ urbis Præfectum ad Corregiolam obvium habuere: hìc ille metari statuerat, & Venetos à prædis cohibere. Verùm ex conserta acriter manu inde submotus est magna clade, & in Saccense oppidum fugatus. Insequentibus autem nostris, inde etiam turpiter dilapsum tandem excepit Patavium. Inde tota circa eam urbem belli moles, quam admotis machinis noctu, diùque Veneti oppugnare decreverunt, quoad, expulsis tyrannis, libertatem civibus procurassent. Lacessiti primùm sunt hostes ad Pontem-curvum, atque intra munitiones fœdissimè rejecti; deinde circa Altinatem portam, supervenientibus Pontificiis, atque Ateftinorum copiis bellum recruduit, Ansedinoque fuso, & in fugam acto, urbs capta est. Actiolinus, accepto

amissi

amissi Patavii nuntio, properè motis castris à Mantuæ obsidione in illius conspectum advolavit: sed irruenti, provocantique in certamen tyranno nihil aliud responsum, objectumque, quàm grandi vallo, & robustissimis defensoribus munita mœnia, militarisque constantia, quæ inaniter furentis impetum fregit, ac delusit. Quare cùm recuperandæ urbis spe frustraretur, quasi in ultionem versus, quos ad XII. millia suis in castris habebat, Patavinos, vario mortis genere ad unum necari jussit. Hac ne dum satiatus rabie Patavino agro decedens totam Insubriam immanissimis crudelitatibus replevit. Tanta ille sævitia socias omnes civitates in se commovit, atque demùm has suorum scelerum vindices habuit. Quem itaque immaniter oderant, contracto ad Abduam numeroso exercitu subitò appetiere; Deoque justæ causæ favente, tandem Actiolinus vulnerato crure captus Soncinum perducitur, ubi furiis ultricibus agitatus sibi mortem tyranno dignam conscivit. Hac victoria bellorum reliquias persecuti Veneti, Albericum Actiolini fratrem Tarvisio pulsum cum uxore, liberisque obtruncarunt, ne quisquam aut ad scelus, aut ad vindictam ex tàm nefaria domo superesset. Ita penitùs Actiolina tyrannide extincta, exoptata rediit libertas, quæ totis triginta quatuor annis ab universa

fer-

fermè Cisalpina Gallia, totaque Venetia, exulaverat.

Bellum cum Genuensibus secundum.
MCCLVI.

Cum Genuensibus grave, & diuturnum Resp. bellum gessit, quo gens illa armis ferox Venetos ita exercuit, ut hi viderentur quasi suos habere Carthaginenses. Levis quidem ea causa, quæ duos potentissimos Italiæ populos funestissimis cladibus, parva interdùm respirandi mora, commisit. Genuenses in simultates pertraxere Venetorum opes, & majestas: ex quibus invidia, & odium, ac publica demùm dissidia originem duxerunt. Postquam enim Christianorum Principum armis Hierosolymæ, ac fermè tota Syria Barbaris erepta est, Veneti, ut diximus, in Ptolemaide, Tyroque urbibus re præclarè gesta, juris dicundi suis facultatem obtinebant, ac proprias ædes, vias, forumque. Hæc eadem jura obtinuerant Genuenses, cùm ipsi quoque Syriacam expeditionem collato auxilio juvissent. Nihil itaque utrique genti commune præter sacra templa. Verùm, cùm de cœnobio Sancti Sabbæ in ipsa Ptolemaide orta esset contentio, singulis illud sibi vindicare conantibus, lis ad Romanum Presulem delata ita componitur, ut eo templo, ædibusque tàm

Vene-

que classe Tyrum redegit: Venetus Ptolemaidem victor, ac onustus spoliis admovit, ibique omnia Genuensium ædificia diruit, & eorum plurimos rapuit in captivitatem. Penitùs autem integro duorum annorum spatio, quo pugnatum est, deletus esset hostis, nisi Senatus dicto parens Pontificis, pactis cum Ligure induciis, captivos restituisset.

Constantinopolis à Palæologis occupata.
MCCLIX.

Lesbi Princeps Theodorus Lascaris, morti jam proximus, filio impuberi Michaelem Palæologum, qui maternum ab Alexio Comneno trahebat genus, tutorem dedit, mandata eidem tantisper potentissimæ insulæ dominatione, quoad ille capax imperii adolesceret. Palæologus per occasionem tutelæ ad invadendum insulæ imperium animum adjecit: cùm igitur regnandi cupiditate nihil sit iniquius, quæ nec divinis, nec humanis coercetur legibus, ad infandam primò pueri cædem, mox ad Constantinopolitanum imperium, occupata Lesbo, sævos, impiosque conatus direxit. Sed quoniam ambitioni suæ adversum Achajæ Ducem opinabatur, hunc bello aggreditur, & opitulante plerumque scelestis fortuna, captum vin-

vinculis destinat, & Achajam sui juris facit. Prosperrimis his rerum successibus, acquisitoque regno superbiens, Balduinum Byzantii Imperatorem armis invadit, regiamque urbem terra, marique infestat. Is ad inopinatum recentis hostis adventum terrestri manu raptim coacta strenuè in continenti se defendit: dum non minori virtute Marcus Gradonicus, pro Venetis in ea urbe Prætor, aliquot instructis navigiis Palæologam classem propulsaret. Porrò servata fuisset urbs, si per ea tempora Balduinus Græcis non imperasset. Hæc quippè gens sua in levitate constans, Gallicum exosa nomen, & administrationem, Palæologo spem dedit urbis recuperandæ, si cum validis turmis noctu ad mœnia tacitè constitisset. Ille itaque expeditissimo milite stipatus, prope unam urbis portam furtivè consedit: ubi cùm rei gerendæ tempus advenisset, dato signo, à proditoribus necantur vigiles, & novus Imperator cum suis intra muros admittitur. Exauditur confestim horribilis debacchantium armorum fragor, & flebiles undique voces, captum esse Byzantium. Balduinus ad omnia pavidus cùm sibi nullam recipiendæ urbis spem superesse videret, instructo properè navigio, cum Veneto Prætore in Eubœam profugit: sicque per proditionem ad Græcos Constantinopolitanum rediit imperium anno octa-

octavo, ac quinquagesimo, postquam illud Galli, Venetique conjunctim habuissent.

Bellum cum Genuensibus tertium. MCCLX.

Constantinopolis per proditionem amissæ casus non levem Veneto Senatui curam intulit. At animo præsens XVIII. triremes armat, quibus Marco Michaelio imperatum, ut non solùm adversus novos, si qui forent, Palæologi insultus rem Venetorum servaret: sed etiam, si è re videretur, Constantinopolim ipsam oppugnaret, & hostium loca omnia bellicis calamitatibus infesta redderet. Michaelium satis constat eam operam navasse, qua fractus Palæologus, desperatisque rebus dubio procul vrbe demigraturus crederetur, nisi Genuenses in nostræ partis invidiam, suæque spem, qua Peram, urbi contiguum oppidum, & Insulam Chium mercenariò captarant, laboranti Græco opem tulissent: unde geminato hoste, duplicatoque impetu confusa virtus, Venetumque robur, imparitate actum in fugam elanguit, postremisque fatis concessit Michaelius. Verùm cùm ad cohibendas inimicorum excursiones aliæ XXX. rostratæ submissæ essent: Jacobus Delphinus hoc auxilio satis opportuno erectus Eubœam rebellantem adortus est,

est, demissoque in continentem milite per singulas illius insulæ arces victricia signa circumtulit, nutantemque populum Venetis asseruit. Plures posthac ex vicinitate congressus habuit cum Ligure, tantoque hinc inde odio pugnatum, ut plures utrinque profligatæ naves, interceptæque dicantur, nihilque non actum, quod in alterius partis damnum cessurum videretur. Nullum sanè hostem experta est hucusque Respubl. aut magis irrequietum, aut minùs placabilem ipso Ligure, cum quo multos annos, quasi de imperio, & de gloria decertavit, partim proprio, partim alieno marte: neque enim suum utrique populo studium deerat in Syria, dum Venetis Latini, Genuensibus Græci impensiùs faverent, unde ferè omnes illius regionis urbes; diversis discissæ factionibus, plerumque mutuis cladibus hauriebantur. Oppresserant hisce temporibus Genuenses nonnulla Venetorum navigia in Hellesponto, remiges, militesque barbarum in morem vel interfecerant, vel excæcarant. Nostri è contra, ut suis moribus domarentur hostes, non paucas eorum naves circa Æginam in Saronico sinu deprædati sunt. Sed ut validiori apparatu res publica defenderetur, ac quinquaginta triremes adversus Genuenses sex eductæ, quæ primùm in Siciliam, tandem in Syriam ad inquiren-

das

das hosticas navigant. At iis nusquam occurrentibus, Tyri oppugnationem instituunt, quæ urbs per eos dies hosti se dederat. Quoniam verò in hac expeditione haud opus esset tantis viribus, cum triremium parte Jacobus Dandulus persequendo intra penates Liguri destinatur. Hic, accepto navium supplemento ex Creta,. cum Marco Gradonico in Liguriam trajecit, ejusque oram hostiliter diripuit, multa præda, pluribusque adductis navigiis. Contumeliam ulturi Genuenses XXX. rostratis Venetum persequuntur, correptumque in sinu Drepanitano adoriuntur haud segniter. Utraque classis pugnandi avida confestim atrox, spectantibus Siculis, miscet certamen, & tàm ex propinquo conseruit, ut non missilibus ampliùs, verùm gladiis, propè collato pede, dimicaret. Fortuna, cùm in multas horas neutri victoriam adjudicasset, Veneto tandem adhæsit Hostium triremes XX. captæ, combustæ reliquæ, aut aquis, fervente bello, depressæ: remigum, militumque infinitus propè numerus in vincula protractus. Porrò nec nobis incruenta victoria, non paucis desideratis, quos mare, marisque absorpserat. Palæologus, audita Genuensi clade, de se, sociisque actum timens, cum victore Veneto in quinquennium inducias, ipso excluso Ligure, paciscitur, qui in adversis ferocior

cior factus, ad piraticam convertitur, navemque mercatoriam apud Cytheram prædatur, & Cydonem in Creta oppidum populatur, vaſtatque. Interim Senatus ne maritimam Græciæ oram ſibi ſubjectam hoſtilis turbaret irruptio, imperat ad Methonem opportuna triremium præſidia: atque in hunc modum eam littoralem provinciam tutam multos annos retinuit.

Civilis tumultus ob tributum.
MCCLXV.

EXhauſto diuturnis bellorum impenſis ærario, videbatur Reſpub. ampliùs non poſſe aut alere milites, aut claſſicos apparatus ita commodè inſtruere. Perſuadendi erant idcircò cives, populareſque, ut non tàm rei propriæ, quàm communi ſaluti conſultum vellent, qualiſcumque tributi collecta, quod mulctatitio ære ſecundùm noxas penderetur. At hoc publicè indictum, mirum quàm plebejos animos offenderit. Ex eo in apertam ſeditionem ventum eſt: directis in Curiam armis, ibi primò conjurationis fax eluxit, & in Principem Rainerium Zenum furibunda plebs lapides conjecit; mox plures patritiæ domus expilatæ, & Senatores ad necem ſunt conquiſiti. Apparebat tumultuantem ea tempeſtate Remp. peſſum ituram. Porrò ab irato vulgo in Patres haud ultrà proceſ-

cessum, postquam jurassent impositi tributi abrogationem. Ita seditiosæ turbæ pacatæ, & reddita mœstæ urbi tranquillitas. In quædam tamen scelerum capita animadversum, habitaque de contumacibus quæstione, plures securi percussi sunt: cæteris exemplo, seditiones nunquam suis auctoribus cessisse feliciter.

Bellum cum Genuensibus quartum. MCCLXVI.

NOndum exciderat Venetorum animis Cydonis in Creta oppidi exitium ab Genuensibus illatum, quod videbatur Reip. majestati grave, nisi acceptam injuriam vindicarent. His igitur pulsi, adactique stimulis Jacobum Dandulum Ptolemaidem tendere jubent, & adversus perfidum hostem hostilia omnia moliri. Immissus itaque Venetus Præfectus cum instructissima classe in Syriam inter Ptolemaidem, Tyrumque incidit in hostes, eique in pugnam soluto majores objecere vires Genuenses. At quia nostris potior in re navali ars, per medias acies præterlapsi, acriùs in obsistentes convertunt proras: in multum diem duravit contentio, quam tandem certa cum victoria pro Venetis fortuna diremit. Verùm inclinante ad vindictam hostium animo, cùm impetratam sibi ab Galliarum, Siciliæque Regibus pacem spre-

vis-

vissent; incassum etiam eam sollicitante Romano Antistite; quinquennales inducias libentiùs pacisci voluerunt, opportunum rati hoc temporis spatium restaurandis viribus, quibus tandem præsentem injuriam ulciscerentur.

Pugna cum Bononiensibus. MCCLXXI.

POst inceptum cum Genuensibus bellum ita obsidebantur inimicis classibus maria, ut infida, & periculosa nostris redderetur ad frumentationem in Apuliam, Siciliamque navigatio: nec poterat vel publica impensa altera parari classis, qua frumentatores ab hostili metu defenderentur. Hinc Veneta urbs sub Laurentii Theupoli Principatu in extremam annonæ penuriam incidit. Ad vicinas igitur gentes itum, quas ab Actiolini tyrannide ope sua paulò antè liberatas Veneti gratas, & beneficii memores arbitrabantur: sed contrà accidit. Ferrarienses enim, Tarvisini, & Patavini præsertim, non ære, non precibus flecti unquam potuere, ut liberam egenti civitati darent in ipsorum agris frumentandi licentiam: unde liquidò apparet, nihil in populo fluxius esse, quàm acccepti beneficii memoriam. Quoniam itaque finitimorum odia Venetos ad longinqua redegerunt auxilia, eaque parùm tu-

tuta, ab audenti Reip. fortuna civibus fame laborantibus prosperè consultum est, empto in Sicilia frumento, atque sine jactura in urbem invecto. Porrò in vindictam ingratorum Patres novam de portoriis legem promulgarunt, qua vectigalia solverent ii, qui cum mercibus intra Flanaticum sinum, Padique ostia navigarent; & ne fraus intercederet, destinatæ sunt ad exactionem speculatoriæ naves. Bononienses id ægrè passi, legatione missa, se arma correpturos minitantur, nisi decretum vectigal Senatus quamprimùm tolleret, liberumque maris usum permitteret. Risit is insanientis populi minas, novemque armatis biremibus, se illi ad Primarium ostendit: verùm in ulteriore Padi ripa erecto à Bononiensibus castello, res Veneta graviter turbabatur. Nostri ad hostium vires sensim debilitandas bellum protraxere in triennium, quo exacto, Marcus Contarenus jam fessis pacem largitur his conditionibus, ut extructam arcem diruerent, & immuni quarumdam mercium subvectatione, ostiorum Padi custodia penes Rempublicam esset.

Justinopolis recepta.
MCCLXXVI.

UT nulla Reip. ab armis esset vacatio, non diù post Bononiensem pugnam nuntius affertur de Justinopolis defectione. Illa, Veneto Prætore ejecto, specioso libertatis titulo capta rebellarat. Ut in pristini officii leges traheretur, missus Andreas Basejus cum idoneo navium delectu. Is in provinciam delatus subita oppugnatione contumacem civitatem adeò deterruit, ut, venia suo sceleri desperata, maluerit Aquilejensis Patriarchæ subire servitium, quàm Venetæ benignitati obtemperare. Ille adipiscendæ urbis occasionem amplexus, cum armato milite præsto adfuit: sed bellum cupidiùs, quàm feliciùs gessit: quippe obsessis non solùm quidquam profuit, sed ipse primis congressionibus in fugam adactus Venetam de se victoriam magis auxit, & Justinopolis, turpiter abeunte defensore, citiùs recepta est.

In Anconitanos expeditio secunda.
MCCLXXVIII.

EAdem causa, quæ pridem Bononienses, in pugnam tunc traxit Anconitanos: de portoriis nempè lata lex: ea

ea negabant pendere, quia id juris non esset Reipublicæ. Horum pervicaciam armis vindicare volentes Veneti, cum sex, ac vinginti triremibus Anconam oppugnatum ivere. Classis ante inimicam urbem explicata ingenti pavore hostem affecit: & quia ea erat Romanæ Sedis tributaria, à Pontifice opem postulavit. Interim nostri obsidioni intenti, cùm nullam ibidem suis navibus haberent tutam stationem, à fœdissima repentè tempestate jactantur, ac proximis Senogalliæ littoribus illisi triremes aliquot perdiderunt. Non tamen iniqua sors Venetos consternavit, quin, aliis in supplementum acceptis, Anconam iterùm vexarent. Subinde fraudibus rem agentes Anconitani Venetas triremes omni bellico ornamento imitati, obvii procedunt, ac exhibito amicitiæ signo, duas è nostris conficto dolo incautas naves opprimunt. Hinc magis irritatis Patrum animis insedit sententia delendi hostem. Quare tandem horum constantia territi Anconitani iterùm Pontificia auxilia implorant: at nihil profectum obsessis, qui in dies ad angustiores rerum anfractus redigebantur. Penè igitur desperationi proximi pacem suppliciter exorarunt. Hæc denegata priùs, ut longiores audaciæ, ac temeritatis pœnas darent: postremò benigniter concessa ab Jacobo Contareno

Pr'ncipe ea lege, ne impositum onus exinde detrectarent.

Bellum Histricum cum Aquilejensibus primum.
MCCLXXXIX.

ANconitanos Histri exceperunt à Veneto deficientes: ad coercendos rebelles nostri progressi ibidem in armis pro contumacibus conspexere Patriarcham Aquilejensem, qui valida Venetorum classe, manuque appetitus, declinando pugnam, veluti subitaneo correptus metu in fugam dilabitur. Ex hoc Veneti faciliùs Histros recepere. Cæterùm vix de recuperata Provincia fama Patribus innotuerat, cùm iterùm Aquilejensis non tàm suis instructus, quàm auctus Goritiani Comitiis auxiliis ad spem melioris fortunæ revertitur: quare cùm terrorem tantarum virium latè circumtulisset, altera Histriæ secuta est defectio, dum Reip. prçsideret Joannes Dandulus. Nuntiata ea Senatui, qui recentem ab urbe classem dimisit, Tergestum in primis rebelle oppidum petitur: sub mœnibus frustrà iterata certamina, crebròque promotæ bellicæ machinæ: nam in propugnatoribus singularis constantia, & eximia virtus apparuit. Longiori itaque obsidione opus erat, ut contumax hostis domaretur:

&

& adhibita quidem à Venetis solertia non parùm hostiles animos infregisset, nisi ad minora officia dilapsus cum maxima parte copiarum Joannes Dandulus animum fecisset Tergestinis, qui nimbum priùs sibi instantem in nostros transfuderunt: hoc modo elusa victoria, iræque in aliud tempus dilatæ Tergestum sua obsidione liberarunt.

Res in Syria malè gesta.
MCCXCI.

GLiscentibus in dies Venetorum, & Genuensium discordiis Christianæ res in Oriente miserandum in modum occidere. Primò quidem Venetæ ab Syriaca provincia divulsæ; Ligusticæ verò non tàm inde, quàm à reliqua Græcia paulò post exterminatæ sunt. Christianis itaque inter se diffidentibus, Hierosolyma, urbs antiqua nobilitate celebris, & Christi Dei natalibus, vita, morteque sanctissima in Barbarorum manus rediit, expugnata à Saladino Babiloniȩ Rege. Is per eos dies non ultrà progressus est, ne totam in se armaret Europam: utque domiti à se bello populi animos quoque captaret, firmaretque, tracta ad tempus modestia, compositoque marte usus erga omnes esse fertur; unde etiam Ptolemaidi indulta quies, pactis cum Veneto induciis. Attamen, ut essent,

qui grassantem hostem morarentur, Romanus Pontifex Christianos Principes excitare sedulò adnitebatur, & jam apud Venetos stabat in anchoris parata classis. Sed quid? dum ab reliquis socialia arma cunctantiùs parantur, induciarum tempus per summam Orbis Christiani socordiam elabitur: quam suis rebus occasionem nactus Sultanus, & Saladini, cui successerat, fortunam assecutus post Tyrum, Sidonem, Tripolim, Berythumque incensas, & solo æquatas urbes; Ptolemaidem tanquam belli caput aggressus est. Stetit hæc tamen aliquandiù sola Venetorum virtute, ac viribus; at innumeris penè cincta legionibus, nullisque ab Europa allatis suppetiis, corruit miseranda urbs, & ab imis fundamentis deleta est. Ita non sine infami Europæorum Principum nota, qui arma in pium bellum distringenda, tunc temporis ad se dilaniandos civili quadam rabie converterant, expulso è sacro solo divino cultu, atque Christiano nomine, amisimus monumenta pietatis, & tot victoriarum trophæa, quæ annorum fermè CC. labore à majoribus nostris parta fuerant.

Bellum cum Genuensibus quintum.
MCCXCIV.

AMissa Ptolemaide non ampliùs cum Genuensibus dimicandum erat; quippe urbem illam præteritorum bellorum facem Sultanus jam extinxerat: hac tamen sublata odiorum causa, aliam livor, & ambitio prætexuere; maris nempè imperium à Ligure sibi arrogatum. Ea propter rursùs inter utramque gentem, repetitis sæpè congressibus, ita præliatum accepimus, ut non minùs victos, quàm victores belli pœniteret. Cæterùm hoc ipsum bellum motum est in Genuenses, administrante Remp. Petro Gradonico, eò quòd illi Pisanos ad Lamellam insulam per summam injuriam offenderant. Sociis illatæ cladis ultio mandatur Rogerio Mauroceno, qui cum LX. triremium classe devectus in Pontum, Peram non procul à Byzantio hostium receptaculum combussit; parique usus celeritate Folia-vetera oppidum injectis flammis solo æquavit. His gestis, domum evocato Mauroceno, Joannes Superantius sufficitur. Sub novo duce Caphata urbs, in qua Ligures negotiabantur, occupatur, diripiturque; inde progressum in Tauricam Chersonesum; ubi Veneti majorem suo nomini gloriam peperissent, nisi re-

gio illa, perpetuis damnata frigoribus, nautas, & milites ultra fidem debilitasset. Hæc inter hostes discursantes per nostra maria, in his omnia pro libidine agebant: classem LXX. rostratarum Lampadius Auria ductabat, qui prædando magno nominis, armorumque terrore cuncta in vicinis littoribus perturbaverat. Depopulationes, metumque prohibiturus alias naves, triremesque comparavit Senatus, & quidem tumultuariò; expletoque XC. armatorum navigiorum numero in hostes delegit præstantissimum virum Carolum Dandulum: hic paribus armis, animisque bellum à Ligure oblatum suscepit, quo Corcyra in Illyrio non parum nobilitata, invectusque in provocantem hostem, præteritarum victoriarum memoria: initum certamen in multas horas protraxit, toto pelago armorum fragore, & cadentium utrimque fremitibus inhorrescente: sed tandem fortuna instabilis, nostrisque adversa, Genuenses sequuta est, ibique deficere visa, ubi virtus eminebat. Nostrorum itaque profligata classe, Dandulus in hostium potestatem venit, eorum ornaturus triumphum, nisi generosa morte ignominiæ se eripuisset. Cæterùm Veneti non inulti, neque hostibus incruento bello cecidere; quippe hi majora non ausi, fugientibus similes Adriatico excessere. At mirum quantùm infremuerit Civi-

vitas ad nuntium diſſipatæ claſſis; haud tamen animo conſternata recollegit vires, & XXV. triremibus Marco Baſejo Præfecto, hoſtibus in Helleſponto occurrit: verùm tunc quoque conſtitit, quamcumque rei militaris gloriam ſæpiùs fortunæ, quàm virtutis eſſe beneficium. Obviam eunti Veneto pugnam ſimiliter indixere Genuenſes, & navium numero, & recenti rerum geſtarum recordatione freti. Hos Baſejus cùm ſubito diſceſſu eludere deliberaret, ita properare non potuit, quin circumveniretur: quoad ſuffecere vires, fortiter præliatus eſt, labore tandem, ac robore impar victori ceſſit. Duplicato malo nec quidem proſtrata Reſp. perſequendos hoſtes decrevit, qui libero mari vagantes in Cretam irruperunt direpta iterùm Cydone. Itaque tertiùm refectis grandi conatu viribus in Liguriam trajecit, ut ex impreſſione illi coacti ab Creta ad tutandam patriam revocarentur. Dominicus quidam Slavus vir præſtans animi cum paucis aliquot navigiis univerſam fermè Liguſticam oram rapinis, incendiis, & vaſtationibus fœdè permiſcuit, plures hoſtium biremes vi cepit, & in ipſo quoque Genuæ portu egregia in oppidanorum contumeliam edidit facinora; inde poſtremò recedens duas Liguſticas triremes oppreſſit, quas ſuarum puppibus adligatas triumphantis in morem invexit in ur-

bem. Tandem pacem necessariam magis, quàm voluntariam uterque populus est amplexatus, cùm amborum vires continuatis cladibus fractæ, ac extremo penè excidio consumptæ essent.

Expeditio in Græcum Imperatorem.
MCCCI.

Cum Andronico Palæologo, quòd Venetæ Reip. vel ratum vectigal, vel acceptam mutuò pecuniam solvere recusasset, præliatum est. Missus Belletus Justinianus unà cum VII. ac XX. triremibus, ut à Græco, quæ debebat, vi repeteret: enavigavit prospero cursu in Hellespontum, ac multis hostium depressis navibus, aperto mari divagatus, fermè omnes Constantinopolitani imperii maritimos tractus incendiis, & cædibus, quà potuit, desolavit. Qui capti sunt Græci ad unum laqueo spiritum reddidere, æquabili vindicta, quam distulerat, non abstulerat Venetus, memor fraudis, qua ipse Byzantio cum Balduino fuerat ejectus. Hoc metu Justinianus à Palæologo debitum æs extorsit, quod prædæ conjunctum insigni cum victoria patriæ intulit.

Bo-

Bochoniana in urbe conſpiratio.
MCCCII.

VIx libera externo bello Reſp. quando ex privatis odiis in domeſticum incidit, ob ſceleratas quorundam civium conſpirationes. Marinus Bochonius Petro Gradonico Duci infenſus, eos in nefaria conſilia compulit, qui per eos dies adverſus eundem Principem pari odio furebant: cùm, poſthabito Jacobo Theupolo, quem popularis acclamatio ad ſupremum Magiſtratum expetebat, Gradonicum Patres extuliſſent: vel, quod nefas, quibus inhonora libertate potior tyrannis videbatur. Eo itaque auctore, in Principem, quem unum Bochonius impensè oderat, & in optimates, ſi qui obſiſtere auſi eſſent, ad necem uſque deſævire conſtitutum erat. Dicta eſt ſceleri dies, qua Comitia agerentur. Delata Patribus conjuratio in id omnium ſtudia convertit, ut primo quoque tempore tanti criminis capita comprehenderentur. Favit autem publicis votis fortuna; Marinus enim ipſe, & primores ſocii capti, civitaſque ab imminenti incendio ſervata eſt, dum illi flagitiis convicti capitali ſupplicio puniuntur.

Bellum Patavinum quartum.
MCCCIV.

PAtavini, erecto castello, eique imposito præsidio non procul à stagnis, quibus Petabubulæ nomen, in arma Venetos provocarunt. Apparebat, vel etiam invitis his, omnia ea loca, quæ inter Clodiam, & Albanum sita sunt, in salinarum usum per Patavinos fore redigenda, maximo Reip. detrimento; finitimæ gentis machinamenta cognovere Patres, in publicam, privatamque perniciem tendere. Quamobrem immissus est miles, qui hostes ejiceret, arcem, munitionesque subverteret. Velitatum est sæpiùs cum præsidiariis. Patavini, qui ad subsidium venerant, arrepta fuga, sive impares viribus, sive rei malè gestæ pœnitentia, nihil deinceps tentare ausi sunt.

Bellum Ferrariense primum.
MCCCVII.

NUlla generis religio, nullum nomen tàm sanctum, quod non regnandi cupiditate violetur. Friscus Atestinus parricidiale bellum Diis penatibus intulit, ac in paterno sanguine gladiatoriam immanitatem exercuit, impia parentis morte, quia Ferrariæ princi-

pa-

patum ſcelere occupare maluit, quàm ex tabulis expectare. Turbatæ eo facinore civitati Venetus aſſertor adfuit, vetere inſtituto, ne eadem ſcilicet fax, quæ domeſticos Ateſtinorum lares nuper cremaverat, ſociorumquoque urbem, & domos per factiones ſuccenderet; præceps eſt enim ambitio, ubi aperto flagitio innotuit. Ferrarienſes itaque abominati tàm crudele imperium, ſe Romano Pontifici dedunt: indignatus ſuorum defectione Friſcus, ultrà quàm credi poteſt, in eos, qui dicebantur auctores, exquiſitiſſimis tormentis deſæviit: hinc deploratis noviſſimè rebus omnibus, ac tardante Pontificis ope, ſe Veneto Senatui committunt, quos ille in fidem receptos legitimo Domino ſervabat, firmata priùs urbe munitionibus, & Magiſtratu ſuo. Verùm Clemens Quintus, qui hos tumultus in Gallia perceperat, Veneto ſacris interdixit, eorumque bona, hominéſque ubique locorum diripiendos permiſit, quòd urbem Romanæ ſedi ſubjectam contra jus, & fas occupaſſent. Accedit demùm è Bononienſibus Pontificius legatus cum exercitu, undè recentibus furiis agitata civitas deſciſcit à Venetis, atque iterùm in Pontificia jura concedit. Tantæ levitatis pertæſi noſtri, ſecundo belli anno urbe cedunt, pacemque à Clemente, diù necquicquam petitam, nota tandem Franciſci Danduli moderatione, & opera impetrarunt.

Ba-

Bajamontis Theupoli conjuratio.
MCCCX.

SOlet familiæ præſtantia, opum ubertas, ac morum licentia ambitioſos ſpiritus plerumque alere: inde toties expertæ ſunt civitates inquietorum civium turbas; nam illi dum pares negligunt, vel ſuperiores non admittunt, laxatis inſolentiæ habenis in Patriæ ruinam procurrunt. Hæc omnia in uno Bajamonte Theupolo, ejuſque aſſeclis penè omnibus patricii ſanguinis vim tantam habuere, ut horum cæco furore Reip. imperium ferè cum ipſa libertate corruerit. Impulit in ſcelus non amor in patriam, ſed ſimultas, indignatio, & odium in Dandulam familiam, & in ipſum Petrum Gradonicum Principem, qui nimio plus illi favere credebatur, quique Jacobo Theupolo ejus patri prælatus fuerat, fruſtrà populo eundem in Principem depoſcente. Sed ut plerumque privata odia in publica erumpunt incommoda, exſurgente rerum novarum cupiditate: ipſo Theupolo duce in curiam primò ſtatutum erat irrumpere, Principem, cæteroſque ſibi inviſos confodere, & ſi quà cederet, occupare imperium. Cùm inſtaret dies ſceleris, denſatis tenebris cœlum impium facinus exhorruiſſe dicitur proceloſo tonitruum gemitu, & crebra fulgurum coruſcatione: at ea porten-

ten-

tenta contumaces nec terruere, nec posteà ipsa fama patefactæ conspirationis. Hæc ut Patribus opportunè detecta: ac jamjam immineret vis (id certè divini Numinis auxilium, ut furias in ipso jam successu securas subita ultio exciperet) repentina ad arma conclamatio eorum facta est, qui Remp. salvam vellent. Optimi quique inopinato exciti signo, ac tumultu ad publicam defensionem armati in curiam convolarunt: conjurati quoque irrupere in Marcianum forum, & quasi versarentur in militaribus castris, execrandum ibidem certamen orsi sunt. Hi sua fata urgebant, & ab illis urgebantur singularibus furoribus; ideò præcipites ruere in clades, quas sibi noxiis consiliis paraverant. Conseritur civium manus; libertasque veluti in medio constituta videbatur à suis vel perdenda, vel conservanda. Conspiratorum impetum diù paludati Patres sustinuere, deinde repulere certa victoria, qua passim consternati, cæsique perduelles; superstites aut capitis, aut exilii pœnas cum ipso criminis auctore luerunt. Memoriæ proditum est, nullam Cisalpinæ Galliæ urbem, nullum oppidum extitisse Venetis extorribus vacuum. Cæterùm Theupolus jam publicis armis vix elapsus mulierculæ manu concidisset, nisi alium mortario dejecto contrivisset, quem caput sceleris

ex vexillo opinabatur. Extincta in hunc modum conjuratione, de proditoribus affatim habita est ultio: in quosdam laqueo, in alios securi est animadversum: omnium gentilitia signa, & nomina ubique locorum expuncta, dirutæ ædes, & bona in publicum translata. Laudatur civico illo conflictu supra cæteros Marci, atque Ugolini Justinianorum virtus, & pietas. Sic antiqua Reip. restituta tranquillitas, plurimaque postmodum in strenuos cives, ac de patria benemeritos, atque adeo in ipsam anum collata sunt præmia. Receptæ, conservatæque quietis, ac libertatis dies in Venetis fastis viget, decreta quotannis supplicatione Divo Vito, cujus festo extinctam conspirationem accepimus. In parricidam verò exulem, pessimis artibus reditum in patriam rursùs molientem, rogata lex, jussumque, ut Franciscus Dandulus, id temporis Venetorum Princeps, quovis ære proscriptum interficiendum curaret.

Jaderæ defectio septima. MCCCXI.

EVulgata Theupolæ conjurationis fama, quæ omnia in majus auget, Jaderenses pessumdatam Remp. sibi stultè suadentes, septimam ad Pannones moliti sunt defectionem. Populum ad rebelliones natum non tàm pedestri, quàm na-

navali militia domandum , ut aliàs, decrètum eſt , ſedente Marino Georgio Principe . Illa Dalmaſo homini Hiſpano concreditur : hæc Philippo Bellegnio . Uterque mira celeritate in provinciam fertur , urbemque contumacem diſpoſitis circùm caſtris acriter oppugnat . Jaderenſes armis undique ſepti, & auxiliorum inopes ad ſpretum olim imperium rediiſſent , niſi Dalmaſus, auro polluta fide , in ſingulos dies noſtram producendo victoriam ſe illis pacis interceſſorem exhibuiſſet. Cognita viri fraude , nihil ab obſeſſis impetratum, proditor omnibus inviſus clàm aufugit : cæterùm ulciſcente Deo perfidiam , mari penè obrutus eſt, naufragio amiſſis donariis . Intereà non ceſſantibus Venetis ab oppugnatione, Jaderenſes nulla in armis , doliſve reperta ſpe , à certamine ad preces ſe convertunt, factaque deditione eas conditiones accepere , quibus provincialium levitatem à læſo dominio cohiberi ſolitum eſt.

Expeditio in piratas ſecunda. MCCCXXIII.

PErcrebuerat rumor , quædam , Ligurum piratarum navigia Venetis in Græcia rebus hoſtiliter nocuiſſe : quo Venetias tandem delato , Patres quampri-

primùm compescendam decernunt eorum audaciam, qui prædari semel edocti, injurii nunquam esse desinebant. Ea propter Justinianum ex Justinianis XL. triremium classi præficiunt cum summo imperio. Vectus in Ponticum aliquot prædonum naves circa Thracium Bosphorum captas incendit; inde conversus ad Peræ expugnationem coegit oppidanos, ut illata ad eam usque diem Venetis rebus damna persolverent. His benè actis, Joanne Superantio Principe, Cretæ Dux renuntiatur, ut quoddam quasi debitum virtuti præmium consequeretur.

Bellum Histricum II. cum Aquilejensibus. MCCCXXVIII.

VAllenses, & Polani, qui olim defecerant, experti, quàm dura in se dominia exercerent Aquilejenses, rursùs ad mitem Venetorum dominationem ultronea deditione rediere. Ejus temporis Patriarcha transitionem illam impotenti ferens animo, repentè in Histriam cum exercitu profectus est, ut illam armis ad imperium suum reduceret, jamque ex agrorum populationibus ingentem incolis timorem attulerat. Cæterùm Veneti retinendis, confirmandisque oppidis intenti Justinianum ejusdem familiæ virum acrem

rem in eam curam expediunt, qui cum hostibus semel congressus victoriam reportavit, fuditque Patriarcham, cujus in provinciam ingressus non minus fuit ipsi terribilis, quàm turpis, & fœda fuerit ejus fuga.

Compressæ in Creta seditiones. MCCCXXX.

Nonaginta fermè annorum tranquillitatem in Creta turbavit nescio quis Varda homo turbidus, & factiosus: occasio furoris fuit denegatum tributum, quo naves in piratas armarentur à Rhitymnæ Quæstoribus, in quos ille non tàm verbis, quàm armis insurrexerat. Adhæsere nefario complures: quare ab aucto, armatoque perduellium agmine haud parum Cydone trepidatum est; nihil enim prætermissum ab rebellibus, quod igne, ferroque non corrumperetur. Selini castrum expugnatum, Præfectus arcis Hermolaus Bellegnus vinculis addictus, commissæ cædes, aliaque patrata facinora, quæ modò referre non libet. Primus in irrequietam turbam irruit Joannes Cornelius, qui integram, ipso trucidato Varda, assecutus victoriam, omnia recepit oppida, quæ fidem, atque imperium nefariè excusserant. Porrò non diuturna pace Insula quievit, ab

Leo-

Leone Calergio novis motibus concussa, qui Venetos dum insula pellere conatur, ingentem rerum tempestatem excitavit. Placuerat Nicolao Priolo duci desperatis non offerre certamen, sed eos blanditiis in obsequium trahere, eòque magis, quòd Calergium suscepti facinoris jam pœnitere ferebatur, quem etiam blandis litteris, & humanitatis plenissimis ad integritatem veteris obedientiæ pellexit. Cum verò per dolum, & occultas machinationes Smerilium Costam jam tumultuantem contra jurisjurandi datam fidem concitaret, denuò manifesti sceleris reus, labem proditionis, & maculam fatalibus aquis eluere, Prioli sententia coactus est. Hujus evulgatum supplicium non modò non extinxit submersas faces, sed etiam majus rebellionis incendium suscitavit, quo grassante penitùs exarsura Creta videbatur, nisi Priolus haud ignarus, seditiosos inter se vix unquam stabili fide hærere, valida militum scripta turba perduelles insequutus esset, montiumque occupatis angustiis, ne intra eorum latebras ullum illis pateret effugium, perquisitos dedisset in fugam, & palantes per campestria more pecudum ad internecionem usque mactasset. Hac victoria, rebellique sanguine expiata Creta summa in multos annos tranquillitate quievit.

Ex-

Expedttio in piratas tertia.
MCCCXXXI.

PEr eadem tempora Thomas Viarus infelici ſucceſſu cum piratis confli-xit: dum enim ſex eorum naves inſectatur, alias, quæ Venetorum onerarias duas deprædatæ fuerant, medio Adriatico offendit. Procedens igitur temerè in pugnam, promiſſa ſibi ex validiore claſſe, qua fretus erat, victoria, à pirata Ligure ita excipitur, ut momento temporis ejus fermè omnes triremes aut laceratæ, aut captæ fuerint, omneſque milites cæſi, & ipſe vix parvum à bello nactus navigium, Venetias trepidè aufugerit. Cùm autem ejus prælii infelix exitus ex nimia Viari audacia Patribus innotuiſſet, ad perpetuos carceres illum condemnarunt, memorabili ſanè ducibus exemplo: quo ſcirent, non tàm ſpecioſa, quàm neceſſaria in bellis conſilia eſſe ſequenda.

Bellum Turcicum primum.
MCCCXXXII.

TUrcæ ad ſervitutem nati, ſed Chriſtianorum diſſidiis evecti ad imperia, ſub Amurathe in Europam Ligurum ope, remigioque traducti jam Græcas provincias cœperant occupare, no-

ſtra-

ſtraque maria ita infeſta reddere, ut in Orientem navigantibus nil tutum reliquum eſſet. Inſolentis, audaciſque hoſtis conatibus maturè occurrendum erat: quare Veneti extemplò legatos Romam, & in Galliam dimittunt, Pontificem, & Regem morituros, ne, dilata virium conjunctione, imminenti Barbaro ſubigenda Italia traderetur. Gallus cùm magis nomen ad præſidium ſociorum, quàm vires attuliſſet, Pontifici, Venetoque ſolis Italica ſalus, & libertas concreditur: horum Principum armis per ea tempora Turcarum inſultus repreſſi ſunt. Petrus enim Zenus Venetarum triremium ductor hoſticas in Ionio navigantes cęcidit, & omnium primus de Turcis triumphavit. Cæterùm hos mari ſummoviſſe non contentus plura Græci littoris oppida barbarorum prædis referta populatur, ac evertit. Poſt hæc renovato cum Chriſtianis Principibus fœdere, continuatis in aliquot annos victoriis cum tanto hoſte pugnavit. Tandem poſt purgata piraticis latrociniis maria gravi, & martia claſſe Smyrnam applicuit, aggreſſuſque urbis oppugnationem feliciter confecit, fugatiſque barbaris illam recepit. Hinc celebriores triumphos ſibi pollicitus in Aſiæ Mediterranea deſcendit, ac fugitivos ubique perſecutus eſt. In ea provincia, ut quidam habent annales, egregius imperator

rator dum sacris de more operam daret, à convolantibus undique agrestibus interceptus in templo fœdè opprimitur, & cum tanti viri occasu spes omnis melioris fortunæ evanuit.

FINIS LIBRI PRIMI.

JUAN-

JOANNIS BAPTISTÆ VERI

CANONICI PATAVINI

RERUM VENETARUM

LIBER SECUNDUS.

Bellum in Scaligeros Veronæ Principes. Tarvisium obtentum.
M. CCC. XXXVII.

EA ſemper fuit Venetorum pietas, ut vicinos juvarent auxiliis, quando à potentioribus contumeliosè vexarentur. Hinc obliti injuriarum, quibus Patavini eos toties affecerant, arma pro externis aris, focisque ſuſcipiunt adverſus Scaligeros Veronæ Principes. Horum potentia intra juſtas imperii metas neſcia conſiſtere, in licentiam quoque erupit offendendæ Reip. Quare, ut latiùs per opprobrium aliorum ſuos fines extenderent, arcem in ſtagnis propè Clodiam inſolenti milite communitam erexerunt, ac per Padum, Atheſimque navigantibus Venetias indixerunt portoria, neque alia in turbidis Principibus defuere facinora, quibus ſenſim res Veneta in perniciem traheretur, niſi

nisi quandoque tantis initiis maturè iretur obviam. Interim Patres certi, si nihil moverent, eam audaciam in speciem legitimi dominatus transituram, Scaligeros, legatione more patrio transmissa, priùs quàm arma arriperent, conati sunt ab injuriis revocare: cæterùm ea spreta, atque turpiter irrisa est. Hujus rei fama, mirum, quàm magnis, propensisque studiis bellum in juris gentium violatores decretum sit. Primò igitur cum Florentinis percussum fœdus jam anteà Venetam opem in eosdem hostes implorantibus: mox evulgata expeditione complures Principes, quibus ea potentia suspecta erat, Vicecomites, Atestini, Gonzagæ, & ipse Bojemiæ Rex suos internuntios Venetias misere, quo junctis viribus Scaligerorum superbia retunderetur. Adfuisse una die in urbe sexaginta Europæorum Principum legatos, qui apud Senatum tùm de bello, tùm de pace tractarent, produnt ejus temporis scriptores. Marsilius quoque Carrariensis vir inter Patavinos summæ auctoritatis, Scaligerorum causam iisdem diebus apud Patres fovebat, & pacis conditionies percontatus has retulit: Patavino agro hostis decederet: Tarvisium Reip. esset: Rubeis Parma: & Florentinis Luca permitteretur. Verùm ut iniquæ rejectæ, & pax desperata, bellum utrinque maturarunt. Summa itaque cura

F mi-

miles conſcriptus, comparatoque exercitui datus imperator Petrus Rubeus Parmenſis, duobus additis rei bellicæ procuratoribus, Legatorum nomine, Marco Cornelio, & Andrea Mauroceno. Ille, acceptis à Franciſco Dandulo Principe ſui muneris inſignibus, copias in Mottenſi agro recenſitas, diſpoſitaſque in aciem ultra Plavim trajecit: inde in Patavinos itum, ubi Albertum Maſtini tum Veronenſium domini fratrem non parum territavit: ac per patens conſternatæ regionis ſolum illatus, cùm nullus obex occurreret, agros paſſim vaſtavit, ingentique terrore latè circùm ſparſa municipia pervaſit. Saccenſe caſtrum, & Caputaggeris ſe dedidere. Marcus Lauretanus levioribus navigiis arcem in ſtagnis aggreſſus, eam deturbato præſidio exſcidit: venere in fidem Cuneanenſes: nec non maxima eorum exemplo ſecuta eſt oppidorum defectio. Itaque omnia hoſtibus infeſta: nequicquam ſubinde è Germania conducto milite, quo Patavium oppreſſerant, non juverant, defectionem molientibus civibus, tyrannidis, bellique mole confecti ſunt. Hæc inter Rubeus ad Ateſte pugnabat, captivo hoſti ſat æquus fama captandæ clementiæ, nam quos inter dimicandum ceperat, omnes libero jure dimiſit. Poſteà ipſa rursùs Patavinæ urbis mœnia obequitans, concrematæ unius portæ incen-
dium,

dium, quæ Sanctorum dicitur, agrorumque vastationes per contumeliam inclusis Scaligeris exprobravit: at ulteriùs non progressus, ne desperata spe veniæ pertinacia furor hostis accenderetur, in Tarvisinos concessit. Ea in provincia insperato fortunæ eventu injecto solo nomine metu Tarvisium occupavit non ausum arma experiri. Mastinus ea propter versus in rabiem Patavio ad Bubulentam promovet; ibique stationaria aliquot nostrum navigia oppressit, barbarum in morem cum nautis, custodibusque debacchatus. Quingenti etiam mercenarii milites circa Mestrium vicum Alberti dolo cecidere, deceptus in ipsa vindicta furentis animus, cùm eos Venetos omnes esse arbitraretur. Dum igitur in Patavinis, Tarvisinisque bellum ita alitur, Mastino nuntiatur, Brixiam à Vicecomitibus obsideri. Ex hoc abeuntis Mastini recessu excitati Patavini à tyrannide se vindicant, auctore Marsilio Carrariense, qui tacitis nuntiis accersitum Rubeum in urbem per Pontem-curvum recepit, Albertumque dedit in vincula, ut Venetias duceretur. In hunc modum sine sanguine occupatum, servatumque Patavium, habita in seditiosos quosdam animadversione. Quamobrem Senatus, commendata Carrariensium fide, in benemerentem familiam innumera contulit beneficia, quorum primum, & singula-

re illud fuit, libera Patavinæ urbis administratio. His gestis, Rubeus, ducta copiarum parte ad Montem-silicem oppugnandum, dum impigram & militis, & optimi ducis navat operam, inter confertissimos missilium jactus miserè cadit: funus quidem tanti viri lacrymabile contigit, accessit demum dolori impetus, dum alter fraternæ virtutis egregius æmulator germanus in Gonzagiacis castris Veronam tum obsidentibus occubuisset. Alius è Rubeis supererat Rolandus nomine æquè clarus militia. Hic suscepto copiarum imperio distulit per eos dies vindictam in Monte-silicenses, & in Veronensium fines populatum penetravit. Subinde Rubei necem ulciscitur Ubertinus Carrariensis, Montis-silicis potitur arce, hostemque terga dantem persecutus profligat. Mastinus, qui jam amissa Brixia redierat, aliquo minùs turpi facinore fugam honestaturus Montanianum castrum aggreditur, sed irrito conatu: quippe obvium habuit Andreacium Maurocenum, quem licet ipse Scaliger ignominiosè effugeret, sat multos tamen suorum ad internecionem reliquit, præter captivos. Rolandus cùm jam nihil gloriæ deesse, nihil obstare Venetæ virtuti videret, divisis copiis, pluribus simul in locis victricia arma circumtulit, præcipuè in Vicentinos acer, quorum oppidum ea constantia fatigavit, ut

inops

inops animi Mastinus pacem, quam anteà spreverat, per Oratores ultrà deprecatus sit; datis prioribus conditionibus, acceptisque Veneti quievere, ne Italica libertas continuatis bellorum fluctibus mergeretur. Ex hoc bello præter oppidula Venetæ Reip. accessit Tarvisium: deditum quoque erat Patavium, sed, uti diximus, Carrariensibus traditum, quò magis constaret, Venetos arma in Scaligeros corripuisse non aliam ob causam, quàm ut inter vicinos populos pax, & securitas vigeret.

Cretensium defectio.
MCCCXLII.

EX Italia in Cretam, gubernante rem Venetam Bartholomæo Gradonico, bellum translatum est. Necesse erat inconstantissimæ gentis ingenium, & in dissidia proclive armis retundere. Quamobrem Patres robustissimas militum legiones in eam insulam destinarunt. Tripartito agmine terni Duces ex Faleria, Justinianæa, & Maurocena familiis in rebellantes solverunt. His fortiter juxtà, ac feliciter dimicantibus secunda fortuna occurrit: nam perduelium munitiora castella vi ceperunt, & dirutis ex iis quibusdam, infessisque montium latibulis, ne receptaculo hostibus essent, circumlatoque passim bello, tantum illis terrorem incussere, ut brevi

sedata defectione, sumpto de rebellibus supplicio, tota Insula intestinis purgata discordiis ad vetus imperium redierit.

Jaderæ defectio octava. MCCCXLV.

JAderensium defectiones non semel depressæ, cæsique earum auctores, in alias, atque alias anniversario quodam furore pullulabant, veluti si de occisorum capitum sanguine renascerentur. Subiit confestim Patrum animos ex Principis Andreæ Danduli sententia recepta diù cogitatio, non esse impunè relinquendum scelus, ne tota provincia conjuratione Jaderensium erecta occasionem rebellandi susciperet. Navali ergo, terrestrique apparatu urbem oppugnaturi Petrum Canalium, & Marcum Justinianum eò imperant, ut alter mari, alter terra pugnam rebellibus inferret. Primo accessu Canalius Pagum cepit oppidum, ita & Justinianus subitaneis aggressionibus Jaderam recepisset, nisi Pannones victoriam remorati essent. Advenere è Pannonia cum ipso Rege expeditæ copiæ: his nostri haud territi obviam procedentes bellum atrox committunt, quo plures hostium cęsi sunt. Verùm cùm illud magis recrudesceret, oppidani, qui subsidiariorum fugam turbatis ordinibus conspexerant, ut illis opitularentur, è moe-

mœnibus turmatim advolantes, fortunam ad nostros jam inclinantem prævertere; sed non multò post justam belli causam, Venetamque secuta illa virtutem, rediit: pedestres enim nostrorum copiæ à navalibus sociis opportunè adjutæ, magnam de hostibus stragem ediderunt, sed ea jactura, abundante hostium multitudine, inter damna haud numerata. Dùm Jaderæ procedit oppugnatio, in regiis castris non mediocriter annona laboratum, quorum incommodis Venetorum fiducia crevit, Pannonesque rerum omnium egestate coacti bello excedere nostris victoriam relinquere. Hanc brevi cumulavit ipsius rebellis urbis occupatio, quæ Venetum robur diù, noctùque perpessa victori, ac domino sedemùm restituit, subjecitque, impetrata à clementissimo Senatu scelerum venia, cùm è suis avelli sedibus, ne ampliùs fidem violaret, mereretur.

Bellum Histricum tertium. MCCCXLVIII.

QUasi illud rebellionum, conspirationumque sæculum esset, allatum de recepta Jaderà nuntium non tàm immanis comitata est pestilentia, quàm certus rumor, Justinopolitanos defecisse. Illa, non priùs, quàm expleta fati rabie, recessit; isti, antequam externarum gentium

roboracoirent, Marci Justiniani vigilantia in fidem retracti sunt. Per eos quoque dies Albertus Carnorum Regulus universam penè Histriam cædibus, & latrociniis everterat. In eam provinciam exercitum, quo retunderetur illius temeritas, mittendum censuit Senatus: & cùm primùm armatum se ostendit, hostis perterrefactus, quasi manibus arma decidissent, per devia montium aufugit, nusquam ullo certo ordine, aut spe reliqua resistendi: dispersum, palantemque insectatus Venetus malè mulctavit, cepit ducem, & cum eo captivo ad Senatum capta vexilla in victoriæ testimonium præmisit. Porrò Albertus audaciæ veniam obtinuit, & libertatem, data fide non ampliùs in Remp. dimicaturum, & aliquot suis in finibus oppida demoliturum, ne ulli in posterum tuti recessus piraticæ genti, ac latrocinantibus barbaris paterent.

Bellum cum Genuensibus sextum. MCCCL.

HUjus belli initium ab intercepta Venetis per mare Ponticum navigatione profectum. Versi primùm Genuenses in piraticam, mercatorias naves in Hellesponto prædati sunt. Rei novitas, violataque inde pax hanc unam curam injecit Patribus, ut per Oratores abla-

ablata repeterentur, & nisi essent reddita, bellum denuntiaretur. Non accepta legatione, sed elato animo repudiata, ad arma properè concursum est, parataque præclara classis, quæ sub Marci Ruzini imperio temerarios, & turbulentissimos hostes castigaret. Hic celeri cursu tendens in Græciam à speculatoribus quatuordecim Ligusticas naves Carystium portum ingressas audit. Illarum perdendarum concepta spe Ruzinius suas non longè à portu disposuit: nam propiùs accedere obstabat illius vadosum ostium. Nihilominùs hostibus in difficilem eruptionem conjectis haud defuit animus; decreverunt enim ex illis angustiis intumescente mari egredi, etiam cum aperto discrimine; audentibusque, ac desperatis favisset sors, nisi Marcus Maurocenus Adriatici Præfectus ex transverso irruens hostiles triremes IV. liberè jam egressas intercepisset: quo casu consternatæ reliquæ, circumventæque à tota classe vicinis littoribus illiduntur, nostrisque in direptionem concedunt. Captivi hostes Chalcidem ducuntur, iturque ad oppugnandam Peram Genuensium coloniam. At hoc nequicquam tentatum est. Idcircò Ligur animos, viresque sumens, Chalcidem appellit, omniaque replet vago tumultu, direptam succendit urbem, captivosque in servitutem abducit, reluctari hosti

minimè auso Thoma Viaro Prætore, quoniam ubi intrat animum pavor, id solum metuit, quod formidat. His ultrò, citròque illatis cladibus, apparebat bellum hoc diù inter utrumque populum duraturum, neque sine externa ope conficiendum esse. Ea propter Veneti, cum Græcorum Imperatore, Aragonumque Rege icto fœdere, validiores in pervicacissimam gentem procedunt, ac robustioris, quàm anteà classis moderatorem nominant Nicolaum Pisanum, qui continuò è Dalmatia solvens Pancratium Justinianum in Siciliam mittit, ut cum Aragoniis se consociaret. Nihilò segniores Genuenses aucta classe sub Pagani Auriæ auspiciis contendunt in Græciam, circumnavigataque Eubœa, quà potuere, hostili rabie excursitarunt, præda Peram reducta. Interim Veneti cum Aragoniis è Sicilia in horridam (futuræ calamitatis omen) incidere tempestatem, qua tandem remittente, fracti penitùs, dissolutique Methonem tenuere. Ibidem curatò milite, refectisque navibus Peræ obsidium meditantur. Euntibus in expeditionem Genuenses maturè, & fortiter occurrere in ipsis Bosphori faucibus, in his facilè excepturi nostros, quia intra eas angustias non poterat tanta classis commodè, unoque tempore tota in certamen explicari. Eò igitur loci necessariò concursum est, sed ma-

gnis

gnis viribus, iratiſque animis: pugnam ſummo mane initam cadentes tenebræ dirimere non potuerunt, nec priùs ceſſatum ab armis, quàm lux altera redderetur, & una claſſium victoriam reportaret. Initio malè certavimus Græcorum auxiliis; illi namque lingua, quàm manu promptiores, tentato, non commiſſo certamine, ad primas Genuenſium impreſſiones proras ſuas averterunt: Aragonii, qui ſecundum in congreſſu locum ſuſtinebant, ſive hoſtis audacia, ſive ignavo Græcorum metu exterriti, & ipſi ſe prælio ſubtraxere. Omnis itaque vis, & conatus in ſolos Venetos converſus, continuataque cæco marte pugna tamdiù protracta, quoad feſſi, nulloque recreati ſubſidio cederent: obſtinatè pugnatum, omneſque victi à victoribus: ob belli pertinaciam, acceptaque damna iratis cæſi ſunt. Occubuere eo prælio cum Juſtiniano complures patricii viri, perpetua tamen apud poſteros victuri gloria, quòd fortiter pro patria pugnando mori maluerint, quàm turpiter fugiendo patriæ decus, & avitam nobilitatem fœdare. Iniqui ſucceſſus fama non tàm timore, quàm pudore affecit Remp: quòd tot validiſſimarum claſſium hoſtis victor abiviſſet: ſed mox erecta in vindictam jubet nulla mora alteras inſtrui triremes, veteres refici, & Piſanum iterùm expediri. Ille redintegrata, ſup-

pletaque classe prope Peram, usus meliore fato, hosticas aliquot dispersit: & cùm certa fama intellexisset, ab Antonio Grimaldo rostratas suprà XXX. Aragonias juxta Cyrnum perculsas esse, ita opportunè adfuit oppressis sociis, ut hos præter spem erigeret, hostesque inopinato accursu terreret, quos fugam jam meditantes harpagonibus remoratus eorum cæde, & plurimarum navium spoliis paulò ante acceptam cladem rependit, majoremque Patriæ, ac sibi peperit triumphum. Laceri in hunc modum Genuenses neutiquam superbos animos ad pacem inflexerunt, sed ut magis nativum in Venetos odium testarentur, ipsa neglecta libertate, qua nihil dulcius, Joanni Vicecomiti Mediolanensium Duci urbem, se, suaque omnia spontè tradiderunt; ut ita quæsito ab invidia hoste, reperiretur qui adversus Remp. decertaret. Vicecomes dulcedine oblatæ urbis orantibus præsto fuit. Hinc Veneti futurum sibi belli discrimen cum Insubre rat, confestim omnia in continenti oppida auctis præsidi s obfirmant, renovatisque fœderibus Scaligeros, Carrarienses, & Gonzagas veteribus odiis infensos illi opponunt: sic tutum terra imperium cùm videretur, omnis erat sollicitudo in augenda classe. Pisanum igitur tribus aliis, ac XX. triremibus præfectum emittunt in Ligurem, qui per eos dies

Cor-

Corcyram nigram, & Phariam tentarat, animique potiùs desperatione, quàm virium robore audacissimè ruebat in omne facinus. Parentium vi captum subjecto igne demolitus est: piratarumque more Adriaticum vexat. Interim Pisanus universum classicum apparatum in ora Peloponnesi ad insulam Sphagiam, quæ hodie Sapientia est, retinebat. In libero portu, apertoque facilè oppugnatum iri Venetum hostis sibi persuasit, & jam Vicecomitis ope contracta XL. triremium classe, portum sine tumultu, perque tenebras, nihil tale nostris cogitantibus, intrat, classiarios ignavissimo metu correptos occupat, celerique, & incruenta victoria navibus omnibus potitur, unica excepta, quæ inter cæterarum trepidationem casu elapsa aufugit; Pisanus ipse cum quinque hominum millibus Genuam asportatus hostis triumphum non parùm nobilitavit: singulari hoc inexpectatæ calamitatis eventu post integrum belli quadriennium concidisse videbatur Veneti imperii gloria, & vetustissima urbis libertas, si victor victoriam esset persequutus. Patres tamen inflictum vulnus cautè obtegentes non fortuna, at fraude se victos evulgant, quatuorque triremes privatis sumptibus illicò reparant, quæ à popularibus trierarchis ductæ in Tyrrhenum proveherentur. Sed ne quid-

quam

quam ad hostium felicitatem deesse videretur, eam quoque interceperunt navem, quæ furtim à priore jactura evaserat: provectique Gradum, ingentem civitati incusserunt formidinem. Repressit tamen nonnihil hostiles in vicinia insultus Nicolaus Justinianus, tribusque longis navibus delatus in Histriam nutantem provinciam confirmavit. Cæterùm non defuere prodigia, quæ acceptas calamitates portenderunt: visi nempè sunt in aere clangentes corvi, atque inter se acerrimè pugnantes, guttæque sanguinis in Venetam classem decidere: conspecta etiam in portu immanis & monstrosa bellua, quæ casu lapsum in mare hominem protinùs voravit; successit demùm teterrima pestis, urbisque ultimum penè excidium, sceleſtiſſima ipsius Principis conspiratione.

Marini Falerii Principis conjuratio. MCCCLV.

MArinus Falerius Princeps, nondùm peracto publicæ administrationis anno, ac propè sexagenarius, vel privatis odiis, vel immoderatæ ambitionis fluctibus agitatus, se Venetiarum tyrannum constituere, pluriumque usurpare dominatum nefaria cogitatione decrevit. Itaque cùm publicam, privatamque salutem negligeret, in impii facinoris societatem trahit plures è

vulgo

vulgo, & veluti cæco quodam furore actus, ac sine consilio cum primoribus agit, ut, simulato Ligusticæ classis propè urbem adventu, rumores intempesta nocte spargerent de vicino hoste, & quasi repentino pavore conterriti voces ad arma alternarent; scelerique addit commentum, quo populare odium in optimates concitaret, nempè ut confictis nobilium familiarum nominibus, appareret, alienas uxores, & filias ad stupra, atque adulteria per viros patricios rapi. Ita igitur evulgato hostium ingressu, sparsaque vanis rumoribus contumelia, condictum erat, ut primi omnium conjurati, veluti ad publicam defensionem, in Curiam properarent, cujus obsessis liminibus, unumquemque patricii sanguinis interimerent. Sanè discrimini maximo tunc objiciebatur res Veneta, nisi divinitùs servata fuisset. Quidam è conspiratorum ducibus, Beltrandus nomine, Nicolao Leonio, quo viro utebatur familiarissimè, scelus aperit, docetque conjurationis capita sexdecim esse, singulos duces habere sub se milites sexaginta, & horum omnium antesignanum Principem Falerium. Leonius, promissa sceleris impunitate, amplaque munerum largitione, nihil cunctando Patrum seniores adit, coactoque concilio sub ejus noctis initium, quæ cædibus fuerat destinata, suadet tanto malo celeriter occurrendum, statimque mittendos lictores, qui conjuratos vincirent. Huic decreto patrocinata, ut sæpè

ut ſæpè in ſimilibus ; fortuna captivos dedit perduelles , qui crimen confeſſi, fractis cervicibus , occultè necantur . Opprimitur deinde Falerius detecti ſceleris adhuc ignarus , exutuſque publicis ornamentis in ipſa curia ſecuri percutitur. Sub hæc quæſitum in reliquos : reperti quadringenti , & plures Falerianæ conſpirationis conſcii , atque ſinguli vel capite , vel exilio puniti.

Bellum Pannonicum ſecundum. MCCCLVI.

DOmeſticos ulta Reſp. hoſtes, cum externis etiam nempè Genuenſibus pacem compoſuit, Bernardi Juſtiniani opera , & virtute . Non diù tamen vel ſub auſpiciis fortunatiſſimi Principis Joannis Gradonici lætatus eſt Venetus, conſervata libertate, partaque pace , quia altero anno certus rumor increbuit Ludovicum Pannoniæ Regem in Dalmatiam veniſſe numeroſiſſimo exercitu , quo uno eodem tempore Jaderam, Sicum, Spalatum, Tragurium , Enonamque obſedit : utque ſuum hoſtem diverſis in locis variis bellorum tempeſtatibus jactaret , cum Franciſco Carrarienſi Patavinorum Principe clam fœdus percuſſit , jamque Cuneanum , Sacciliumque præter minora alia caſtra vi ſubacta fuerant. At nihil unquam tàm acerbum obti-

obtigit, quod non patiens, & æquus ille Venetæ gentis animus tolerando superaret, tum præsertim adhortante Joanne Delphino, qui in publica administratione Gradonico successerat. Obsessæ in Dalmatia urbes necessariis destitutæ auxiliis, quia universa belli rabies in Italia grassabatur, Pannonio se dediderunt: Enona diù Joannis Justiniani labore defensa fame, non ferro expugnatur: Jadera, arce pro Veneto stante, non militum vi, sed Carrariensis fraude succubuit. Hæc inter in Tarvisinis nostri ita strenuè dimicabant, ut ex hostibus vix ullus è castris erumperet, qui non saucius rediret: repulsus tandem ab urbis obsidione ipse Rex, cæsaque multa Pannonum mi lia. At jure in Carrarienses insurgendum videbatur, puniendumque armis ingratum genus, sed tum placuit cum illis prohiberi commercia, & Marcum Maurocenum Patavinæ urbis prætorem Venetias evocari. Cæterùm, cùm integra periisset Dalmatia, Patres ut arduum, & difficile bellum evitarent, eam provinciam Regi, impetrata pace, concessere. Ita Reipublicæ optimè consultum, quæ viribus, opibusque exhausta imperium alibi partum longis laboribus, aversa unius pugnæ fortuna, deperdere potuisset.

Bel-

Bellum Creticum in Colonos
MCCCLXIV.

QUæ in Creta hac tempestate emersit defectio, graviùs Patrum animos turbavit, quàm ulla alia, quòd à Venetis eòdem in coloniam deductis emanasset. Hi obliti antiquæ patriæ, gentisque, unde habuere initia, jam Græcam levitatem, & inconstantiam induerant, connixi in semetipsos, à Rep. transferre Insulæ imperium. Defectionis causa ea ferebatur, quòd nullis vectigalibus Cretenses coloni essent obnoxii: & quòd ita transactum cum majoribus, antequam in coloniam mitterentur; indignè quidem, ac impiè: ac si dominium Insulæ non ampliùs ad unam Remp. spectaret, nec deberent auxilia quandoque laboranti præstare. Hinc cœperunt rebelles arma distringere, conjectisque in vincula Venetis Præfectis, ipsi Cretam suo nutu regere, omniaque, novatis pro libidine legibus, susque, deque miscere: quodque turpius fuit, ut Insulanorum animos faciliùs captarent, Græcus ubique ritus Latinæ, & Catholicæ religioni subrogatur. Mutato itaque sacrorum cultu, quæ fides ampliùs erga Rempub. sperabatur? quippe raro populus Principem fideliter amat, qui ab illius religione dissentit. Revocandos à rebellione animos primùm censuit Senatus

per

per Oratores, misso Andrea Contareno viro facundissimo, ut facinorosos in antiquum obsequium reduceret, aut demùm arma minaretur. At cùm obstinatis nihil persuasisset, obtinuit postremò destinatus ad Europæos Principes legatus, ne Venetis in Creta rebellibus auxilia subministrarent. His confirmatis, cùm non in alios, quàm in Cretenses bellum esset suscipiendum, omne studium in paranda classe locatur; fuit hæc XL. longarum navium præter onerarias, datusque ei imperator Dominicus Michaelius. Verùm & maritimo, & pedestri apparatu Creta petenda erat, ob id etiam validissimus conscribitur exercitus, cui præficitur vir impiger Luchinus Vermius Veronensis. Ubi comparata sunt omnia, Veneti duces in Insulam transvecti Cydonem rebellionis caput oppugnant. Cives continere se muris coacti, neque erumpere ausi, desperata spe pacis, & veniæ, in nefaria consilia se dant præcipites: horribili primùm feritate in eos, qui pro Venetis sentirent, debacchantur; deinceps oblata Genuensibus Insulæ dominatione, ad tutelam sibi externam fidem, subsidiaque deposcunt. Genuenses pacis cum Rep. memores remisere legatos spe vacuos, qui ad suos in Cretam remeantes capti sunt à nostris, & interfecti. Interim dum Michaelius maritimo apparatu Cydonis hæret excidio, pari studio

Ver-

Vermius partes ſibi traditas obit in continenti. At rebelles in vicinis montibus latitantes plerumque in parum cautos proſiliebant. Tandem Luchini conſtantia, atque in præſens conficta quadam locorum ignorantia eos nihil minùs, quàm inſidias metuentes ſuis è latebris extraxit, inſecutuſque diſpalatos inſignem pro portis urbis ſtragem de hoſtibus habuit. Sic domiti Cydonii deditionis ſigna è mœnibus publicarunt, miſſiſque, qui veniam deprecarentur, eam, exceptis defectionis auctoribus, à clementiſſimo duce retulere: ſubdiderunt ſe eo exemplo reliqua circùm municipia victricibus Venetorum armis. Porrò vetita deditæ urbis direptione exaſperatur miles, excitatque tumultum in caſtris: ſed Luchinus dexteritate, non vi, lenique oratione continuit tumultuantes. At poſteà ne talibus aſſueſceret exercitus, digna in ſontes pœna animadvertit. Receptæ inſulæ nuncius ſumma lætitia complevit Senatum: publicè Deo gratiæ actæ, atque martiales ludi nunquam aliàs viſi in Marciano foro commiſſi. Adverſa tamen fortuna ejus victoriæ hilaritatem turbavit, cùm paulò poſt ipſamet Inſula nova ſeditione agitari nuntiaretur. Joannes Calergius maximi apud ſuos nominis ſe Cretenſes in libertatem vindicaturum profitebatur. Hoc nomine fuere plures, qui ſcelerata conſilia, factaque

ctaque sequerentur, Calergio duce: quà vi, quà fraude, ubique grassabatur perduellium caterva, Rhithymnæ expugnatione, Venetisque non uno loco fugatis Rectoribus, quidquid à Thallis ad Cyamum usque promontorium protenditur, à Reip. fide abalienatum est. In impium, rebellemque civem Nicolaus Justinianus, & Dominicus Molinus, delecti vindices, cum selecta equitum, peditumque manu procurrunt, & quidem opportunè repressere Calergii conatus. Sed ille in loca montium aspera delatus valida suorum turba communivit juga itineri imminentia, à quibus sæpiùs subeuntes nostros aut repressit, aut deturbavit. Intereà cùm tota in insula hinc inde furerent populationibus, & incendiis, fœda rei præsertim frumentariæ penuria exoritur. Hæc Lasythanos cum primis, deinde omnem ferme Orientalem tractum compulit ad imperium Reip. Cæterùm contra Calergium adhuc obstinatum sequenti anno progressus idem Justinianus, ut bello finem daret, ad Anopolim castrametatur; ibi tutum ob difficilem accessum se credebat hostis; at ubi occupato itinere, quod unicum erat ad arcem, omnia sibi in dies arctiora fieri deprehendit, nota alia diverticula frustrà quæritabat; distracti in varia consilia socii, dum per deditionem alii Venetam clementiam,

extre-

extremam alii pugnæ aleam experiri mallent, quotidie magis in angustias adducti sunt, postremò victi omnes, & cum ipsa arce capti. Illa æquata solo, damnatisque cum Calergio rebellibus capite, exilio, carceribus, universam Insulam à turbis, ac seditionibus purgavit Iustinianus. Integro quinquennio disceptatum est, in primis Laurentio Celso, deinde Marco Cornelio in urbe Principatum gerentibus. Justinianus in familiæ suæ decus, edomitæque insulæ memoriam ab Senatu accepit, ut domestico stemmati auream adderet Aquilam, quod Græci Imperii signum in vexillis pinxerat Calergius. Pax denique Cretæ ab hoc duce reddita ad hæcusque tempora constantissimè perseverat.

Tergestinorum defectio prima. MCCCLXVIII.

Andrea Contareno Duce, qui delatam sibi omnium calculis administrationem invitus susceperat, eò quòd funestas Patriæ calamitates præsagiret, Tergestini primùm defecere. Hi quadam rapti vesania naves Venetas in portu stantes diripiunt, discerpunt custodes ad vectigalia per Histriam excubantes, & pendentia è turribus Reip. signa per contumeliam evellunt. Nuntiata defectio pari mœrore, & vindictæ cupiditate Patres accen-

dit.

dit. Quare maritimis, terrestribusque festinatis delectibus, missi sunt ad coercendos rebelles Dominicus Michaelius, & Crœsus Molinus, qui postquam in provinciam venere, obsidione, & munitionibus adeò circumvallaverunt, & vexarunt hostes, ut, succedentibus tandem Paulo Lauretano, & Thaddæo Justiniano novis ducibus, penitùs debellarentur. Interim cùm se victos, veniaque indignos agnoscerent, Austriaco Principi se, suaque omnia dediderunt. Ille festinavit veluti ad prædam magno exercitu. Veneti vallorum fiducia hostiles copias aspernabantur; ut tamen ventum est ad certamen, atrox, ac miseranda ubique rerum facies vulneribus, cædibusque, jamque apparebant, ingruentibus undique barbaris, direpta, captaque Veneta castra. Porrò Justinianus, accitis properè navalibus turmis, terrestres manus inter pugnæ, fugæque consilia hæsitantes confirmavit. Ita, redintegrato meliore fortuna bello, effectum, ut Austriacus ob acceptas clades de bono eventu desperaret: quamobrem, unde venerat, fugienti similis, revertitur. Exinde cæsis auxiliaribus, datisque in fugam, Venetus accessione virium robustior Tergestum majore vi adoritur, quod cùm diù obsistere non posset, clementiam victoris, quàm iram experiri maluit. Pacem ergo, veniamque civitati

tati rebelli dedere Veneti, non tàm vindictæ appetentes quàm gloriæ, quod etiam primoribus perduellium antesignanis saluti fuit.

Bellum Carrariense primum. MCCCLXXII.

AT quoniam ita comparatum est, ut, crescentibus cumulatè beneficiis, pro gratia odium reddatur; Franciscus hoc nomine primus è Carrariensibus Patavinorum Princeps benemerentis Reip. hostis efficitur. Is haud suis contentus finibus Venetos attrectare primùm incœpit; mox aucto sceleris pondere ipsius Venetæ Urbis perniciem tentare ausus est. Misit enim facinorosos, qui puteos venenis inficerent, certorum optimatum necem patrarent, aliosque data pecunia corrumperent, ut ipsi sacrosancta Senatus arcana proderentur. Foris ergo arma, intus insidiæ ab ingrato parabantur. In domesticas fraudes externis perniciosiores avertendas cumprimis incubuere Patres, repertosque secreta indagine maleficos opportunè mulctarunt: postremò ad persequendas hostiles injurias conversi, cùm frustrà de finibus anteà per vicinos Principes tractatum esset, undique contrahunt copias. Summa ducendi exercitus cura datur Rainerio Vaschio, qui cum legatis

tis Andrea Zeno, & Thaddæo Justiniano omnia hosti turbulenta redderet. Ad Aponi balnea Vaschius castra posuit, sæpiùsque deducto milite Patavinos temerè lacessivit ad pugnam obequitando, provocandoque. Monitus à Legatis, ne tantum periculi ingredi vellet, ne sibi demùm cum desperatis bellandum esset, consilii impatiens, & ut erat elati spiritus, militaria insignia deposuit. Deserto ab Vaschio muneri Albertus Corregiensis sufficitur, vir æquè & armis, & prudentia conspicuus. Interim legati, strenuè administrata re bellica, multa à Carrariensium fide oppida exemerunt: turbaruntque ita omnia hostiliter, ut Franciscus Pannoniæ Regem precibus fatigaret, quamprimùm sibi amico, & clienti prospiceret auxiliari manu, subitasque mitteret suppetias: implorantem itaque subsidia adjuvat Pannonius: nec multos post dies Rex ipse cum ingentibus copiis Tarvisinos fines ingreditur magna nostrorum trepidatione. Irruenti hosti impigrè objicitur Thaddæus Justinianus, qui propter Plavis ripas prælium iniens de pedestri hostium legione integram tulit victoriam, sed mox ab equitatu circumventus, pugnamque redintegrare coactus profligatur, cæditurque, & ipse vivus in hostiles manus venit, Tarvisium tandem dissipati exercitus reliquias excepit. Post hæc ad Bassianum Patavi-

ni agri consedere Pannones. Exinde illos repellere conatus est Michael Delphinus; jamque ei prospera cuncta successerant, cùm Carrariensis inopinantem adoritur: quare cùm viribus inferior esset, fuga sibi consulere maluit, quàm luctando certum periculum subire. Hæc inter alibi feliciùs pugnatum cum Stephano Pannonici equitatus ductore. Is enim pertæsus suæ veluti socordiæ, quòd nunquam provocatus è castris sat dignum pulverem vidisset, aut non nisi levibus congressibus tumultuaretur magis, quàm decertaret, in apertum martem ciere nostros est ausus. Itaque cum hoste pugnandi cupido Albertus, qui Legatorum consilio repellere bellum, non inferre statuerat, manus viriliter in Tarvisinis conseruit. Diù æqua sorte, & multa hinc inde cæde dimicatum est. Tandem Albertus cùm ampliùs effrænem hostem sustinere haud posset, ac in sollicitudinem vertere fiduciam pedestres milites suspicaretur, jussit ab equis cataphractos descendere, atque unà secum pedibus, manibusque bellum prosequi. Hoc illustri facto, præeunteque duce, tàm acriter certatum accepimus, ut hostes ad satietatem necati sint, captus ipse imperator, rapta fermè omnia insignia, & præ magnitudine cladis Patavium nuntiatum, non esse, cur alia speraret ab inermi Rege auxilia,

xilia. Sed qui triſtis pugnæ eventus ſuperbum, atque implacabilem Franciſci animum non fregit, ad ultimum proſtravit orta in ipſum civium conſpiratio. Ut itaque tutò ſe eriperet à proditoribus, cum quibus difficilior dimicatio, ſupplex pacem petiit, datamque juxta victoris arbitrium accepit.

Bellum Auſtriacum primum.
MCCCLXXIV.

FAma eſt, Leopoldum Auſtriæ Ducem in Venetos ab Carrarienſibus excitatum. Armorum hoſtilis impetus Tarviſinos primùm corripuit, lataque agri vaſtatione proximis quibuſque oppidis injecit metum: ipſas quoque Venetias Auſtriacus hic terror afflavit. Invicti tamen & hac tempeſtate Veneti, comparato exercitu, ruentem ulteriùs hoſtem pari violentia excipiunt. Ille tum ſeſe objicere parato timuit, declinavitque in Bellunenſes, quo in itinere populationibus, ac incendiis nihil reliquum fecit. Hanc ob cauſam Senatus Germanos mercatores Veneta ſub ditione degentes carceribus deſtinavit, & publicatis ſingulorum bonis damna paſſis reſtituit. Intereà totius belli adminiſtratio Jacobo Caballo Veronenſi mandatur. Is Tarviſio egreſſus hoſtes ad Unigum cæcidit, repuliſque, ac fugientibus ſemper inhæ-

rens Feltriæ inclusos obsedit. Suorum periculo, ac propria dignitate excitus Leopoldus, non jam prædatoria manu, sed serio, ac magno bello obviandum infestæ potentiæ ratus, omnique opere, & opera decus, & famam redempturus acerrimè in nostros revertitur: quibus cùm tutiora magis, quàm furens Germanorum atrocitas, placerent, direptis oppidi suburbiis, incolumes Tarvisium regressi sunt. Ex ea fuga Austriacus dolens sibi interceptam vindictam, prædamque, in Bebianam turrim desæviit, trucidatis ad unum præsidiariis. Cæterùm, ne hæc arma diutiùs obstreperent, consulente Ludovico Pannoniæ Rege, pactæ sunt in biennium induciæ; deinde firmata pax, apud Venetos in diem duratura, renascente cum Genuensibus bello, quod tamen variante diù fortuna, magnaque gestum virtute Reipublicæ cessit feliciter.

Bellum cum Genuensibus septimum, Clodianum. MCCCLXXVII.

TEnedus maris Ægei insula Veneti juris facta bellum hoc quatuor annis continuatum cum Genuensibus promovit, cæteris tùm rerum gestarum magnitudine, tùm fortunæ varietate memorabilius. Metuebant illi Reipubl. poten-

potentiam, quam nova imperii accessione crescere iniquè ferebant. Inde odium, & invidia, quæ feros animos in ejus ruinam exstimulabat. Venetis eam insulam donaverat Calojoannes Græcorum imperator (non inutili nostrorum opera usus in Andronicum filium regni competitorem) ut beneficii gratiam rependeret. Eandem ipsius Andronici munere sibi Genuenses vindicare conabantur, quod ut quoquomodo assererent, cum filio rebelle societatem, fœdusque jungunt, Venetumque tota Græcia pellere constituunt. Magnum facinus magno firmandum conatu: unde in belli consortium pelliciunt Pannoniæ Regem, Austriæ Ducem, Aquilejæ Antistitem, & Franciscum Carrariensem, ut tot Principum conspiratione nemo rem Venetam utcumque stabilem, non collapsuram putaret. Erumpunt primi Genuenses furtim Tenedum aggressuri XI. triremibus; sed mox recedunt territi Venetarum navium robore, & numero, quæ in illos audacissimè processerant. Hæc inter Byzantii ab Andronico sęvitum in Venetos mercatores inaudita, & corporum, & rerum clade: coactusque Imperator benevolentiam Venetorum Genuensi admetiri. Sed hæc omnia vix è Græcia innotuere, cùm alius rumor insonuit: à finitimis nempè Patavinorum, & Aquilejensium Principibus Venetos fines igne,

ferroque laceſſiri. Tanta rerum diſcrimina noſtrorum animos haud territarunt, qui locata in ſola virtute fiducia, ſpretoque armorum undequaque furentium ſtrepitu, fortiter, & propriis ſe viribus tutati ſunt. Quoniam igitur maritimum bellum in dies magis & fama, & periculo creſcebat, victorem Piſanum in Liguſticam oram expediunt Patres. Ille ejus præternavigato littore plura diſſipavit navigia; & conſerto apud Antium marte, hoſtilis belli ducem Ludovicum Fliſcum in captivitatem adduxit: eo tamen loci major cum pelago, quàm cum Ligure dimicatio fuit, quæ verò victoria tempeſtati, & naufragio ſuperfuit, ea pro Victore ſtetit. Sed illius quaſi altera ſpolia repopoſcerat, cùm paulò poſt ex Eubœa in Liguſticum tractum denuò reverſus eſt; populatus circùm omnia cum opima præda ſuos deinde in Hiſtriæ hyberna deduxit. Hinc alibi apud hoſtem ſummè trepidatum; quippe Venetæ triremes, quæ novam ſponſam Bernabovis Inſubrum Ducis filiam Cyprio Regi erant tradueturæ, opem quoque videri poterant ferre in recuperanda Tamaſſo, illi jam anteà per vim extorta. Neque id perperam. Nàm ut noſtri Cyprum appulere regiis precibus animati, in eam expeditionem quinque triremes dimittunt: ſed harum opera eadem fuit, quæ regiarum copiarum: nam illas Ligur
ocu-

oculis, animoque jam tùm ſibi præſens, ut vidit, ſic profligavit. Meliùs, relicta Cypro, ad Aſcrivium Piſanus rem egit, ubi & mœnia civitatis, & civium animos eadem conſternatione protrivit, captivorum præda militibus, ut promiſſa, ſic data, ulterioris audaciæ fntura cos. Ab Aſcrivi Pannonici oppidi everſione in Calabriam transfretavit: audierat in Tarentino ſinu ſtare inimicam claſſem, cujus oppugnandæ cupidus, omnia maria, & littora veſtigabat; ſed hæc Venetum adventare monita, extracta in tempus pugna, tamdiù morata eſt perſequentem, quouſque ſe fruſtrà adniti Piſanus agnovit, Jaderamque curſu tenuit, ubi cùm nullus portus, nec ſtatio ulla tuta Veneto eſſet, neceſſariò, quò venerat, redeundum fuit. Hæc dùm mari fiunt: in Tarviſinos agros, vicoſque diris procurrebat vaſtationibus Carrarienſis: ſollicitatum ad deditionem Meſtrium Franciſci Delphini vigilantia in obſequio retinuit. Verùm Piſanus in Dalmatiam regreſſus domuit Sicum, militique conceſſit diripiendum: mox Tragurium converſus, in portum, cui hoſtiles naves incubabant, non ſemel tentavit irrumpere, ſed inde ab Genuenſi præſidio compulſus abſcedere, Hiſtriam in hyberna divertit: ubi quantum hìc aeris inclementia, ac peſtilens cœli plaga claſſem confecerit, exeunte

hyeme, argumento fuit, quòd ex triginta scelectarum triremium remige, ac milite vix duodecim restaurarit; missum igitur ab urbe imminutæ classi supplementum, mandatumque Pisano, ut in Cretam navigaret. Sed jam iter parantem triste fatum excepit, certumque venturæ calamitatis augurium. Refectam enim classem, apparatumque belli omnem in mari aggressa tempestas tàm fœda strage laceravit, ut hostilis belli effigiem præberet, planè quasi Genuenses quoddam cum fluctibus, procellisque fœdus adversus Venetum injissent. Duæ, quas ex onerariis in portum Anconitanum incolumes æstus explicuerat, scelere oppidanorum Liguri proditæ sunt: reliquas à pacato mari recollegit Pisanus, opportunè instruxit, iisque est usus dexterrimè: nam quindecim hostium rostratas fugavit, quibus illi profecti in Adriaticum omnia turbabant. In Ægeo mari graviora damna Genuensibus inferebat Carolus Zenus, unoque propè tempore omnibus locis adesse videbatur. Usus est fraude sub hęc vafer hostis. Nam audito Pisani trajectu ad Polam, ab averso portui promontorio decem majores naves in insidiis collocavit, totidemque Venetum insecutus est. Victor harum ducem Lucianum Auriam ex insolito certaminis appetentem ut vidit, in audacia fraudem suspicatus prælium re-

recusavit. Propterea à suis timoris incusatus, demùm ad pugnam provocanti occurrit, jussis stare in portu quinque triremibus, quæ tempestivè succederent, ubi necessitas postulasset. Pugnatum accepimus ita, ut utraque classis aciem terrestri similem instruxerit. Pisanus fatorum violentia raptus in fallacias, ac medius inter hosticas dimicare coactus, victoriam tandem circumfuso Liguri reliquit, nullis subsidiariis, ut credebatur, in usum prodeuntibus. Hujus adversæ cladis rumor in urbe evulgatus, incredibile, quo mœrore omnium animos perturbarit. Illius primùm auctor Pisanus, quòd pugnasset temerè, poscitur; inde perduellionis damnati, qui ducis imperio non paruerant, omnes simul condi carcere Senatus jubet. Hosti, quo plenissimè triumpharet, nihil deerat præter ipsam urbem. Idcircò, Petro Auria ducente, solvit ab Jadarensi littore, ac more ignis obvia quæque depopulatus, Gradum, Comaclum, Caprulas incendit: propiùsque ferens hostilia arma, diripit Palestrinam, inde Clodiam movens omnia circùm evertit, repletque tumultibus. Verùm in unam oppugnandam Clodiam totis animis, viribusque fœderati omnes suas acies direxerunt: quippe ea capta, imperii finem, occasumque urbis dominæ certò sperabant. Maxima itaque vi, summoque apparatu premi Clodienses cœpti

sunt : aggeribus, munitionibusque oppidum quà terra, quà mari circumseptum, curante sedulò legiones, commeatusque Carrariense. Restitit supra vires Petrus Hemus Prætor, elusitque plures dies hostium territamenta, sed tandem, desperato subsidio, fame, ac machinis expugnato defensore, cessit oppidum hostibus, qui immani sævitia tum finem cædibus dedere, cùm deficerent, qui cæderentur. Sex mortalium millia periere, ingens captivorum fuit numerus. Ad nuntium perditæ Clodiæ, publicè statim comploratum est: ob id à Patribus, undique ope destitutis, missi illicò Oratores, qui integram tantùm libertatem à Carrariense, & à Ligure quibuscumque legibus impetrarent. At ille pervicaci odio, hic præsenti victoria efferus, eam pacis spem Venetis reliquam proponebant, ut victi libero jure victoribus subderentur. Indignitatis plena responsio ultimę libertatis admonuit Venetum, in libertate natum, pariterque victurum, atque ut quàm maximè vegeti solent esse impetus pro vita dimicantium, sic plus animi sumptum à populo quasi morituro, itumque in omnem reliquæ fortunæ spiritum, conclamatumque ad arma classico populi, reposcentis una voce Pisanum belli ducem. Huic publicæ acclamationi assensum, tanquam arcanæ divinationi, eductusque è custodia Victor,

to-

totius belli administrationi, ceu alter Marius, præficitur. Sic civitatis studium fortiter insurrexit, affectante ultrò millitiam plebe, ac in usum præsentem nonnullis sumptus præbentibus, & navigia privata stipe. At hostes quoque rem suam agebant foris. Methamaucum usque provecti è propinquo ultimam cladem non se dedentibus minitabantur. Pisanus recenti classe, & urbanis copiis instructa, moturus in Genuenses, proximum littus munit excubiis, duasque ante portus fauces protendit ferreas catenas, & aliquot ad Popiliam mergit navigia lapidibus plena: ut ita occluderetur libera in urbis aquas navigatio. Sed interim non deerant audentiores, qui minoribus cymbis Clodiam prædatum usque procurrerent. Thaddæus Justinianus ex hostium vinculis elapsus hostilia rostra juxtra Brundulum acriter divexabat: pari successu Jacobus Caballus lacessebat in littore Carrariensem peditatum. Hæc in futuram spem prosperè in salo patrabantur, in solo turbulentiùs, cùm in lassos, atque districtos gravis alter belli turbo infremuisset. Pannonum arma per eos dies, instigante Patavino, sensere Tarvisini, & de eorum incursionibus fidelissima urbs querebatur. Senatus, qui uno tempore tot bellis sufficere non poterat, per legatos ab Rege pacem petit: at quia iniquæ proponebantur conditiones, rejecta

eſt. Ita ex deſperatione creſcebant animi: & quoniam ſupremi Ducis præſentia in bello veluti numen quoddam eſt, à quo milites alacres, feroceſque ſpiritus hauriunt, Patres in eam ſententiam ivere, ut penes Andream Contarenum Principem univerſi exercitus regendi eſſet imperium: & in patriciorum album redigerentur ii, qui tum privatis impendiis juviſſent rempublicam. His prudenter decretis cœpit fortunam pœnitere inflictarum cladium. Præeunte ergo Contareno, noſtri viſi ſunt fortiùs, alacriùſque bellare: vulnera ſine mœrore accipere, mortem intrepidi oppetere, & illius majeſtate, qui corpus annis quamvis grave, ingenium tamen prudentia vegetum bello afferebat, nemo militum mandata ducum detrectare. Igitur ſinguli navium moderatores pari animorum impetu implacabilem, aſperrimumque hoſtem aggreſſi ſunt. Joannes Barbadicus ex Albani foſſa Liguſtica præſidia diſpulit: Thaddæus Juſtinianus quotidie magis redeuntis, & reviviſcentis imperii ſpem virtute, manuque dabat: nec hiſce, aut cæteris inferior Piſanus in ipſis æſtuariis infenſiſſimi exercitus molem mira felicitate ſuſtentabat, nulla non die victor præda, aut incendiis hoſticarum navium: Carolus Zenus Ligurem toto Adriatico claſſe vagum nullibi in tuto conſiſtere patiebatur. Proſperis hiſce placatæ fortis prę-

ludiis

ſtudiis non levis metus invaſit hoſtem, qui omnia in pejus ſibi ominari, caſtris, non ampliùs egredi, ſua ipſa conſilia, conatus, impetus formidare : ita ut deſertor ipſe ſuarum munitionum, operumque pavidus, ac tremens Clodia ſeſe clauderet. Illum mœnibus obſeratum repentina adoriri oppugnatione à noſtris decretum eſt; idque per principem Contarenum adeò feſtinatum, ut ante Clodiæ portum priùs conſtiterit, quàm de acceſſu quicquam ad Ligurem perveniret. Ad Venetæ claſſis conſpectum, ac ſi ultima neceſſitas, ſolidum ad magna, & fortia incitamentum Genuenſes in furorem verteret, vehementi impulſu ſuis triremibus noſtras naves urgent, initoque acri certamine onerarias, quæ magno erant uſui, ſuperant, perforataſque incendunt, ac reliqua claſſe fugata, tantum terrorem noſtris incutiunt, ut apud conſternatos jam pro certo periiſſe libertas videretur. Omnium tamen animos voce, vultuque recreavit Contarenus, ac oſtendit calamitoſæ virtuti fortunam haud defuturam, vanoſque eſſe cos metus; cùm certam de hoſtibus victoriam promitteret. Juſſit itaque intempeſta nocte mergi duas ex ſemiambuſtis onerariis in portu, eodemque aſtu Brundulum occludi, & reliquos impediri aditus, ne qua hoſtica claſſis exiret, atque ita obſideretur. Cognito Venetorum reditu, Li-

gur

gur priori impetu ad pristinam victoriam in nostros rapitur: sed sensit dolos, cùm in ipsas obrutas naves incidisset, incusavitque Auriam, qui suo muneri defuisset, neglecta portus custodia. Acrior itaque è vicinia redditus utrinque hostis mutuum cruorem quotidianis dimicationibus hauriebat, ingens ubique strages, ac ferè æqualis, nisi quòd Ligurem fovebant sociorum auxilia, proinde à Clodia summoveri non nisi multa vi posse videbatur. Magnam intereà ad victoriam spem, & momentum attulit Joannes Barbadicus, qui omnium primus horribile, & admirandum in aquis specimen belligerandi exhibuit æneis tormentis, quas vulgò bombardas dicunt. Eorum usus jam anteà repertus ad tutanda, quatiendave ignitis glandibus mœnia, plurimùm tunc Venetos juvit. Ille singulos lembos, atque triremes novis iis machinis armatas Genuensium pectoribus objecit: quorum ictibus insolitis, & inevitabilibus miserè discerpebantur. Sub hæc è Græcia cum XIV. rostratis accessit Zenus; quarum aliquot Brundulum transmissæ Pisaurum ventorum vi abreptæ, (sic belli aleam alternante fortuna) vicinis littoribus alliduntur, ac laceræ, planèque inutiles fiunt hostium præda. Læti eo facto, veluti si pro illorum causa pelagus, venti, cœlum dimicaret, duplicem moliuntur eruptionem, alteram ad Lu-

Lupam, alteram ad Brundulum, utrobique tamen cum clade repulsi: propterea aliam effugii viam tentarunt: ex transverso enim littoris, quà in mare prospicit, alterum veluti portum sibi fodere parant magno sanè labore, non tàm fugæ destinatum iter, quàm in obsidentes nostros viam.. Maturè eam molem detexit Venetus, certusque terrestri manu posse dissolvi, è navalibus copiis expeditum legit militem, qui sub Caroli Zeni auspiciis in continentem prosiliret.. Ille utraque disciplina pari laude conspicuus, pedestre bellum suscepit; infessamque ab hostibus medio littore turrim subvertit: & dum victor ulteriùs procedit, disturbato opere, armatas offendit acies, quæ turmatim, inconditoque clamore Brundulo, Clodiaque in Venetos irruebant.. In confertissimos hostium cuneos penetrat Zenus, nec ducis minùs virtute, quàm militis ardore Brundulanas primùm copias in turpissimam vertit fugam; mox Clodienses, occiso Auria, insequitur usque ad pontem, quo in alteram ripam Clodiam versus trajicitur. Pons à fugatis ex acie, atque à transmissis ab oppido in subsidium, occupatus ruinam traxit præ pondere, in subjectasque aquas mortalium plures dimisit, ac retinuit Venetum, ne tum Clodia potiretur. Ea prælii calamitas, fractique pontis jactura tanta fuit, ut ad tria millia.

lia hostium interiisse dicantur , & capti ferè sexcenti. Post hæc dedente se Brunduli castro, Clodia terra simul, marique obsideri potuit. Inclusi intra mœnia, non armis, non commeatibus egentes, quæ largus omnia suppeditarat Carrariensis, decrevere novo vincendi genere, scilicet non pugnando, superare, rati Venetam virtutem, ac patientiam mora, tædioque consenescere. At Zenum nulla securitas post victoriam, neque ulla segnities incesserat. Quare à Clodiæ portu circum ipsam urbem castrametatus, illam vallo, fossa, inductoque mari, castellisque circumdatam subjugare non ferro, sed fame statuit: tanta usus vigilantia, ut procedente obsidione obsessi confœderatorum suppetias frustrà implorarent. Genuam subinde it nuntius, qui classem Clodiano portu retentam, speratam excidisse victoriam referret, & alterum navalem apparatum instruendum, quo mœsti cives urgenti, ac miseranda calamitate eriperentur. Ea propter ad liberandos obsessos Matthæus Maruffius in Adriaticum tredecim triremibus navigavit: sed metu Venetæ classis, dum suam Clodia procul ductaret, in Thaddæum Justinianum incidit ex Apuliæ frumentatione redeuntem. Hic conspecto hoste in Sipontinum portum deflectit, quem insectatus Ligur viribus disparem oppugnat, comprehendit, atque

atque iterùm in captivitatem abducit. Secunda hac pugna Clodiam appellit, ut, si quà posset, obsessis subveniret, atque ob id etiam nostros importunis clamoribus provocabat. Pisano immodestæ temeritatis castigatio commissa, cujus nomine vix audito convitiantes turpi fuga, se ejus furori subduxerunt. Cedentes in Dalmatiam Pisanus insequi noluit: cæterùm qui obsidebantur, percepto amicæ classis adventu, in usum novorum lintrium tecta, parietesque resciderant, quibus per internas aquas clanculum delati in mare ad suos profugerent: & effugissent quidem, si Zenum hostile opus, vafrumque ingenium latuisset. Is extemplò ad mare accessum prohibuit parvis myoparonibus, invectusque in fugam molientes, omnes in oppidum rursùs compulit, succensis naviculis. Ad ultimum extrema defatigati inedia, & ad obscœnos quoque cibos redacti, non priùs de se dedendis cœpere consilia, quàm auro tentata aliquot Venetorum ducum pro effugio fide: pervenit & hoc scelus opportunè ad Zeni aures, qui in delatos reos sub hostium oculis animadvertit, atque exinde majori studio continuata est obsidio: hac demùm domiti Genuenses misere legatos, qui nudis tantùm corporibus liberam abeundi facultatem deprecarentur: sed rejecti, repulsique invalescente rerum penuria coguntur

tur sese victorum arbitrio, & potestati permittere. Decimo itaque obsidionis mense, non tàm armis, quàm, turpe nihil non experti, fame devicti easdem conditiones à victore Veneto accipere coacti sunt, quas illi anteà victo obtulerant: haud levi temperandæ victoriæ documento. Capta Clodia, quatuor hostium millia in publicas custodias data sunt: unde viginti triremes captæ: & biduo integro facta prædæ licitatio. Quoniam verò nunquam Veneti domitis hostibus victoriam exprobrarunt, qui, nec si vincerentur frangi animo, nec si vincerent, secundis rebus insolescere consueverunt, ideò publicè, privatimque singulari lenitatis exemplo ita habiti sunt captivi, ut non facilè crederes, eum esse Genuensem, qui Venetam libertatem non ita pridem opprimere studuisset.

Tergestinorum defectio secunda. Justinopolis iterùm recepta. MCCCLXXXI.

NOn quievere Clodiana clade pervicacissimi Ligures, ne tàm virtute, quàm fortuna superati viderentur. Prompti igitur ad vindictam XX. rostratarum classe non multò post Genua egressi Histriam, & Dalmatiam sollicitant, atque in primis retrahunt à Reip. obse-

obſequio Tergeſtinos. Prona in ſcelus gens hæc fidem deſerit, conjectoque in vincula Donato Throno Prætore, fugat ex utraque arce præſidium. Eadem veſania furit Juſtinopolis, ſed arx Veneto firmiùs adhæſit. Auctis denique viribus hoſtis prope ipſa æſtuaria rursùs ſtare viſus. Quocircà Zenus adverſus denuò inſultantem immiſſus, reddito priùs ſecuro ab incurſibus mari, in hoſtile delatus ſolum, oppida, vicoſque ſecundùm Lunæ portum evertit, in eumdem invectus paulò poſt Piſanus illum Pirano diſpulit in Dalmatiam, ubi diù inter ſcopulos latuit. Verùm ut partæ de Genuenſibus victoriæ nihil ſupereſſet, Tergeſtum, ac Juſtinopolis rebelles urbes in obſequium erant reducendæ. Decretum itaque primùm, Juſtinopolitanam moliri oppugnationem, qua peracta proſperè, ſperabatur ultrò ſe Tergeſtum deditum. Piſano hæc una commendatur expeditio, qui jam hoſti terrori erat. Igitur claſſe optimè inſtructa in provinciam delatus, ſpeculatorias, lectaſque turmas præmiſit, quæ nocturno deſcenſu pontem reſcinderent, qui Juſtinopolim jungit continenti, ut ab ea parte rebellibus externa auxilia retardarentur, & ſummo mane tanta celeritate ad inimicum littus appulit, ut Juſtinopolitani, quem venire non ſenſerant, videre ſe vix crederent: confeſtim circum jacentes agros, vicoſ-

vicosque fœdat incendiis in obsessorum metum; denique urbis mœnia omni telorum, pilarumque genere adeò quassavit, ut, tandem oppidani consternati animo iterùm in potestatem venerint. Post domitam Justinopolim Pisanus Ligusticæ classis reliquias insectatus, eas in Pelignis littoribus fœdissimè laceravit, sumpta de Polæ, Arbæque vastatione, & de abducto in captivitatem Ludovico Contareno, vindicta. His gestis, Jaderam tenuit; post apud Sipontum correptus lethali morbo interjit, universis meritò fortissimi viri sortem collachrymantibus. Sed postquam privato, publicoque dolori indultum est, Patres maritimis rebus summa cum administratione præficiunt Carolum Zenum. Intereà Aloysius Lauretanus apud Curictam hostes dedit in fugam, eosque toto posteà pelago Zenus exterminavit, compressa quoque illorum audacia, qui circa Anconam in Venetos negotiatores piraticè incursabant. Ad hæc, modò inferum mare, modò Superum perlustrando recentem Liguris classem quæritabat, quam per eos dies VII. ac XX. triremium Genua prodiisse audierat. Nec vanus rumor, nam illa repentino appulsu Justinopolim denuò subjugarat. Carolus non alia vi, quàm facta in hostilem provinciam irruptione, abducendum hostem ratus, & pari exemplo Histriæ

clades

clades in Liguria vindicandas, illuc tota mole conversus, maritimam oram tantis calamitatibus infestavit, ut inhærentem, atque incubantem alienis rebus militari hac arte retraheret. Ita bis continuato bello Justinopolis amissa, bis recuperata. Cum irrequieto sanè, vehementique hoste pugnatum, qui fortunæ judicium pati insolens, repetitis excursibus, à Pisauro Clodiam usque, mare quasi tempestate denuò præcluserat: hinc à nostris circa urbis portum aliæ erectæ munitiones, dispositi in littore milites, imperatæque naves, quibus per occasionem quæcumque hostilis audacia comprimeretur.

Bellum secundum Carrariense. MCCCLXXXII.

VIx sedata maritimi belli procella, altera tempestas ab Carrariensibus aliunde mota perstrepuit, eodem tempore, quo periculosissimis bellorum curis implicabatur Resp. Tarvisium illi affectabant, quamobrem cœpere vastatis in confinio agris, positis ad mœnia castris, extructisque turribus, quæ murorum pinnis imminerent, urbem diù noctuque fatigare. Et ut brevi illius absolverent oppugnationem, interceptis commeatibus, Silim fluvium in diversa diduxerant. Tarvisina præsidia non tàm

hostium metus, quàm rerum omnium penuria incessit; quare ut animis consternatis nostri succurrerent, armatis quibusdam lintribus sibi aperire conantur infessas aquas, Marci Caravelli ingenio. Is hostiles machinas ab amne revellere aggressus, ab incœpto opere à Carrariensibus deturbatur, incassum è fluminis ripa opem afferente Saraceno Dandulo. Acriùs exinde oppugnatum Tarvisium, circumlatisque hostium magno terrore signis, Castrum-francum, munitioraque alia circùm municipia Patavinis tradita sunt. Quare cùm spes omnis retinendi Tarvisii cecidisset, visum est Senatui eam urbem Leopoldo Austriaco Duci tradere, in contumeliam invisæ gentis, & ut Resp. liberata domestico bello, tota in Ligusticum insurgeret, quod fama erat magis, quàm anteà erupturum. Carrarienses de Veneti Legati profectione ad Austriacum certiores facti, in Tarvisinos majori rabie concitantur, utque majorem obsessis metum incuterent alienis calamitatibus, Noalium evertunt, Acelum solo æquant, Serravallium, & Cuneanam arcem deditione capiunt. Adventantis hæc inter Leopoldi ad recipiendum Tarvisium fama cum valido exercitu Carrariensium copiarum ductor Arcuanus Buzzacarenus exterritus Patavium festinata fuga recessit, reversurus, ubi juvisset. At vix Leopoldus,

nullo obstante Plavim transmiserat, intraque urbem festis acclamationibus erat exceptus, cùm hostes recollectis in unum copiis ipsum securum inopinato armorum strepitu turbavere. Pavidum, necdum auxiliis confirmatum ingentibus promissis expugnant, ut Carrariensibus, quod ferro assequi nequiverant, auro concederet: quæ omnia priùs perfecta, pactaque fuerunt, quàm quidquam eorum geri Venetias nuntiaretur. Indignum id facinus nostrorum animis altiùs insedisset, nisi per eos dies pax inita cum Genuensibus, in quam utrumque populum, ac fœderatos Principes sollicitarat Aimon Allobrogum Dux, tanta lætitia Senatum cumulasset, ut tum adversa hæc non sentirentur.

Fœdus cum Mediolanensium Duce in Carrarienses.

MCCCLXXXVIII.

NOndum elapso pacis septennio redit ad arma Franciscus Carrariensis, præsidente Reip. Antonio Venerio: neque aliam ob causam, quàm quia quietis impatiens, & alieni imperii cupidus. Injerunt Veneti cum Galeatio Vicecomite Mediolanensium Duce fœdera adversus turbidum Principem, ut, illo divisim oppugnato, faciliùs à se propulsarent injurias. Quare à continenti progressus in arma Vicecomes Patavinæ ur-

urbis exitium omni tormentorum genere profperè molitus eft. Francifcus ut ambitionis, ruptæque pacis daret pœnas captus in Infubriam deducitur, clauditurque angufto carcere, qui paulò anteà amplo, & opulento oppido vix capiebatur. Noftri comparata aliunde plurium navigiorum classe ad oppugnandas hoftiles in ftagnis, ac in fluvialibus oftiis erectas munitiones, progrediuntur, Francifco Delphino præfecto. Poft arces, caftraque occupata, everfaque, ab aquis in folum translato bello, Tarvifinam expeditionem fufcipiunt: & quamvis jam fufi, & faucii hoftis reliquias adorirentur: non faciliùs tamen domuere, quàm integri, & recentis. Itaque inter varia armorum difcrimina Tarvifini Venetæ clementiæ memores fefe fidei, obfequioque Reip. alacres tradidere, expulfis Carrarienfibus: tantaque conftantia, ut nec fidelior in pofterum reperta gens ulla fit, in fumma etiam Venetarum rerum defperatione.

Bellum fociale in Galeatium Vicecomitem Mediolani Ducem.

MCCCXCVII.

GAleatius, præclariffimarum urbium acceffione, quippe qui Patavium jam occuparat, jamque Veronam, ac Vicentiam, expulfis Scaligeris, invaferat, tumidus, & ferox dum integras pro-

provincias suo addere imperio connititur, sibi finitimorum Principum invidiam conciliavit. Inde odium, & reprimendæ cupiditatis consensus, eo præcipuè tempore, quo ille cum Bononiensibus, ac Florentinis præliabatur. Ejus belli incendium cùm per viciniam timeretur grassaturum, universi propemodùm Italiæ Principes ad id restinguendum sancitis fœderibus, sociatisque armis conjurarunt. Veneti classe per Padum in Mincium traducunt, quia hostis in Mantuanum socium primò moturus credebatur: & audacissimè Vicecomitem adorti unica dimicatione classicum ejus apparatum profligant, gloriamque confecti belli, servata Mantua, reportant. Huic victoriæ alterum non minùs illustre facinus adjungitur. Galeatius Patavium, ut diximus, sui juris fecerat, fuga, cæde, captivitate Carrariensium. Evaserat Franciscus, junior appellatus, atque tamdiù apud Bavariæ Ducem latuerat, donec sibi recuperandæ paternæ urbis occasionem virtus, aut casus dedisset. Accepta itaque Italica conspiratione in Vicecomites, ignoto habitu Venetias venit, exorataque Senatus clementia, Patriæ, ac urbis administrationi restitui impetravit. Beneficio igitur, armisque Reipublicæ iterùm Carrariensium familia Patavio potitur, ejusque imperium Franciscus recipit Senatus Ve-

H neti

neti munificentia: quæ cùm barbaros, & immites quoque animos conciliet, quis credat in Rempublicam arma denuò ſumpturos Carrarienſes?

Bellum cum Genuenſibus Octavum. MCCCCI.

PRæerat urbi Michael Stenus, cùm Genuenſes rupto fœdere, violataque pace alterum ex præſenti tranquillitate belli turbinem excitarunt, non irritati, ſed ipſo, quo anteà invidiæ æſtu, aut morbo dominationis: quaſi cum Venetis naturale haberent diſſidium. Buccicaldus quidam Gallus per ea tempora rem Genuenſem adminiſtrabat. Hic cum XXIII. triremibus Tamaſſum, Cypri urbem adnavigavit, ut inde, ſi daretur occaſio, in Syria novi aliquid tentaret: primò igitur Berutum oppidum prædabundus aggreditur, ingentes ex eo prædas agit, infeſtus etiam onerariis, quæ Venetorum merces vectabant; nec privatis contentus, fur publicus haberi voluit: auſus etiam Reip. claſſem apud Methonem populari, quaſi certus victoriæ ex ſociorum piratarum numero. Cæterùm Carolus Zenus Genuenſes vincere aſſuetus in temerarium hoſtem ſtrenuè, ſuoque more detonuit; conſilio, manuque acris per prætoriam diſcurrens illud ſæpiùs ſuis repetebat, non multitudine, ac fero-

ferocia, sed virtute militum, ac prudentia Ducum constare victoriam. At dum quoque de triumpho hæsitaret fortuna, Hermolai Lombardi adventus rem Venetam undecim rostratis ægrè defensam, penèque expugnatam erexit astu. Is cùm plenis velis in hostilem classem, duabus triremibus, impressionem fecisset, jamque inimicas contingeret, jussit momento velorum funes incidi, quæ ventorum vi raptæ unius hostilium navigiorum milites retis instar involvit, ut omnes ad unum incruento marte cæciderit, & aliud infesto ictu percussum cum propugnatoribus demerserit. His auspiciis restaurata quasi de integro pugna, Zenus Buccicaldum ita oppressit, ut quamvis duplici vulnere saucius non priùs ex acie recesserit, quàm victum hostem, omnique penè apparatu exutum in fugam conjecerit. Parta victoria Venetus ad suos lætus revertitur, cujus magnitudine quantus Genuensibus incussus fuerit metus, vel ex eo constat, quòd nulla in posterum ab ipsis Reipublicæ vis illata.

Bellum Carrariense tertium. MCCCCIII.

MAjores suos imitatus Franciscus junior Carrariensis, atque hæres paternæ ambitionis, dum per omne ne-

fas imperium proferre studet, contumacem se quoque, & ingratum adversus Rempublic. declaravit. Primùm itaque cùm, sublatis veneno Scaligeris, Veronam occupasset, cœpit armis urgere Vicentiam. Cives tyranni mores detestantes ultrò se Veneto Senatui dedidere. His in patrocinium, ac fidem susceptis, ad Franciscum missus nuncius, ut desisteret Vincentinos injuriis lacessere; &, nisi temperaret, bellum indiceret. Ille acceptorum beneficiorum immemor, non modò Venetorum postulatis non acquievit, sed legatum per obscœnam, turpemque contumeliam violatum, & irrisum remisit. Quare haud cunctanter in arma conclamatum, præfectis terrestrium copiarum Paulo Sabellio, bellique socio Francisco Gonzaga Mantuano; navalium Marco Grimano, ut non tàm terra, quàm aquis sacrilegi hostis temeritatem, ac perfidiam retunderent, & castigarent. Grimanus armatis lintribus in Meduacum illatus ex omnibus fermè locis munitiones, & Carrariensis præsidia deturbat: Gonzaga cum Sabellio Patavinum agrum ingressus eadem fortuna circùm omnia subvertit, atque crebris vastationibus, & incendiis quotidie trepidantis civitatis oculos fumo, ac pulvere implebat. Verùm quia faciliùs cessurus videbatur Carrariensis, si divisis armis

mis peteretur, jussus est Gonzaga bellum in Veronensibus administrare, qui ea arte, & solertia arma moderatus est, ut interclusis undequaque subsidiis, ipsa penè, qua cœpta est obsideri die, Verona capi potuerit: sed nihil æquè, atque invisa Carrariensium dominatio, odiumque ob interfectos Scaligeros deditionem maturavit. Nostri urbem adepti, hostium obtruncant præsidia, insecutique Jacobum Francisci filium clàm aufugientem prope Hostiliam capiunt, ac Venetias vinctum mittunt. Hæc inter Franciscus cùm diù labantes in præceps res suas sustinere non posset, ad externa conversus auxilia, Albertum Atestinum Ferrariensium Ducem in Remp. concitavit. At Senatus ut certum, iratumque hostem cum Alberto committeret, illi fratrem Actium exulem opponit duplici injuria metuendum; & libertatem, & Polynesum jure sibi repetentem. Hic effusus cum Venetis turmis in Ferrarienses agros nihil cui ferro, & igne noceri poterat, non fœdissimè vastat: traducta etiam classis per Joannem Barbum, utrique Padi ripæ adeò se præbet infestam, ut Ferraria ex metu nutaret. Quare cum se inexplicabilibus malis oppressum iri cerneret Albertus, positis armis, à fratre, jussu Senatus acceptis conditionibus, pacem redemit. Sedato hoc motu, bellum

validiùs in Carrarienſem recruduit, ductore Galeatio Grumello, qui mortuo Sabellio ſuffectus, ut in hoſtile ſolum pervenit, arces, & vicos terrore, colles, & agros populationibus complevit. Patavium tandem promotis caſtris, cùm aliquot dies machinarum impetu primum illius, & ſequentem murum proſtraſſet; ſcalis deinde, & irruptione ad portam Sanctæ Crucis peregit excidium. Fugatur in arcem Franciſcus, qui velut in altero oppido victori diù reſtitit: hìc acriter obſeſſus, & prope expugnatus hoſtis, ferociter pro ſe pacis leges agebat, veluti re integra, ac in ipſo interitu ſuperbiſſimus. Cæterùm Patavini non tàm feſſi fame, & bello, quàm domini pertæſi contumaciam, verſa in rabiem fide, Principem in Venetorum manus dederunt. Hunc in modum recipitur arx, ipſeque captivus Venetias ductus, digna ingratis pœna, jugulatur. Hoc Patris, & Avi fatum quinquennio poſt ſubivit etiam Marſilius, auſus res novas moliri, in quo omne Carrarienſis familiæ genus extinctum accepimus, ut nullus remaneret qui, tantorum facinorum capeſſeret ſucceſſionem. Ex hoc trium annorum bello acceſſere Veneto imperio Vicentia, Verona, Patavium, aliaque complura clariſſima oppida: ii nempe ſolent clementiæ Principum eſſe fructus: tyrannis autem non diuturni obſequii magiſtra eſt.

Bel-

Bellum cum Sigismundo Imperatore. MCCCCIX.

TAndem Jadera non armis, sed auro Venetæ ditioni debebat accedere cum universo agro, suisque à mari limitibus. Hanc Ladislaus Pannoniæ Rex in Neapolitanum Regnum, quod nuper obtinuerat, profecturus, Reipubl. vendidit centum millibus nummûm. Ita Venetus per vicinas, remotioresque gentes, jam manuducente fortuna, diffusus, justis armis, honestissimisque titulis suum imperium auxit, & propagavit. Interim tamen Sicum, Sebenicum vulgò, plurimùm civili discordia vexabatur: quippe dominante plebe, ac Sigismundi Imperatoris studiis animata, nobilium hominum ordo in exilium actus fuerat: hic adversus sordidum vulgus Reip. auxilium impetravit, & eò promptiùs, quòd si negaretur, rebellionis periculum, quadam veluti contagione, in finitimos erat promanaturum. Confestim igitur expedita classis ad Sicensem oppugnationem traducitur, subitaque aggressione tentatur oppidum: at propugnatoribus impigrè erumpentibus diù in obsidione laboratum est. Porrò finem hujus belli urgente Senatu, classico apparatui juncta est etiam terrestris manus sub Ludovico Buzzacareno. Hic

hostem jam terra, marique circumsessum brevi ad extrema usque compulit; sed dum ille segniter rem bellicam administrat, ac sine sanguine triumphare studet, obsidionem in alterum annum protrahit, & Sigismundum Imperatorem suis sedibus evocat, qui deditæ sibi plebis causæ patrocinaturus magno equitatu Venetos fines ingressus inopina irruptione terrorem longè lateque omnibus incutit, & expulsis Savornianis, potitur Vtino, adimitque Reipubl. Belunium, Serravallium, & Feltriam, oppida, non indecora Carrariensis belli spolia. Tarvisium erat reliquum, cujus tum agrum hostis miserrimè prædabatur. Tanti belli incendium furtim enatum repressuri Veneti, tumultuario milite occurrunt. Sed, ne latiùs vagaretur, effecit Carolus Malatesta, dum cunctando magis, quàm dimicando, superbientem rapinis hostem integro fermè triennio in Tarvisinis remoratus est. Tandem diuturni belli calamitate utrinque fatigati animi nihil magis exoptabant, quàm pacem. Sed hujus improbatis hinc inde conditionibus, quinque annorum induciæ pactæ sunt, conventumque, ut interim de Sicensibus Romanus Pontifex arbitraretur.

Uti-

Vtinum cum Foro-julio receptum.
MCCCCXX.

ELapſis cum Sigiſmundo Imperatore induciis, repetendi, quæ ſuperiori bello erant amiſſa, opportunam Venetis occaſionem dedere Utinenſium diſcordiæ. Utino, uti diximus, Sigiſmundus expulerat Savornianos: hos ſibi populares repoſcebant: reſtitui obſtabat Ludovicus Tecchius Patriarcha Aquilejenſis. Ita in partes diſciſſa urbs Venetos in ſpem erexit imperii. Profecti itaque in Fori-julii expeditionem Sacilium primò vi, Cividatenſium deinde oppidum voluntaria deditione recepere. Hinc bellum ortum cum Tecchio, Cividatenſibus irato, quia ſe dedidiſſent. Ille ſuo, & Cæſariano milite innixus, oppidum, veluti rebelle, ſumma contentione oppugnat. Veneto tamen recepto præſidio, reluctatur intrepidè, protrahitque Tecchium, ut non tàm obſeſſorum virtute, quàm ſuperveniente hyemis aſperitate obſidium intra quintumdecimum diem ſolvere coactus ſit. Veneti ea inter Feltriam, Belunium, cæteraque caſtra hoſti anteà tradita priſtinæ addunt ditioni. His geſtis, Foro-julienſis Patriæ ingreſſi fines ſubruta ejus nominis arce, propè Utinum caſtrametantur. Ea in urbe domeſtica protinùs arma quievere, ut de-

Venetis fama innotuit, in libertatem eos vindicaturis, qui per injuriam opprimerentur. Hæc una moderatio in bello maximum momentum habuit, & hæc Vtinenses Reip. nulla vi obnoxios reddidit. tanta Patrum lætitia, ut missa ad illos populos sit legatio, & impetrata Savornianis, cæterisque extorribus patriæ jura, & libertas. Vtinum secuta universa Forijulii Provincia, sponte Venetam administrationem, Thoma Mocenico Principe, suscepit.

Dalmatia Recepta.
MCCCCXXIII.

SUb hæc etiam tempora, flante à mari prospera fortunæ aura, selectissima classis Adriaticum navigavit, quæ, Petro Lauretano ductore, cùm totam Dalmatiam perlustrasset, tanta incolas affecit formidine, ut universa ea Regio non armorum impetu, sed spontanea deditione Pannonico jugo excusso rursùs Reipublicæ dominationem susceperit, anno quinquagesimo octavo, postquam vi barbaræ genti paruisset. Rebus ita feliciter comparatis, è Dalmatia fortunatissimus Imperator in Hellespontum trajecit, atque cum Turcicis piratis prosperè conflixit, illosque ad Callipolim memorabili pugna, ac totius penè classis captivitate debellavit.

Bel-

Bellum Insubricum primum cum Philippo Vicecomite Mediolanensium Duce.

MCCCCXXVI.

NEc minori secundarum rerum eventu Franciscus Fuscarus præfuit Reip. Sub hoc Duce, qui omnia fortunæ incrementa propriæ virtuti debebat, mirum, quàm latè se protulerint Veneti limites; & præcipuè eo bello, quod adversus Philippum Vicecomitem Mediolanensium Ducem gestum legimus. Cùm enim ille Florentinos armis fatigaret in immodicà affectantis imperia suspicionem venit. Oppressi nostra implorant auxilia: & placuit Senatui opem tantis ferre supplicibus, ac Vicecomiti bellum indicere, quoniam, neglectis, spretisque legationibus, in eam rem missis, haud cessaret ab injuriis. Declarato hosti junctum cum reliquis Italiæ Principibus fœdus primò objectum est; deinde arma intentata. Exercitus, quem propriis sumptibus Veneti compararant, & in quo tum XVI. equitum millia, peditum VIII. fuisse perhibentur, uni Francisco Carmignolæ, viro strenuo committitur, qui Philippi superbos mores perosus ab eo desciverat, Venetorumque stipendia sequebatur. Ille itaque susceptam expeditionem aliquo

egregio facinore auspicaturus, Brixiam aggreditur, quam tamen non vi, sed Avogadræ gentis in Rempub. propenso studio, obtinet, excepta arce. Recuperatum venit amissam urbem Franciscus Sfortia; verùm insultanti circa mœnia, omniaque more ignis corripienti strenuè sese opposuit Venetus imperator, hostemque fuga dilapsum debellasset, nisi illi corporis ægritudo moram injecisset. Interim absente Carmignola universæ militiæ præponitur Franciscus Gonzaga. Hujus dexteritate, Victoris Barbari solertia, & Nicolai Atestini virtute effectum, ut interclusis aditibus nullus in Brixienses hostilibus copiis ingressus pateret: neque iis, quas Angelus Pergulanus ab Hetruria deducebat: quamvis ausus (tantum temeritatis, ex parva nostrorum dolo fugata manu, conceperat,) oppugnare castra: sed exitus incœpto defuit: nam restituto saluti Carmignola, Brixiensis arcis obsidio efferbuit ita, ut se dediturum præsidium proclamaverit, nisi in decimum diem venirent subsidia: hæc ne accederent, repetitis non semel certaminibus, impigrè distinuit dux Venetus, cui tandem facta est arcis deditio. Hinc ad reliqua circùm oppida recipienda pari felicitate festinatum est. Hæc inter ad pacem hortabatur dissidentes Martinus Pontifex. Verùm dum ægrè patitur Viceco-

mes

comes à Veneto sibi leges præscribi, recentes utrinque copiæ veteribus additæ sunt; terrestrique militiæ adjuncta maritima, ut aquis, terraque bellum aleretur. Hostis sub hæc adornata apud Cremonam classe Casale-majus in Padi ripa vi obtinet, aliaque Mantuani agri municipia. Porrò quæ occupaverat vix ad famam retinuit. Quippe ea subito Franciscus Bembus, & Stephanus Contarenus Padanæ Classis Præfecti recepere tanta vicinarum gentium consternatione, ut inde Cremonæ summè trepidatum sit. Hæc urbs incolarum fuga deserta tum primùm Reip. paruisset, nisi effusi avidè ad prædas nostri milites in agris subsidissent. Sed mox incuriæ pœnam dedere; nam ab irruente hoste vagi, dispalatique magna cæde prosternuntur: Carmignolam interim, Brixiæ conservandæ intentum, crebris incursionibus territabat Philippus, quem tamen reciprocante industriæ, armorumque æstu ita elidebat Petrus Lauretanus, ut facilem Cremonæ aditum Veneto imperatori se iterùm aperire confideret. Hostis, ubique præsens, juxta Octolengum parat insidias transeunti Veneto, eoque loci varium iter, multusque labor militum, commoda belli momenta Philippo exhibuit, internecione attritis eo modo nostris, ut vix ullus à ferro liber superfuisset, nisi

nisi Carmignola, ejulatibus oppressorum excitus, adproperasset subsidio, reductisque ad signa fugientibus grassantem hostem invicta propè fortitudine repulisset. Olio amne deinde ponte superato secus Padi ripas haud longè Cremonam metatus est. Ob exercitus viciniam maxima rursùm finitimis incussa formido, ac si omnes uno impetu Venetis armis exscinderentur. Ipse quoque Philippus trepidare visus est, cùm publicè indixisset, ut qui proprias fortunas, resque Principis salvas vellent, ipsum armati sequerentur. Sic innumeras collegit copias, Venetumque aggredi statuit ad Summum Cremonensium vicum: & ambigua capiundi belli consultatio ferociæ cessit Francisci Sfortiæ. Hic gloriæ avidus in Veneta castra promptissimus irrupit, pugnavitque tàm strenuè, ut ob id solùm opportuno præsidio Cremona munita sit. Nostri tandem è munitionibus egressi Maclodium ivere, quo loci sub hostium oculis Veneta signa in Vicecomitum dedecus extulerunt. Hanc ignominiæ maculam Veneto sanguine eluendam conclamabat idem Sfortia, & Nicolaus Picininus. Quamobrem Carolus Malatesta, cui per eos dies sui exercitus curam Philippus detulerat, in Venetas acies utrumque ducem à fronte præmisit, ipse à tergo in easdem furtim

eru-

erupturus. Hostilem fraudem pari studio elusit Carmignola. Nicolaum enim Tollentinatem cum parte exercitus ad Terentianas paludes insidere jubet, & inde non priùs exilire in hostium latera, quàm ipse cum reliquis copiis Malatestam à Pompejano castro venientem in pugnam evocasset. Hoc modo conseritur utrinque atrox prælium, & postquam ad integram agminum decertationem, ex qua omnia pendebant, perventum est, Tollentinas acri impressione excepit incautos. Ita igitur cùm diù acies æquo marte occiderent, atque occiderentur, in medio pugnantium ardore stetere immotæ, quasi inter se convenissent: sed interim deliberabat fortuna, quid ageret; repetitis tandem congressibus Venetorum victoria fuit. Maclodium, ignobilis anteà Cremonensis agri vicus tùm nobilitatur magnitudine cladis, quæ quanta fuerit, hostium captivitas declarat, quorum millia octo, cum ipso Malatesta, censa sunt, præter bellica omnia impedimenta, quæ in prædam venere. Tanta denique consternatione affectos fuisse constat, ut si, quemadmodum Venetus imperator vicerat, victoria uti scivisset, ejicere principatu Philippum eo die facilè potuisset. Sed plerumque victori mentem adimunt læti successus. Quare Carmignola & integrum

ne-

neglexit triumphum, &, quod est absurdius, Malatestam cum captivis ad unum, inconsulto Senatu, libertati restituit. Hæc propter illius suspecta primùm fides apud Venetos. Philippus interim coactus quamcumque pacem præsenti calamitati præferre, in eas conditiones descendit, quibus Venetæ Reip. Brixia, Bergomum, aliaque omnia in Cremonensibus occupata oppida jure belli concederentur. Atque ita in continenti Venetæ dominationis termini latiore gloria dilatari cœperunt.

Expeditio in piratas quarta.
MCCCCXXX.

ARdebat cum Vicecomitibus bellum, quando de expugnata à Turcis Thessalonica in Macedonia relatum est. Etsi verò Patres in Italia gravissimarum rerum serie implicarentur, hanc tamen alteram ineunt expeditionem sub Petri Michaelii ductu in piratas. Libero enim maris usui maximum inesse momentum nostris semper est visum, tùm ad commeatus in Urbem invehendos, tùm ad convectandos subsidio milites, quibus ea tempestate Resp. maximè indigebat. Classis itaque Præfectus, maritima ora perlustrata, munitissima castra Crysopolim, & Cassandrum in Asiæ littoribus eripuit Barbaris,

pur-

purgatoque mari his infensis prædonibus, Ponti aditum, Venetis anteà clausum, aperuit. Post hæc reparatæ, auctæque classis Andreas Mocenicus curam suscepit, imperante Senatu, ut Chium Ligurum Piratarum nidum, terra, marique obsideret: quoniam verò bellicas machinas munitum oppidum eludebat, prædabundus in proxima littora discurrit miles: omniaque incendiis, cædibusque terret, vastatque. Postremò delegatus in provinciam Silvester Maurocenus infestos prædones debellavit: ille cœptæ expeditioni instans assidua navigatione, & indagine omnes portus, omnesque tùm Adriatici, tùm Ægei sinus, eò ampliùs exploravit, ut brevi utrumque mare ab Turcarum, Ligurumque direptionibus tutum, secura pace, reddiderit.

Bellum Insubricum secundum. MCCCCXXXI.

NOn poterat pax cum Philippo esse diuturna, quia solitus jam vivere bello, & aliena concupiscere, iterùm arma in Florentinos, Reipub. socios, converterat. Hanc ob causam terrestres, & navales copiæ ab Senatu imperatæ, ut amicis opitularentur. Classis in Padum agenda Nicolao Trivisano traditur, Carmignolæ pedestris militiæ imperium, atque

que utrique mandata hostis vindicta, seu solo, seu flumine bellum exposceret. At Carmignolam, cui fervida magis consilia, quàm cauta ex ratione Senatus, placebant, ex levi concepta spe occupandæ Soncinæ arcis insidiis circumventum, ac ferè captum accepimus. Interim Philippus ab Genuensi Rep. subsidiarias, naves, & classici apparatus ducem Grimaldum impetraverat: hisque auxiliis (quæ Senatum in Genuenses, ceu pacis violatores postmodùm commovere) instructus Philippus cataphracto milite insolita in eumdiem disciplina naves armat, ac secundo amne, noctuque in nostras agit, tàm audacter, ut ex metu gravissima consternatione perculsæ fuerint. Trivisanus eam belligerandi novitatem, ac monstrum miratus, haud procul agentem Carmignolam monuit, certissimum imminere periculum, ni celeri ope levaretur. Hic illius ignaviam ridens suppetias negat: interim igitur magis, atque magis ab utraque Padi ripa Sfortia, & Picinino pedestri robore urgentibus, Veneta navigia multiplici impetu dissipantur, tanta strage, & jactura, ut suo naufragio totum Padum cooperuerint. Vix quinque biremes fuga evasère ipso Trivisano incolume: occisa, & aquis obruta, VI. hominum millia, nullo, aut saltem, exiguo Insubrum damno. Ex illata clade ite-

iterùm proditionis nomine arguitur Carmignola, cui quoque per id tempus tertiò nocuit non recepta Cremona, denegato auxilio Cavalcabovis strenuo militi, cùm parva manu se unam urbis portam insedisse illi per nuntios significasset. Ex his ab Senatu perduellionis reus judicatus, Venetias per speciem de belli ratione consulendi accitur: ubi venit, obligatur vinculis, & cùm in quęstionem postulatus objectum crimen redintegratæ cum hoste amicitiæ fateretur, pœnas perfidiæ capitali supplicio dedit. Vir multis victoriis clarus, & cumprimis Maclodiensi certamine, nisi postremò suam gloriam tanto scelere fœdasset. Eo extincto penes Joannem Franciscum Gonzagam, Mantuanorum Principem Venetarum copiarum cura, & imperium fuit. In hoc statu res erant, tùm Venetorum Reipubl. tùm Mediolanensium Ducis, quando de pace agi cœptum est. Hæc utrisquè per quàm necessaria gravi, longoque bello attritis & facilis, & diuturna sperabatur: at nondùm Italia Principum in se delirantium iras, & odia concoxerat.

Bellum cum Genuensibus nonum.
MCCCCXXXII.

QUoniam violata pace favissent Philippo Genuenses, placuit Senatui inju-

juriam armis vindicare. Viginti itaque, & plurium triremium classe Petrus Lauretanus bellum Genuensibus invexit. Naviganti in Ligusticum mare totidem rostratæ ex adverso ad sinum Repalitanum, ducente Francisco Spinula, obviæ occurrunt paribus in certamen armis, odiisque. In ipso autem navalis congressus momento Lauretanus militarem astum commentus, fugam simulare cœpit, qua credulus hostis in altum, ut contigit, protractus, nostris apertiorem ad ictus viam fecit. Pleno namque ventorum afflatu inter medios Genuenses ita impellitur Venetus, ut tota classis hostilis post brevem pugnam conciderit. Ingens ex hoc certamine gloria Lauretano magni nominis duci parta est. Quippe multæ Ligurum naves cum ipso Spinula fuere interceptæ, multæ depressæ, exiguo, ac propè nullo nostrorum dispendio.

Bellum Valli Tellinæ illatum.
MCCCCXXXIII.

DUm latiùs ſerperet bellum cum Vicecomite, Vallis Tellinæ populi armis petiti ſunt, & eorum vallis occupata Georgii Cornelii virtute. Sed quæ pugnæ initia noſtri proſpera fuerunt, eadem exitii mox cauſa. Nicolaus Picininus hoſtium ductor ſupra Soricum, ubi lacus anguſtior eſt, fabricato ponte munivit utramque ripam, & ignorantibus Venetis, in vallem ſuas copias traduxit. Cornelius de ingreſſu monitus, quà fluit Abdua in Larium, Picininum cum ſuis ducta foſſa circumdedit, atque ita incluſum hoſtem aggreſſus oppugnavit, fugato duce, qui fluvium, & foſſam parva rate trajecit. Secundo hoc pugnæ eventu noſtri quaſi nullum ampliùs negotium ad integram victoriam ſupereſſet, fluminis, & foſſæ cuſtodiam neglexere, quod non leve mox eis attulit incommodum. Id enim cùm Picinino innotuiſſet, contracta Vallis incolarum manu, qui Veneto nomini infenſi erant, eodem in loco noſtros obſedit, & nihil tale metuentes aggreſſus fudit. Occubuit Cornelius, & ex tribus armatorum millibus vix trecenti per ſaltus evaſere. Ara erecta non procul à Dallebio pagos Philippus eam victoriam poſteritati conſecravit, minùs

pium

pium Christiani Principis trophæum. Interim ad Padum Legati manibus parentatur Casalis, & Brixili munitissimarum arcium eversionibus.

Bellum Insubricum tertium. MCCCCXXXIV.

TErtiò adversus Philippum Veneti rursùs arma moverunt: quibus tàm pronùm semper fuit ingenium ad tuendos oppressos, quàm illi ad turbas ex turbis serendas, & aliorum exagitandas fortunas. Cùm igitur Eugenio Pontifici, atque Florentinis iterùm hostiliter insultaret, extincta paulò ante bellorum incendia majore flamma erupere. Fœdera quippe ab hoste toties violata impulerunt Venetos, ut ope egentibus auxilio essent. Erasmus Narniensis, à versutia militari Catę Mellitæ cognomentum sortitus, Pontifici patrocinaturus in Æmiliam transit, ubi ab Nicolao Tollentinate Florentinorum auctus viribus prope Imolam cum Picinino conflixit, infelici tamen eventu: capto enim socio ipse cum paucis in eam provinciam reversus est. Initiis parùm prosperis Veneta constantia opposuit Franciscum Gonzagam Principem Mantuanum. Hic jussus per omnem militarem licentiam fines Mediolanenses invadere nulla avitæ virtutis, justique adversus commu-

munem hostem odii protulit experimenta: quare ob clandestinam propensionem in Vicecomitem Senatus jure diffitus Principis fide, primùm Federico Contareno Legato, deinde Erasmo summam belli detulit, cùm hic quotidie magis militari disciplina non minùs, quàm singulari in Remp. studio notior evaderet. Opportunè igitur suffectus non levibus Insubrem damnis affecit, multisque pagis in agro Bergomensi exuit, & per Cremonensem Brixiam iturus Picinini technas diligenti cautione vitavit. Sed nec hostis intereà segnior Veronensem agrum rapinis, & incendiis vastabat, domitis quoque Lacus Benaci accolis: promotusque post hæc in Brixienses, & sub ipsam urbem cum Picinino copias jungit Gonzaga. Mellita sibi, & rei præsens adventu suo Brixiam confirmat: quam occasionem in victoriæ spem traducens Picininus in Camonicam vallem ducit, ubi tamen fidum, valensque nostrorum præsidium derisit appropinquantem, fugavitque: hanc ille noxam ulturus Rhoadum obsedit, eousque in incœpto duraturus, donec rumor Mellitam Brixia evocaret. Cæterùm, neque locum habuere fraudes structæ nostris, per angustum iter à montibus in planitiem descendentibus. Patuit astus Veneti ducis calliditati, & ipse prior in agmine sibi insidiantibus offert, vertit-

que

que in eorum capita artes, cùm eos tacito, improvisoque congressu consternasset, aperto sibi reditu in Brixienses. Sed cùm non posset ubique sese opponere Picinino penè volanti, omnia circùm oppida hostis occupat, cujus consilium erat, ut Venetæ copiæ circa unam tuendam Brixiam diù morantes, fame tandem conficerentur. Ille, ne ita obsideretur, quà esset opus, ferro sibi viam aperiens, Veronam cogitabat, sed Mincii amnis tumidi frustrà tentato vado in montana conscendit, in quibus efferam incolarum rabiem expertus est. Porrò fatis iter desperato Duci molientibus Petrensis arcis præsidia conficta fuga in se pertraxit: ubi enim illam propugnatoribus vacuam conspexit in sequentes conversus inopinata audacia omnes prostravit, atque sic per vetitum iter nulla fermè suorum jactura Veronam tenuit. Attamen simul ac illum Brixia discessisse nuntiatum est, Picininus totam belli molem in ejus urbis expugnationem transtulit. Illa civium suorum fide, qua nullum fortius propugnaculum, & invicto Francisci Barbari animo, ac tolerantia, tres menses elusit obsidentium impetus, cùm interim duplici, & intestino hoste, fame nimirùm, & pestilentia crudeliter vexaretur. Barbarus laboris ultra fidem patiens, tectum, dapes, omniaque cum milite prisca frugalitate, communia habebat,

bat, raro nostri ævi exemplo. At Picininus in distrahendo obsessis commeatu eò ampliùs in Reip. amicos ferus, Paridem Ludronii Comitem debellat, quem tamen pro viribus ulciscitur Gerardus Dandulus, occisis aliquot Insubrum turmis. Navibus novo ingenio ex Athesi Benacum traductis subinde Brixiæ penuria summè laboranti succurritur. Præsenti quoque rerum angustiæ benigni sideris instar affulsit Franciscus Sfortia à Vicecomite divisus, & per Florentinos ad Reip. stipendia transmissus. Hic sexdecim armatorum millibus procurrens in hosticum, Philippi duces è Veronensi agro exegit, ac Picininum fugienti similem in Mantuanos abire compulit. Sparso cladis rumore paululùm respiravit Brixia; pluraque ex hostium manibus castra in Venetam potestatem reducta. At malè in Benaco pugnatum est. Brixia enim egressus Barbarus cum classiario duce consilium init de comburendis in lacu Philippi navibus; sed intercepto nuntio tempus facinori destinatum innotuit. Quare Picininus, & Gonzaga ad assuetos dolos animati, alter à continenti, alter à lacu nostros improvisò adorti facilè oppresserunt, capto Petro Zeno Præfecto, universaque lacerata classe, antequam Barbarus quidquam sciret: consequitur triste infortunium Madernæ quoque arcis deditio. Veneti Patres so-

lita æquanimitate alteram è vestigio classem in Benaco parant, auspiciis Stephani Contareni, quam ut pedestri cohorte defenderet, selectus Mellita. Hæc inter Sfortiæ, per Tridentinos saltus, Brixiæ suppetias laturo, occurrunt Picininus, & Gonzaga; consertaque acriter manu non leve hinc inde discrimen subiere duces, postremò tamen fusus, & profligatus hostis illatam anteà Venetis in lacu cladem ex æquo rependit. Non priùs enim dirempta pugna est, quàm universis penè copiis nudarentur Picininus, & Gonzaga, qui dum socium captivum liberare nititur, ipse nostrorum fit præda. Illuxit adversus hostes Joannis Pompeii fortitudo, & fides in Rempublicam, cùm Picinini, Gonzagæque turmas è Vicentino in Veronensem agrum irrupturas parva ex indigenis manu distinuisset. Non impar ejusdem gentis enata soboles Franciscus inimicas alibi sustinuit impressiones. Atqui nec tanta jactura Picinini ferociam repressit, quin instauratis viribus Veronam celeri, ac inopinata impressione occuparit. Cujus rei Sfortia certior factus, aliquandiù stupore defixus hæsit, tandem & ipse pari celeritate usus, promotis è Brixiensi agro antelucano tempore castris, opportunè accessit, ingressusque per munimenta Sancti Felicis, & Castri-veteris horrisono clamorum, armorumque fragore irruit in hostes,

ſtes, ſibique illuſtrem egregia virtute paravit victoriam biduò poſt quàm ab ipſis urbs capta eſt. Rebus proſperè fluentibus acceſſit Contareni triumphus de univerſa Philippi claſſe profligata; maturatiſque Ripæ, Gardæ, & Salodii oppugnationibus; & direpta paulò poſt per ipſum Sfortiam hoſtium ſtatione ad Urceos-novos. Hinc magis irritatus, quàm domitus Philippi animus, nil niſi bellorum æſtus concipiebat. Partas eo tempore victorias Senatui gratulatum venit Sfortia, cùm Picininus ex occaſione illius abſentiæ, haud ignarus fama licet falſa occiſi Imperatoris terreri poſſe exercitum, de Sfortiæ nece mendaces rumores ſpargit, magnumque ob id tumultum excitat in Brixienſibus. Interim ille per viciniam graſſatus, cuncta ferro, flammiſque permiſcuit. Fraudis hujus commonitus Sfortia in provinciam revertitur quàm celerrimè, & debellato apud Tignanum vicum Picinino, ſe ſupereſſe, & arma adhuc tractare omnibus oſtendit. Philippus novis ſemper gliſcentibus incommodis oppreſſum ſe tandem iri veritus, ad pacem proſtratum animum inclinavit, anno quinto ab incœpto bello, iiſdem, quibus olim conditionibus, retentis potiſſimùm à Veneto Verona, Brixia, Bergomo. Et quia tunc avidiùs fortaſſis, quàm ante, pacis commoda expetebat, Franciſcum Sfortiam ex

hoste sibi generum adscivit, tradita ei filia spuria Blanca, dataque nomine dotis Cremona. Eodem fermè tempore morbo interiit Cata Mellita Senatui mirè commendatus, quòd prudenter potiùs, quàm audacter arma tractaret. Per eos quoque dies Ravennates pulso Hostasio Polentone tyranno, & Cervienses ultrò in Venetam administrationem venere. Tanta nempè fuit apud omnes Reipublicæ existimatio, & legum æquitas, ut etiam spontè populi longè remoti illius fidei, ac imperio sese submiserint.

Expeditio in piratas quinta. MCCCCXLIII.

BElla cum Vicecomite sæpiùs repetita, & veluti continuata expeditiones maritimæ exceperunt. Primùm in Cathelanos piratas est destinata classis, at non priùs, quàm veteri majorum religione delata non semel esset ad Alphonsum Regem Neapolitanum querela, & additæ preces, ut ab Apuliæ, & Calabriæ portubus exturbaret prædones: cùm autem nihil profectum esset, exiere in ultionem Antonius Diedus, & Franciscus Quirinus Scodræ Præfectus. Horum alter protinùs debellavit vagos homines, & dùm Istoninm in Ferentanorum ora rapacissimæ gentis asylum omni vi conatur expugnare, exor-

exorta repentè procella horribili, fœdaque cum tota classe hostico littori alliditur, fitque miserabile latronum spolium: verùm jussu Alphonsi cum triremibus libertate donatur. Alter, conversis proris in Turcas, Antibarim, Epyri urbem, commisso non levi conflictu, è barbarorum manibus extorsit, & Reipub. addixit. Renascentis inde perfidiæ pœnas sumpsit Philippus Cornelius. Hic tanta felicitate pugnavit, ut brevi non solùm omne illud piraticum genus longè à mari profligarit, sed & plura eorum subverterit receptacula. Postremò aliæ in prædatorias Turcarum naves instructæ triremes sunt, quibus, auxiliantibus Pontificiis, Aloysius Lauretanus gravi bello Amurathem implicuit, ea ipsa tempestate, qua contra Barbarum Ladislaus Poloniæ Rex arma sumpserat. Conjunctis viribus dimicatum accepimus ad ostia Danubii, sed incerta victoria, quamvis referant annales, duo de quadraginta Turcarum millia eo certamine interfecta.

Bellum Insubricum quartum. MCCCCXLVII.

SFortia, celebratis nuptiis, ad recipienda, quæ sibi oppida hæreditario jure obtigerant, in Umbriam profecturus, Cremonam, urbem dotis nomine acceptam, Venetorum tutelæ com-

mendavit. Philippus ob id more sui ingenii paci, ac vicinorum quieti gravis arma corripuit, indignatus, se à genero contemni, agrumq; Cremonensem fœdè diripuit. Nostri, quid Sfortiæ deberent, non immemores illi ultricia arma denuntiant, nisi alienis rebus parceret; sed cùm vix audita fuisset legatio, declarato copiarum duce Michaele Attendulo, susceptum est bellum, commissumque cum Vicecomite tanto impetu, ut post brevem, at cruentissimam pugnam castris exutus, desideratisque quatuor equitum millibus, intra oppidorum munitiones repulsus fuerit, nullumque in ea provincia castrum ipsi relictum, præter Laudem-pompejam. Auctus subindè Ludovici Gonzagæ copiis Attendulus Abduam trajicit, atque altera ibidem cum hoste inita pugna, victor iterùm recessit. Duplici clarus triumpho majora moliturus, Mediolanum, Ticinumque infestavit excursibus, & Abduam, Comumque interjacentia castra, vicosque Reip. subjecit, ea fatorum prosperitate, ut aversa Philippo numina crederentur. Et sanè procedente bello apparebat, toto imperio spoliatum iri, nisi Sfortia improbè Philippi partibus se addixisset, Eugenii Pontificis, & Alphonsi Neapolitani Regis consilio, quibus prosperi Venetorum successus invisi erant.

Bel-

Bellum Neapolitanum primum.
MCCCCXLVIII.

PHilippus Vicecomes Mediolanensium Dux, vir acer, bellique cupidus, hoc anno moritur, scripto ditionum suarum hærede Francisco Sfortia. Evulgato illius obitu, Alphonsus Rex Neapolitanus, tanquam extinctæ Vicecomitum familiæ successor, Mediolanense dominium postulabat. At cùm propriis viribus non posset vindicare sibi hæreditatem, in Venetos opem denegantes irrupit; cùmque armis incassum laboraret, rabiem, odiumque evomere voluit, promulgato edicto, ut omnes, qui in Regno suo Venetæ gentis forent, intra præscriptum diem excederent. Improbi hujus facinoris ultor Aloysius Lauretanus electus est. Sed vindictam dies aliquot retardavit de pace missa ab Alphonso legatio: irritatis tamen semel animis bellum nihilò intermissiùs susceptum, mox à Victore Capellio, qui Adriatico sinui præerat in Neapolitanam oram delatum est. Is plura hostis navigia oppressit, Orthonem usque insectatus, injectoque igne urbis navale penitùs absumpsit,& vicinos pagos populatus est. Neque his satur Senatus Lauretanum in Siciliam destinavit: ille Messanam vi petiit, concremata in portu excubitorum navi, quæ regia ob

magnitudinem nuncupabatur; parte demùm classis relicta ad urbis obsidium, cætera totius insulæ maritima loca cùm perlustrasset, quinquaginta, & plures Alphonsi naviculas vel pessumdedit, vel igne vastavit. Intereà Messanenses juxta portum validas munitiones erexerant, quibus Veneti ulteriùs navigare impedirentur. Porrò nostri, dum ipsa propugnacula destruere conantur, navale certamen propugnatoribus indicunt, quod à temerario Siculo acceptatum est, conscensisque navibus in pugnam itum, sic tamen ut ad prima tantùm signa ille concurreret, Victoria tandem sagaci Lauretani consilio stetit. Ingens hic navigium sarmentis, ac tormentario pulvere plenum immisit in hostilem apparatum, quod ubi ignem concepisset, flante vento in portum immissum est, ruptisque repagulis, insequenti Veneto viam stravit. Instabat extremum Messanæ urbis fatum, sed Patres, qualicunque vindicta contenti, Lauretanum in Adriaticum revocant, nec multos post dies firmatur pax cum Alphonso, bellumque à Tyrrheno pelago in Cisalpinam provinciam reducitur.

Bel-

Bellum Insubricum quintum.
MCCCCL.

PErvaserat jam anteà proximas, remotasque provincias, quàm singularis esset Venetæ Reip. humanitas, & æqua imperii moderatio, ut propterea plurimi Italiæ populi mitissimum ejus imperium subire certatim contenderent. Laudenses in primis, ac Placentini ultrò in fidem venere: pari exemplo Ancona Veneto paruit. Cæterùm Mediolanenses inchoatum à Vicecomite bellum se prosecuturos Senatui denuntiant, nisi capta oppida, & urbes restitueret. Remissi sunt hoc responso Legati, Venetum se tum omnia redditurum, cùm sibi illud auri pondus persolveretur, quod ipsorum Vicecomitum superbia, & rei alienæ cupiditas ærario extorserat. Quare Mediolanenses evocato ad opem Sfortiæ, mercedem navandæ operæ, Principatum promittunt. Dives stipendium extemplò hominem armat in Placentiæ ruinam, cujus præda militem onustum trahit ad Laudem-pompejam, sed dispari exitu. Venetus ea inter circa agrum Cremonensem sub Attendulo luctabatur, magis profecturus subsidio classis, quam iisdem diebus Andreas Quirinus, & Georgius Lauretanus Legati Pado advexerant: docu-

mentum, ut credo, Sfortiæ; nam ille quoque navibus vires suas obfirmavit. Sic res terra, aquisque paribus hinc inde artibus stetit, quousque Sfortia, suppositis per utramque Padi Ripam æneis tormentis, & milite, nostram ex insidiis pressit, fugavitque ad Casale-majus, ubi nec ulla reliquæ classi futura securitas superserat, nisi injectis facibus consumpta fuisset, ne audacissimo persecutori cederet. Post hæc in Abduæ Glarea ad Carravagium posita sunt castra: cui oppido si vim hostis parasset, subsidio erat Attendulus circumquaque dispostia manu, qua interdùm hostibus terrorem, ac damna non levia inferebat. Cæterùm Sfortiæ Padana victoria elato terrestris altera accessit. Nam cum Attendulo inito certamine, post integri diei prælium, nostros loco cedere coegit, conjectosque in viarum anfractus, & angustias ingenti occisione debellavit. Fama est, præter eos, qui in acie cæsi, quinque millia fuisse captivorum, cum quibus ille ante Brixiæ mœnia comparuit, ut oppidani, audita clade, visaque suorum captivitate, deditionem facerent. Non hæc tamen victrix Sfortiæ fortuna Patrum animos fregit, memores, brevissimo sæpè momento res penitùs collapsas in integrum rursùs restitui. Ad festinandos militum delectus Veronam accessere Legati, qui paucos intra

dies

dies majorem exercitum largo ſtipendio collegerunt. Verùm quia Sfortia ſe demùm quietè toti Inſubriæ credidit imperaturum, ſocio, amicoque Veneto, Mediolanenſes incuſare non ſervati promiſſi, imminutæ bellicæ adminiſtrationis, nihilque ſibi ſpei ampliùs in Principatu: At revera deterſit pudorem imperii libido, cùm ad Venetos his conditionibus defecerit, ut, quidquid ultra Abduam, Padumdumque caperetur, ipſe haberet: quidquid citra ipſi tenerent. Conſociatis in hæc fœdera armis, brevi ſequentibus ſe victoriis Mediolanenſium oppida, & urbes penè omnes in deditionem receptæ ſunt. Intervenerat pro Inſubribus Allobrogum Dux. Hunc tantiſper morantem victorias Bartholomæus Coleonius juxta Sicidium amnem profligavit: atque ita ſummoto auxiliario Mediolanum obſideri cœptum: jamque portis hærebat Sfortia, cùm Veneti Patres ſuſpicati unius ambitione Italicam libertatem poſſe peſſumdari, injecta pacis mentione, conantur Sfortiam conciliare Mediolanenſibus: ſed quia potens, ac ſuave eſt ad excelſa incitamentum felicitas, eam ille rejecit. Senatus ob id in obſeſſorum auxilia exercitu, commeatuque immiſſo, res eorum ſibi curæ fore declaravit. Vano tamen eventu omnia cecidere: vir enim ille, cujus virtutem ſors comitabatur, non

tanti fecit frequentes erumpentium oppidanorum, injurias, quàm Sigismundi Malatestæ, Veneti imperatoris, crebra in apertum bellum irritamenta, tutiùs fore putans, continere se castris, nec alia vi urbem expugnare, quàm constantissima obsidione. Porrò & illi pronior fortuna præter opinionem fuit. Etenim Mediolanenses turbidè rem suam administrantes, atque in ipsos auxiliarios Venetos contumeliis, ac cædibus feroces, opinione citiùs in Francisci Sfortiæ potestatem venere. Sub hæc, vel metus crescentis potentiæ, vel invidia Alphonsum Regem Neapolitanum, Ludovicum Ducem Allobrogum, & Guilielmum Montisferrati Marchionem adversus novum Mediolani Principem armavit. Verùm dum singuli per se vicino, & fortissimo hosti videntur impares, in unum socia arma contrahunt: & quia adhuc suffecturo etiam conjunctis, & affectanti adhnc alienas ditiones longè maximis viribus obviam eundem ducebant, Venetos iteratis sæpè legationibus in eamdem expeditionem sollicitant. Itaque adhæserunt societati, ut bellum Italicæ pacis causa gereretur: primique omnium adversus Sfortiam insurrexere. Hic Florentinorum opibus, & Mantuanorum amicitia subnixus ad arma conclamata se vertit intrepidè, & ubicumque ea perstrepe-

rent

rent audacter sese expediit. Soncinum interea oppidum, quia nostris diù restiterat, mulctatur mœnibus. Noxam ulturus Sfortia in apertam cum Veneto concertationem procurrit, ubi æquo exitu, parique clade pugnatum est. Inde hostis ad tutelam Cremonæ converso agmine, cauti potiùs militis, quàm pugnacis famæ in posterum studuit. Crebriores sub hoc tempus fuere intestini conflictus, quàm castrenses, oppidanis, populisque, qui intereà fœdis sese factionibus polluebant, in Venetas, aut Sfortianas partes distractis. Mantuani etiam irruptionibus à Venetis hoc ipso tempore castigati, quòd Sfortiæ adhærerent. A majoribus tandem cladibus temperatum, quasi constituta pace ad perceptam Constantinopolitanæ urbis eversionem. Illùc vires ducendæ omnium Christianorum Principum videbantur, ne calamitas ea totius Orientis imperium Turcico Regi Mehemeto brevi subderet.

Bellum Constantinopolitanum tertium. MCCCCLIII.

Constantinopolis Orientalis caput Imperii, & sedes, postquam à Constantino Magno constituta stetisset annis MCXXII. à Mehemeto Turcarum Rege alteri Constantino eripitur. Cùm ita-

itaque fama vulgasset, Constantinopolim Turcicis armis oppugnandam esse, jamque barbarum Regem formidandis terra, marique viribus applicuisse, Veneti proprio, & totius Christiani orbis periculo moniti, confestim dispersa alibi arma contrahunt in hanc perquàm necessariam expeditionem, quia Turcarum avaritia, non uno satura imperio, toti Europæ inhiabat. Quamobrem nec minor cura sollicitabat reliquos Italiæ populos, qui primi hostis injuriæ erant obnoxii, Romani, Genuenses, & Neapolitani. Interim adversus Mehemetum Regiam urbem obsidentem, viginti rostratarum classem traducunt Veneti: quibus totidem onerarias adjungunt confœderati. Totius rei maritimæ imperium Jacobus Lauretanus omnium consensu accepit: in altum provectus naves præmisit, quæ urbis portum defenderent: ipse cum reliquo navium apparatu in hostilem incidit ad Hellespônticas fauces: aggreditur audacissimè, oppugnat, turbatque barbaros: sed integram nostro duci victoriam intercepit subita illorum fuga. Palæologus ad hanc famam, cùm nimis properè vellet hostium trepidationem in sequentis victoriæ omen convertere, dato terrestris eruptionis signo, Turcarum invadit stationes. Sed suo tandem fato experitur, non ubique locorum eandem sta-

re

re fortunam. Incredibile dictu, quib copiis terra consederit Mehemetus; CCC. armatorum millibus urbem vallaverat, eamque jam irrequieta LX. dierum oppugnatione fatigarat. Hic hostis cunctatione erat vincendus, ut immane corpus sua ipsius mole concideret. Sed quo tempore Palæologus è continenti raptus est in hostes nostri, mari eosdem insectabantur: pugnatum iterùm strenuè fuit: at postremò justa causa malignæ sortis arbitrio succubuit. Fortuna quippe in imperia idem habet jus, quòd adversus imperantes, fatalesque sunt rerum humanarum interitus. Victis igitur, profligatisque fœderatis, Constantinus ut honestiùs occumberet, claroque exitu vitam cum imperio clauderet, inter confertissimos hostes dimicando cæditur. Capta Constantinopoli, Turcæ, Regio neglecto titulo, in posterum dici Imperatores voluerunt. Quadraginta mortalium millia è nostris periisse fama est: innumeros fuisse captivos, eosque inter septem, ac quinquaginta patricios Venetos. Ad hos redimendos legati nomine Mehemetum adiit Bartholomæus Marcellus: hic ab Turca præter captivorum corpora, eorùm quoque bona humanissimè recepit, tulitque pacem. Verùm huic non acquievit Senatus, turpe se facturum existimans, si cum hoste haberet amicitias,

citias, cum quo necessariò depugnandum, ne religio, quam ille persequitur, unà cum fortunæ bonis profanum servitium patiatur.

Bellum Insubricum sextum.
MCCCCLIV.

PRivata Principum Christianorum odia Mehemetum Constantinopolitana victoria ferociorem reddidere, ac si non timeret Italiam, quòd inter Italiæ Proceres vigerent perpetuæ lites, & concertationes. Spes erat, communi omnium conspiratione ingens bellum Turcis inferendum: sed magis per ea tempora in Cisalpinis invaluerant irarum discordiæ. Qua occasione, Turcæ, non tàm sua virtute, quàm nostra æmulatione vastum illud Orientis imperium sibi compararunt. Sfortia, tanti mali fomes, oppida, arcesque Brigantinorum montium Veneto erepturus, Abduæ transitu, rescisso ponte, illum prohibere conatus est. Ex his facilè perspiciens Senatus, quorsum tenderent hostis machinamenta, cùm etiam per eos dies Rhoadum, & Urceos expugnasset, bellum totis animis arripuit, brevique temporis momento Gentili Leonesio duce sub signis XX. armatorum millia recensuit. Pro Insubre stetere in armis Florentini, & Renatus ex Aragonia familia, ut Veneto pe-

peracto bello Neapolitanum Regnum, adscititia ope, sibi ex Alphonsi obitu jungeret. Horum auxiliis hostis Brixienses, ac Bergomates agros vastavit, sparsaque circùm castra partim vi, partim deditione subegit. Veneti retinendis urbibus occupati, postquam illas præsidiis confirmassent, more velitum nulli hostium rei parcentes, hinc inde excurrendo militari licentia omnia rapinis, cædibusque miscebant. Mediolanum, cujus crebrò ad portas procursum erat, ea formido, pavorque invaserat, ut in anceps adductum periculum aliquandiù in Sfortiana fide nutaret. Tandem iratos animos opportunè Christianæ tranquillitati conciliat Nicolaus Pontifex, qui duos hosce potentissimos Italiæ Principes adversus Turcam armari optabat. Pacis conditiones pro Venetis eæ fuere, ut, præter Abduæ Glaream, redderentur quæcumque oppida in Brixiensibus, ac Bergomatibus Sfortia cepisset. Hæc denique pax, ut Divino Numini, placuit, diù firma ac stabilis perduravit: Mediolani imperium longa posterorum serie propagatum Sfortia retinuit.

FINIS LIBRI SECUNDI.

JO-

JOANNIS BAPTISTÆ VERI CANONICI PATAVINI RERUM VENETARUM

LIBER TERTIUS.

Bellum Turcicum Secundum. MCCCCLXIII.

PArtam terrestri bello quietem navalis in Turcas turbavit expeditio, altero Christophori Mauri Principis anno. Tunc in Peloponnesum descenderat Mehemetus Secundus Turcarum Imperator, totamque penè provinciam sui juris fecerat; fraterno in illa regnantium dissidio. Contendebant inter se finibus Thomas, & Demetrius fratres Palæologi: & dum alter succumbere alterius viribus timet, tyrannum sibi auxiliarium deposcit, impetratque. Turca instructo exercitu ad prædam, non ad opem supervenit, atque utrumque more latronis regno exuit: expulso Thoma, Demetrium redegit in servitutem: atque sic tum primùm, & per scelus Othomannicæ tyrannidi cessit Peloponnesus.

sus. Veneti circa littora praeclara quaedam oppida retinebant, quibus dum etiam inhiat Barbarus, ex Senatus consulto robustissimae octoginta navium classi datur Praefectus Victor Capellius. Hic, obsecundante pelago, provectus Isthmum, in quo bimaris Corinthus, opportunis firmat munitionibus, & porrecto muro in utrumque fretum, ne Turcae ab Achaja irrumperent: nihil interim movet armis, donec etiam ad opem accederent pedestres copiae. Intereà hostis, quae in Isthmo erant munitiones subruere connixus est, sed magna strage repellitur: terga danti insistunt nostri, & dum ille in tutiora dilabitur, Spartam celebrem olim urbem rebus pace, belloque gestis, occupant. Verùm non multò post apud Corinthum accepta calamitas illam nobis victoriam imminuit: tanta quippe, ex conserta pugna, nostrorum fuit clades, Bertoldique Atestini, peditum summi ductoris caede in primis conspicua, ut ex tribus armatorum millibus vix unus superstes profligati exercitus nuntium afferere potuerit. Hinc à classiariis terrestris suscepta expeditio. Argos vetustissimum oppidum diripitur, in penitiora Peleponnesi procurritur, obvia quaeque vastantur: subinde à Turcis circumventi Nau-pliam repelluntur. Refectis postremò viribus in bellum rursùs redire placuit: reperti sunt hostes, quasi planè vicissent

laeta

Tergestini debellati.
MCCCCLXIV.

SAtis constat, quàm invicta semper, & maximè in adversis constans fuerit Venetorum fiducia, & animus. Gravem belli molem in potentem, ac asperrimum hostem Turcam susceperant, cùm tamen ausi in diversa prospicere, & vires suas aliò convertere. Justinopolitani per ea tempora querebantur de Tergestinorum injuriis. Hi, permittente Federico Imperatore, ad nundinas suam in urbem Germanos negotiatores alliciebant, ut ita Tergestum totius Histriæ emporium esset. Quoniam verò hujusmodi antiquum jus servandum erat Justinopolitanis, ex decreto Senatus processere armati in Tergestinos Sanctes Gavardus, & Antonius Martianus, de injurioso populo vindicias exacturi: alter proximos à mari agros rapinis exhausit, & hostium plures confodit: alter, ubi copias Utino deductas circa mœnia disposuit, tripartito agmine molitus est oppidi expugnationem. Ab hac ut deterrerent oppidani, crebrò turmatim in castra fecere impetum; sed illam animantibus legatis Vitali Lando, & Jacobo Antonio Marcello, tanta milites incesserat obstinatio, ut tandiù circa urbem hærere decreverint,

portum intrat, & permisso classiariorum descensu totam insulam, & ejus nominis oppidum aggreditur, ita ut brevi appareret, obsessos aut deditione, aut vi, ac impetu in nostrorum manus casuros. Verùm contra Venetos pugnabat fatum urbium, & insularum oræ illius: à superveniente enim barbaro perturbatur obsidium, atque ex eis ad tria millia cæduntur. Non perterruit hæc clades virum magni animi Ursatum, qui restauratis viribus utroque marte Mitylenem invadit, attamen nihilo meliorem expertus fortunam cum cæde rursùs repellitur: sed neque terga vertisset, nisi vocatus in Eubœam adversus Othomannicam classem, quam prosperè, retenta, munitaque insula, disjecit: delatus posteà Methonem, ibi præ animi mœrore occubuit, dum secum plus nimio conquereretur de tristi apud Mitylenem eventu. Defuncto subrogatus Jacobus Lauretanus, cui in Græciam naviganti occurrit nuntius, & acceptæ cladis ab Andrea Dandulo juxta Mantiniam Arcadiæ, & Rhodiorum in nonnulla nostrorum navigia insultus: quare ab his primùm decrevit illata damna reposcere, mox per Hellespontum in Callipolis oram irrumpere. Utrumque peregit feliciter. Interim Malatesta repetiit Italiam, postquam multa virtutis militaris exempla in Græcia reliquisset. Spartam

ab

ab hostium manibus eripuit, ac deinde sæpiùs prœlia detrectando summa dexteritate, & ingenio, quàm dimicando barbarorum conatus, viresque infregit; suo exemplo reliquos docens, exultantem, ac ferocientem hostem non audacia, nec viribus, sed consilio, & cunctatione plerumque vinci. Ad hæc maritimis rebus iterùm præficitur Victor Capellius. Accepta classe in Eubœam ex Methoneo littore defertur, inde in hostes, à quibus Aulidem recepit: ad Pireum appulsus Athenas Græcarum urbium antiquitate, & doctrina quondam celebres impetu facto capit, spoliatque, divisa militibus præda: postremò Corinthiacum sinum emensus, Patras oppugnat: sed in expositos milites Turca victor irruit, dum illi agrum populantes dispersi vagantur. Non hostium virtuti, sed suorum temeritati jure eam stragem adscripsit Capellius: at cùm in ipsa quoque expeditionem alios immitteret, eandem patitur sortem. Patræ nihilominus audacissimè sunt expugnatæ, & cum Turcis dimicatum sæpiùs. Porrò dum aliæ insuper, & aliæ penè innumerabiles superveniunt hostium legiones, sternuntur ingenti occisione Veneti. Capellius, re malè gesta, Chalcidem Eubœæ, hodie Negropontum, tenuit; ibique pari cum Justiniani fato, præteritarum cladium, atque bellicorum eventuum infelici memoria expiravit.

Ænum

Ænum à Venetis captum: Chalcis à Turcis expugnata.
MCCCCLXIX.

PIus Secundus Romanus Pontifex, à pio bello pontificatum exorsus, Mantuæ conventum indixerat, ubi fermè tota confluente Europa de profectione in Turcas actum, proposito periculo, quod Christianorum cervicibus imminebat: verùm, Deo ita volente, quicquid Catholicus Orbis in communem hostem paraverat, id brevi post evanuit, Pontificis obitu, qui Anconæ contigit paulo antequàm Christophorus Maurus Princeps in piam expeditionem evocatus ad eam urbem cum instructissima classe appulisset. Una Venetorum Resp. tantam belli molem non abjecit, transmisso Nicolao Canalio in Eubœam, ut ejus auspicio classis regeretur. Ubi appulit, cum viginti triremibus præternavigata insula Thermaycum ingreditur sinum, factaque descensione in Thessalonicensem agrum, continuò vastat omnia, fugat ubique Turcas, & Æni munitissimi Thraciæ castri oppugnationem molitur. Summo mane in oppidi conspectum totam classem exposuit, admotisque repentè scalis intrò militem jussit descendere, tantoque silentio, ut priùs perfractæ portæ essent, cæsique vigiles, quàm sentirent

k oppi-

oppidani, se in manus hostium venisse. Incruenta quidem, & insignis fuit victoria, sed ultra jus victoriæ sævitum legimus, plusquàm Turcica barbarie, quod scelus Calcidis expugnatió, & Veneti imperatoris exilium expiarunt. Direpto, combustoque Æno in Lemnum navigat Canalius, quo tempore hostica classis ab Tenedo in Eubœam promoverat; jamque expositis turmis ad fatale Chalcidis excidium constiterat. Trecentarum navium apparatui terrestre robur par erat: viginti quippe hominum millibus mœnia circumsepserat Othomannus, ut nulla deinceps esset reliqua obsessis annonæ, & auxilii spes. Chalcis, Eubœæ præcipua urbs ab Aulide, Bœotiæ portu, euripo dividitur: hujus angustias tenebat Canalius; crebrò per occasionem lacessebat hostilia castra; atque ita impigrè tractabat rem bellicam, ut sua, & erumpentium oppidanorum virtute territus Othomannus non semel de tollenda obsidione cogitarit. Hæc tamen stetit fatorum obstinatione, adhortanteque Asiaticæ oræ Præfecto, ut per noctem terra, marique, totisque simul viribus obsessi, nulla quietis mora, vexarentur. Adeò nihil tàm arduum, quod patientia non superet. Igitur Chalcidenses oppugnabantur acerrimè, & Canalius ad subsidia pervicaci supersedit animo, consulentibus respondens, tum cer-

ta se in hostes victoria iturum, quando altera classis appelleret, decreta ab Senatu, ad quem jam illius urbis necessitas perlata erat. Ita quasi plus in imperio esset, quàm in victoria, omnem rei benè gerendæ occasionem rejecit Canalius. Hæc propter obsessi omni desperato subsidio post irrequietam sexaginta dierum oppugnationem in barbarorum prædam, & captivitatem venere, vulneribus, inedia, pervigilioque adeò confecti, ut in miserandas corporum reliquias nemo, præter Turcam, desævisset. Canalius, ut se negligentia purgaret, Othomannicam classem Chium navigantem insequitur, sed iterùm ab egregio facinore illum invida, vel potiùs ludibunda fortuna avertit, oblata recipiendæ Chalcidis spe. Conversis itaque proris in Eubœam redit, illudente à tergo hoste, se satis hospitaliter à Veneto acceptum eo in itinere; ac terrestri, maritimoque aggressu, unaque simul impressione oppidum tentat; sed quoniam à pedestribus copiis nimis properanter in expeditionem proceditur, in destitutas à reliquis erumpentium Turcarum fit impetus, & cædes tanta, ut consternatæ navales manus trepidè in proximam Aulidem confugerint. Ad novam expugnatæ Chalcidis famam lacrymabilis mœror Venetiis oboritur, & acris indignatio adversus Canalium, qui maritimo exutus

 impe-

imperio confestim in perpetuum exilium amandatur. Per eos quoque dies Turca ad pacem inclinabat, ne ob illatam nostris cladem in se armaret Europam; sed cùm Venetis legatis Nicolao Cauco, & Francisco Capelio eæ dicerentur conditiones, quæ minimè è Reip. dignitate essent, à Patribus repudiantur, ultima pati potiùs cupientibus, quàm antiquum decus, & Veneti nominis existimationem alicujus turpissimæ pacis nota commaculare.

Socialis expeditio in Turcas.
MCCCCLXX.

CHalcidis Turcico imperio subactæ fama, atque constans cum Veneta Rep. bellum, cæteros Italiæ Principes, & in primis Sixtum Quartum Pontificem summè commovit, concussitque Neapolis Regem Ferdinandum, quia Apuliæ, & Calabriæ maritima ora insaturabili hosti nimiùm exponebatur. Hi ergo communi consilio, & ope parandam cum Venetis classem decernunt. Pontifex viginti quatuor triremes in bellum contulit: totidem Rex: quinquaginta Veneti, sub quorum auspiciis cæteri succurrerent. Dum à sociis complentur promissa, mittitur in Persidem Catharinus Zenus ad Usumcassanum Regem orator, ut impio Turcæ hostis etiam extra maria quæreretur: & Canalii dignitas

gnitas Petro Mocenico defertur. Hic Cyprii Regis, & Rhodiorum comparatis auxiliis in Ægeum navigat primùm: mox per retentas in fide minores insulas transit in Joniam, & Passagium oppidum, Orientalis negotiationis emporium diripit. Relata in naves opima spolia, delataque sunt innumera Turcarum capita, pro quorum singulis totidem aureos nummos receperunt interfectores ex imperatoris classici decreto. Ab hoste recedens classis Gnidum Cariæ appellit, prædatum immittit equites, & everso eò oppido contenta, Methonem navigat, ut ibidem opperiretur Pontificiæ classis ductores. Horum demùm adventu in majorem rei benè gerendæ spem erectus Mocenicus Athaliam Pamphiliæ urbem adoriri deliberat: factus est omnium Ducum in eam sententiam concursus, atque illicò missus cum decem rostratis Victor Superantius qui portum occuparet, ita contigit: parique eventu Stephanus Maripetrus cum terrestri manu in hostium loca penetravit. Non tamen oppidum simul oppugnaturis eadem fortuna arrisit: duplici quamvis muro potiti in internas tamen munitiones descendere prohibentur, quia scalarum, quoniam illæ breves, nullus fuit usus, & irrita quoque murorum demolitio subterraneis dolis. Quoniam igitur obsidioni parùm tuta erat scopulosæ

Pamphiliæ ora, conclamatis vasis, Rhodum petit Mocenicus. Utinam in mari ea facinora gessissent fœderati, quæ in continenti Rex Persicus; quippe erepta Turcis Armenia, præclara legatione universos Christianos Principes in Othomannum animare studuit: proh dedecus! cùm nullo sollicitante nos plusquàm satis adversus Barbarum deberent impellere & acceptæ clades, & adempta regna, & quod profitemur, nomen, ac religio. Hinc fortassè aliquo affectæ pudore Veneta, & Pontificia classes, quòd nihil adhuc præclarè gessissent, Smyrnam invadere decrevere: quo autem animi ardore in expeditionem se contulerint, id facilè indicat, quòd unica impressione munitissimam illam arcem ceperint, & expugnarint, deletis propugnatoribus, ingentique abducta præda. Inde majores de barbaro hoste victorias animo concipiebant; verùm ille nunquam ex Bosphoro in Ægeum prodire ausus est. Post hæc Pontificii in Italica hyberna recessere, Veneti in Peloponnesiaca, quo tempore venerunt è Perside legati ad Nicolaum Thronum Principem, quibus Usumcassanus bellica tormenta, atque alias id genus postulabat machinas, in Turcam exercendas. Regi perhumaniter satisfactum, & cum armis illustria dona transmissa, erga illum amicitiam, & munificentiam cum primis Venetæ Reip. testantia.

Bel-

Bellum in Cilicia.
MCCCCLXXI.

VEneti, ne Ciliciæ Reguli inopia, auxiliorumque cunctatione ad Turcas deficere cogerentur, Mocenico imperant, ut in subsidium transfretaret, maritimaque Ciliciæ, nunc Caramaniæ, oppida hosti eriperet. Profectus cum classe dux Venetus, Corycum æneis machinis postratum, Seleuciamque urbem, suo satis conditore illustrem à Turcarum manibus extorquet. Hanc natura, & operè probè munitam Nasambegus Bassa regebat. Sed ut Mocenico constitit à meticuloso præside gubernari, caduceatorem præmittit, qui oppidanis, nisi se dedissent, vincula, cædes, extremaque omnia denuntiaret: sed cùm eos à deditione alienos esse intellexisset, castra circùm dispofuit, Orontem fluvium classe obsedit, atque ad primos tormentorum ictus nudavit defensoribus mœnia. Tunc machinarum strepitu territus Nasambegus, urbem tradit oppugnantibus: sicque integra Cilicia suis dominis restituitur. Mocenicus acceptis à grata Principum manu muneribus, proras in Cyprum direxit.

Bellum in Lycia.
MCCCCLXXII.

VErùm ne in pacifica Cypri ſtatione torperet otio miles, adhuc bello intactam Lyciam petere voluit. Naviganti in eam provinciam Mycra munita arx primùm occurrit: ut cæteris Venetæ virtutis daret experimentum: ita ſi hæc caperetur, cùm ſufficere ad reliquarum deditionem ſperaret Mocenicus, repentina terra, marique aggreſſione eam vexat, tormentis quatit, & proxima quæque loca deurit, ut pejora timerent obſeſſi, niſi ſeſe traderent. Egregiè tamen reſtitit Mycra, fiduciamque oppidanis fecerat nuntius, haud procul inde abeſſe Ajasbegum validi exercitus ductorem. Venienti reverà hoſti obvius it Peloponneſiacus eques, initaque manu certamen miſcet, quod diù de victoria utrinque duces habuit ſollicitos: porrò cadente Turca, projectoque in Mycræ muros occiſi Ajasbegi capite, in voluntariam deditionem confeſtim venere cives, hoſtiumque præſidia: attamen ad exemplum, direptionibus, ac flammis vovetur arx. Dum interim continua felicitate per alia Lyciæ caſtra Mocenicus victricia arma fulminat, in Ciliciam litteris Catharini Zeni apud Perſas legati vocatur: ſiquidem in minorem Aſiam

suas copias traducere Usumcassanus adversus communem hostem cogitabat. Attigit ob id iterùm Cilicum littus, & Mirenæos agros populatus, inde Turcas expulit. Sed cùm nondùm pro certo constaret de Regii exercitus adventu, ex ea provincia minùs tuta nostris placuit recedere.

Scodra, & Naupactus Turcica obsidione liberata. MCCCCLXXIII.

SCodra non ignobile quondam Liburniæ oppidum, Scutara recentioribus, in arduo monte collocatum à natura munitissimum habebatur. Eo diruto Othomannus ad occupandam Epirum, Illyricumque nobiles provincias facilem sibi aditum aperiebat: quare illius expugnationem centum armatorum millibus aggressus est. Mocenicus ad famam properè conversus è Peloponneso Corcyram venit, consuluitque de movendis illicò in hostem armis. Concutiebantur subinde Scodrenses muri jugi machinarum verberatione, & per Antonii Lauretani Præfecti virtutem, ac vigilantiam nihil intereà artis, aut industriæ omittebatur, quin diruta mœnia statim reficerentur, & defenderetur Scodra impigrè. Ex alia parte classiarii, ascito in belli societatem Illyrico Principe,

K 5 quar-

quinque rostratis Drilonem fluvium, Lyssamque Scodræ proximam arcem munivere. Ex his crebra fuere cum hoste certamina, & in primis singularis ea pugna, ad Bolianam commissa, qua Turca multa clade fusus, fugatusque est. Cæterùm adhuc fatigabatur oppugnatione oppidum, dirutisque propugnaculis, muri quoque planè conciderant, Turcæque per ruinas tentabant irrumpere: at oppressi, audaciam, spiritusque ex periculo sumentes, duce Lauretano, barbaris ingruentibus opposuerunt corpora tanta pertinacia, ut obstupesceret Othomannus, quòd sibi non minùs negotii videret cum semidiruta Scodra, quàm fuerit cum integra. Strenuè quoque navales turmæ adoriebantur aliquando Turcicas stationes. Verùm hæc inter Resp. à Mathia Pannoniæ Rege fœdera impetravit, & auxilia, quæ per annua stipendia magno usui fuere. Igitur cùm primùm Rex in Thraciam auxiliares copias immisit, Scodra liberatur, tertio, postquam obsessa fuerat, mense, duobus oppidanorum millibus amissis. Abit inde Othomannus, ne dum uni castro inhæret, integram amitteret provinciam. Post hæc Mocenicus in patriam rediit opportunè, de rebus à se præclarissimè gestis suprema munera recepturus, dum concordi Patrum consensu in Nicolai Marcelli locum Venetus Princeps decla-

declaratur: virtus quoque Antonii Lauretani dignitate crevit. Accepto enim rerum maritimarum imperio in Ætoliam divertit: evulgata Naupati obsidione affuit in tempore, & obsessis necessariam opem tulit, & auxilia, quibus strenuè illi se tutabantur, sumebantque animos à fortunatis plerumque velitationibus, quas crebrò classicus miles cum hoste conferebat. Quatuor menses duravit obsidio, in qua cùm Turca nihil proficeret, fatigatus bello, non animo turpiter recessit. Dum tamen opinatur Venetum plures dies reficiendo oppido intentum, ipse Lemnum traducit, hanc insulam veluti per otium occupaturus. Rei monitus Lauretanus celeri navigatione, & vix barbaro credita, apparuit, obsessoque Coccino castro suppetias importavit. Tandem non pugnando, sed sedendo hostem vicit, cùm ille militum curationem, quæsitam ordinandi certaminis moram interpretaretur.

Croja à Turcis capta.
MCCCCLXXV.

REmpublicam regebat Andreas Vendramenus, cùm parum prosperè terrestri bello pugnatum est. Crojam Chaoniæ montanum oppidum, quod sine grandi obsidione capi non poterat, numerosissimo exercitu conclusit Otho-

mannus. Veneti subinde importato commeatu, submissoque milite spem, auxiliaque dabant oppidanis ad repellendam vim; sic erumpendo sæpiùs omnia hostilia machinamenta turbabant; nec minùs classiarii oppugnando Turcica castra ea moliebantur discrimina, quæ hostem, majora timentem, summoverent. Porrò in planitie Tyranna (locus calamitati omen fecit) fortunæ tyrannidem experti sumus. Congressi nostri obversas copias multa cæde profligarunt; mox insecuti, quò quemque fuga rapiebat, in ipsa castra feruntur: hæc cùm cepissent, prædaque impedirentur, omnes à retrò ingruentibus barbaris, uno relicto cladis nuntio, internecione mactantur. Ita partam victoriam amisimus avaritia, prædandique libidine; & hanc postremò adauxit calamitatem Crojæ deditio, domitæ tamen non armis, sed rerum omnium egestate, fameque, cui nullum invictum mortalium opus resistit.

Turcicæ irruptiones in Forum-julium.
MCCCCLXXVI.

NOn Crojæ fœdior clades ea, quæ irrumpentibus Turcis Foro-julio illata est. Patriæ Foro-juliensis fines decem Turcarum millia intrarunt Asnarbejo duce, ac tumultu omnia, terroribusque complerunt: populati locupletem

provinciam, ad Sontium amnem, ductasque per Aquilejenses paludes extruunt munitiones, atque Italiam, cui Othomannus inhiabat, ex tàm vicino loco hostis vehementer conterruit. Sed non alius, nisi Venetus opponitur tumultuaria manu, qua primùm Hieronymus Novellus ductor statuerat intra castra rem Venetam defendere, non eam aperto discrimini committere. Sed missis ab urbe copiis, mutato consilio extra prosilire decrevit, quacumque hostis occurreret. Unius audaciam secuta sunt aliorum consilia: tutius tamen hostile robur mora frangere post ruinam creditum fuit, quàm viribus adhuc vegetum in se convertere. Asnarbejus quasi præsagiret nostrorum inscitiam, trajecto Sontio, expeditissimas turmas, quæ Venetos ad pugnam elicerent, immisit. Concurrentibus, & castra obequitantibus arreptis continuò armis nostri eunt obviam: at vix benè inter inimicas acies conseritur prælium, cùm Turcæ, simulata fuga, recedunt: insistunt illi fugientibus, timore hos cedere rati: verùm ita in paratas ad Licinisium montem insidias pertrahuntur: in incautos prosiliunt latitantes, & redintegrata pugna prorumpunt. Nostri astu, casuque circumventi quaquaversum profligantur. Cecidit Novellus, & complures alii honesti viri. Hostis victoriæ usum rapinis,

ut-

incendiis, ac desolatione provinciæ finiit. Attamen ut aliis Barbarorum incursibus tutiora objicerentur impedimenta, placuit validioribus præsidiis jam extructa propugnacula firmare, & castra ut in posterum cautiùs defenderentur, Carolum Montonium seligere. Hæc vix in hunc modum disposita, cùm Turcæ opulentissimæ regionis vel non obliti, vel, quod verius, ab Othomanno immissi, ut Veneta arma retraherent ab Scodra, iterùm in Forumjulium venere, & majori quàm anteà numero consedere inter Sontiacas, & Gradiscanas munitiones. Hic explicata acie importunè obstrepebant, & Venetos ad bellum proclamabant præteritæ victoriæ, nostræque dementiæ memores. At Montonius acceptam à Novello cladem secum revolvens, de procaci hoste cunctando maluit triumphare. Quare edocti Turcæ, cum alio duce sibi fore pugnandum, non multos post dies moræ pertæsi, suborienteque commeatuum penuria exhausti, victis pene pares, abscesserunt.

Scodra Turcis tradita. Pax.
MCCCCLXXVIII.

SCodræ arcis obsidio, jam anteà infeliciter tentata ab Othomanno, adeò Barbari animum lancinabat, ut insignem gloriæ suæ maculam inustam putaret, si eam

eam imperio suo non adjungeret. Alteram itaque parat expugnationem majori vi, odioque, in quam delecti sunt Alibegus, & Solimannus viri truces, ac bellicosi. Horum sub imperio quindena mortalium millia transmissa legimus, murales insuper machinas pene innumerabiles. Tanto armorum, militumque apparatu expugnanda erat Scodra, quæ à duobus propugnantium millibus defendebatur: atque sic illam Turcæ circùm circa vallaverant, ut non nisi cœlesti auxilio aditum reliquisse viderentur. Hoc pacto repetita est obsidio, & oppugnatio ita promota, continuataque, ut ex solis missilibus, machinarumque pilis in deturbati muri locum obsessi aggerem contrà extruxerint. Interim ad stuporem hostium intrepidè pugnabatur: cùmque bis per disjectos muros tentaretur irruptio, horrenda Turcarum strages est edita, oppidi Præfecto Antonio Legio rem bellicam administrante: ita ut barbari duces non tàm Scodrensium virtutem, quàm Veneti hominis constantiam pertimescerent. Novissimè ipse Turcicus Imperator obsidioni, quæ ultra opinionem protrahebatur, interesse voluit, ut sua præsentia, propositisque præmiis milites animaret. Hinc facti omnium periculorum immemores pertinaciter nostrorum propugnaculis sic inhærebant, ut certum mor-

tis discrimen subeundum esset obsessis, si vellent insistentibus diutiùs resistere. Sed omni neglecto metu per tela, per hostes ruunt, magnaque clade, & ignominia irrumpentes repellunt. Fassus est Othomannus se pugnare cum hoste, cui esset propositum malle mori, quàm cedere. Perseverante autem obsidione, nec remittente fati malignitate, vicina expugnantur municipia: captivi fermè trecenti omnes ante Scodræ mœnia in duas partes secantur: vallato denique fluminis ostio binis arcibus nullum ampliùs subsidium importari potuit. Tot itaque angustiis, & adversæ fortunæ calamitatibus conflictati Veneti, post sexdecim annorum, quod cum Turca gesserant, bellum, de pace agere cœperunt, quæ hisce conditionibus firmata est, ut Respublica Othomanno cederet Scodram, Lemnumque, hic ponticam navigationem nostris negotiatoribus immunem, tutamque relinqueret. Evulgata pace, Scodrenses, detestati Turcicum dominium, solum patrium ad unum deseruere. In eos, qui Venetias commigrarunt, se præbuit Senatus longè gratissimum, ac summa edidit benignitatis argumenta in fœminas, quæ obsessa Scodra pro mœnibus steterant, & quæ tanta in urbe castitate excelluisse dicebantur, ut celebris cujusdam pudicitiæ famam, & nomen in hodiernum usque diem retulerint.

B. Il-

Bellum Ferrarienſe ſecundum ſociale cum Inſubre, & Aragoniis in Venetos.
MCCCCLXXXII.

PAcem maluit neceſſariam inire Reſp. quàm armis cum potentiore decertare, & omni externo auxilio deſtituta Turcico furori tradere oppida, ſibi reliqua in Græcia. Non ſine inſigni Chriſtianorum Principum dedecore id factum, qui non modò Venetis aut nullas, aut exiguas aliquando ſuppetias contulerant, verùm etiam eos revocarant in Italiam, primùm pro Florentinorum libertate implicitos, mox Ferrarienſibus armis laceſſitos. Florentinum bellum uno ad montem Sperellum Peruſini agri prælio confecit Robertus Malateſta, fuditque hoſtiles copias, interceptoque militari apparatu amico populo pacem reddidit. Sed Ferrarienſi vix aliud anteà gravius geſſere Veneti: hoc tamen eò alacriùs ſuſceptum, tractatumque, quòd per eos dies, fruſtrà tentata Rhodo, interierat Othomannus. Ab Hercule Ateſtino Ferrarienſium Duce profecta eſt belli cauſa, dum rerum novarum cupidus, ac regia Aragoniæ gentis affinitate tumidus, Venetum Magiſtratum, Vicedomini titulo Ferrariæ jam multos annos conſtitutum primò negligere, contume-

tumeliisque afficere cœpit: mox Reip. limites hostiliter vexare, peccare in fœdera, atque amicitiam à suis majoribus sanctè cultam contemnere. Ut injuriis abstineret, ab Joanne Mocenico Principe non una missa legatio, quibus cùm nihil profectum esset, confestim indicta sunt arma, & ictum fœdus cum Sixto Pontifice, qui æquè Atestinorum domitam temeritatem, correctamque superbiam peroptabat. Itaque in juratum hostem proficisci duplici classe decretum est: Padana altera, ut à flumine Ferrarienses agri vastarentur: altera maritima adversus Ferdinandum Neapolis Regem, si quid à pelago, ut fama erat, in affinis opem tentaret. Conscriptæ sunt etiam terrestres copiæ, & his duo fortissimi viri, ambo Roberti nomine, præfecti, Severinas, qui circa Padum curaret rem bellicam; Malatesta, in Flaminia hostiles adversus Pontificem conatus, si qui forent, reprimeret. His tàm prudenter decretis, Severinas cum Antonio Lauretano Legato exercitum per Tartari fluvii stagna in hostem traduxit, & ad depopulandam provinciam, & ad oppugnanda municipia subitò conversus, omnia pavore, strageque complevit, pluraque castra, aut deditione, aut vi Venetæ ditioni subjecit, quibus & Ficariolum quoque munitissimam arcem per eos dies adjunxisset, nisi ab Federico Ur-

Urbinate Atestinarum copiarum ductore circumventum iri dubitaret, qui, occupata Hostilia, in extrema agmina impressiones faciebat: Sed ut hinc inde distraherentur hostium vires, Christophorus Amulius copias movet in Adrienses minoribus navigiis; datoque certamini signo, unica hora universa ferè Adria conflagravit: tanti impetus causa fuit cædes Dominici Ericei, qui primus vim intulerat, cujus mors nostros milites adeò irritavit, ut ejus manibus oppidi, arcisque eversione parentandum jurarent. Comaclum, audita Adriensium desolatione, sponte Veneto se dedit. Damianus quoque Maurus Padanæ classis Præfectus prosperè ad Pilosellam conflixit: ibidem Atestini communiverant utramque amnis ripam, Padumque extructis miro ingenio castellis, productisque per medias aquas repagulis, ne ulteriùs adverso flumine Veneti agerentur: in eamdem curam expeditissimi equites per anfractus riparum brevioribus semitis occursantes invigilabant. Maurus, impavidus vir, invectus in obversas machinas, non tàm fluviatiles dissipavit munitiones, quàm terrestres fugavit copias, imperataque per vicinos agros decursione opimas prædas navalibus sociis revexit. Hac animatus victoria Ficariolum adnavigavit, quod castrum à Severinate oppugnabatur, summo tamen labo-

labore, cùm vix impedire posset, ne Urbinas necessaria inferret obsessis: attamen ille obviam ire cuique volens, per abrupta tormentis mœnia irruptionem molitur, quamvis hostes armati ruinis superstantes munimenti loco se se opponerent; sed tandem Veneti ducis virtute, & audacia captum oppidum, dirutaque propugnacula fuerunt, atque inde tutiùs per Polynesum discursum, subactaque Rhodigini agri municipia, adjuvante cum primis Jacobi Laurentii Avantii studio, ac militari solertia, qui propterea ab Senatu summis honoribus, & dignitatibus auctus, tandem immissis ab hoste sicariis ob incontaminatam ejus in Rempublicam fidem fuit trucidatus. Dum hæc in Ferrariensibus: ab Alphonso, Ferdinandi Regis filio vexatur armis in agro Veliterno Pontifex: ad opem jussus est accurrere Malatesta, & Romanis, quacumque necessitas postularet, præsto esse. Hic ut in provinciam venit, Alphonsum vidit explicatis signis bello promptum; at ubi primùm conserta est manus, Aragonii victi, fugatique sunt: nec parum nostram illustravit victoriam fama superati validissimi exercitus à paucissimo milite: tantæ suæ non diù tamen gloriæ supervixit vir strenuus. Cùm igitur pro asserenda Pontificis dignitate præliaretur, in Apuliam transfretavit Victor Superantius, eamque regionem, & proximam ei

Cala-

Calabriam agrorum, vicorumque depopulatione maximè deturpavit: postremò è maritimi in fluviatilis apparatus imperium traductus, non minori fortuna Venetis navibus Padi aditum aperuit ad ripas usque Lacus, quem dicunt Obscurum; & ulteriùs progressus ad res hostium intercipiendas milites ablegavit. Hi tamen ad prædam veriùs, quàm ad pugnam profecti, inopinato Sigismundi Atestini adventu fœdissimè appetuntur, sed accurrente properè Severinate intercepta sunt spolia: fugatique Ferrarienses spem nostris fecere occupandæ Ferrariæ, cùm nullo obice per patentes campos volitarent, sæpiùsque prodirent, refracto Parci muro, in urbis conspectum ordinatis agminibus. Cæterùm cùm ea se potituros crederent, inexpectata Pontificis aversione decipiuntur. Ille, qui primas bello huic faces subdiderat, ab Veneta tunc divulsus societate, cum hostibus in Remp. percusserat fœdera, edictumque, ut quod illa bellum in Ferrarienses tractaret, impium esset, & injustum: ac anathematis fulmine feriebatur, quæ sua jura tueri nitebatur. Verùm ne publicæ dignitatis ratio parvi duci à Patribus videretur, nihil tot minis, & conspirationibus de bello remissum est; quinimò ad majora facinora elati sunt animi, contendente per ea tempora Galeatii Mediolani Ducis uxore cum Ludovico Sfor-

Sfortia, qui sub specie tutelæ nepotis invaserat principatum. Severinas cum parte copiarum è Ferrariensibus in Insubriam, superato Abdua, castra ad Trecium locat. Hinc in hostium fines continuæ actæ impressiones, & superata castra: territi, ac perculsi populi, convasatis rebus, fortunisque suis trans Alpes aufugerunt. Inetrim Ludovicus in Cremonenses venit, conjunctoque cum fœderatis exercitu adoriri Venetas stationes decrevit. Consilii monitus Severinas Bergomum adit, ne viribus impar uni variantis fortunæ aleæ cuncta exponeret. At ubi audiit hostes liberè discurrentes ad deditionem compulisse quicquid Brixiensium inter Mellam jacet, & novos Urceos, longioris moræ pertæsus egreditur, & Venetas ditiones ab Insubrum incursibus, & imperio vindicavit. Hæc agebantur in continenti, quando à mari affertur, Ferdinandum Neapolis Regem cum instructissima classe Dalmatiam tenuisse. Ut hosticas inde detruderet cum suis triremibus extemplò navigat Jacobus Marcellus; at dum plus nimio in re navali curanda moratur, in suspicionem cadit, quominus Aragonios prope Corcyram nigram non profligarit. Illius tamen partes explevere optimè Georgii Viarii, & oppidanorum virtus, fidesque, hostibus tota insula expulsis. Post hæc Marcellus Callipolim Calabriæ advectus

pristi-

pristinam, si quæ erat, infamiæ maculam, proprio sanguine delevit: quippe inchoatam ejus oppidi oppugnationem tanto spiritu prosecutus est, ut dum antesignanus, cæteros ad irrumpendum invitat, tormenti globo ictus ceciderit. Classica administratio ob Marcelli interitum Dominico Maripetro obtigit: tum opus tali quidem duce fuit, qui post captam Callipolim, Aragoniam temeritatem coerceret, multis illatis cladibus, occupatisque oppidis in Calabriæ, Apuliæque littoribus. Quapropter Ferdinandus, ne ulteriùs in sui Regni viscera penetrarent Veneta arma, unà cum fœderatis ad pacem deflexit. Venetæ tamen ditioni accessit Rhodigium, totumque Polynesum. Verùm hanc pacem, è Reip. dignitate firmatam, non nihil mœstam reddidit subsecuta pestilentia, & nuntius direptarum à piratis in Britannico mari navium, quas Bartholomæus Minius onustas mercibus in eas insulas advehebat. Porrò hæc est humanarum rerum conditio, ut nunquam solida, vel perpetua obveniat felicitas.

Bellum Rheticum Austriacum secundum. MCCCCLXXXVI.

PRomota de finibus controversia ab Arcuanis Comitibus adversus Ripenses, Benaci accolas, ortaque inter utros-

utrosque lis de argenti fodinis, quæ in Noricis, tùm Veneti, tùm Austriaci juris habebantur, præsentis belli semina extitere sub principatu Augustini Barbadici. Sigismundus Austriacus Tirolensium Comes in armis primus visus est, & Roverense oppidum per crebros insultus lacessivit, Gaudentio Amasiano duce: illud tamen strenuè multos dies defendit Nicolaus Priolus Præfectus. Sed cùm interim Resp. se parat ad bellum, militumque habet delectus, quos ductore Julio Camerte Rhætis opponat, Priolus, qui non satis virium ad majores conatus haberet, imminuto subindè præsidio, ac territis, qui supererant, militibus novo pilarum ignitarum, seu veriùs fulminum genere, oppidum deserit, ac in arcem profugit. Crescente in dies bello, novas quoque copias conscribebat Senatus: & quamvis crederetur, præteritis jam bellis fractus non posse potentiori diutiùs resistere, nihilominùs stetit periculis audacior, ipsique profuit communicata Roberto Severinati cum Camerte rei bellicæ administratione. Addidit animos Hieronymus Savorgnanus, qui Germanicas aliquot turmas, Carnicos fines populantes, vel cæcidit, vel in effusam fugam conjecit. Attamen hæc inter Rovereti arx bellicis machinis passim diruta, neque ullum oppugnatis speratum auxilium, Præfectum in deditionem

com-

compulit. Sub hæc etiam cœpere tumultuari Germani milites, & quia deficerent commeatus, & quia ſtipendia non ſolverentur. Hac de re Amaſianus, ne à propinquis Venetis inſignem aliquam cladem reportaret, cùm præſentiſſima exitii auguria ſint in exercitu diſcordiæ, motis repentè caſtris, incenſoque Rovereto, Tridentum petit. Severinas, cui, ægrotante Camerte, totius belli ſummam detulere Lucas Piſanus, & Hieronymus Marcellus Legati, hoſtis abeuntis terga inſecutus, Tridenti obſidionem parat: verùm, ne quid hoſtile poſt ſe relinqueret, ad expugnandam Petram arcem ſelectos milites præmiſit. Hi ponte Atheſi tranſmiſſo, contra quàm ille mandaverat, cœpere dulcedine prædæ vagari incompoſiti: interim perlata Tridentum inopinatæ rei fama, conclamatur properè ad arma, quod majorem, quàm pro re, terrorem ea in urbe excitavit. Egreſſæ duæ equitum turmæ, collectaque in unum agreſtium manus, ſua multitudine non contemnenda, facto impetu, quà effuſa populatio nuntiabatur, noſtros jam trepidos, & diſpalatos fœda clade, turpique fuga opprimunt, repelluntque. Severinas opem laturus oppreſſis advolavit, dumque objurgando, hortandoque ſuſtinere hoſtem, & ſuos continere conatur, ferox prælium orditur. Verùm nihil ducis im-

 perium,

perium, nec majestas, aut exemplum valuit: ipse namque à fugientibus, & suo fato raptus in amnem dejicitur, in eoque vir clarus periit. Hinc animosiores Germani urgere aciem, micare gladiis, persequi nostros, qui raptim ad pontem confluebant, ut eo superato fugæ finem, & corporum securitatem invenirent. Sed ille anteà fuerat rescissus legatorum jussu, quia sperabatur ex necessitate virtus, ut sublato effugio milites acriùs in hostes converterentur. Non admisit consilium timor, quin potiùs in flumen præcipites ferebantur, & paucis in alteram ripam natando devectis plurimi aquis absorpti sunt. Unus postremò Guido Maria Rubeus Parmensis Germanos undequaque instantes parva manu summovere potuit, ac sternere: nec dubium erat, hostes terga daturos, si nostri parum resistere valuissent. Senatus decrevit, ut Arcum municipium suscepti belli causa deleretur: jamque conversum ad legendas recentes copias Innocentius VIII. Pontifex hac pacis conditione mitigavit, ut restitutis damnis nihil ampliùs de finibus cum Rep. innovarent Austriaci.

Cy-

Cyprus Veneto imperio adjecta.
MCCCCLXXXVII.

CYprus, felix quondam insula, inter majores mediterranei maris locum sibi vendicat. Hæc Græcis ab Richardo Britanniarum Rege erepta, cùm Europæi Principes ad Sacrum bellum confluerent, Guidoni Lusiniano Gallo tradita est. Hujus posteri per annos propemodùm trecentos regnum in Insula obtinuere, sed variis subinde fortunæ casibus agitati, Janus prælio navali cum Ægyptiis commisso in potestatem Barbarorum venit, qui tandem, ut se captivitate redimeret, ingenti auri vi, & annui solutione tributi ab Soldano victore insulam cum administratione recepit. Huic Joannes filius iisdem legibus successit, qui ex Helena Palæologa conjuge unicam suscepit filiam, nomine Carlottam Ludovico, Allobrogum Ducis Ludovici secundo genito, desponsatam: ex concubina Jacobum habuit, quem adhuc juvenem, Nicosiensi Archiepiscopatui destinavit: Joanne mortuo, sine aliis liberis, Allobrox in spem novi Regni erectus, Cyprum uxorio nomine sibi postulabat. Cyprii Jacobum, nulla ejusdem regni lege imperio prohibitum, deposcebant Patri successorem. Inter dissidentes non leve exarsit bellum. Verùm cùm

Jacobus ægrè Allobrogem depellere posset; ad Soldanum profugit, cujus tributaria erat insula: ab eo exceptus impetrat libero jure totius regni administrationem: reversusque cum auxiliis competitorem, & socios tota Cypro exterminat. Ita Jacobus pacatæ Insulæ Rex salutatus: in uxorem postea sibi delegit Catherinam Marci Cornelii patricii Veneti filiam, ab Repub. quoque filiali solemnitate adoptatam per Nicolaum Marcellum ejus temporis Principem. Tandem vita excessurus Rex fœtam conjugem cum posthuma prole Regni hæredem supremis tabulis reliquit: atque interim tutelæ, ac Veneti Senatus patrocinio commendavit. Porrò defuncto Rege, continuò repentinis tumultibus insula vexari cœpta: & primò eam turbavit Jacobus apud Ferdinandum Neapolis Regem Orator, dum se acturum pollicetur, ut notho sui Regis filio pariter filia Jacobi spuria nuptui, atque adeò dotali nomine Cyprus Aragonio daretur. Placuit regiæ cupiditati consilium, &, ut promissa adimplerentur, illicò in Cyprum cum armatis triremibus remittit Legatum. Hujus adventu in Reginam, ejusque familiares oritur conjuratio, qua illius patruus cum primis, Andreas Cornelius opprimitur. Sceleri additur posteà violentia, coacta Regina, ut ad Petrum Mocenicum, sub id temporis Venetæ classis imperatorem,

scri-

scriberet, Cornelium denegato præsidiariis stipendio sublatum; eodem nomine ad Senatum decreti Oratores: cæterùm in hac rerum perturbatione ratas nuptias legatus paciscitur: interim fraudis per occultos nuntios certior redditus Mocenicus, è vestigio Victorem Superantium cum selectis navibus præmittit. His auxiliis exhilaratur Regina, ac in pristinam quietem, securitatemque traducitur; quia expositis ad Tamassum copiis jam indictum perduellibus bellum videbatur: sic illi armorum fama, classisque conspectu perterriti se mulctant voluntario exilio, & Cypro optata pax restituitur. Hoc pacto excitatas turbas compescuit Venetus anno MCCCCLXXI. Sed ne ampliùs, aut tàm facilè emergerent conspirationes, annitente Regina, destinavit, veluti Præfectum Insulæ, eundem Superantium; & sic integris sexdecim annis Cyprus mansit incolumis, ac omni metu secura: quo demùm tempore, quia ferebatur Bajazethus Turcarum Imperator insulæ animum adjecisse, timeri cœptum est, atque tum major injectus timor, cùm idem Barbarus comparata valida classe, in proxima maria ducenda, ab Senatu commodum Cypri appulsum petiisset. Verùm Patrum constantia omnem metum excussit: negatus est enim Barbaro accessus, novaque classis instructa, ac

Francisco Priolo demandata Insulæ propugnatio. At quoniam ab externo non solùm hoste, sed etiam à domestico timendum erat (adhuc enim remanserant, qui Aragoniis, Allobrogibusque faverent) ex Senatus consulto Georgius Cornelius, Reginæ frater, Cyprum navigat, ei persuasum, ut permissa Reip. Regni sui gubernatione, ipsa, tum parvulo filio orbata, vellet in patriam transire, tutiùs victura in natali solo, quàm in rebelli Insula, tàmque remota, & circumdata ab immanissimis hostibus. Illa fraternas adhortationes lubens admisit, Venetiasque subeunti totus Senatus fit obvius, qui nihil ad summos honores, & verè regios in ea excipienda, colendaque omisit. Mortua tandem Regina, Cyprus in Venetam provinciam redacta est. Turcæ nunc paret, inani potiùs, quàm speciosa Christiani Principis contentione, cùm priùs vi, quàm jure, ac titulo asserenda videatur ejus possessio.

Bellum Gallicum ad Tarum. MCCCCXCV.

JUra sanguinis, ac pietatis officia violavit Ludovicus Sfortia regnandi libidine: datus enim tutor Joanni Galeatio nepoti, hunc in primis corruptissimis moribus curat instituendum, ne unquam Mediolanenses vecordem, & improbum Ducem

cem sibi exoptarent; mox ne ille unquam sui principatus administrationem reposceret, eundem non sine veneni suspicione de medio sustulit His sceleribus addendo scelera, ut etiam defuncti nepotis deleret affines, adversus Ferdinandum, & Alphonsum Aragonios, in Italiam Gallos promissa ope, tanquam Neapolitani regni dominos, pellexit. Hanc igitur ob causam Carolus Octavus Gallorum Rex Italiam per Cottias alpes ingressus, tanto cum exercitu Neapolim festinavit, ut horrendo omnibus terrore, quacumque pergeret, incusso, brevi regnum illud fermè totum in deditionem reciperet, rebus supra vota fluentibus. Tàm repentini, ac prosperi Gallorum successus metum, odiumque apud Italicos Principes, liberasque civitates injecerant, quòd ad totius Italiæ imperium tendere crederentur. Concitavit itaque in eorum perniciem universam propemodùm Europam, percussis fœderibus cum ipso Ludovico, quem jam pœnitebat suorum consiliorum, haud ignarum, ut ea sæpè sunt perniciosa, ita in auctorum capita plerumque recidere. Confœderatis militibus Franciscus Gonzaga Mantuanorum Dux datur imperator, qui cum Veneto præcipuè, ac Sforziano exercitu Regis in Galliam reditum intercluderet. Carolus per eos dies, superato Apennini dorso in dexteram Tari

amnis ripam juxta Forum-novum descenderat: ibi Gonzaga, Marco Antonio Mauroceno, & Melchiore Trivisano, Venetis legatis, pugnam dissuadentibus, quòd non dùm omnes copiæ adessent, Gallos aggredi designat. Diviso itaque equitatu in quinque turmas, ipse cum selectiori flumen trajecit, alteras ordine submittere, pro necessitate, jussus est Rudolphus Gonzaga. Rebus ita compositis, Regem ultra amnem jam progressum insectatur, majore quidem animo, quàm consilio. Gallos enim à tergo petitos adeò irarum plenos in se convertit, ut inter utraque agmina, eodem ferme numero, & armis paria procedente certamine, dubium aliquandiù prælium fuerit. Interim secunda equitum ala in subsidium immissa est, quæ recens, & integra plurima strage hostiles cuneos dissolvit: verùm certa nondùm victoria, & audentibus favisset sors, nisi illam nostris indignè eripuisset Francisci Severinatis mora, qui in præmissarum turmarum opem, tertiam submittere recusavit. Ille Sfortiani militis ductor, vel non est ausus tentare vada fluminis, suborta pluvia intumescentis, vel monitus à Ludovico, suspicante ex prospera illius certaminis fortuna, Venetam gloriam, & potentiam nimis auctum iri, subsidium afferre neglexit: hoceque apertiùs comprobatum, cùm idem Ludovi-

dovicus Bernardo Contareno interdiceret, ne abeuntis Regis extremam aciem carperet. Subinde pugna obstinatione crescebat, & nostrorum numerus deficiebat, qui tandem speratis auxiliis frustrati, loco moveri cœperunt unde Galli acriùs, vehementiùsque insurrexere, atque ita unius ex fœderatis invidia conversa ad hostes fortuna plures egregios viros protrivit, aut dedit captivos. Illud Venetæ virtutis, & constantiæ speciosum argumentum, quòd eorum nemo ex eo prælio vivus in Gallorum potestatem devenerit. Tria hominum millia interfecta dicuntur: uterque exercitus victoriam penes se stare profitebatur: necessario fortaßè commento, ne superstites copiæ terrerentur: dubio tamen procul nostri vicissent, si fati necessitas humanis consiliis abrumperetur, aut comes virtutis livor non esset. Tradunt annales, Venetos superiores extitisse, quòd hi bellica omnia impedimenta interceperint, opimaque præda abducta coegerint Regem præ timore subsequente nocte sub dio agere, fugamque moliri victo similem. Asta fugitivum excepit, nec nostris defuit animus, quò minùs altera die terga dantem lacesserent, eaque in urbe obsiderent Ludovicum Aurelianensium Ducem, qui, ut cum suis tutò in patriam

 redi-

rediret, crebras eruptiones faciebat; sed mira in cohibendo hoste Contareni solertia effecit, ut extrema penè fame maceratus, & ad sordida quæque alimenta compulsus in eas pacis conditiones venerit, ut Novaria Sfortiæ restitueretur. At Resp. quæ Gallos cupiebat penitùs ab Italia ejectos, non tàm terrestres, quàm maritimas vires ad Ferdinandum transmisit, ut iis pulsis Regnum recuperaret. Cum classe solvit in Apuliam Antonius Grimanus, cujus adventu, & ope in regnum integrè restitutus: auxilianti Reip. tradidit Aragonius Thranum, Hydruntum, ac Brudusium oppida, donec expensum in eam expeditionem aurum rependeret. Per hæc Carolus eadem celeritate, qua id acquisierat, regnum amittit: tanta nempè fortunæ vis est, ut sæpè unico momento simul parta, & sperata decora evertat.

Bellum Pisanum cum Florentinis. MCCCCXCVI.

VIx se Gallici furoris metu liberam credebat Italia, cùm nova in Hetruria exarsit bellorum origo. Pisanis Carolus libertatem magno auri pondere vendiderat, dum ubique locorum victor Neapolim tenderet. Illi ne semel excussum servitutis jugum iterùm subirent, ex-

extrema quæque pati malebant. Qua de causa adversus præpotentem Florentinorum Remp. Romani primùm Pontificis, mox Cæsaris, postremò Ludovici Sfortiæ, ac Venetorum auxilia implorarunt. Sed non ab aliis promptiora, firmaque magis obtinuere Pisani subsidia, quàm à Venetis, qui ut amicorum libertatem integram conservarent, arma in Hetruriam intulerunt; atque in eo bello, quod varium, diuturnumque fuit, ita se gessere, ut pro libertate propria pugnare viderentur. Itaque post multas acceptas clades, mersas, disjectasque naves, commeatus interceptos, oppida direpta, Florentini, ne pejora in dies paterentur, Gallorum Regem supplici legatione orarunt, ut denuò transiret in Italiam, justæ eorum causæ opem laturus. Constans fama erat, Carolum hanc in provinciam alteram parare expeditionem. Sfortia igitur veritus, ne imminens illa ab Alpibus tempestas in se unum caderet, demissè admodùm cum Venetis egit de accersendo Maximiliano Cæsare, qui Gallo, Italiæ hosti, opponeretur. Cæterùm ille, qua pollebat perfidia, venientem Cæsarem dicitur allocutus, idque unum ei persuasisse, ut se Pisanæ controversiæ judicem constitueret, antequam Veneti aliqua magni momenti urbe in Hetruria potirentur. Acquievit Maximilianus consiliis, sed nihil sua majestate dignum

gnum imperando profecit. Illi namque, qui ſpem omnem recuperandæ urbis in Carolo collocarant, arbitria reſpuebant: Noſtri verò, ut apertiùs conſtaret, nulla ampliandi dominii cupiditate Piſanis auxilia præſtitiſſe, per Franciſcum Foſcarum legatum ſuſcepti belli titulum Cæſari aperiunt, ſuadentque, ut, cum certa Italiæ tranquillitate, diſcrepantes inter ſe populos componeret: ad id non defutura navigia, quibus ille Piſas veheretur, nec arma, quibus contumaces domarentur. Sic Venetis reconciliatus Maximilianus in Hetruriam fertur, Piſanos, & Florentinos ad concordiam hortatur: verùm quia cum his omnia irrito eventu procurata, eoſdem armis terrere ſtatuit. Junctis itaque cum Venetis armis, Liburni portus, & oppidi imperat obſidionem, quæ cùm concepta ſpe diuturnior evaderet, ille moræ impatiens, pertæſuſque, ſe rem cum pervicaciſſima gente molitum, ex ea provincia ſuas in ſedes remigravit, nullo ibi relicto tanti nominis egregio facinore. Veneti nihilominùs ſuſceptum bellum proſequebantur, illudque ad optatum finem perduxiſſent, niſi Sfortiæ ingenium, ad dolos, fraudeſquè natum, Reip. decus illud invidiſſet, aut illius dignitatem læſiſſet Hercules Ateſtinus: alter enim quà vi, quà dolis noſtrorum conatus debi-

debilitavit: alter verò datam fidem non servavit. Pisani ultrò Veneto Senatui se dederant, acturi quæ ipse sentiret, modò ne iterùm inviso populo succumberent: hac una conditione firmanda pax erat, qua ab Atestino promissa, sed non servata, Pisas in pristinam obedientiam redegere Florentini: Veneti verò nil præter ejus belli impensas receperunt; cùm possent usque in Ligusticum mare nomen cum imperio protendere.

Bellum Turcicum quartum.
MD.

Caroli Octavi repetendæ Italiæ consilia mors interrupit: ea tamen Ludovicus duodecimus Regno potitus non distulit, quin & in ipso initæ publicæ administrationis die fœdus cum Rep. ictum in Ludovicum Sfortiam Mediolanensium Ducem publicaret: eo jure, quòd, defuncto Philippo Vicecomite, res Mediolanensis ad Valentinam, Joannis Galeatii Ducis filiam, sibique aviam spectaret. Veneti ob Cremonam per eos dies furtim ereptam in societatem coivere his conditionibus, ut Rex, ejecto Sfortia, Mediolanensem obtineret principatum: Respubl. Cremonam, totamque Abduæ Glaream. Itaque Aubignio, Trivultioque ducibus Gallica tempestas in Alexandrinos primùm perstrepuit, ac

ac uno velut impetu ex ejus nominis oppido, deinde ex reliqua Insubria Sfortianos depulit. Venetorum non minùs armorum fragor circa Cremonam intonuit tanto strepitu, ut è vestigio consternati cives, & circumjacentes incolæ pristino obsequio se addixerint. Ludovicus Sfortia tot malis undique circumdatus, frustrà & à Venetis, quos toties deceperat, injuriam deprecari, & litem de Mediolanensi ditione cum Gallo componere per conditionem annui tributi conatus est. Hinc periculi certus, consilii inops properè in Germaniam profugit, ut Maximilianum Augustum in Gallos concitaret, cùm in Venetos jam hostem Bajazethum, Turcarum Imperatorem, impia legatione quæsiisset. Utrumque his persuasionibus ad bellum promovit, quòd nempe Galli, Venetique post subactam, divisamque Italiam, illi Germaniam, isti Asiam evertere meditarentur. Hanc unam ob causam rediit in Græciam Turca, quem discordia Christianorum Principum, ac sæpiùs eorundem in Remp. florentem invidia concitavit. Quem igitur terra, marique militarem apparatum sub id tempus instruxerat Bajazethus, brevi omnem in Venetos ferebatur moturus, eo prætextu, quòd illi Principes Illyricos adversus Turcica arma defendere statuissent. Cùm autem in dies magis belli fama cre-

sceret,

fceret, miffus eft Andreas Zancanius, qui Bajazethi animum erga Remp. exploraret. Regreffus orator hoc Barbari refponfum attulit : illum, pacta cum Venetis à Mehemeto fœdera non effe violaturum: fed quæ fides penes infidum, & barbarum hoftem? Ne itaque terreftre imperium, maritimamve oram præfidiis vacuam inveniret hoftis, omnia neceffario firmantur milite; & præter copias, quæ Forum julium fervarent, inftructiffima CC. penè navium claffis paratur, quæ, imperante Antonio Grimano, Turcicæ opponeretur. Hæc dum Venetiis expediuntur, Turcas extra fuos fines exiiffe, Jaderæ, Sicique agros populatos effe, ac abductis ex tota Dalmatia prædis, univerfam provinciam vaftaffe, nunciatum eft: claffemque Deuthe Præfecto in perniciem Reipub. Hellefpontico mari egreffam. Hac rerum fama fatis clarè apparebat rupti fœderis indicium, illatumque priùs, quàm indictum bellum. Quapropter juffus Antonius Grimanus, ut in hoftem collectis undequaque viribus iret, acceptafque clades ulcifceretur. Sed in Peloponnefum navigans, Turcis obviàm factus, incertum, cur fuperior viribus non conflixerit. Subinde opportuniorem alteram rei benè gerendæ occafionem declinavit apud Sporadas infulas, incautos dubio procul facilè oppreffurus. Fatendum certè, cum Vene-
ti

ti ducis inertia pugnasse Bajazethi fortunam. Ægrè tamen ferentes tantam incuriam Albanus Armerius, & Andreas Lauretanus trierarchi, barbaros suis triremibus adorti, unam præcipuè navim immensæ magnitudinis, ex qua mille Turcæ præliabantur, sub ipsius Grimani conspectum harpagonibus ita alligarunt, ut desperati hostes, ne tandem in nostrorum manus venirent, ultrò excitarent incendium, quo victi, victoresque simul concremati. Eo spectuculo alii perterriti nihil interim moliri ausi sunt. Unus quoque Vincentius Polanus sua navi in hostes delatus, plures eorum rostratas tormentis attrivit, multosque è barbaris occidit, ac reversus ad suos incolumis proprio experimento ostendit, fortibus viris omnia cedere. Per hæc odio, & conviciis exponitur Grimanus, qui tandem certior factus, alia adventare sibi auxilia, Zacynthum divertit, ut ibidem Rhodias naves in supplementum acciperet, auctusque viribus cum Turca tutiùs confligeret. Ille tum juxta Tornesium conversis in mare proris littori hærebat puppibus, veluti in tristem navalis pugnæ eventum, terra fugam cogitaret. Processum est in certamen, & aliquandiù prosperè dimicatum: postremò continuante vel classiarii ducis infortunio, vel navium præfectis minùs opportunè jussa exequentibus, Turcæ metum discutiunt,

tiunt, & ulteriùs transgressas naves, reliquis auxilia remorantibus, facilè oppugnant, capiuntque, ac denique per apertum mare Naupactum versus dant vela: circa eam urbem jam anteà constiterat Bajazethus pedestri robore, quæ, ut primùm cœpta est premi, nostræ classis desperans opem, deditionem facit. His omnibus cum ingenti mœrore auditis, Grimanus classis imperio privatur; venientique in patriam gravato vinculis causam dicere ob rem turpiter gestam injungitur, mox irrogatur exilium; cùm ea inter Melchiori Trivisano navalis administratio demandaretur, & Turca victorias cumularet victoriis, qui Naupacto adjecit in Epiro Dyrrachium, & insulam Cephaleniam. Noster tamen increvit metus, cùm recens nuntius afferret, hostes in Forum-julium, inde in Tarvisinum agrum populabundos irrupisse. Decem barbarorum millia altissimis superatis fluminibus in feracissimam regionem effusa, nullo resistente, luctuosissimè grassabantur: in victoriæ usum non ferro, non igni parcebant: plena tumultu vicina oppida, & urbes metuebant: hinc vidisses trepidantes ad incendiorum flammas volare currus, qui infelicissimos incolas in tutum deveherent: tanta denique trepidatio non priùs sedata, quàm immanissimi Turcæ è provincia abiisse dicerentur: dispersi super Tilavem-

vempti ripas, captivorum, quos gravior ætas præpediebat, ad quatuor millia trucidarunt. Profectus hæc inter in Græciam Trivisanus, dum præclari alicujus facinoris famæ studet, vindicandæ scilicet ab hostibus Cephaleniæ, sibi ex vano conatu interitum, & hosti parat commoditatem appellendi Methonem, quam per eos dies Bajazethus à terra obsederat. Audacter nihilominùs, ac fortiter Methonæi Turcas non semel inter murorum ruinas repressere, unde in propugnantibus nata spes omninò fugandi hostis, etiam modico nostrorum auxilio. Tunc Trivisani locum ex turmarum consensu obtinebat Hieronymus Contarenus. Hic relicta Zacyntho, ut oppressis afferret opem, cum Turcica classe confligit spectante Sphagia insula: & in hostilia rostra sine metu concurrit, & pro se, prospera flante fortuna, ab initio apparebat stare victoriam; sed orta extemplò (ut omnia barbaris favere crederes) maris tranquillitate, navium onerariarum usus illi eripitur, quæ mole sua stantes, quasi torpedine præpeditæ loco moveri nequiverunt: & ex his tota belli alea pendebat; quare qui antecesserant, diffisi, ob earum tarditatem, auxilio, remis institerunt festinanter, ne præda essent hosti. Contarenus duabus ex infausta decertatione amissis navibus, alterum fortunæ momentum experturus, tribus rostratis hosticas

sticas impavidè prætervehitur, & Methonæis arma, commeatusque suppeditat. Verùm urbis interitus ab ipsa ope promanavit: oppidani enim, mœniumque quotquot erant propugnatores, ut citiùs inferrent necessaria, simul omnes ad portum cucurrere. Hostis interim opportunitate usus, scalas admovet, mœnia custodibus vacua ascendit, & in opidum diversis partibus irrumpit. Ita capta est Methone totius littoralis Peloponnesi munitissima arx, non virtute, sed casu, quoniam in fatis erat, ut superba, & contumax Græcia aliquando Barbaris deserviret, & cum religione mutaret imperium. Civium captivitate, rerum omnium direptione, Veneti præsidii cæde absterritos Coronæos, & circùm sparsos populos spontè obtinuit Bajazethus. Nauplia non semel machinis ita concussa, ut de deditione cogitaret, sed Prætoris opera, ac vigilantia per eos dies fidem retinuit. At dum hostes libera populatione per Peloponnesum excurrerent, Benedictus Pisaurus, rerum maritimarum electus imperator Corcyram applicuit: & per Senatum missi Oratores, qui Christianos Principes de Turcicis victoriis admonerent. Hæc propter in Bajazetho metus suboritur: crevitque diversis rumoribus, famaque ex longinquo aucta, Hispanos, Gallos, atque Italos in communem hostem facta conspiratione validissimas parare classes: quamobrem in Thraciam

suas

suas reduci jubet tùm pedestres, tùm maritimas vires. Pisaurus ex hac Turcarum trepidatione Ægium petit, interfectisque occulta machinatione præsidiis, oppidum Reip. rursus addixit: Mitylenem, Tenedumque prædatus opulentissima spolia suis militibus distribuit: ulteriùs progressus extremum hostilis classis agmen, nondùm Hellesponticas fauces ingressum cum clade excepit, turbavitque, plurimis interceptis navigiis hostium, quos ad unum resticulis suspendi jussit: deinde etiam Samothraciam, maris Ægei insulam in voluntariam deditionem recepit: direptaque Carysto Eubœæ multa dives præda Naupliam repetiit. Videbatur non alium coercendis tantis hostibus idoneum magis imperatorem hucusque elegisse Resp. quæ subinde auxiliari Hispanorum classe, ductore Consalvo, cui Magni cognomen militaris virtus attribuit, validiorem Turcæ, veluti torrenti omnia disjicienti, obicem posuit. Pisaurus recreatus recenti ope, Cephaleniæ oppugnationem decernit, pergensque sine mora in expeditionem Insulæ utrumque portum majoribus rostris obsidet: imperatoque militum descensu cuncta replet ruinis, volitantes hostium cuneos reprimit, atque tandem ita cum subsidiariis Hispanis se gessit, ut post præclara integri fermè triennii facinora Cephaleniam recuperarit. Plurimùm in repellenda ab Insula

ſula Barbarorum colluvie Conſalvi robur, & ingenium profuit, quem poſteà Senatus Neapolim revertentē abundanti gratiarum, ac munerum largitione honeſtavit. Solus deinde Piſaurus in bellum incubuit, qui monitus à ſpeculatoribus, Turcicam claſſem in Ambracio ſinu morari, ad illam oppugnandam feſtinavit, & ſelectioribus præmiſſis navibus in pugnam traxit; contrà Turcæ non armis, ſed arte rem gerere malebant: at ille cognito aſtu, vehementiùs in obverſas puppes inſurrexit, & de hoſte, non prælio magis, quàm ſuamet conſternatione turbato victoriam reportavit: captæ undecim triremes, totidem ſubmerſæ, laceratæ plurimæ hanc victoriam ad Præveſam, antiquis Nicopolim, inſigniter nobilitarunt. Cum his deductus Leucadiam dux Venetus totam inſulam, in uno expugnato ejus nominis oppido, ſuperavit. Utinam Galli, qui altero anno ex hybernis in auxilium venerant, eadem circa Mitylenem moliti eſſent. Sic Piſaurus, rerum geſtarum fama, gloriaque notiſſimus, Bajazethi fregit audaciam, ſuperbumque in hanc pacem deflexit, ut Cephaleniam Venetus haberet: ille Leucadiam reciperet, arma terra, marique retraheret; captaque oppida cederent victoribus.

Bellum Faventinum.
MDIII.

MOrtuo Alexandro Sexto, cujus Pontificatus insignis Italiæ fuit ob gravissimos bellorum motus, omnis penè Æmilia, Flaminiaque illustres provinciæ, ejectis Cæsaris Borgiæ præsidiis, & excussa tyrannide, aut in libertatem, aut in benigniorem administrationem transiere. Ariminum nomine Pandulphi Malatestæ Venetæ dominationi tradidit Galeottus Gualdus: quem virum & principis, urbem dedentis, affinitate, & vetusto generis splendore clarissimum eo publicæ munificentiæ testimonio excepit, dimisitque Senatus, ut ad rei famam alia circùm præstantiora oppida in ditionem ultrò venerint. Ipsa quoque Faventia, quamvis essent, qui illam Hectori Manfredio assererent, sanctum, & augustum Reip. imperium amplexata est. Ad urbem hanc recipiendam, tuendasque pro Veneto arces missi legati, non tamen recepti sunt, scissis in diversa civibus, ac patrocinantibus Manfredianæ factioni Florentinis, non aliam ob causam, nisi quia Veneti tanta potiti urbe, totam denique Flaminiam facilè essent adepturi. Exinde cum Florentino, declarato hoste, sæpiùs commissa manus, editæ clades, & diù, multumque circa

circa Faventiam elaboratum; postremò, impigrè administrantibus rem bellicam Christophoro Mauro, & Nicolao Fuscareno legatis, urbs subruta muralibus machinis, subterraneisque dolis eversa Senatui Veneto paruit, atque in certæ fidei, ac obsequii testimonium oratores Augustino Barbadico Principi destinavit. At quia nullum illustre facinus mutationis, aut livoris dentibus immune, æstuantibus invidia vicinis Principibus, sævaque ludente fortuna, non diù Resp. aut Faventiæ, aut aliarum in Flaminia urbium accessione gaudebat.

Bellum Austriacum tertium.
MDVII.

QUàm sanctè coluerint Veneti inita cum Gallis fœdera satis constat, denegato pluries Maximiliano Cæsari transitu per Reipubl. fines: suspicati, ne, ficto Romam versùs itinere, Gallos Mediolanensi Principatu exturbaret, quia frequentiori, quàm par esset, milite iter suum instituebat. Hæc propter non semel Cæsareo legato responsum, Maximiliano non nisi cum justis ad præsidium turmis liberam per Venetas ditiones fore viam. quamobrem minatus ille, sibi iter aperturum vi, ferroque, Vincentium Quirinum Oratorem ab se dimittit, infestisque armis attentat quod bellum

lum indixerat. Provocata accingitur ad sui defensionem Resp. destinavitque in bellicam procurationem Andream Gritum, & Georgium Cornelium, quorum alter in Rhætos missus, alter in Carnos, ubi primùm Germanici tumultus turbo auditus est, deinde majori quàm alibi fragore in Tridentinis faucibus. Terrestribus copiis præficitur cum summo imperio Nicolaus Ursinus Petiliani Comes. Hic Cæsareas turmas per valles Athesis irrumpentes repressit, expugnavitque Petrense municipium. Subinde etiam Bartholomæus Livianus vir fervidi, & audacis ingenii, qui secundus ab Ursino militares obibat vices, alteram Germanorum manum per nivosa Carnorum juga ita repulit, cæciditque, ut exinde ei facilè contigerit Cadubrii munitissimi castri oppugnatio. Ad hæc illato armorum metu complura nobilissima oppida in deditionem venere, & fusus est hostis in Tarvisino agro. At quia bellum non uno loco grassabatur, Livianus superatis montium jugis, Tergestum rebellem urbem obsedit: adjuvante mari Hieronymo Contareno, ita pedestres copiæ ad aggressionem, irruptionemque animatæ sunt, ut illam paucos intra dies domitam, captamque Veneto juri reddiderint. Rebus tàm præclarè gestis illustrior factus Livianus æquali honore, parique auctoritate jungitur Petiliano.

Inte-

Interim Cæſar, cui res parum proſperè ſucceſſerat, rejectis incerti belli deliberationibus, cum Veneto per legatos de pace egit. Verùm Patribus placuit, procurante Zacharia Contareno, inducias in triennium paciſci. Poſtremò ad hunc, (quod nunquam anteà auditum) virum privatum, peculiari legatione Joannem Raublerium deſtinavit Maximilianus, rogatum, ut quemadmodum paulò anteà inter ſe, & Remp. induciarum auctor extitiſſet, ita & pacis foret. Tantam apud exteros, ſummoſque Principes exiſtimationem ſua virtute, integritate, ac prudentia ſibi Contarenus conciliaverat. Porrò Ludovicus Gallorum Rex conqueri tum graviter cœpit, quòd nulla ſui recordatione noſtri cum Cæſare tranſegiſſent. Hæc una parvi momenti cauſa, quærenti novitates oblata eſt, ruptiſque indignè fœderum, ac amicitiæ vinculis, primò cum Rege Ferdinando in Liguria de invadenda Repub. Veneta conſilia iniit: poſtremò ſollicitatis reliquis Italiæ, ac fermè totiùs Europæ Principibus, Cameracenſem illam conflavit tempeſtatem, quæ multos annos ſub principatu Leonardi Lauretani ſuprema propè clade Venetam Rempub. anhelantem proſtravit.

Fœdus Cameracense in Venetos.
MDVIII.

VEneta Resp. quæ propagatis longè, latèque terra, marique imperii sui finibus, multis florebat opibus, auctoritate, & fama, non tàm finitimis populis, quàm etiam longinquis odio, & invidiæ fuit, præsertim per hæc tempora, ut Cameracensi fœdere omninò debilitanda crederetur, futuraque cæteris exemplo, humanam potentiam fatales habere limites. Verùm hæc religione, justitia, & moderatione firmata, quæque semper artibus pacis magis, quàm belli studuit, cum orbe est perennatura. Cameraci itaque, quod est in Belgis oppidum, contra Venetos percussum fœdus, quod primùm apud Savonam Ligurum Ludovicus XII. Gallorum Rex cum Ferdinando Hispano contraxerat: adhæsere huic Julius Secundus Romanus Antistes, & ipse Maximilianus Cæsar; tantoque silentio societas hæc per legatos sancita dicitur, ut cùm demùm ejus suspicio emanaret, Venetiis nequaquam crederetur. Porrò tàm diræ conspirationis famam intrepidè Resp. excepit: & quis crederet conjurantibus in unum tot Regibus illam propè parem extitisse? Sed adversus tot hostes, tantis florentes exercitibus, armavit, animavitque una ea cogitatione, non fo-

re

re diuturnam concordiam, quæ constaret dissimilibus animis, neque prolixum bellum, quod à multis, iisque variantibus inter se susciperetur, quando primos impetus vel propulsaret, vel parùm sustineret. Belli causæ hæ publicatæ. Singuli ex fœderatis repetebant urbes, & oppida, quæ tunc à Venetis aut jure belli, aut voluntaria populorum deditione legitimè possidebantur. Pontifex imputabat, quòd Ariminum, Faventiam, aliaque in Flaminia Romanæ Sedis castra occuparent: querebatur Maximilianus, se potissimùm Verona, ac Patavio contra fas spoliatum: ægrè ferebat Gallus Cremonam Mediolano detractam: Hispanus haud integrum sibi contigisse Neapolitanum regnum, cui deessent maritimæ aliquot urbes ab Aragoniis Veneto oppignoratæ. Cameracensi quoque vinculo devinciebantur Ferrariensium, & Mantuanorum Principes, ut & hi suis ditionibus redderent, quæ oppida in Mantuano, Ferrariensique agro tenebat Respub. Dux etiam Allobrogum ob Cyprium regnum conjuraverat, nec non Britanniarum, & Pannoniæ Reges, ut nullus propemodùm in Europa extaret, qui contra Venetos non sentiret. Turca solus repertus, ad notandam cæterorum perfidiam, & dedecus, qui memor datæ pacis non modò servaret fidem, sed etiam indignè oppressis auxilia offerret.

Verùm, ut Christianam decebat Remp. ea fuerunt rejecta; victoria enim maximè sperabatur à Divino numine, violatorum fœderum ultore certissimo.

Bellum cum fœderatis hostibus ad Caravagium.
MDIX.

Ludovico Gallorum Regi prima inchoandi, peregendique belli alea obtigit. Illud superbè, ac minaciter denuntianti hoc Venetorum fuit responsum: Non adeò humilem rem Venetam, ut suis hostibus per summam licentiam despectui, & prædæ futura sit: adesse arma, & dextras, animosque: neque virtutem, & fortunam justis, neque Deum ultorem fœdifragis defuturum. Subinde festinato militum delectu, brevi enumerata sunt in castris XXX. peditum, equitum VII. millia; tantisque copiis præfecti Nicolaus Ursinus Petiliani comes, & Bartholomæus Livianus, viri ambo militari experimento celebres: datique sunt procurationi bellicæ legati Andreas Gritus, & Georgius Cornelius. Hæc inter Galli, superatis Alpibus, cœpere omnia infesta reddere, Carolo Ambosio duce: hostium irruptionibus levissimis quidem pugnis reluctati sunt Veneti: at denique gliscente bello, multa clade, & oppido-

dorum direptionibus certatum. Gallus Trivilium ſecus Abduam occupat: Franciſcus Urbinatium Dux Pontifici, cui militabat: Ariminum, & Faventiam conatur vi aſſerere: Gonzagianæ turmæ Caſale in Padana ripa caſtrum recipiunt: atque ita pluribus in locis oppugnatur res Veneta. Cæterùm recuperandi, ſi quæ amiſiſſent, ſpes omnis erat Patribus in eo florentiſſimo collocata exercitu, qui in Abduana Glarea contra Gallos ſtabat. Et cùm hoſtium numerus, ipſo adventante Rege, augeretur, cui erant in armis XXXX. hominum millia equeſtris ferè ordinis, acceſſere terreſtribus noſtris maritimæ etiam vires, plurimis comparatis navigiis, quorum alia adverſo Pado deduceret Sebaſtianus Maurus: alia deduceret in Benacum Zacharias Lauretanus. Intereà ultra Abduam arma transferenda clamabat Livianus, ut regii exercitus tranſitu prohiberentur: atque ob id ſuſceptam Trivilii oppugnationem peregit egregiè, recepitque Aſulam ingenti Mantuanorum cæde, & captivitate, ne poſt ſe hoſtile aliquid relinqueret: cæterùm hìc tanta intervenit mora, ut tandem ipſe fruſtraretur, quominùs Gallos à flumine arceret. Tranſitionis fama admonuit Livianum, prætergreſſos hoſtes illicò invadendos eſſe, & eò promptiùs, quò lætiores redditi noſtri ex primis ſucceſſi-

bus, non tàm sibi ominabantur Reip. tutelam, quàm securitatem Italicæ libertatis. Constat ex alacritate Veneti exercitus trepidasse Ludovicum, & relicto bello voluisse iterùm pacisci fœdera: sed erant, quæ Venetus lueret. Rex suorum animo in paratam expeditionem excitatus, quas præmiserat Helvetiorum phalanges, tranato Abdua, sequitur. Livianus dum repellendi hostis consilium rejicit in alteram diem, tàm densa caligo campis incubuit, ut ne cæcus in temeritatem rueret, à proposito abstinuerit. Subinde ratus, Gallorum machinamenta adversus Cremonam diligenti celeritate posse anteverti, invadenda eorum castra, aut in illos aperto marte procurrendum censebat. Secùs Petilianus, qui mora frangi Gallicum robur; nihilque in re bellica cunctatione melius, nihil audacia deterius. Hæc Ducum disceptatio, aut æmula orta priùs simultas Rempub. in perniciem trahebat. Nihilominùs pugnæ avidus Livianus cum suis certamen aggreditur, primoque ipso conflictu viro audaci arridere visa est fortuna; quippe victor, turbatis, quæ anteibant, Gallorum aciebus, ad ipsa usque Regis castra penetravit: posteà illa suo more instabilis falsò evulgat per infidos Veneti equitatus ductores penè fusas, profligatasque esse pedestres copias. Ea credita fama Gallos confir-

firmavit, & Petilianum ſubſidio retinuit. Quapropter urgere hoſtes, & noſtros loco exturbare cœperunt, verſoſque in fugam palantes, atque diſperſos occidere, aut rapere captivos, inter quos ipſe Livianus, amiſſo ex vulnere altero oculo. Hac funeſtiſſima clade deſiderati optimi quique duces, cæſa militum X. millia, vaſtata caſtra, direpta impedimenta, illuſtratuſque Gallorum victoria Aignadelli apud Caravagium vicus ignobilis. Fuit ea noſtrorum veluti ſuprema calamitas, vulgò ad Gieradaddam dicta, modico Gallici ſanguinis impendio: unde meritò dici poteſt, nobis inauſpicatiùs Abduam fluxiſſe, quàm Romanis quondam Alliam: non ita tamen Venetias allatus cladis nuntius perterruit Senatum, ut animum abjiceret. Decrevit itaque extemplò legatos Chriſtophorum Maurum, & Petrum Duodum, qui Brixiam, Veronamque adproperarent, vagos milites colligerent, recenteſque conſcriberent largo ſtipendio. Et quoniam magis in juſto bello fortunæ vices penſandæ, cùm ea haud in optimis conſiſtens, ad pejora ſine judicio deflectat, datæ ſunt publico nomine litteræ ad Dominicum Grimanum, & Marcum Cornelium Cardinales, ut Julium Pontificem conciliarent Reipub. atque ut inde Flaminiæ oppida reciperet: ab urbe etiam diſceſſit Antonius Juſtinianus ad Cæſarem

legatus, ut pacem impetraret, restituto Tergesto. At quia omne tùm cum Romano præside, qui nuper Venetos sacris excluserat; tùm cum Augusto, qui Forumjulium, & Histriam vexabat, irritum fuit obsequium, creditum est, non fuisse superis curæ securitatem Venetam. Cùm interim continentis urbes adventantis cum terrore hostis impetum, aut ipsam urgentem famem haud sustinere posse viderentur, prudentissimo Senatus decreto, omnes à præstito jam fidei juramento liberantur: atque ita temporis momento terrestri imperio discessit, quod majorum providentia integro sæculo maximis artibus, domi, bellique administrata Rep. civitati omnium nobilissimæ adjecerat. Utinum tamen in Foro-julio: & in hac nostra provincia Tarvisium, plebejo studio animatum, Venetam fortunam sequi voluit: cùm ejus libertas extremum penè spiritum traheret.

Patavium, receptum à Venetis, frustrà à confœderatis oppugnatur.
MDIX.

VEnetus, qui non ita pridem de imperio, & salute publica desperare visus est, oblata rei benè gerendæ opportunitate, Patavium recuperat. Cùm enim pro explorato habuisset Andreas Gritus, Germanos, quibus se tradiderant

Pa-

Patavini, torpori, ac vino deditos minùs cautè tueri urbem, delecta equitum, peditumque turma, noctu Tarvisio egreditur, confectoque per tenebras itinere haud procul consistit in insidiis. Actum paulò anteà erat cum agrestibus, quorum studium singulare erga Venetos, ut portæ urbis, quæ Cauda-longa dicitur, pons obverso de industria fœni plaustro impediretur: itaque patrati astus opportunè monitus Gritus è latebris celeriter adeò, ac inopinanter, occupata porta, irrumpit, ut in foro priùs Veneta signa conspecta sint, quàm ullus hostium præsenserit: non in alios sævitum, nisi in cives, qui alteram defectionis suspicionem de se fecerant: arx insequenti die recipitur, eam dedente Cæsaris præfecto Leonardo Trissino: ad Patavii recepti rumorem plurima circùm municipia Venetæ dominationi ultrò adhæserunt: jamque satis persuasum erat, fortunam hanc primam præ pudore languentis clarissimæ Reipub. viam ad pristinum asses quendum imperium aperuisse; cùm etiam Serravalium, Lemniacum ad Athesim, aliaque præclara oppida reciperentur, pulsis inde Germanis, fusoque Atestinorum equitatu. Sub hæc Pontifex morari nostrorum victorias fucato pacis titulo excogitavit: nempè ab se inter Cæsarem, Venetosque compositum, ut hi, restitutis recenter occupatis oppidis, Tarvisium, & Forum-

julium libero jure possiderent. Interim Senatui has conditiones examinanti nuntius è Pannonia retulit, Romanum Præsulem, & Galliæ Regem summè eniti, ut Pannonius districtis nunc in Remp. armis, opportunè suo regno redderet ademptas sibi urbes in Histris, & in Illyrio: attamen nihil illum moturum, redolentibus perfidiam postulatis. Exinde omnis Patrum cura in communiendo Patavio locata est, mandatumque Petiliano, ut cum selectiori exercitus parte eandem in urbem rediret, ad cujus expugnationem propediem venturus erat Maximilianus. Hæc inter ingruentes in provinciam Germani, fugatis ex Alpium arcibus præsidiis, direptis, incensisque Carnio, ac Feltrio agro, Tarvisinum populabundi sua multitudine operiunt. Christophorus Maurus primam hostium irruptionem parumper sustinuit. Interim Franciscus Gonzaga Mantuanorum Dux, Verona ad Cæsareana castra iturus apud insulam Scaligeram opprimitur: extractusque è latebra, agresti exploratione, Venetias captivus deducitur. Sed Maximiliano Patavium obsessuro jam quoque accesserant Pontificis, Galli, Hispanique Regum auxilia: jam Alphonsus Ferrariensium Princeps, multis nominibus Reipubl. infensus, majora tormenta, & innumerabiles penè machinas ad belli usum suppeditaverat. Quoniam verò

consta-

constabat, urbem facilè capi posse, si ea fluminis pars, quæ Patavium influit prope Liminis arcem, in alteram derivaretur; capta arce, abscissionem, deductionemque inchoant Germani milites, summo quidem labore: idem opus in Bacchilionis alveis commissum, ne quis illorum amnium aquæ obsessis esset usus. Hostes tamen ab incœpto desistere coacti sunt, acriter à nostris, frequentissimè erumpentibus, divexati. Nihilominùs expugnato Ateste, in Montem-silicem per saltus, crepidinesque irrepserunt Hispanorum virtute, quæ docuit, nullum oppidum, vel natura munitissimum; capi non posse. Visus est denique propior ad urbis mœnia stare Cæsar, & eò iratior, quòd per id tempus Belunum, Feltria, & in Noricis præstantiores aliæ munitiones, Hieronymi Savorgnani robore, Venetis essent restitutæ; suoque in exercitu octoginta mortalium millia censa dicuntur. Tantis viribus oppugnandum erat Patavium adversus Venetos, qui pro tutela suis in stationibus equitum tria, peditum millia XV. adnumerabant, præter primarios ex patricio ordine adolescentes ferè ducentos, singulari in Rempub. charitatis exemplo. His potissimùm data cura præcipuis in locis vigilandi, ne qua dolosa hostium fieret irruptio: propterea & Venetias evocati suspectæ fidei cives, jussique non recedere durante bello. Sub-

inde Patavium ex ea parte, quæ Septentrionem respicit, ubi quondam Helenæ fanum urgeri, & concuti cœptum est, jamque muri ad tormentorum jactus corruerant, & per aperta mœnia Germanus miles ingressus esset, nisi Petilianus supremo virtutis bellicæ opere militarem excitasset aggerem per totum ferè urbis ambitum, quà modò viderentur hostes facturi impetum, adjecta extrinsecùs profundæ altitudinis fossa. Extructæ molis propugnatio uni præ cæteris viro armis præclaro Citolo Perusino demandata est. Illam Galli, Germanique Cæsaris pollicitationibus animati junctis viribus demoliri aggrediuntur: sed cùm irrito conatu opus tentassent, turpissimè deturbantur. Hispanis igitur eadem aggeris expugnatio committitur, quorum audaciam, impetumque dum Citolus eludere meditatur, disposita in vallo idonea igni, fumoque excitando materia, intra munitiones selectiores milites, quasi in insidiis, collocavit. Hispani intereà continuatis probris, & ad felium venationem jocis militaribus irritati non magis, quàm Augusti præsentia incensi, aggerem, turres, murumque ea alacritate, fortitudine, odioque superant, ut duobus ibidem fixis vexillis, spem certam in oppidum irrumpendi facerent: at ubi sat hostium iræ, vindictæque explendæ in muro, & in ipso vallo consi-

stere

ftere Citolus conſpexiſſet, occultum ſuccendit ignem, & fumum maximum excitat, cujus vi, & fœdo nidore miſeri conſternati, excæcatique non ordines, non ducum imperia obſervare potuerunt. Exiere confeſtim cæteri è latebris, advolavitque Petilianus, & in quos flamma, vaporque non ſævierat, ferrum diſtrinxerunt. Miſeranda continuò ſtrages, & effuſa ubique trepidatio exoritur, qua uſus Ludovicus Malvetius urbe egreditur, & pervadens Cæſareana caſtra reluctantium cæde, hoſtilia configit tormenta, revehitque in tutum ſtipendia, quæ Patavium mittebantur, decepta Hiſpanorum phalange, in contrariam curam excubante. Nulla poſthac dies præteribat, qua noſtri frequentiſſimis inſultibus non fatigarent obſidentes, & non niſi victores, multaque onuſti præda reverterentur. Hi rerum eventus palàm demonſtrabant, Cæſarem deinceps ea in oppugnatione nihil aut armis, aut dolis profecturum: propterea vir, alioqui bellicoſus, & in dubiis auſibus plerumque pertinax, poſtquam Hiſpanos à noſtris repulſos vidit, & inexpectata abrutos clade, ab ultima certaminis alea temperandum ſibi duxit. Quadrageſimo itaque obſidionis die, Octobribus Calendis, ſublatis caſtris Meduacum trajecit, & per Vicentinos re infecta raptim, exemplo improſperi ſucceſſus, Alpes tranſmiſit.

Vi-

Vicentia Recepta.
MDIX.

REgresso in Germaniam Maximiliano, quæ fiducia succreverat in Venetis, brevi se pristinæ dignitati restituendi, dies aliquot elanguit Petiliani interitu: confectus curis, vigiliis, ætate. Vir spectata militia clarus, magno, ac publico Senatus mœrore, occubuit. Quamobrem Andreas Gritus bellica constantia, ac disciplina haud impar jubetur exercitibus præesse. Hic animosè sibi fidens, veluti omnes interceptas urbes certò recuperaturus, per magnos imbres, difficiliaque itinera Vicentiam signa primò intulit, atque ex inopinato irruptionem parat. Dionysius Naldus primipilus mœnia conscendit, & penetrare in urbem potuit, repulso impigrè Gaspare Severinate, Cæsareanorum præfecto; exinde reliqui hostes pacti sunt deditionem, qua liberi, & immunes à cæde recederent. Et quia proxima quæque victoria instrumentum sequentis esse debebat, Veronam subitò mota sunt castra, ut urbs celeritate magis, quàm contentione caperetur. Præmisso equitatu cœpere nutare oppida, & quædam Veneto duci se tradidere, hostilium præsidiorum internecione. Intereà nostri obequitando, provocandoque

que sæpiùs cum exeuntibus Germanis velitarunt; sed cùm à transfugis, captivisq; relatum esset, urbem magnis teneri præsidiis, maluit Gritus suos tutos in Patavinos reducere, quàm viribus dispares certo destinare periculo. In reditu Montanianum vi obtinet, ultrò in fidem recipit Ateste, aliaque castra, exturbato hoste, qui ea pro Cæsare tutabatur. Sub hæc etiam affertur, Aloysium Delphinum, in Foro-julio legatum, robustam Germanorum alam, in Liburnia grassantem, compressisse, & ab Angelo Trivisano Flumen, in Histris municipium, igne consumptum, quoniam incolæ Reip. insignia lacerassent.

Bellum tertium Ferrariense.
MDIX.

ALphonsus Ferrariensium Dux, qui unà cum aliis in Venetæ Reipublicæ damna conjuraverat, cæterosque commeatu, armis, reque omni bellica adjuverat, quo potissimùm tempore Patavium obsidebatur, Patres illatæ injuriæ vindices habuit: hi, quod perstrepente eo bello distulerant, nunc persequi voluere, ulturi hostem eò magis infestum, quò reliquis vicinior esset. Classem itaque viginti rostratarum, plurimarumque biremium Angelus Trivisa-

visanus ex Senatus decreto in Padum traduxit, subitamque hostilis agri direptionem impetravit. Alphonsus auxiliaribus copiis succinctus, populantem Venetum aliquandiù cohibuit, duasque triremium ignitis machinis laceravit. Ea propter Classiarius Præfectus, reducto navali apparatu ad Pilosellam, firmum ibidem propugnaculum erexit, ac ita insequentem moratur hostem. Tutiùs nostri rem gerebant ab altiore aggere, & ausum quandoque subire Alphonsum intra suas stationes cum clade sæpiùs repellebant. Hæc agebantur, cùm expeditæ equitum turmæ in auxilium classis venere, quas Trivisanus transversis triremibus, veluti facto ponte in hostilem agrum trajecit: omnis illicò circùm regio miserrimè vastata, adeò flammis, ac militari licentia ubique debacchatum, ut Senatui necesse fuerit suis imperare, abstinerent à vastatione, & incendiis. Sed horum egregius ultor extitit Hippolytus Cardinalis, Alphonsi frater, dum insuetum facinus felici ingenio peregit. Perforato siquidem perpetuo Padi aggere, majora tormenta in singulis foraminibus eo modo disposuit, ut à nostris haud observata certo classis detrimento statuto tempore fulminarent: Dolo ipsa quoque fortuna favit, cùm repentino imbre auctus amnis summas planè ripas adæquaret, suoque incremento Venetas triremes ita eveheret,

ret, ut commodè machinarum pilis objicerentur. Noctu ergo, nihilque tale suspicante Trivisano, repentinis, ac frequentissimis ictibus concutitur classis, tota verberata, infandaque strage dissipatur. Ille inopinato casu perterritus, ægrè ab internecione se subtraxit, vixque integro navigio Venetias delatus est; ac Atestini Duces quindecim triremes, demersis reliquis, atque omnia classica instrumenta, Ferrariam justo cum triumpho abduxerunt. Hæc ruina non parùm turbavit Remp. Angelus Trivisanus à toto procul dominio relegatur, quia præcipuè tumentis fluminis aggeres non abscidisset, certa illuvione castra, hostiliaque machinamenta obruturus.

Promiscui Bellorum successus. MDIX.

Alternabat fortuna res Venetas modò prosperis, modò adversis successibus. Ob inflictam in Pado cladem animosiores, qui Veronæ præsidio erant hostes, urbe sese effundunt, & nonnullas nostrorum cohortes ad pagum Martinianum malè excipiunt, latèque circum agros, vicosque populantur, quia concessa illis præda pro stipendio erat; atque ob hanc causam concubia quandoque nocte per oppidi plateas, viasque

de-

decurrentes Reip. nomen collaudabant, conclamabantque, Venetos intra mœnia esse, ut erga illos civium voluntatem hac fraude noscerent: quare cùm iis acclamationibus hilariter à plurimis responderetur, pertæsis barbaræ gentis imperium, singulas eorum domos, è quibus credulæ voces emittebantur per tenebras obsignantes oborto sole ad unam hostiliter exauriebant. Adrienses sollicitati ab Alphonso, ut in sui obsequium redirent, Veneto auxilio hosti strenuè restitere, quem in fugam actum Joan. Paulus Gradonicus non tàm astu, quàm virtute profligavit. Inito enim à nostris ex industria tumultu magis, quàm prælio, compositaque fuga universæ hostiles acies suis è munitionibus prosiliere: has demùm Venetus ductor non dolo, sed aperta vi debellare voluit. Proprio igitur exemplo suos ad pugnam hortatus, omnium primus in eas impetum fecit, atque ita se gessit, ut ex æquo Padanam cladem rependeret. Auxit mirum in modum victoriæ gloriam captivorum numerus, præda ingens facta, & obtentæ munitiones. Sub id tempus Veronæ occupandæ spem dedere cives, qui non ampliùs externorum injurias ferre poterant: cùm itaque oppidanorum studium in Venetos conversum esset, hi nocturna metatione prope urbem insidunt cum ea exercitus par-

parte, quam non multitudo, sed virtus commendaret: interim moniti de vigiliarum obtruncatione, tacito agmine pergunt ad facinus, quod ſcalis erat perficiendum, quæ ut muri altitudine breviores repertæ ſunt, alteram alteri jungendam dum curant, ex temerè percepto ſtrepitu, veriti ſe detectos ab hoſtibus, in caſtra rediere inglorii, & laudabili incœpto fruſtrati. Patefacta audacia majoris curæ admonuit præſidiarios, cæteroſque millites, qui ſubinde aucti viribus Lemniaci oppugnationi ſe accingunt. Gritus tantæ arcis tutelam Vaniſſæ Dalmatæ commiſerat. Is hoſti antequam accederet, obvius, tàm acriter reluctatus eſt, ut nullo è ſuis deſiderato, integram Gallorum cohortem deleverit. Per eos quoque dies Alphonſus libero tranſitu in Rhodiginos parato, occiſis fluminum cuſtodiis, alteram ſui exercitus partem ad agrorum ruinas, alteram ad urbis excidium deſtinat. Viſo hoſte Venetus Prætor ſibi timens, quia inferior viribus, tuto potiùs, quàm decoro conſilio Rhodigium deſerit. Inde cùm Patavio novum immineret periculum, Grito Senatus mandat, inter eandem urbem, & Vicentiam caſtra poneret, ut pro opportunitate utrique datis auxiliis proſpiceretur. Etiam Franciſco Polano, Hiſtriæ Præfecto imperat, ne ſuis navibus Clodiæ deeſſet, in quam motu-

moturum apparebat Ateſtinum ex incenſo Laureti pago. Hac veluti Venetorum trepidatione Galli omnia audentes, in Vicentinum agrum excurrunt, ac liberè tandem ubique graſſantur, Veneto præ metu cis Meduacum regreſſo. Vicentini, auxilio deſtituti cùm auro empta corporum incolumitate ſe Gallis dediſſent, paulò poſt ab Germanis violata fide peſſimè excepti ſunt: expilatæ namque ſunt domus, in captivitatem ducti cives, & qui in proximas cavernas, antraque ſe abdiderant, canum ſagacitate conquiſiti, flammarum, fumique vapore barbarum in morem necati. Poſt captam Vicentiam, ſubactaque in confinio caſtella, incitante Alphonſo, Galli Montem-filicem expugnant. Proſperè per Venetos alibi pugnatur. Fori-julii Præfectus Aloyſius Delphinus è Gradiſcano præſidio cum expeditioribus egreſſus plures Cæſareanorum manus, ſubiectam planitiem more latronum infeſtantes, oppreſſit, auxiliareſque copias, quæ vindictæ avidæ accurrebant, celerrimè tranato Sontio tanto tempore remoratus eſt, ut ſui, numero impares, intra munitiones integri recipi potuerint. In Patavinis quoque plerumque fortunato eventu conſerta manus; non continuè tamen, neque junctim, ſed prout hoſtes laceſſebant. Tandem Galli rursùs, ductore Carolo Amboſio, Lemniacum adoriuntur, ponte Atheſi

Athesi superstructo. Huic expeditioni Alphonsus interfuit, cujus ope, productis Ferraria æneis tormentis, tanta vi quassati sunt muri, totque in partes disjecti, ut præsidiarii, animos ob terrorem despondentes, se cum oppido, & arce victoris arbitrio permiserint. Post hæc in muniendo Patavio omnis Senatus cura, suspicantis iterùm illud obsidione tentandum. Tarvisium quoque ad belli subsidium necessaria comportantur. At cùm diù dubitatum esset, quò se potissimùm verterent hostiles acies, quæ tum XII. armatorum millibus constabant, tandem in Montem-silicem grassantur, à nostris paulò pridem receptum. Universis hinc inde viribus eam arcem obsepiunt, ac post varios insultus occupant, diripiuntque. Prædantibus cessit Sebastianus Naugerius Prætor, quem dum Hispani suum esse captivum asserunt, Germani eundem sibi deberi, miserrima præda inter rixantium manus laceratur, voveturque flammis oppidum, & castra, quæ essent Atestinorum ditionis, Alphonso restituuntur. Hæc non procul Patavio improsperè gesta: intra alpes feliciùs. Aloysii Mocenici obstinata vis Bellunum expugnat. Non multò post reddita huic provinciæ fortuna, visa est per tot vicissitudines constantiori animo, vultuque rei Venetæ con-

consulere. Vicentia imminuto Germanorum præsidio rursùs Reip. obsequium præbet, nec secùs omnia fermè Patavini agri municipia ejusdem leges, & gubernacula amplexantur.

Fœdus cum Julio Secundo Pontifice.
MDX.

POst receptas Flaminiæ urbes Julius Pontifex non nihil de odio in Venetos remisisse videbatur, haud ignarus, quònam tenderent externa arma, & cum primis Gallorum, qui amœnissimam hanc provinciam occupare nitebantur. Hinc prudentissimum Leonardi Lauretani Principis consilium, ut de Romano Antistite Venetæ Reipubl. conciliando quamprimùm cogitaretur. Confestim itaque Hieronymo Donato Oratori injunctum, ut Julii animum omni obsequii genere placare conaretur, ageretque, ut contractis fœderibus, conjunctisque armis Italicæ prospiceret libertati. Pontifex generosum hunc, & pium Reipub. animum libentissimè amplexatus est, & interposita fœderum sanctitate cum illa in gratiam, amicitiamque rediit, indicto quoque Ferrariensibus bello, si deinceps rem Venetam infestassent. Novæ hujus reconciliationis, societatisque famam ægrè ferentes reliqui fœderati Principes, arctiùs

ob

ob id sese uniunt, & se Pontificis quoque hostes declarant, atque omnium primus Rex Galliæ cùm Atestinos defendendos susciperet. Quamobrem Julius, & Veneti bellum adversus Gallos præcipuè, & Ferrarienses gesturi, X. Helvetiorum millia socia in castra traduxerunt. Gens hæc, inter ferrum, & arma nata, invictissima semper est habita, & iis, quorum fidis, ac promptis stipendiis militat, persæpè impendio sui sanguinis insignes victorias peperit.

Irrita Veronæ oppugnatio. MDX.

AD primas Helvetiorum irruptiones hostilia arma cœpere imminui, ac separari, ut quisque propriæ occurreret necessitati. Cùm autem frangi facilè possit quidquid divulsum est, jam vicisse sibi videbatur Resp. cùm in partes hostem diremisset. Ut igitur fama increbuit, Gallos secus Abduam ab Helvetiis esse fusos, Andreas Gritus legatus cum Lucio Malvetio exercitus imperatore certa spe debellandi fugientes Gallos erectus, ad Larium lacum movit, prudenti sanè consilio, ut illos inclusos commodiùs opprimeret. Atque utinam pari mente pugnassent, accensis cum primis peditum animis, & rem integrò prælio decernere cupientibus. At sibi tunc

tunc minus decorè temperarunt Veneti duces, quando, quos in fugam datos à fronte adoriri debebant, à tergo persequi maluerunt, atque etiam ita cunctanter, ut dispersi anteà in unum posteà coirent, & Veronam sine metu se reciperent. Malvetius præ pudore irarum plenus in Veronensium mœnia conversus, sic ea muralibus machinis concutit, ut brevi introeundi viam sterneret militibus, ad omnia impigris. Quoniam verò fortuna ad primum conspectum parùm nota, sæpè non reditura præterfluit, frustrà bellica instrumenta admota sunt, vanique omnes conatus fuerunt cum insigni nostrorum jactura, dum cadit Citolus Perusinus, vir militia incomparabilis, qui ad repentinam hostium impressionem sustinendam ne sui cæderentur, solus accurrerat. Allatus deinde rumor, adesse Gallos, qui sua multitudine obsidentes appeterent, Malvetium in stationes Martiniani vici reduxit, indignante milite, qui certam potiundi oppidi spem suo vigore, & alacritate conceperat; sic quandoque imperatoris vigilantia in militis strenuitate desideratur, cùm aliquando fortuna ducum tarditate neglecta effugiat, ubi sequentes non videat.

Bel-

Bellum quartum Ferrarienſe.
MDX.

ICto jam fœdere cum Julio Pontifice, Venetam claſſem in Liguſticum mare duxit Hieronymus Contarenus, ut Gallos Genua expelleret, quod ſummè erat in votis Romano Antiſtiti: in Alphonſum, diris devotum, traduxit per Padum navigia Joannes Maurus, edictumque publicè eſt, ut cuilibet in hoſtili ſolo prædari liceret, quare ducentæ, & ampliùs privatorum naviculæ repertæ, quæ Ateſtinorum res majorem in modum afflictarent. Ad hæc Pontificiæ copiæ oppugnationibus cuncta penè continentis oppida, Veneti claſſiarii omnia ſecus Padum, ac præſertim Rhodigium, occuparunt. Non eadem tamen maritimo prælio felicitas. Genua enim hoſtium oppugnationibus ſtrenuè reſtitit, licet eam vir infracti animi Julius ſemel & iterùm, terra, marique aggreſſus eſſet. Cæterùm Alphonſus, adjuvante Gallo, incendit naves, quæ Padi cuſtodiæ à Mauro datæ erant, per campeſtria diffuſus unà cum ſociis, effuſi amnis inſtar, ſingula ſibi obvia proſternit, Occurrens Andreas Gritus, ut obicem poneret, nutantia primùm caſtra confirmat, mox hoſtibus circa Atheſim, ru-

pto ponte, ne fugerent, in certamen vocatis, magnam eorum partem cæcidit. Sed, ut Alphonsus majores illatæ injuriæ pœnas daret, Patres gravissimi belli molem transmittunt in Franciscum Gonzagam, quem, Julio Pontifice deprecante, captivitate liberaverant: & Mauro injungunt, classem rursùs conscendere. Hic nulla mora Padi ostium Vatrenum appellatum, ingreditur, & solo adventus sui nomine fugavit hostiles biremes, quæ piratico more crebrò illàc navigantibus insultabant: eo quoque tempore Gritus unà cum Paulo Capellio equitum ductore Rhodiginos fines denuò percurrens, hostium expugnat munimenta, incolas redigit in potestatem, Ferrariamque præ metu non parùm consternat. Verùm hæc urbs timore demùm liberata est, cùm Venetus Bononiam pergere jussus, ad famam Gallicæ expeditionis in Pontificios, qua Bentivolis illud oppidum asserendum ferebatur. Ob id etiam Grito imperata nova militum conscriptio, datæque litteræ ad Gonzagam, ut muneri suo non ampliùs deesset. Is Mantuæ detinebatur quibusdam veluti præstigiis uxoris, quæ non tàm maritum retrahere, ne adversus fratrem Alphonsum militaret, quàm, ut Capellio, Padum transeunti, armis reluctaretur, conata est. Interim Galli, receptis, nostrorum absentia, in

in Ferrariensi agro municipiis, in Bononiensem postremò latè ruunt. Hinc Julius in primis studens, ne Bononia cederet Bentivolis, quibus major civium pars, præsente Gallo, favebat, Venetos moræ incusat, sed tandem Capellii adventu recreatus, viribusque auctus, hostium conatus infringit, & urbem retinet in obsequio. Post hæc conversis Mutinam signis eò oppido, Rhegioque Lepidi Alphonsum spoliat, Gallis non una arce exturbatis. Cæterùm præclarissime enituit Capellii virtus in Mirandulæ expugnatione, quam ipse Pontifex sua præsentia, atque constantia illustravit. Ob captam munitissimam arcem nostri, ac Pontificii milites concepto belli ardore se majoribus victoriis accingunt, & rursùs in Ferrarienses ruunt, cunctaque luctuosis direptionibus complent, non tàm è continenti, quàm à flumine, reversa in Padum classe, quam denique multa divitem præda Maurus ad fluvii ostia Volane, & Primarium revexit, cùm frustrà hostes in perforatis Padi aggeribus tormenta iterùm disposuissent, recenti memoria decepti aliàs ea fraude ductoris Veneti. Sub id tempus Andreas Gritus hostiles munitiones circa Lemniacam arcem invadit. Hæc in vicina provincia. Cùm ea inter in Æmilia Bentivoli Bononiam occcupassent, nuntius Patres admonuit, copias

intra oppidorum propugnacula redigendas esse, ne victor, & superbus hostis, qui ubique ferebatur cum impetu, illas in campestribus morantes, parùmque munitis instationibus lacesseret.

Bellum in Foro-julio, & Histria.
MDX.

BEllum adversus Ferrariensium Ducem obstinatione, & odiis adhuc invalescebat, cùm Veneta arma alibi etiam contra fœderatos distringerentur. Joannes Delphinus Feltriæ Præfectus, contracta indigenarum manu, Cæsarianos aliquot pagos prædis mulctavit, factisque per Tesinos agros populationibus, vix rapinis suffecere diripientium manus: ita ex æquo vindicavit, quæ damna priùs Germani illi populo intulerant; congressusque cum spolia reposcentibus, omnes in fugam versos, ac intra specum, cui Covoli nomen est, actos compulit in deditionem. Posteà ab Alpibus in Forum-julium terror hostium illatus, nulloque resistente, totam fermè eam provinciam ingruentibus patefecit. Utini Præses Aloysius Gradonicus ad famam vicini hostis præsidium sibi in fuga comparat, deserto oppido. Eo potiti Cæsariani Foro-juliensem Patriam circumeundo rapinis, & incendiis cætera castra, hominibus præ

timore

timore vacua usque ad Liventiam amnem facilè consequuntur. Verùm neque ullum extitit fugæ solatium indigenis: nam qui in propinquas Tarvisinorum collium silvas profugerant, ab Gallis ex altera parte, de industria eos quæritantibus, aut cæsi, aut in captivitatem abducti sunt. Subinde Patres ad nuntium subacti Sacilii Carnici auxere milite Gradiscarum præsidium: at ubi semel pavor timidorum animos invadit, irrita cedit omnis diligentia. Vix hostes ejus oppidi mœnibus insultarunt, cùm illicò in eorum deditionem venit. Osopium, castrum in monte situm, diù frustrà, & blanditiis, & minis tentatum, unicum in Foro-julio mansit Reip. Illi præerat Hieronymus Savorgnanus, fide erga Venetos singulari, & propterea à Senatu in patriciorum numerum relatus. Per eadem tempora in Histriam quoque impetus armorum factus. Christophorus Frangipanius Mugiam, prope mare municipium, aggressus, sub primis velitationibus saucius rejicitur; demùm reversus robustior obsidione ipsis portis inhærens, muro machinis diruto irrupturis facilem aditum patefecerat: sed opportunè adveniens Justinopoli Andreas Civranus obsessorum recreavit animos, imperataque eruptione vertit in turpissimam fugam obsidentes. Indurato tamen animo Frangipanius tertiò adfuit,

verùm eundem propugnatorem Cìvranum iterùm in se concitavit acriùs, vehementiùsque, ita ut acceptis vulneribus, projectisque insignibus cum ignominia bello excesserit. Sub hæc Joannes Victurius Goritianas turmas ab Cremonense maximo animi robore dispulit. At dissimili sorte circa Gradiscas Gradonicus pugnavit. Defensores enim alacriter se tuentes exprobrabant, tunc propugnari oppidum non à meticulosis, quales essent Veneti: pessimum urbium, atque arcium custodem, timorem esse.

Varia hinc inde hostium expeditiones.
MDX.

POst receptam à Bentivolis Bononiam, cùm Julius Pontifex ex Æmilia Romam trepidè concessisset, planum erat, solos Venetos victori hosti relictos in prædam. Veronæ præsidiarii tàm crebrò ex urbe erumpebant, ut auderent etiam nostra castra in Leonicenis agris adoriri: coactus Gritus ad Ateste metari, Veronensis agri oppida, & proxima quæque castra, veluti contagio quodam correpta in hostium manus corruisse, summo animi mœrore audiit. In vicina quoque provincia omnia erant adeò plena hostico tumultu, ut in ea trepidatione integram de fugientibus

tibus victoriam reportasset, nisi objecta præda insequentes morata fuisset. Patavium, Tarvisiumque tumultuario milite, annona, omnibusque ad bellum necessariis confestim munita; atque jussum, ut alteri urbium ipse Gritus, alteri Joannes Paulus Gradonicus cum imperio præsiderent: delecti etiam patricii plures, qui ad illarum tutelam excubarent. Hostes intereà ducti à Palicia Gallo, viro audacissimo Vicentiam cumprimis obtinuere; posteà direpta civitate in proxima loca dispersi cuncta lacrymabili vastatione ita fœdarunt, ut nihil reliquum crudelitati fecerint: in captivos barbarè sævitum: domus, templa, aræ, vicique passim rapinis, furore, incendio afflicti: triste mortalibus spectaculum exhibebat Vicentinus, ac reliquus in confinio ager: & hæc inter gravis cura angebat Senatum, quemnam potissimùm imperatorem suis copiis deligeret. Tandem cunctis suffragiis in Joannem Paulum Baleonium sententia Patrum inclinavit, virum armis præstantem, &, quod est in bello magni ponderis, summè militibus carum. Hæc domi, forisque: cùm inde arrepta occasione Atestini Venetos fines circa Padum iterùm turbant. Igitur expedita classis à Clodiæ portu ad Vatreni ostium navigat, hosticasque biremes profligat, ac ingentem reportat prædam; clara quoque victoria poti-

tur Federicus Contarenus, & opimis locupletatur manubiis: cùm enim neque dux militi, neque miles duci deesset, quingentos equites delevit, eripuitque victis spolia, quæ pro primitiis Paliciæ afferebantur: in alteram quoque expeditionem profectus Castrum-francum Gallis eripuit, intromisso milite per ardentes unius portæ ruinas. Eodem tempore Germani prædatum ultrà Plavim jerant, conquerente Gallo, qui à sociis tranato amne, ac in patriam quodammodo tendentibus, deseri suspicabatur. Quare collectis in unum copiis Patavium inter, Tarvisiumque metatus, utramque urbem quadam veluti obsidione tenebat, & dubio procul unam, vel alteram expugnasset, nisi sæpiùs à nostris exturbatus, interceptaque fuissent ad belli usum necessaria. In primis, qui erant Patavii Legati Veneti, cùm ab exploratoribus renuntiaretur, magnas equitum cohortes è Suavio Veronensis agri castro in Tarvisinum profecturas, extemplò virum acrem deligunt Guidonem Rangonium, ut eas in itinere ex insidiis dissiparet. Audax ille, nocturnum ingressus iter, Suavium, quò loci morabantur, prima luce scalis, & irruptione adoritur, ac interfectis vigiliis irruit inincautos, eosque cum ipso municipio feliciter cœpit. Profligati auxilii nuntius reliquos Gallos trans Liquentiam flu-

vium

vium adegit: verùm liberè secus ripas ad maritimum usque littus divagati omnia rapinis infestarunt. Ille tamen tractus à populationibus vindicatus esset, si destinata in latrocinantes navigia celeriter applicuissent: postremò conjuncti Germanis in Tarvisinas stationes rediere, nec multò post Vicentiam, desperantes Tarvisii expugnationem. Itaque illis abeuntibus cuncta penè in Carnis oppida, & in Ferrariensibus Rhodigium, Venetorum justitiam, benignitatemque olim experta, iterùm eorum publicam administrationem recepere.

Brixia recepta, mox amissa.
MDXI.

JUlius intereà Romanus Pontifex nihil non meditatus, ut Italia Gallos ejiceret, Ferdinandum Hispaniæ Regem, & præcipuè Maximilianum Cæsarem Venetis reconciliare, ictisque fœderibus contra Gallos conjungere plurimùm nixus est. At non omnia impetravit ab Senatu, Cæsare cumprimis Patavium reposcente: cum Hispano igitur amicitia inita est, renovatumque fœdus cum Helvetiis, quibus in Italiam venturis Augustinus Maurocenus publico nomine commeatus, bellica tormenta, ac quingentos equites promiserat. Hæc nova fœdera Pontificis auctoritate, & odiis

potissimùm confirmata, ut ad aures Ludovici Regis pervenere, omnem penè Galliam uno quasi impulsu in conjuratos excitarunt. Tum Gasto Foxius, Nemorosi Dux, militiæ monstrum, cùm priùs imperare exercitibus, quàm tractare arma novisset, in Italiam innumeris comitatus legionibus advenit. Hoc duce in Bononiensibus primùm Gallica procella deferbuit, tanto impetu omnia quatiens, ut momento temporis, servata Bentivolis urbe, Pontificios, Hispanos, Venetosque eam tum obsidentes milites ad unum turbarit. Hæc in Æmilia: verùm in Transpadana regione Aloysius Avogadrus Brixiam ab externo servitio liberaturus, illius occupandæ Venetis ducibus affert occasionem; modò clàm Venetæ copiæ accederent. Andreas Gritus factæ spei monitus intempesta nocte cum suis affuit, frustrà tamen, detecto Avogadri facinore. Cæterùm vir in patriam pius oppido furtim egressus, maximam sua auctoritate contraxit agrestium manum, vertitque in hostes, ita ut iterùm Grito commodum faceret potiundæ urbis, sponderentque fortunatum exitum civium animi erga Remp. Itaque secundò movens, & quidem nocturna expeditione, Brixiam tutò accedit, portas ferreis machinis convellit, præeunteque Avogadro urbi se
im-

immittit. Inopinatus hic ingressus valdè hostes exterruit, & cum tumultu in montis arcem fugavit, quam evertere Gritus non potuit, quia majora tormenta, quibus tum opus, secum non attulerat. Bergomates ad eam famam, recepto in Prætorem Antonio Justiniano, Gallica præsidia expellunt. Sed quia ingentis felicitatis semper insignis aliqua calamitas ferè comes est; Foxius, percepta Brixiæ defectione, violento fulmine rapidior è Bononiensi per Mantuanum agrum tanta celeritate se proripuit, ut suæ profectionis nuntium anteiret. Nec defuit properanti amica sors, cùm Veronenses ingressus fines Baleonium Veneti exercitus imperatorem, ad Villamfrancam cum universis fermè copiis sedentem, improvisa pugna debellasset. Hoc obsequentis fortunæ auspicio, Brixiam accessit, & à suis in montanam arcem receptus est. Porrò Gritus, etsi sæpiùs ad expugnandam arcem petitas machinas nunquam ab Senatu acceperat, urbis tamen defensioni probè intentus, ne, qui secum erant, pedibus, sed virtute auxilia quærerent, oppidi portas occludi jubet, & ad excipiendum hostem jam jam erupturum disponit militem. Dum parat hæc Venetus, Dux Gallicus altero sui adventus die, excussæ sagittæ instar, in subjectos ruit; quippe illum præter virtutem, fortu-

namque adjuvabat copiarum numerus, locusque superior: igneæ faces, pilæ, hastæ, bellicaque omnia non tanquam ex æquo missa vana cadebant, sed suis librata ponderibus certo ictu infigebantur: diù Veneti sustinuere Gallorum impetus, & præclara invicti animi argumenta, adversante licèt fato, dedere: non enim, nisi omnibus interfectis, aut captis, Galli urbe denuò potiti sunt. Gritus vivus ab hoste retentus in Galliam ducitur, Avogadro medio in foro caput abscinditur: cruentissima edita est oppidanorum strages: direptæ tùm profanæ, tùm sacræ domus; nulli sexui indultum, & ita ubique sævitum inhumaniter, ut nobilissima ea urbs horridi veluti deserti faciem præ se tulerit. Gasto tanto elatus facinore, qua venerat pernicitate in Æmiliam reversus est, ibi suo interitu Brixiensium manibus parentaturus. Nam immoderatæ virtutis juvenis post expugnatam Ravennam dum concitato equo in fugitivos hostes rapitur, ut integram sibi victoriam assereret, à gregario milite cæsus occubuit.

Gallorum Fuga ex Italia.
MDXII.

NUlla unquam major calamitas, metusque perturbavit Senatum, quàm præ-

præreptæ sibi Brixæ casus, cæsique exercitus strages: insuper augebat publica damna indigna Pontificis obtestatio, qua se Remp. deserturum minabatur, nisi illa cum Maximiliano, jam dictis conditionibus, conveniret. Attamen ea fuit prudentia Patrum, quæ præsentes minas contineret pollicitationibus, nihilque magis curaret, quàm ut iterùm Brixiam sui juris faceret. Ceterùm hanc parantibus expeditionem repugnat Pontifex, Alphonsum Atestinum rursùs bello petiturus. Obtemperandum fuit, ne hominem bello magis, quàm paci natum ab se periculosissimo tempore distraherent: ingens telum necessitas. Quare decretæ naves in Padum, quæ multùm Pontificiis conatibus profuere. Verùm moras trahente bello, & tota circa Brixiam pendente Rep. Alphonsus Rhodigium suæ dominationi restituit, & Pontificios milites, nostrámque classem deturbat. Hinc itaque arbitratus Julius, nihil se profecturum, nisi Venetis conjuncto Cæsare, fœdus, pacemque inter utrosque stabilire nititur, hisce legibus, ut Verona, & Vicentia Maximiliano cederent; Patavium, Tarvisiumque Veneti possiderent, auri summa persoluta: de Carnicis verò oppidis ipse arbitraretur, quibus potissimùm illa ad judicanda. Respuit Senatus, uti incongruas, eas

eas conditiones? Et quis non admirabitur insignem in tot adversis fiduciam, & singularem animum, ac spiritum Veneti Senatus? Porrò, ut aliquid obtinuisse Julius videretur, inducias cum Maximiliano in proximos decem menses pepigerunt. His ita compositis, Cardinalis Sedunensis opera Helvetii suis ab sedibus denuò evocati, per Tridentinos saltus in Cisalpinam Galliam decurrunt: hi Venetis copiis associati in Gallos, nostram provinciam occupantes, magnis animis, majoribusque odiis feruntur. Exercitum Reip. deduxit, promovitque Baleonius, atque simul cum extera militia hostes adortus, illorum memorandam stragem edidit, ultus ad satietatem, quam cladem ille pridem juxta Villam-francam acceperat. Qui ab Athesi, Oleo, Abduaque fluminibus cædi superfuere, Ticinum ingressi sunt, & à persequentibus nostris eo in oppido obsidentur. Quare Palicia non ausus obluctari, cùm à fœderatis, trajecto amne, urbem corona cingi, sibique intercludi aditum animadverteret, in rem nato consilio usus, fiduciariis suorum posthabitis auxiliis, cum superstite funesti exercitus turba clam, raptimque sese in Galliam proripuit. Cæsis in hunc modum, dilapsisque Gallis, Julius Pontifex Helvetios Romanæ Sedis propugnatores appellat, sibique soli, communem aliàs cum Venetis, liberatæ Italiæ titulum adscribit.

Bri-

Brixia Hispanis prodita.
MDXII.

SOluti Gallico metu Veneti, quamvis adhuc hostilibus ejus gentis præsidiis captæ urbes tenerentur, alacriùs ad expugnandam Brixiam parantur. Itaque contractis undique copiis, ut primùm se ostendunt urbi, & majoribus machinis rem agunt, passim concidunt muri, ruinis implentur fossæ, & irrupturis non uno loco aperitur aditus. Sed nihilo segnior erat oppidi propugnatio; nam vibratæ faces, emissæque telorum veluti nubes, tota penè castra horrore, & incendiis complebant: nunquam tamen summoti Veneti, imò audaciores inflictis vulneribus reddebantur. Spem interim Brixiæ citiùs obtinendæ non tàm circumjacentium municipiorum voluntaria deditio (unde illa arctiùs obsidebatur) quàm Baleonio dabat Bergomensis arcis occupatio, receptaque Crema: unde præclara habebat exempla, quæ sequeretur. Cæterùm cùm proximè capienda esset jam armis, & fame lassata, venere in nostras stationes Hispanarum copiarum ductores Prosper Columna, & Raimundus Cardonius, ut data opera maturarent oppugnationem. At Cardonius, vir subdolus rem Venetam se curaturum dum profitetur, tacitis nuntiis

Gal-

Gallorum ducem Obignium, se dedere meditantem admonet, ut Brixiam Hispanis tradat, & cum suis, factaque prȩda innoxius inde abeat. Gallus non tàm compulsus necessitate, quàm opportunitate usus ferendæ inter fœderatos discordiæ, Hispanos, palàm exclusis Venetis, in urbem, arcemque admisit. Cardonius in eo fuit datæ fidei custos, concessæ nempè potestatis, ut rapinas, quas ingentes capto anteà oppido Galli fecerant, domum revertentes liberè asportarent: quod residuum erat, Hispani totum abstulerunt. Cùm igitur Raimundus Cardonius Brixiam, uti suo Regi acquisitam, indignè, ac pertinaciter retineret, pro hoste est habitus, & ab Hispana societate jure recessum.

Fœdus Venetorum cum Gallis.
MDXII.

EDocti experientia Veneti, Hispanos, sub honestis fœderum nominibus, hostilem, & alienæ rei appetentissimum tegere animum, suæque tantùm consulere utilitati, confestim infidorum hominum amicitiæ, ac societati renuntiarunt. Sed non tàm intercepta Cardonii fraudibus Brixia commovit Senatum hoc tempore, quàm Pontificis, nulla honestate sua consilia metientis, recens odium. Venetis indignatus, quia pacem ab se

ab se cum Maximiliano pronuntiatam adhuc respuerent, iterùm vehementioribus irarum motibus æstuans adversus Remp. concitat præter Germaniam, Hispaniamque, ipsam toto orbe divisam Britanniam. Cæterùm opportuna mors eripuit meditantem turbulentissimis bellorum procellis totam concutere Europam. Italia tamen nondùm sua scelera, multo etiam sanguine effuso, luerat. Denuò enim quassatur, vastaturque conversa ad Gallos Republica, & proclivi in concepta fœdera Leonis Decimi ingenio, qui Julii, non tàm successor in Pontificatu, quàm odii in Venetos hæres extitit. Hæc inter, ut quod suum erat ab injustis possessoribus vi extorqueret Senatus, per Andream Gritum, qui cum Bartholomæo Liviano in Gallia captivus detinebatur, cum Rege de pace agit, initque amicitias, opportunam nactus occasionem, cùm subinde Rex consilia agitaret, quonam pacto Mediolanensem Principatum reciperet, Helvetiorum auxiliis Maximiliano, Ludovici Sfortiæ filio restitutum: Gritus magna dexteritate omnia perfecit, pacisque, & fœderum sanctionibus Veneto Regem conciliavit, easque gerendi belli conditiones statuit, ut primùm Gallo in Mediolanensi expeditione auxiliaretur Respub. ipsa deinde, adjuvante Rege, ob-

ob essas ab hostibus urbes haberet: præterea captivi omnes libertati restituerentur. His ita constitutis, Rex suis exercitibus Tremolium, Trivultiumque clarissimos duces præfecit. Veneti è captivitate revertenti Liviano novas copias cum nova belli mole, & imperio tradidere, electo Grito, ut legati officio in Gallicis castris fungeretur. Ille, ut sui muneris accepit insignia, lustravitque exercitum, summa felicitate Veronensium castra pertentavit, majoraque moliturus, per medias paludes, & Tartari amnis loca invia Cremonam adortus est, eamque, dedentibus se civibus, Venetæ addixit majestati. Sub hæc circumstantes Novariam Galli, congressi cum hoste læti principii tristem exitum sortiuntur: sub primis enim impressionibus, veluti prospero belli præludio, erumpentes fundunt Helvetios: tandem redintegrato conflictu, ut sunt incertæ bellorum vices, vincuntur, qui vicerant, cæduntúrque ab effuso undique hoste, fuganturque insigni castrorum direptione. Novariensi huic pugnæ Gritus spectator fuit. Porrò clades, quæ initio certaminis solet sociorum animos distrahere, minimè inconstantem Venetum reperit, illamque Livianus celare, quoad potuit, summè contendit: verùm tandem cer-

tis auctoribus quotidie magis evulgata, ipse Cremona excessit, stipatisque agminibus Brixiam prætergressus, territavit non parum hostica præsidia: mox Veronam perlatis tormentis veluti obsessurus, conabantur hunc in modum dissipatos Gallicæ stragis rumores comprimere, aut certè ostentare hosti, neutiquam ob inflictum vulnus animum, viresque abjecisse. Eadem Liviani consilia secutus Baleonius, ipso transitu, Lemniaco depulit audacter Hispanos. Strenui nempè ducis est, ut suos confirmet, se nullo teneri metu illis ipsis persuadere.

Venetorum clades ad Creatium.
MDXIII.

PRofligatis ad Novariam Gallis, Hispani cum reliquis in Rempublicam foederatis hostibus, Venetam ingressi provinciam in omne scelus per militarem insolentiam feruntur. Livianus victoribus occurrere prudenti consilio non ausus, relicta Vicentia, alteram exercitus partem Patavium, alteram Tarvisium cum Baleonio reduxit. Vix hæc disposita; cùm Raimundus Cardonius, & Prosper Columna rejecti ab Cremensi oppugnatione Laurentii Ceritis virtute, post latè circùm direptos agros, haud procul Patavio castrametantur: at nihil productis etiam machinis,

chinis, proficiunt in urbis incommodum: emissæ subinde à Liviano expeditæ equitum alæ, delectæque militum turmæ, omnia hostilia debilitabant, infestabant populatores, & in ipsas munitiones quotidiana exercitatione irrumpebant. Ita hostibus propiùs neque accedere permissum, neque complere aggerem, per quem tutò irent sub mœnibus, subrutisque cuniculo, intrarent oppidum: præterquàm quòd certo semper eorum damno majora tormenta graviter offenderent. Igitur tentato nequicquam Patavio, desperatoque in agrum Venetorum descensu, in proxima quæque oppida, villasque rapacitatis, ac furoris impetum effuderunt. Quippe tanquam impii belli sacramento obstricti obvia quæque flammis absumebant, ac profanis divina miscentes cuncta populabantur promiscuè; miseros quoque mortales ad lanienam conquisitos trucidabant, cædibus addentes ludibria, & diris ubique vastationibus, ac barbara prorsùs immanitate grassabantur. Meduaco tranato, in suburbano nostro littore Venetæ nobil tatis regio sumptu ædificata palatia, plenas delitiarum ædes, igne, & ferro solo æquarunt. Tota quaquaversùs regio ardentibus ruinis operiebatur, spectabanturque incendia ex urbe ab ipsis Patribus; nec majori unquam rabie ante debacchatum, sævitumque legimus,

mus, quia potissimùm Hispani vicere Hunnorum furorem: sed neque teterrimos hostes, quos jam præda certè expleverat, satiavit adhuc feritas animi; cùm enim ad Margherium maritimum oppidum pervenissent, eo fine contenti, ipsa interveniente natura, prospectantes brevissimo maris interjectu Venetam urbem, contorserunt in aquas tela, & in contumeliam invisæ gentis plures tormentorum pilas exonerarunt. Non tulit ulteriùs tantam ignominiam infracti animi Senatus, quominùs è vestigio imperaret Liviano, non secùs æstuanti in vindictam, ut nulla mora moveret in hostes, unàque cum Baleonio acceptas injurias ulcisceretur. Nullus gratior nuntius Veneto Duci pugnandi cupido, & cùm primùm Patavio in ulteriore Meduaci ripa locata sunt castra, hostili vastitati modus imponitur. Ille, qua in metando usus fuerat celeritate, Hispanum præcipuè turbavit, cui fluminis transitu jam intercluso ut quavis ratione connitentem repelleret properè advolavit Livianus, præoccupatis etiam proximorum collium angustiis, & communito Ulmo, Vicentini agri pago, quà hostes necessariò erant transituri, si amnem superassent; nulla enim commodior via relicta videbatur, quæ illos Veronam deduceret. Interim haud longè à Venetis castris considere coacti

sunt,

ſunt, & totam proximam noctem agere in tenebris, ne destinatis tormentorum ictibus peterentur. Summo manè protecti densissima caligine retrocedunt Bassianum, ut declinata cum fervido duce pugna per Tridentinos saltus, etsi longiori via, tuti Veronam intrarent. Nebula erat adhuc ad multum diei densa adeò, ut propinquo etiam congredientium inter se conspectui visum eriperet. Edoctus Livianus eo fortunæ munere tectos hostes abiisse, hos cunctationis impatiens, neglecto acierum ordine, persequi voluit, tanta victoriæ fiducia, quasi pavidum gregem insectaretur. Ventum est igitur ad Creatium, quo loco ille quadrato incedentes agmine adoritur hostes, qui eo alacriùs suscepere oblatum bellum, quò tumultuosiùs nostri ferebantur. Inito congressu, Bernardinus Antiniola, Liviani nepos, postremum agmen cum suo equitatu jussus invadere, prævalente Hispano, momento temporis dissipatur, ac in fugam dissolvitur. Victo avunculo addit animos, unàque restaurant certamen, pugnantque ex integro ingenti contentione, parique contumacia. Sed si militares ordines servasset Livianus, aut sibi tum ex opinione anteactæ virtutis in præcipiti festinatione victoriam non esiet ominatus, utique delevisset hostes, nec Veneti eam cladem accepissent,

sent, quorum illi tantam multitudinem interfecere, quantam per integrum diei spatium licuit: cùm non nisi ingruentibus tenebris fusorum, ac palantium cædibus temperatum sit: sic itaque infelici nostrorum clade nobilitatum Creatium. Execratus numina Reip. ac Italico nomini nimiùm infensa, Patavium se recepit: Gritus hærentem tergo hostem declinavit, funibus intra Vicentinos muros receptus: capitur Baleonius; & Andreas Lauretanus, legatorum unus ab altercantibus de præda obtruncatur. Hoc vulnus rei Venetæ illatum omnes Livianæ temeritati adscripsere. At ludente in humanis fortuna ea plerumque exequi cogimur, quæ infausta sunt, ac periculorum plena.

Crema obsidione liberata.
MDXIV.

CReatiana clades, qua nulla unquam Venetis contigit, vel exitu fœdior, vel hostium incommodo levior, Sfortiam, Mediolani Ducem in lassos, fractosque alacriter impulit. Vocato itaque in subsidium, & opem Prospero Columna Cremam Venetis auferre nixus est. Verùm ea urbs non tàm arte munita, quàm incomparabili Laurentii Ceritis vigilantia, & fortitudine defensa, universos obsidentium insultus elusit, quibus ille, crebrò

per

per intempeſtam, illunemque noctem erumpens, non modicas intulit clades; quodque fuit illuſtrius, præteriens ipſa hoſtilia caſtra Bergomum uſque progreſſus eſt, & oppidum, jam Hiſpanorum ſpolium, invaſit, & Regii quæſtoris ædes populatus, reverſus Cremam, prædam militibus diſtribuit. Columna tanti viri virtute fractus, ſoluta obſidione receſſit inglorius.

Marianum proditione amiſſum. MDXIV.

PActis inter Maximilianum Cæſarem, & Senatum Venetum induciis, ut interim de componenda inter utroſque pace Romæ ageretur, malè rebus noſtris conſultum eſt, proditione occupantibus Germanis Marianum oppidum intra Aquilejenſes paludes. Præerat illi Alexander Marcellus, cujus intimus quidam familiaris, impetratis unius portæ clavibus, ut de more ſub prima luce venatum iret, Chriſtophorum Frangipanium, non procul ex compoſito in inſidiis abditum, intra mœnia facili aſtu admiſit, deditque in captivitatem Marcellum. Proditi caſtri nuntius Patrum auget mœſtitiam, quia loci natura nimiùm opportuna erat alendo bello propè Urbem. Maturè itaque decretum, ut quàm maximæ terra, marique

copiæ

copiæ contraherentur: classi Franciscus Mustius, pedestri exercitui Balthasar Scipionius, & Hieronymus Savorgnanus præpositi. Intereà Frangipanius robusto milite castrum muniverat; unde posteà tùm maritimas, tùm terrestres nostrorum vires infregit. Mariani quippe oppugnatio paludibus undecumque septi haud facilis cedebat; quamvis enim classiarii non semel, quacumque spreta difficultate, audacter in muros scalis evasissent, non ita commodè pedites auxilio in tempore esse poterant, & aliquando his ob viarum angustias præpeditis, navales manus rejectæ sunt, fugatæque cum cæde, & unius triremis jactura. A pugna rediit vulneratus Scipionius, ac inde tanta in militibus orta confusio, ut obsidionem de repentè solvere tutius à ducibus consultum sit. Ultio interim de capto proditore habita, populari rabie in frusta dissecto, omnium animos paulùm à tristitia revocavit.

Bellum alterum in Foro-*Julio*. MDXIV.

Rejectis pacis conditionibus, adhuc dura exigente Maximiliano, qui saltem Vicentiam Reip. adimere conabatur, Pontifice, atque Hispano auctoribus, omnis nostrorum cura ab oppidorum

rum munitionibus pendebat, cùm tot adversis rebus minimè frangi didicissent. Patavium in primis, Tarvisiumque conscripto etiam Venetiis milite confirmant; jamque Livianus satis amplas bellatorum manus in speciem justi exercitus coegerat. Hæc inter Cardonius cum reliquis hostium ducibus in Patavinis consistit, Ateste diripit, urit circùm agros, liberaque vagatus populatione, Rhodigium capit: misso deinde exercitus non infirmo robore in Forum-julium, omnia illius regionis oppida terrore percussa recipit, præter Osopium, quod unicum & hoc tempore Veneto paruit obsequio, Savorgnanorum fide, & constantia. In eam provinciam repressurus Hispani ductoris insultus adproperat Livianus, & extemplò ad Pordenoni oppugnationem dirigit acies. Ex arce, qui erant præsidio, quotidie pabulatum exibant, atque per occasionem eum nostri crebra inibant certamina: sed Livianus, ut eos in integram dimicationem pertraheret, cataphractam Malatestæ Baleonii cohortem propiùs jubet excurrere, eamque si hostis adoriretur, veluti meticulosam effugere ad insidiarum loca. Germani, viribus, & numero inferiores nostros universis penè eductis copiis invadunt, illi callidè cedentes incautos in insidias adducunt, ubi subsidiaria manu adjuti, frontes obvertunt, ruentes excipiunt,

oppri-

opprimunt, fugantque, capto eorum duce Rizanio. Palantes reliquias insectatus Livianus oppido victorem exercitum applicuit, & cùm nulla deditionis signa acciperet, integra unius noctis expugnatione obstinatos fregit, redegitque in arbitrium, concessa militibus præda. His actis, Tilavemptum superat, ut Osopienses à Frangipanio durè vexatos liberaret. Hostis metum adventantis sensit: referre itaque signa placuit, ne in incertæ pugnæ discrimina suum committeret agmen, jam victum fama Liviani. Verùm cùm segniùs hæc Frangipanius exequeretur, tergo hærentem Venetum experitur: quare in turpissimam fugam se dat, relictis etiam impedimentis, quò expeditiùs evaderet. Cæterùm insequente Provinciæ Legato Joanne Victurio nihil ei profuit effugium, atque municipia, quæ metu, aut vi Cæsari anteà obtemperaverant, nunc denuò in Venetam transeunt potestatem. Sub hæc Victurius, inexplorata ingressus itinera, hostium fit præda, parùm sua sorte lætatus, cùm paulò pridem circa Glemonæ saltus, virum summè infensum Veneto nomini intercepisset, Christophorum Frangipanium. At Livianus oppugnandis arcibus intentus, Goritiam, & Gradiscas, omnium munitissimas, aggreditur. Sed, ut inde Venetum ducem averterent Hispani, unà cum Cæsarianorum

copiarum parte ad rapinas, vastationesque in Patavinum agrum rediere.

Rhodigium Hispanis ereptum.
MDXIV.

Cum de incursionibus hostium quererentur Patavini, Livianus prætermissis in Foro-julio expeditionibus, oppressis laturus auxilia, festinanter advolat, & ad pagum, cui Brentellarum nomen, tutissimam sibi stationem erigit, monitus ab aperto bello, memoria præteritarum cladium, abstinere. Quotidie tamen hinc inde excursitabatur, ac impigrè se gerente Mercurio Bua plures hostium cunei dissipati, Ateste nocturna aggressione captum, tentatumque Montanianum, Cardonii ibidem sedentis, atque præ timore pugnam detrectantis, objurgata socordia. Posteà Venetus imperator, Athesi trajecto, in Padanam insulam clàm transit, nihil æquè animo volvens, quàm ut illatas sibi ab hostibus injurias ulcisceretur, præcipuè offensus Antiniolæ nepotis captivitate, direptoque municipio, quod Cittadellam vocant incolæ: quippe sciebat, res humanas, sicuti perpetuæ nunquam felicitati, ita nec adversis semper infortuniis patere. Hæc cogitantem non deseruit fortuna: profecturus itaque in Rhodigii expeditionem, milites sui consilii ignaros esse voluit, in-

dicto

dicto in Vicentinos itinere: ea propter per tenebras movit castra, indigenas, & obvios quosque cepit, non tàm ut hostes celaret adventum suum, quàm ut, quid de ipsis foret, exploraret: tandem imperavit, Malatestam Baleonium cautè obequitare Rhodigium, admonuitque, ut nusquam, præter necessitatem, se belli fortunæ committeret. Hic Hispanos, qui in aliam partem conversa audierant Veneta signa, metu vacuos, solutis, neglectisque excubiis torpentes, apertasque ob nundinas oppidi portas offendit: tantam nactus opportunitatem celeri, ac peracri impetu perrumpit, nulloque resistente penetrat in medium forum: è vestigio itaque turbat ibi omnia, imparatos prosternit, ac demùm superveniente Liviano, hostes omninò cedere, ac sese dedere cogit, armis turpiter projectis: ipse verò præsidii dux Garæcias Mericus Venetis carceribus mancipatur.

Recuperato Rhodigio, facilè cætera illius Peninsulæ castra Reipub. restituuntur: pari fermè astu, ac sollicitudine per eos dies eripitur iterùm hosti Lemniacum.

Crema rursùs servata. Bergomum recuperatum, repentè deperditum.
MDXIV.

QUantæ molis sit in bello Ducum solertia, ac struendis hosti insidiis ingenium, Laurentii Ceritis facinus in primis docuit, qui rursùs à Sfortia, eodem Columna duce, Cremæ inclusus, iterùm quoque magna sui nominis fama urbem liberavit. Cùm enim hostium molestias ampliùs ferre non posset, audaci consilio eos summè afflixit. Pyrio namque pulvere, qui ad tempus ignem conciperet, ligneis tubis, olliſque testaceis disposito, perrexit tacitus in hostilia castra, in eaque prospero eventu paratos dolos contorsit: cùm igitur concepta flamma statim tentoria corripuisset, & vagum passim, furensque incendium concitasset, volantibus undique flammarum globis, nemo loco consistere audebat, & quisque in fœdam subitò trepidationem, fugamque rapiebatur. Cerites hostes probè confusos, consternatosque aperto marte aggressus internecione profligavit, castris exuit, & multa dives præda in oppidum rediit. Exinde majora animo concipiens, & Bergomum concubia nocte progressus, receptusque à civibus, nimia Hispanorum superbia, & avaritia

oppressis, præsidium inexpectata irruptione profligavit. Hæc fama excivit è vicinis munitionibus Cardonium, & Columnam: propterea Cerites urbem, quò validior esset adversus totam ingruentium Hispanorum vim, novis machinis, muris, aggeribusque obfirmare omni ingenio studuit. Verùm cum illi rem bellicam, & oppugnationem sedulò tractarent, & per diruta tormentis mœnia non uno loco pateret oppidum, Cerites cùm sibi, ac suis liberum in Cremenses transitum, civibus pariter rerum, & corporum incolumitatem impetrasset, Bergomum Hispanis ducibus reliquit; qui promissorum immemores, causatique militum indignationem, ob interdictam prædam, Bergomates pecunia mulctant: inde in Livianum vertunt agmina, qui horum adventum præsagiens, novo, & à nullo anteà tentato itinere è Lemniaco per limosas, difficilesque paludes exercitum ad Caput-aggeris; mox Patavium, deluso hoste, traduxit, qui Venetum ducem si in veterem Brentellarum stationem rediisset, aut fluminibus inclusum opprimere, aut omninò apparatu bellico se certò spoliaturum arbitrabatur.

Helvetii victi ad Marignanum. MDXV.

VIta functo Ludovico XII. Gallorum Regi successit Franciscus Valesius, hoc nomine primus, qui ut primùm Regni imperium suscepisset, extemplò suas & ipse vires, conatusque omnes in Insubricam expeditionem convertit, renovato cum Venetis fœdere. Quamobrem Maximilianus Sfortia perpendens, quanta sibi calamitas impenderet, imploratis Maximiliani Cæsaris, & Leonis Decimi auxiliis, Helvetiorum penè innumerabiles manus accedentibus Gallis opponit. Sub hæc Raimundus Cardonius, & Columna Pontificio exercitui modò datus imperator, ut aliquo belli terrore nostros ab Gallis sejungerent, uno, eodemque tempore Vicentiam, & Patavium simulata oppugnatione perterrefaciunt. Porrò in Vicentiæ propugnationem è præsidio venerat Cerites, Patavium Livianus. Omnibus autem militum præfectis constans erat consilium, ab oppidis propulsare hostem, non in apertam pugnam descendere, donec accederent Galli, ut denique conjunctis exercitibus ex æquo ulciscerentur injurias, quas superioribus annis Veneta Resp. fraudata victoriæ parte, potissimùmque ab Hispanis decepta acceperat.

ceperat.

ceperat. Cæterùm nihil aggressi sunt hostes in hac provincia, ad obstruendos solùm montium aditus delati, ne Galli descenderent. Sed hi copiis ingentibus instructi, equitatu in primis florentissimo, Palicia, & Humbercutius duces in Italiam per Liguriæ fines venere. Ingressi bello destinatam regionem ad Villam-francam agri Veronensis invadunt Prosperum Columnam, Sfortiæ auxiliarium, victumque, deletis, aut interceptis Pontificiis turmis in Galliam captivum mittunt. Sub id temporis Cerites, in Cisalpinos reversus, Mediolanenses diris vastationibus territaverat, & Odethus Lautrechius, magnæ existimationis dux, Novariam occuparat. Postremò ducente Rege validiores copias ad Marignanum, quod Mediolanum, ac Laudem Pompejam interjacet, castra promota sunt: haud procul Regiis stationibus jussus est consistere Livianus cum exercitu, qui ex fœdere constabat X. armatorum millibus, atque in id sua vigilantia incumbere, ne cum Helveticis reliquæ fœderatorum hostium legiones jungerentur. His ita dispositis, Mediolanum urgeri cœptum est: nam primaria urbe capta, cætera in deditionem ventura credebantur. Ex eo oppido Helvetii confertis agminibus non minùs, quàm arroganti Novariensis pugnæ recordatione in Ga os procurrunt, qui seden-

tes adhuc in castris, & inopinato petiti facilè sub primis congressibus loco dimoventur; sed ubi Rex affuit, suosque sustinuit hortando, pollicendoque omnia prædæ victoribus futura, redintegratum est certamen. Helvetii tamen ea pertinacia, & vincendi spe dimicabant, ut iterùm ab Gallis trepidatum sit: producta nihilominùs usque in alteram diem cruentissima dimicatio, ad quam postremò vocato in defessorum subsidia Liviano, Rex maximum suis rebus, & summæ demùm victoriæ momentum attulit. Venetus imperator cum levis armaturæ equitibus trecentis è Laudensi agro, in hostiles acies velocissimè supervenit, suos hortatus, ut se, in contrarias phalanges ex transverso irruentem, sequerentur. Quare ea vi, atque impressione Helveticos cuneos adortus est, ut hostes in se Venetas omnes turmas uno eo impetu motas crediderint: ob id cæsi, fugaque dissipati; memorabili, atque illustri exemplo, quo superba Natio intellexit, quantum Itali virtute, ac generositate præstarent. Mediolanenses XV. Helvetiorum millibus desideratis, ne quid deterius ab irato victore acciperent, veniam, & pacem maturata deditione impetrarunt: urbis arcem, dies aliquot oppugnatam, ipsius Sfortiæ captivitate Rex obtinuit, brevique totam sibi subegit Insubriam: attamen

insi-

insignis de Helvetiis victoria Liviani virtute parta, suo auctori minus læta obtigit. Nunquam is bellorum laboribus intermissis, fessus, ætateque gravis, utpote sexagenario major, paulò post ex febre interiit vir omni bellica laude dignus, & quo nemo meliùs militares leges percalluit; si frequentiùs in ipso expeditionum cursu bona sors illius consiliis, factisque respondisset.

Brixia, Bergomum, Verona à Venetis recepta.
MDXVI.

Bartholomæi Liviani manibus non tàm exercituum, quàm Patrum lacrymis diù parentatum est. Corpus Venetias delatum, in Protomartyris æde honorificentissimè conditur: & quia nullo unquam tempore de se benemerentibus ingrata fuit Resp. tanti ducis memoriam, erecta ibidem marmorea statua, nostra hac tempestate posteris renovavit. Extincto Liviano nemo alius repertus, qui dignè succederet, quàm Joannes Jacobus Trivultius. Igitur per Senatum ab Rege impetratur, ut ille susceptas expeditiones compleret. Hæc inter Georgii Hemi Legati imperio ductus miles omnia fermè Veronensis agri nobiliora municipia Reip. acquisivit, & ubi Trivultius exercitibus im-

perare cœpit, circum Brixiam militares ordines distributi sunt, erectæ munitiones, concussa tormentis mœnia, & pluribus in locis tentata irruptio: cæterùm validos globorum jactus solidæ murorum structuræ, ac præsidiarii militis vigor, aspernabantur, unde cùm nihil vires bellicæ, artesque profuturæ viderentur, ipse Trivultius diutinam obsidionem dehortatur. Porrò mens Regis, in Remp. grati, ea erat, ut illa in pristinam sui status majestatem rediret. Dato itaque supplemento Brixiæ acriùs insistitur, frustrà tamen: & cùm dies aliquot mœnibus demoliendis nequicquam concertatum esset, omnium ducum sententia ea fuit, ut impeditis itineribus, interceptisque commeatibus fame, & inedia assequi conarentur, quod armis difficile videbatur. Sub hæc suos in obsidentes eduxit Cardonius, & excitata fama accepti ab Germania subsidii eos ab inceptis deterruit. Hinc turpiter mutatis terrore animis Brixiæ terga verterunt; Galli Mediolanum festinarunt, quasi vocati ad opem adversus hostiles acies, quæ dicebantur eam urbem oppugnaturæ: Nostri, qui soli robustissimas copias sustinere non poterant, eosdem sequuti sunt: hunc Gallorum, Venetorumque recessum pro apertissima fuga accipientes Hispani, Mediolanensem agrum urere, vastare, & diripere cœperunt; eòque atrociùs, quòd nihil

nihil usquam adversum hasce calamitates provisum fuerat, & quia pronum adobsequium credebatur Mediolanum. At foederata nostrorum agmina, in se ipsa reversa, tantarum injuriarum ultricia arma in hostes converterunt, pugnandoque eò redegerunt Cardonium nimiùm sibi fisum, ut proxima nocte bello excederet, aliis futurus exemplo, quòd nemo celeriùs opprimitur, quàm qui nihil timet. Repressis Hispanorum insultibus, Gallisque constantiùs adjuvantibus, Odetho Lautrechio duce, Veneti alteram moliuntur Brixiæ expugnationem, & hanc peragere voluere non quidem machinarum impetu, & irruptionibus, sed impedita annona, interceptisque auxiliis. Obseptæ sunt igitur, obseratæque viæ, ac jugi patientia toleratæ hostium impressiones: tandem ut ad fœda, sordidaque ventum est, quæ in cibi usum necessitas vertebat, neque ulla commeatus, aut subsidii spes appareret, de deditione actum ea lege, ut nisi in posterum diem afferrentur suppetiæ, exiret militari more præsidium, & urbs non Venetis, sed Gallis traderetur, à quibus illam Hispani acceperant. Assensit quibusque conditionibus Andreas Gritus, & innatum ei genti fastum sprevit, modò Brixiam obtineret: fortiores subinde manus imperavit, quæ attentiùs observarent aditus, & obsessis annonam, subsidiaque intercluderent;

hac

hac diligentia maturatur deditionis dies, & omnium primus Lautrechius urbem ingreditur, eamque ab Hispanis receptam subsequenti Grito restituit, tanto civium applausu, & renovati obsequii alacritate, ut inde satis constiterit, firmissimum illud esse imperium, quod populi ultrò amplexantur: pari studio circumjacentia oppida, Bergomumque, exturbatis præsidiariis, Venetorum leges, & administrationem læta receperunt. Verona clara urbs ad victoriæ, imperiique dignitatem restabat. Hanc Cæsareo nomine defendebat Marcus Antonius Columna, qui ut ejus obsidionem impediret, præmisso equitatu munitum pagum Valegium pro statione sibi occupat, atque in primas Venetorum acies, remorantibus Gallis ob non soluta stipendia, erumpens, Gritum ultra Mincium propellit: sed ubi sociis satisfactum est, & in unum contractæ vires, nostri obversis frontibus loco Cæsarianos deturbarunt, eosque insecuti intra oppidi munimenta rejecerunt; eo tamen facto non ita ducem terruerunt, quin Vicentiam nocturna aggressione prædaretur: sed interim majoribus tormentis ita quatiebatur Verona, ut per amplas murorum ruinas irrumpi intra mœnia posset: at hostes animante Columna audacter obstabant, neque ullus erat propugnatoribus vacuus locus, summa-

que

que celeritate novus pro diruto murus objiciebatur. Ipsa denique fortuna obsessis vita benignior, cùm sive casu, sive dolo, quicquid sulphurei pulveris in urbis expugnationem à nostris paratum erat, illud totum unico temporis momento concepta flamma conflagrarit. Hinc hostibus data quies, donec ad castra major ejusdem pulveris vis convecta est, instaurataque oppugnatio. Tandem Grito visum est, oppidum non esse ampliùs irruptionibus tentandum, neque cum desperatis agendum armis, sed fame, quæ omnem audaciam prosternit. Crovariam itaque ad ripas Athesis arcem expugnandam, ac Vicentinos colles obsidendos: non enim aliunde hostibus importari necessaria. Galli verò ad omnes impetus proni, crebrò sibi per diruta mœnia aditum quærebant: at quia nulla murorum pars sine præsidio, aut vacua machinis, ferè semper maxima subeuntium strages edebatur, neque alia spes apud inclusos, continuante obsidio, quàm propria animorum virtus, & constantia, præeunte Columna, ut verè appareret, tanti æstimari exercitum, quanti ducem. Postremò, ut placuit, diuturno huic bello, maximisque ærumnis finis impositus, pace Bruxellis inita inter Franciscum Gallorum Regem, & Maximiliani Cæsaris nepotem Carolum: cum Venetis pactæ sunt induciæ,

ciæ, ut intereà ſanctiùs de pace firmanda agi poſſet. Itaque hortante tandem Rege in eas conventiones cum Carolo itum, ut perſolutis ducentis aureorum millibus Reſpublica Veronam haberet. Quoniam verò hæc pactio aliquam Imperatoriæ exiſtimationi maculam irrogare videbatur, Brixiæ exemplo, Verona Gallo, non Veneto, permiſſa eſt. Senatus nullas non æquas conditiones duxit, modò optatiſſima urbe potiretur. Hanc Lautrechius ſibi à Cæſarianis traditam Grito ceſſit. Et hic Cameracenſis fœderis in Remp. bellique, quo jam octavum annum Italia miſerè deflagrabat, exitus fuit: in eo quis fortunæ, & humanorum eventuum viciſſitudines ſatis miretur! Una Veneti Senatus in turbidis rebus, converſo in ſe totius fermè Europæ impetu, conſtantia, atque prudentia, amiſſa recepit, priſtinumque imperii decus cum dignitate conſecuta triumphavit.

FINIS LIBRI TERTII.

JO-

JOANNIS BAPTISTÆ
VERI
CANONICI PATAVINI
RERUM VENETARUM
LIBER QUARTUS.

Bellum Insubricum septimum.
MDXXVII.

Ax, quæ in Italia diù integra sperabatur, sopitis jam tum bellorum incendiis, mutua æmulatione, & odio duorum potentissimorum Principum, Caroli Quinti Imperatoris, & Francisci Primi Gallorum Regis, disrupta est. Ille sibi Mediolanensem Principatum, quem Cæsarum appellabat patrimonium, ereptum: hic se Neapolitani Regni hæreditate spoliatum contra fas, acerbissimè querebatur. Hæ causæ bellum concivere toti Christiano orbi luctuosum: nam per ea tempora diffidentium nostrorum Principum ambitu, & pervicacia, altiùs erexerat animos Solymannus, Turcarum Imperator, civilesque Christiani populi dis-

cor-

cordias in sua commoda vertens, haud cunctantèr arma sumpserat : & ea bellorum tempestas Venetam quoque Remp. involvit, lassam adhuc Cameracensi vulnere. Porrò ut in parta tranquillitate Italia tantillùm conquiesceret, Leo Decimus Pontifex cum Gallo primùm, mox cum Veneto Senatu, quem Italicæ libertatis assertorem nuncupabat, fœdus contraxit in Carolum: ne si armatus, ut fama erat, hanc provinciam ingrederetur, confirmatæ pacis fructum ei adimeret. Igitur ex fœdere conjunctis in unum copiis, dum adversus ferocem hostem pugnandum erat, sese aperuere Leonis consilia, Parmæ, ac Placentiæ dominationem affectantis : cùm enim eas urbes suæ familiæ acquirere Gallorum amicitia desperaret, in Cæsarianas partes, ceu quæstuosiores, & in fœdus iis legibus deflexit, ut Cæsar expetita oppida sibi traderet, ipse verò Neapolitanum Regnum occupanti addiceret. Tanta rerum, animorumque subversione commota Respubl. confestim per suos Oratores admonuit Pontificem, majoribus, quàm anteà, calamitatibus, bellorumque turbinibus patere Italiam, imò totam subjacere Europam ; cùm jam pridem, evulgata Caroli, & Francisci discordia, Solymannum ad arma conversum certi afferrent nuntii. Cæterùm, ut primùm

in

in Gallos fœderatorum erupere odia, funestissimis bellorum incendiis Insubria potissimùm miserè jactari cœpit, Veneti sanciti cum Gallo fœderis tenaces, Lautrechio, septem armatorum millibus, parant auxilia. Parma belli prima sedes à confœderatis hostibus destinata est: illam Prosper Columna Pontificii ductor exercitus aggressus, tanta Gallorum, Venetorumque consternatione cepit, ut omnes simul copiæ veluti unica impressione simul fusæ viderentur. Oppugnatæ, ac domitæ urbis rumor ad sui recuperationem mirum quàm sollicitarit Lautrechium. Is submissis Mediolano copiis Parmam altero defectionis die & obsidione cinxit, & recepit, incredibili apud omnes admiratione. Post hæc magni nominis dux, Helvetii obstiturus, ad Oleum amnem victrices copias deduxit. Ea Natio uno, eodemque tempore Cæsarianis, Gallicisque stipendiis merebat, & in se invicem ferebat signa. Sed apud venalem gentem fas, ubi merces major. In Brixiensibus ad Octolengum omnia turbabat, horrenda in omnem sexum, ac humanas, sacrasque res grassatione, fœderum sanctitati prælata pecunia: cùm tamen è primis velitationibus animadverteret Lautrechius superare hostes numero Mediolanum signa retrahit; & Venetos ad ferendam Laudi

Pom-

Pompejæ opem destinat : verùm inde recedunt haud pares propugnationi adversus Columnam, toto exercitu circumvallantem oppidum, quo tandem etiam potitur; & pleraque alia castra consequitur, quæ nulla prorsùs vi expectata, defecerunt. Sed ubi ad manus ventum est juxta ignobile municipium, Piccocam, infelicissimo Gallorum exitu, tota visa est tremere Italia, veluti externæ gentis dominio paritura. Exinde cùm omnia magis arderent bello, & quilibet terrore tùm præsentium, tùm jamjam imminentium malorum metu trepidaret, Veneti, qui nunquam anteà non auxilia suis fœderatis suppeditabant, ut ob id Gallicæ fortunæ individui comites appellarentur, sibi tandem unis rati finitimorum Principum, ac nobilissimæ provinciæ securitatem concreditam, in Cæsaris amicitiam, societatemque transiere, suadente Andrea Grito, qui rediviva semper virtute se ipso major, clariorque per id tempus ad clavum publicæ administrationis sedebat. Videbatur abundè satisfactum Gallico fœderi, malebatque Senatus Venetus invidiæ objici, quàm communi deesse causæ. Tanta novitate iratus Franciscus, Insubriam summa vi pertentat, duce Gulielmo Gauferio, qui regia arma quocunque circumduxit, omnia ad deditionem prona habuit, Nova-

variam, Laudem Pompejam, & proxima quæque oppida. Sed hæc prima Gallorum brevissimi temporis felicitas; ab Cremonensi enim oppugnatione Gauferius Venetorum constantia repellitur, fugaturque demùm ab Cæsarianis memoranda strage. Rex suorum internecionem ubi audiit, & quàm verè diceretur Italia Gallorum esse sepulchrum, ipse sese hostibus, ac Regiam opponere majestatem decrevit, eòque citiùs ob delatam Caroli Borbonii defectionem: sic in dies magis, magisque gliscentibus bellorum seminibus, Italia, facta veluti decertantium arena, tot, tantisque repletur copiis, ut universi orbis imperium tenere iterùm potuisset, si illa, non in sua viscera, sed in imminentia barbarorum capita convertisset. Ut igitur per Taurinos regia castra movere, & insonuere armorum strepitus, fortuna Gallorum conatibus adfuit: Mediolanum repentè subigitur, vicina castra, urbesque, dato quasi signo, victoribus se prosternunt, indecora fuga è munitionibus propulsantur nostri, atque intra Ticini, Laudisque Pompejæ mœnia arctissimè sepiuntur. Interim tamen fregit Regis consilia ineluctabilis fatorum vis: nam cùm divisis hinc inde armis, quæ in una Ticini oppugnatione simul coire debuerant, hostes variè distractos, implicitosque

te-

tenere voluiſſet, erumpente cum Cæſarianis Borbonio, Gallorum ſtationes minùs defenſæ, vacuæque neceſſariis præſidiis occupantur, ingenti illorum ſtrage, ac ipſius Regis captivitate; qui, cùm nemo ingruenti undequaque hoſtili agmini frontem obverteret, equo ſemel, atque iterùm ſuffoſſo pedeſtre certamen inire cogitur, & ab hoſte traducitur in Hiſpaniam. Hac infanda expeditione, ac lacrymabili pro Gallis pugna, octo eorum millia cæſa dicuntur, cuncta bellica impedimenta amiſſa, & quod majus, tota Inſubria Carolo reſtituta: bello tamen oborto nullus finis dari poſſe videbatur, nulla Italiæ quies, vel capto Rege, vel Cæſare victore. Hic rebus tàm proſperè geſtis audax, feroxque animum ad altiora, & non conceſſa portendere viſus eſt, ſpretaque initorum fœderum ſanctione Franciſcum Sfortiam in Mediolanenſi arce clauſum obſedit: & quia non alia pacandæ Italiæ ſpes confœderatis reliqua eſſe videbatur, niſi Sfortia in priſtinum ſtatum reſtituto, nova Principum ſocietate Cæſareæ ambitioni erat obſtandum. Venetus prudentiſſimis conſiliis eò inclinabat, ut amplectenda cenſeret ea pacta, legeſque, quæ tutò Italicam ſecuritatem promitterent. Quamobrem cum ejus temporis Pontifice, Clemente Septimo, cum Florentina Rep. cum ipſo

de-

demùm Gallorum Rege devincitur, qui Hispani custodia liberatus, se iis conditionibus haud teneri profitebatur, quas non voluntas, sed necessitas expressisset. Fœdus in Coniaci oppido icitur: decretumque, ut constitutæ societatis auspicia ab liberatione obsessi Sfortiæ fierent. Ad hæc expedit Carolus Legatum, qui Pontifici, Venetoque denuntiet, se & ad pacem, & ad arma paratum: alterutrum eligeret, qui aut quietem mallet, aut belli incommoda. Constanter, ac unanimiter responsum: à tot Principibus itum esse in fœdera, ut Italica libertas integra staret: ab illis haud recedendum, nisi communi consensu, & certa cujusque regionis incolumitate. Interim Venetæ, ac Pontificiæ manus Petro Pisauro duce Laudem Pompejam vi capiunt, captamque haud minori posteà solertia Malatesta Baleonius retinuit. Summa tamen auctoritate Franciscus Maria Feltrius Urbinatium Princeps præerat exercitibus, ac præsertim Veneto, qui inter cæteros decem armatorum millibus constabat. Hoc robore Mediolanum petendum erat, & Sfortia eximendus obsidione. At dum cunctando res agitur, nec præsto essent Helvetii, quorum novem millia Reipub. impensis erant conscripta, Sfortia, cui jam alimenta, & auxilii spes deerant, arcis deditionem facit,

una

una pro conditione Comum sibi pactus. Hæc inter Baleonius vi Cremonam obtinuerat, quam ex fœdere Sfortiæ tradidit. Mutuæ intereà singulis fermè diebus fiebant urbium quassationes, deditionesque, & interdùm uno, eodemque die ab hoste captæ à nostris recipiebantur. Procedente bello, cujus molem sola Veneta Resp. sustinere videbatur, satis apparebat, pacta fœdera plus auctoritate, & fama, quàm viribus valuisse. Gallica enim tardabant auxilia, Helvetii in castra solutis ordinibus descendebant; ac per eos dies Pontificiæ opes acriter à Columnensibus, Cæsareanarum partium fautoribus, sollicitabantur. Hæc propter Venetus suorum finium propugnationem Feltrio imperavit. Quare nihil ampliùs tentatum, sed aucto milite, urbibus, castris, populorumque tutelæ prospectum, prætermissaque à nostris Mediolanensis expeditio, ne, dum aliena curarent, propria perderent. Cæterùm Carolus Borbonius, armis aliò conversis, Romam contendit, atque in nomen justi belli adversus Pontificem attexit denegatum sibi transitum in Neapolitanos, quos per id tempus maritima nostrorum classis exagitabat. Aggressus ille temerario ausu Romanam urbem, quasi suo fato obsequeretur, dignum expeditionis fructum consecutus est. Sub mœnibus enim,

dum

dum inter primores pugnam ciet, glande plumbea percuſſus interiit vir tanto exitu clarior futurus, ſi pro ejuſdem urbis defenſione concidiſſet. Milites cædis ſui ducis ignari, concepto impetu fervidi, Romana mœnia expugnant, captamque urbem Hunnis, ac Vandalis ſæviores diripiunt, tanto ſacrarum rerum, perſonarumque contemptu, tàm promiſcua miſerorum civium cæde, ut nulli ætati, nulli ſexui, nulli denique ſacrilego facinori parcerent. Romanæ calamitatis fama, totum Chriſtianum orbem pervagata, univerſos Principes ſummè commovit, atque in primis confœderatos; ita ut illicò miſſis ultrò, citròque legationibus, immortali penè odio ſimul in Cæſarem accenderentur, renovatiſque fœderibus indigni ſceleris vindictam expoſcerent. Dum igitur ultioni, ac Romanæ ſedis patrocinio parantur exercitus, atque adeò jam Lautrechius, auxiliario Veneto, Buſchum, Alexandriam, Ticinumque occupaſſet, Clemens parum decoris conditionibus ad Cæſareos inclinavit, vel captivitatis impatiens, vel vindictæ avidus in Florentinos, qui tum à ſuis deſciverant, ejectiſque Medicæis, popularem ſtatum inſtituerant. Exemplum ſecutæ ferè omnes Flaminiæ urbes in diverſa ſtudia ſcindebantur: Cervienſes, ac Ravennates non aliis,

P quàm

quàm Venetis obtemperare decreverant, eorum dominium ipsi libertati præferentes.

Bellum Neapolitanum secundùm.
MDXXVII.

MAri quoque adversus Carolum Quintum, Italicæ quietis perturbatorem, hoc tempore pugnatum est: & quidem ex condicto cum Gallis fœdere, primùm navigavit in Tyrrhenum Aloysius Armerius viginti rostratarum classe, & cum Prorege Neapolitano navali certamine tàm prosperè conflixit, ut ob partam de eo victoriam, & insignem hostium jacturam, Galli iterùm ad Regnum Neapolitanum animos admoverint. Prope Sestrium in Genuensi ora primò commissa pugna, mox datus classi Legatus Augustinus Amulius; demandataque terrestrium copiarum cura Petro Pisauro, & Andreæ Civrano, Neapolitanam provinciam unà cum Gallorum ductoribus Veneta agmina terra quoque invadunt. Expugnatis primò Puteolis, reliqua secus littus oppida facilè capta sunt, eademque armorum felicitate in mediterranea penetrantes, edita Surrentinorum clade, quia restiterant, universum Samnium subjugarunt. Post hæc, suppleta classe, Petrus Lando è Corcyra in Campaniam trajecit, ibique, missus ab Rege,

Rege, Lautrechius etiam affuit, ut junctis simul terrestribus, maritimisque viribus oppressi adhuc Pontificis vindictam, & Italiæ libertatem reportaret. Quamobrem Gallus, Veneto ubique socio, Genuam, & Liguriam omnem Regiæ potestatis fecit: Venetus, favente Gallo, Molam, Polignanum, & Monopolim, urbes, quæ jampridem moderato Reip. imperio assuetæ, ab Hispanis cupidissimè rebellarant, in deditionem accepit: ac consequentibus sese victoriis Brundusium, omniaque Calabriæ, Apuliæ, ac Salentinorum municipia occupasset Landus, nisi ex Senatus decreto Gallis obsecutus, Neapolim cum classe excurrisset. Ea urbs obsidioni, ac expugnationi destinata, dies aliquot in summa rerum penuria, ac desperatione hostes morata est. Landus, cùm primùm applicuit, omnem mari commeandi facultatem sustulit, eandem terra Galli eripuere: inde obsessi brevi erant se dedituri, recasuraque Neapolis in Gallorum dominationem, victis maritima decertatione hostibus haud procul Salerno. At interim pervagata excercitum lues, extinctus Lautrechius, dissipataque procellis classis, & oppressæ immodico æstu Gallorum reliquiæ, Neapolitanum obsidium fregere, quasi tot ærumnis fortuna edicere voluisset, Italiæ imperium Gallis non esse decretum, neque Venetæ Reip. sub

Apulo Cœlo virium ſuarum propagationem.

Bellum Inſubricum Octavum.
MDXXX.

DElata ad Cæſarem Gallorum, Venetorumque impreſſione in Inſubriam, ac Neapolitanum Regnum, extemplò Henricum Brunſuicenſium Ducem cum exercitu ad ultionem properare juſſit in Italiam, quæ nondùm fatorum rabiem tot continuatis calamitatibus exſaturaverat. Hoſtis, qui famam ſui adventus prævenerat, ab Tridentino jugo in Veronenſem agrum diffuſus, villarum incendiis bellum primò miſcuit: poſtremò ad oppidorum converſus expugnationes, Piſcherium, aliaque circa Benacum fortia munimenta in Cæſaris obſequium vi traxit. Pejora moliturum Germanum hominem cohibuit Franciſcus Maria Feltrius, Urbinas, Veneti militis imperator, qui motis è Bergomatibus caſtris inſultanti fit obvius, & commiſſis per occaſionem certaminibus eò penuriæ, metuſque adegit Cæſarianum ducem, ut nunquam auſum è ſtationibus egredi, fame, ac militum fuga inermem propè redderet. Profligato, atque ita fracto hoſte cuncta deinceps proſpera fore videbantur, modò Antonius Leva,

va, Hispanarum acierum ductor Mediolano pelleretur. Huic Feltrii sententiæ adhæsit Franciscus Borbonius, ab Rege per eos dies Lautrechio in bellica administratione suffectus. Sic ad animorum concordiam accedentibus fœderatorum Principum viribus, Ticinum, paulò ante receptum ab Hispanis, nostrorum validæ oppugnationi primùm succubuit: oppidum enim corona cinctum, & majoribus tormentorum machinis diù concussum, obsidentibus tandem patuit, cùm per abrupta mœnia cæteris antesignanus Feltrius ad interiora penetraret. Hac victoria, quæ ad totius Mediolanensis Ducatus occupationem erat instrumentum, incertum, cur noluerit uti Borbonius, suscepta tunc in rebellantes Ligures expeditione. Victoribus nihil præter Mediolanum reliquum, erat quo subacto jam neminem vinci puduisset. Verùm abeuntem Gallum à tergo insecutus Leva, noctu, ac sine militari strepitu, ut illum falleret, circa Landrianum repertum malè mulctavit. Exinde Hispanus, concepta spe nostri etiam dissipandi exercitus, nulla mora cis Abduam castra disposuit, Feltrius insectantes hostiles manus simulata fuga decipiens, compositisque dolis fermè peditum duo millia trucidavit, atque Levam veluti è naufragio fugientem cum paucis Mediolanum usque persecu-

tus est. Sub hæc certis nuntiis evulgabatur, Cæsarem in Italiam venturum, totisque viribus oppugnaturum Remp. quæ una illi rerum Italicarum fortunas interturbabat. Non usq; adeò timebat eam famam Vanetus Senatus, jam professus, se omnia Carolo redditurum infesta, modò Gallis eadem cura esset: qua de causa facti novi militum delectus, firmioribus præsidiis munitæ Apuliæ urbes, adjutus Sfortia pecunia, & milite, quo impigrè bellum suos in hostes capesseret; recentesque ornatæ classes, ut nemo non ad stuporem miraretur Venetam Remp. ex Cameracensi conspiratione adhuc anhelantem, tot cogere exercitus, tot in locis resistere vi, atque constantia, ac reliquis Italiæ Principibus optatam provinciæ quietem per se solam restituere potuisse. Versabatur in hoc rerum statu Italia, atque in dies magis, magisque terrebatur adventu Cæsaris, cùm nuntiùs de pace affertur, sed muliebri firmata ingenio, Margaretæ scilicet Austriacæ, & Ludovicæ Galliæ Reginæ: eaque Cameraci sancita, exclusis cæterorum Principum Legatis, Carolo tantùm, & Francisco prospiciebat; Nobis verò nihil consultum, sed quid boni sperari ex ea urbe poterat, ex qua paucos ante annos omnium miseriarum colluvies emanaverat; Meritò igitur commota est Resp. quòd nulla sui ratio esset habita: quare Gallo-

rum

rum ſocietate reſciſſa, omnia devovit Sfortiæ, ne avito ſpoliaretur imperio, atque in novum belli apparatum ſumma cura incubuit. Tandem, Deo propitio, ad pacem animum adjecit Carolus, in Pannonia per ea tempora Turcicis armis divexatus. Igitur in Bononienſi conventu decretum eſt, ut erogatis Cæſareæ majeſtati centum aureorum millibus Veneta Reſp. quaſcumque urbes, oppida, caſtra, juraque obtinuiſſet in continenti, liberè deinceps, ac pacificè poſſideret, Pontifex Flaminiæ civitates reciperet, occupataque Regni Neapolitani municipia reſtituerentur: ita demùm Reſp. poſt diuturna, ac graviſſima tot annorum bella, tantaſque calamitates, quas non ſine Divino numine in experimentum Venetæ virtutis, & conſtantiæ illatas putandum, pacem, ad quam ſemper ſua conſilia, vireſque direxerat, cum dignitate obtinuit.

Bellum Turcicum quintum.
MDXXXIX.

DUm in Italia, rerum quondam domina, Chriſtiani Principes, fatiſne, an invidia, odioque inter ſe, tùm de gloria, tùm de potentia præliabantur, alibi barbaræ gentes noſtrorum ſanguine ſqualebant. Quantum ſcilicet cruoris hauſit Solymannus, Belgrado expugnato, vaſtatis

Pannoniis, occupata Buda, Viennaque obſeſſa: nec minus formidandus maritimis viribus, capta, direptaque Rhodo, atque inde pulſa Hieroſolymitana Religione, paſſim direptis, ac incenſis oppidis, ac populis immanem in modum cæſis. Hiſce cladibus, & injuriis excitati Clemens VII. Pontifex, & Carolus Imperator in unum coeunt, ut effrænem, & barbarum hoſtem repellerent, & ita, quam Cæſari pacem communium ſacrorum religio ſuadere non potuit, extorſit Turcarum metus. Interim Solymannus accepto decretæ in ſe expeditionis nuntio, Chariadeni celebris piratæ opera Tyrrhenum littus populatur: ut à Barbaro illata damna, reponeret Andreas Auria, juſſu Cæſaris, in Græciam ſolvit, repulſoque ex Ambracio ſinu Himerali, Othomannicæ claſſis præfecto, Coronem, Patraſque in Peloponneſo obtinuit. Nec defuere præclara ingenia præliis tùm maritimis, tùm terreſtribus enarrandis, quæ per ea tempora inter Cæſarem, Turcamque commiſſa ſunt. Veneti autem inſtructis ſexaginta triremibus cura, ac imperio Vincentii Capellii, inſularum, urbium, littorum, ſubditorumque defenſioni conſuluerunt. Intereà per occaſionem belli, quod inter Cæſarem, & Turcam gerebatur, non defuerunt, qui piraticum in morem noſtra maria infe-

ſta-

ſtarent. Prædonum ultio Franciſco Dandulo, Adriatici Sinus præfecto mandatur. Hic ad Saſonem in Epiro latrocinantes inſequitur: at numeroſiores aggredi non auſus, verſuſque in fugam, eorum fit præda, atque Conſtantinopolim deportatur, poſteàque è captivitate reverſus, Jaderæ ob rem turpiter adminiſtratam mœrore contabuit. Haud multò poſt Maurus Alexandrinus, ex Coronenſi obſidione ſolvens in Africam, Hieronymum Canalium, claſſis legatum, apud Cretam offendit. Noctu id accidit, atque uterque diù inter ſe falſa de hoſte conjectura dimicavit, Venetus ſibi obvios piratas, Turca, Hiſpanos eſſe ſuſpicatus: ſuperante Canalio, Maurus, totis penè ſuis exutus viribus, captus eſt: attamem ſtatim dimiſſus, cùm nomen ediceret, expeditaque ad Solymannum legatio, quæ nocturnum facinus excuſaret, ne Venetus peccaſſe in fœdera crederetur. Sub hæc, fugato Chariadeno, Carolus Quintus Tunetum recuperat, & precarium regnum Muleaſſi reddit. Moritur interim Romæ Clemens Septimus, eique Paulus Tertius ſublegitur; quo tempore ex Franciſci Sfortiæ interitu, novique Pontificis electione, aliæ ſpes, alii hominum animi, alia quoque Italiæ fortuna videbatur, dum ex publicis

perturbationibus privata commoda sibi astruit ambitio.. Absente Carolo, Franciscus Rex ad veteres redit inimicitias; quia continuum inter æquales discordiæ malum. Allobroges primi omnium Gallica arma senfere: eorum veluti contagione infecta est Insubria, longoque temporis tractu pestis illa in Italia morata est, occupatione, munitioneque castellorum, captisque semel, ac iterùm à diversis unis, iisdemque urbibus. Postremò resedit morbus, Regisque cupiditas restituit, cùm ad suos conatus trahere nequicquam Venetum tentasset, qui ex instituto Italicæ libertatis vindex acerrimus non aspernenda militum manu res Mediolanensium tutabatur. Hinc indigno Christianissimi Regis consilio apud Solymannum criminatur Rempubl. quòd cum Cæsare sentiret, quòdque tandem conjunctis viribus Græcia petenda esset. His querelis Barbarus in nostram perniciem extimulatur, unde illud bellorum erupit incendium, quo multos annos grassante penè conflagravimus. Impia igitur disseminante Oratore Gallico, æstuanteque in Turca latiùs dominandi libidine, advenit Constantinopoli legatus, sciscitatum, an quem socium, vel hostem haberet Solymannus, eundemne Respub. esset habitura, utque ea de re Senatus pronuntiaret. Hic quamvis se amicum, fœde-

ratumque Othomannicæ domus assereret, atque amicitiam sanctè amplius culturum, nihilominùs proposito edicto Veneti mercatores ubique locorum Turcicæ ditionis cum mercibus intercepti sunt, interfecti plures, captivi pessime habiti, eductæ regia urbe ducentæ naves, Luphtibejo, & Ænobarbo ducibus, atque terra innumerabiles legiones ad Aulonem profectæ. Tanti apparatus fama expeditiores ad bellum Venetos reddidit, extemplò festinati delectus, procinctæ centum triremium classi præficiuntur Hieronymus Pisaurus, & Joannes Victurius: hisque imperatum, ut alter Corcyræ, alter sinus Adriatici curam, propugnationemque susciperet, sed neuter eorum nisi provocatus in pugnam iret. Porrò Turcica rabies per id tempus in Hispanos effunditur. Barbari nostra prætervecti maria inoffensi, cùm militaria amicitæ signa edidissent, in Salentinorum oras grassationibus, & incendiis desæviere. Tandem impotenti odio conversi in Venetas ditiones omnia hostiliter agere, prædas abducere, rapere mortales in servitutem, tentare oppida. Incitatus præter destinationem in Rempubl. ferebatur Solymannus quorumdam nostrorum ducum temeritate, quoniam regium sibi captum navigium, interceptam cnerariam, ejectumque Adriatico Janusbejum trierar-

P 6 cham.

cham conquerebatur. Hæc propter ab Senatu missa legatio, quæ Barbarum deliniret, sed omnis sollicitudo, studiumque incassum adhibita. Hostilis itaque classis, Hydrunto egressa, Corcyræ parat expugnationem, adjuvante terrestribus copiis Chariadeno: porrò hostium consilia maturè detegens Pisaurus, utramque oppidi arcem validissimo præsidio munivit, admonuitque subinde Patres, Turcam non nisi pari virium robore debellari posse: propterea in societatem adversus communem hostem reliquos Italiæ proceres facilè pellexit Respub. Ea Romæ inita, atque in primis contracta cum Cæsare, intentiori cura se bello expedit Venetus, eòque alacriùs, cùm nullus in urbe esset, qui non cum fortunis vitam ultrò proferret. Interim Solymannus Corcyram toto invaserat bello, arctèque vallaverat. Sed obsessi, Aloysii Ripæ, & Simeonis Leonii Venetorum excitati virtute, erumpendo sæpiùs, æneisque machinis, hostiles undique vires adeò debilitaverant, ut, relicto tandem oppidi munimento, situque, atque exploratis propugnantium viribus, hostis re infecta discesserit. Verùm dum Constantinopolim repetit, in ipso transitu Buthrotum, in Communitia castrum, occupat, deportatis in servitutem incolis. Hæc Turca agebat, cùm Pisaurus, in Adriaticum de-

deflectens, Venetis obtinuit Scardonam, opportunam ad invadendam hostilem regionem arcem, non procul à Sico. Victurius quoque Obroatium vi subjugavit, oppidumque tamdiù retinuit, donec posteà Liburnorum, seu Uscochorum, adversæ nobis gentis auxilio, Præfectique incuria, amitteretur. Solymannus ex his confirmato odio majus bellum coquebat, ut exinde Caffino, & Chariadeno praeciperet, oppugnandum quidquid Venetorum esset. Itaque per Cassinum Nauplia, & Epidaurus oppugnantur, irrito tamen conatu; alibi eversa Ægina insula est, Paros subacta, Naxus facta tributaria, atque Chariadeno, quacumque ductabat classem, reliquæ è Cycladibus paruere. Perturbatæ tot ærumnis Reipubl. major accessit trepidatio, cùm fama per Italiam augeretur, Solymannum præsenti anno MDXXXIX Cretam insulam aggressurum. Hinc nullam ulteriùs moram passi Patres, explicato jam bello adversus Tyrannum, Cæsaris, ac Pontificis auxilia festinarunt. Nulli non metuendus erat hostis, nec nisi robustissima vi coercendus. Itaque ex fœderum legibus maturantur suppetiæ, summaque maritimarum rerum cura, ac in cæteros navium ductores imperium uni Andreæ Auriæ, Cæsarianarum virium moderatori, confertur: nostræ classi Vincen-

tius.

tius Capellius: Pontificiæ Marcus Grimanus, Patriarcha Aquilejensis præerat; totusque apparatus CC. fermè triremibus constabat. Nondum tamen Venetus classiarius urbe solverat, cùm jam Chariadenus, Ægeum permensus, atque in eo sparsis potitus insulis, Cretam applicuit C. ac L. navibus. Porrò in Rethymnum agrum temerè suos exposuit, quia supra fidem durè nimiùm ab exeuntibus oppidanis excipiebantur. Sed ab Suda Cydonem usque tutiori descensu quidquid obvium habuit Barbarus more suo afflixit: urbis denique attentans excidium ab Andrea Grito Præfecto sommovetur parva Italorum manu, totaque postremò ab insula turpiter ejicitur. Intereà Cassinus Naupliam in Peloponneso rursùs invadit, Nadinum, & Tranam arces evertit, & ulteriùs inferens arma tanto terrore corripuit Illyricum, ut momento videretur Turcæ cessurum, nisi Sicensium constantia in toleranda obsidione eam provinciam confirmasset, solertique patientia docuisset, nullo metu costernari libertatis custodiam. Hic rerum erat status antequam ex compacto convenissent Capellium Corcyra in insula Pontificii, Hispanique classiarii: & ubi de belli ratione condictum est, Grimanus Ambracii sinus municipium nomine Nicopolin, Prævesam hodie, Pauli Justiniani virtute propè captum omninò subjugasset, nisi dissipatus

tus in vicina rumor Nicopoleæ oppugnationis finitimos barbaros ad opem concivisset. Quare ille à validioribus turmis petitus obsidionem solvere cogebatur. Ita invidente fortuna, egregii ausus laude fraudatur Pontificius ductor. Terrestris potissimùm ea erat expeditio, quæ nunquam Auriæ placuit, qui Turcam navali tantùm pugna delendum opinabatur, ideòque supervacuum ducebat circa arces, murosque immorari. Mari ergo rem statuit decernere: eadem in hoste videbatur voluntas, qui ex Epiri faucibus in apertum classe promotus nostris pugnandi copiam exhibuit, & insigni quidem audacia, quia majori pollebat vi, sed certamen haud detrectavit Christiana classis. Capellius primum aciei locum, Grimanus postremum obtinuit. Ille hosticam, quo fremebat irarum æstu, impetuque adortus Auriæ sententia victoriam retulisset, nisi è vestigio Veneti ducis nomen, & virtutem reformidans Chariadenus notas angustias, latebrasque captasset, & obversis puppibus in Ambracii sinus anfractibus sese abdidisset, ubi aut omninò perdi, aut exitu prohiberi potuisset, si eadem Auriæ mens fuisset, qui patenti tantùm æquore cum Turca pugnandum inclamabat, frustrà conquerente, ac objiciente Capellio, Christianorum esse aut generosè vincere, aut pro patria, & pro ipsa religione gloriosè occumbere. His tan-

tandem victus Auria prælium imperat. Sed cùm Veneti consilio nequicquam fortuna votis initio respondisset, magis in arctas fauces penetrante hoste, palàm Cæsarianus dux se subducere, prælii metuere discrimina, angustias declinare, timere insidias, declinandis, quàm contemnendis hostibus melior. Turca victus haud dubiè fuisset, si nostri ausi essent vincere. Inde cùm ipsi cresceret audacia, è faucibus erumpens fœderatam carpsit classem, eique duas onerarias, totidem majores naves, triremes quatuor ademit. Ob suspectam quoque Auriæ fidem restinctus in cæteris ducibus generosi animi ad gloriam impetus elanguit. Ex hac veluti fuga Corcyram proræ conversæ: ad proximam insulam Paxum vectus Chariadenus, ut exprobraret, traheretque in pugnam meticulosos. Corcyræ hybernatum est: deinde educta classis per Rhizonicum sinum ad Neocastri oppugnationem. Hanc præcipuè moliuntur Veneti magnis curis, animisque, ut acceptam superiori anno labem obliterarent: in muros munitissimi oppidi compactis scalarum vice remis conscendunt, tutioremque expositis postremo loco Hispanis reddunt accessum. Sic mari, terraque re satis gesta feliciter, Neocastrum capitur, ejusque arx, quæ quasi altera civitas reluctabatur, triduo post domita est. Oppidum conjunctim subactum

ctum ex formula fœderis Venetæ Reip. debebatur: illud tamen Hispani suo juri asserunt, præsidio imposito. Facinus uti erat indignum, ita acerbè reprehendit Capellius, atque Auriam, hominem Ligurem, antiquum Veneti nominis hostem execratur, cùm quæcumque ageret, ad unius Cæsaris utilitatem revocaret. Ejusdem quoque vel ignavo, vel maligno consilio effectum, ne post debellatum Neocastrum penitùs etiam mari deleretur Chariadenus, quem capti oppidi fama properantem ad subsidium fœda tempestas aggressa ad Sasonem insulam totius fermè classis jactura, strageque exarmaverat. His de causis, & quia suam Auria maturavit in Siciliam profectionem, odisse cœpit Venetus Hispanorum ingenia imperii avida, infidaque, cùm præsertim Neocastri, ejus gentis,præsidium in Ascrivienses quoque crebrò per scelus insiliret. Itaque averso à societate animo, in spem futuræ pacis inducias à Solymanno petendas statuit. Attamen ille ferox, furensque amisso Neocastro, recollectis in unum viribus bellum, vindictamque sollicitabat, deductisque in Peloponnesum copiis Naupliam, Epidaurumque acerrimè premebat. Sub ea quoque tempora Dragutes, classis præfectus, nostra maria belli tempestate præclusit, Cretam attrectavit, atque imminuta Francisci Paschalici clas-

classe tribus abductis triremibus, Cydonium agrum populatus est: urbi demùm imminentem militare Antonii Calbi Prætoris robur depulit. Ad hæc Chariadenus, reparatis naufragio navibus, Neocastrum vi petit. Obstinati hostis metu perculsi Hispani Veneto illud idem municipium tradere peroptabant: sed quæ debita ex fœdere sæpiùs anteà petita nunquam obtinuit, importuno quidem tempore oblata recusavit. Cùm itaque dies aliquot concussum esset oppidum, Turcæ iterùm patuit, præsidiariis aut occisis, aut in servitutem raptis. Finitimæ gentes, quodam veluti morbi contactu, barbaro manus dedere victas: concidit eo pacto Rizanium: stetit, Ascrivium Matthæi Bembi constantia. Hæc agebantur, cùm Petrus Landus Princeps ad Turcicum Imperatorem Legatos mittit, ut, quæ pacis studia Venetus animo volvebat, eadem apud Solymannum perficerentur. Thomas Contarenus Barbarum cum primis frustrà adiit iniqua flagitantem; mox Aloysius Baduarius. Cupiebat Resp. se novennali bello, eoque gravissimo explicare: nullum nempè fœderi fructum experta: suspectam esse Hispanorum fidem: in se denique unam belli prima, & ultima damna intentari. Accedebat his summa rei frumentariæ penuria: & quòd commeatus ab confœderatis Principibus denegati, à Turcico Mœsiæ præfe-
cto

cto concessi uberrimè in urbem comportarentur. Baduarius itaque Constantinopolim ablegatus, ut pacem pecunia redimeret: sin id parum procederet, quovis modo obtemperaret secretioribus mandatis, quibus injunctum, ut ex necessitate Naupliam, Epidaurumque Turcæ publico nomine offerret. Non defuere perfidi cives, qui rem silentii sacramento actam detegerent, unde Baduarii in regiam urbem ingressum prævenit prodita fides. Indequævis pecuniæ summa expetitarum urbium loco ab Solymanno constantissimè neglecta; atque ita in eas pacis conditiones ire Venetus Orator coactus est, quas Turca maximè optabat. Non alio modo firmata pax, cujus nuntius Venetias allatus, etsi omnium ordinum sui expectatione erexit animos: ubi tamen de conditionibus est relatum, mirum, quàm acerbus dolor, ac veluti stupor universam civitatem occuparit. Proinde in Baduarium fremere vulgus, jactare convicia, illum postulare ad supplicium. At demùm proditione detecta, sumptaque de perduellibus pœna, viri illius nomen, famaque illustrior emersit, ac gratior pax extitit, quæ cuivis bello etiam justo præferenda est.

Re-

Receptum Marianum.
MDXLII.

MArianum, Fori-julii oppidum Venetis adhærens æstuariis, Reipub. Cameracensi conjuratione sublatum proditione, hoc anno Ferdinando Austriaco Romanorum Regi subtrahitur Beltrandi Sacchiæ Utinensis astutia. Hic cum sibi notis, fidisque sociis mercatorem ementitus intrat oppidum, Germanumque præsidium ejecit: accitoque Petro Strozzio Florentino exule castrum Gallis acquisitum voluit, erectis regiis vexillis. Molestus Senatui hic nuntius fuit, quia ob id factum Austriacis esse poterat suspectus. Se verò à fraude liberum, fœderumque cultorem publicavit, mulctatis carcere Sacchiæ affinibus, subrutisque munitionibus, quas Strozzius mare versùs extruxerat. Proximum intereà bellum urbi imminere videbatur, cùm jam invicem committerentur Gallus, & Germanus. Ille Marianensibus importabat auxilia: hic non tàm terra, quàm mari oppugnationem moliebatur. Maritimas vires impediebant Veneti, ne ullum sibi jus Ferdinandus acquireret in Lignano portu, quò Tergestinæ naves ad obsidendum convenerant. Subinde à Strozzio venit legatio, qua sibi Mariani dominium regia Francisci donatione

pro-

proprium fateretur, illudque Reip. venditurum; emptionem si recusaret illa, non deesse præpotentem Principem, cui quovis ære placeret oppidum. Patres haud ignari, eum esse Turcæ addictum, cùm nihil acerbius ducerent, quàm in suæ ditionis visceribus, atque in conspectu ipsius urbis spectare Barbaros, statuere pecunia redimendum esse oppidum, numeratis Strozzio trigintaquinque aureorum millibus. Propterea ablegati sunt ad Ferdinandum Oratores, qui exponerent, non tenuis potiundi castri libidine, sed necessitate compulsum Senatum, minitante Gallorum duce Strozzio, se Turcis illud traditurum, Castrum coemisse: nihilominùs quæ suboriri inde poterat inter Austriacum, Venetumque dissensio, prudenti Senatus consilio alia non modica Germano Principi nummum erogatione discussa est: atque exinde in Marianensibus suum jus quietè in hunc usque diem Resp. tuetur.

Uscochi primùm compressi.
MDXLVI.

Liburnia supra intimum Adriatici sinus recessum, vel ipso antiquitatis testimonio latrociniis infamis, ab sævo, prædæque assueto populo incolitur. Veluti è Narentanis cineribus enata gens, quæ iterùm rapinis, fraudibusque rem

Ve-

Venetam turbaret. Perditis, furiosisque latronibus, quos Uscochos vocamus, audaciam dabat alieni belli tumultus, implicataque gravissimis curis Rep. impunè grassabantur. Etiam ausi non semel Turcicas ditiones prædari, Solymannum in ultionem sæpiùs provocassent, nisi memor pacis Senatum priùs admonuisset, ut infensos latrones reprimeret, ne sibi demùm necesse foret classem ablegare in Adriaticum adversus rapacissimam gentem. His querelis non minùs, quàm acceptis incommodis jussu Patrum in grassatores multis biremibus procursum est, atque ita primùm ejus gentis strage, fugaque compressi impetus, solum, salumque truci prædone purgatum, Turcica ira discussa.

Expeditio sexta in piratas.
MDXLVIII.

Piratæ plures annos hæc maria veluti obsessa tenuere, ut nihil tutum restaret ultrò, citròque commeantibus: direpta navigia, intercepta corpora, furta, cladesque Venetiis quotidie fermè exaudiebantur. Humani generis hostes, mandante Senatu, Laurentius Amulius persequitur. Hic dum toto errat Adriatico, ut grassantem pestem extingueret, Sabbam piraticum caput cepit, & occidit.

dit. Rustenus, digresso in Persidem Solymanno, Constantinopolitanus Praefectus viri sibi amicissimi necem armis ulcisci parabat. Quamobrem ad placandum Rusteni animum, ne alieno tempore in se periculosissimum bellum converteret, Respubl. maris imperium Amulio abrogat, imperatque exilium, donec sopita Barbari indignatione, patriae, ac pristinis honoribus restitueretur. Quartodecimo post anno invalescentem magis piratarum injuriam coercuit Antonius Canalius, qui latrocinantes insectatus ad Picentum littora fugavit: illi in continentem pro effugio dilapsi malè ab incolis excepti sunt. Sub idem tempus etiam Christophorus Canalius haud procul Cephalenia pari exitu praedantes oppressit, & ad Sasonem quinque piraticas adortus aut captivitate, aut fuga debellavit, duabusque in potestatem redactis, reliquas intento quàm maximè remigio insecutus pessumdedit, ultimo tamen fato, cùm ex acceptis impigrè vulneribus Corcyrae occubuerit. Altero inde anno Philippus Bragadenus adversum idem barbarum genus in Apulam oram effusum opportuna ad ultionem classe navigavit. Res prosperè navata est propè Sipontum, ubi, quos cum infami biremium apparatu non castigavit occisione, praedaque, vivos ad vicinarum gentium rabiem propulsavit; ut e-

nim

nim attigere solum, à convolantibus undique agrestibus necati sunt. Eadem fermè tempestate cum Dragute, qui oppugnatis, captisque juxta Ænariam insulam aliquot Christianorum navibus Ægeum repetebat, Petrus Thronus Cretici maris custos congreditur. Victus, trucidatusque hostis est, licèt se non piratam, sed Solymanni militem assereret: verùm regi frænis nequit ira, victoriaque feroces primos impetus habet. Delatam in hunc modum viri necem graviter adeò tulit Turcicus Imperator, ut illam se bello vindicaturum denuntiaret, nisi à Veneto sibi ex æquo satisfieret: ea propter Senatus in Thronum animadvertit exilio, quòd pacis violasset conditiones, quibus cautum, ne in Turcas milites à certamine superstites capite sæviretur, sed vivi Byzantium in custodiam remitterentur: sic punita Throni audacia, adjuvanteque apud Solymannum Danielis Barbadici Legati dexteritate, irati Principis animus resedit. Postremò varios in dies congressus nostri Classiarii committebant cum effera ea prædonum colluvie rapinarum, ac sanguinis avida, commixtis in unum Turcis piratis, Uscochisque, qui tùm ob corporum, naviumque pernicitatem, tùm astum in exercenda piratica nunquam penitùs extingui potuere. Sub hæc tempora Equites Rhodii magna sui nominis invidia in nostros non dissimili arte involuti fue-

fuere: nam primùm duce Capuano Priore, Rhodiæ naves per Ægeum, & Lybicum mare infestis prædis agebantur, nec Turcarum manubiis contentæ, Cyprios etiam, & Cretenses populabantur: in hos incruento bello animadversum est, evulgato edicto, quo Hierosolymitanæ Familiæ opes, quæ in Reipubl. ditionibus locupletissimæ sunt, sequestra inhibitione detinerentur, quousque per Rhodiorum Magnum Magistrum damna, ut factum est, dominis pensarentur. Eosdem ad Chisamum quatuor triremibus similia ausos Philippus Pascalicus Cretensis custodiæ Præfectus potenti, ac irata classe turbavit, captis ratibus, & viris. Ultio hæc per Europam mira prævaricatione Venetæ sinceritatis notata est; verùm ubi Reipubl. studium maritimæ quieti intentum innotuit, eandem ab omnis labis macula liberavit.

Bellum Turcicum sextum Cyprium. Nicosia subacta.
MDLXX.

SElymus ad Turcici imperii gubernationem evectus, mortuo Solymanno patre, dum latiùs dominandi cupiditate flagrat, ac legi in primis optat inter ditiones, titulosque suos Cyprum, in ejus insulæ opes impetum machina-

Q tur:

tur : ita nulla alia causa, nullaque justa belli occasio unquam prælata, quasi ex arte novi Imperatoris esset pejerare, rescindere fœdera, omniaque agere ad voluntatem. Accedebat Mustaphæ aulici magnatis assentatio, potentiam, vires, majorumque exempla cupido Principi commemorantis, Christianorum quoque discordias, civiles pervicacias, & inertiam: differebat contrà verbis, & gratia Mehemetus Præfectus Prætorius, quem Barbari Visirum appellant supremæ apud suum Regem dignitatis. Omnia hæc litteris Marci Antonii Barbari Legati ut afferebantur, sic credita: neque enim, quæ secretò etiam agitabantur, diù vigilem ministrum latere poterant; cùm & per id tempus nonnullæ mercatorum Venetorum onerariæ diducerentur, quasi iis opus esset regio usui ad res omninò diversas, & dissitam alio orbe expeditionem. Igitur prætexentis Turcæ fraus Senatum diù in suspenso non habuit: cœpti delectus, omnisque Illyrici, & Epiri futuris incursibus patens ora valido præsidio, & commeatibus instructa: Legato Joanni Legio injunctum, ut navibus, Julio Savorgnano, ut terrestribus copiis eam provinciam, quà opus, tutaretur: in Cretam abire jussus Laurentius Amulius ad supplendam XX. triremium classem, Lucæ Michaelio Cydon demandata, Sebastiano Venerio Corcyra:

Fran-

Franciscus Duodus majoribus triremibus XI, minoribus LXXX. nauticæ peritissimi cives præfecti sunt: navium procuratio Petro Throno, nuper patriæ restituto commendata, & his omnibus mandatum, ut parerent Hieronymo Zannio totius classis Imperatori, quæ erat triremium LXXX., quinqueremium XI., onerariarum navium X., & myoparone ingenti. Sfortiæ verò Pallavicino omnis rei terrestris summa administratio commissa. Quoniam autem instantis belli graves procellæ non solùm Veneto imperio, sed cæteris quoque nationibus præsagia inconditi periculi ex alto ferebant, nulla mora visum est impendentis ruinæ admonere inprimis Romanum Pontificem Pium V. per Michaelem Surianum. Ille ad certissimæ calamitatis famam excitatus, & ad Venetæ existimationis memoriam, & versus beneficia in Sedem Romanam promptus, inter etiam purpuratos Patres obloquente Granvellano, studio Hispanicarum partium, nec meritis Reip. nec officio defuit suo. Jam primùm statutis per suffragia Cardinalium subsidiis, quem vicinæ sortis contagio cauturum sibi inter alios noverat Philippum Hispaniæ Regem, Ludovico Torreo Oratore, hortatur ad fœdus, in quam curam Leonardus Donatus jam

tùm à Rep. eòdem fuerat ablegatus: Maximiliano Cæsari ad hæc per Joannem Michaelium, Caroloque Gallorum Regi per Aloysium Contarenum est significatum, in quid Selymus incumberet, dum sub alieni belli tumultu, Venetæque ditionis aviditate, impunè orbem Christianum sibi provinciam destinaret. At ille induciis cum communi hoste jam anteà pactis; hic provincialibus turbis, suorumque dissidiis à tàm gloriosa, & necessaria ope sese excusavit. Thamasum Persarum Regem aliæ rationes, & rerum momenta distraxerunt: cùm sedulò eum quoque bello huic implicare, nobisque addicere studuisset Vincentius Alexander fidelis industriæ civis, & orientalium linguarum peritissimus.. Emicuit promptum sanè Italorum Principum in juvanda Republ. studium. Interim dum Senatus per diversa negotia hoc modo diducitur, Turcæ in Illyrici, atque Epiri regionem latrocinantes erumpunt; nostrorumque naves, & mercimonia horribili furore diripiunt. Hæc damna ut humanæ societatis hostes pari vice pensarent, omnes Venetiis degentes Turcas, eorumque merces publicæ custodiæ Patres subjecerunt. Sed per eos dies magis procax Turcarum insolentia emersit, cùm Hibraimus à M. Antonio Barbaro Cy-

prum

prum peteret. Prætextus regiæ libidinis erat vel fiduciarium jus Ægyptiorum Regum in Othomannos transfusum; vel quasi per nefas saviſſet aliquando Cyprus piratis, hoc armis eſſe vindicandum. At Venetus Legatus cùm & fidem conventionum, & jura fœderis ſanctè à noſtris obſervata diceret, neque ullam ſubeſſe juſti belli cauſam, nihil aliud tum apud perfidos, quàm ad moram intervallis verborum profecit, ut interim, dum Cubates Zauſius orator Turcicus Venetias commigrat, Senatus accuratiùs expediendi belli tempus nanciſceretur. Cubati Cyprum poſcenti, armaque ſui regis minitanti, ni pareat Reſp. maturè reſponſum, Venetæ dominationis eam inſulam eſſe, quibus animis Patres illam ſuſceperunt defendendam, iiſdem ad necem uſque retenturos: adeſſe Deum immortalem, qui juſtæ cauſæ patrocinetur, & eundem, fœderum ruptorum ultorem ſceleſtis non defuturum. Subinde Hieronymo Zannio mandatum ad Jaderam operiri quinquaginta triremes à Philippi Regis ſubſidio. Hoc tempore dum peſſima lue, fœdiſque morbis ad excidium penè corripitur Veneta claſſis, rei gerendæ occaſio traxit hoſtes in agrum Sicenſem, ubi Retbilizum, & Daſſena oppida illius provinciæ quaſi aſſurgentes ſpeculas multa ſtrage, ho-

minumque captivitate expugnant, & populantur: parumque abfuit, dissentientibus militari simulatione tribunis nostris, quò minùs ultrà pergerent ad occupandum Sicum, nisi irrumpentes fortium fœminarum continuisset audacia, quæ intentis alibi viris, vacua urbe egressæ, tandiù naviculis, pilis, saxisque sinum, & portus fauces tutatæ sunt, donec Petrus Pisanus Cestæ promontorii custos auxilio veniret, ac muliebrem vim fugientes hostes quà cæde, quà vinculis debellaret. Pari fortuna captum, & exustum Dobrovodum Turcicæ ditionis municipium, duce Alexandro Donato Antibaris Prætore. Sub hæc revertitur Byzantium Cubates cum Veneti Senatus responso, quod, vix dici potest, quàm superbum Regem omnia suo fastu complexum pupugerit: prohibitus ob hoc M. Antonius Barbarus Legatus, custodia addita, domo exire, idemque in alios Alexandriæ, & Assyriæ Venetos Consules statutum. Jussus Amurathes cum XXV. triremibus subsidia Cypro avertere, & Pialis cum LXXV. reliquam Mustaphæ manum ad Rhodum expectare. Ita seriò per hostes evulgatum est bellum, dum interim apud nostros contentionibus ad ignaviam certabatur, subsidente more suo Auria, qui ambigua Philippi auxilia nostris copiis adjungere obtentu regii mandati sese posse

se negabat. Marcus Antonius Columna Pontificiæ classis ductor cum XII. triremibus Veneto agmini adhæsit fideliter. Cæterùm otii, quietisq; impatiens Sebastianus Venerius, ac sua incensus virtute in proximum continentis Chaoniæ oppidum Suppotum, montanum, & celebrem latronum, piratarumque nidum evertit. Verùm quoniam sine accolarum studio consilia haud ita facilè cessura videbantur: mixta donis ingentia promissa, pertæsum jam inde etiam Turcici dominatus Epirotam in nostras partes traxere, atque sic jurejurando, & datis obsidibus firmata societate in hostes promotus à classe miles acriter bellum miscuit, diùque tentatam & impetu, & tormentis alpinam sedem, scalis ultimò ad irruptionem aggressus est, omnia ferro, & flamma, si votis cederet, vastaturus: hoc postquam incluso hosti perspectum esset, noctu ille muros transgressus per scopulos, cautesque vitam fuga redemit: nostri sub auroram vacuis mœnibus potiuntur: quo terrore pleraque circùm loca Veneto adhæserunt. Dum hæc fiunt, Turcis multum, & anceps fuit de belli primordiis consilium: quidam infestandum Adriaticum mare, alii impedienda in Cypro subsidia, nonnulli Cretam hostili motu terrendam suadebant: at avido Regi insedit desiderium ipsam, qua insaniebat, insulam ado-
 rien-

riendi. Ita obtinuit, ut Chium peteret quamprimùm Pialis, eoque loci omne futuræ expeditionis robur cum Mustapha expectaret. Principis voluntatem consecuta extemplò sunt prospera facta. Rhodum cum CCC. navibus in unum collecti hostes appellunt, in Cyprum inde pro commodo trajecturi. Ubi in publicam vocem tantorum motuum fama erupit, Zannius, ut venienti bello occurreret, tempestivè in Cretam transmisit: ibi navalium sociorum jacturam partim voluntario remige, partim invito, & ex hoste adjacente tracto redintegravit. Hispana classi per eos dies regio jussu Venetæ jungitur. Sic sociatus miles quò ad subeundum laborem inertior, eò ad discordias promptior, inanibus primùm jactantiis, mox frivola rerum circumspectione, & vano consilio, classiariis Turcicis aggrediendæ expeditionis tempus reliquit. Interim Mustaphas, & Pialis de Christianorum gestis edocti, nihilque ultrà nec verendum, nec cunctandum rati, securo tandem cursu Cyprum tenuerunt. Halendis Quintilibus è Papho Barbara classis conspecta inter Curium promontorium, & Limissum subsedit. Circumferebatur intereà, quàm maxima poterat, in omnem partem, & in universam insulam diligens cura Reipubl.

tùm

tùm subvectando intra oppida, & arces commeatu, tùm opportuno milite, & opere dubia firmando, passimque & naviter ad tantæ molis experimentum diducta, & circumfusa auxilia. Nestori Baleonio supremo castrorum Præfecto Regni sedes Nicosia, antiquis Trimethus, demandatur. Marcum Antonium Bragadenum Tamasso, seu Famagustæ, adsistere placuit. Nicolaus Dandulus per Venerii absentiam totius insulæ imperium vicario honore suscepit. Deliberatur inter belli duces de omni fortuna: & in primis sparsa circa Nicosiam loca, vicique complanati, quò prospectus in hostem liberior ad omnes casus pateret. Porrò nihilo æquè statura Cyprus videbatur, atque robore, nervisque militum Italorum, sed fœdum, & atrox exitium intra eos dies ita miserum vulgus putri morbo, & sæva lue confecit, ut per summam vastitatem nullus omninò par hosti numerus superfuisset, nisi ex sociorum delectu utcunque in præsens suffecti ordines fuissent. Meliore fato Othomannicarum partium proceres momenta rerum captabant. Nam cùm alibi Petrus Rondacius Epirotarum ductor infestiorem iis in terram redderet descensum; versis navibus ad Salinas, securo, patentique littore concedunt, nostræque admirabundi segnitiei, nullo obsistente, XX. peditum mil-

lia exponunt. Ubi igitur solitudinem vident, certique nullum subesse dolum, pari clamore, & impetu res Cyprias invadunt, omnes circùm incolarum opes proterunt, fruges, & agros ferro, ac igne vastant, diripiunt vicos, passimque omnis crudelitatis, ac ferociæ edunt argumenta. Hæc inter à ducibus agitatum; placeretne primùm Nicosiam, an Tamassum adoriri. Pialis, cui priùs hæc tentanda videbatur, situm urbis natura, & arte adhuc debilem extollebat, & imparem obsessorum numerum, ac proinde minores animos: exemplo demùm ejus loci cessura per metum reliqua. At Mustaphas in Nicosiam, ceu belli caput ingerenda spicula differuit: plus meticulosæ turbationis inter plures esse, imò plura laborum præmia ex ingenti, & diuturna felicitate divite oppido. Sic decretum, eductaque in eam expeditionem L. peditum millia, & quingenti supra duo mille equites: simul armatorum IV. millia cum recentissimis equitum adversus Tamassum immissa, unà cum impedimentis auxiliorum, cæterisque usui cessuris. Igitur ad Nicosiam hostiles obstentatæ vires, explicata nullo obstante castra, omne tormentorum genus aggestum, militarique vallo circumdata urbs. Hæc ut procul à Dandulo Regni Præfecto visa sunt, ingenti formidine trepidare, pavore concuti, omnia despe-

ſperare, ut paratiſſimum quemque exemplo peſſimo quaſi certi exitii præſcius conſternaret. Tamaſſo ob id in ſpem ſubſidii evocare placuit Baleonium, & admonere periculi morantem in Creta Zannium: at Bragadenus virum, quo ſibi tum opus erat, neque dimittere potuit, neque navis ſpeculatoria mali nuntia, impediente Turca, optatum tenere curſum. Sic deſperatis rebus, quam Dandulus ignominiam, & labem abolere humana virtute, & virili manu poterat, votis, indictaque prece conatur avertere. Pium populi ſtudium mira Franciſci Contareni Paphii Antiſtitis religio excepit, & promovit. At hoſtes proſequi valdè oppugnationem jugi tormentorum verbere, feſſo per diem militi nocturnum ſubrogare, nihilque penitùs omittere, quod propugnaculi Conſtantini, & Podocatari excidium maturaret. Ea neceſſitas, ſeu fortuna noſtros quaſi lapſos ultima lege reſtituit: obfirmati enim inter ſe denſo procurſu exceperunt Turcas meridiano labore, æſtuque torpentes, conſternatiſque noſtri inſtare, ſternere obvios, palantes occidere, tormenta clavis configere, metum cæde miſcere. Hæc læta initia hoſti eſſe potuiſſent fatalia, ſi equitum phalanges monitu Danduli martem æquaſſent: at ille ſolita excors ignavia ab egreſſu cupidos vel propria manu

retraxit. Sic ubi timidiſſimus imperator neglexit feſſos & ſole, & pugnâ juvare milites, ſub ipſis portis à recollectis hoſtibus mactantur, ſcelere ducis excluſi. Hinc Nicoſiæ mœnia quantò minùs ſpei obſeſſis ad præſidium, tantò plus fiduciæ Barbaris ad victoriam dabant, qui proinde clade ſua cauti ultrà inſtare, oppugnationem firmioribus operibus, vineis, & cuniculis properabant: jamque legiones hoſticæ foſſis oppidi, & propugnaculis hærebant: quin etiam pone inſtantium ictibus ceſſerant defenſores. Ex his languere palàm Cypriorum animi omni opis ſpe fruſtrati, cedere labori, & fortunæ viſi ſunt, niſi quos aut deditioni propoſita ſpes, aut ſanè præclaræ mortis ſolatium animabat. Non jam ampliùs clauſorum languidæ vires Turcas morari poterant, quò minùs vallum ſubruerent, effoderent Podocataram munitionem, quaterentque portas, gladiiſque, & ſecuribus captivæ urbis aditum ſibi aperirent. Irrupere ergo armatæ cohortes in ſævitiam, & cædem, ſupra quàm credi poſſit; ubi quidquid inter caſtra, forumque vacui immodica ſtrage, & varia ubique cadentium forma, ac omni imagine cladium completum eſt, Muſtaphas poſt hæc cruentam urbem ingreſſus primùm edixit, ut ab armis, necibuſque ceſſaretur, promiſſa inermibus ſalute:

fa-

facinori fidem suo jussu addidit Dandulus, utque arma abjicerentur, in spem vitæ cavit. Tum verò securitate corruptior hostis militari licentia ubique grassabatur, non dignitas, non ætas, non aræ protegebant: & matronæ, & religiosissimæ virgines, & sexus omnis ferro, ac stupris fœdatus. Nicolaus ipse Dandulus, Contarenus Paphi Pontifex, cæterique magistratu, & fama clari contrucidati. Inde facibus sævitum, quas, ubi prædas extraxerant, in vacuas ædes, & inania tecta jaculabantur. Hunc Nicosia habuit lacrymabilem omni ævo exitum: XX. hominum millia eo die cecidisse constat: XX. ex primoribus tantùm superfuere exitio patriæ. Destinata barbaro Regi opulentissima spolia Constantinopolim cùm veherentur, arsere ingenio memorandæ Virginis Cypriæ Arnaldæ Rocasiæ, pudicitiam, & suorum cineres novo igne vindicantis. Tamassum inde pernicibus armis, ventisque promotum XIX. Kal. Oct., ubi ad terrorem Danduli rescissum caput Bragadeno ostentatum, ne quam ultra spem foveret. At ille, verso in virtutem metu, urbi sibi commissæ undequaque prospicere, duces stimulis gloriæ, milites fiducia excitare, atque in omnium aspectu perfici rem sacram jussit, jurejurandoque fidem à paratis civibus tulit in omnes casus duraturam. Emissæ

non-

nonnullæ leves turmæ non inutili velitatione hostes ab operibus bellicis distinuere, cùm interim murales quoque machinæ in subeuntes non sine strage immitterentur. Quare majoris periculi pavens Mustaphas, inclinante jam etiam anno, castra dimovit Tamasso. Discedentium stationes aggressus Baleonius solo complanavit, non paucis à tergo cæsis fugitivorum. Sed nulla longi temporis felicitas: & hæc dum fiunt, variatum non leviter inter nostros classiarios duces in Creta de auxiliis maturè deferendis. Auria causatus hyemem, & imminutam sue classem, cessit tandem Zannii consilio, ut in hostem iretur: dicta profectionis die, ad Heracleam, quæ nunc Sitia, jungi classes convenit. Hinc cùm ad Chelidonium promontorium è regione Ciliciæ transportarentur, suborta tempestate Pontificiæ, ac Venetæ triremes portum ejus provinciæ, incolis Vathium, ingressæ sunt: Auriæ sub Anchoris in alto stetit. Sic morantes infelix Nicosiæ nuntius heu nimiùm tardos excepit: singulos duces pudor, & conscientia desidiæ mutuis obtutibus arguebat: præclarum fuisset, & utile, ut quicquid irarum in castris conceptum erat, in hostium capita continuò effunderetur; quia puncto sæpè temporis maximarum rerum momenta vertuntur: unum Cypriæ salutis

au-

auxilium in celeritate situm erat. Verùm Columna, & Auria muneris sui obliti occidentem solem deliberato in hyberna animo spectaverunt: ita, proh nefas! continuata socordia Veneti quoque, relicta Cilicia, Cretam repetiere, quò tuta omninò Turcæ triumphatori Byzantium pateret via. Levia exinde, ac variæ sortis prælia ad Parum insulam gessit Vincentius Maria Priolus, & ad Pargam Franciscus Cornelius: ille de speculatoriis hostium navibus, vel in morte victor; hic illustris jactura oppidi, atque adeò in ipso quidem aspectu Corcyreæ classis notus. Intereà perculsus improsperis successibus Senatus Zannio diem dixit, summumque maris imperium meliori spe Sebastiano Venerio commendavit, designatis in bellicam legationem Marco Quirino, & Petro Throno, ut vel sic cum ducibus fortuna tandem mutaretur. Pium quoque Pontificem non levis publici excidii angebat cura, nec prorogandam censebat hostium vindictam, cùmque non posset ab uno Veneto imminens Christianæ Religioni servitium repelli, salubri, constantique opus esse fœdere. In hoc dum summus Antistes Hispanum accuratè concitat, Granvellanus ambitiosa controversia cuncta suo Regi deferens societatem nobis cum pernicie, sibi cum fortuna securitatem deposcebat. Cæsarem haud

haud oblitum induciarum memoria octennalis pacti: Carolum Gallorum Regem intestina dissidia nunc etiam à laude, officioque continuere.

Tamassus expugnata,
MDLXXI.

QUasi non esset usquam dimicatum, sic arma rursùs præsenti anno tractata, licèt Turca, ut Barbarus Venetus legatus nuntiabat, belli calores difflaret mendacio pacis. Primùm Marcus Antonius Quirinus copias auxiliares XII. triremibus cum supplemento Tamassum festinare jussus: & secuta consilia ducis est mitior aura, quæ intra quintum diem classem in portum dedit, ubi desidia, & securitate effusos hostes circumvenit, eosque cum insigni navium clade disjecit, ac suos annona juvit. Verùm, qui per belli compendia Epidamnum tentabat Venerius, modica fama, & exitu nullo Corcyram discessit, ut Pargam muniret, cui, fuso id temporis Emanuele Murmuro, Turca imminebat. Pari fortuna acta res apud Alexium Scodræ munimentum per Jacobum Malatestam, rebus tamen adversis laudatum, quòd à suis desertus caperetur. Subinde in maximam spem belli, lætis ubique omnibus, Venetiis nuntiatum est, fœdus Romæ sancitum inter Pontificem Pium, Hispania-

niarum regem, & Venetum Senatum: in legem mutuæ fidei CC. triremes, naves C. decretæ, quibus L. millia peditum Europæorum, IV. equitum, & quingenti cum valido apparatu per Joannem Auſtriacum ſummum totius claſſis Præfectum in hoſtes quamprimùm moverentur. Sed hæc Principum Chriſtianorum ſtudia cito occurſu eludenda ſibi ratus Selymus imperio maris Pertaum acrem virum ſufficit, abrogato Piale, qui per ignaviam Cypro ſuperiori anno digrediens, Venetis Cilico littore jactatis peperciſſe ferebatur: Halis quoque, deſtinato cum milite per Lybicum mare, aſcitis ſibi in itinere Epidauriis, & Mitylenæis auxiliis, in Cyprum primo vere trajecit. His auctus Muſtaphas, poſitis confeſtim operibus, Tamaſſum circumſedit; at iterùm Bragadenus contracto militum robore cum Baleonio inſultantes Turcas ingenti animo, & civium fide ſuſtinuit: plura auſurus, ſi de ſuppetiis Nicolai Donati conſtitiſſet, quem mari orta tempeſtas in Cretam denuò rejecerat: eoque loci maximam belli famam agebat Pertaus circa Cydonem urbem, ferro, & flammis in obvia quæque ſæviens: erat eadem in ora Quirinus XXX. triremibus, & in oppido Lucas Michaelius incolarum fido robore ſubnixus. Hi diſpoſita claſſiariorum, & civium opera ingruentem tum maxi-

mè

mè Turcam à portis cum ſtrage repulere. Hæc propter ille in Rethymnam trahitur proſperiore eventu; cùm inde egreſſus Hieronymus Juſtinianus cum parva ſuorum manu in tutiora loca viam ſibi aperuiſſet, denſatos hoſtium cuneos cædendo: ita in vacuam urbem translata ſunt arma, militibuſque permiſſum vaſtare, urere, agere prædas, atque etiam deſævire in ſepultorum cineres inſigni flagitio, quod tandem poſt diro naufragio, ſtrageque non modica eadem in inſula caſtigatum accepimus. Parem barbarorum inſolentiam, furoremque Cythera, Ægialia, & Zacynthos perſenſit; nonnullæque noſtrorum naves fraude deceptæ in arbitrium hoſtium venere, at vix integræ, propugnantium fortitudine. Joannis Thomæ Conſtantii virtus florenti adhuc ætate, & pro religione conſecrata captivitas nullà privata laudatione indiget. Omnia Senatui à Venerio nuntiabantur: quamobrem illi Patrum reſponſo injunctum, ut, relicto ad Corcyram opportuno præſidio, ad Meſſanam Siciliæ urbem ſe Pontificiis, & Regiis conjungeret, communibus conſiliis in poſterum uſurus. Digreſſo Venerio, amor potiundæ Corcyræ hoſtes invaſit: quare in provinciam reverſi, & ex inſperato aliquot noſtrorum triremes adorti, Franciſcum Thronum trierarcham in ipſo portu in vin-

vincula conjecerunt: ad hæc, dilapsis in fugam reliquis auxiliaribus, Pargam occuparunt, conversisque proris, viribusque Suppotum primùm vi, inde Olchinium deditione ceperunt, paciscente Hieronymo Venerio urbis Prætore corpora, & vitam: sed nihil in barbaro milite sancti: pro genio, odioque gentis debacchatum: turpis exempli, similisque exitus contagium contraxit Alexander Donatus, & Augustinus Pascalicus: hic Butuam fuga reliquit hostibus; ille, quamvis incitante Joanne Bruno præsule, ut pensitaret, quid patriæ, quid sibi deberet, Antibaris extitit inutilis Prætor. Elati successibus hisce Barbari, & Adriaticum ingressi Uluzzalio duce cum LX. triremibus Corcyram nigram (ea hodie est Curzola) invaserunt: non fortior hic Rector, neque robustiores oppidani, qui cum Antonio Balbo Prætore conjugum, ac liberorum immemores silentio noctis in specus, & latebras abjerunt. Memoriam apud posteros æternam assecutæ sunt mulieres, quæ armatos, & incubantes urbi Turcas fugientium virorum armis aditu prohibuere, vigilias, stationes, & si quæ alia præsens usus exegerat, viriliter inter se partitæ. Ad nuntium intimæ classis mediterranei quoque hostes in Epiro, atque Illyrio in fines Reipub. irrupere, Salonamque, & Saxum castrum subverterunt. Spala-

tum

tum in fide manſit. Sævum hoc cladis miſerandæ fatum vix verbis exprimi poteſt, quàm Patres, & cives, intumeſcente magis, magiſque hoſtilium victoriarum curſu, torſerit. Etenim cùm de unius remedio conſultaretur, alia ſuperſtabat calamitas: quin vis credebatur etiam ſtrui, qua, domita Hiſtria, excidio urbs ipſa Venetiarum deſtinaretur. Verùm nihil omiſſum in ancipiti hoc Reip. ſtatu; volutatiſque rationibus, placitum, littora communiri ſolertia Vincentii Mauroceni, & ſubinde Julii Savorgnani præſidio firmari. Senſit hoſtis ex metu vim, & ſocia arma citiùs opinione ſua parari, & ideò reditum in Helleſpontum occludi poſſe: itaque, neglecto Aſcrivio, Aulonem primùm, inde, curata claſſe, Corcyram latus eſt haud læto exitu. Animum ab ipſa neceſſitate mutuatus Aloyſius Georgius, cæſis, qui per imam planitiem obſtabant, cæteros omnes ſuburbiis fractos, & nihil prætereà auſos in claſſem rejecit: illi, fœdata incendiis inſula, Naupactum navigarunt. Hæc inter legati ab Senatu miſſi fœderatos ad bellum, & ad opus tempeſtivè ciebant, ne, ſi diutiùs protraherentur ſuppetiæ, Tamaſſus belli cauſa per cunctationem hoſtibus cederet: itaque effectum, ut maturatis plus ſolito rebus, Barchinone tandem Joannes Auſtriacus Genuam, inde Neapolim ſolveret,

ret, ubi XIX. kal. Septembr. fœderatæ militiæ signa solemniter suscepit: hinc digressus Messanam pervenit, festivis à classe acclamationibus, & omni genere cultus à ducibus Columna, & Venerio exceptus. Porrò, dum hæc ad Messanam, in Cypro Tamassum sua fata agebant. Hùc enim intentus Mustaphas, & accelerandæ victoriæ attentior tractare omnes oppugnationis vias, & quatuor erectis munitionibus, XXIV. magnis tormentis, suffossis utrimque ad tutos remeatus aggeribus, mœnia certissimis ictibus verberabat, ita pluribus diebus hostium assiduitas egregiæ disciplinæ ducem Baleonium non sine aliquo damno fatigavit. Orta sub hæc à milite sæva lues promiscuis morbis urbem miserabiliter afflixit, quæ res non leviter Bragadenum exercuit, coegitque inutili plebe ceu pestis esca urbem exonerare. Cæterùm Turcæ stratis viis, congestisque telis augere obsessis pericula, & propinquo terrere discrimine, amolirique defensores. Nostris haud absimili vigore reddebant intorto igne inimicas vices, simulque ultionis, & gloriæ avidi perfidos hostes pilis eminùs fundebant. Sed & apertæ vi occultos etiam dolos Turcis addere visum est: cuniculis enim indiderunt tormentarium pulverem, qui concepto igne ita repentè solum, urbisque muros elisit, ut horribili fragore

tota

tota insula quasi suis sedibus avulsa contremisceret, disruptæquæ ingentis ponderis moles urbem ceu quodam destinato fulmine ferirent. Hinc Mustaphas hortatur suos, ut in denudatas phalanges impetum facerent, viamque strage Venetorum in mœnia capescerent. Sic plerosque irruptionem conantes Nestoris Martinengi, & Herculis Malatestæ occurrens virtus continuit. Turca, quia tum non vicisset, quasi pro victo esset, ad tertium Id. Quintil. oppugnationem aliquantò atrociorem, quàm ante, aggreditur. Eo die pro fato concursum, utrisque necessitas aderat: spes hosti in sua virtute, salus ex victoria Veneto erat, cui expectationem externæ opis per id tempus imminuerat nuntia è Creta navis. Igitur hostis inaudito stratagemate urbem aggreditur: pice illitas frondes, & sicca virgulta, & si qua materies apta alendo, fovendoque igni, ad mœnia coagmentat, farcitque stupa, & plumis, qua inflammata tantum repentè mixta caligine incendium excitatum est, ut miseri cives fumo, & nidore propè suffocarentur, aucto etiam per eos dies ventorum impetu, quo tetra illa nubes faciliùs sese in miserabiles animas insinuaret. Hisce tenebris addita frequens oppugnatio, quæ continuos dies, noctesque summa laborum, & cladium specie durata est: emissæque muralibus machinis

hor-

horridæ grandines : quantoque conspicui minùs propugnatores, tantò pluribus vulneribus obnoxii. In hunc modum promotæ vires, artesque in III. kal. Sext. ubi exoneratis primùm omnibus æneis tormentis, patentes ruinas corona adorti, per summam contentionem muris hæsere aut mortem, aut victoriam eo momento reportaturi. Prioris voti compotes fuere primi murorum inscensores acriter, & ab invicto hucusque Bragadeno, & Baleonio accepti missilibus flammis, quibus ità temperatum legitur, ut sub hanc diem in summa copia tres tormentarii pulveris cadi obsessis solùm superessent. Et erat ea Veneto duci mens commissæ sibi urbis ruinæ immori, ni Mustaphas mentione colloquii civibus fiduciam vel pacis, vel vitæ intulisset. Simul itaque primores civitatis Prætorem circumfusi orant, ne, si erga Rempubl. Venetam sat fidei, & sanguinis datum ab omnibus insulæ ordinibus constaret, Tamassum mallet imminentis excidii triste bustum, quàm vivam communis constantiæ, & laudis imaginem: hæc gemitu, & lacrymis omnium, & maximè futura volventis Baleonii hortatu ferebantur. Itaque sibi ipsis permissi cives deditionem cum jurato Turca his pactis præscribunt, ut militi, & si cui alteri magis liberet, discessus ex insula tutus esset: incolis futuris libera

re-

religio, integræ fortunæ, utque omnis injuria plena pace sopita foret. Mustaphas judicium in præsens haud aspernatus, primos congressus Bragadeni, Procerumque mira lenitate captavit non vultu alienatus, non verbis, ita iram barbarus condiderat: vagis deinde sermonibus Prætorem criminatus, contra fidem suprema nocte ducentos Turcas in arce necatos arguit: neganti accusationem vincula, & contumelias adjecit Mustaphas, prolapsumque ad pedes ambabus auribus obmutilari jussit, mortem quoque minitatus. Itali sub id, & Græcorum plures à juris humani ignaris occisi: inde in publicam ferociam itum, solo, & parietibus erutæ humanorum corporum reliquiæ, objecta feris cadavera, aræ, & Divini numinis majestas sacrilegio fœdatæ, versæ in superstitionem impii ritus sacræ ædes, totaque civitas cruore, & probris commaculata. Bragadenus duodecimum post diem hostilibus castris extracto, ubi nequicquam blanditiis ad novam gentis, cultusque insaniam pellectus esset, vivo detracta pellis, acerbissimo genere mortis, laceræ carnes bestiis projectæ sunt, fartamque palea cutem ad vivi hominis simulacrum per vicos, & urbis compita barbarus miles, perque Ciliciæ, atque Syriæ littora circumtulit Turcica classis, ut sic mortuo etiam per scelestum ludibrium illu-

illuderent hoſtes, utque nullus extaret locus, in quo crudelitatis, ac perfidiæ impreſſa veſtigia non inſpicerentur. Hæc Tamaſſi celeberrimæ in Cypro urbis expugnatio fuit: hic totius Inſulæ occaſus: ſpoliis, viris, terris ingens victoria Barbaris, quorum evertendo imperio utique ſuffecturæ eſſent Chriſtianæ vires. Sed dum inanibus titulis hac tempeſtate jactamur, ab iis contenti non laceſſiri, pacis, bellique momenta expectamus, ac intereà noſtris vitiis, & ſua virtute felicius Turcis imperium ſternitur.

Navalis de Turcis victoria ad Echinadas. MDLXXI.

CÆterùm hunc ipſum annum omni poſteritate memorandum effecit navalis de Turcis victoria. Ne igitur fœderati imperatores cunctando ſemper Meſſanę deſides hærerent, luſtrata claſſe Corcyram XV. kal. Octobr. adnavigarunt pari conſilio, animiſque, ut quamprimùm prælio cum hoſte decernerent. Ubi illum Naupacti ſinum CL. navibus tenere cognitum eſt, Uluzzalium Methone commeatus aliis L. procurare, tum in altum provecta Chriſtianorum claſſis, quæ CC. erat triremium, quinqueremium majorum VI. navium verò XXV. & complurimum navicularum, poſt varias in rem præſentem de-

liberationes, Nonis Octob. ſub primam lucem ad Echinadas ſcopulos Acarnaniæ adjacentes ex adverſo oſtii Acheloi fluminis, vulgò Curzulares, ſubſedit. Hic hoſtem in conſpectu habuit auctum robore, ſuffultumque triremibus ccxxx. biremibus LX. quamvis errore ſpeculatorum utrinque pauciores crederentur. Interim numero ſuorum Halis falsò confiſus è portu Corinthiaco ſolvit, ſinuataque in medium orbem fronte Galatam tenuit, poſtridie ad libitum noſtros, ut rebatur, invaſurus: proinde fœderati in Corinthiacum tunc vacuum ſinum proras & ipſi obverterunt, inter quas freti fauces cùm laxare commodis intervallis non poſſent remorum ordines, ſuperata portus anguſtia hoſtem non plus millia paſſuum XV. cominùs obvium conſpexerunt, cùm, ſubitò conſecuta maris tranquillitate, ſudum cœlum factum eſt, ut Superos præſentis naumachiæ ſpectaculum duxiſſe fatereris. Joannes Auſtriacus præſentium rerum momento quàm maximè permotus, celoce hinc inde pernix ſingulos duces, militeſque virtutis admonuit, atque ex ea acie cunctis aut compedes, aut certè direpti, poſſeſſique maris ingentes manubias pendere: nec minùs Venerius maritima noſtræ gentis trophæa, & in hos ipſos hoſtes olim illatas ſtrages, & communia libertatis hucuſque jura proponebat. Sed & ipſi

ipsi Turcæ diversis ducum verbis incitati vocum strepitu, armorumque tumultu truces more gentis personabant. Cùm intra teli jactum remigio hinc inde proventum est, Halim ferunt non mediocriter defixum hæsisse, ubi paratas ad prælium nostrorum vidisset naves, quas fugam meditari opinabatur, specie stationis ab Auria in altum effusæ. E quinqueremibus in proximum, procacemque hostem inprimis detonuit Franciscus Duodus, similiter cæteri myoparonum præfecti jaculabantur glandium nubes, quas dum exterriti. Turcæ per citatos remiges & à fronte, & à tergo, & à lateribus ingruentem declinare student, in dispares, intricatosque giros dissipatur nauticus labor: ita per confusos circuitus, nisusque statis ordinibus erratum est: incœptam auxere turbationem nostri majorum, minorumque tormentorum jugi, ac horribili fragore, qui circum jacentibus scopulis, & anfractibus repercusso gemitu terras, & maria concutere ruina gravi, & cœlum ipsum largo mugitu subvertere videbatur. Nec segniùs ignibus suis furebant barbari, dispare tamen clade: quippe eminentes suarum triremium, naviumque proræ altiùs globos projectabant, quàm ut submissas nostrum puppes contingerent: nostræ recta, nec incassum unquam in hosticum apparatum colli-

neabant: sic non paucæ perforatæ, contusæque sub initium aquis demersæ sunt: atrox exinde pugna, & promiscuæ clades, nunc hos, nunc illos impellente fortuna. At spem pugnantium augebant ipsi Imperatores Austriacus, & Venerius, qui in triremem Halis vivido conatu delati, ipsum belli caput adfectabant: & hic accerrimus quisque novissimam vim parabat: nec minùs effusis hostibus ad tutelam acrior impetus, & jam nostros ab insessa puppe exturbaverant. Porrò nova acie impetitus Halis plumbea glande corruit, & imperatoriam navem nostris, vitamque simul deseruit. Halis præcisum caput in conto omnibus statim ostentui fuit. Postmodum altera capta navis, qua præfecti classis vehebantur liberi, Pertai, & Caracozæ tribunorum triremes quoque in potestatem venere, momentoque ipse Pertaus in fugam actus Naupactum se recepit, Caracoza in prælio cecidit. Sic media acies uno conatu profligata est, cùm interim ex alia parte XXX. rostratæ in cuneum strictæ à reliquis fuga disjungebantur. Non tulere incruentam hanc hostium fugam legati Antonius Canalius, & Marcus Quirinus, persecutique fugientes crebris tormentorum ictibus disjecere. At verò in dextero cornu horribilis armorum erat facies, & aliæ super alias cædes impigrè utrinque geminabantur. Uluzzalius in XV. fœdera-

tarum,

tarum, quæ ſpatio à cæteris avellebantur, libero illatus curſu, cùm viribus, & numero impares inveniſſet, peſſimè turbatas habuit, culpa plus juſto diſtantis Auriæ, qui tamen ratione callidioris diſciplinæ exinde vitium texit, quaſi in reſtrictos, & circumventos hoſtes incitatiore à tergo impetu fuiſſet recurſurus. Cæterùm Uluzzalius, cùm ob hæc & ſciſſum agmen, & fractos ordines ſignorum, & ſurdas ad imperia ſuorum aures, & in ſe properos hoſtes videt, è re periculum inſtans cavit, curſuque celeri per hoſticam lapſus claſſem, obverſis in Echinadas proris rapitur effuſa fuga in Corinthiacum ſinum: cæteri hoſtium ſuo fracti periculo noſtris conceſſerunt. Hoc maximè modo ad Echinadas à confœderatis Principibus navali prælio pugnatum eſt, quo fuſus Turca documento fuit, Barbaros vinci poſſe: maximum ad victoriam momentum fuerunt Venetæ majores quinqueremes ſex, vulgo galeaciæ, quæ ipſius Auſtriaci judicio ſolido robore, & uſu tormentorum longè alias naves præſtiterunt. Certatum eſt à decima ſeptima diei ad vigeſimam ſecundam, victoriaque parta, quam Pontifex verè Pius certam à Deo fuerat pollicitus; eiuſque lætus, ac feliciſſimus exitus non per homines, ſed per cœleſtes nuntios eidem allatus dici-

tur ipsamet die, qua contigit, Nonis Octobr. martyri Justinæ sacris, in cujus templo Senatus memor ingentis beneficii solemnitate anniversaria convenit. Atque in ea celeberrima pugna alter ducum alteri ita profuit, ut dijudicari vix possit, uter utri virtute anteferendus, Pontificius, Hispanus, & Venetus laudatis facinoribus se gessere. Nullus de loco, summis ut anteà simultatibus, contenderat: singuli privatas controversias pro Republica tunc periclitante in hostes vertere, tanto virtutis consensu, quantum præteritis annis fortassè fuerat inter diversos moribus, & æmulatione dissidium. Captæ triremes fermè CC. ad XXX. Turcarum millia extincta: VI. millia captivitati tradita: Christianorum XV. millia servitio exempta: ducta ingens præda: nec ulla re magis hostium strages, quàm sub vesperam patuit, cùm per infectum sanguine, & spoliis æquor sex millibus passuum victrix classis veheretur in portum Petalam: unde divisis prædis, & jam ingruente hyeme, Austriacus Messanam, Columna Romam abierunt. Nostris per varias impressiones acta hyems est, Malgaritinum in Epiro funditùs excisum, duce Venerio: Suppotum à suis metu derelictum flammis exustum: Leucas terra, marique nequicquam tentata per Jacobum Superantium

imbri-

imbribus, & hostium disciplina nostris infausta fuit.

Varii cum Turca conflictus. Pax.
MDLXXII.

MAjus videbatur imperium suum Selymo, quàm quod ullis externis viribus debilitari posset. Pertinacem itaque animum in nostros sua armabat rabie; nec cunctanter quidem Uluzzalio ferocia pro virtute erat. Is anno insequenti summus classis imperator cum C. & X. triremibus, compluribusque aliis navibus Hellesponto egressus nostrorum cogitationes, & consilia non parùm acuebat: & multum sanè Reipubl. decessisse videbatur morte Pii Quinti, etsi in Gregorio XIII. idem studium revixisset, ut communibus viribus, renovato inter Christianos Principes fœdere, communis hostis penitùs debellaretur. At dum plus nimio ab Hispanis mora trahitur, Senatus veritus, ne quid Austriaci tarditas præsenti rerum statui imminueret, Jacobum Fuscarenum Venerii legatum jubet cum Marco Antonio Columna iterùm in expeditionem destinato Corcyra per Ionium in Turcas quamprimùm solvere. Classis, quæ erat CIX. triremium præter alias omnis formæ naves, & myoparones, ad Gomenitias primùm delata à speculatoribus

intellexit hostem in Argolico sinu tutum nec propelli natura, & situ loci, nec in pugnam trahi posse: quare ad Maleam visum est abire, ut vel sic aperto mari ultrò prorumperet. Ita elatæ aliquot hosticæ triremes cùm in Colubrarias insulas eveherentur, nonnullis tormentorum ictibus in certamen sollicitabantur. Uluzzalius victricis classis impetum retardare contentus cunctando, fugiendoque novis artibus nostrorum conatus elusit. Ejus tum impetum veritus ad Cytheræ littus suas naves inducit cauta vafritie, ut eodem tempore quinqueremium fulmina evitaret, & simul, ubi res suaderet, facilè in terram è propinquo exiliret. Dolus Legatum haud latuit: ille continenti prior succedens hosticas in agmen trahere connixus est: at hostis nostrarum machinarum, fumum, & atram caliginem tormentis suis excitans, cùm jam etiam tenebresceret, nocte, & astu cum tota classe ad Tænarium promontorium confœderatorum ictus, & oculos pariter evasit. Illi fugientem aliquantisper insecuti sera nocte Cytheram reversi sunt: neque hìc diù hæsitatum, quin altera suborta luce, Turcam excirent. Hosti nonnihil increvit audaciæ, pugnamque, ubi necessitas postulasset, non detrectando, erupit, paratisque lunata specie puppibus, veterem ignominiam aboli-

turus

turus in certamen processit: è vestigio adfuit à dextero cornu Jacobus Superantius, jugique vi Turcam momento fermè perturbatum obliqua strage pressit; & in ipsa fuga dissipavit. Plurimùm nunc quoque nostrorum ducum virtus in media acie potuit, ubi Uluzzalius dirè exagitatus cunctari, subsistere, nec sat mentem, & arma expedire, undique hostili captus manu. Hanc properè conficiendi belli occasionem cernens Fuscarenus in desperatos, & jam cedentes vocavit Columnam: hic verò, nescio quid causatus, subsidens, hosti commodam, proh nefas! præbuit fugam: atque ita Uluzzalius cito remige, sed magis nostris diffidiis vitam tulit. Exinde, surgente notho, cùm nihil aliud posset, nostra classis Cytheram delata est. At enim Nicolaus Surianus Adriatici sinus Præfectus ignitis artibus, & valida oppugnatione Scardonam novam aggressus eandem scalis admotis hosti extorsit. Intereà Austriacus cum Hispanorum classe Corcyram venit, cui obviam universæ fœderatorum turmæ socias jungunt puppes: & visum est præter cætera Fuscareno cum toto apparatu CC. navium in perturbatos hostes ferri, qui, ut habebatur, imminuta multùm incondita fuga, & pestifero morbo classe, partim ad Pilum, partim ad Methonem auxilia expectabundi morabantur.

Hos adoriri placuit, indictaque acie Uluzzalius per multas horas evocatus, cùm prælium detrectaret, Coronem nostri deferuntur, cujus periculo excitatus Turca, relicta Methone classe, in eam oram duo millia peditum exponit, Austriacus totidem Hispanorum: ubi dum levibus dimicationibus pugna lacessitur, fœderatis animus subit Pilum, vel Methonem oppugnandi. Negotium Alexandro Farnesio cum sex millibus demandatum exitu nullo; patentibus quippe campis, nec materiam circa Pilum munitionibus, aggeribusque aptam suppeditante humo, in naves truditur aperta strage. Quibus difficultatibus pressi Austriacus, & Columna, nullo alio memorabili facto, in Italiam non sine aliorum querelis, & propria nota properarunt. Qui recessus, ut aliàs, multùm Patres perturbavit. Hos nempè esse socios, qui ne bellum tolerarent, rixas inducerent; quorum pars amica parùm Venetis, pars amica tantùm nomine; nulla boni spe classem ab ultimo oceano evocatam tempus itineribus, non bello terere, & ubi manus miscuerint, cuncta sibi prætendere; ab hoste securitatem haberi post pacem; ab infido socio nec in pace quidem; tandem præteritam victoriam divinitùs contigisse. At non cunctabatur Selymus: ad CCCC. varii generis naves, duce eodem Uluzzalio, primo pro-

proximi anni vere educturus nuntiabatur. Qui ingentes apparatus cùm reciproca classe, & opera excipiendi forent tempestivè, nihil tamen aliud parabatur apud socios, quàm societatis, & fœderum splendida nomina, & leves arrogantiæ tituli: immutato jam tum etiam Pontificis per nonnullos animo, in quo salutis cardo versabatur. Videndum itaque prudentibus erat, qua potissimùm via bellum omne Veneta Resp. conficeret. Eam sanè Purpuratorum unus Mehemethus Legatum docuit: bellum pertæsus, ruinas, & incertos exitus, &, quam vel maximè Selymus oderat, navalem nostrorum gloriam, concordiæ nomen per internuntios cum Barbaro Veneto Oratore attrectavit. Quare, ne Veneti semper externæ opis indigerent in communi malo, ne vita populorum per incerta maris, & tempestatum sine lucro, sed cum cæde volveretur, ne urbium, & provinciarum copiæ civibus turbas, non salutem parerent, Patres sub principatu Aloysii Mocenici pietatem suam adhiberi passi sunt his conditionibus, ut Suppotum Turcis restitueretur, possessa ante bellum in Epiro, atque Illyrio oppida eorum essent, quorum tunc temporis in potestatem devenissent, redderentur utrinque, quæ bona negotiatoribus, nondum soluto in pugnam dissidio, adempta fuissent.

Uscochi denuò repressi.
MDLXXVI.

QUamvis, composito Turca, maritimos turbines sustulisset, nondum tamen ad quietis stabilitatem profecerat Venetus, cùm fomes quidam, & quotidianæ turbationis causæ Uscochi superessent: & ut illi discretis, variisque prædationibus maria turbaverant, sic à nostris quoque imperatoribus non continuè flagitii pœnas persolvebant. Primùm sub hæc tempora, Sebastiano Venerio Duce, in eos classem intulit Hermolaus Theupolus, cùm illi piraticam rabiem per finitimos Turcas, Venetosque pari crudelitate exercuissent: jamque videbatur ipsum Hydræ receptaculum, & fons Senia arctissima fame casura in dies ad tantæ pervicaciæ internecionem, nisi diligens Maximiliani Cæsaris causa latronum pœnis, satisdationibusque nostros per dilationem tantisper exarmasset. Nec diù apud assuetam latrociniis gentem & jura gentium, & leges sui Principis potuere. Inscendere enim biennio post myoparones suos, & Illyricum subinde prænavigantes primùm Turcici juris Macarscam furtis, facibusque, inde Venetæ ditionis Sicenses, & Almissanos pudendis damnis perculerunt. Etenim cùm Rodulphus sua suc-

ſucceſſione per eos dies nihil præter bonam mentem turbatis rebus, ſeveritatis verò, & modi in ſuos expers imperium attuliſſet, Aloyſio Balbo juſſum, facinus piratarum acerrima obſidione, & quovis genere cladium vindicare. At non eſt morituris neceſſitas, verſa in rabiem fame, inventaque ex aliis latebris inſolenti eruptione in Narentam amnem, ubi navigium Venetum multa, ac pretioſa merce dives per ſcelus raptum eſt, & viginti Turcæ occiſi. Non Senatus ultrà, non Præfectus maris vim extremam differendam cenſuere, conjectantes præcipuum argumentum magni, & implacabilis Turcici motus, ſi, ut aliæ gentis cædes, hæc quoque Amurathi fervido dignitatis ſuæ aſſertori nuntiaretur. Rudolphus igitur, quantò ſummæ belli propior, tantò impenſiùs pro pace niti cœpit. Itaque Carolo Archiduci non jam levem rei circumſpectionem ſoliti moris, ſed finem tàm nocenti malo, ſolidamque vicinorum requiem demandavit. Latrones, perlato certæ mortis ſupplicio, paulùm ficta obedientia ſiluerunt. Sexennio quievere: ac tandem rediit mos crimini ſuus, excurſumque frequenti rapina mare non ſine graviſſimis Turcarum diſpendiis, & querela. Hermolaus igitur Theupolus rursùs claſſi præficitur cum mandatis, ut bellum ad internecionem in perfidos

la-

latrones administraret, eoque necessitatis adigeret altrices impiorum terras, Seniam Fluminis, Vinadolique fauces, ut sua vastitate apud posteros fidem facerent nefarii, & execrandi hospitii. Theupolus, ut jussus erat, per continentis oram ultra, citraque sceleftos nidos igne, ferroque populatur. Serisam etiam, & præsidia castri aggressus loci Præfectum trucidat: turres quondam perfugia latronum solo coæquat, famem intentat, omnia ultimo excidio depressurus: & jam ipsa vis dubios oppresserat, cùm ad nuntium Turcicæ expeditionis circùm Ubizam, quæ ad Seniæ littus protrahenda à Turcis ferebatur, victoria dirempta est. Quippe Senatus reliqui maris tutandi cupidus vincentem Theupolum, & extrema prælii meditantem ad Ascrivium cum classe ablegavit. Non ideo tamen tot cladibus pressi latrociniis diù abstinuere: seu levibus stipendiis, seu prædæ dulcedine permoti, rursùs in furta sua, & in suas naves resiluerunt, & rapaciùs, & latiùs, quàm ante. Nam Pharo, Brachia, & Corcyra nigra insulis expilatis, obvia quæque tùm Christianorum, tùm Turcarum navigia, & merces depopulabantur: & jam labem omnibus portubus incubantem Amurathes in perpetuum volens extinguere, instructo apparatu Seniam cogitabat,

tabat, nisi singulari consilio Marci Venerii Oratoris prospectum esset, ne classis emandaretur jure sancitæ pacis, & obtentu præstandæ in posterum per Venetos maritimæ securitatis. Et severiora quidem remedia temporum, ac pietatis conditio abhorrebat, infessa Pannonia, Mysia, & Liburnia: nam metus incesserat diffluere Turcam odio Austriaci Principis, maximè quia Clissam astu militari rapuerat per Uscochos in nostrorum confiniis, in quibus nihil movere fidei, & quietis ad communem Italiæ tutelam intererat. Profectus tamen in Illyricum Benedictus Maurus est, ut jam auluros populares vicino successu in officio contineret: nam erat animus comprovincialibus juvare Clissenses; sed eos exterruit Maurus hùc, illùc ferens arma, & Uscochos nostris maribus auxilia comportare ausos opportuna classe cohibuit, quæ res Clementem VIII. non mediocriter affecit: sed omnia tentare præstat tuendæ Reipubl. causa, & etiam barbaris servanda sunt sua fœdera.. Cæterùm anniversarii hostes nec ob id suarum artium obliti ad longum tempus sunt. Rovinii namque portum in Histria ingressi nocturna manu mercatorias omnes diripuerunt: cùmque Hermolaus Theupolus sceleratos ad ultionem quaquaversum inquireret, ipse in accuratissimo conatu vitam

fato

fato reliquit ad maximam perfidorum licentiam. Illi metu soluti, quingenti Curictam delati, trecentis, qui facinus jam tum inibi expectabant, junctis, in ipso portu quinque Epirotarum longa navigia, & duas triremes invadunt: Epirotas, infesta sibi nomina, ad unum omnes trucidant, cæteros miserrima clade conficiunt: idem ausuri in Albonam, si per Marini Molini, tunc loci Prætoris, violentiam licuisset: hæsit tamen in Flanona barbaries, occisis incolis, occupatoque castello, ubi probro Venetorum Cæsariana signa extulerunt, extorto etiam per vim ab oppressis oppidanis sacramento fidelitatis. Neque atrocitas hæc per oratorem Ferdinandi Archiducis Josephum Rabatam excusari, aut componi potuit apud Venetos. Concitus per hæc Nicolaus Donatus non modò Seniam, conterminosque tractus, sed etiam ipsum Tergestum acriter insedit, in prædones ubique intentus, erectis duabus munitionibus, qua transitus fœdæ genti patebat. Non tamen animus pervicax ob id cessit, non quidem fiducia virium, sed quia extrema mole bellum pariter liberis, conjugibusque ingrueret, & quia maximè vegeti solent esse impetus pro vita dimicantium. Igitur insuetum iter in Histros per abrupta montium juga, & confragosos plerumque saltus, qui Germaniam disterminant,

in-

ingressi omni genere populationis in provinciam feruntur, vulgus trucidatum, ira, & fames sanguine, & rapinis satiata, annonam ex victoria retulere: & jam omnia circumfusi prædonis famam horruerant, & infestum agris agmen fugiebant vicinæ gentes, cùm Franciscus Cornelius furorem latronum pari motu, reciprocisque damnis continuit in pessimam Austriacorum perniciem, quæ demum populorum miserandis ejulatibus adacta aures Cæsaris Matthiæ, & Ferdinandi allisit, ut incisis mali fibris orbi Christiano medicatum vellent: nec distulit Josephus Rabata in sontes, qui totis fermè viginti quatuor annis res alienas sollicitarant, ultimam supplicii legem: securi enim in prædonum duces, & capita ad cæterorum terrorem severa animadversione detonuit, & ipse infami latronum manu mox inhumaniter trucidandus. Sic nonnihil paci consultum est.

Expeditio septima in piratas.
MDCI.

AT sub hæc non semel ipsi Neapolis, & Siciliæ Proreges conjuncta classe maria ad quæstum fœdarunt: nec dubiè Franciscus Superantius Orator Philippo Regi facinus detulit; sed hujus litteræ suorum damnantis furta magis apud

apud Senatum optimæ voluntatis fuere testes, quàm apud prædatores imperii notæ: proinde majoribus etiam remediis, & navibus Reipubl. sibi prospicere ad repellendam vim placuit. Nec minùs furor Australis hæc nostra littora afflavit quinquennio post: cùm circa Corcyram in nostrorum navigia sæviissent quinque Numidicæ triremes, missus est Augustinus Canalius classis Legatus, qui deliberato rei gerendæ momento cum Sinus Præfecto Francisco Molino ita bipartito excursu in fugaces delatus, ut ultimam hosticarum ad primos appulsus tormentis disjecerit: nec segniùs in primam Lucæ Pisauri puppem effrænis hostis mortem trudebat, dilabentibus aliis, cùm sibi integram victoriam eripi latronum fuga putaret, Legatus incitato remigio fugitivis insistit. Ferebantur in singulis Numidicis præter socios remiges militum C. & XL. Nostris in robore constabat virtus: itaque rates hostiles vel latè conquassatæ sunt, vel alto demersæ, fures aperta strage trucidati. Sic per extrema connixum improbum genus alienum æquor suo sanguine infecit. Dragutes Archipirata Peloponnesiacus Canalii quantumvis saucii manu confossus interiit. Eandem virtutis gloriam brevi post adeptus est Antonius Civranus, qui in Meli portu aggressus piraticam pestem unà cum infa-

mi-

mibus lignis furta latrocinantibus extorsit, & sceleftas Barbarorum animas ad Orcum detrusit.

Interdictum Pontificium in Venetos.
MDCVI.

A Piratico bello ad contentionem ventum est scribendi apparatu, & licentia summam; sed exitu levem. Hoc enim ad pompam inter togatos Principes dissidium, non tàm momento suo, quàm sermonibus populorum æternitati mandatum est. Imminutæ Pontificiæ auctoritatis suspicio Paulum Quintum Burghesium in Venetam Rempublicam concitavit. Ille veluti acerrimus Sacrorum defensor volebat irritum omninò quidquid in Ecclesiasticos viros, eorumque bona decretum esset: nostri majorum suorum statuta, legesque & temporis, & usus firmata privilegiis asserebant; ne subditorum contumeliæ impunes essent; civiumque patrimonia distraherentur. Nihil tamen profectum apud Pontificem: à quo properè in universam Rempublicam districtæ secures: urbe interdictum: indigenæ diris devoti. Patres communi sententiæ Interdicto obstiterunt litteris quocunque locorum suæ ditionis Leonardi Donati Principis nomine transmissis, ut populi in fide perstarent; quibus non ignota Ponti-
ficis.

ficis mens, jusque suum. Res interim eo loco erat; urgentibus hinc inde partibus, ut sine ferro, & incendio, lævissimoque bello componi haud posse videretur.

Tandem Christianorum Principum interventu, ac in primis Gallorum Regis Henrici IV. per Franciscum Jojeusam purpuratum Præsulem hæ Italiæ turbæ, rixæque inter pium Patrem, & charissimos Filios sublatæ sunt.

FINIS LIBRI QUARTI.

JOAN-

JOANNIS BAPTISTÆ
V E R I
CANONICI PATAVINI
RERUM VENETARUM
LIBER QUINTUS.

Bellum Austriacum quartum, Uscochi deleti.
MDCXV.

Ræter efferos nativæ ferociæ spiritus hoc tempore Uscochi Aulico quoque favore procaces animos attollebant. Nec dubium erat, Josephi Rabatæ cædem, ab ipsis manifesto læsæ majestatis crimine commissam, apud Ferdinandum Austriæ Archiducem imputari aperto Venetorum studio. Unde egregii quasi facinoris ministri nostrorum criminationibus inconcussi debacchabantur. Quid igitur mirum, quòd Georgio Danicicchio duce, Hieronymum Marcellum pro maris libertate excubantem inopinata perfidia ad Bescham vinculis gravarint? quòd Antonium Georgium promissa Scrissæ deditione deceptum per summam superbiam angore simul, & minis maceratum Seniæ in ludibrium nationis tra-

traduxerint? quòd Christophorum Venerium in Mandra Pagi insulæ portu cum trireme agentem furtim interceperint, occisi sanguinem circumlatum ex pateris biberint, cor coxerint, ac devorarint? Inhumana hæc cladium series altiùs exasperarat Patrum animos, quàm ut solitis anteà lenitatis, & gratiæ officiis dignæ viderentur immanes belluæ impunè grassantes. Itaque Senatus consulto decernitur conscribi, & comparari exercitus, deligi Duces, & in Archiducales terras impiæ gentis asyla omnem expeditionem conferri. Laurentius Venerius Dalmatiæ Præfectus eligitur, cujus animo cùm altiùs inhærerent tot in Rempublicam injuriæ, & Georgii nex; de ultione sollicitus, adornata classe, Novium oppidum, in quo interceptæ triremis armamenta, magno conatu adoritur; flammis, ferroque expugnat: ac tùm capto Præside, tùm multis ex prædonibus interfectis, furta reposcendo eximium suæ virtutis decus reportat. Subinde ultrò res Venetas cœpit lacessere Volfgangus Tersatii comes facinorosorum antesignanus; & Ferdinandus Venerii factis graviter offensus Venetorum in sua ditione degentium bona, quæ damna resarcirent, jussit occupari: quo exemplo docta Respublica, cui majora detrimenta piratæ intulerant, Archiducalium

lium mercatorum fortunas penes se retinuit. Hæc dum aguntur, Volfgangum propria immanitas, & à majoribus quondam suis possessa Curicta, recensque incensi, direptique Novii casus ad populationes, incursionesque per Istros excitarunt. Aggressus Benedictum Legium castella Tergestinorum, salinasque vastantem: ac proscriptum Petatii Comitis temeritate captum abduxisset, ni Fabius Gallus chiliarca acriter repugnans insequentem tandiù distineret, donec Legius se in tutum reciperet. Verùm ipse ab exundante hostium multitudine oppressus interiit. Hinc victoria animum arrogantiùs erexit, qui, flagitiosissimo quoque in societatem assumpto, cui ob egestatem, & odium Veneti nominis vehemens perfurendi libido esset, in Forum-julium irrupit; & cuncta prosperè adversus inermes egit, ustis, compilatisque provincialibus. Petenti Montemfalconium Franciscus Ericius Provinciæ Præses festinata expeditione objecit legiones, Palma, Utinoque excitas, quæ primis congressibus prædabundum coercuerunt. Præmissus etiam cum delecta manu Pompejus Justinianus Ligur navandæ operæ avidus incultæ oræ citra Natisonem pagos omnes, vicosque occupavit, præter Lucinisium, quod in ea regione futuris rebus magis erat idoneum,

neum, ut ipſo demùm experimento deprehenſum eſt. Cùm itaque utrinque non modica belli contentione diſceptaretur, placuit Senatui Gradiſciæ Styriæ oppidi, quondam ſui juris, obſidio; pollicente Juſtiniano ex ea faciliorem tranſitum in hoſticum ultra Natiſonem. Juſſus opus perficere, tanta celeritate ipſo ſequentis anni menſe Februario oppidum circumdedit aggeribus, & propugnaculis, ut habitatores improvisò concluſi deditionem facturi fuiſſent, ſi Venetæ acies continuò irruiſſent in obſtupefactos, ac perterritos. Sed orta inter armorum Præfectos diſcordia ex invidia, quæ labes in Reipublicæ caſtris ſemper viguit, occaſionem rei benè gerendæ eripuit. Alii criminabantur Juſtinianum, qui alieniſſimo tempore illud inſtituerat obſidium: contendebant alii, fortunam in bellis pendere à prudentia, non à temeritate. Cæterùm, quæ mora interjecta eſt noſtris, ut valdè nocuit, ſic ſummè profuit obſeſſis, quibus opitulatum advolavit Adamus Trautmensdorfius cum expeditis Germanorum agminibus: & Gradiſciam, eique proximam Norejam, nunc Goritiam, impoſitis præſidiis, validiſſimè communivit. Attamen Ferdinandus ad circumſepti oppidi nuntium veritus, ne dilaberetur in obſidentium manus, cœpit per Pontificem, Hiſpanum Regem, & Magnum

gnum Hetruriæ Ducem sequestres, explicare nogotia aut de pace, aut de induciis. Respublica ad utrumque inclinare visa est: quietis tamen amantior malebat ea servari pacta, in quæ pridem suus Orator Hieronymus Superantius Viennæ convenerat cum Matthia Imperatore: Ut scilicet delerentur Uschochorum receptacula: & illis toto mari expulsis, sinum præternavigantibus illibata securitas esset. Verùm quia non pauci apud Archiducem, & in Cæsaris Aula dynastæ prædonibus patrocinabantur, recusantes Seniæ demolitionem; spes omnis quiescendi ab armis evanuit: &, vix mense exacto, latrones ad priora scelera suis è latibulis erupere.

Igitur hoc anno, moderante Rempublicam Joanne Bembo, vindicta potiùs dilata, quàm repressa, gravior ad Gradisciam erupit. Senatus validis primùm armis, concursuque Ducum, & nationum: deinde valido apparatu, instructisque classibus, magnam paravit expeditionem. Ipsos etiam Archiducales armarunt Germanæ, Hispanæque vires tùm terrestres, tùm maritimæ: ut jam nemo ignoraret imminere bellum terra, marique acerrimum.

Quassabat Petrus Barbadicus obsidionalibus tormentis Gradisciam; & emissis peditum copiis, equitumque turmis,

S fini-

finitimos premebat. Porrò, cùm magis ad rapinas, quàm ad pugnas discurrerent, ab erumpente ex insidiis prævalida Uscochorum caterva profligantur. Post hæc rarus concursus: neque ulla cum hostibus per eos dies par dimicatio. Trepidabant milites ex agrestium delectu, quoties ad armorum exercitationem educebantur: gliscebant in castris turbæ ob effrænem Volonum licentiam: & subinde in Ducibus circa belli administrationem dispar consilium oriebatur, atque de dignatione contentio. Certiores de hoc rerum statu Austriaci nocturno impetu Venetas stationes aggressi sunt: & sepultos tenebris ad unum oppressissent, nisi ad ejulantium voces accurrisset Justinianus; qui, spreto vitæ discrimine, per conferta hostium agmina ruens eos repressit, consternatosque, & saucios coegit redire ad suos. Interea, quia nunquam cessabant ab utraque parte bombardarum globi, horum unus ab Gradiscia fortuito ictu prostravit Danielem Antoninum explorantem ex officio obsidionales accessus. Mortui nomen, & virtus beneficio Senatus equestri statua in majori Utini templo condecorata sunt, ut habeant posteri, & cives, quem colant, & imitentur. Horatius Baleonius oppido succedens tentavit per transversa sepimenta actis cuniculis molem portæ præstructam subruere. Inceptum opus non

carvis-

caruisset expetito eventu, si Gallis, quos ad reptandum audacter per ardua munimenti largitio munerum animavit, alia manus ex populari militum grege compacta ausa esset in auxilium procedere ex condicto, & sustinere aggressores. Quare explorata ignavia, quæ Veneto exercitui erat dedecori: atque per idem tempus renovata à Pontificio legato pacis habendæ fiducia, annuit Senatus Barbadico, ut armis desisteret, & Marianum copias traduceret. Tunc aliquibus nostrorum socordiam deridentibus existimatum fuit oppidum obsidione solutum. At cùm primùm venit in Provinciam Antonius Priolus, infensioribus animis bellum instauratum est; accedentibus cum eo universi exercitus imperatore duobus legatis Joanne Baptista Fuscareno, & Francisco Ericio. Mox in belli communi deliberatione decretum, Austriacos proprio exemplo nocturno impetu adoriri. Mittuntur in antelucanam expeditionem peditum quinque millia, & equites mille quingenti. His viribus Camillus Trivisanus levis armaturæ ductor, & Baleonius effusi per hostium castra magnam undique trepidationem incutiunt, capiuntque bina propugnacula, interfectis propugnatoribus: sed ulteriùs progredientibus con-

ſternatione, & cædibus, mora injecta Epirotarum avaritia; quibus adhuc circa prædas intentis jam dies inclinaverat. Properavit ad pugnæ locum Trautmensdorſius, & ſolicitus, quò clamores, ac bellantium ſtrepitus illum vocarent, victoriam noſtris eripuit. Juſtinianus, qui militum rapacitate felicioris fortunæ ſpem abjecerat, ſagaci conſilio receptui canere juſſit, & cum ſuo non adeò imminuto agmine in aperta planitie explicato, hoſtem ad certamen provocavit. Hanc audaciam metuens Trautmensdorſius intra munimenta ſe continuit. Subinde Priolus Gradiſciæ obſidionem vehementiùs urgebat, eòque certior de expugnatione, quò opportuniùs ingruens peſtis cœperat Auſtriacas vires debilitare; & Venetæ acies tum occupato Lucinifio, omnem fermè agrum citra Natiſonem Reipublicæ ſubdiderunt. Ericius Faræ propugnaculum ab hoſte perterrito deſertum occupavit, aliaque finitima loca: Vipulzanum, & Caporetum vi ſubacta recepit, ſtrenuè decertantibus Livio Puppio, & Triviſano. Tolmiſſum Nicolao Gualdo obſtitit, ab arce omni miſſilium genere propugnatum; quorum jaculationes gregarius miles pertimeſcebat. Pontebam frequens emporium Italis, Germaniſque ultro, citroque negotiantibus in duas partes dividit amnis interfluens, & communis pons diſter-

minat Archiduchales, & Venetos agros. Quæ pars Reipublicæ paret, ab Archiducalibus tum fuit hostiliter petita, & usurpata: facinus indignè tulit Fuscarenus, quamobrem coacto agmine in hostes furenti procurrit impetu: oppido eos expulit: & persequutus fugientes usque ad Telminum cuncta sibi obvia diripuit, ac inflammavit. Hoc victoriæ progressu Pontebam Ripublicæ reddidit, divesque opimis spoliis, & gloria præclarus in suas stationes remigravit. Alibi fortuna adversis prospera semper alternans, cum morte ab omnibus complorata Justinianum abripuit: perscrutantem, quo loco Natisoni pontem imponeret, plumbea glans interfecit displosa è tumulo mœnium Norejæ, adversus quam moliebatur irruptionem. Virum magnæ in re bellica famæ publica funeris pompa Senatus extulit: & illius gloriam equestri statua in Sacra divorum Joannis, & Pauli Æde immortalitati commendavit.

Defuncto substituitur Joannes Mediceus: hic statim suscepto munere in Trautmensdorfium, qui, superato Natisone, in Veneta castra parabat insidias, Epiroticum equitatum immisit: at is, conspecto hoste, ratus se imparem sustinendo incursui, retrò ruit, latuitque post loricatos equites: quæ causa fuit,

ut omnes metu correpti fugam capesserent, peditibusque ponè sequentibus incuterent trepidationem. Magna ea die clades nostris fuisset illata, nisi Mediceus opportunè periclitantibus præstò fuisset; cùm expeditorum manipulis obvius fugientes sustinuit, sicque repressit insectantes, ut sua præsentia, & viribus audaciores facti in terga persequentium se verterent, cogerentque Trautmensdorfium cedere, & in stativa redire. Cæterùm hæc belli flamma, quæ primùm sparsa per Carinthiam, & Forum-julium pluribus in locis flagrans reluxit: mox effusa in Istriam, Dalmatiamque videbatur uno repentè incendio omnia consumptura. Ideò non levem illius restinguendæ sollcitudinem attulit Reipublicæ; propterea, ne latiùs serperet, jussus est Marcus Lauretanus in Istriam properare. Ut accessit, continuò in Austriacos, & Uscochos per maritimas oras populabundus castra movit: & quæ damna Veneti incolæ acceperant, abundè compensavit Tergestini agri, atque salinarum vastatio: neque his contentus, per hosticum arma circumtulit, & Antignanum ex Pisini comitatu subduxit, interceptoque Galignano, Zemino terrorem injecit solo victoris conspectu. Sub idem tempus navigavit in Dalmatiam Nicolaus Donatus, qui eodem vindictæ, armorumque fremitu Moschenizzam, & Scris-

siam

ſiam ad Fumii ripas eripuit hoſti: cujus quoque audito acceſſu, ad rapinas in continenti expoſitis claſſiariis prædanti fuit obvius: &, conſerta manu, victor oblata ſpolia in fugam acto extorſit. Scriſſiam infame latronum latibulum Joannes Jacobus Zannius totius claſſis Navarchus intempeſta nocte validè impetitum, pulſatumque crebris tormentorum ictibus, ſpontè deditum recepit, incaſſum repugnante Scricchio Uſchocho, qui oppido præerat. Hujus ſceleſti hominis caput accolæ Zannio attulerunt, à quo benignè accepti libertate donantur, præter perditiſſimæ gentis aſſeclas ad unum decollatos. Trautmenſdorfius ad Scriſſiæ caſum ſpe tardior comparuit, quam ut debellatam illicò Zannius ſolo æquari mandavit: ille omne odium in oppugnantes Zeminium Piſinii refudit; uberemque Poleſanæ planitiem, qua potuit, vi, & injuria diripuit, ac diſſipavit. Pejora cogitantem retraxit in Carnos noſtrorum incurſio: at ſuorum facinorum ſucceſſorem reliquit Andream Ferlitichium, Uſcochæ gentis, & peſſimum prædatoriæ artis magiſtrum. Hic in portu Sylvarum appellato ſex armatas celoces, & biremem furtim aggreſſus oppreſſit crudeliter, & cum ſuis captam prædam diſpertitus eſt. Per eos dies Aloyſius Geor-

gius postquam in nemore illius tractus constructum propugnaculum subegerat, ampla quoque spolia retulit ab Vermii expugnatione. Non minùs abundè ditescunt nautici milites Justi Antonii Bellenii, quibus, data discurrendi licentia per hostiles terras, in præmium expugnatæ Duini oppidi turris, ingens prædandi occasio se obtulit Tergestum usque. Atque ita, ut plurimùm latrocinii magis, quàm belli modo tunc pugnabatur.

Hæc intra biennium gesta: sequens annus ex intemperie cœli gravis, ac propè pestilens insanabili quadam pernicie diminuit exercitum. Ducum aliquot in Istria vel mors absumpsit, vel morbus à castris submovit.

Ægrotanti Priolo suffectus est Antonius Landus: & hoc imperante, auxere Venetas copias quatuor Batavorum millia, quos Comes Ernestus Nassavius ad Reipublicæ stipendia traduxerat. His viribus, ineunte Junio, nostris transeuntibus in Carnos nullus fuit obex à principio: in progressu Franciscus Strasoldus Gradisciæ Præfectus cum peditum cohortibus, equitumque turmis, non contemnendis, vadato Natisone, se opposuit. Acies hinc inde, minantibus armis, videbantur pugnam exposcere: sed non ultra processum; cùm hostiles præ timore pedem referrent; nullo igitur obsistente, Venetis patuit via ad concutienda faciliùs

Au-

Auſtriaca propugnacula. His demoliendis excubabat Medicei cura, ut Gradiſciam militaribus operibus circumdatam ad anguſtias redigeret: obſidere vias, intercludere commeatus, & in ipſis Norejæ campis locare caſtra. Verùm ob hanc cauſam Natiſonem tranſmittere cogitanti denuò obſtant Auſtriaci: in utraque fluminis ripa fuit acerrimè dimicatum, nutante plerunque fortuna inter varios armorum exitus. E ſuperiore loco Stellæ munimenti præſidium acriùs repugnabat: idcircò in ſpem illius potiundi duo Comites Gualdus, & Montius ſuſceptæ curæ magnoperè incubuere, ut ſcilicet præſidiarios, niſi aliò diverterent, ſaltem ad ſua tuenda diſtinerent.

Nocturno itaque, tacitoque acceſſu alter Gradiſciæ portam arietans, affixo pyloclaſtro; alter armata manu in Stellæ munitiones irrumpens, terrore maximo replerunt præſidia: utrumque tamen ſperatus fruſtratur eventus; dum nox obſcuriſſima remoratur milites ferendæ opi deſtinatos. Auſtriaci, hoc explorato conſilio, attentiùs circa ejus propugnaculi cuſtodiam vigilarunt: cujus ſitus parùm diſtans ab Gradiſcia in adverſo Natiſonis litore introducendis commeatibus erat percommodus, atque ob montium anfractus uſque immunis ab inſidiantibus. Aliud etiam Rubiæ tutamen Trautmenſdorfius

 dili-

diligentissimè observabat: quod expugnatu difficile Mediceus tamen obsidione sepsit. Batavi longo circuitu per Carnos in Nerojæ planitiem traducti & firmissimum propugnaculum, & acrem Ducis industriam assiduis impressionibus diu fatigarunt: tandem insilientes in muros, Trautmensdorfium portæ munimentum præstruentem castrensis tormenti ictu sustulerunt. Maradius occisi successor, & vindex, recensito non modicarum virium exercitu, haud veritus tranare flumen sub auroram Venetas turbavit stationes. Intempestivus insultus adeò exterruit confusos, ut nullus esset, qui constanti animo vim repelleret. Tribunorum virtus ignominiosæ fugæ turpitudinem delevit; & cohibuit cum paucis audentioribus per castra insolentissimè furentes. Multi in hac dimicatione cecidere: ex nostris non obscuri nominis Marcus Antonius Manzanus, Petrus Avogadrus, Leonardus Gualdus equitum Præfecti. Arcta interea obsidione premebatur Gradiscia; etsi omni arte, & ingenio allaborabant Austriaci, ne obsessis annona deficeret, quam excavatis arborum truncis in usum lintrium aliquando submittebant. Hæc, quæ furtim; & alia, quæ nonnunquam importabantur subsidia, nostri, ut arriperent, hostes, ut inferrent; hi propugnando, illi expugnando,

do, Natisonis ripas, & aquas multo sanguine fœdarunt. Non ea porrò ubique solertia, & vigilantia; quamvis extructi in amnis alveo detinerent implicitos lintres, ratesque, ne opitulatum accederent: quinimò aliquando aliqua inferret audentiùs promptum ad difficiliora Principis Valstaini ingenium. Sub oculis Venetorum Ducum aperto sibi per convalles montium itinere obsessis frequens auxilio erat. Horatiùs Baleonius pari fortitudine ad illos obstruendos aditus cum sexcentis peditibus in eas angustias penetravit. At iniquam expertus fortunam, quasi magno conatui invideret susceptæ expeditionis, ne forti viro res secunda obtingeret, dum strenuè dimicat, à Valstaino interficitur. Hujus ingenti spiritu, & militari disciplina clarissimi Ducis famam Senatus posteritati commendatam voluit, ornavitque honorifico tumulo in augusto Geminorum Templo. Pugnæ superstites non inertes, neque incruenti Baleonii necem ulti sunt; cum, obseptis Valstaino, & Maradio itineribus, ad extrema quæque, suadente fame, Gradisciam redegissent, ut citissimæ deditionis spem obsidentibus non demeret.

Hispana expeditiones terra, marique coercita.
MDCXVII.

NE bellum ullo loco Reipublicæ deesset, Petrus Toletanus Mediolani Gubernator, & Petrus Gironus Ossunæ Dux, Regni Neapolitani Prorex: ambo nomine, atque odio pares in Venetos omni conatu statuerunt hos avertere ab impressionibus in Archiducales terras, ut plures in partes distracti ad injurias propulsandas minùs valerent. Primùm igitur Toletanus ab Insubribus erumpens armatus, Cremensis agri pagos, vicos, tectaque incendiis, direptionibusque barbarum in modum attrivit, & compilavit. Senatus furenti occurrere jussit Hieronymum Cornelium: hic manu, & ingenio celer collegit ex præsidiis selectiores ad vim arcendam: quibus in hostem suo exemplo incitatis, ejus incursiones cohibuit, ac propulsavit; ut in posterum à vexandis confiniis abstinuerit. Toletani temeritas tota in populationibus coercita fuit, & obstricta conditionibus Pacis superiori anno initæ in Astensi conventu.

Præterea multiplex à mari terror ingruit nuntio præpotentis classis Adriaticum obsidentis. Ossunæ Dux prosperis Venetorum successibus invidebat: & po-

potissimùm, quòd, penè desperata Gradisciæ propugnatione, non dubitabant Austriaci, quin illa brevi deditionem faceret. Hinc ille concordiæ, & quietis osor submissis copiis impulerat Toletanum ad arma in Cremenses: atque ex se constituerat, parata classe, Adriatici maris jura Reipublicæ evertere. Vocat igitur Uscochos, quibus impensè patrocinabatur, ut consuetis rapinis Venetas navigationes turbarent; & aliquod in Istria oppidum caperent, ex quo tutò paterent in obsessam urbem commeatus. In hunc finem è Brundusino portu bis sena magnæ molis navigia emittit, quæ ductu Francisci Riberæ lacesserent Venetos, quos Adriaci Sinus usurpatores appellabat. Patres se cuique fortunæ committere assueti, percepto perfidæ classis transitu in sua maria, illicò imperant Justo Antonio Bellenio Navarcho, ut instructo nautico apparatu in illa contendat cum Laurentio Venerio navium Præfecto. Unà egressi ea alacritate, qua militares animi studio pugnæ incenduntur, è Phariæ portu, qui nunc Lesinæ dicitur, non procul Curzola, olim Corcyra Melena, infestæ Ossunæ classi occurrunt, & ad eam oppugnandam conatu maximo contendunt. At Ribera, cognito periculo, cui patebat, subita fuga mare transgressus, Brundusium repetit. Ille in portu abditus, &

ab

ab arce missilibus protectus. Venerium, qui fugientem erat insequutus, diu ludificatus est provocantem ad certamen. Ergo frustrà classiarii bombardarum, tubarumque clangoribus, & lituorum stridore, intermistis vocibus, conclamantes, sublatis anchoris digrediuntur, & excursione facta per totam Apuliæ oram, ubique metus, terroresque inferendo, se Phariæ restituunt. Ossuna rei gestæ nuntio majori concitatus rabie, addit licentiæ scelus, & aliud scriptis molitur bellum, quo Rempublicam expellat de sinus Adriaci dominio. Acuit legulejorum calamos, & commentitiis rationibus probare nititur, nullum esse Venetis præsumpti maris dominium: propterea liberum cuique ejus navigandi arbitrium. Hæc mendacia literis exarata evulgat, provocatque Principes ad commune commercium. Verùm quia nemini erat ignotum, quod omnis vetustas acceperat, Adriaci pelagi imperium à majoribus sanguine partum proprio, inconcussoque jure ad Venetos pertinere, insani hominis irritamenta deriserunt. Ad Turcas conversus hos muneribus, & complurium mancipiorum donatione tentavit allicere, ut in Cretam, facerent irruptiones. Porrò & Barbari, quos ille barbarie vincebat, indignum scelus abhorrentes responderunt, se potiùs auxiliaturos Reipublicæ adversus commu-

munem hostem, qui Uscochæ gentis pernicitate, & fraudibus toto mari exturbabat commeantes. Repulsus ab omnibus, obstinatusque ad parendum regiis præceptis, noluit ab injuriis discedere: quin secretioribus mandatis prætexebat suum odium in Venetos quasi hostes omnium pessimos, uti jactabat, erga Hispanos. Interim nec mora, nec requies irato: citissimè instaurat classem una de viginti triremibus regendam Petri Leivæ imperio Ribera comite; utrique injungit, ut, forte per omnia tentata, Polam in Istria occupatam munirent. Hoc jussu educta Brundusio vagatur aliquandiu circa Dalmatiæ portus, ac tandem in conspectum Phariæ iterùm se dat; & certior facta ab actuariis, Venetam ibidem contineri numero exiguam, & ob reflatum non erupturam; Leivam, & Riberam reddit insolentiores. Ideò nostros ad eruptionem, & ad pugnam audaciùs evocabant; at hi, nulla obsecundante aura, inclusi fauces portus binis septiremibus armarunt, majoraque dispofuere tormenta in utrumque latus: mox frequenter acclamatum est à classiariis, ut illi propiùs accederent, statimque in eos patrio fastu turgidos longè jaculati missilia terrorem inferunt, & formidinem: unde repressa temeritate coerciti canunt receptui, & sub vesperam Brundusium versus iterùm diri-

dirigunt proras. Casu accidit revertentibus, cujusdam navis occursus, quam piratarum more capiunt, & diripiunt. Hoc uno suorum facinorum testimonio Proregem Leivæ succensum, quòd nullum à Venetis oris municipium pugnando abduxisset, placabilem sibi effecerunt. Hæc ubi nuntiata sunt, Patres minimè rerum suarum obliti decernunt augere classem, cujus administratio foret penès Jacobum Zannium, Cretæ gubernacula tunc temporis moderantem: eidem mandatur, ut, confestim abductis ab insula decem triremibus, Phariam contendat, iisque totidem adjungat ex urbe transmissas, & reliquas addat à Bellenio receptas. Sic ex duabus classibus unam componat, unius ac triginta triremium numero, præter septiremes sex, bisque septem magna navigia, ac multas liburnicas. Cum hoc apparatu egressus de portu lustret omnes Adriacos recessus, percurrat Istriæ, Dalmatiæque littora, cunctaque agat, ne illi, qui Veneti maris ambiret, & affectaret dominationem, ullo in loco damna inferre liceat. Zannius dum sua in statione ex Senatus decreto nauticam instruit expeditionem, nihilo negligentior Ossuna Siponti suam adornabat classem, quam cùm Octavius Aragoniæ Dux septemdecim Ligusticis auxisset triremibus, injecta est nostris de Regio consensu suspicio.

cio. In hostica numerabantur triremes triginta tres, duo de viginti gauli, & pauca minora navigia. Illius ducendæ cura demandata erat Aragonio, quem sequebantur Leiva, & Ribera. Prætervectus Epidauri ostia, Hispanis amica, quia Venetis infensa, Phariam adnavigat: Stans in anchoris ante insulæ portum videbatur promptus ad pugnam, quam nostri non detrectabant: erat enim in omnibus idem animorum vigor, & conserendæ manus par cupiditas. At fortuna jam solita invidere prosperis Reipublicæ rebus, eos continuit occlusos, invalescente improvisò adversa ventorum vi. Venerius tamen impavidus, & longioris moræ pertæsus sibi portus ostium vel intempestivè aperuit: navibusque ad tormenti ictum in aciem explicatis, classicum cecinit. Sed hostes spem provocantis deludunt: ac si magis ad virium suarum ostentationem, quàm ut pugnæ aleam subirent, illuc usque progressi essent: sublatis enim repentè anchoris, altum tenuere è conspectu submoti. Verumtamen, ut docuit eventus, hæc fuga non fuit, sed voluntarius recessus propter certam divitis prædæ fiduciam. Occultarunt se sub scopulosis veteris Tragurii latebris: è quibus mox furtim erumpentes triremes, duas numero, quæ oneri ferendo, non prælio committendo aptæ convectabant ad

Ve-

Venetos venales ab Syria merces, interceperunt, simul cum una ex septem ad onerariarum custodiam destinatis, ductore Antonio Civrano: reliquæ intuitæ eminùs piraticæ classis fraudes cum viatoribus in proxima littora remigrarunt. Hispani Duces opima præda potiti, ac si debellassent, lætabundi Brundusium, inde Neapolim, remis, velisque contendentes Proregi captas triremes, & spolia in triumphi speciem obtulere. Sub idem tempus quidam rumor, at incerto auctore, dispersus, increbrescebat de prospero conflictu Venetæ classis cum Hispana: propterea universa urbs in lætitiam effusa, festis ignibus, hilarique voce sua gaudia testabatur. Senatus verò, qui certiores nuntios expectabat, ægrè vulgus à contumelia, & impetu in Alphonsum Quevam Regium Oratorem compescuit. Denique, re comperta, nullum commissum certamen, at liberum Hispanorum cursum per Venetum mare; rapta navigia, factasque prædas, & inter pretiosiora computari onerarias triremes. Mutantur gaudia mœroribus: accusantur socordiæ Navarchi; neque excusationes admittuntur, nunquam potuisse cum hostibus aperto marte congredi: contraria semper ventorum, tempestatumque sævitiæ: clausos, detentos, neque se liberos unquam pugnam inire cum recusantibus, aut dimicare cum fugien-

gientibus more piratarum in loca tuta. Querebantur de mercium jactura negotiatores, poscebantque incuriæ coram judice Civranum. Qui rem sedula perquisitione decernat, Petrus Foscarenus Senatus consulto deligitur: qui subitò profectus in provinciam, accurata indagine perscrutatur, quo modo postulatus reus se gesserit: reversus retulit, nullum in Civrano comperiri negligentiæ, aut inertiæ crimen: sed, quod acciderat, imputandum inevitabili fortunæ fato. Cæterùm summè anxia Respublica, ne tàm numerosa hostium classe finitimæ urbi oræ Metamauci, & Clodiæ trepidarent: vel maritima Polæ, & Parentii oppida illius paterent insultui; omnia Joannis Garzonii, & Francisci Mauroceni sedulitate munienda, atque armanda præsidiis curavit. Acceptam insuper injuriam acri ultione flagrans reponere aliarum triremium paravit subsidia: &, amoto Zannio, quem æquè animi, corporisque urgebant angustiæ, rei navalis administrationi præfecit Laurentium Venerium; naviumque regimini Maurocenum. Utrique tandem imperat cuncta agere, & audere, quæ Veneta arma, deleta socordiæ nota, si qua inusta foret; in pristinum decus assererent. Delecti Duces conjunctis animis, auctisque viribus, & immensæ magnitudinis navi, quæ Gaulus Balbi ab inventore

tore nominabatur, per Adriaticum huc, illuc volitantes in medio habuere obvios hostes, qui, ducente Ribera, Siponto venerant cum quindecim rostratis navigiis. Nostri eo læti conspectu, subitis bombardarum tonitrubus Riberam ad concertandum extimulant: at ille in sua statione immotus præstolabatur tacitus provocantium accessum: ac proinde factum est, ut in quasdam, quæ audacissimè præcesserant, naves, ea omnis generis missilia jacularentur; ut una, vel altera fœdè lacerata retrocedendo reliquas pavore, & metu compleret: eoque deformi aspectu territa classis formidaret hostilem incursum. Venerius, qui nihil indignius sibi ferendum putavit, quàm à suis deseri, conscendit liburnicam, & classiarios hortatur deponere metum, fiduciam induere, & unà secum ad victoriam properare. Nunquam tamen potuit confusos rursum componere: idcircò, reluctantibus cæteris se præeuntem sequi per incerta bellorum eventa, ipse cum suis perpeti nocte coram hostibus stetit, & pulsatos assiduo tormentorum fragore consternavit: cùmque postero die in eorum navigia collimasset è septiremibus grandiores machinas, ab harum gravi percussu satis apparuit, contusis, fractisque nullam aliam spem salutis subesse, quàm fugæ. Hanc igitur expansis velis Brundusium versus

pa-

parantes ille, conscenso Balbi gaulo, datoque septiremibus remulco, quanta potuit celeritate persequitur. At quæ vis fati! quo momento fugientium tergo imminet eos apprehendere, & infligere temeritatis pœnas sibi arrogantibus Veneti sinus imperium; repens turbo, & fretum insanis fluctibus horridum intercessit. Itaque in ea maris, cœlique turba timens naufragium iniquo fato obsecundare coactus est, & se credere tempestati. Hujus jactatus, atque agitatus injuriis,tandem in Sanctæ Crucis stationem cum sua classe appulit haud longè ab Epidauro. Eadem ventorum, pontique procella in Dalmatiæ scopulos impegit naves, triremesque, quæ metu concussæ ab hostium conflictu se subtraxerant: ex istis quinque fretum absorbuit: atque adeò ignominiæ labem abluerunt aquæ: gloriæ loco, quam virtus patriæ debuit.

Gradiscia obsidione liberata. Pax. MDCXVIII.

Postquam Venerius inimicas classes cladis imminenti periculo deterritas toto Adriatico expulit; hoc solum deerat Reipublicæ bonum, ut Gradiscia expugnata, & Uscochis exturbatis, optata pace frueretur. Oppidum ad rerum omnium angustias compulsum,

clauso

clauso flumine, intercluso aggeribus agro, validisque custodiis impedito commeantium accessu, deditionem propediem facturum videbatur. Cæterùm ne veniret in potestatem, à magnis concordiæ arbitris Ludovico Galliarum Rege XIII. & Carolo Allobrogum Duce impetravit. Repentinus nuntius de Pace inter Venetos, & Austriacos firmata has retulit præcipuas conditiones: Suum cuique reddendum: Uscochorum infame nomen, & exercitium penitùs terra, marique exterminandum: myoparones comburendos: omnia insuper latronum effugia, & latibula demolienda. Attamen cùm nulla facta fuerit mentio de captivarum navium, triremiumque cum mercibus restitutione, Senatus his, quæ gesserant, se inconsulto, duo Legati, Octavianus Bonus, & Vicentius Gussonius, assentiri noluit: quinimò Parisios festinare jussit Simonem Contarenum, qui utrique publico decreto diem diceret ob neglectum mandatum. Præsentissima tamen Regis officia purgarunt Legatos; asserentes triremium negotium prorsus alienum esse à rebus cùm Ferdinando Archiduce componendis. Idcircò, quæ acta fuerant, sequutus est optimi Senatus lubens assensus: quo se non tàm vacuum gloria æstimavit, ut post compressos latrones, & armis extortam maris securitatem inane Archi-

chi-

chiduci oppidum, ceu virtutis ſuæ præmium mallet, quàm ſinceram famæ laudem, & deſideratæ quietis ſecuritatem: Sic adeptus, quæ magis è publica viſa ſunt, ex decoro Senatus conſervandæ tranquillitatis amantiſſimus in Curictam Dalmatiæ inſulam ſuos conquiſitores miſit Antonium Priolum, & Hieronymum Juſtinianum, ut cum Carolo Arcacio, & Joanne Jacobo Edilingo Ferdinandi miniſtris ratum haberent, quod Pariſiis XV. kalend. Octobris conventum fuerat de Pace. Hanc Reſpublica per integrum fermè quadriennium graviſſimo bello agitata magna ſua gloria obtinuit; extincta Uſcochæ perfidæ gentis memoria.

Conjurationes in Rempublicam detectæ, & punitæ.

SOrs Venetæ Reipublicæ proſpera ob firmatam Pacem Toletano, & Oſſunæ nunciata ità eorum animos exaſperavit, ut hoſtilia molirentur, & moliendo profiterentur ſuum implacabile odium, vel in mutuæ concordiæ gratia, vel in communis utilitatis beneficio. Vaſtus utriuſque animus, & audax in Venetarum rerum perniciem, excidiumque conſpiravit. Uterque hoc maximè cupiebat clandeſtinis dolis aſſequi quod huc uſque aperta vi nequiverat. Hi ergo inſi-

insidiarum molitores conveniunt stipendiariorum fidelitatem tentare ; oppugnare municipia ; & ipsos quoque urbanos lares inquietare , convellere . Toletanus jam egerat cum Joanne Bernardo Gallici peditatus Chiliarcha, in Cremensi præsidio de arce prodenda , & militum plurimos amplis promissis corruperat . Aderat facinori præstituta dies ; & adjutrices turmæ proditoria signa expectantes Laude Pompeja morabantur . At Superis placuit, ut quidam è sociis exosi scelus hoc ad portas deprehensum proderent. Consurgit igitur in perduelles Magistratus ; Bernardus capitur , & non pauci cum eo infamis flagitii participes . Omnes convicti proditionis crimine , fractis laqueo cervicibus, de ferali trabe pependerunt . Sic ab imminenti periculo Crema servata , & spes Toletanæ machinationis concisa.

Per id tempus etiam Ossunæ naves Adriaticum hostiliter pererrabant , latitantes aliquandiù post Jaderæ scopulos nuntium , qui eas ad occupandam Fossam Clodiam vocaret , expectabant . Diem , & modum ejus adoriendæ Alexander Spinosa Romanus gubernator præfinierat . Actum est tamen , favente fortuna, ut priùs quàm fraudes maturescerent , & à perfido proditore urbs traderetur , qua in potestatem redacta , para-

ra-

rata erat in Veneta stagna irruptio, scelesta machinatio pateret indiciis. Proditionis hujus compertus reus strangulatur, inversoque capite furcæ appenditur. Hic ignominiosus periit; & hostes dejecti cum opprobrio in suas stationes redierunt. Nihilominùs à struendis insidiis nunquam quievit Ossunæ adversus Rempublicam livor, & odium, cui facilè par erat invidentia Alphonsi Quevæ Regii Oratoris ægrè ferentis secundos illius successus. Dum igitur Veneti foris Gradisciæ obsidioni attentissimè incumbebant, illi domi, & in patrias eorundem sedes sceleratas machinantur conspirationes: & hoc execrandum nefas per milites, qui Reipublicæ stipendia merebant. Queva in primis circumiens publica diversoria, Battavos adhuc pestis suspectos à Venetis signis abducere conabatur, majori spe lucri: & alios ex conductis amplis pollicitationibus sibi obnoxios, fidosque facere. Hæc omnia clanculùm cum hominibus facinorosis, quos ad perturbandam Rempublicam & insana rabies, & vasta rapinarum fiducia stimulabant. Inter hæc Neapolim appulit insignis pirata, natione Gallus, nomine Jacobus Petrus, Ossunæ maximè charus, tanquam aptissimus ad omne scelus minister. Habito de proditione consilio; ut hoc regerent, causas effingunt inter se odii, &

inimicitiæ graviſſimas : alter indignatione plenus Neapoli diſcedit : alter furore percitus illius uxorem Meſſanæ detinet in cuſtodia. Jacobus Romam profectus ſe valdè cupidum merendi apud Rempublicam in re maritima Veneto Oratori Simoni Contareno prodit : qui tamen, quoniam de ingenio, & fide hominis dubitabatur, cujus conſobrinus Tazzii dominus apud Oſſunam militabat ; cautè ſua differebat officia. Vicit tandem procraſtinantem Galli legati optimum de Jacobo teſtimonium non minùs, quàm per eos dies ſumma ducum, militumque penuria. Dimiſſus Venetias cum Lengado ſocio in machinis incendiariis expertiſſimo; & duabus navibus conductis, ſtipendium meruit ducentorum aureorum in ſingulos menſes. Hujus adventum prævertit Nicolaus Rinaldus Tarviſinus Quevæ inter conſpiratores acceptiſſimus, confictis literis, & Oſſunæ manu obſignatis, quæ viri militarem peritiam, ac vota Proregis ejus reditum flagrantiſſimè deſignantis repræſentabant. Quamobrem, ubi in conſpectum ſe dedit, eò gratior Patribus fuit, quò importuniſſimo hoſti ex animo inſenſior viſus eſt : quotidie cum plurimis differendo vel de perdenda Hiſpanorum claſſe, vel de occupandis eorum arcibus in Apulia. Interdum (donec deteſtabile facinus erumperet) ſtipatus facinoroſa caterva, quam ma-

xima

xima parte conflabant Burgundiones, & Galli, totam circuibat civitatem; publica, privataque ædificia; insularum, pontium, canaliumque situs, structuras, & metas diligentissimè observabat: cùmque omnia sibi apparerent admiratione digna, palàm extollebat Reipublicæ majestatem, & urbis magnificentiam. Hisce dolis insidiarum tempori obsequebatur: nocturni cœtus agebantur in secretioribus Quevæ conclavibus: ibi conveniebant conspirantium capita: & crebris subinde tabellariis admonebant Ossunam, ut paratam classem in Adriaticum immitteret; cùm in promptu esset, quod exitu facillimum pollicebatur commilitonum fides, dispositis concubia nocte per universam urbem oppugnationibus. Armamentarium incendere, ærarium subruere, interscindere pontes, igni præcipua loca absumere, auxiliorum impedire commercia, ex optimatibus ditissimos, & nobilissimos quosque interficere, domos, & divites officinas occultis characteribus signatas rapere, expilare, omnia denique passim ita miscere, atque confundere, ac si offusa Venetæ urbi sempiterna nox instaret. Hæ machinæ vigilantibus curis pessimos homines exercebant, quorum plures quotidie Marcianam turrim conscendentes;

ut, quò latiùs patebat in mare prospectus, eò citiùs adventum nautici apparatus specularentur; certiores facti opere complerent nefarium scelus. Ducebat classem vir Anglus cognomento Haillot aliquot magnis navibus adornatam; quæ jussa consistere ad anchoras in Fori-julii sinubus, opportuno adesset subsidio conjuratis; & compluribus parvis biremibus, lintribusque, quorum agilis esset excursus per æstuaria, & euripos; explorata pridem aquarum altitudine à Jacobo, qui cum suis satellitibus ocreatus quotidie incedebat, veluti propediem in expeditionem iturus. Dum hæc perfida consilia alto silentio premuntur, una totius urbis erupit vox, utique cœlitùs emissa, Ducis Ossunæ classem partim captam à piratis, partim naufragio dispersam, quæ furtim in Adriaticum descenderat. Dissitus rumor solicitos habuit conspirantes, monuitque Patres sufficere Laurentio Venerio Petrum Barbadicum cum mandatis, ut illicò navigaret: atque inter primores classiarios recenseret Jacobum Petrum, Lendagum, & alios, quos ille secum vellet conducere: qui verò remanebant ex conjuratis, in autumnum suos opprimendæ civitatis conatus distulerunt. Sed interim contigit, ut ex eo numero duo Gabriel Montecassinus, & Balthassar Juvenus nobiles Galli sceleris atrocitate commoti, in-

fandæ-

fandæque societatis commercia detestati, totam conspirationis seriem Decem-viris palam facerent. Statim per nota symbola, tesserasque in hospitiis, tabernis, domiciliis, & meritoriis, omni loco, & cura perquisiti, & inventi proditores in vincula conjiciuntur. Constituta de perduellibus quæstione, alii in carceribus laqueo præfocantur: alii publico suspendio plectuntur cum Rinaldo tanti criminis antesignano. Multi arrepta fuga properarunt vel Neapolim ad Proregem, vel Mediolanum ad Gubernatorem: ad quem & Queva tumultuantis vulgi metuens lapidationem. Eodem die, expeditis myoparonibus, nuntiatur Barbadico, ut de Jacobo Lengado, cæterisque nominatis perfidi ausus consortibus, surdus ad cujuscunque preces, & querelas, hoc sumat supplicium: omnes singulis culeis inclusos, consutosque in mare jubeat præcipitari, & demergi. Extinctis in hunc modum, fugatisque publicæ libertatis hostibus, Deo servatori, ac vindici supplices gratias egit Senatus, & universa Civitas à cædibus, incendiis, rapinis, ac ab omni inusitato prorsùs, ac tristissimo genere calamitatis divinitùs defensa, & liberata. Verùm Ossuna neque hoc suæ temeritatis infelici successu deterritus conceptum in Venetos odium concoxit.

Altera classe Adriaticum infestum reddidit latrociniis: & maximè per extorres Viscochos; horumque omnium sceleltissimum Andream Ferlitichium. In maris perturbatores, qui piraticam facientes Venetas naves prædabantur, insurrexit Barbadicus quadraginta ingentibus navigiis, ac totidem octo supra triremibus, hostesque in mare Inferum compulit, depressis, captisque aliquot eorum navibus. Decollatur Ferlitichius; exhibetur negotiatoribus commeandi securitas: atque per eos dies jussu Regis ex Adriatico Sinu hostilis classis submovetur; & onerariæ triremes ab Aragonio surreptæ restituuntur cum mercibus, plurimùm tamen ob avaritiam diminutis. Accessit etiam ad pacis complementum Ossunæ reditus in Hispaniam; qui affectati Neapolitani Regni insimulatus, & de læsæ Majestatis crimine condemnatus in vinculis miserrimè objit. Ex hoc pervicaci, & quietis nescio viro capiat documentum, quicunque insatiabili animo majora, quàm pro sua fortuna pari dementia temerè aggreditur.

Vallis Tellinæ tumultus exorti, & compressi.
MDCXXII.

VAllis Tellina Rhætis, qui hodie Grisones dicuntur, cum Bormii, & Clavennæ Comitatibus parebat. Hanc

Addua

Addua fluvius erumpens ab Alpibus alluit; & è Lario lacu, quo excipitur, emissus inter utramque dominationem Mediolanensem, ac Venetam decurrit in Padum. Superiori tempestate duabus agitata factionibus: altera Catholica, quam tuebatur Rhodulphus Planta vir nobilis, & potens: altera Hæretica, cui adhærebat Hercules Saliceus homo turbidus, & audax, apertis inquietabatur dissidiis. Sibi invicem adversantes Planta, & Saliceus primas tenere contendebant in ferendis rogationibus, designandisque Magistratibus. Cùm igitur uterque auctoritate polleret, trahebat in diversa studia populares; propterea gravissimæ exarserunt contentiones: alii seorsum euntes in alios, discordantes Religione, à verborum jurgiis ad armorum strepitus processerunt. Ruebant Catholici in Hæreticos, & hi mutuam vicem reponentes civili quodam certamine totam Vallem cædibus, atque incendiis fœdabant.

Præsentes adauxit calamitates Jacobus Robustellus, qui Vallis populis suasit nunc adesse tempus, quo se Rhætica servitute exuerent, facta Hispanis deditione. Sic illi, eo hujus facinoris molitore impellente, in fidem, ac tutelam recepti, fortique manu adjuti à Feriæ Duce Mediolani Gubernatore Rhætos inopinato invadunt, & vires suas hostiliter

liter ostentat. Qui contrà furentis ultionis ardore perciti omnia ferro, flammisque vastant, ac populantur maximo incolarum terrore, & luctu promiscuè in omnem sexum bacchantes: atque tanta utrinque occisione, ut visus sit Addua sanguine magis, quàm fluctibus redundasse. Per hæc Rhæti conantes reducere ad pristina obsequia rebelles vocarunt Helvetios in auxilium; & externam Gallorum, Venetorumque opem implorarunt. Missis legationibus ad Rempublicam exponebant illud esse Hispanarum arcanum: quòd retenta Valle Tellina, quæ se voluntati eorum, atque imperio tradiderat, Germanicas Austriacæ Domus ditiones conjungere cum Insubrum dominatu; & clausis Alpibus, obsessisque fluviorum ostiis, arcere ab externis auxiliis Italos Principes, eosque cogere in suam clientelam: & hoc esse præcipuum Hispanæ cupiditatis votum. Igitur celeri, ac opportuno remedio occurrendum erat huic certò discrimini, antequam in omnium perniciem se verteret suspectæ gentis machinatio. Quare his rationibus, & præsenti periculo deterriti Helvetii: metuque non contemnendæ suspicionis commoti Rex Gallus, & Venetus Senatus decreverunt percusso fœdere tueri communem libertatem, atque collatis armis efficere, ut Vallis suis dominis restitueretur;

ut

ut Alpium ingressus, regressusque tutò cunctis paterent; perque apertos fluminum alveos, disjectis obicibus, commercia ultrò, citròque liberè commearent. Nulla interim officiorum intermissio facta fuit, ut jus suum cuique redderetur; sed incassum peracta omnia, ac propterea eò citius parata sunt arma. Helvetii eduxere in expeditionem tria peditum millia: Veneti validum confecti exercitus robur curæ Nicolai Barbulii commendarunt; Joannes Grangæus Rhætici agminis, & belli administrator cum auxiliaribus copiis apud Tirianum pugnavit cum Hispanis vario fortunæ successu; quædam tamen capta sunt castra, Regia præsidia depulsa, fugati indigenæ, incensi vici, dirutæ domus, profanata templa, atque hinc inde in corpora sævitum insatiabili fermè crudelitate. Cæterùm dum ita inhumaniter pugnatur in Rhætia, de pace Madriti agebatur. Illam curabant Veneti Oratores missi extra ordinem gratulatum Philippo Quarto successionem Regni, & nuptias: Legati quoque Pontificis, & Galliæ Regis in eandem curam incumbebant. Altero inchoati belli anno septimo Kal. Maji sancita fuit his præter alias conditionibus: Reponendæ Vallis in Rhetorum potestatem: sed abolita essent quæcumque decreta adversus Catholicos: Feriæ Dux

arma dimoveret à Valle; auferret præsidia; occupata loca relinqueret; & dirueret arces, propugnacula, & quælibet munimenta vicinis Principibus suspecta. Verùm Feria aspernari ausus initæ pacis conventa nulla in re mandatis Regiis obtemperavit; immò cum Archiduce Leopoldo agitabat consilia de Valle non deserenda, cujus possessio Austriacis erat valdè opportuna, eo sane justo prætextu; quòd Tellinæ gens recusaret iterùm collum subdere jugo servitutis, & dominitim barbarorum hominum subire. Rhæti furenti rabie stimulati corripiunt arma, & efferatis animis irruentes adoriuntur Hispanos. Curiam ingressi impetum faciunt, atque inde fugant Austriacos. Qua eventuum prosperitate, & fama asciti in fœdus Al obrogum Ducis, quem nimia Hispanorum potentia offendebat, Leopoldus, & Feria consultarunt è re sua esse, quod temporis ratio postulabat, in Summi Pontificis manus Vallem Tellinam deponere cum castris, propugnaculis, ac munitionibus, donec ille omnem controversiam sua anctoritate dirimeret. Placuit fœderatis oblata depositi conditio recepta anni sequentis mense Majo; sed quæ intra bimestre adimplenda esset: cui Gregorius Decimusquintus annuens illicò fratrem suum Fiani Ducem à se dimisit, ut illud

acci-

acciperet. Spes erat cum Vallis restitutione omnem armorum strepitum sopitum iri: hoc unum Principes efflagitabant à Pontifice. Nullus tamen preci locus. Gregorius Catholicæ Religionis causam intuitus, & commiseratus incolarum mala, quæ iterùm acerbiùs passuri dicebantur, si hæreticis subjicerentur, constantissimè eorum officia rejecit. Hæc inter illius obitus supervenit, & in successorem electus fuit Urbanus Octavus: ad hunc etiam frequentes fuere petitiones porrectæ de celeri componendæ litis judicio; si optaret auferre bella, & in populis contentiones pacare. Qui tamen non secus eadem causatus, quæ suus Antecessor, sententiam distulit, & Principes conceptis votis frustrari sunt. Hac deliberandi intercapedine visus est Pontifex adhærere Hispanis, & callidum fuisse inventum de Deposito, quod capto tempore augebat Feriæ contumaciam. Tot igitur decepti titulis statuere id bello consequi, quod pacificè sibi concedi negabatur: & ideò in Soliduri conventu, cui cum Gallo Præside interfuere Hyeronimus Cavaccius Venetus Reipublicæ Internuntius cum Rhætorum Primoribus, actum fuit, non discedendum ab armis, conjungendas esse copias, & Vallem priscis dominis restituendam. Dum hæc decernuntur,

Aloysius Valaressius Eques ab Anglica legatione per Helvetios in patriam transiturus ab Senatu accepit litteras, quibus monebatur, ne ab ea Provincia discederet, acturus de summa belli cum Regio duce Covureo; at paululùm ibidem moratus in febrim incidit, coactusque abscedere habuit successorem Aloysium Georgium, qui strenuus, ac promptus citò adfuit suo muneri, secum adducens à Veneto Navali peritos, qui Lintres, celocesque extruerent, naviculärios, qui regerent, & epibatas, qui depugnarent: cùm etiam in aquis decertandum esset. Francisco quoque Ericio datur in mandatis, ut è Reipublicæ finibus, quando opus esset, militiam, & impedimenta subministraret. Tum Chiliarchæ Milandro Germano constitutum stipendium, ut cum scriptis extra Italiam cohortibus in hanc pergeret expeditionem: in quam jussus etiam est properare Comes Nicolaus Gualdus Italorum peditum Præfectus: Dynasta Candalis Gallus similiter huic bello vires attulit ex peditibus, equitibusque confectas. Covureus, qui Regiis copiis præsidebat cum auxiliaribus, lustrato exercito decem millium bellantium, Curiam citato, repentinoque cursu ingressus incautos propellit Austriacos, arcem deditione recipit, ulteriusque victor progres-

gressus Bormium, & Clavennam occupat; quorum fortunam Vallis sequebatur. Hispani adversus omnia insultantes è Ripæ propungaculo audacissimè egressi prorumpunt in aciem. Commissa pugna à continenti, à flumine, & à lacu; primis Hispanorum conatibus arrisit fortuna: nam acerrimo impetu in Rhætos invecti horum plurimos ferro, fugaque dissiparunt: mox, quia varia est, Milandrum excitavit ad vindictam; hic cum suis, & quadringentis Helvetiis illatam cladem Hispanis reposuit: porrò avaritia, prædarumque cupiditas effecit, ut, qui victi erant, regressi in campum irruerent impavidi in sparsos, implicitosque rapinis, eosque ferè omnes ad satietatem trucidarent: quo momento & alios commissa naumachia in Clavennæ lacu vicerunt, quia per apertos lacus aditus ab Insubribus decurrebant subsidia. Hæc utrinque obstinatissimè gesta jam tertium annum implebant, & Vallis Tellina de suo statu maximè anxia querebatur de reciprocis incursionibus, quæ populabantur vastando, urendoque omnia: & præter hæc de pestilentia, & fame, quæ simul bella sequi solent, unde innumeri abrepti, & absumpti interibant, quasi satis non esset, sæviente Marte, uno mortis genere perire. Hæ lacrymabiles miseriarum series, & pertina-

ces

ces duorum Regum provocationes valdè commoverunt Urbanum Pontificem desiderio concordiæ, & tranquillitatis. Ideò ne conjuncta cum magna calamitate communis pernicies suscitaret incendium extinctu difficile, medius esse voluit inter invicem sese lacessentes, quàm uni tantùm studere, & in alterius cadere suspicionem. Audierat parari iterùm arma, novos haberi delectus, dari supplementa militibus, & assignari stipendia: & denuò fugatis Hispanis, à ducibus fœderati exercitus Valle recepta: propterea opportuno consilio decrevit Franciscum Cardinalem Barberinum suum ex fratre Nepotem ad reges Legatum à Latere mittere, ut apud utrumque pacis sequestrem ageret. Munitus hac authoritate in Galliam iter direxit: splendidissimo ubique cultu exceptus fuit, ac ab ipso Rege singulari benevolentiæ, & existimationis testimonio cumulatus. Multa ille loquutus ad communem quietem procurandam, ad tuendum, & conservandum sincerum Catholicæ Religionis cultum, obtinuit Regiam propensionem ad pacem, quæ in eo loco, qui destinatus esset, pangeretur. Verùm fatorum malignitate contigit, ut hoc ipso tempore concupitæ concordiæ spem eriperent plurium postulationes, & jura sibi vindicantium Vallem Tellinam, quæ se

Rhæ-

Rhætis non esse subditam contendebat, neque illis parere ullo modo obstrictam. Hi prætextus, quos Galli, Austriaci, & Curiensis Episcopus deferebant, bella, quæ credebantur sopita, recrudescendo ventura mala præsagiebant: Pontificis animum altiùs pupugerunt. Qua de causa cum validis peditum, & equitum Turmis Torquatum Comitem militari disciplina conspicuum destinat ducem in Insubres, ac esse intentum jubet in omnes bellicos motus: itidem Cardinalem Legatum ex Gallis regressum dimittit in Hispaniam, quo tempore in Regiis Aulis Principum Oratores sua interponebant officia de difficultatibus pacem disturbantibus amoliendis. Accessit Legatus Regi acceptissimus, & indicto congressu Montione, quæ urbs est Aragoniæ, in eo ab arbitris, & sequestribus expensæ omnes de pace conditiones: hæ post multas disceptationes fuere præcipuæ: Rhætiæ, Vallis Tellinæ, Bormii, & Clavennæ omnia restituantur in pristinum statum: Nulla alia in Valle, Bormio, & Clavenna Religio colatur præter Catholicam: In his locis extructæ arces, & propugnacula depositi nomine tradantur in manus Pontificis. Quibus omnibus ex fide servatis, omnia Vallis Tellinæ munimenta nunquam deinceps ædificanda diruantur. Pax hæc,

quia

quia morabatur complere ſtatuta, diſplicuit Gallis potiſſimùm bella nondùm pertæſis. Adhuc erant Germanicis copiis cuſtoditæ Alpes; Rhætis in ambiguo liberum in Valle dominium; Veneti obſervabant interclusam Vallem ab Inſubribus; & erectas arces ad ſuos confines manere indejectas. Igitur ad arma majori, quàm anteà, tumultu conclamatur; & Vallis Tellina iteratò ſuarum calamitatum ſpectatrix extitit. Bello Hiſpanis enuntiato, Dux Rhotomagus Gallus Vallem ingreditur; hanc obtinet, & vicina loca facili victoriarum curſu: Regio exercitui duo millia peditum adhæſerunt conducta à Venetis, qui Italicæ libertatis amantes peroptabant, ut, Valle reddita, ad quos de jure attinebat, paratum Italiæ jugum diſſolveretur. Quæ demùm integro fermè triennio geſſerint hoſtiliter inter ſe Galli, adjuvantibus Venetis, Auſtriaci, & Hiſpani, non tàm infenſiſſimis, quàm obſtinatiſſimis animis, ab aliis fusè, & copiosè explicata habentur: noſtri eſt inſtituti in pauca multa conferre. Quod ergo incendium parva favilla cupiditatis, & ambitionis excitarat, Deo tandem placuit reſtinguere Pace Oeneponti confecta. Viderunt Hiſpani diù experti fœderatorum Principum fortunam ſuis conatibus non reſpondere; & factum arduum velle cum illis contendere de

recu-

recuperanda, retinendaque Valle. Quare & inter alios cogitationum æstus fluctuantes, capta colloquii occasione cum quodam Rhætorum conquisitore in ea urbe commorante, Federici Enriquezii Hispani apud Archiducem legati opera secretum fœdus conficiunt; cujus pacta hæc primum locum obtinebant: Communi vi Gallorum expulsio è tota Valle; Concessum indigenis unius Catholicæ Religionis exercitium absque ullo hæresis interventu; Vallis restitutio, & subjectio Rhætis antiquis dominis; quorum imperium si recusaret, omni auxilio Hispano tanquam contumacem sciret se destitutam. Rhætica Respublica de fœdere monita ad ea promissa porrexit aures, & solutis ante tempus pensionibus corroborata diffudit animum. Rhæti & propriis viribus, & acceptis ab Insubria subsidiis robustiores inopinata aggressione consternant Gallos, intercepto Duce Rhotomago. In custodiis coactus ad arcium, & propugnaculorum restitutionem, omnia tradidit: ac intra septuaginta dies promisit è tota Valle Gallorum militum egressum: admonuit interim Regem de improviso successu. Elapso denique præstituto tempore libertate donatus à Valle Tellina, & Rhætia recollectos Gallos secum abduxit. Porrò Vallis populi minimè læti, quia rursùm
in

in Rhætorum poteſtatem devenerant, ſupplices legarunt preces ad Regem Hiſpanum, ut ille ſuos dedititios in perpetuum dignaretur agnoſcere, receptoſque in fidem ſubtraheret ab hæretico, & immani regimine. Verùm hæc ſubmiſsè petentibus reſponſum fuit: Ut quieſcerent qualicunque parta patriæ libertate: moderato juſtoque futuro Rhætorum imperio audientes eſſent: ipſos nihil acerbius, & gravius in indigenas conſulturos, ne, violata fide, ab irritato Rege majora amiſſa Valle ſuperioribus mala pati cogerentur.

Hic dicitur fuiſſe exitus belli pro Valle Tellina ſuſcepti; ſed geſtum fuit præcipuè impenſis Venetæ Reipublicæ, non alio propoſito fine, niſi ut ſibi, cæteriſque Italiæ Principibus antiquam aſſereret libertatem.

Mantuani Belli Origo.
MDCXXVIII.

Teſtamentum Vincentii Gonzagæ Mantuanorum Ducum poſtremi hujus belli origo fuit; quo nullum aliud calamitoſius, ſi Mantuæ urbis antiquæ cladem ſpectes, vel clariſſimarum civitatum ab illato contagio depopulationem.

Vincentius abſque liberis exceſſurus è vivis, Carolum Nivernii Ducem, Ludo-

dovici fratris Gulielmi Ducis avi sui filium in Gallia natum sibi ex cæteris suæ familiæ consaguinitate proximiorem hæredem, & sui Ducatus successorem instituit: mox, imminente morte, Carolo ejus primogenito Retelii Principi, sua in aula educato Francisci fratris filiam nuptui tradidit: & à civibus in absentia patris fidei sacramentum præstari voluit.

Omnia hæc summo peracta silentio, defuncto testatore VIII. kal. Januarii, in publicum prodidere non sine invidia, & indignatione accepta. Aliqui Gonzagiaco sanguine procreati, & præcipuè Ferdinandus Guastallæ Dux, ægrè ferebant Principatui inhiantes, prælatum sibi advenam, &, inconsulto Cæsare, jura successionis perturbata.

Querebatur Sabaudus præreptam eo arcano connubio ex matre neptem, in sponsam Mauritio filio destinatam, ut causa dotis in Monte-ferrato sua jura dilataret. Non minùs fremebat Consalvus Cordubensis Mediolani Gubernator, quòd in Mantuanam ditionem homo Gallus irrepsisset: invisæ Hispanis nationi futurum instrumentum Insubriæ crebrò infestandæ: & ostium ad occupandam Italiam opportunissimum.

Intereà Carolus certior de extremis Vincentii tabulis, Mantuam per transversa itinera ad hæreditatem capessendam pro-

properat, elusis insidiis, quas transeunti paraverant invidi illius felicitati, ut opprimerent inermem, & obnoxium injuriæ.

Intrantem urbem sub ineuntis anni exordium cives obviam effusi festis acclamationibus Dominum, & Ducem salutantes excipiunt. Verùm quia sæpè solent lætis rebus immisceri tristia, hoc Mantuanorum gaudium breve fuit: jam livor, & odium in novum Principem sua arma exacuerant.

Illum Hispani quotidianis criminationibus apud Ferdinandum Imperatorem onerabant: quòd, spreta Imperii majestate, nullo jure, & nulla sanguinis prærogativa Vir alienigena sibi vindicaret Mantuæ Principatum. Allobroges clandestinum accusabant conjugium: & unà perfidiam exaggerantes, igni, ferroque puniendam esse temeritatem exclamabant, & Cæsaream Aulam ad vindictam urgebant. Ex adverso Veneta Respublica justæ causæ patrocinata per suos Oratores mitiora suggerebat consilia, à quibus non abhorrebat lenis Ferdinandi animus. Itaque visum est, priùs quàm armorum denuntiatione Carolus terreretur, dimittere in Italiam Joannem Comitem Nassavium; qui ab eo Mantuam Cæsareo nomine reposceret, donec, inspecta consanguineorum serie, illius ex Gonzaga gente do-

dominatio digna appareret, cui Imperatorium decretum convenire censeretur. Comparuit Nassavius, & ad Carolum Cæsaris mandatum detulit, admonuitque, ut pareret, ne ab irato cogeretur ad sibi indicta Imperiali proscriptione. Hæc exponenti, minantique respondit Dux; nullis legibus obstringi posse, qui à propinquo susceperat hæreditatem; nullam fieri Cæsareæ Majestati injuriam, qui se Austriaci Imperii beneficiarium, victurumque perpetuò cum filiis in ejus ære, & obsequio profitebatur; alios jam misisse Viennam, & postremò primogenitum suum, per quos Ferdinandus edoctus de successionis jure, & de calumniis, quibus malignè afficiebatur, sibi hæreditarii Principatus Imperatorio diplomate confirmationem impertiret. Veneti constantes in protegenda Caroli causa omni ope contendebant, ut Princeps Retelius ad Ferdinandi genua provolutus sui Patris officia, & obsequia deferret, exponeretque conditiones, quas offerebat ad tollendam controversiam: Ut, una excepta Mantua, cum Casalis arce, diruto propugnaculo, quod incubans urbi offendebat Hispanos, reliqua Montisferrati, & Mantuani Ducatus oppida Cæsariani milites retinerent, donec justi arbitri Nivernii rationes, & jura decernerent. Hispani verò continuò in-

fensi

fensi obstrepebant; non esse è Cæsaris dignitate, quæ proponebantur: nec responsa data Nassavio audienda, plena temeritatis, & audaciæ. Cùm itaque nihil profectum esset, Mediolani Gubernator, & Carolus Dux Sabaudiæ, facti suorum votorum compotes arma pridem parata in Montem-ferratum expediunt, tanta ejus potiundi spe, ut oppidorum, & castrorum ex pacto divisionem præverterent. Verùm irrita, & inanis utriusque expeditio. Consalvus fugatur inglorius ab Casalis oppugnatione: ausæ quoque fœminæ concurrere, ne quis sexus à laude cessaret; Sabaudus, quæ castra parùm munita facilè occupavit, coactus restituit, supervenientibus ab Rupellæ expugnatione Gallis. Interim Carolus, collecto in Gallia duodecim millium exercitu, jus suum armis defendere statuit; & Regio protegendus auxilio, Rupella domita, ausus est pro viribus referre vicem, & Cremonensem agrum illatis vastationibus lacessere. Propter hæc Hispani acerbiùs conquesti ad Nivernii conatus compescendos reposcebant à Ferdinando auxilia, memorantes opem datam adversus rebelles in Germania. Tot querelis exaggerata Caroli audacia Cæsarem impulit ad arma: non auditur Princeps Retelius, &, ne maneat in custodiis, admonetur à Veneto Oratore,

re,

re, ut clanculùm ab Aula discedat; Patrique suo nuntiet in eum conflatum bellum pro Hispanorum, & Allobrogum votis.

Veneta auxilia Mantuæ à Germanis oppugnatæ.
MDCXXIX.

FErdinandus Imperator in suscepti belli expeditionem adversus Carolum Nivernii Ducem tot agmina mandavit è Svevicis stationibus educi, quot suffectura viderentur coercendæ ejusdem contumaciæ: & delecti exercitus summam administrationem demandari Rambaldo Collalto: Qui, suis à majoribus hæreditarium, Venetæ Nobilitatis decus assequutus, meruit disciplinæ militari addictus in Cæsareis castris supremos bellici imperii dignitatis gradus. Hoc itaque duce, duo & viginti peditum, tria equitum millia per incustoditos, patentesque Alpium saltus ingressa Italiam tenuere. Tanta inconditæ gentis colluvies, quam pestifera lues comitata est, ut cum duplici hoste pugnandum esset. Matthia Galassio, & Joanne Aldringherio Tribunis, primùm infestavit Cremonensem agrum duris exactionibus: deinde, Ollio flumine tranato, in Mantuana loca abrupti instar torrentis latè sese effudit, vastans

om-

omnia ſacra, profanaque immani ferita-
te. Sub idem tempus Ambroſius Spinu-
la pervenit Mediolanum Cordubenſis ſuc-
ceſſor: cum quo Collaltus Laude-Pom-
peja manſit. Inter hos Duces inito de bel-
li cura conſilio, conſtitutum fuit, contra
Mantuam urbem Germanas acies dirigere;
cum Hiſpanis Montem-ferratum invadere
uno eodem tempore, & impetu, ut plu-
ribus in locis Nivernii arma diſtraheren-
tur. Non minùs Carolus ſibi providus jam
Caſale propugnaculis, militibuſque vali-
diſſimè obfirmaverat: jam caſtra, & oppi-
da, quæ in Mantuano agro patebant pri-
mis hoſtium aſſultibus, Hoſtianum, Vo-
lengum, Gazolum præſidiis munierat.
Sed hæc ubi primùm conſpexere Cæſa-
rea ſigna, & phalanges triſtia minantes
procurrere, & ob oculos micare gladios,
protinùs in turpiſſimam deditionem incli-
narunt. Cannetto non modicè munito præ-
ſidebat Angelus Corrarius Patricius Ve-
netus, tum ablegatus à Patria. Vir cupi-
dus cum hoſte manus conſerendi prope-
ris litteris accitur à Duce, quem timor
inceſſerat, ne cum præſidiariis accurre-
ret, quò magis urgebat neceſſitas. De-
ditis, deſertiſque in hunc modum oppi-
dis, quæ ingruentes Germanos aliquan-
diù remorari poterant, extemplò inſur-
git ubique terror, metus, & fuga inco-
larum, quorum ingens vis ex trepida-
tio-

tione Mantuam confugit. Direpto, & incenſo Gubernulo, propè Mincium in Padum influentem, Aldringherius ante conſpectum urbis ſuas copias expoſuit; locaque ponendis caſtris idonea occupavit: qui acceſſus magnum civibus pavorem intulit. Sed illum Dux ab eorum animis diſpellere conabatur, ſpe, & fiducia in Gallorum auxiliis, atque in proximis Venetorum ſuppetiis, cum utriſque ſancito fœdere confirmatus. Hæc inter Reſpublica, audito periculo, in quo Mantua verſabatur, in Vallegio Veronenſis agri loco eminentiore contraxerat ſub ſignis millia militum decem, & octo à Franciſco Ericio regenda: & Marco Juſtiniano aliis quatuor bellatorum millibus mandaverat Adduæ, & Olli riparum cuſtodiam: ne quis fieret in Venetos fines hoſtium excurſus. Permiſerat quoque Duci ſuis in provinciis conſcribere milites, comparare commeatus, & arma; atque pro viribus ſperare ſubſidia, quotieſcunque Galli venirent in ejus auxilium. Sed interim Mantuana rura, villas, & ædes omni calamitatis genere hoſtis effuſus diripiebat, vaſtabatque, & urbem, quam arcta premebat obſidio, dira inſuper lues miſerè vexabat: cujus ſæviente rabie, opus erat & militiæ ob diutinos labores deficienti ſupplementum dari, & famelicis annonam. Hæc omnia Ericius

subministravit, mille milites, decem muralia tormenta, plaustraque centum rebus bellicis onusta subsidio misit, & pecuniam, ne retardata stipendia coactas turmas disperderent.

Cuncta Petrus Quirinus prospero exitu invexit in urbem, & in regressu dedit in fugam hostilem equitum alam, potitus præda, quæ rapta ex incolarum fortunis in castra convectabatur. Tunc temporis, Collalto Cremonæ ægrotante, penes A'dringherium erat omnis gerendi belli potestas. Is, cùm explorasset, Godium oppidum ad Mincii fauces nimis opportunum ferendæ opi obsessis, ejus decernit expugnationem. Igitur trajecto fluvio, cum expedita militum manu irruit in munitiones: at repulsam passus adeò excanduit, ut admotis tormentis illud diruere, & nemini parcere minatus sit; quare, iis exoneratis, qui præsidio præerat, nihil æstimans nominis infamiam, omnium primus cæteris suasit deditionem. Hic Godii casus Mantuanis rebus visus est extremus: nullus alius tutior aditus relictus erat auxiliis: quo præcluso ostio Germani avidiùs inhiantes urbis direptioni, è suburbio suas in mœnia collinearunt machinas: & subacto Cereso, per cuniculos moliti sunt sibi transitum in vicinam insulam angusto fossæ trajectu ab urbe sejunctam. Disturbat Durantes Venetus Chiliarcha hostium con-

consilium: Ceresum recipit, & subterraneos meatus subruit, pro dirutis in mœnibus propugnaculis alia confestim excitat; & hæc impigrè propugnans cogit oppugnantes ab incœptis desistere. Carolus multis subinde velitationibus Cæsarea castra fatigabat: noctu Vergilianam stationem ingressus plures è præsidio cæcidit; & plurimos in fugam compulsos amnis, fracto ponte, suis aquis obruit. Tum ubique discurrendo per hosticum, commercia quærebat intercipere, & auxiliantibus tuta aperire itinera. Verùm dum hæc fiunt, Mantuæ pestilens morbus furenter grassabatur: sua quoque virulentia Germanas acies exhauriebat. Aderat etiam malorum extremum fames; quam vastatus ager, vacuusque cultoribus invexerat. Ad hæc Mantuæ situs è medio lacu surgentis magnum hostibus conflabat negotium: illa expugnatu difficilis: & Venetorum constantia in ferendis suppetiis nunquam defutura: quibus de causis non semel illi cogitarunt laboriosam obsidionem deserere. At Mantuæ suum impendebat fatum: Vicina Ferraria, Germanis mercando Italiæ libertatem, & obsessæ urbis salutem per summum avaritiæ scelus, accepto pretio, rei frumentariæ copiam, & abundantiam ministravit. Ita vindicati ab inedia; & proxima jam hyeme suis

in castris permansere ; & urbem latiori vallo cinxere; ac, ut eidem nullum importaretur adjumentum, quotidianis discursibus sedulò invigilarunt. In hoc rerum articulo res Mantuanas fortuna deprehenderat : cùm Urbanus Octavus Pontifex , qui conterminis Ecclesiasticæ ditionis oppidis, & in arce, Urbana dicta, ad forum Gallorum excitata duo de viginti hominum millia imposuerat, miseratus finitimi Principis fortunam legavit ad dissidentes Joannem Jacobum Pancirolum. Cupiebat aut pacem, aut inducias : atque ut, cessante bello in aliquot dies, ageretur de concordia universæ Italiæ optatissima. Pancirolus Collaltum primò, deinde Carolum convenit: verùm cum utroque monita , consilia, preces, & officia incassum adhibuit. Alter petebat iniqua : alter negabat esse sui arbitrii, obstrictus Regis Gallorum nutibus : ex quo irrita legatione Pontificius minister Romam rediit : & renovatæ fuere dimicationes : à Carolo quibusdam in locis res feliciter gestæ ; quibusdam fortiter propugnatæ. Nulla interim in urbe requies : magis in dies gliscebat contagium : augebaturque difficultas intromittendi arma, & cibaria. Hæc duo gravissima mala pestis, & esuries assiduis funeribus exhauriebant miseram civitatem : cui suspecta quoque quorundam nobilium fides videbatur ultimam minari

cladem

cladem. Erant, qui Ducem multo curarum æstu fluctuantem, & ad quæcunque credulum malebant potiùs perdere, quàm servare.

Hoc tempore infirmi Ericii vices ex Senatus consulto implebat Zacharias Sagredus; & Carolus Rhodigum pagum aggredi è re militari, & publica esse putabat; eo quippe subacto, difficile haud fore Venetis commeatibus tutum aditum recludere. Igitur subsidiarias copias petit ab Sagredo duorum peditum millia, & equites quadringentos: has obtinuit; sed opportunè submittendas Atestini Principis ductu. Ille tamen compulsus à suis consiliariis properè festinare non expectat promissum ex condicto subsidium, & callido obsequutus consilio Rhodigum furens adoritur. At dum, eo capto, exultat, curatque circumvallare, tum detegitur fraus. Erumpit ex occulto majori vi Galassius, solo æquat aggeres; proterit milites; quos captivos non habet, interficit; & Duci fugienti parcens mavult ipsum redire, suis civibus infausti facinoris nuntium. Adverso item exitu fortuna obstitit Alphonso Guernerio, & Carolo Rubeo; qui egressi ad occupandam Hostiliam, vix in ejus conspectum explicant agmen, cùm subitò ab insequente Aldringherio, & ab emissis

ex oppido stationariis cæde, & fuga plectuntur. Sagredus in his successibus ne parùm cautus putaretur, & providus, postquam Valegii recensuerat militum octo millia, illudque constituerat horreum, & armamentarium; Villam-bonam teneri voluit à Valleta Gallo fossa, valloque circumseptam: & eo loco validum extrui propugnaculum, & muniri militibus ex numero trium millium, quos ille secum adducebat. Non latuit hostes, quid Venetus Imperator, obfirmata Villa-bona, moliretur; & arcanum de Godio recuperando: unde Galassus sua diligentia prævertit opus: & antequam, solicitante Valleta, incœptæ munitiones firmiùs consurgerent, in eas improvisus insiliit, quem nostri summa vi, & propugnatione exceperunt. Ab utraque parte pugnatur obstinatissimè; dubio aliquandiù prælio, ancipitique fortuna, quæ cùm in primis pronior Venetis appareret; prostremò nutare cœpit, atque tunc protinùs elusit, quando, eductis ab Galassio tormentis, compacti recenter tumuli corruere, & incessanti verberatione percussi, ac soluti, inclusis omne vitæ effugium ademit. Necantur plurimi: Valleta, dum palantes, dispersosque prensare, & confirmare contendit; circumventus ab hoste capitur. Hic infelix exitus Sagredum minimè deterruit, qui in opere multus statim An-

tonium

tonium Conquisitorem subsidio mittit cum validissimo copiarum delectu, non desperans, renovato sine mora certamine, debellatum iri cum fessis. Porrò illum hæc fiducia fefellit: nam egressæ cohortes, ubi ad locum, quem Capitellum vocant, præmissas habuere obvias, effusas, & consternatas; panico pavore concussæ cum eisdem regrediuntur in castra turpi exemplo ignominiosissimæ fugæ. Quod infame dedecus Sagredus occultare voluit, ne alios terreret; illos non fugatos, sed reductos admittens; & illicò decrevit cum belli consiliariis in Germanos eminùs universum immittere equitatum, quem instantes pedestres copiæ ponè sequerentur. Confertæ acies inter se cohærent, & omnes tanquam morti destinatæ vehementi contentione concurrunt. In multas horas atrox efferbuit dimicatio, lusitque sors dubia, quò se inclinaret; usque adeò instabilis, donec nostros à campo perpulit dejectos ab ictibus ignitorum missilium, quæ hostes clàm ex ædium occupatarum foribus jaculabantur: his, cùm equestris militia acriùs urgeretur, laxatis habenis conversa in fugam, & in peditum ordines irruens magnam eorum partem protrivit. Hinc tanta in Galassio crevit audacia, ut persequendo fugientes haud procul Vallegio,

gio, insultans diu noctuque multa verborum dicacitate occlusos provocaret ad eruptionem. Sed provocanti responsum nullum, nisi per nunquam intermissa tormentorum fulmina, ne propiùs accederet, datum. Sagredus, cui nihil tàm inopinatum, necque tàm insperatum contingere potuit; expertus, quæ trepidatio, quæ ignavia esset in exercitu ex vario hominum genere collecto, in eam se opinionem ab armorum arbitris, & ducibus passus est adduci, ut non alios iniquioris sortis tentaret eventus, Vallegium clàm desereret: & Pischeriam peteret quàm ocyssimè. Decretus itaque recessus concubia nocte: & imperatum militi, ut municipio bellicis impedimentis spoliato, consumptoque igni nitrato pulvere, quisque sub suis signis sine strepitu, & cum silentio ad paratas alibi stationes commigraret. Præceptum hujus profectionis à gregario, rudique peditum vulgo sinistrè acceptum; ac si juberet, ut fugæ se committeret, qui propriæ saluti consultum vellet; continuò meticulosæ turbæ ducentium abnuentes voces, & imperia, dissolutis ordinibus, ruere cœperunt in tenebris, incertæ, quam in partem dirigerent iter; manè usque per agros errantes mox dederunt suæ desertionis pœnas. Galassius, audito nostrorum discessu, Vallegium citato

cursu

cursu accurrit: & cùm illud prorsùs vacuum vidisset, fugientes insequutus est. Quos comperit per campestria dispersos, occidit: & extremum Gallicum Candalis agmen totum fermè profligat. Casu elapsos à furentis manu Pischeria, in qua Sagredus se receperat, & Verona saucios, semineces, & pestilentia infectos susceperunt. Nuntii, & litteræ, quas uno eodem tempore Senatus accepit tùm de clade ad Villam-bonam illata Tertio Kal. Junii: deque totius propè exercitus internecione apud Vallegium; tùm de peste traducta in Venetam ditionem, vix credi potest, quo incitato animorum furore, & impetu universam civitatem perturbarint. Quapropter Sagredus Venetias accersitus dixit causam suam, &, peracta quæstione, ab Senatu delatis honoribus exuitur. Verùm infortunium hoc Patris Nicolaus filius redemit, quem ob singulares animi dotes in Magistratibus, in Legationibus ferè cunctis domi, forisque præclarissimè gestis ad Procuratoriam divi Marci dignitatem assumptum, & in defuncti Dominici Contareni Principis locum, præcurrentibus totius Urbis acclamationibus Eligentium vota, suffectum vidimus.

Mantua Germanis prodita.
MDCXXX.

Revocato Sagredo, Respublica nescia rebus adversis turbari iterùm sufficit Ericium: huic sine cunctatione in provinciam profecturo mandat, ne Mantuæ deessent auxilia: & ut reparatis viribus hostiles progressus impediret. Omnem solicitudinem exigebant & queruli Ducis querelæ, & Gallici Oratoris officia nuntiantis à Monte-ferrato Regias copias discessuras, nisi omni conatu obsessæ urbi subventum esset. Igitur Ericius cum primùm Veronam repetiit, extemplò curavit novos largo stipendio legere milites, revocare extorres, dispersos ad signa reducere, & accurata diligentia eum conscribere exercitum, qui par esset non minùs Reipublicæ securitati, quàm Mantuæ defensioni. Aldringherius verò cum Galassio, qui stationario milite Vallegium munierat, junctis armis quibus nostrorum socordia paraverat existimationem, ad intercludendas suppetitas ubique struebat insidias. Omni tamen metu deposito, Ericius modò aperta, modò furtiva tùm militum, tùm commeatuum submittebat auxilia. Ab ipsis etiam Brixiani, & Veronensis agrorum finibus convehebantur crebrò subsidia, patefa-

ctis

ctis vi aditibus. Unde Venetos immeritò calumniabantur veluti Mantuanis rebus parùm utiles; decebat quidem conqueri inimicam Caroli fortunam: & esse, quod lueret præteritorum Ducum licentiam, & Cives suo luxu perditos. Cæterùm per hos dies Mantuam multiplices angustiæ urgebant, cujus mœstissima facies, & sæva contentio cum duplici hoste; ut quos gladius non occideret, pestilens morbi ingluvies voraret, Carolum impulerunt ire ad Collaltum in Benedictino cœnobio morantem. Accepta fide cum ipso colloquitur, & obtestatur suam in Cæsarem fidelitatem, & obsequium perennaturum in filiis, atque enixè rogat, ut miseris, ac fessis daret requiem, aliqua saltem induciarum conditione. Illas Collaltus supplici concessit, sed in paucos dies, suadente Aldringherio, cui Federicus Gonzaga metuens, ut dicebatur, vicini hostis vires, & insolentiam, divi Georgii suburbium tradiderat, servata arce, quæ ponti incubans prohibebat ingressum in civitatem.

Dum igitur feriatur à dimicationibus, Aldringherius suas copias inducit in suburbium: qua rei novitate conterriti cives; &, occupato Cerasorum propugnaculo, sibi extrema imminere suspicantes, cuncta subitò miscent tumultu, conscendunt muros, & in quos credebant fœ-

difragos, tormenta explodunt. Hic non expectatus successus in eumdem errorem violati pacti induciarum traxit Germanos: qui repentè correptis armis impetum faciunt in Arcem: &, obtruncatis præsidiariis, intrassent urbem, nisi furentes, & iratos pons opportunè sublatus repulisset. Repentinus casus datam utrinque à bello vacationem sustulit: & Mantuæ validiùs circumsessæ majorem deinceps attulit difficultatem ad opem. Quotidie, ac si parum esset cruento ferro exhauriri, plangebant exanima corpora domi, forisque exposita, magis increscente pestilentiæ carnificina, & metu omnibus propediem similis imminentis mortis: malignos, & semper infra necessitatem apportari victus: viduari mœnia defensoribus: & in jejunis corporibus dominari esuriem: & quod tantis obruebatur ærumnis ob nimiam sui Ducis credulitatem, in deteriora ruentis consilia illorum perfidia, & æmulatione, qui nihil aliud exoptabant magis, quàm publica pernicie privata odia exsaturare. Hæc vulgo. Cæterùm si Carolus tantisper Hispanam induisset personam: si Cæsari morem gessisset, recepto in arce Casalis qualicumque presidio, certissimè res suas servasset, & civium fortunas incolumes. At omnia retrorsum ibant arcana fatorum vi. Tot inter calamitates, ac trepidationes de-

plo-

ploratæ Civitatis sola Veneta Respublica reperta est, quæ egenti, & afflictæ subveniret; Gallis excusantibus se, sua auxilia in Montis-ferrati propugnatione detineri. Illa hoc unum frequens in mandatis inculcabat Ericio, ut quoties prospera sors affulgeret, transportanda curaret obsessis parata arma, annonam, & pecuniam. Quod quidem munus tanta solertia obivit Venetus imperator, ut Germani admirantes illius constantiam, fidemque in ferendis subsidiis, rursùs laborum tædio affecti, & imbecillitate diminuti exercitus extenuati de removendis castris cogitarent. Verumtamen nulla vis humana, vel virtus obstare potest Divinæ providentiæ decreto; propterea suspensis, & hæsitantibus affuit infandæ proditionis machinator. Hic docuit sub densissimæ noctis silentio parva quædam navigia robusta bellatorum manu repleri; cum his lento remigio tranari lacum usque ad portam divi Georgii: facto ibi tacito descensu occiderentur vigiles, de taciturnitate pridem præmoniti, ne submissum à Venetis subsidium detegerent: post hæc, qui missi erant, portam pyroclastro prostratam occuparent.

Paulò ante Valleta è Godii custodia elapsus has hostiles machinas de urbe furtim per proditionem intercipienda Duci aperuit: sed ea referenti nulla fi-

des;

des ; quia incredulo sic illudebant aliqui : Nunquam Mantuæ excidium vel ab universo insultante exercitu, vel ab ullo perduellionis reo fore intentandum. Brevi tamen contigit conceptæ fraudis eventus ; & nocturnas per tenebras proditionis facinus erupit. Dux exoneratæ machinæ sonitu, strepituque excitus omnia confusè agere cœpit : properat Arcem versus ad egressum : & contendit ab ea parte inimicam reprimere irruptionem. Sed qui dolos dolis contexuerat, claves occuluit ; quæ nullo in loco repertæ sunt ad reserandas fores : neque ulla ad ciendum bellicum instrumenta. Sub ipso momento, quo, comperta fraude, sistitur Ducis impetus ; ex adverso urbis ingens exauditur armorum fragor, qui à proditore confictus eò cives vocabat ad inanem concertationem. Hæc inter duæ portæ patuere hostibus : altera Pradellæ dicta ab Ursino Romano impigrè defensa usque ad interitum : altera de Cereso à Durante Veneto tandiù fortiter propugnata, donec ab ingrediente multitudine repulsus vivus in hostiles manus incidit. His expugnatis, Germanicæ phalanges glomeratæ in urbem per pontem eadem nocte prosiliere : confertæque visæ sunt luce prima huc, illuc discurrere ad rapinas, ad vastationes, ad scelera. Eo aspectu Dux pristinum pugnandi ardorem exuit,

exuit, execratusque suorum consilia, & fraudes in Portum Arcem profugit, atque secum traduxit quasi raperet, Nurum cum infantulo inter bombardarum tonitrua enixam: Gallum quoque Oratorem, & alios ex domesticis sibi cariores. Mox, ne plusquam barbaro hostium furori succumberet, de se dedendo has conditiones accepit: Ut bona fide ipse cum suis Melariam Ferrariensis agri castrum deduceretur: ut Cæsariani Arcem Portum tenerent.

Respublica miserata lacrymabilem Caroli Ducis, & Mantuæ urbis casum, Principi eo in loco, quandiù mansit, omnia, quæ opus erant ad victum, cultumque, abundè suppeditavit: atque afflictis, mœstisque civibus se nunquam defuturam promisit.

Omnis interim posteritas hujus Mantuanæ cladis immemor non erit. Urbs totius Italiæ delicium, quæ situ munitissima, & præsentibus Venetorum defensa auxiliis, per proditionem, ut videretur aliter expugnari non potuisse, in Germanorum manus devenit hoc anno sexcentesimo trigesimo supra millesimum XV. Kal. Augusti; Hostibus opulentissima præda vix per triduum suffecit. Aldringherius, & Galassius pretiosiorem Ducalium Ædium supellectilem, multa, lauta, magnifica, planèque regia surripuerunt. Cæteri ducto-

ctores, calones, lixæ non solùm fœda avaritia Templa, & domos expilarunt: sed etiam ferina crudelitate in sacras, profanasque personas grassati sunt. Excruciabant exquisitis tormentis divitum corpora, ut abdita, & defossa eruerent: nulli sexui parcebat hoc genus hominum barbarum, & petulantissimum, quia sine modo, sine ulla modestia temperare victoriæ, cupiditati, libidini, & iræ suæ nequibat. Deploravit Eleonora Imperatrix suæ patriæ excidium: Cæsar quoque indignum facinus suo injussu patratum summè detestatus est. Ita Deo placuit: & postquam ille Mantuanam civitatem pestilentia, cædibus, incendiis, ac direptionibus non obscuro suæ justitiæ exemplo expiasset; suæ quoque recordatus clementiæ intra paucos dies eidem pristinum Ducem, pacem, & tranquillitatem redonavit. Pax igitur Ratisponæ sancita III. Id. Octobris ejusdem anni Ferdinandi Cæsaris continentiam illustravit: & Caroli Nivernensis obsequium tantæ debitum Majestati expressit. Itaque, datis Viennæ diplomatibus, Carolus in Mantuani Ducatus, & Montis-ferrati possessionem summa omnium Italorum Principum lætitia restitutus est.

Octa-

Octava in Piratas expeditio.
MDCXXXVIII.

EGressi è Tunetensium portubus Piratæ octo suis myoparonibus ad pugnam, & ad rapinas instructis Adriacum Sinum, atque proxima maria latrociniis turbabant. In hostes humanæ societatis Marcus Gradonicus Veneti pelagi Præfectus bis septem triremibus dimissus ab Joanne Mocenico totius classis moderatore, eos contentus deterruisse ab infestationibus suarum virium, ac nominis metu; incertum, quo consilio fugientes non sit ulteriùs insequutus: sed conversis proris in Corcyram appulerat. Cythera fuga elapsos occultavit: inde in Creticam oram solventes improvisa descensione pagos, vicosque non opinato, & unius diei furto diripiunt, & inflammant; repetuntque Tunetum plurimis spoliis, & mancipiis graves, & onusti.

Non multò post Halis Picininus triremes septemdecim, quæ Utica (hodie Biserta) eductæ ad Hellesponti custodiam sub illius cura mittebantur (quo tempore Amurathes Turcarum Tyrannus adversus Persas bellum gerebat) in Superum mare traduxit. Impius Archipirata nostræ fidei desertor conficta navigatione Liburniæ litora oberrat, & quos

quos de suis prædatum emisit, latrociniis, & accolarum captivitate divites recepit. Prædatus est propè Ascrivium onerariam navim; & Apuliam ausus infestare, Nicodrum depopulatus, ad majores raptus adjecit animum. Cùm igitur omnibus infestus, quocunque oculos intenderet, nihil nisi furta excogitaret, in sacros Ædis Lauretanæ thesauros rapaces inferre manus cogitavit. Sacrilego operi accinctum, cœlitùs contigit, ut repens coorta tempestas immista grandine, ac tonitrubus in Aulonis, nunc Vallonæ portum cum piraticis lignis rejecerit.

Per hos dies Antonius Marinus Capellus inter suos gentilitios nomine tertius in locum Mocenici classis imperator Cretam insulam custodiebat. Hic auditis Piratarum excursibus, quibus maria obsidebantur, decem, & octo triremes, & duas septiremes properata sedulitate instruxit: cum hoc apparatu ex Creta solvit in prædones; & scrutatur omnes Veneti maris recessus. Reperit tandem universam Halis Picinini prædatoriam classem in Aulonis statione latere, & congruum tempus expectare ad egressum. Lætus hac occasione sumendi de prædone pœnas divinitùs oblata, postquam dies aliquot ante portum constitisset ad anchoras, deliberavit in illum facere impetum, ne, cessante ma-

la-

lacia, reflaret ventus, & perterrefacto postulata venirent auxilia. Sciebat id fieri nulla Turcarum offensa, cum quibus Reipublicæ conventa erant, ubique locorum Mahumetani imperii piratas insequendos esse, & abscissis capitibus mactandos. Itaque per classiarios discurrens omnes hortatur, ut communes hostes impigrè adoriantur, & manus fortiter conserant in spem certam victoriæ, & opimæ prædæ. His dictis, septiremes utrique portus lateri adhærere jubet, reliquas in conspectum explicari, ne ullus Barbaris aditus ad effugium esset. Cuncti accensis animis concurrunt ad pugnam: lacerant majoribus tormentis navigiorum latera, & fortiter vibrant in occlusos ignita missilia, quibus illi pavidi, atque tumultuantes raptant in custodias mancipia, ne, his libertate donatis, nostri suas vires augerent: prosiliunt in litus, & incontinenti propugnant egestis tumulis; iisque contecti torquent innumeram telorum vim. Venetos nunquam à certamine removere vel crebri lapidum jactus, vel ab arce fulmina bombardarum, quorum unum, avulso confracti mali fragmento, Laurentii Marcelli brachium percussit, ac debilitavit. Non tamen fluens sanguis absterruit à pugna intentum ad victoriam; qua modicò parta cruore, portum ingressi consternatos, exterritosque

que egerunt in fugam. Perastini, quos Archipirata suis latrociniis graviter læserat, natantes sub aquis funes anchorales, catenasque, quibus ad litora myoparones religabantur, dirumpunt, & præcidunt: quo ingenio omnes vinculis exutos Capellus adeptus est.

Picininus à mari, & à portu cum suis asseclis exturbatus in montana conscendit; & inde speculatus suas puppes remulco trahi, & singulas in triumphum duci, furens, ac rabidus Byzantium festinato gressu advolavit: Bassas adorat, consperfus sudore, & lacrymis hic maledicus rei gestæ relator; tantaque in Venetos ingerit convitia, & contumelias, ut illi acriter concitati in iram, & vindictam citissimis nuntiis certiorem fecerint Amurathem in Babyloniis castris hærentem de Picinini classe in Aulonis portu Turcicæ ditionis lacerata, vique tracta; de oppidi arce muralibus machinis quassata; & insuper de ipsa diruta Mesquita. Tyrannus ad hæc æstuans truci indignatione rescribit vindicari scelus; custodiri Bajulum; interdici cum Venetis commercia; detineri negotiatores; & arma terra, marique parari ad puniendam Venetam temeritatem. Interim Venetias nuntiatum Capelli egregium facinus, quod VII. Id. Augusti contigit, à Marino Molino trierarcho ingenti lætitia complevit

Ur-

Urbem. Hæc duas piratarum roſtratas, & inſignem Picinini prætoriam ſuo in armamentario reponi vidit virtutis, ac fortitudinis monumentum: reliquæ exarmatæ, & inutiles in Corcyreis aquis demerſæ Inſulæ portum obfirmarunt. Senatus memor gratiarum, quæ ſupremo debentur Numini, illas ſingulari pietate egit: publicas omnium ferè Principum gratulationes accepit; & quæ præcipuè officia exequutus eſt Pontificius Legatus nomine Urbani Octavi, cum quo non armis, ſed verbis tunc diſceptabatur de quadam ſublata ab Aulæ Regiæ parietibus epigraphe in Reipublicæ commendationem, propter geſta contra Federicum Ænobarbum impugnantem auctoritatem Alexandri Tertii, quem illa hoſpitio ſuſcepit, & irato Imperatori conciliavit. Cujus rei teſtimonium Innocentius X. ſucceſſor eodem in loco repoſuit. Dum hæc Venetiis aguntur, Byzantii Amurathis imperia opere implentur: Baſſæ dant ſatellitibus cuſtodiendum Aloyſium Contarenum Bajulum: prohibent cum Venetis negotiationes: & paratas ſeveræ animadverſionis minas intentant. Quæ à Turcis acta ſunt, Contarenus ſuis litteris nuntiat Senatui, qui etiamſi dubius de proximo bello, ad terreſtres tamen, maritimaſque propugnationes ſe accingit: expeditiſque ad Principes legatis,
orat,

orat, ut in promptu habeant subsidia in communem causam promissa. Ita agendo non timidè, sed cautè rebus suis prospiciebat. Non minori solertia Contarenus publica negotia curabat apud Bassas armata donis, & largitionibus facundia: asserebat intrepidus, ad omnem injuriam ubique repulsandam Venetis, nec proprias vires, nec externa auxilia defutura: illos justissimam tueri causam: in fœdera non peccasse: nam quocunque in loco eisdem data erat facultas impunè sectandi, & occidendi piratas. Demum Amurathes, capta Babylone, sed Persis non devictis, Byzantium redit memor vindictæ in Venetos; & nunquam satur imperii prolatandi. Verùm cogitanti expeditionem adversus Rempublicam Bassæ deliniti Bajuli rationibus, quas amplissima munera roborabant, persuaserunt, ut classes, & arma converteret in Russos Euxini ponti perturbatores: atque ob eam causam fore nunc opportunius aliquid agere cum Venetis de concordia. Acquievit ille, quem pariter auri fames solicitabat, suorum consilio: & pacatus ad has accessit conditiones: Veneti damna Aulonis arci, & Mesquitæ illata numerato auro resarciant: restituant unam ex triremibus in suum navale traductis, quæ non erat ex piratarum numero: Bajulo in libertatem vin-

di-

dicato, priſtina ultrò, citròque comeat navigatio: cæteris in rebus conventa inter Turcas, & Venetos contra piratas Inferum, Superumque maria infeſtantes firma remaneant.

Ita armorum turbinem, qui Reipublicæ imminebat, diſpulit Aloyſii Contareni prudentia, & mira in gerendis rebus elegantia: eique univerſa acclamavit Italia pacis, & otii tranquillitatem adepta.

Belli Parmenſis cauſa.
MDCXLI.

PAuli Tertii, & Clementis Octavi ſummorum Pontificum favor in commodum Farneſiorum Parmæ, & Placentiæ Ducum Petri Aloyſii, atque Ranutii Menſam Numariam invenit in urbe Roma; quæ Farneſia dicta horum perplexis rebus prodeſſet ex collatis ad quæſtum pecuniis. Conſtitutæ Menſæ frumentarii proventus Roncilionis, & Caſtri fuere addicti: ut cum iis pro tempore locatores, & Menſarii quotannis per ſingula bimeſtria creditorum nomina expedirent. Hic ſolvendi mos, qui conſtans fuit in Ranutio, viſus eſt aliquando in Odoardo filio vacillare, ac turbari; atque adeò intermitti. Quamobrem illi, quos res anguſta

ſta maximè premebat, crebris onerabant contumeliis Siros, & Grillos Ligures; qui cùm eſſent locationis, & menſæ miniſtri, datam fidem ex præſcripto non implerent: quanquam cum his immeritò agebatur; quia Odoardus impediebat exactiones redditutum, qui venum ad alienigenas mittebantur. Propter hæc gliſcebant in dies gemitus, & querelæ pauperrimæ gentis, cui retardatæ ſolutiones ſurripiebant alimenta vitæ, & poſtquam tota urbe percrebuiſſent, tandem per nuntios ad ipſas Odoardi aures pervenere, ejuſque adventum Caprarolam, regium Farneſiæ domus delicium, maturarunt. Eò profectus, ut res ſuas cum conductoribus abdicare ſe hoc munere cupientibus componeret, ab Urbano Pontifice invitatus Romam venit. Illum veneratus adeò in ſui gratiam, & amorem pellexit acri, quo pollebat, ingenio, & exploratæ virtutis experimento, ut nihil non foret, quod optanti non largiretur Urbani humanitas, & Pontificiæ auctoritatis munificentia. Idcircò eidem alieno ære valdè obruto altera conſtituitur Menſa ſecundæ erectionis appellata, quæ ob diminuta pecunias deponentibus lucra plurima augebatur utilitate. Hoc obærati Ducis levamen ab exinanitis ſolutionibus, ut inſolitum, nemini futurum erat in exemplum. Exinde

Odoar-

de Odoardus cum Urbano frequens, diutinus in colloquutionibus, ac semper acceptus Aulicorum in se armavit æmulationem, & invidiam. Hæc duo antiqua vitia in Aula Romana illum pessimum in modum arietarunt, omnia suspecta, invisaque fecere Nepotibus, quæ rara, & eximia in juvene Principe Sanctissimus Patruus referebat ad animi ejusdem amœnitatem. Oblimis itaque cœpit oculis aspici; suboritur dedignatione contentio; debitis privatur honoribus; tandem ob illatas, & relatas mutuò offensiunculas in acerbas utrinque criminationes ventum est: & Odoardum compulerunt ad discessum, quia sermones de eo sinistrè per urbem commeabant. Non tamen priùs abire voluit, quàm Pontifici causam sui discessus aperiret; imputando Nepotibus mutata in simultates officia; mox cæteris in Aula Proceribus valere jussis, Cardinales, Franciscum præ aliis sibi maximè invisum, & Antonium cum Thaddæo urbis Præfecto insalutatos reliquit. Propterea Barberini fratres gravi hac contumelia affecti dicuntur acri odio efferbuisse: & irrati ad vindictam hoc consilio, ut propter æs alienam arma distringerent. Hæc iratis se obtulit occasio. Odoardus suo ex indignatione ab urbe Roma egressu nihil de Farnesiæ Mensæ statu deliberavit ad leniendas creditorum offensas: unde plurimi

X erum-

merupentes in lamenta, & querelas postulabant ejus bona venundari, ut æs alienum solidum solveretur : & miserabilium voces obtundebant in ipsis penetralibus Pontificias aures. Hinc factum est, ut illicò Castrum missi sint exactores, qui omnem rei frumentariæ copiam, quam locatores Apostolicæ Cameræ divenderant, ceu vectigalibus obnoxiam in Romana horrea conveherent. At illi vacui, & repulsi redeuntes nuntiarunt, universam annonam à Duce exactam, impositam navigiis, traductamque ad exteros, violata conventorum fide. Insuper ab eodem, qui vim timebat, ipsum oppidum semilunaribus munimentis, propugnaculis, militibusque validè obfirmatum. Hæc audita exasperatis animis indidere stimulos severæ coercitionis adversus Refractarium. Primùm igitur admonitus fuit, præceptis, dirisque interminando, ut intra trigesimam diem dimitteret præsidia, & excitatas munitiones dirueret: deinde sciret, se ultricibus armis fore oppugnandum, ni actutum pareat. Hæ minæ impendentis mali frustrà intentatæ sunt parato ad propugnandum, conantique probare, datis, editisque libellis agi contra se ex manifesta decretorum, atque denuntiationum sævitia. Intereà dies sæpiùs prolati, ac præfiniti Odoardo, ut resipisceret,

ret, incassum effluxerunt; quare accusata ejus contumacia, de inferendo bello lata est sententia. Hanc vel omninò abrogare, vel prorogare, tàm Cæsaris, Regumque Oratores, quàm Veneta Respublica, Magnus Etruriæ, & Mutinæ Duces per suos legatos integro fermè biennio enixiùs contenderunt cum Cardinali Francisco, ut inspectis rationibus, non districtis gladiis exortæ contentiones dirimerentur. Sed quæcunque officia nunquam per id tempus intermissa parvi duci, detrectari, atque aliis ex aliis conditionibus deludi visa sunt hoc responso:

Non esse, cur ampliùs de Odoardi causa agatur: se Beneficiarium agnoscat; Romam veniat inermis; & Pontificiis pedibus advolutus commissi criminis veniam imploret.

Barberina expeditio in Odoardum Parmæ Ducem. MDCXLII.

PRofligata spe pacificæ compositionis, postquam aliud quindecim dierum spatium Odoardo datum ad Pontificiis mandatis obsequendum præteriisset, illicò hastæ subjecta exponuntur contumacis bona, quæ Romæ, quæ foris erant, in debitorum solutionem; & anathemate devotus damnatur læsæ

Majestatis reus, Parma, Placentiaque urbibus, & omni alio dominatu exuitur. Conscribitur miles, parantur arma, tormentaque advehuntur: & Viterbii lustratur exercitus: eique datur Præfectus Ludovicus Matthæjus. Hic jussus exire in expeditionem V. kal. Octobris præmisit Cornelium Malvasiam cum nongentorum equitum agmine, in plures turmas diviso, qui Tuscaniam, primò, mox Montis-alti castellum, dejectis præsidiis, occupavit: atque alia loca in Castri circuitu suis excursibus suscepit in fidem. Tandem oppido successit Matthæjus cum peditibus ordinata disciplina in aciem procedentibus: & illud III. Nonas Octobris aggressus postridie ejus diei obtinuit ignavè, ac turpiter deditum à Delphino Angelerio Præfecto, & à præsidiariis, cum primis tormentorum ictibus exteriora munimenta nutarent. Odoardus, audita Castri jactura, valdè excanduit, atque de Angelerio, qui proximum auxilium ei promissum non expectarat, in Placentiæ arce debitas exegit pœnas. Conqueritur, se præter jus offensum vi sibi illata ex injustitia apud Principes affines, & amicos: Imperatorem, Galliæ, Hispaniæque Reges suos exposcit auxiliatores: eos communis periculi nomine adversus Barberinos concitabat: sed iterùm omnes sua officia, preces, & hortamenta ad pacem obtulerunt:

runt : ſperantes hæc vota validiora, quàm arma cum his, quibus peculiaris Chriſtiani Orbis tutela, paxque inter Catholicos Principes divino, humanoque jure commendabatur. Hæc Parmenſium rerum deſperatio, quæ maximè Italorum Principum animis inſidebat, Venetos in primis, Etruſcos, & Mutinenſes habuit ſolicitos: ne incendium, quod à non parva ſcintilla cœperat, & Caſtrum jam corripuerat, vi delatum in Inſubriam, vicinas provincias ſuis flammis combureret. Itaque inter ſe coire decreverunt viribus, opibuſque, teſtati, ſe in Odoardi cauſa tuenda Italiæ tranquillitati proſpicere. Dux hac fœderis ſpe recreatus, bello promptior, quàm paci Parmam profectus, continuò admonuit Viros ſacro cultui mancipatos, & in clauſtris degentes, ne in vulgus ſchiſmata diſſeminarent: ſi quis dirarum jacula extimeſceret, aliud ſolum illicò peteret. Qui proprio edocti erant exemplo, hoc tempore cautiores à ſui Ducis obſequio non receſſerunt. Cives, & vectigales digna ſe ipſo facundia hortatus eſt, ne in data ſemel fide ob illa terriculamenta ab ipſo deficerent. Non multo labore id ſibi ſuaderi paſſi ſunt, cùm omnes una voce palàm profiterentur ſuam fidelitatem, & nunquam à ſuo in eum

obſequio receſſuros, prompti pro ſuo Principe, & Farneſia domo fortunas, liberos, ipſamque vitam profundere. Ita domi rebus compoſitis, militiæ adjecit animum ſtudio tàm celeri, ut brevi eduxerit in aciem validiſſimam bellatorum manum. Quantocyùs ineundæ pugnæ nulla hoſtium ſuorum potentia territus impotenti deſiderio æſtuabat.

Principum conſociatio in Parmenſis Ducis cauſa tuenda.

AUditi armorum ſtrepitus in Etruria; nuntiata Caſtri deditio; Odoardi bonorum, & nominis proſcriptio, ſuſpectaque minarum tonitrua in Parmenſem Ducatum impulere Venetam Rempublicam, Magnum Etruriæ, & Mutinæ Duces in unanimem conſenſum, & conſpirationem defendendi amici Principis cauſam: conjunctiſque viribus conſulendi populorum quieti, & rerum ſuarum incolumitati. Singulis tamen viſum fuit, priùs quàm properarent ad arma, repetere officia, & multa deprecatione à Barberinis contendere, ut placati darent Odoardo veniam errati, præcipiti juventutis æſtu: & ſatis intercepto Caſtro multatum in priſtinam gratiam reciperent. Sed iterùm hæ inanes, & irritæ rediere. Tunc etiam Senatum, qui ſemper intentiſſima cura in om-

nes

nes componendi dissidii, bellique amoliendi occasiones incumbebat, quædam repentina novitas valdè concussit. Inaudierat Barberinas copias ad oras Policinii traductas excitata propè confinia propugnacula; & Melaræ præsidium impositum: hanc animorum commotionem sedare conatus est Vitellius Legatus Pontificius multa, coram Patribus asserendo de amica Barberinorum propensione in Rempublicam. Verùm non multò post aperuit simulatum officium major suspicandi occasio. Ambrosius Carpineus Thaddæi nomine petiit à Mutinensi transitum Barberinis agminibus per ejus terras in Parmenses: quem si dissensus adimeret, vis extorqueret: Hac de causa variæ curæ distrahebant Senatum: cogitabat angustas Mutinæ res, qui viribus impar nequibat impedire profectionem: & identidem, quanta esset illius juvandi necessitas, animo versabat. Ideò mandavit Aloysio Georgio, ut cum festinatione cìs Mincium trasportaret exercitum cujus Veronæ degens summam tenebat administrationem: & peditum tria millia cum centum loricatis equitibus Alphonsi Antonini ductu expediret in Mutinensis auxilium, aliaque submitteret subsidia, si quis violentus fieret ab hostibus transitus. Magnus quoque Dux pari solicitudine Mutinensem pedestribus turmis juvit, & Parmensem, numerata pecunia

in militum ſtipendia. Uterque pugnam anhelans obſtantes moras increpabat; eòque magis, quòd rurſus eadem Carpinei poſtulatio Mutinenſem urgebat. Hic veluti coactus annuit; modò acies rectà procedentes, & manipulatim ſuæ ditionis agrum ingrederentur quarto Idus Auguſti, & ab eo egrederentur exacto quinto kal. Septembris. Carpineus hoc reſponſo Matthæjo, & ſibi gratulatur: ac prudenti viro illa perexigui temporis conditio inſidioſa viſa eſt: non ignorabat auxilia tranſmiſſa à Venetis: & paratos Duces ad repellendos tranſeuntes. Quare ne manifeſtæ cædi exponeret exercitum; qui ea prævifa multorum fuga extenuabatur, tutiori conſilio abſtinuit ulteriùs ire, & progredi; ſed ne ſubitus receſſus dedecori eſſet, illum honeſtavit objecta induciarum conventio. Hæc in quindecim dies data eſt, ut interim apud ſequeſtres ageretur de concordia: porrò tempus ex pacto conceſſum exactum eſt obſtinatas inter altercationes. Prætendebant Barberini Pontificia decreta eſſe immmutabilia: Odoardus recuſabat à jure ſuo diſcedere: Principes, quos ſocietas conjunxerat, profitebantur, ſe nunquam paſſuros, quæ publicæ tranquillitati, vel privato amicorum commodo repugnarent.

Bel-

Bellum Sociale
Venetum, Etruscum, Mutinense adversus Barberinos.

RES eo statu, quem diximus, multis difficultatibus conflictatæ solicitarunt ad fœdus Venetos, Etruscos, & Mutinenses; sancitum Venetiis pridie Kal. Septembris, ab eorum delegatis, atque his præcipuè legibus confirmatum: Ut unusquisque fœderatorum suum pro viribus conscriberet exercitum, qui totus expleret numerum duo de viginti millia peditum: atque numeraret mille, ac quingentos equites: Ut socii mutuò se, resque suas tuerentur. Ut in pristinam Castri possessionem inducerent Odoardum, cui aditus in societatem admittendus eodem sacramento, quo fœderati. Propterea quæ pro illius causa fuere concepta, eidem Senatus per Joannem Baptistam Ballarinum à secretis exposuit.

Sed ne quis bellum hoc nomine cum Barberinis indicendum grande crederet aliquod nefas; palàm prolatum est, expers esse omni sceleris macula, & prudenter, ac justè susceptum, sanctè custodita Apostolicæ Sedis, Pontificiæque majestatis veneratione, adversus utentes Romanæ potentiæ ar-

mis, è re sua, ad invisi Principis perniciem. His propterea tribuenda fore sacrilegia, furta, vastationes, cædes, & qnidquid mali parere solent arma victis, & victoribus. Initi fœderis fama non adeò terruit Barberinos, ut non sperarent fœdus inter plures pactum facilè à glìscente sententiarum discrepantia circa belli administrationem posse aut distrahi, aut rescindi. Nihilominùs dictitarunt omnia fore pacatissima: obligata ab Odoardo unius ex fœderatis fide: se, depositis armis, impleturum ea, quæ decent Pontificium vectigalem. Dux, cognita hostium arte, qui cupiebant illum judicio circumvenire, repudiat judices in sua causa Barberinos tanquam inimicos; & fatetur se paratum ad alia, cùm, penes amicum Principem deposito Castro, lis super eo actitata futuro Pontifici reservaretur: alioquin jus suum reponebat in armis, ut injustè sibi ablata reposceret.

Cùm itaque bello gerenda res esset, Respublica collegit bissena militum millia omnis generis: eaque, defuncto Georgio, regenda tradidit Joanni Pisauro, qui hoc bellum suaserat, & qui Romæ Orator experientia noverat, quo animo Barberini res Venetas prosequerentur. Proficiscenti in provinciam injunctum fuit ponere castra in vico Policinii, Canda; Padi litora munire

re præsidiis: non ultra, citrave flumen ducere exercitum, inconsulto Senatu. Hæc mandarunt exequenda prudentissimi Patres; quia nunquam à concordia discordes fuere: atque semper etiam inter bellicas rixas de eadem componenda actum est Angeli Corrarii facundi Oratoris opera; qui instauratis congressibus plurimum laboravit, ut ferocientes Ducum animos molliret: sed horum fervida juventa, incitante audacia prorumpendi in hostieum, ab omni suasione abhorrebat.

Ducis Odoardi ingressus in Romanas ditiones.

ODoardus suo peracri ingenio inauditum facinus ausus est: à quo, cùm esset facilius verbis, quàm opere, nullis unquam rationibus, precibusve potuit dimoveri. Parma egressus cu m tribus selectorum militum millibus V. Kal. Octobris in Bononiense territorium irrupit, tanto Barberinorum terrore, ut ad famam irrumpentis Thaddæus metu consternatus Ferrariam aufugerit: & Matthæjus castrorum Præfectus, quòd nequisset suas copias sistere panico quodam terrore correptas, Castrum-francum properarit. Dux nullo quamvis tormentorum apparatu, exiguoque peditum robore instructus, audentior tamen

men ibat. Plumatium sibi ausum repugnare captum diripuit: quod oppidi discrimen omnes circùm incolas illius invasionis pavore, & stupore replevit. Denuntiatione ejusdem periculi Bononiam attonitam reddidit: at placatus obsequiis, soloque incessu contentus intactam reliquit. Alias Romanæ ditionis urbes, & oppida vel mitibus delinita verbis, vel asperis minis deterrita, patefactis portis, tutò pertransiit. Nemini injurius, nisi contrà obnitenti; quamobrem intentata vi Forum-livii prætergressus est. Meldulam flexo itinere petit, Aldebrandinæ gentis consanguineus: inde Magno Duce concedente affini suo ingressum in Etruriam, Aretium provehitur; quo loco Princeps Matthias illum lautè excepit, & ejus militibus in campis pabula ministravit. Refectum ex labore, & incommodo viarum, quas pluviarum defluxus ferè continuus reddidit infestissimas, hortatur ipse ad reditum ob incertum susceptæ expeditionis exitum: at ulteriùs progredi voluit: nam castrametatus in hostico, putabat non modicum Barberinis incutere metum; & ideò Castellam ad Lacum promovit. Oppidani conantes illum inde deturbare, vim sentiunt ultoris; irrumpit audacter, & occupatum oppidum muralibus machinis exuit, nemine hiscere audente. Tunc rumore

dis-

fertur Romæ Dux vicinus: eoque increbescente, urbs tota intremuit, ac expavit, tantaque omnium gentium, ordinumque confusio exoritur, veluti si ab imminenti procella universa civitas proculcanda, & ad portas Annibal foret. In hac trepidatione illicò mittuntur Legati, qui cum Duce agerent de omni controversia componenda. Et ecce currenti objecta remora. Primus ex sequestribus Lionæus dynasta Galli Regis Orator Castellam accessit, & cum Duce plurima colloquutus de transactionibus illi gratulatus est, quòd propensus esset ad pacem, & paratus, dimisso agmine, Romam proficisci, provolutusque ad pedes Pontificios veniam obsecrare his conditionibus. Si aliquis fœderatus Castrum apud se depositi loco susciperet: & si intra statutum tempus illud sibi restitueret. Lionæus spe constitutæ pacis erectus citatis equis advolat Orepitum, ubi Cardinalis Spata in eumdem finem destinatus degebat. Retulit omnia in pacifico statu esse: Odoardum cuncta obsequii, & obedientiæ signa erga Pontificem coram præstiturum; tum, cùm Castrum in Matthiæ Principis manibus depositum eidem ex temporis præscripto redderetur. Sed, ac si nova, & inopinata Cardinali referret, cognovit, purpuratum Virum eò venisse non pacis ministrum, sed mora-

rum.

rum machinatorem. Nihil magis optabant Barberini, quàm aliqua intercapedine se liberos à præsenti solicitudine, atque ex industria prorogari dies, qui commodiùs ad cogendas vires sufficerent. Dux hæc ubi rescìit, detestatur omnia callidè remorantem: iraque percitus Plebis urbem versus adequitat: deinde Aquulam, incenso in via Panicali oppido, quod suos pabulantes lacessisset: ut proximiori appulsu mage terreret Barberinos, & eò citiùs adigeret in propositas à Regio legato conditiones. Commeabant ultrò, citròque Principum Oratores; & pro Veneta Republica Corrarius, omnes intensissimè laborantes; ut infringerent difficultates, quæ à Spata objiciebantur super Castri deposito. Propterea pactæ sunt aliquorum dierum induciæ, & spes rediit reconciliationis inter dissidentes. Porrò Odoardus insidiosæ procrastinationis pertæsus, conscius, quò collimarent Francisci Cardinalis machinamenta: & quòd collecta quindecim hominum millia ex omni ordine sub Valenzæo Gallo duce magnæ apud illos existimationis propediem contra se hostiliter erant processura; sensit dare se pœnas suæ credulitatis, quia cunctando tot dies perdidisset, quod statim promovendo trepidanti urbi esset consequutus, vindex injuriarum, quas erepto Castro acceperat

à Ber-

à Barberinis. Fruſtratus itaque ſpe victoriæ, quam conceperat ab incuſſo metu, Aquila diſceſſit, metuens ab hoſtium multitudine circumfundi, & circumveniri per inſidias, ad alia indignantis animi geſta. Per Etruſcos commeatum ſuppeditantes, perque Caferonianam in Inſubres feſtinatò deſcendit animo hyemandi cum Mutinenſi Duce in hoſtico. Subinde fœderati Principes indignatione, & ira ſuccenſi (quòd Spata nihil ſanè non aſtutè operatus eſſet, procraſtinando tranſactionis negotium, ut ſuum votum maturaret; & nihil agendo aliorum deluderet officia) conſtituunt armis extorquere eam pacem, quam ſtudium publicæ quietis impetrare non potuit.

Varii armorum ſucceſſus.
Odoardus Bondenum, & Stellatam occupat.

BArberini, qui propter Caſtrum incruenta victoria acquiſitum majores ſibi obſequentis fortunæ eventus ſpondebant, minabantur ex valido copiarum delectu dilatum, non dimiſſum tranſitum ad ſubigendum in Inſubria Odoardi Principatum. Habebant ſub ſignis viginti peditum, & duo equitum millia in diverſis locata ſtationibus: ſed præcipuus nervus ſui exerci-

tus

tus cum Thaddæo Ferrariæ ſubſiſtebat. Parmæ, & Mutinæ Duces optimè conſultum rati, ſi properatò præverterent hoſtium cœpta, atque turbarent; uterque impatiens moræ ſuam inſtituit expeditionem. Mutinenſis Ferrariam affectabat, urbem quondam Ateſtinæ domus; & illam furtiva aggreſſione ad priſtina jura revocare: latebant intus aliqui ſuarum partium fautores, eum admiſſuri, ſi conſtitutæ noctis hora ſignatæ portæ ſucceſſiſſet. Verùm quia feſtinatiùs præter condictum tempus præproperavit, audiunt excubiæ accedentis ſtrepitum, & proditionem ſuſpicati, movent arma, advocantque propugnatores. Nimia celeritas dolos detegit; feſtinatio Ducem fruſtrata eſt; merces machinantibus ſcelus ſuſpendium fuit. Sors proſperior Odoardo afflavit: defixerat animum in duo oppida Bondenum, & Stellatam Ferrarienſis agri. Quare utrumque exploratum mittit Carolum Soldatum ingenio, atque experientia in arte militari ſibi notiſſimum. Hic renuntiat, neutrum ſatis firmè à Valenzæo vallatum, munitumque, & ea optanti acriores addit ſtimulos; quibus captis aperta in Padum navigatione, tutus per uberem provinciam patebat excurſus. In hanc itaque iturus expeditionem, quam ſuos celat ſilentio, ſub capitis pœna indicit, ne quis in itinere

nere molestiam inferat indigenis: hæc effatus, summo manè Bondenum versus contendit. Fama Ducis adventantis exterritus Franciscus Muriconus Præfectus, admonito Valenzæo, opem implorat. Ille in crastinum promittit auxilia; interim jubet obsepiri vias equitatui, & viriliter venientem repellere. Dux interim sua solertia datum diem occupavit: sub prima noctis vigilia oppidum armorum vi concussum, pavidumque tenebricoso ingressu obtinuit, Muricono ex metu Ferrariam profugiente ad solvendas suæ ignaviæ pœnas capitis obtruncatione. Hoc fœlici eventu animi plenus, non minori diligentia Stellatam adorsus; cùm præsidii conatus uno impetu repressisset, ea in deditionem recepta, victoriam auxit. His potitus oppidis existimavit sibi abundè pro Castro satisfactum: & quo studio unum, & alterum, Soldato instructore, munita voluit, latiori vallo, instructaque commeatu bellico; præsidiis, vigiliisque: eadem summa cura toto belli tempore observavit: nec ferè unquam recessit à custodia, & metuens suarum virium dispendia sæpè renuit societatem, & suppetias ferre iis, qui pro illius causa decertabant.

Dum hæc agebantur, Cardinalis Antonius prope Lacum-obscurum propugnaculum excitabat, quod utrumque Padi

Padi aggerem ponte, & catena colligaret: Senatus prævidens illud opus promoveri in Policinium, imperat Pisauro, ut hostilem machinam destruat. Qui promptus ad jussa eò cum valido agmine processit: dataque in conspectum acie propugnaculi demolitionem obtinuit. Sed statim ex hoc aperta animorum dissidia, mutuaque in damna rabies. Epirotæ in Sagis sinu, quædam navigia Ferrariam deferentia annonam suis dromonibus intercepere: contrà Barberini in iisdem aquis detinuere nonnullas naviculas, quæ mercibus onustæ Venetias commeabant: paulò post in urbem deducta navis à nostris piscatorio astu decepta, captaque, dum à mari in Padum parabat ingressum. Tandem ad confinia Ferrariensis ditionis eligitur Nicolaus Delphinus, ut adversus portoria circumvectionis fraudantes Reipublicæ antiqua jura custodiret. Vocatus subinde ab incolis in obsequium Veneti nominis propensis accurrit ad Ostia plena fluviatili, terrestrique apparatu; spe redigendi in potestatem Sagis turrim faucibus Padi incubantem, & Arianum munitum oppidum. Qua igitur opus erat celeritate prævertens subsidia, quæ Ferraria mittebat, nocturna impressione Turrim repentè consternatam occupat, data semisomni præsidio libera abeundi facultate. Posteà Arianum fe-

sti-

ſtinato incurſu intercepit incautum, deditumque interruptis pontibus reddidit immune ab imminenti hoſtium acceſſu. Non minori ſtudio ſequutus exploratorem ſub primam lucem Codegaurum invadit. Municipium à propugnantium valida manu aliquandiù ſtrenuè defenſum non ſemel repulit aggreſſores. Sed ubi innotuit, proximas eſſe Franciſci de Comitibus auxiliares copias, promiſſa militibus Codegauri præda, ita illos animavit ad impreſſiones, ut reſiſtentes deturbarent à muris, irrumperent, & furiis agitati ob interitum Chiliarchi Ucchi in fortunas, & corpora Codegaurenſium effrænatè deſævirent.

Exterrita hoc facto alia contermina loca Delphino ſpontè ſe dediderunt. Eodem tempore Anconitanas aquas triremes Venetæ infeſtabant, interturbatis rerum commerciis. Cæſenaticum, à claſſiariis deſcenſione facta, capitur, fugantur præſidiarii, & incendio fortuitò excitato conflagrat. Primarii turrim, tormentis à noſtris occupatam, Barberini modico labore recipiunt: & ne iterùm in eorum poteſtatem veniret, funditùs evertunt. Piſaurus veritus, ne intumeſcentis Padi aquæ, diſruptis fraude aggeribus, extra alveum effuſæ Venetum Policinium innundarent; in riparum cuſtodia ſedulam adhibuit operam: atque,

que, ut securior fluminis foret custodia, quatuor selectos duces dimisit Corrucium, Valletam, & Comites, Portum, & Martinengum, ad tot oppida Melaram, Ficarolum, Lacum-obscurum, ac Trecentam, Reipublicæ subjicienda. Sed singula unicuique Duci spontaneam properarunt deditionem: indigenis novarum rerum cupidis in Venetos inclinantibus. Et Pisaurus Trecentæ stativa sibi castra constituit; commorantibus ad Candam Jacobo Contareno, & Deghenfeldio Germano; qui Scultennæ pontem imponunt, muniuntque propter amnis liberam navigationem. Per eos dies Odoardus prætextu necessariæ pabulationis Padum transire tentat in Policinium: sed illi obstitit Venetus Imperator; & hanc repulsam Dux ægrè tulit: tamen cùm pro explorato habuit, ea loca, ad quæ animum adjecerat, ad Rempublicam ex fœdere pertinere, suos conatus compressit.

Multiplices Oppidorum aggressiones, & propugnationes.

Ex his, quæ agebantur à nostris, Barberini quodam metu pavidi Ferrariæ se continebant. Tandem collegere animos, & egressi Castellumfrancum contendunt, proximi Bondeno, & Finario. Hujus municipium Muti-

Mutinensis Ducatus Angelus Corrarius curabat: qui timens, ne vicina agmina illud circumsepirent, opportunè Ducem vocat in auxilium. Accessit properè cum suis copiis, plenus tamen querelarum adversus Pisaurum in opposita Padi ripa considentem: ejus quoque morositatem incusabat Parmæ Dux, suspicatus hostilia arma moveri in Bondeni oppugnationem.

His expostulationibus à Corrario relatis, Pisaurus suam ex Senatus decreto excusationem profert; quo inconsulto, ei non erat permissum acies ad Policinii custodiam in partes distrahere, vel ultra Padum deducere. Hoc responsum à Mutinensi legato Patribus redditum elicuit mandata ad Pisaurum: ut conventa in fœdere compleret: Mutinæ Duci expeditionibus opem ferret, & iis adesset tempestivè. Ille jussa facturus multis in re præsenti premebatur difficultatibus; videbat, divulso exercitu, debilitata præsidia; incustodita fluminis litora; & Policinium patere excursionibus. Tria itaque peditum millia cum sexcentis equitibus Padum transmissura committit Valletæ honorariæ militiæ ductori: parem bellantium numerum Gonzagæ tribuit castrorum Præfecto. Quoniam verò in his trajiciendis copiis multiplex gerendarum rerum confusio transitionem ipsam

tam-

tamdiù morata est, donec Barberini ab exploratoribus acceperint, itura fœderata arma ad Centensis oppidi expugnationem: quare, motis illicò castris, ad ejus custodiam convolarunt. Socii nihilominùs eodem voto Valletæ negotium dedere explorandi Centi situm, & loca idonea aggressionibus. Qui diluculò deductus per invia sistitur clara luce ante oppidum; audacter tamen circumequitat mœnia, scrutatur munitiones, & occursantem equestrem turmam fugat. Fit ingens tumultus in oppido; erumpunt præsidiarii: & ille obsistit imperterritus: sed mox repulsus à Matthæjo: incolumis revertitur ad suos, & nuntiat, Oppidum non minùs armis, quàm operibus esse instructissimum. Hac spe frustrati, dum aliis occupantur consiliis, subaudiunt, hostes in Mutinensem agrum effusos omnia perturbare terroribus; Matthæjum intercecepisse Spilimbertum, & Saxulum; atque minis armatum in montana conscensurum. Mutinæ Dux cum Corrario deliberat Scultennæ palustria relinquere, & hostilem sequi exercitum, cupidus aperto campo decertare. Matthæjus à fronte, à tergo, & lateribus hostibus circumfusus, ut congressus refugeret, capta castella præter Spilimbertum deserit: Dux, dejecto hoste, statuit in Crevalcorium socialia arma dirigere: præcessit Val-

Valleta cum lectissima pugnantium manu, & duo secum vexit muralia tormenta. Quo impetu, & machinarum fragore, militumque audacia aggressus est oppidum: pari eventu sperabat in subitas deditionis conditiones impellere Cautum Asculanum Præfectum. Sed hic non minis, non vi territus hortanti ad deditionem occludit aures; clàm datis literis, cita accersit auxilia. Cardinalis Antonius opis indigo ut succurreret, nullam interposuit moram. Igitur celeri cursu cum Valenzæò improvisus imminet obsidentibus, turbat ordines, persequi jubet fugientes, & dari neci per devia dispersos. Valleta minimè animo consternatus aggressione tàm repentina, superstites à cæde, & fuga reducit ad signa, repugnat fortiter, non sine spe victoriæ, nisi loricati equites turpiter aufugissent; & imploratum à vicino exercitu subsidium properasset. Igitur dum disceptabatur in castris, utrùm submittendum, an retrahendum auxilium; deliberatione facta, non esse exponendas copias incertis armorum casibus, nec victori hosti Mutinensem ditionem ad direptionem; Valleta subsidiis destitutus velitatim pugnando campo decessit. Ducentos de suis in acie reliquit, de tormentis alterum gravioris molis in cœnosa fovea defodit. Hoc Barberini inventum festis acclamationibus Bononiam

niam

niam invexere; eminentissimi triumphi præclarum monumentum. Ob hanc victoriam Romæ quoque ingenti gaudio exultatum est; ac si cum fœderatis debellatum bellum esset: &, deposita pacis negotiatione, Legatis Principum denuntiatur ab urbe recessus. Hoc exemplo Respublica Vitellium Nuntium, qui mollibus verbis multis quotidie pacificis promissis vana spe mulcebat Senatum, Venetiis abire jussit. Cardinalis, ut secundi eventus augeret lætitiam, servato, munitoque Crevalcorio, cogitavit de Nonantula adorienda, qua si potiretur, non diffidebat, socialia arma prohiberi posse ab aperto in Mutinenses aditu, & ab incusso ipsi urbi metu. Ergo nox integra impenditur futuro apparatui; & quod fuit deliberatum, delecti Duces continuò exequuntur. Sub auroram Valenzæus in castrum profunda tantùm fossa circumdatum furenti rapitur impetu cum muralibus tormentis: Matthæjus animo intercludendi subsidia miserat ex militibus promptiores, qui Navicelli pontem insiderent: eoque tempore Cæsar Oddus inter bombardarum strepitus jam minatus erat municipii Præfecto necem, nisi se dedidisset. Omnes momento irruentes armis, & vocibus ubique insiliunt, & provocant: sed alius, ac sperabatur, contigit eventus. Qui præsidio præerat, Eques Fontana, jactatas mi-

minas irridet: & confestim Ducem admonet, opus esse celeritate, si ab impendenti discrimine vult salvam Nonantulam. Dictum, factum, nullo temporis intervallo: cum auxiliaribus equitum turmis Dux præmittit Comitem Raymundum Montecuculum: ipse tormentis, & peditatu plurimo subsequitur. Interim omnes prætergressus Conquisitor Panzetta jam à pontis insessi custodia propulsarat Barberinas cohortes, quas ex fuga dispersas Comes excepit: deinde auctus à Duce valido pedestris militiæ incremento fulminis instar terret, ac cædit Nonantulæ obsessores; dum Valenzæus ejus fossam cœperat complere ruderibus. Hostes, postquam sensere impressionem à tergo factam, & ob oculos micare gladios, diffisi custodia pontis, pavefacti tumultuantur, & vagantur ignari, quò se reciperent sine ductore: quare ex hac trepidatione plurimi in Raymundi manus corruere. Hæc fiunt, & Cardinalis facti inscius cum Matthæjo properat ad pontem quasi ad alterum triumphum. Dux certior factus de accessu nihil in mora potius habuit, quàm insidias in transeuntes: occuluit in fossis, obsitis ab utroque latere vepribus, expertos moschettarios: & hoc astu incautè proficiscentes decepit. A furiali glandium turbine concussi fuere gravis armaturæ equites: & hi

præ metu infrænem curſum capeſſentes peditum plures protritos interemerunt. Sors amica favit Cardinali, & Matthæjo, qui inter illa volitantia fulmina incolumes, & ab inſequente Duce liberi regreſſi ſunt. Manſit hoc factum Cardinali Antonio alta mente repoſitum ita, ut illius in hoſtes referendi cauſa omnes belli offenſiones tum in Mutinenſes converteret, pericula, & damna excogitaret. Juſſit conſcendere in montana milites fortitudine potiùs, quàm numero pollentes, qui hoſtilia ibidem patrarent: & inopinata procella gentes, & arces concuterent. 'Arx Julia capta fuit, ac magnus monticolis injectus pavor. Dux, poſtquam ad vindictam deſtinaſſet Matthiam Scittonum, promulgat, ſe per Bononienſes graſſaturum, ut à montanis hoſtem retraheret: & à Corrario, qui Venetas acies in Boni-porti ſtatione dirigebat, petit opportuna ſubſidia: qui, quò forent promptiora, hanc curam delegavit Gonzagæ in Caſtro-novo moranti. Sed quia Dux aliud præter deſtinatum, iter inſtituerat, Scittonum in Montana ſequutus: Corrarius, damnato congrediendi cum hoſte conſilio, in iis locis abſque impedimentis, & commeatibus ad ſe revocat Gonzagam non ſine gravi Ducis querimonia. Dicebat, quòd ope deſtitutus aliquot ſolùm inſignia
vi-

victoriæ, non victoriam reportasset, Scittono teste, qui cum tercentis militibus per salebrosos montium anfractus, obstructasque viarum angustias multos perdidit de Barberinis, ab Arce Julia deturbavit, & captivos abduxit in castra. Ex his magis cupidus suæ experiendæ fortunæ, ac si ubique prosperè cum ipsa ageret, iterùm de tentanda Bononia cogitabat. Corrarius suadebat à Finario non recedere: attamen, ut omnem de se eximeret contumaciæ suspicionem apud querulum, & facilem in suis ad Senatum expostulationibus, non servari cum eo fœderis pacta, in unum consentit cogere arma, & rectà Spilimbertum pergere. Verùm iter, quod maturandum erat, retardavit viarum difficultas, quæ per id tempus adeò tenaci luto operiebantur, ut qui alterum pedem vellet educere, alterum altiùs infigeret. Interrumpitur ab hac molestia transitus: & qui præcesserant, regrediuntur: nihilominùs Dux constans in suæ profectionis sententia, relicto Spilimberto, ultra Scultennam transportat exercitum, absque ulla Corrarii contentione, non aberrandi longiùs à Padi litoribus. Ad trajectum fluminis nullus obex præter unius equitum alæ occursantis, quæ metu correpta sese è conspectu proripuit, nuntia Plumatio, adesse hostem. Oppidani de-

prædationis timore perculſi ultrò ſociis ducibus fores aperuere. Ingreſſi oppidum, quo recepto videbatur non eſſe metuenda Bononia, milites, quia otiosè conſidebant, conſpiratione facta exeunt prædatum, nequicquam tribunis intonantibus minas, neceſque. Excurrunt arroganter, & petulantiùs per domos, atque tuguria, quo tempore agricolæ colligendis meſſibus dabant operam; tantaque rapacitate pauperrimæ quoque gentis reculas ſurripiunt, & expilant, ut Duces impensè deteſtati effrænem audaciam adempta miſerabilibus reſtituerent; & illam in ſceleſtiores ultimo ſupplicio vindicarent. Cæterùm à tumultuaria, confuſaque agreſtium, & incolarum fuga Bononia conſternatione maxima concutitur: & ab audita paulò poſt Bazziani expugnatione, omni ſpe abjecta ſalutis, cum quilibet ſiniſter caſus in bello terrori ſit, extimeſcebat, ne Barberinis devota direptionibus, & incendiis funditùs interiret.

Barberinæ militiæ irruptio in Policinium.

CArdinalis Antonius, cujus animo altiùs hærebant ea, quæ ſocia arma inferebant, ac minabantur damna, ſecum aſſiduè, & cum Valenzæo cogitabat, quo modo & Bononiam à metu

eri-

eriperet, & suis hostibus paria reponeret. Verùm quia omnia pendere videbantur à Republica, quæ propriis viribus magni erat momenti ad bellum, ad eas distrahendas de occulta in Policinium irruptione hoc occurrit consilium: cui si, afflante fortuna, contigisset eam partem, in qua Veneti Proceres suas fovent delicias, militari licentia diripere, vastare, & incendere, nulli erat dubium, quin illi coacti ad sua tuenda, ab alienis infestandis essent protinùs recessuri.

Hanc itaque Cardinalis deliberationem amplexus Ferrariam proficiscitur: ubi specie muniendæ validiùs urbis adversus suspectas hostium machinationes, omnia ad vadandum Padum necessaria accurato silentio disponit. Igitur in navigia clàm parata, quæ cum robustis bellatorum catervis noctu non una vice traductis Valenzæus, aliique strenui duces conscenderant, transvehuntur imposita sex hominum millia, & plurima impedimenta; omniaque exposita in adversos fluminis aggeres ad vicum, cui Paviolæ nomen. Deduxit hanc fluviatilem classem Comes Hieronymus Rossetus litoralium Padi locorum peritissimus: qui & ab exploratoribus accepit, propugnaculum ad Lacus-obscuri pontem architectorum æmulatione nondùm ab humo excita-

tum carere loricis, non exuperabili vallo interceptum, & propterea expugnatu facile, si audax in illud fieret impetus. Latuit nocturnus his transitus nostros eorumdem incuria, & avaritia: nullus erat, qui hostilia opera specularetur: nullus explorator, qui audita referret: & ideò signa tunc data à vigilibus de Barberino trajectu habita sunt somniantium deliramenta, donec invalescente per tenebras descendentium murmure, palàm innotuit, obsessum litus, & in aggere excitatum munimentum. Qui è proximis stationibus poterant exilire ad repugnandum, aufugere terrore, metuque mortis occupati. Solus ad tumultum obequitavit cum suis cataphractis Eques Tritonius: at dum conatur & novissimos premere, & primos prohibere ascensu, ab ingruente multitudine circumdatus satis habuit se extricare, & periculum eludere. Eo repulso, Barberini, quorum, orta dies prodidit, quot emersissent agmina; catervatim, & furentes processerunt ad expugnationem propugnaculi. Hoc ponti proximum propugnabat Comes Portus, qui cum Marco Antonio Strozza turbatis, ac dilabentibus obvius, hos dum sistere, & aggressoribus objicere totis viribus connititur, à Valenzæo in medio superati propugnaculi à præpotenti manu reprimitur, multis

tis suorum interfectis. Compulsus in propinquum habitaculum cum exiguo militum numero sex horas impigrè obstitit insequentibus glandibus, pilisque; tandem admotis bombardis, cùm tecta diruerent, & nulla subesset auxilii spes, Valenzæo dignis conditionibus se dedidit; à quo fuit perhumaniter receptus ob exploratam animi sui fortitudinem. Non ampliùs ex his, quæ agebantur, erat in ancipiti, Barberinos superasse flumen, & in propugnaculum irruisse. Idcircò Pisaurus festinavit mittere in suorum subsidium quingentos pedites, & equites centum: mox ipse præstò adfuturus cum reliquo exercitu: quamvis illum valdè imminuerant missæ ultra Padum expeditiones, & collocata in pluribus castris præsidia. Antecesserat cum primis copiis Marcus Antonius Brancaccius, qui ubi ad colluviaria vada pervenit, audita à fugientibus Porti captivitate, & propugnaculi jactura, substitit, & succedenti Pisauro causam exposuit sui retardati itineris. Hinc reditus consulitur ad castra, quæ à multis ob metum vicini hostis fuere deserta: curritur ad Corrarium, ut cum festinatione opem afferat rebus periclitantibus in Policinio: cujus partem, quam occuparant Barberini, gliscentes numero, & audacia flammis, & cædibus ferociter devastabant. Hæc inter aggressoribus

 fave-

favebat noſtrorum mora in deliberando, quomodo illos propulſarent, & diſcors opinio (ut conſtaret, ſua quemque ſectando conſilia complurium imperium bello inutile eſſe) iiſdem opportunum tempus præbet ad extruenda duo propugnacula prope Lacus-obſcuri pontem, quæ fluminis utrique litori imminerent: & ad proſpectum latiùs diffundendum ſuccidunt arbores, ſolo æquant ædificia in circuitu, ut prædas ſecuriùs agerent. Per hæc momenta Corrarius deceſſit Finario; cujus veſtigia Matthæjus ſequutus ex occaſione aut ſuis opem, aut noſtris damnum laturus, excitavit in Mutinæ Duce cupiditatem Centum iterùm adoriendi, ſed magìs urgebat præſens neceſſitas; quæ Bondeni coegit in unum ſocios Principes, & conſiliarios, ut omnem cunctationem de rependendis ex æquo injuriis abſcinderent. Cenſebant Dux, & Corrarius, ſervatis armis citra Padum in Bononienſi tractu omnia hoſtiliter agi: Bononiam aggredi; cujus diſcrimen ſi Barberini animo conciperent, proculdubiò, relicto Policinio, accurriſſent ad ejus tutelam; quod utique conſilium expectationi reſpondiſſet. Contrà proponebant Deghenfeldius, & Gonzaga; ille quidem cum equeſtribus copiis ſubitum fieri impetum in ipſas hoſtium ſtationes: iſte non ſine peditatu quoque, &

cum

cum Parmensi equitatu. Huic opinioni Pisauro inclinanti Odoardus dissensit; nisi priùs data illi dies esset ad suas vires conferendas; & numerata pecunia, ut suis militibus stipendia solveret. Cognovit Deghenfeldius Ducis ingenium; ideò morarum impatiens suum equitatum in aciem de castris produxit, & cum festinatione concurrit. Propugnaculum, Ricciæ dictum, strenuè invadit: acri prælio commisso, reboant tumultu, armorumque fremitu omnia circùm loca; nam superato vallo, per vias, septaque propugnaculi ruebat in neces. Ad dissonos clamores excitæ è vicinia reliquæ acies, integræ numero, & viribus, audacis bellatoris impetum, non ardorem restinxerunt. Tunc obstinatiùs conseritur manus, at non æquo marte, dum recentes pugnant cum fessis. Verùm, si poscenti subsidiarios, qui in omnem eventum parati esse debent, non obstitisset nimia imperantis cautio; metu, ne potior exercitus pars periret, fama est, pristinum armis Venetis decus eo die à præclara victoria futurum fuisse, ut restitueretur. Cùm igitur Deghenfeldius ampliùs obniti non posset, confertis ordinibus castra repetiit: & Barberini victricibus signis ubique cursitantes cuncta cædibus, & rapinis fœdarunt. Igni magis, quàm ferro armati nobiliora Policinii loca demoliti sunt. Pro-

ximæ urbes, Rhodigium, & Verona imminentis hostis terrore perculsæ conclamarunt ad arma: sed panicus ille timor brevi sedatus est prudentia Præsidum, & Civium constantia. Ex-adverso nuntius rei infeliciter gestæ in Policinio Senatum stupore maximo perculit, & ingenti mœstitia totam urbem affecit. Audiebat unusquisque vastatos agros, protrita vineta, dissipatas ædes, fugatos agricolas, incensa Patriciorum palatia, combustas fruges, abacta armenta, & nullum relictum locum in feraci provincia immunem à direptionibus, & sacrilegiis. Hæc damna passi avaritiæ, socordiæ, & negligentiæ Duces accusabant. Infelix imperantium conditio, ut rerum successu conceptis spe minimè respondente, ipsi omnium latratibus sint obnoxii. Patribus itaque placuit abrogare Pisauro amplissimam potestatem, duobus ei additis Legatis Angelo Corrario, & Michaele Priolo; posteà citatus ad carceres, & admissus ad dicendam causam, ita longiùs se objectum crimen amolitus est; ut, quæ sequuta est omnium votis absolutionis sententia, clara ab offusis calumniæ tenebris prodiderit testimonia ejus prudentiæ, integritatis, & fidei in Rempublicam. Igitur in pristinam reversus existimationem meruit tandem supremum Patriæ solium conscendere.

Mar-

Marci Justiniani Veneti Imperatoris expeditio.
Inauspicatum Comitis Federici Miroli facinus.

PIsauro à bello ad judicium revocato, ei sufficitur Marcus Justinianus; cui dignitate, tituloque pari Senatus detulit rei militaris imperium. Vir ingentis animi festinatò excessit ab urbe, & hac fiducia apud omnes, ut esset dele turus maculas Venetis armis inustas. Ingressus Ficarolum, & lustrato exercitu, bellicum indixit conventum, in quo actum fuit de hostibus à Policinio submovendis. Interfuere Mutinæ, & Parmæ Duces, Legati, & Consiliarii. Mutinæ sententiam, quæ suadebat in Centense oppidum, à quo Matthæjus aberat, moveri arma, corrupit Odoardus, postulatis ab eo auxiliis, verisimilia adducens, non posse Bondenum, & Stellatam suis præsidiis carere. Consulabant aliqui vel oppugnationem Bentivoli propugnaculi Venetis castris infestissimi, vel cum universis copiis subitam irruptionem in ipsa hostium munimenta: sed utraque expeditio damnabatur à sociis ut difficillimi exitus: & ita de more altercatum discordantibus sententiis. Porrò Justinianus de sua apud Rempublicam existimatione solicitus,

accusato inter tot concertationes temporis dispendio, illud arripuit consilium, quod, ne cunctando senesceret, illicò voluit executioni mandare. Hoc fuit in Ricciæ propugnaculum solis Venetorum agminibus ferri. Præmittit in expeditionem Valletam; qui cum tribus millitum millibus propugnaculum ab inferiori litoris parte obsideat: vallum erigat: & super aggestos tumulos tormenta disponat. Tunc ipse statim se promittit affuturum cum Gonzaga, cùm de rebus ad exitum perductis esset admonitus. Ita factum, sed Valenzæus impiger in rebus agendis speculatus ea opera, irrequieto diù, noctuque bombardarum tonitru extructos aggeres concutiebat: pari damno nostri fulminabant propugnaculum: quare machinarum jacula nunquam cessantia modò Barberinis, modò Venetis viam sternebant ad irruptiones, & pugnas sæpiùs instauratas plurima cæde, & vices suas agente fortuna. Dubius Valenzæus de victoria denuò recurrit ad stratagemata: ut sicuti furtivo ingressu in Policinium nostros provocaverat à Bononiensibus: sic alio occulto facinore eosdem removeret ab oppugnato propugnaculo. Seligit duo millia peditum, quibus ars dimicandi, & præsentis animi ad ardua tentanda. Hos prima noctis quiete cis flumen, cujus libera erat navigatio,

du-

ducit cum silentio Comes Federicus Mirolus singularis audaciæ vir. Transvectos, & albis fasciis præcinctos, ut inter se noscerentur, prohibet riparum ascensu, antequam signum ad insiliendum audirent, data tessera à transfuga Corso. His ita dispositis quievere, donec omnes audito signo exilientes, concordi conspiratione invadunt Gonzagæ stationem, & furioso incursu tenebris circumfusos percutiunt. Resonat repentè armorum strepitus, & oppressorum ejulatus, qui Gonzagam excitarunt ad opem illis ferendam, magis qui somno sepulti, quàm vigiles impunè mactabantur. Sustinuit ad horæ spatium nocturnos aggressores; quos & strenuè connixus est propellere. Verùm abjecta diutiùs obsistendi spe adversus hostem, qui ante comparatis viribus pugnabat; cùm sibi nullum classico vocatum mitti subsidium videret, retrò cedens, castra, & impedimenta permisit diripienda. Sed hujus tenebricosi insultus damna ita molestè tulit, ut ad ea reparanda nihil reliqui ad celeritatem fecerit. Confestim igitur cinctus prævalida Epiroticæ gentis caterva, firmoque instructus peditatu, sub primum auroræ exortum hostes prædis adhuc intentos inopinatò aggreditur: & cito veluti turbine perculsos vel cædit, vel vulnerat: & qui acti in fugam flumen petiere, vel

gur-

gurgitibus absumpti sunt, vel inter cunctationem subeundi aut oppressi, aut capti. Denique hunc prosperum vindictæ successum magna cumulavit lætitia ipsius Miroli captivitas: saucium, & fugientem cohibuit in amnis transitu Carruccius Epirotarum ductor: sed non contentus intercepisse gloriantem se illa nocte de Venetis triumphaturum, dum alios in litore palantes persequitur, tergum præbuit lethali vulneri: percussus enim plumbea glande interiit, & suo casu non parùm funestavit illustrem victoriam. Hunc virum ex octingentis, ut fama retulit, in utraque acie interfectis, inter suos præcipui nominis Veneti recensuere. Barberini verò Demarchum Sanctacrucium.

Variæ concertationes.

CArdinalis Antonius, cui militaris avaritia dissolverat Moroli prosperè incœptum facinus; alios ex occulto parabat dolos cum Valenzæo: atque utrique prompto ad iras, & ad insidias omnis procrastinatio erat odiosa. Meditabantur alteram incursionem à flumine, quod, illis absque timore navigantibus, dabat securum appulsum ad ulteriores ripas. Non latuere Justinianum, quæ ab hostibus in quintum diem struebantur

frau-

fraudes: idcircò cautiori consilio in stationes non longè à propugnaculo dispositas, munitasque reduxit exercitum ab anteactis congressibus valdè fractum, ac mutilum. Hic tamen recessus ab inexpertis, quibus dulce bellum, non sine compellationibus, & probris in urbe exceptus fuit, visusque severa aliqua animadversione dignus; quia Barberini, cùm nullus obsisteret, suas munitiones pridem acriter oppugnatas, dirutasque eo temporis intervallo validiùs repararunt. Senatus, ne quid suæ, suorumque ducum prudentiæ detrimentum accederet, & existimationi, imperat Justiniano non abesse ab hostium conspectu: & ad quamcunque dimicationem expeditum instructa acie congredi: nihilque, quod agendum, audendumque esset, prætermittere.

Dum per hæc in Policinio gesta fortuna alternis vicibus variabat casus; instructa classis, quam è Dalmaticis oris advexerat Laurentius Marcellus, litora legebat ab Cæsenatico Senogalliam usque, & milites crebra descensione plurima damna inferebant accolis. Tandem hærentes in portu Senogalliæ compressit ab excusso è mœnibus tormentò Thomæ Contareni navarchi interitus: ac subinde repentinis tempestatibus turbatum mare. Ideò Marcellus, ne classis periret naufragio, illam veluti expulsam, & eje-
ctam

ctam in portum propera navigatione imminenti periculo subduxit. Per id tempus Barberina agmina in Etruria quoque grassabantur: atque ea de causa Magnus Dux Reipublicæ poscebat auxilia. Hæc Senatus fœderato Principi se daturum promisit in proximum annum terra, marique paranda: Armatas triremes novem, quæ sinum Adriacum excurrerent: ac totidem rostratas naves, quæ Tyrreni litora custodirent: præter peditum, equitumque copias, quæ terra adversus hostes pugnarent. Mandat prætereà Justiniano Barberinos distinere in Ferrariensi agro aliquo bellico motu, & Mutinæ Duci suppetias ferre iterùm æstuanti cupiditati inquietandæ Bononiæ. Ut morem gereret, ille educto exercitu, & in prospectu Lacus-obscuri explicato, ostentavit, quid virium, quid roboris secum haberet; ac si alteram propugnaculi oppugnationem esset moliturus. Sed quia tum nihil audere, & experiri visi sunt hostes, qui anteò quodam furoris impetu omnia sibi objecta disjicere minabantur; dato receptui signo in sua castra, eodem, quo exierat, ordine reversus est. Hic regressus, quem aliqui criminati in præsens, à pluribus in futurum laudatus fuit: tunc resarcitæ fuere Mutinenses copiæ quinis peditum millibus, & equitibus octingentis: & auctæ vires Sebastiano Venerio, qui, Delphino ægrotante, in

Po-

Policinii tractu, ad Loretum interfecto præsidio, Coloniæ vicum combussit. Tunc Valleta cum aliis infracti animi ducibus navata egregiè opera trans Padum, majorem hostilium copiarum partem in Bononiensibus occupatam tenuit. His diebus Mutinenses Valenzæum in Etruriam properantem à tergo intercipiunt; & Montecuculus Monteviam, Serravallum, aliaque minora oppida suo Duci asserit. Cæterùm Panzettæ de generoso facinore breve gaudium; obscuræ noctis interventu in Crevalcorium sese immisit: & clara voce Mutinæ Principi vitam, valetudinemque precatus confusione maxima replevit oppidanos: verùm dum ingressæ turmæ territis, & consternatis optima quæque surripiunt, præter opinionem accidit Codræi adventus; qui fortiter irrumpens ingressu suo oppressis lætitiam, & aggressoribus terrorem intulit, intercepto Panzetta, quem deseruere furaces prædantium manus, ut in tutum asportarent direpta spolia. Eadem igitur nocte, qua captum fuit, Crevalcorium Codræi fortitudo recuperat, atque extemplò communit firmioribus præsidiis. Intereà Valleta à Castro-franco, ubi hostes erant castrametati, profligata equitum ala, Bononiam usque infestis excursibus discurrebat: hunc ad Spilimbertum reductum illi totis agminibus obsidere constituunt:

at dux

at dux bellator ejus consilii non ignarus obviam egreditur, divisoque equitatu, dispositisque in viarum angustiis peditibus, offendit incautos, & compulit re infecta, conceptaque spe vacuos retrò cedere. Non quievit ab offensis, qui manè à transfuga Liburni equitatus ala adjutus stationarios adoritur, plures in castris occidit, ditatusque nobili equorum præda ad suos regreditur. Quo tempore & in Policinio Delphinus, confirmato corpore à fluminis trajectu, apud Gardam robustos grassatorum, latronumque cuneos repressit: & Antonius Grimanus Crispinum tutatus incursantium per agros militum impetus sæpiùs propulsavit.

Eadem tempestate etiam in Etruria varii fuere hinc inde armorum conatus; & plerumque Barberinis irriti. Magnus Dux consilio, & opera Matthiæ Principis fratris sui, Alexandri Borri, aliorumque præstantissimorum ducum solertia pluribus in locis violentos hostium conatus fregit: à furtivis Valenzæi assultibus Pistorium vindicavit: castella, oppida vel accepit in deditionem, vel sibi capta recuperavit. Perusium grandi metu concussit; Petiliam obsidentes disjecit multa cæde, & omnibus exuit impedimentis apud Montem Jovinum acri prælio vicit: Marram, inter militares duces præcipuum, Florentiam misit captivum: in fugam compulit Cardina-

les

les Legatos, elapso, è manibus ob equi pernicitatem Francisco Barberino. Hæc, & alia à Magno Duce peracta, ubique adjuvantibus Venetis, relinquimus enarranda iis, qui de hoc Sociali bello copiosiùs scribunt.

Quæ interim horrida ingruebat hyems, coegit dimittere milites in hyberna, & feriari ab armis: sed utique hæc expeditiùs instauranda, cùm ver novum appeteret. Propterea mandavit Senatus augeri diligentissimè copias; Helvetias conscribi centurias; & quibus è Germania conduxerat Gildas vir pugnacis spiritus trium millium numero, dari stipendia. Classem quoque instrui, quæ à mari per occasiones vexaret hostes, & sociis opitularetur. Non secus Barberini suos ex exteris gentibus instituebant delectus: & Cardinalis Antonius tunc temporis Romam delatus: & assiduè petebat in proximas expeditiones nummum, commeatuum, militumque subsidia: quæ tamen postulata molestissima fuere Pontifici, & omnibus, qui huic teterrimo bello adversabantur.

Pax inter fœderatos Principes, & Barberinos. Castrum Odoardo Duci restitutum.
MDCXLIV.

Felicia auspicia præsentis anni ineuntis: cùm sub finem præteriti Cardi-

dinalis Alexander Bichius Venetias appulisset, missus à Christianissimo Galliarum Rege Ludovico XIII. ut, rescissis dissensionum nodis, Italos Principes, & Barberinos fratres in pristinam concordiam, amicitiamque redigeret, Patribus coràm vir eminentissimus Regium animum de concilianda pace aperuit, reperitque, quòd omnium consensus par, & idem esset, ut ablegato bello pax succederet, cui semper intentissimè studuerant. Tamen dubitatum fuit de sagaci hostium ingenio, ac præcipuè de Cardinalis Francisci indole magnanima, & mutari nescia. Talia opinantibus ille addidit, Regia arma in eos, qui leges statutæ pacis non adimplerent, parata esse, modò aliud non peteretur præter Castri suo Principi restitutionem. Hac fide Romam proficiscitur: & ibi adorato Pontifici exponit, quæ cum Veneto Senatu egerat: nullumque è sociis ab illius sententia discessurum: multa mala, non restincto bello, Pontificiæ existimationi suscitari posse cum Italiæ discrimine, & populorum excidio ab eo, cui cura incumbit tuendæ publicæ tranquillitatis. Hucusque fœderata agmina prosperiori eventu pugnasse: atque exinde constare, Ecclesiasticam potestatem divinitùs institutam in Catholicorum Principum ruinam, ex privatis affectibus semper habuisse infelices successus. Igitur imperandum esse, ut, po-

positis armis, componantur amicè lites: non ampliùs Pax exulet, sed reviresçat; & illius sit fidissimus custos Pontificius dominatus. Urbanus ad hæc audita dicitur obstupuisse, valdèque commotus suis exprobrasse rerum gestarum casus, eventusque silentium. Nunc primùm sibi nota adulantium mendacia, reserato veritati aditu. Quare Cardinalium conventum indicit, in quo de pacis transactione agatur; & quod fuerit statutum, exequantur Nepotes; priùs quàm ille morbo, ac senio confectus migraret è vivis. Qui verò ab omni conciliatione alienus erat, & ægerrimè acquiesceret Castri restitutioni; incœpit quotidie differre, & procrastinare, quæ citò opus erat fieri: atque eò magis, quòd per eos dies remitteret se Pontificis ægritudo; ita ut neque vacua Sedes, neque in hoc casu necessariæ induciæ, quæ à Bichio proponebantur, expectandæ. Hæc Romæ agi cum mora, & tergiversatione Veneti à nuntiis accepere; atque Cardinalis Antonii properatum in urbem Ferrariam ingressum. Ideò, ne sub pacificis promissis distinerentur à suscepto bello, decreverunt aliquo signo ostendere arma sua in hybernis non torpere. Meditati sunt utriusque ad Lacum-obscurum propugnaculi repentinam impressionem: quorum alterum ultra flumen Valletam,

alte-

ac plures celebris nominis Chiliarchas. Cardinalis cursu velocissimi equi exemit se. Ducenti referuntur occisi: captivi centum, ac triginta recensiti. Ex his armorum contentionibus usque in hunc annum agitatis potiùs ad terriculamentum mortalium, quàm ad perniciem diffidentium, viderant Barberini irritos fore omnes suos conatus: & fœderati Principes, quæ sibi damna ex aliena causa, suisque rebus intulerant: cùm tantùm Castri restitutionem Odoardo Duci exoptarent: qua vi, aut transactione expressa, omnes à belli societate erant recessuri. Itaque singulis in mutua pacis conventa propensioribus animis inclinantibus; illam Bichius consequutus est victis, & victoribus utilem, his conditionibus: Ut Odoardo Farnesio restitueretur Castrum: arces, oppida, munitiones utrinque occupatæ redderentur: Farnesiæ mensæ creditoribus antiqua jura servata essent: liberos dimittendos captivos; Rex Galliæ pro Odoardo errati veniam Pontifici supplicaret: & hæc omnia cum fide, & cura intra sexagesimum diem unusquisque exequutioni mandaret. His peractis, Roma digreditur, Venetias profecturus: in itinere Magnum Etruriæ, Mutinæ, & Parmæ Duces convenit admonitos de optima Pontificis voluntate erga omnes. Appropinquanti Senatus occurrit læta totius urbis gratulatione: Patres

tres

tres magna pompa exceptum venerantur caduceatorem, qui sua eloquentia, & dexteritate difficili bello optatum finem imposuit. In Ducali Palatio decernitur locus ad congressum. Arbitri deliguntur, exclusis Cæsareo, & Hispano Oratoribus, ut sancitæ Pacis decus, & gloria penes unum Gallorum Regem esset. Post hæc recitatas de inita concordia leges singuli Principum Ministri obsignarunt; & intra Missarum solemnia in Marcianæ Basilica kal. Maii publicata fuit Pax festivissimis acclamationibus: & pro collata gratia celebris indicta supplicatio: gratesque amplissimæ per legatos actæ Ludovico Regi sequestri: quas & Odoardus sua præsentia Senatui persolvit accepto beneficio pares.

FINIS LIBRI QUINTI.

JOAN-

JOANNIS BAPTISTÆ VERI

CANONICI PATAVINI

RERUM VENETARUM

LIBER SEXTUS.

Bellum Turcicum Septimum.
MDCXLV.

PAce composita cum Barberinis fratribus, restituto Castro Parmæ Duci Odoardo, vix unius anni requies Venetis ad recipiendum anhelitum data est. Grave adversus Rempublicam insurrexit bellum à Barbaris illatum, quo priorum comparatione nullum vel temporis diuturnitate, vel rerum successu calamitosius.

Turcis, si vera fateri volumus, idem prętextus, qui olim Romanis; sola nempè vincendi Cretam, nobilem Insulam, cupiditas: his vindicari armis placuit, quòd Cretenses Mithridati favissent: illis ulcisci injurias, quòd Veneti recepissent in Insulam Melitenses Equites Othomannicæ gentis anniversarios hostes post prædas, & rapinas. Par itaque utrinque

populo, subacta Creta, insatiabilis dilatandi imperii cupido.

Hoc tempore Andreas Cornelius cum summa potestate præsidebat universæ Insulæ: cujus adventus in provinciam mali omnis apud multos fuit. Constantinopoli a quatuor inde annis regnabat Hibraimus primus hujus nominis, frater Amurathis quarti. Hic profecturus in Persicam expeditionem jusserat fratres suos necari: nam Othomanni, ut sine suspicione imperent, fratricidia censent necessaria. Præfocatis Orcane, & Bajazethe suspectæ indolis; Hibraimo parcitur tanquam fatuo, & Regno ineptissimo; qui tamen jussa non sunt exequuti, Amurathi à Perside regresso suæ contumaciæ capite dederunt pœnas. Interim ille immunis à laqueo in carcerem trusus intra regii viridarii septa mansit usque ad fratris obitum annis viginti septem. Cum igitur solus esset è regio sanguine superstes, custodia educitur, & à Primo Visiro, qui sub stolido Principe totius imperii arbitrium affectabat, Turcarum dominus, & Imperator acclamatur. His vocibus ratus se illudi, ac potiùs ad supplicium, quàm ad solium duci: hoc noluit conscendere, nisi priùs defuncti fratris cadaver vidisset, & contrectasset. Ita liber à metu potitur sceptro, nec pauca dedit ab initio sanæ mentis indicia: quorum primum fuit confirmatæ cum Veneta Republica amicitiæ, quæ diù permanserat

cum

cum sex illius Prædecessoribus. Cæterùm haud multò post denuò visus est in insanias relabi, quando ad majores evexit dignitates vilissimum mancipium, Isuffum nomine, Auraniæ in Dalmatia natum. Hic regios hortos curabat, quo tempore ille in ergastulo detentus ejus jocis, & facetiis recreabatur. Infamem hominem Selectaris gradu condecorat, scilicet suum creat Armigerum, inter Bassas annumerat: & declarat affinem, eidem una ex regiis puellis desponsata: cæterisque in aula dynastis præponit. Verùm neque hoc ultimum insanientis Principis delirium majus reviviscentis dementiæ exhibuit argumentum; cùm ipso instigante Isuffo Venetis summè infenso (quia eorum Legati illius adventum in Dalmatiam adversis officiis turbassent; veriti scilicet turbidi hominis petulantiam) pacem violat, rumpit fœdera, & sine belli denuntiatione furialia arma distringit: neque aliam ob causam, nisi quòd Creta Melitensium Equitum esset asylum.

Origo Cretici belli.

QVinto kalendas Septembris anni præteriti fortuitò accidit, ut Melitenses suis triremibus percurrentes Carpathium pelagus, navium offende-

rint à magna ſui mole Sulthanam appellatam. Vehebat Mecham ad Mahumetis ſepulchrum ex voto annoſum Eunuchum Geslim nomine, regii gynæcei cuſtodem, & unam de Hibraimi concubinis cum impubere Filio; nobili comitatu, & barbarica ſupellectile ornatiſſima. Hanc illi piratico more adorti multa utrinque clade oppugnarunt, & in ipſo dimicationis æſtu ſupremus navarchus Gabriel Boisbodrandus, & Eunuchus occubuere. Locupletes opulentiſſimis prædarum, & captivorum ſpoliis Melitam adremigantes Cretica litora adverſis ventis jactati attigerunt. Hic appulſus ob improſperam navigationem excuſandus Venetis primoribus crimini imputatur, vocaturque in culpam de raptis exuviis communicati cum ipſis commercii.

Perlata Conſtantinopolim nunciis, ac rumore interceptæ Sulthanæ jactura; vectorum mors; matris, natique captivitas, & Melitenſium in Creta cum Venetis negotiatio univerſam civitatem perturbarunt; quæ iratum Hibraimum ſequuta furenti militum fremitu vindictam poſcentium ad arma conclamavit. Quare ſolicita cura extrahitur ab armamentariis quidquid habent machinarum ad inſtruendum bellum: & in navalibus, urgente Hibraimo operarios, multarum navium claſſes adornantur. Dicebantur hæc omnia adverſus Me-

litam

litam parari: ſed qui hanc ſuadebant expeditionem in Melitenſes, perpetuò Turcica maria, & ligna infeſtantes, non fuere admiſſi. Illorum verò ſententia prævaluit, ut, vulgato contra Melitam bellico apparatu, Claſſis tenderet ad Cretæ oppugnationem: ingens Othomannicis rebus ejus inſulæ acceſſione futurum incrementum. Quam cupiditatem magis incenderunt quidam ab Creta transfugæ præſentis dominii cauſati ſeveritatem, & nobilium licentiam. Exaggerabant in Venetos primates Inſulanorum odia: complurium abalienatos animos: non abſolutas oppidorum munitiones: & adeò incuſtoditam Cydoniam, quæ Canea eſt, ut captu facilis amplum patefaceret oſtium ad mittendam ſub jugum totam Inſulam. Fuit igitur decretum in Cretam tranſire: ſed magno ſilentio obtegendum facinus, quò Veneti opprimerentur incauti. Si qui ab hac ſimulatione abhorrebant eò, quòd contra gentium leges, & fœderum ſanctiones haud liceret non indicto bello imparatos aggredi amicos; ii vel exilio, vel capite multati ſunt: ignorantes Turcicum Regem poſſe violare fidem, pacta frangere, & animi ſui arcana diſſimulare ex Mahumetica indulgentia in rebus ad Imperii amplitudinem ſpectantibus. Propterea Joanni Superantio

Reipublicæ Legato suspicanti illum armorum apparatum adversus Venetos instrui, Bassæ expressis verbis sæpiùs inculcabant, nihil hostile in eos movendum esse: imò ad Senatum missum Chiaussium; qui probaret constantem Imperatoris fidem, ac tutò adduceret Constantinopolim Nicolaum Delphinum electum Bajulum. His dictis captus, & elusus Superantius; Patribus significavit per literas, omnem expeditionem revera comparari in Melitenses. Interim non obscuri nuntii ex Dalmatia, & Illyrio contraria referebant: ex Creta Antonius Navagerius Cydoniæ Curator irruptionem metuens cita postulabat auxilia: eadem suspicione angebatur Cornelius, fama per Ægæi insulas de bello Cretico increbrescente. Senatus, quamvis adhuc in incerto erat, illicò tamen decernit militum delectus haberi, & omnis generis navigia ad belli usum, duas armavit quinqueremes ab Hieronymo Mauroceno regendas; triginta triremibus totidem patricios gubernatores deputavit: Antonio Marino Capellio decem rostratarum navium curam; & universæ classis imperium tradidit Francisco Molino Marcio Procuratori, maritimis rebus assueto. Verùm hæc per temporis intervalla disponebantur; quia Senatus adhuc animi pendebat, quò tenderent Turcarum machinamenta: nec volebat festinata armo-

mo-

morum collectione illis fieri suspectus: quæ circumspectior prudentia publicis rebus valdè nocuit; dum Superantius profuso abundè auro in hominum genus avarum, & rapacissimum, Hibraimi mentem scrutatus comperit meditatum scelus illud esse, simulata contra Melitam profectione; omnes copias in Cretam trajicere. Patribus hanc veritatem magnis erutam largitionibus nuntiat; & bellum maximum, ac formidandum impendere Reipublicæ: iisque de caussis inter Bassas præcipuè vulgatum: quòd nunquam memoria exciderint audacia gesta Capellii; in Aulonis portu Punicæ triremes vexatæ, & captæ: aliæ in Alexandrina statione oppugnatæ, fugatæque; quarum unam in Cretam traduxerant Christiani captivi libertate donati: quòd Turcæ piraticæ crimine damnati immaniter decollarentur: quòdque nuper in fœdera peccatum fuisset ab his, qui Melitensibus impensissimè studebant, juratis Othomanincæ gentis hostibus. Has caussas, & alias prætexebat Hibraimus à Venetorum amicitia discessurus; propter quas Superantius monebat Senatum de celeritate, ne belli initium à Turcis fieret. Ideò confestim solvit Capellius ab urbe in Cretam: item Jacobus Ripa Tenum versus. Ille prospero cursu confecit iter, & impedi-

pedimentis exoneratis in Candidam urbem, quæ & Candia, à qua tota insula Candia denominatur, custos accedit Amphimali sinus, qui Sudæ portus ab arce ejus nominis in scopulo appellatur. Hic, trajecto Adriatico cum duabus onerariis, incidit in quinque Punicas triremes, à quibus acriter oppugnatus animi vigore magis, quàm virium robore strenuè pugnavit; adeò ut illarum prætoriani, fugientibus reliquis, in concertatione malè multatam mare absorbuit. Pugna dirempta: Ripa victor Tenum appulit: Piratæ Constantinopolim ingressi suis expostulationibus Hibraimi animum, plusquam credi potest, efferarunt ad vindictam. Idcircò eò citiùs sumitur bellum, &, ut erat dolosis consutum fraudibus, divulgatur collecta in Melitam ea armorum procella.

Turcicæ Classis expeditio in Cretam. Oppugnatæ Cydoniæ deditio.

POtentissimæ Classi per summam fraudem in Cretam velificaturæ deligitur Imperator, quem suprà nominavimus, Isuffus; exultante Constantinopoli præ lætitia collati muneris. Ad illum de hoc ipso gratulantes iverunt omnes Principum Legati: accessit etiam Superantius; cui vir subdolus aurea veste donatus juravit Regium mandatum esse,

esse, ut rectà tenderet in Melitam: At hæc fallax, & perfidiosa obtestatio non fugiebat Superantium, qui repetitis nuntiis, & quàm fieri potuit, maximè clandestinis, ne ab itinera obsidentibus interciperentur, Patres, & Insularum Rectores certiores facit de parata hosticæ classis expeditione in Cretam, qua subacta, vastus Hibraimi animus universam Italiam peragrabat. Egressa Constantinopoli sexto idus Maji præsentis anni sexcentesimi quadragesimi quinti supra millesimum vehebat sexaginta hominum millia dispercita in octoginta triremes, decem rostratas naves, atque totidem Anglicas mercede conductas: accedebant Tunetanæ tres, duæ quinqueremes, una immensæ magnitudinis Sulthana, atque ampliùs ducenta diversæ formæ navigia: & sua multitudine totum Hellespontum operiebat. Delata in Ægeum, quas Venetorum insulas præternavigavit Tenum, & Cytheram, comiter, ac benignè accipiebat à Præsidibus quidquid opus erat classiariis, data pro officio sponsione Reipublicæ loca non esse læsuram. Sed Isufius penes se habebat rei gerendæ arcanum Hibraimi manu obsignatum, tunc proferendum, cùm Pylum, hodie Navarinum, attigisset. Classis interim tutò ubique mari discurrebat: ab Ægeo in Superum deflectens spem Creticis osten-

oſtentavit ſuſceptæ in Melitam navigationis : at exigua fuit, & extrema hæc credulitas : nam ſtatim, ac Navarinum pervenit Iſuſſus, Sexto Kal. Junii, convocatis Turcarum primoribus, & navarchis Regium mandatum explicat, quod continebat ſubitam exſcenſionem in Cretam concordibus animis, viribuſque. Omnes eo juſſu alacres, ſuoque more ululantes, deſtinatæ expeditioni obvertunt proras : & Iſuſſus, dimiſſa liburnica, nuntiat Hibraimo, Claſſem ad ejus nutum in Creticam inſulam transfretaſſe, & Cydoniam primis aggreſſionibus tentandam fore. Sub lucis ortum Idibus Junii ſuperato Cynamo promontorio littori adhæſit, & ſuas turmas expoſuit in continentem duodecimo ab urbe milliario, nullo obſiſtente. Hæc Iſuſſus agere cœpit in Creta : & Hibraimus de iis certior factus mandavit aſſervari cuſtodiis Superantium : & Venetos ubique locorum in captivitate detineri ; ne per exploratores penetraret ad Senatum ſuæ mentis arcanum. Hoſtium acceſſus, quem ignes ſolito crebriores in montibus præmonſtrarunt, quemque detexit propinquum plurima agreſtium turba, terrore percita Cydoniam verſus confugiens, Navagerium excitavit ; ut illicò duo millia ex conterraneis præmitteret ad remorandum hoſtilem egreſſum ; donec mu-

nito-

nitores aptarent bellica impedimenta, & incœpta propugnationis opera absolverent: verùm qui missi fuerant, perterriti multitudine hostium (qui jam emerserant in continentem; & excurrentes ad rapinas, raptis, quæ ferri poterant, cætera subditis flammis vastabant) profugum pedem retulerunt. Eodem tempore Navagerius admonuerat custodes arcium Theodoræ, & Turluru è regione Cydoniæ, ne cessarent à cura, & vigilantia, citò promissi auxilii fiducia. Hæc tamen omnia confusè, ac præposterè; quippe Isuffus per classiarios utramque arcem occupaverat, licet strage non modica, quando Theodoræ Præfectus Blasius Julianus Histrus, conjecto igne in cryptas tormentario pulvere oppletas, ingruentes catervas dissiliente, atque hiante solo involutas flammis, & fumo oppressit ingenti ruina, qua & ipse obrui maluit, quàm Turcicam pati servitutem.

Sexto decimo Kal. Julii Isuffus aggressurus urbis oppugnationem, ut fides fieret ibi locari castra, ubi vehementi strepitu pulsabantur tympana, & clangebant tubæ; atque ita decepti Cydonii eò suas vanis ictibus disploderent machinas: alibi ille plures jussit ignes succendere, qui humi latè vagantes, miro artificio compositi, fumosis voluminibus obcæcabant obsessos; &

micanti ſplendore prælucebant operariis caſtrametantibus. Hoc aſtu poſt diem tertium Urbem quadraginta militum millibus circumſeſſam irrequieta tormentorum percuſſione quatere cœpit; vigebat in obſeſſis fortis, & obfirmatus animus: crebris eruptionibus fatigabant obſidentes: è muris collineantes jactus, certiſſimis machinarum jaculationibus plurimos proſternebant. Interim Navagerius repræſentabat inſulæ Præfecto afflictæ urbis conditionem, & depoſcebat auxilia. Cornelius tum à primis irruptionibus obviam ire connixus imminenti Cydoniæ periculo, ſub claris ducibus opem ſubmiſerat: ſed hoſtis ubique liberè decurrens numero, roboreque prævalidus ex militibus alios fugavit, alios cæcidit, paucis intra urbem receptis. Aliam tamen ſubſidiariam quingentorum peditum manum ex præſidiis collectam properare juſſit; at vix ducenti Cydoniam intrarunt: quare cùm eſſet non ſatis tutus terreſtris inceſſus, obſtruentibus Turcis viarum aditus, ad maritimos trajectus applicuit animum. Igitur è triremibus tres ſelegit aptiores ferendæ opi: & è Navarchis totidem Georgium Maurocenum, Barbarum Bernardum, & filium ſuum Catherinum; qui conſtantia, & fortitudine pares ſe devoverunt urbis tutelæ, ac propugnationi. Rebus

ne-

necessariis instructi nocte, silentique remigio inter speculatoria navigia penetrarunt in portum, cujus nondùm Turcæ erant potiti; & suppetias intulerunt. Invecti auxilii tanta fuit lætitia, ut Isussus, concepti gaudii cognita causa, excubitorum incuriam abscissis cervicibus punierit.

Tandem Venetias pervenere nuntii tristes de cydonia periclitante, & de Superantio in Custodiis detento, qui Senatum adhuc inter spem pacis, & belli metum maximo animorum fluctu perturbarunt. Quare, omni procrastinatione rejecta, statutum fuit, pro viribus occurrere, & resistere Barbaris fœdifragis; atque in eosdem opem divinam implorare quotidianis supplicationibus: Legatos ad Principes expedire, ut in communes Christiani nominis inimicos sociarent arma: copias ubique gentium conscribere, comparatisque navigiis supplere classes. Intereà jussus Franciscus Molinus, jampridem expeditæ classis imperator, ut in insulam festinaret, Corcyræ morbo præpeditus progredi non potuit: certus tamen de hostili impressione in Cretam solicitavit Laurentium Marcellum; explicare vela, & Zacynthum petere: ibique cum Joanne Baptista Grimano trium insularum Præfecto, cæterisque trierarchis consilium capere de Cretica expeditione. Congre-

gregati, dedita ad consultationem opera, in unum, & diù considerantes, quid agerent; decreverunt, expectandas esse auxiliares triremes Pontificias, & Melitenses: ac promissum ab Senatu navium supplementum. Aucti his viribus hostem faciliùs ab Insula expellerent: quod decretum à consulentibus expressit obstinata fatorum series, quæ Cydoniæ casum moliebatur, illudque ægrè ferens Hieronymus Maurocenus, qui omnia tolerabiliùs, quàm moram perpeti poterat, quæ cunctando opportuna surripiebat auxilia, obtulit se cum quinqueremibus opem egentibus allaturum. Iterùm animis in diversa distractis; restinxit strenui viri studium data cura Simoni Leono, ut armatis onerariis quatuor milite, commeatuque, celeriter, & consultò cum sociis Joanne Basilio, Francisco Gritto, & Marino Baduario suppetias ire contendat. XI. Kal. Augusti naves prospera Cauri tempestate in altum eductæ declinant à recto cursu, reclamante Leono; totaque circumnavigata Insula ab Aquilone in Austrum, Hierapetræ portum subeunt. Hic longæ navigationis excursus Cydoniis fatalis extitit. Issuffus interim, quem nihil horum latebat, effossis subter mœnia cuniculis, infestiores parabat irruptiones: & aliquando veluti miseratione commotus hortabatur obsessos ad honestam dedi-

deditionem, priusquam ille ab coactis pœnas obstinationis exigeret: has litteras deferebant alatæ sagittæ: iisque per eosdem tabellarios responsum fuit, Cydonios malle gloriosa morte occumbere, quàm tanto dedecore se malis eripi (si tamen malum in patria, & pro patria mori). Post hæc diù, noctùque vigilabant attenti, quò Turcæ per occultos meatus essent irrupturi: nec vana cura; nam illi credentes invadere sopitos, lucente luna impetum fecerunt in propugnacula: verùm decepti propugnantium custodia,& fortitudine repulsi fuere. Subinde Navagerius, cognita suarum virium imbecillitate ob quotidianas concertationes, precibus numero frequentibus adibat Cornelium, & valida postulabat auxilia. Rogatus, ut hæc suppeditaret, in magnis versabatur angustiis: toties expertus pedestres copias à Turcis mutilatas, non aliam sibi viam superesse putavit adjumento, nisi iterùm à mari. Jubet igitur Capellio, ut duas ex navibus, quibus ille præerat, abundanter instructas è portu dimitteret, necessariam opem egenti urbi laturas. At quia jampridem inter hos duces ortum erat de dignationis præstantia dissidium, Capellius, ne præcipienti pareret, causatur, se missum ab Senatu ad Sudæ portus custodiam, in cujus perpeti vigilantia stabat Cretæ incolumitas,

tas, ac spes recuperandæ Cydoniæ, si fato contigisset amitti: posse expediri alias triremes exemplo felicis navigationis ex ante transmissis. Hæc dicenti Cornelius annuit, ne privata contentio publico bono officeret. Porrò de instruendis triremibus irritus omnis labor, cùm nullus, vel ipso hortante Capellio, ex trierarchis inventus est, qui facinus aggredi vellet ob classiariorum paucitatem, & remigum formidinem, qui tumultuariè collecti servitium timidi recusabant. Tandem duo, cognomine Boni, reperti sunt Otho, & Alexander, qui sponte susciperent, quod alii fugiebant: at, conjurantibus fatis in Cydoniæ ruinam, tanta in apparandis triremibus intercessit cunctatio, ut nuntiata deploratæ urbis calamitas omne submittendæ opis decretum everteret. Ex his audacior Isuffus suis in conatibus majori vi tentavit aggredi propugnaculum ad portam Rhitymniam viriliter propugnatum. Hoc hostis consilium sexto decimo Kal. Septembris exequendum detexit captivus quidam in Turcarum castris unius sagittæ volatu; cùm eo ipso die Isuffus totius exercitus robur admovisset adeò furenti, & rabida impressione, ut à fortissimè obluctantibus prohiberi non potuerit, quin propugnaculi fundamenta suffoderet, ac pertunderet: abderetque in aperto meatu sub ipsis

ter-

terrenæ molis viſceribus plures nitrati pulveris cados : qui appoſito igne ſuccenſi horriſono ſtrepitu exhalarunt, proſternentes totum fermè propugnaculum. Hunc igitur in locum atrox pugna inclinavit univerſæ confluentis civitatis accurſu, adeò ut cum teneris adoleſcentibus imbelles mulieres ad reparandum disjectum munimentum neceſſaria comportarent. Omnes accendebat Milanus Bencius Antiſtes, ne immemores religionis, & libertatis ſe, ſuaque ſubderent perfidæ, & inhumanæ genti. Hinc ergo contigit, ut Barbari per ſubterranea repentes, & proſilientes in mœnia magna clade, & recepto propugnaculo repreſſi, ac repulſi fuerint. Cæſa in conflictu ad Turcarum duo millia, agnitis inter cadavera fortioribus: vix centum è noſtris occiſi: notæ nobilitatis, & famæ Nicolaus Bonus, Alexander Viarus, Andreas Vizzamanus, Poma, Ljonius, Vimes, Chiliarchæ: vulnerati Albanus Gubernator, Catharinus Cornelius, & Vertius architectus : qui omnes converſam in propugnaculum periculi molem novis operibus, ſtrictiſque gladiis impigrè ſuſtinuerunt. Nihilominùs Turcæ ſua multitudine inſoleſcentes nullam feſſis dabant requiem; viribus imminutis, & omni ſpe auxilii carentibus. Propterea iteratis conatibus, & continuè ſtrepentibus machi-

chinis, quidquid in muris reliquum erat, contriverunt. Exinde Cydonii, ut omnia ſibi in dies arctiora viderunt eſſe, laboribus attriti, nudati defenſoribus, & proximè trahendi à Barbaris in prædam, atque internecionem, Navagerio, armorumque ducibus oſtenderunt ex mœſtiſſima ſuæ urbis facie, quàm urgens, & fatalis ea eſſet neceſſitas, quæ illos cogeret ad paciſcendum cum hoſte: diù in calamitatibus conſtantes probaverunt ſinceram erga Rempublicam fidem: eamque ſatis manifeſtam Cornelio tot ſuis in anguſtiis. Navagerius his precibus victus, adductuſque ad miſerationem, referente Vertio proſtratas vires: munimenta quaſſata: provectum, atque inexpugnabile obſidendentium robur, in ſententiam devenit componendæ pacis, quæ nihil haberet inſidiarum: licet aliqui cuperent trahere moram, iterùmque fortunæ aleam experiri. At pro certo habebatur, nullum ſperari poſſe auxilium ab iis, qui, quos tutari debebant, patiebantur deſertos, quia Claſſis adhuc Zacynthi hærebat in novi commeatus expectatione, cecidit irrita quatuor munitiſſimarum navium expeditio: & nullus fuit, laborante incaſſum Cornelio, qui vellet, vel auderet afferre ſubſidia. Ideò in conſultatione captum conſilium de urbe dedenda, & proinde decimo quarto Kalend. Septembris ere-

erectum in mœnibus vexillum album: quo signo pacis à Turcis conspecto, & exultantibus, Isufius indixit subitam ab omni hostilitate cessationem tanta severitate, ut in explodentem igneum globum capite animadverteret: nam potiundæ Cydoniæ cupidus, finem suæ expeditionis, quæ præter opinionem ipsi diuturnior contigerat, vehementissimè optabat. Confestim hinc inde datis, receptisque obsidibus, pax his præcipuis conditionibus sancitur. Ut intra sex dies Urbs dederetur. Ut incolis securitas, ac bonorum possessio permaneret incolumis. Ut latini, & Græci proprios ritus suis in templis liberi exercerent. Ut Rectores, magistratus, & cum iisdem excedentes quò vellent, Venetas triremes, navesque conscenderent. Ut Episcopus cum Vestalibus, & Clero cum sacra supellectili parata navigia haberet ad transfretandum. Ut cuique manendi, vel proficiscendi facultas esset. Ut denique copiæ pergerent terrestri itinere ad alia insulæ loca militari more gradientes. Emigrantibus præsens Isufius obstupuit, cùm vidisset, quod trecenti tandiù obstitissent suis numero propè infinitis; & quòd coactus à tàm modica manu fuisset ad paciscendum: Laudavit eorum constantiam, & fortitudinem, raro in Barbaris exemplo; qui nec leges accipere,

pere, neque ab ullo se vinci posse gloriantur. Ingressus deditam urbem cum quindecim bellatorum Millibus Mesquitas erigit; Præsidem suis ritibus constituit; publicis, privatisque disceptationibus eligit Judices. Inducit in portum, quem durante bello nunquam obtinuit, quinquaginta triremes: imposito Theodoræ Arci præsidio, & munito scopulo æneis tormentis tutam ibidem stationem classibus præstat. His peractis, majora concupivit, arbitratus se, nihil egisse, nisi haberet in sua potestate Sudam decem milliaribus à Cydonia. Ut Arcem sibi dari peteret, ad ejus custodem Michaelem Maripetrum legavit Jacobum Præmarinum virum nobilem: qui recusans munus suis natalibus indignum vi copellitur, ut obeat. Præmarinus accessit ea iniqua petitione; sed acriter objurgatus hoc reddit Isuffo responsum: Nunquam deferendam Arcis custodiam ab eo, qui in ipsa tuenda se totum suæ patriæ debebat. Ita delusus Cydoniæ se continuit opportunam expectans tempestatem ad repetendam Constantinopolim, quò nuntium de recepta per deditionem urbe præmiserat. Sed priusquam se committeret navigationi, ad armorum regimen destinavit Assanum Belerbejum Bassam hominem vehementis spiritus; validiùsque munivit

Cydo-

Cydoniam adversus Venetorum oppugnationes, quas timebat.

Tandem decimo sexto kalend. Decembris suam instituit profectionem securus ab infectatione Venetæ Classis, quia hyemalis rigor præcludebat excursus. Ubi Chium pervenit, ibi reperit jussum Hibraimi suum iter urgentis: quare una, de classe post se relicta, conscensa triremi ornatissima, velorum, remorumque nixu omnium spe celeriùs ad Regiam urbem accessit. Magna lætitia excepto fit obvius Hibraimus, donat amplexus, & oscula, cunctis præ gaudio congratulantibus victoriam. Verùm hi plausus aliquorum invidia in diversa mutati Principis gratiam verterunt in odium, excitato in Aula murmure accusantium Isuffium; tùm quòd in bimestri obsidione oppidi parùm muniti triginta Turcarum millia periissent: tùm quòd justam Hibraimi querelam neglexisset: si sic sæpiùs tanta suorum internecione vinceret, brevi illius imperium desolatum iri: tùm quòd à deditis oppidanis longa pace locupletissimis auro, argentoque nulla de congestis prædis dona attulisset Imperatori præter captivos adolescentes, & puellas Gynæceis destinatas, & indonatas Sulthanas reliquisset. Hæc, atque alia objecta crimina crudelis, & avarissimi Hibrai-

mi

mi animum altiùs occuparunt, ac, præpollente odio, omnem licèt juſtam delecti ſui Baſſæ excuſationem ejecit. Infelici tandem exitu inconſtantis luſus fortunæ fuit Iſuſſus, quem illa repentè evectum inconſultè præcipitavit: juſſu Hibraimi laqueo ſtrangulatur. Sed quis hoc Principe dementior? quem immaniter occiſum noluit vivum, ejus corpus adhuc calens manu palpans querula voce credidit à morte, ceu ſomno excitari poſſe: porrò ut agnovit extinctum, effuſis ubertim lacrymis inhumavit: Niliaco par monſtro; ſcilicet, quos extinxerat, flente.

Venetæ Claſſis navigatio in Cretam.

QUo tempore Cydonia cogitur ob auxiliorum tarditatem ſe tradere Turcis in deditionem, Senatus Molino Corcyræ ægroto, & in patriam revocato ſuffecit Hieronymum Maurocenum quinqueremium Præfectum cum mandato celerrimæ profectionis in Cretam. Hic juſſis obtemperans abſque mora Zacyntho ſolvit, ac in itinere opportunas habuit auxiliares triremes Pontificis Innocentii decimi, & Melitenſium equitum; quibus numero XI. ſub Eccleſiæ vexillo Princeps Ludoviſius præerat. Omnes in communem expeditionem pro-

fe-

fecti prospera aura Sudæ portum tenuere; absente Capellio, vel ob aquandi causam, vel ob adventum Cornelii vocati à Mauroceno, ut consultationibus de administrando bello interesset. Lustrata Classis cum Creticis triremibus, & Capellii navibus talem explebat summam, qualem Ducum potissimi existimarunt validam, quæ Turcicæ objiceretur: nam fore facilius videbatur, quod erat usurpatum, recuperari navali potiùs robore, quàm terrestribus copiis. Camillus Gonzaga summus armorum Præfectus à terra tutiorem impressionem in hostilia castra fore censebat, cùm nihil aliud mari ipso fortuitis sit opportunius, & classem Turcicam à grandioribus tormentis longiùs pilas ejaculantibus ab Theodora arce in statione manere incolumem. Sed qui suadebant maritimos congressus, ad hos incitarunt Maurocenum maximè ob reditum Capellii in portum: qui, approbato Navarchorum consilio, omnium primus prodit adversus hostes, & cum prætoria navi provectus ad tormenti jactum illos provocabat in aciem: quam & Maurocenus explicata classe frustrà deposcebat: quia Assanus Bassa suis præceperat, neque Cydonio sinu solverent, neque se ab arcis Theodoræ statione moverent. Optimè consultum à Barbaro, cui exterrito Veneti ducis nomine, & fama militavit

ma-

mare procellis tumidum, atque insanè ita fremens, ut nostra classis metu, & periculo naufragii fugienti similis portum repetierit: tantisper ibidem mansura, quoad, fluctibus detumescentibus, rursùs prodiret. Paucis itaque diebus recreato, confirmataque æquioris fortunæ fiducia in altum progreditur: verùm quis crederet! conjurati venti ex inopinatò glomeratis nubibus ingruunt, qui navium ordine abrupto, & in diversum distractis lignis, denuò illam compulerunt, ut ocyùs rediret, unde exierat. Aliquibus persuasum fuit ex his repetitis infortuniis inter infideles versari quoddam genus hominum maleficum, & sceleſtiſſimum, qui suis præstigiis, & incantamentis ad nutus elementa commoveant. Quoniam verò hucusque sine ullis assultibus tempus transactum erat; & hyberni dies frigore crudescerent, auxiliarii de reditu cogitarunt à nostris recedentes, promisso tamen in opportuniorem tempestatem regressu. Cæterùm Maurocenus, ne in portu classis torpesceret, sexto Idus Octobris Melum adnavigavit; ubi improviso appulsu tres onerarias, & magnum gaulum Cydoniæ opem latura adoritur, ac turbat. Unam capit è navibus: classiarii, qui sequebantur, reliquas retinuissent, nisi ventus ex adverso insurrexisset importunus. Leonardus Mocenicus gaulum abripuit cum

sua

sua quinqueremi: quo successu, & præda læti omnes Sudam remigarunt in hyberna.

Per id tempus appulerunt in Insulam Eques Valeta Gallus militaris descensionis Præfectus, & Adriaci pelagi custos Antonius Bernardus. Hi suo adventu non modica ferentes auxilia cum cæteris belli administratoribus consultarunt, rectà ne Cydonia à terra, an à mari Theodora arx esset oppugnanda. Valetæ, discrepantibus aliis, placuit terrestri manu præliari, ut erat proprio, & fervido accensus æstu. Incurrit audacter in hostes ad molas, de Gladissò dictas, excubantes: sed in ipsa dimicatione per insidias interceptus locorum ignarus infeliciter pugnavit, deditque triste incauti consilii exemplum. Tercenti fuere occisi: quinquaginta capti, & in acie occubuit Bernardus Sagredus; dum nihil suæ virtuti putavit invium.

Hæc agebantur in Creta fortuna plerumque infesta Mauroceno, cùm ejus omnis profectio adversus hostes, veluti invisa fatis in irritum cecidisset: & Venetiis incumbebat Senatus instruendæ classi, quæ remige, milite, machinis, commeatibus, stipendiis, naviumque numero amplissima esset, ac instructissima. Maximo igitur sumptu intra paucos dies fuere in promptu triremes triginta tres; quinqueremes sex; naves quadraginta; igniariæ quatuor; aliaque

plura navigia ad ferenda impedimenta forma, & genere varia, haud numerato Cretico apparatu, neque ab urbe anteà dimisso in Insulam. Cæterùm qui cum summo imperio tantæ classi præsideret vir militaris scientiæ, & maritimæ rei peritia clarus, cùm nullus reperiretur, qui vellet, aut posset ejus administrationem capessere; licet multa fuerint habita comitia: tandem contigit, quod nemo sibi persuadebat. Franciscus Ericius Princeps octogenario majorè solio assurgens se dixit paratissimum conscendere classem; & subire onus quamvis suæ ætati gravissimum, cùm ageretur de Religione, & de Patria tuenda, servandaque, quibus corpus, & spiritum lubentissimè devovebat. Obstupuit Senatus, laudataque cum plausu hac sui Principis intrepida obtestatione, illum concordibus votis summum imperatorem renuntiavit cum amplissima terra, marique potestate: & decrevit, ut hoc pateret omnibus in Veneto dominio degentibus missis literis decimo tertio kal. Decembris: quo generosi ducis ad imitandum proposito exemplo effectum est, ut cujuscunque Ordinis viri, & quarumcunque civitatum indigenæ voluntaria manu, & ope contulerint subsidia in tàm periculoso tempore adversus hostes Christiano nomini infestissimos. Canonici Patavini, nullo prævio exemplo, summam ducatorum mille, & ducentum

centum ex proprio censu corrogatam singulis annis in belli impensam erogarunt. Quam omnium consensu, vel absque suffragiis, probatam animorum conspirationem Senatus Publicis literis adeò commendavit, ut iisdem testatum fecerit, illorum Cœtum fore dignum peculiari tutela, tanquam benè de Republica meritum.

Joannes Capellius Classis Imperator.
Thomæ Mauroceni gesta.
MDCXLVI.

INitium præsentis anni mœstissimum fuit obitu Principis Ericii, quo spes omnis rei benè gerendæ intercidit. Parato ad expeditionem febris publico bono maligna suborta est, atque subvertit, quod fuerat salubriter institutum. Die decubitus decimo anxiè jactatus inter suspiria, & gemitus se diutiùs non posse afflictæ patriæ prodesse, tertio Nonas Januarii animam, qua Superos demeruerat, ipsis reddidit. Princeps ob egregia facinora domi, forisque immortali colendus memoria. Senatus luctu justo mortuum prosequutus in Ducali Sede duabus hebdomadibus vacua collocavit Franciscum Molinum: & Joannem Capellium Procuratoria veste decoratum delegit ad regendam classem; quæ tanta numero navium erat, ut nunquam ei similem Veneta Republica anteactis

temporibus eduxerit è suo toto terrarum orbe navali celeberrimo.

Capellius igitur cum classe omnium maxima jussus abire festinanter in provinciam, suo discessu spem totius urbis excitavit optatissimi nuntii, qui afferret Turcica ligna quassata, & Cydoniam receptam. At cum Ducis effœtis viribus Senatus consilia, & populorum vota incassum abiere. Ille inutili cunctatione dum obvias lustrat insulas, & militares audit querelas, nihil deliberando de festinatione, qua opus erat, agendi tempora consumit. Sex mensibus mora supervacua elapsis, tandem tertio Idus Julii ad Sudæ portum appulit: quem accessum præverterat Thomas Maurocenus in navium præfectura Marinii Capellii successor. Virum animi constantia, & fortitudine præditum nulla remorata est formido, quin illicò pertraxerit ad Hellespontì angustias fama de Turcica classe eruptura. Et ne ob ejus exitus tarditatem tempus contereret, vicinam insulam Tenedum improvisa descensione, & excursu vexavit: oppidum non aggressus, à Mussano Bassa clàm traductis viginti triremibus per Asianum littus eodem tempore munitum; inde Mytilenem advenit, sed cito regressu ad pristinas stationes inter Imbrum, Tenedumque vela direxit, ut accuratiùs inimicam classem observaret. Interdùm solus cum vastæ molis prætoria usque ad arces Darda-

Dardanellas (Sextum olim , & Abydum) castra , audacissimè adnavigabat : quo conspectu Bassa illum credidit plusquam hominem . Uterque tamen cautus , ne aliquid præter expectationem eveniret ; alter se continet ab egressu , donec tranquillus aquarum decursus suis respondeat votis : alter veritus undarum, ventorumque tempestatem , postulat ab Capellio leviores triremes , quæ, si suborta malacia ipsum præpediret , insequerentur fugientem hostem . In hoc rerum statu fortuna se Barbaris inclinavit, ut Nonis Junii per mare momentò placidum , & secundum tota classis numero, & robore valida in Ægæum descenderit . Intuebatur Maurocenus ægro animo illam impunè egredi : prævisaque suarum navium remora , dolebat ejus fugam nullo obice repressam . Itaque cùm primùm loco se movere potuit, multò concitatior ad pugnam in Chium, & Peloponnesum detorquet proras : at nusquam repertis de celeritate solicitis , magis iniquæ sorti irascebatur ; quæ Turcis prospera, sibi adeò extitisset adversa . Interim cogitanti remetiri Ægæum , manus conserendi cupido, Capellius indicit regressum in Sudæ portum , in quo ferè omnes Classiarii Præfecti morabantur intenti bellicis consultationibus . Audierant delata auxilia Cydoniam ; & non contemnendo virium

robore Bassam adversus portum, & Sudam arcem hostilia moliturum : jam pluribus in locis erectas munitiones, tormentaque disposita, quibus præcluso sinus ostio classibus, & commeatibus, Sudam ad angustiam redactam compelleret in deditionem. Decretus itaque in talia audentem magna vi impetus fuit, & primùm ad Cisternas tàm vehemens, ut illum Turcæ cùm sustinere nequirent, fugati, & pulsi Cydoniam repetier nt: neque posteà ab urbe, neque ab arce Theodora classico provocati in maritimum congressum descendere sunt ausi. Eminùs pugnatum est majoribus pilis: at quæ ad comburendam classem igniaria navigia missa fuere, inutiliter conflagrarunt. Cùm frustrà hæc agebantur; Capellius Sudam reversus accepit Rhodium Bejum brevi Cydoniis laturum esse suppetias: has ut auferret, ipse è vestigio Cytheram petere statuit; & in portu consistere Joannem Baptistam Grimanum; robusta Classis utrumque tuebatur; pro certo prætereunti Bejo futura impedimento, sed omnis diligentia ubique irrita; Bejus prospero vento se committens pertransivit illæsus : & subsidia tutissimè adducta in urbem deposuit.

Dum hæc foris geruntur, Venetiæ infortuniis vexatæ domi hoc ipso anno pridie idus Junii; ad augenda publica mala, & calamitates; loca, in quibus nauticus

nauticus panis pinsitur, & coquitur, correpta flammis conflagrarunt. Casu, an dolo, incertum. Aliquibus tamen suspecta fuit perfida Judæorum colluvies in urbe: eadem Cyprii belli tempore in ipsum quoque Navale ignem dicitur conjecisse: utcumque sit: gens hæc Christiano utpotè nomini infensissima procul equidem foret ableganda.

Etiam Locustæ, insectum animal multitudine innumerabili in Foro-julienses, & confines Venetæ urbi agros effusæ infausta portendere videbantur. Corrodentes pabula antematura, & post resecta, detrimenta maxima sua depopulatione inferebant segetibus, herbis, & arboribus. Ad has, quæ sata cuncta vorabant, enecandas delecti ex Senatus consulto viri, armarunt ab omnibus pagis, ac villis agrestes sarculis, ligonibusque, qui celeri occursu eas coactas in prægaltis foveis, ac viva calce obrutas concluserunt: ne diverso modo extinctæ putri sanie, & pestilenti aerem inficerent.

Et quoniam ex impensis quotidie crescentibus exhauriebatur Ærarium; Patres dies, noctesque agitabant, quanam ratione sustinere possent gravissimum bellum, quod soli cogebantur subire. Propterea suis in comitiis statuerunt extraordinaria vectigalia imponere in censuum æstimationibus: decretæ ideò

decisiones justæ, taxatæ, ut viæ pecuniarum promptæ, & expeditæ currerent: auctiore fœnore permisso, quo negotiatores spe lucri nummos uberiùs, & faciliùs suppeditarent;ut stipendia militibus præstò essent. Sed cùm hæc minimè responderent impendiis, necesse fuit procedere ad subsidia voluntaria subjectarum Civitatum; tributa moderata imposita, quæ lubentissimè penderentur: atque subinde novæ inveniendæ pecuniæ formæ excogitatæ. Indicata Sancti Marci Procuratoria dignitas viginti nummùm millibus, centum Patriciatus nobilitas, extorres pretio, vel militia reducti. Palatina Officia ementibus oblata: Publica patrimonia ad hastam revocata: honorarii proventus divenditi, vel diminuti.

Rithymna capta à Turcis. Arx deditione accepta. Andreæ Cornelii interitus.

TUrcæ in dies viribus auctiores Octavo Idus Septembris ad Rithymnæ oppugnationem se conferunt; & milliario ab oppido tentoria figunt, castra locant, & obsidionem instituunt, minanturque extrema Rithymniis, nisi citò se dederent. Subinde terrorem incutiunt, dum populabundi in locis proximis, quæ deliciis affluebant, prædas agunt, urunt, diruuntque funditùs. Cor-

Cornelius acerbè perculsus ea novitate, collectis, atque è præsidiis deductis copiis cum Camillo Gonzaga accurrit opitulatum obsessis. Crebræ propterea utrinque fiunt irruptiones, & eruptiones, varia plerumque fortuna. Rithymnii tamen à mari quoque molestissimè navalibus machinis vexabantur, cùm Creticæ triremes non dubiis ictibus expositæ vetarentur accedere, & opem ferre. Tandem pro mœnibus à conflictu pertinaciter commisso, exundarunt è castris Turcæ rapidi torrentis in morem, suaque multitudine nostros verterunt in fugam: abripitur cum fugientibus, quorum pauci integri, magna pars confecti vulneribus, ipse Cornelius, atque unà Gonzaga, qui suos hortando,cogendoque cohibere non potuerunt. In ea trepidi tumultus confusione Cornelius plumbea glande in pectore tactus paulò post occubuit. Vir, cujus animi ardor, & impetus in administranda provincia tantus fuit, ut fortunam valdè adversam, & diversam à suis subierit. Hostes fuga elapsis imminentes Rithymniam ingrediuntur, & occupant cruenta cæde, ac tormenta in capta urbe reperta contra Arcem in edito tumulo structam convertunt. Eam Georgius Quirinus duobus mensibus constantissimè propugnavit ex omni parte circumventam; atque hostium aggressiones, & impetum auda-

cia magis, quàm spe sustinuit, donec vires defecere. Ad extremum cùm nullus superveniret auxiliator; neque diù, noctuque cessarent reboantium machinarum ictus, Arx quassa, & rimosa videbatur brevi casura in obsidentium manus. Igitur fatali quadam necessitate coactus cum præsidiariis, undecimo Kal. Decembris, omnes pacti vitæ incolumitatem, illam dedidit invitus. Sub ipsum anni finem Aloysius Victurius Candiam petiturus cum auxiliaria navi non procul à Cyamo nocte obscura, & caliginosa repentino incursu concutitur ab Rhodiana prætoria. In re subita parumper incertus trepidavit; at dum magna contentione pressus vehementer timeret, periclitanti propitia sors arrisit: duæ triremes actæ furenti vento in ipsam non agnitam prætoriam per tenebras feruntur, eamque deprimunt: quo casu ille, ad unum interfectis, à quibus vis ingruerat, periculo liberatus cœptum iter confecit, exposuitque subsidia in urbem, gestientem secundi eventus lætitia.

Thomas Maurocenus pugnat solus cum Turcica Classe, victor occumbit.
MDCXLVII.

CApellius, audita Rithymnæ deditione, omne studium posuit in commeatibus, & auxiliis, quæ libero

tra-

trajectu comportabantur Cydoniam, intercludendis. Quamobrem jussit Grimanum Classis Curatorem cum quinqueremibus, & Maurocenum cum navibus Ægeum pelagus excurrere, ejusque scrutari insulas, & scopulos, in quibus ferebat fama latere vectoria navigia. Grimanus tertio Nonas Jannarii vix à portu solverat, cùm subitò jactatus horridis fluctibus, divulsusque à cæteris quarta die Lagusum appulit: at Maurocenus ab irato mari victor Ceam versus contendit: monitus de accessu navium, quæ illùc transportarant ex Africa Mehemetum Regis Algerii filium; & ejusdem nominis alterum illius Regni Præfectum: vocat ab Laguso Grimanum, ut esset pugnæ, ac victoriæ consors; Hic licet morbo affectus, cum Antonii Bernardi quinqueremi ad eum festinavit. Imperant concordibus animis militum descensionem, & educto murali tormento verberant oppidum integro quatriduo; cujus mœnia fracta cum oppugnantibus aperirent ingressum, obsessi sponte in fidem se tradidere. Recepti ad arbitrium, primarii viri habentur perhumaniter captivi: vulgus transtris destinatur; & spolia in navigiis remulco Sudam traductis inter navarchos, & classiarios dispertiuntur. Maurocenus hoc successu alacer fit ad alia facinora promptior, ut etiam sejunctus

ab aliis decurreret maria, & quamcunque sectaretur opportunitatem dimicandi cum hostibus. Itaque Mussanus Bassa credulus illum in proximis aquis solum oberrantem facilè reprimi posse; dimisit in audentem nimiùm quadraginta triremes. Curam suscipit expeditionis Carucasius Rhodius Bejus tanta fiducia, ac si momento ad machinarum explosionem esset incruentam victoriam adepturus. Maurocenus, qui nullum formidabat periculum, irrisit Barbari petulantiam; & adhortans suos ad pugnam undique circumdatus, & oppugnatus, navim cœpit agere in gyros, & ab omni latere grandiores pilas in subeuntes jaculari: quæ fera, & continua tormentorum tempestas crebro concussu quassabat hostilia rostra: ita ictus dirigebantur, ut præ timore nullus esset, qui vellet propiùs accedere. Indignatus Bassa, quòd ab uno vinceretur, alios submisit in subsidium: & mandavit irrumpere ea vi, atque constantia, ac si Hibraimus præsens adesset: singulos incitando nunc pœnarum metu, nunc præmiorum spe: ducenti audacter navim ascenderunt, sed vibrantibus gladiis, plumbeisque globulis excepti fermè omnes vel occisi, vel semianimes in aquas præcipitati miserrimè perierunt. In subjectas verò triremes injecti ignes arte elaborati magnum excitarunt incendium:

dium: quo ubique bacchante, terror in hostibus multiplex fuit; veluti si abruptis nubibus coruscarent fulgetra in eos, caderentque fulmina. Hæc inter in navi excurrit nuntius duas quinqueremes in auxilium properare; tunc Maurocenus, ne cum externa ope potiretur victoriæ, vividi sui spiritus auxit robur, ut, ubi majus urgebat discrimen, præstò adesset manu, & consilio. Sed fortuna tanti viri gloriæ invida noluit illum optatissimo triumpho superstitem. Jacuit ex vulnere in capite extinctus: qui acerbo fato proximi erant, ejus necem occultant, ne patefacta socios à pugna deterreret. Qua in sex horas protracta obstinatissima contentione, tandem ab ea cessatum fuit maxima Turcarum strage. Mussanus interemptus, desiderati non pauci nobilis gradus armorum duces, plurimi è classiariis tùm ferro necati, tùm flammis obruti, & aquis submersi: denique classis partim incensæ, partim laceræ, & consternatæ fuga, hanc unius Maurocenæ navis victoriam mirificè illustrarunt: defuncti corpus Venetias delatum Senatus extulit ea pompa, quæ decebat benemerentem de Republica: & Jadertinos, Dalmatas, Epirotasque, qui cum Mauroceno fortiter dimicarunt, honorificis remuneravit officiis.

Tur-

Turcæ capiunt Novigradum. Leonardus Fusculus Dalmatiæ Præfectus.

HOc ipso anno millesimo sexcentesimo quadragesimo septimo Turcicus armorum motus agitavit Dalmatiam. Bosniæ Bassa ad Hibraimi jussa suis excursionibus in Venetos fines cuncta ibat depopulatum. Adorsus ad maris littus Crapanam turrim, ex qua erumpentes incolæ transeuntis agmina carpebant, perdere, ac diruere juravit. Inclusi, & barbaro furori expositi omni humano auxilio carentes, divinum magnis vocibus inclamabant, quod prestò adfuit, illàc prænavigante Daulo Dotto patricio Patavino. Dum ille intento cursu contendit Ascrivium, ad flebiles deposcentium opem ejulatus constitit: in turmas miseris infestas suæ triremis proram detorquet, explodit majus tormentum, jaculatusque è minoribus plumbeos gobulos illas hac animi sui pietate, ac fortitudine consternatas improvisa aggressione abscedere coegit eximens à nece, atque à captivitate Crapanos. Bassa minatus in aliud tempus vindictam ad expugnandum Novigradum susceptæ expeditionis scopum properavit: & illud provinciæ oppidulum per deditionem accepit; de ejus custo-

dia

dia diffidentibus præsidiariis, quod viribus impares à loco parum munito arcere hostem difficile; & incerti de auxiliis; quæ tamen jam parata brevi erant afferenda. Verùm nullum consilium iis, qui aliud nihil cogitabant, præterquam de vita, & libertate: tamen experiuntur, quàm fluxa esset Barbarorum fides, cùm plures perfidus hostis morti, & captivitati dederit. Bassa, occupato Novigrado, majora oppida conabatur invadere hac spe, ut Respublica bello in continenti quoque implicita distractis, imminutisque viribus infirmior esset in Cretæ propugnatione. At pridem ex Senatus consulto Aloysius Maripetrus provinciæ oras præsidiis munierat: & castra minùs tuta demolitus, cætera solo æquatis circùm ædificiis, vallo, fossa, firmisque munitionibus sepserat. Præsentium turbarum fax fuit Halyius Bejus Lichæ sangiacbus magnæ equitum alæ signifer, Venetis infensissimus recentia, veteraque odia concoquebat in Rempublicam, quam per hos dies ausus est educto in aciem agmine inquietare. Patres ad hominis temeritatem, Turcarumque impressiones coercendas Dalmatiæ expeditionis summam Leonardo Fusculo detulerunt, qui tanto muneri par spondebat sua virtute turbatis rebus tranquillitatem.

Xe-

infelicis successus nuntius. Quo facto motus totam Bosniam armavit in Rempublicam, cujus provinciæ viribus auctus succenditur odio majori, iterùmque descendit in aciem. Primo congressu, qui fuit acerrimus, audacter, & viriliter conflixit: verùm ab omni parte circumseptus, postquam aliquandiù repugnantium impetum sustinuisset, dilabentibus suis, solus sibi ferro aperuit viam ad fugam: frustrà tamen, nam à persequente Epirota sistitur, & dejectus ab equo decollatur. Occisi caput Pisano delatum fuit, prospero maximè obsecundantis fortunæ præsagio. Itaque sublato è vivis hoste Jadertinis infestissimo, arctiori obsidione cingitur Xemonicum. Turcæ exteriora loca pervigili cura defendentes frequenter diurnis, nocturnisque aggressionibus nostra castra vexabant. Sed Pisanus eorum compressit ferociam obsidionalibus machinis: quibus excussis prostravit præaltam turrim, & Mesquitam tanta trepidatione oppidanorum, ut hi cœperint cogere Halyium ad pacem ineundam. Homo ferus, ac immanis hanc solicitantes rapuit ad supplicium, alios in fide retinuit spe proximi à Bosnia subsidii. Crescentibus quotidie magis angustiis, à Pisano aversis aliò aquarum ductibus, & prohibitis commeatibus desperantes saluti, vitæque perfugio iterùm sumptis armis in ob-

obstinatum convertuntur furiosi, & minitantur. Halyius sævientis vulgi effrænem impetum declinans in arcem trepidè profugit: quo repulso, & incluso, confestim oppidani se dediderunt. Pisanus receptis in fidem liberam potestatem facit proficiscendi Auraniam: monitus ab iisdem dirigere tormenta in turris, & arcis angulare latus infirmius; illicò ita exequitur: eaque in partes quassata, & ruinosa suis militibus ad irrumpendum aperuit aditum. Attamen in multum diem dimicatum fuit ingenti sagittariorum vi, crebrisque bombardarum ictibus, donec Halyio cum spe auxilii vigor mansit: sed posteaquam neque roboris, neque animi quicquam ampliùs superesset, imploravit vitæ securitatem his conditionibus: Se arcem victori Veneto bona fide traditurum cum oppido; modò ipse cum suis immunis esset à captivitate, & omnes pro liberis haberentur. Illis acquievit Pisanus; & quarto obsidionis die ingressus est Xemonicum, exeunte Halyio. Nostri pertentato oppido, hostium dolos detexere: alii latitabant in ædibus, è quibus prorumpentes armati illos in magnum discrimen adduxerunt: alii in cavernis rogantes Nicolaum Syllam Croatam, ut eos in suorum numerum reciperet, accedentem perfidiosè obtruncarunt. Quapropter Halyius datæ fidei impius viola-

la-

lator Jaderam captivus, & inde in Brixiam Arcem custodiendus traditur, in qua diù maceratus infamem animam evomuit.

Novigradum receptum.

XEmonicum Pisani virtute captum, & à militibus direptum voracibus flammis consumptum fuit. Quod oppidum nobile, ac munitissimum suo fato deletum, in vicinia tantam incussit formidinem, ut Succovarum, & alia finitima castella nullo negotio fuerint occupata; & pariter raptis prædis exinanita continuè exarserint incendio. His feliciter gestis, Fuscolus ad recuperandum Novigradum accingitur, neque alio ductore, quàm Pisano, cujus virtuti, ac fortitudini fortuna comes adesse videbatur. Hanc expeditionem damnabant aliqui existimantes difficillimam: sed ille haud multa moratus voluit celerem experiri aleam: igitur noctu expediri navigia, educi copias, metari castra, & mane subobscuro violentis pilarum ictibus concuti Novigradum. Quę omnia ductu, imperioque Pisani peracta, statuta die oppidum inopinata aggressione oppugnatur: qua re deterriti præsidiarii vocant in auxilium Sinamum Salonianæ Bejum. Hic non exiguo militum numero ad opem accelerat: festinanti occurrit

Pi-

Pisanus, & proximus ut manus confereret, vidit Bejum veluti panico terrore correptum terga vertere: qua fuga, cùm satiùs duxisset vicisse hostem solo conspectu, hac victoria in sua castra, quę audierat à Turcis perturbari, opportunè reversus est. Illi circumfusi per turres, & mœnium pinnas omni missilium genere nostras munitiones inquietabant: & sæpiùs erumpentes eas convellere conabantur: Minotam triremem aggressi vacuam classiariis, qui descenderant, eductum ex ea murale tormentum rapuerunt; sed grave, & tractu difficile profunda fossa occuluere, superàddito crucis signo, ut appareret ibi conditum christiani hominis cadaver. Trierarchus animo minimè submisso aut suorum fuga, aut maris æstuantis timore, effossam machinam extraxit monitus à transfuga Turcicæ astutiæ. Cæterùm & à mari, & eodem tempore à terra irrequieta globorum procella luxata mœnia cœperunt hiscere, & per patentes hiatus irruptioni aperire viam. Obsessi fracti, ac domiti oppugnationis artificio, & belli asperitate in extremo constituti periculo, sine ulla auxilii certitudine, vel effugii consultatione signa exposuere voluntariæ deditionis. Orantibus pacem, non aliam Fusculus concedere voluit, nisi quæ suo placeret arbitrio, memor injuriarum, quibus illi

No-

Novigrado potiti Venetum præsidium affecerant. Hoc pacto quatuor militiæ duces, Aga nominati, in potestatem venere; Jaderam missi in custodias; ex Turcis bis sexaginta ad triremes: bellica impedimenta publico usui addicta: & oppidum, abire jussis imbellibus, ne amplius Barbaris esset receptui, ferro, igniqne devotum funditùs excisum. Hæc quoque Novigradi jactura veluti quodam contagio serpsit ad alia loca Tinum, Auraniam, in qua Lichæ Sangiacatus amœni recessus, & Ractenizzum, & Obrovatium, quæ Sebenicenses direptionibus, & flammis fœdarunt.

Nedinum captum cum Scardona.

HOc Dalmatiæ oppidum in vertice collis extructum hostium armamentarium, & horreum Fusculus oppugnare constituit, fretus sua, & Pisani fortuna. Motis itaque castris, & valido militum robore præmisso, haud procul oppido consedit. Hoc Turcæ cùm vidissent, furenti eruptione repellere Venetos conati sunt: sed eorum inordinatus, & confusus egressus illis patefecit ingressum in oppidum: nam undequaque circumventi, & ab reditu interclusi arripiunt fugam per invias rupes, & saltus. Oppidani eo casu perculsi, ignota quoque scrutantes itinera, secum asportando, quæ

rap-

raptim collecta ferri poterant, in tutiora loca se recipiunt. Pauci in arcem confugerant, verùm quia parùm proficiebat obstinatio, sancita conditione abeundi quò vellent, deditionem faciunt, & demigrant. Pisanus derelictum sola trepidatione Nedinum occupavit, subditisque flammis pari cum cæteris devastatione prorsùs sustulit, ac delevit.

Ex his, quæ maximè prospero victoriarum cursu gerebantur in Dalmatia, Hibraimus fera rabie percitus Visiro Techielio Sarmatæ mandavit à propinquis provinciis colligere exercitum, qui par esset refrænandis Venetorum irruptionibus. Igitur ille brevi conscripsit quadraginta hominum millia adversus Sebenicum expedienda, hoc instructus consilio, ut in maritimis oris munitiora castra invaderet; vias obstrueret suppetiis, Scardonam, & reliquas arces regiis firmaret præsidiis, vagisque excursionibus gravia ubique damna Venetis inferret. Fusculus, explorata Visiri mente, decernit hanc citissimè prævertere, & eludere, omni abrupta mora, Sebenicum profectus Scardonæ se armatum, & infestum ostendit. Nonis Majis, exurgente aurora, in oppidi conspectu consistit cum triremibus, & navigiis: quo accessu Turcæ adeò stupuere, ut de hostium, multitudine velorum numero decepti, quæ Fusculus callido astu mul-

ti-

tiplicarat, diù hæsitarent quid agerent: in hac trepidatione, dum se continent intra muros, Veneti suas copias extendunt: & in timidos bipartitis peditum, equitumque agminibus procedunt. Illi tandem recollecto spiritu nostros invitant ad pugnam eò audaciores, quia loca eminentiora insederant. Croatæ, & Epirotæ procacibus verbis lacessiti primi procurrunt; quos inæquali certamine pulsos equitatus sustinuit, qui tantum terroris incussit provocantibus, ut coacti à collium cacuminibus in imas convalles descenderent. Fugata, & dispersa subsidia cùm vidissent indigenæ: & continua tormentorum displosione collapsa mœnia, æquataque solo ædificia, & omne salutis desperatum perfugium, victi fugam occultant, & vacuas sedes relinquunt victoribus: capti æquali metu arcium propugnatores cum fugitivis in latebrosa loca eunt præcipites. Ita cecidit Scardona, novem milliaribus à Sebenico distans, oppidum in Dalmatia potens; cujus, jubente Fusculo, asportata præda, quæ ampla fuit, combustæ sunt ædes, prostratæ cuniculis arces, turritaque mœnia ab imo convulsa. Atque nihil prætermissum, quod hostibus afferret incommodum; & ideò Comiti Alberico Sabino molarum mandatur demolitio; quas ille, & pristina omnia dum rapido igne corrumpit, Turcæ de latebris

bris prodeuntes in pedites direptionibus avidiùs intentos crudeliter debacchantur. Accurrit in oppressorum subsidium Sabinus: ac postquam horæ spatio ingruenti multitudini restitit, diffisus cum paucis frangere posse inimicum impetum suppetias à Fusculo petit. Jussi properare Germani, & Epirotæ ductoribus Deghenfeldio, & Cruta; simul ac isti in Barbaros insiliunt, classiarii exonerantes à mari tormenta, eodem tempore prorumpunt Aspera pugna consurgit; hostiles phalanges dissipantur; Sabinus vulneratus à cæde eripitur: ex hostibus interfecti eo numero, ut, de cruentissima strage ne constaret quidquam, corpora adhuc spirantia humabant. Fusculus, diruta Scardona, Sebenicensium securitati optimè consuluit: Pisanus contiguos pagos, villasque ferro, & incendiis latè vastavit; ut nullus ferè locus in provincia Turcis superesset aut ad faciendas incursiones, aut ad ponenda castra. Qua de causa paventes contermini Bosniæ accolæ, ne suos vicos Venetæ machinæ quassarent; ne milites diriperent agros; nevè serpens flamma domos in fumum, & cinerem verteret, ad Rempublicam ultrò defecerunt.

Cla-

Clades Messaraea in Creta.

QUæ prosperè Venetis, quæ inauspicatò Turcis in Dalmatia, miscuit fortuna mutatis vicibus in Creta, quo tempore Nicolaus Delphinus, extincto Andrea Cornelio, totius Insulæ Præfecturam obtinebat. Vir quidem gravis, & prudens cùm primùm Candiam urbem advenit, parùm feliciter pugnavit. Tertiodecimo Kal. Julii Hussainus Rhitymnæ, & campestrium armorum Bassa cum suis agminibus in Messaræos vicos descenderat maturas messes populaturus. Ad illum propulsandum Candia egreditur Aloysius Emus plurimo peditatu instructus: & paulò post præcedentem subsequitur Gildasius Germanus cum agrestibus, conterraneis, & civibus, quorum maximè intererat, ne pabulatione, & commeatu prohiberentur. Stabat uterque exercitus in conspectu: promissa nostris victoria à profugis, si numero auctiores in Turcicas stationes impressionem facerent: super hoc consultus Delphinus è præsidiis detraxit pedites mille, & ducentos; quos Vincentius Marra Neapolitanus valido equitatu protectos in auxilium duxit, habuitque comitem inter honorarios milites Marcum Antonium Præfecti filium. Aucti

Duces his viribus ſtatuerunt concordi aſſenſu cum impetu irruere in Baſſam, qui ſuas copias extenderat loco, cui Gortini nomen ab antiqua Gortina fortaſſè. Converſæ acies in pugnam audaciſſimè congrediuntur; & qua furenti vi noſtræ in hoſtiles proceſſerint, ex eo credi poteſt, quòd in ipſo primo congreſſu cœperunt Turcæ trepidare, fluctuare, pavidi tentare fugam, & plurimi cadere vulneribus confoſſi. Noſtri alacres hoc ſucceſſu Gildaſii nomen, fortitudinem, & victoriam ab ipſo partam conclamarunt. Sed quia res præclarè geſtæ parant invidiam, dicitur iis vocibus ita acriter exarſiſſe Vincentius in illius odium, ut, reducto equitatu, dum intentior videbatur niti ad pugnam, victoriam corruperit. Pedites præter expectationem equeſtri militia deſtituti illicò dilabuntur: & quà quiſque poterat, ruit præceps in fugam, quæ una victis via ſupererat ad ſalutem. Surdi omnes ad ſuorum Ducum incitamenta, ut redirent, ut integrarent aciem, & victoriam retinerent, neglexerunt hortationes, & imperia; eò quòd tempus non permanendi, ſed fugiendi à clade, & à ſervitute inſtaret. Turcæ tantam intuiti noſtrorum conſternationem, & ſocordiam reſumunt animos, & à tergo celeri curſu premunt, quos confuſio, & pavor inconſidera-

ſideratè occupaverat. Plurimus cæſorum ſanguis non explevit Barbarorum immanitatem; ducti in captivitatem ex trahentium inclementia exorabant remedia mortis compendio; jacebant multi lethaliter transfixi: pauci concitis equis ab imminenti diſcrimine ſe ſubduxerunt. Delphinus Præfecti filius anhelo curſu ſequebatur Gildaſium, & Emum; ſed lapſu equi humi proſtratum eripere nullus potuit à periculo, ne ab acervatim inſequentibus obrueretur. Agnitum armorum nitore, juventæque decentia nobilis eſſe generis, Baſſa apud ſe captivum retinuit. Tandem nox ſuperveniens ferinæ inhumanitati finem dedit: vicerunt, qui victi fuerant; & magna totius fermè exercitus internecione in Meſſaræis campeſtribus cum ſuſpicione perfidæ æmulationis, & invidiæ procurata. Præfectus intempeſta nocte reſiduos à ſtrage recepit; ſuique filii captivitate patientiſſimè indoluit: qui maxima animi afflictatione ſuſtinuit funeſtiſſimum ſuſceptæ expeditionis infortunium.

Sebenicum à Turcis fruſtrà tentatum.

PErvenerant ad aures Hibraimi Venetorum facinora in Dalmatia: tot oppida capta, diruta; incenſa, nudata: duces rapti in captivitatem, fuſi exerci-

tus, & omnia in eadem provincia tumultibus, terroribusque repleta. His igitur in odium, & iram implacabiliter concitatus jussa sua maturavit ad Visirum, ut poneret castra apud Sebenicum, toto conatu obsideret, & oppugnaret armis, ac flammis ultricibus. Visirus regiis mandatis summa cum festinatione obtemperans, XII. Kal. Septembris sub conspectum Sebenici suas copias exposuit, militum scilicet viginti quinque millia, & munitionibus erectis, impositisque machinis, urbem arctissima premit obsidione. Sed magna cura, & diligentia Fusculus prævenerat Visiri opera adversus Sebenicum; quod, demolita Scardona, firmissimo munierat præsidio. Omnes hostiles impetus fregit; irruentes Turcas aggressi cives paribus armis; sed iis fortiori animo vibratis, & contortis repulerunt hostem tàm truculenta cæde, ut Techielius Visirus vigesimo octavo obsidionis die re infecta, & ipso antelucano tempore collectis vasis ad oppidum Dernisium advolarit: ubi recensitus exercitus dicitur minor dimidio inventus cum occisis, vulneratis, & ægris pariter computatis.

Oppida Dernisii, & Tininii obtenta.

FUſculus, defenſo Sebenico, ſtatuit victricibus copiis petere Oppidum ab accolis vocatum Dernis, inter Tininium, Slavis knin, & Cliſſam; ut, eo ſubacto, ſuos in Dalmatia augeret ſuccesſus. Itaque Franciſcus Georgius Dux equeſtris militiæ; & alii notæ virtutis Chiliarchæ, ſeptem peditum millibus, ac equitibus octingentis inſtructi, ipſo imperante, proficiſcuntur in deſtinatam expeditionem: quibus naves per euripos traductæ omni commeatu onuſtæ laturæ erant ſubſidia. Interim plurimæ emerſerunt anguſtiæ, quia Morlachi ſuis vagationibus, rapinarum ingluvie ita per incerta viarum morabantur ſequentes acies, ut non ſemel de reditu fuerit cogitatum. Porrò Fuſculus monitis, & mandatis urgens inceſſum, redegit Morlachos in ordinem, eoſque celeriter juſſit irrumpere in Turcas obſidentes itinera. Aderat cum robuſtiſſima manu Baſsa Techielius, qui ad repellendos ingruentes validiſſimè ſe oppoſuit; ut propterea intra ipſas munitiones cruenta pugna exarſerit, multis ab utraque parte cadentibus. Noſtri tandem allatis ſubſidiis refecti, denſatis agminibus, audaci conatu rapiuntur in hoſtes; qui magna accepta clade conſternati incli-

narunt in fugam; quam & Bassa, tolerato diù impetu, etiam arripuit. Hoc uno conflictu perterriti Oppidani, neque ulla sperantes auxilia, fugato Bassa', spontaneam pacti deditionem in arbitrium Veneti imperatoris concesserunt.

Recepto Dernisio, Tininii quoque oppugnationem moliri voluit. Ejus oppidi Arx in extremo collis assurgens despectat uberem, latamque planitiem duobus irriguam fluviis, septamque montibus, qui Dalmatiam à Bosnia disterminant. Georgius jussus à Fusculo confestim parat omnia expeditioni necessaria, & cum cæteris ductoribus non deterritus vel situ loci, vel interjectæ vallis altitudine delectas copias movet. Tininii è longinquo explorarunt Veneti exercitus accessum, & jam proximi ad vim inferendam: quamobrem metu correpti, ne illos vexaret idem fatum, quod paulò ante Dernisios, collectis repentè vasis, Cettinam per saxosa juga præcipites profugerunt. Georgius prosperæ fortunæ gratulatus, quia nullus neque ab externis munitionibus, neque ab Arcis propugnaculis obstaret, in oppidum, & Arcem securus penetravit. Occupati ita facili marte Tininii spolia fuere multa, & amplissima: hoc enim in loco Turcæ suum habebant armamentarium, machinarum, & commeatuum refertissimum. Rebus omnibus translatis in publica, privataque com-

commoda, exinanitum flammis comburitur, & illius à fundamentis imperatur excidium, ne ampliùs Barbaris hospitio esset. Sed milites magis ad convectandas prædas, quàm ad perficienda jussa expediti, inde recesserunt, quando incendia, nullo glomerante vento, suas vires deposuere. Ex hac incuria contigit, ut tractu modici temporis idem oppidum à Turcis fuerit reparatum; restituta, munitaque Arx; imposita præsidia; & crebris deinceps molestiis exagitata Provincia.

Clissa occupata à Venetis.
Turcarum immanitas in Albanenses.
MDCXLVIII.

UT finem transacti anni, ita præsentis initium illustravit Fusculus continuatis victoriis adversus Turcas. Omnium tamen præclarissima illa fuit, quam de subjugata Clissa reportavit: cujus munitissimæ Arcis expugnationem cordi semper infixam habuit post propugnatum Sebenicum: at quoties communicabat suis ducibus arcanum, toties plures eorum inveniebat dissentientes, quòd rem arduam esset aggressurus.

Clisa sita in summo vertice, veteranis custodita militibus, & novo per hos dies aucta præsidio, plurimum negotii facesebat disuadentibus expeditionem:

at nullum Fusculo, vel eo potissimùm nomine, quòd armis præesset Sororius Hibraimi nepos, & eidem adesset vir ferus, ac ferox Barcovichius Christiani nominis juratus hostis. Hæ difficultates non deterruere Venetum Imperatorem à proposito, qui etsi distulit, non dimisit consilium, cui si contigisset eventus, hic maximæ existimationis futurus erat Reipublicæ; Spalato, & Sebenico certam præstabat securitatem infestissimæ Arcis demolitione, tutioresque in Bosniæ regionem Venetis exercitibus incursiones. Plenus itaque spei xv. kal. Aprilis in triremibus, navibusque festinanter paratis decem armatorum millia, plurimaque impedimenta imposuit, & Jadera discedens, confecto unius diei cursu, Salonam tenuit quinque milliaribus à Clissa. Recensita militum quinque millia jussit adversus Clissanos procurrere in pugnam; de qua Ducis solertia nihil illi præsciverant. Omnium primi Itali, & Epirotæ vi, & armis strenuè decertarunt contra præstructas moles, excitatasque munitiones extra oppidum: quibus potiti cùm tentassent in muros evadere omni machinarum genere, saxis, telisque penè obruti Germanis subeundi locum fecerunt: cum quibus etiam acerrimè concertatum fuit. Porrò tandiù sustinuere furentem impetum,
do-

donec refocillati qui aberant, & animati qui aderant, unanimiter aggreſſiones repeterent. Tanta utrinque animorum, viriumque contentione prælìatum eſt, ut inter mutuas clades ſæpiùs fluctuaret victoria. Poſtremò accidit præſenti Numinis ope, quòd noſtri primum, & ſecundum murorum ſepimentum obtinuerint, & fortiter repugnantes in arcem retruſerint pavidos, & conſternatos hoſtes. Nuntiatum Techielio Cliſſæ periculum totam fermè Boſniam excivit in auxilium: ſed Furſculus ejus opis præſcius in advenientem Viſirum obviam mittit Stephanum Sorichium cum Morlachis, quorum is erat anteſignanus: ſacriſque initiatus, & pro religione, ac libertate Venetis addictus cum ſua gente ſumpſerat arma in Barbaros. Vir locorum peritus, & acer in bellis tranſeunti hoſti ſtruit inſidias in abdito convallium receſſu: quem repentino incurſu, inconditiſque vocibus aggreſſus, nihil fraudis opinantem turbat, & profligat quos ducebat auxiliatores: plures in anguſtiis arripuit, & occidit, capitaque interfectorum haſtis infixa oſtentavit obſeſſis, ut deſperato ſubſidio venirent in deditionem. Viſirus à fuga revertitur in campum, diſperſos recolligit, ac verſo itinere novam graviſſimè laborantibus opem ferre molitur: ſed iterùm credula ſpes eum fruſtrata eſt; ab equitatu

circumdatus retrò abire cogitur tumultuariè, & quotquot palantes errabant, expositos deserere interaecioni. Subinde præsidiarii indefessis eruptionibus trucem pugnam integro die protraxerunt. At cùm diutiùs, quàm pro viribus obstitissent, & nulla affulgeret spes salutis, fugatis auxiliariis, ac interemptis, quorum recisa capita oculis objiciebantur; de deditione agentes vitam, & libertatem postularunt. Ergo quintodecimo ab oppugnatione die Clissa, credita inexpugnabilis, pridie Kal. Aprilis Fusculi constantiæ, & militiæ, & Ducum fortitudini succubuit. Rejectis conditionibus, quas turgido fastu Barbari proponebant: has illis Fusculus præscripsit: Ut sine armis, & impedimentis exirent oppido: atque duodecim ex Venetis, quos detinebant, captivos redderent; interim, ne qua fraus intercederet, totidem obsides illustrioris generis in castra mitterent. In his præcipuè decretus erat egressus Sangiacho, & primoribus Turcarum immunis. Dum hæc exequuntur, fatalis casùs accensi ignis in oppido tumultum in Polissanis, & Morlachis excitavit, qui, quod acciderat inopinatò, studio factum opinantes, armis furunt crudeliter in exeuntes Clissanos, à quibus jam multa damna in corpora, & fortunas acceperant: neque fuso sanguine saturatum odium in effe-

ratis quievit: à cædibus ingressi oppidum convolarunt ad rapinas, quibus nostrates immisti milites se involverunt, & computarunt in spoliis imbellem quoque sexum pueros, puellasque: itaque dum quisque pulchriores rapere, & sibi vendicare contendit vi, inter rixantium manus peribat dilaniata præda. Quos raptus, & effrænem libidinem Fusculus execratus multos severis objurgationibus, & districto ferro coercuit. Tandem compressit tumultuantes Morlachos audita vox, quòd occisus esset Barcovichius, quem omnes impensè oderant.

Senatus ad nuntium captæ Clissæ effusus in gaudia publicas decrevit supplicationes: & Fusculo, quem in patriam beneficum appellavit civem, insignem victoriam gratulatus est. Cæterùm, cùm de retinenda, vel demolienda Clissa pluribus in Comitiis disceptatum esset: potior obtinuit sententia illam forè diligentissimè custodiendam, ut constaret, Rempublicam non mediocæ existimationis recepisse oppidum. Hoc Senatus consulto Fusculus in eminentiori Clissæ fastigio Marcium vexillum erexit, Curatorem declaravit Franciscum Valerium Trierarcham, & ad armorum administrationem delegit Comitem Sabinum, fortis, ac præstantis animi viros. Fama interim deditæ Clissæ vicinas gentes pervagata pellexit in Reipublicæ ob-

ſequium, Albanos maximè, in montanis ſupra Vegiam opera Marci Sunæ Antiſtitis Dyrrachini, qui ejus gentis ſeptem millia collegerat, promiſſa quoque Scodræ, Crojæ, & Leſſi deditione, ubi primùm illi Veneta inſignia, & arma ſibi adverſa conſpexiſſent. Turcæ per exploratores ſubodorati quid optaret ea hominum congregata multitudo, magno numero in unum conglobati invadunt parantes defectionem; antequam à Fuſculo adeſſent auxilia, deſtinata Conſtantii Piſauri ductu. Hunc per id tempus vis, & incurſus pluviarum ingens præpedivit, ne ad ea aſpera loca penetraret, & expectantibus opem ſubveniret; quo eventu omnes ferè in hoſtium manus, & carnificinam conceſſerunt. Strage maxima à Barbaris ſævitum eſt, & in viros quidem ſacros edita varia, & immania tormentorum genera.

Sorichii Morlachorum ductoris trucidatio.

RENuntiata Hibraimo Cliſſæ deditione, quo ille irarum æſtu fremebat impotenter, citatis curſoribus imperavit numeroſiſſimas copias, quibus Derviſius Boſniæ Baſſa Spalatum impeteret feſtinata vindicta; & omnia Venetis infeſta redderet. Ad hæc juſſa Baſſa promptiſſi-

ptissimus maximum, & fortissimum collegit exercitum: & Fusculus opportunè instructus maturè constituit occurrere eruptionibus, Dalmatarum, & Morlachorum delectu: hos ducere debuit Sorichius, illos Possidaria, qui, Rebenico intercepto, aditum Turcis illàc transituris præcluderent. Euntes in expeditionem Morlachi magis latrociniis, quàm bellis assueti: ac propterea nostris plus incommodo, quàm adjumento fuere, illecti diripiendi aviditate per hosticum vagis excursibus ferebantur nullo insidiarum metu. Quamobrem in captos prædarum dulcedine Turcæ è latebris repentino incursu erumpentes, incautos, & dispersos oppresserunt luctuosa aggressione. Huic aliquot horas restitere Possidaria, & Sorichius, sed numero, & vi prævalente hoste, coguntur à certamine discedere. At Sorichius, ut suos conterraneos à nece eriperet, in quos Turcæ, tanquam in invisam gentem, rabidè desæviebant, reversus instaurat pugnam; sed illos à periculis abstrahere nunquam potuit, licèt fortiter dimicaret; tandem eodem fato, cui visus est spontè se objicere, raptus inter densiores hostium cuneos, vivus capitur, & excruciatus dirissimis tormentis ad exsaturandam crudelis odii immanitatem, suæ vitæ gloriosum finem imposuit.

Ait-

Antibarim Fusculus re infecta aggreditur: Rhizinium occupat.

GRavis hoc anno pestilentia per Dalmatiam grassata est, & non modicam incolarum multitudinem funeribus absumpsit. Provida Senatus cura non minùs provinciam purgavit, quàm Fusculus suis victoriis recreaverit afflictos tabe mœrentium animos. Qui ne cunctando tempora bellandi produceret, & alias sibi rei benè gerendæ occasiones distulisse videretur, conscendit naves, & contra Antibarim proficiscitur, quod oppidum ad oram sinus Adriaci, non tàm mari, quàm terra oppugnandum duxerat, experturus quemcunque casum fortuna daret. Terrestri exercitui mille adjungit pedites ex Scardo, quem incolæ Montem nigrum vocant, in finibus Albaniæ. Gens, quæ à Turcica servitute ad mite Venetæ Reipublicæ dominium lubentissimè transibat. Hoc fultus subsidio Antibarim adoritur magno impetu: porrò Turcæ fortissimè propugnantes reddunt conatus irritos, & funestos. Quamobrem relicta Antibari, Butuam solvit, ubi aliquot dies moratus in expectatione Albanorum, Ascrivium petiit inclinato animo ad Rhizinii expugnationem. Castrum in alto cacumine positum, aditum præstabat ar-

duum,

duum, & difficilem: ab Aga insuper Mehemeto notæ fortitudinis milite custoditum omnes poterat spernere aggressiones. At nihil fortibus viris invium; quare ad expeditionem eligit acres, & impigros duces, Possidariam, & Crutam, consilio, ac robore præstantes. Cruta præmissus cum delecto suorum agmine, & cum Albanis, qui opportunè advenerant, munitionem à montanis Castrum-novum appellatam, intrepidè invadit: quæ viam occludebat ad Rhizinium, in demolientes munimenta superveniens Aga cum feroci Turcarum globo involat, pugnamque committit acerrimam, obstantem aciem obterit, atque adeò confecta cæde furere cœpit in deterritos, ut nostris extremum exeidium immineret, nisi subita dilapsi fuga sibi salutem quæsiissent. Cruta solus in Campo instar omnium dimicabat obfirmato animo mortem potiùs oppetere, quàm turpiter cedere: itaque multitudine hostium, non virtute victus gloriosè occubuit. Eo quoque tempore à mari excussa tormenta, nihil, aut parum profecere: contrà, quæ obsessi explodebant subjectas naves infestabant. Tandem decretum fuit murales machinas deducere, & in collium cacuminibus locare: traductæ summo labore per devia, & aspera itinera: atque à libratoribus adversus oppidum directæ repen-

tina

tina ingentium pilarum displosione omnia terrore, ac metu complerunt: propugnatores in muris ægrè consistebant: neque in privatis domibus fruebantur securitate conclusi. Accessit ad augendam obsessorum perniciem Marcus Antonius Otthobonus cum sua triremi, & armatis myoparonibus, qui jussu Fusculi Rhizonicum sinum ingressus plures in ejus ora constructas ædes succendit. Quibus calamitatibus pressi Rhizunitæ, mulierum quoque ejulatu, gemituque imbellium perturbati de deditione inierunt consilia. Adiere primores oppidani Fusculum bona fide, & conditionibus pro ejusdem arbitrio captis, vitæ, & viæ, quam vellent carpere cum suis sarcinulis impetrarunt indemnitatem. Hoc prospero successu Venetus imperator occupavit Rhizinium, suas cumulavit victorias, & misso nuntio inopina gaudia attulit Senatui. Albanis receptum oppidum tradidit,& optimè munitum; ut loci vicini opportunitate suum odium in Turcas explerent direptionibus, incendiis, cædibus, prædantes, & vastantes omnia in circuitu, quæ barbaræ nationi subessent: erga Rempublicam servata fide, & obedientia. Interim se circumagebat annus ab inchoato bello tertius; & Senatus maximè optabat celerem Melitensium triremium cum Pontificiis velificationem in Orientem,

tem, ac subinde Joannis Justiniani Equitis Oratoris sui in Aula Romana urgebat operam. Ab eadem Legatione in patriam reduci Aloysio Contareno, qui nunc ad Reipublicæ clavum feliciter sedet, in ejus Successoris obsequia, & munera ab epistolis, & à libellis transivit ille, qui modò cum veteribus Reipublicæ Venetæ rebus recentes conjungens in breviarium colligit. Justinianus, donec Pontificiæ triremes instruerentur, ut impleret mandata Senatus, quærebat inter suos, quem Melitam expediret ad evocanda ejus Insulæ auxilia; sed cæteris promptiorem habuit illum, qui licet bellici muneris particeps esse non poterat, sacris addictus, cupiebat tamen suæ patriæ amans in aliquam curarum publicarum partem venire. Itaque nulla longæ navigationis cogitatione deterritus, neque intuto pavidus itinere; quia Punici myoparones infestabant maria, & Gallica navigia (nondùm sedatis Neapolitanis tumultibus) Tyrrhenum tenebant obsessum, subitæ profectioni se accingit. Pridie kal. Maji Roma discedens Neapolim citatis equis advolavit, & conducticia celoce per ventorum, & æstus arbitria sextodecimo Kalend. Junii Melitam appulit. Coram Magno Equitum Magistro causam sui accessus exposuit, & munus sibi demandatum felici eventu perfecit. Quibus in-

intra quatuor dies ex voto peractis, cum classe illicò adornata in ejus Prætoria exceptus Taurominam venit; quò cum Pontificiæ triremes ex condicto non accessissent, Melitenses suum iter in Cretam maturarunt: ille Messana digressus, sulcato mari Tyberim fluvium subit, ac se Romæ restituit ad Oratorem, à quo cognovit præstitæ suæ solertiæ apud Senatum in secretis Tabulariis extare monumenta.

Per idem tempus adhuc in Romana Curia degebat, cùm alteram creditæ sibi procurationis exhibuit sedulitatem testibus, scriptisque probatam; in subsidium pugnantis Reipublicæ. Non est quòd multa loquatur: nemo ignorat, quàm ingentem auri vim duo Purpurati Principes in sumptus bellicos erogarint: quàm abundè effuso proprio censu eorum Apes Publicis necessitatibus mellificarint. Tàm largam munificentiam perpendens Senatus, & ad alia ferenda auxilia promptiora studia, iisdem sua sponte censuit eam referre gratiam, quæ summa, quin etiam in existimatione apud Principes esse solet; ut in aureum Reipublicæ librum referrentur cum omnibus ex eadem Gente; ne unquam Venetorum grati animi memoria apud posteros interiret.

Sed nec silentio prætereundum est, ex hac animorum vicissitudine maximum

ac-

accessisse incrementum gloriæ ejusdem familiæ, splendidissimis conjugiis, & summa sacri Purpurati Ordinis dignitate peculiari modo collata uni ex nepotibus majori, apud quem hujus Operis auctor munus obivit à secretis; eoque sex integros annos, & quod excedit, absoluto, hoc gratæ benevolentiæ testimonium reportavit: inter Basilicæ Patavinæ Canonicos ascriptum fuisse.

Varii rerum maritimarum eventus. Joannis Baptistæ Grimani ad Insulam Psyram naufragi mors.

JOannes Capellius ejus classis imperator, quæ navium numero, militumque delectu omnium maxima, ex iis, quas ab urbe dimisit Respublica, finem præsenti bello pollicebatur; effœta senectute confectus, implicitusque in agendo discordibus consiliis obtinuit ab Senatu veniam sui reditus in patriam. Reduci sufficitur Joannes Baptista Grimanus amplissimo Marcii Procuratoris gradu ornatus, qui jam rei navali præpositus statim ob collatum munus assidua cura incubuit, ut classis in portu non amplius marcesceret, & otio milites diffluerent. Itaque Ægæum emensus excubantibus quatuordecim armatis navigiis ad arces Dardanellas Jacobi Ripæ vigilantia, hoc unum habuit semper in votis, ne ab illis.

pidum præstabat: Candiam regressus iterùm statuit moliri, cunctaque tentare, ut majori vi Hellespontiaci ponti ostium Barbaris occluderetur. Reparata itaque, ac munita classe, quæ aucta navibus vigintiseptem in Cea insula lustranda erat, & inde Psyram deducenda, tertio kal. Martii è portu solvit; præpropero nimis consilio, quod in pugnandi cupidissimo imminentis fati præsagium fuit. Incœptam navigationem circumfusis repentè nubibus, ventorumque concursu exorta procella, & densantibus se tenebris, mare, cœlumque horrendo, ac miserando spectaculo vexarunt; integra nocte quasi turbine circumactus Psyram tandem pervenit: minima quoque classis pars eò appulit: septemdecim triremes, totidem naves, & duæ quinqueremes, adeò quassatæ, ac laceræ, veluti à prælio victæ recessissent. Porrò fessis, neque in portu secura quies: excitatur denuò irati Africi rabies, qua vehementiùs sæviente, reducta navigia eadem pariter involvit ruina: concussa, & littoribus illisa furenti impetu luctuosum in omne tempus fecere naufragium XVI. kalend. Aprilis, extincto Grimano, qui divulsus à cæteris cum sua quinqueremi in arenam impegit: cujus repertum cadaver ex lurido, deformique aspectu vix agnitum classiarii Duces uberibus lacrymis extulerunt, complorantes miserandum

funus

funus præstantissimi viri, qui nihil habuit æquè in votis, quàm generosis ausis, avitæ gloriæ æmulus, de Republica, & Patria benemereri.

Nuntius de naufragio, deque acerbo Grimani interitu Venetias allatus dolore maximo universam Civitatem afflixit: & Senatum in anxias curas deduxit, valdè ancipitem, quem præficeret Classis imperio. Quoniam verò abjicienda erat omnis procrastinatio, virtuti, ac famæ suffragatus Aloysii Mocenici Secundi cognomine, tunc Candiæ adversus insultantes Turcas strenui propugnatoris, ipsum in Grimani locum, & Procuratoriam dignitatem constituit. Hoc interim spatio incolumes à Psyrensi jactura reparata classe, suppletaque Creticis, Corcyreisque triremibus, quas octo numero Laurentius Marcellus adduxerat, iterùm Hellesponticam expeditionem cogitarunt Georgii Mauroceni auspiciis; dum verò se parant navigationi, nuntiatur Turcica classis egressa intento cursu Cydoniam petere; nihilominùs in paratis pristino vividi spiritus impetu reviresćente unus omnium consensus fuit fugientem persequi, & eam in Cydonio portu concludere. Sed huic consilio faventior fortuna affuit: ex fuga tres Punicæ triremes captæ sunt: & ne ulteriùs progrederetur Mocenicus classiarios ad se revocat; quoniam per

eos

eos dies Hussainus Bassa totum se obstinato animo ad Candiæ oppugnationem converterat.

Aloysius Mocenicus Grimano naufrago suffectus.
Candiæ oppugnatio.
Hibraimi Turcarum Regis interfectio,

Hussainus post Messaræam cladem agro Cretico potitus libero excursu quaqua versum exploratum dimittebat, qui sibi opportuna loca notarent ad Candiæ oppugnationem instituendam. Igitur ab ea parte, quæ oriente sole Sudæ sinum, & ejus ostium respicit, kal. Maiis cùm sua castra disposuisset, & super egestos tumulos tormenta locasset, cœpit multa globorum grandine concutere portum, eo consilio, ut navigiis in statione molestus, adeuntibus incusso timore præcluderet ingressum. Maurocenus nullo in discrimine sui dissimilis in hostiles operas irrumpens, turbavit Bassę machinamenta Joannis Uvertii ingenio, qui tum omnium mœrore occisus periit; cujus viri in militari architectonica singularis maxima fuit jactura. Subinde Nonis Juniis nuntium accepit de collato honore, & cura totius Classis administrandæ sibi ab Senatu demandata, cum Antonii Lippomani electione ad Insulæ Præfecturam: nullam intereà omi-

pugnatio, & defensio. Noverant tartarei inventores actis cuniculis vel hostem appetere, vel ex adverso molientibus occurrere; & in imis cryptis furialibus odiis digladiari; per occultas, & obliquas vias plures mortes quærere; propugnacula, terreaque munimenta, in suffossis cavernis incluso igne, qui horrendo strepitu exhalaret, à fundamentis convulsa prosternere, cunctaque obvia flammis, & fummo involvere cum occisorum corporibus laceris, ac semiustis. In propugnatione Martinengii propugnaculi, quod eo disceptandi genere sæpè à Turcis depressum fuit, & à nostris restauratum, Joannis Aloysii Emi intrepida vis enituit, donec funestus præstantissimi viri casus contigit. Obierat anteà Vincentius à Marra plumbea glande interemptus, dum rimatur murorum loricas, & circitorum vias. Hujus nex indeplorata ob acerbam Messaræi conflictus recordationem; onus, quod ille in eo parùm probatus gerebat, in Gildasium transtulit militari prudentia, & multarum rerum usu conspicuum. Sub hoc duce nostris crevit fiducia, hostibus formido; quorum impetus non diu, non noctu intermissi, fuere viriliter, fortiterque compressi. Interim in labentis anni curriculo quædam affulsit proximæ tranquillitatis spes, diffidentibus invicem Constantinopoli Prætorianis mili-

tibus mutuis altercationibus. Oderant alii Regis inſcitiam, & crudelitatem: alii habebant exoſam Achmetis primi Viſiri ſeveritatem, & avaritiam, cùm de mutanda militia, deque pendendis ſtipendiis inſolita cogitaſſet; ideò furenti rabie frementes Viſirum de medio tollunt: Hibraimo, extrema minitanti ſupplicia interfectoribus, nervo injecto gulam frangunt, prçfocantque Sulthanam matrem: his patratis necibus ſiſtunt in throno Mahumetum ſeptennem, ejus nominis quartum, ſtrangulati filium, & in Primum Viſirum Turcarum ſatrapæ, & Baſſæ in Aula, quam Divanum appellant, convenientes, aſſumunt Aſcrepium, hominem octogenarium, inveteratæ feritatis notiſſimum.

Geſta Conſtantinopoli adverſus Venetum Legatum.

MDCXLIX.

SUperantius Legatus ex occaſione publici tumultus nondùm ſedati, ratus proſequi poſſe cum electo Viſiro pacificationis negotia (quæ cum vivente Achmete inſtituerat) innixus prudentiæ, ac dexteritati Joannis Baptiſtæ Ballarini, qui per eos dies miſſus ab Senatu, cujus erat à ſecretis, Conſtantinopolim venerat: acceſſit ad Aſcrepium, cum Grillo linguarum interprete, exponendo, quàm

quàm prona esset Respublica ad instaurandam honestis conditionibus, quæ sua jura sarta, tectaque custodirent, illam concordiam, & amicitiam, quam cum Hibraimi antecessoribus intemerata fide coluit. Ad hæc Barbarus, non alia sancienda pacta, dixit, nisi ea quæ ab ipso præscripta ad Senatum afferret Olacus nuntius, quem ille suis literis dimissum statim comitaretur, & revertentem repræsentaret incolumem. Olacus ad nutum perfidi hominis Venetias profectus honorificè excipitur: adducendum in Curiam tota confluit civitas, ut videret, & curiosa exquireret, quid novi apportaret. Coram Patribus quas attulerat literas explicuit, & quæ continebant, scilicet, solidam Divani mentem esse, ut Respublica spontè ab Insula Creta demigraret; de pace, & de amicitia cum Rege frustrà, & in sui perniciem tempus terebat; ergo effugeret cum potentissimo hoste bellum, qui, ea non tradita, nunquam erat quieturus. Huic iniquæ petitioni responsum fuit, Rempublicam omnem operam, omnesque vires terra, marique in suis rebus tuendis, & maximè in retinenda Insula esse collaturam: non vereri minas eorum, qui pro arbitrio violant fœdera, & dissolvunt amicitias: Deum habere injuriarum vindicem, & justæ causę patronum. Abiret itaque, & hæc renuntiaret Divano. Custoditus excessit, ne aliquid adversi ei

contingeret, fremente populo; & navem conſcendit, & ubique locorum tutus, ſexto kal. Maji Conſtantinopolim pervenit. Ubi infame mancipium ad aures Viſiri, & Baſſarum multa contraria his, quæ audierat, temerè, petulanterque effutivit. Quam ob cauſam tanta fuit indignatio Aſcrepii, animo, vultuque erumpens; ut in conſpectu ſuo conſiſtentes Superantium, Ballarinum, & Grillum, gravibus contumeliis onerarit, ac juſſerit morti addictos in turribus Euxinis aſſervari. Suam interim immanitatem commento hoc prætexebat, Ballarinum multo auro tentaſſe corrumpere non paucos Aulæ proceres, ut in pacem conſentirent quibuſcumque conditionibus. Sed tandem Deo placuit Aſcrepii fraudes detegere, & ejus atrociſſima ſcelera non ampliùs ire impunita. Dejectus è gradu, & privatus vita ſuæ efferatæ inhumanitatis in Grillum crudeliter necatum pœnas dedit. Succeſſit in Viſiratum Amurathes Baſſa mitioris ingenii, qui ad preces Gallici Oratoris in carceribus detentos libertati reſtituit: atque de ineunda pace utrique genti neceſſaria, effari veritus eſt, quæ optabat, dum Prætorianæ cohortes, licèt multis in rebus adhuc inter ſe diſcreparent, tamen in hanc unam conveniebant; proſequendum eſſe bellum, & ſubjugan-

dam

dam Cretam, ne hac expeditione intermissa fieret impuberi Regi detrimentum: in Divano idem susceptum consilium; quia cùm foris sunt arma, domi regnat concordia, & propterea adornatur amplissima classis, proximis Kalendis Majis educenda in Cretam.

Navalis victoria de Turcis Phocaea portu.

CUm nulla ob interfectum Hibraimum, aut ob militares tumultus, pacis spes refulgeret; imò potiùs metuendi essent majores armorum turbines; stabat ad arces Sestum, & Abydum Jacobus Riva duodecim rostratarum navium Praefectus, ut hostilem classem vel intercluderet, vel oppugnaret. Porrò dum vigilat in expectatione aggrediendi hostes proximos ad legressum, fama retulit ab Hellesponto illos noctu erupisse, radentes Graeciae littora. Quo monitu illicò persequitur fugientes, quorum à tergo instantes Bertuccius Ciuranus, & Hieronymus Battalea, nonnullas eorum puppes atroci glandium tempestate verberarunt: expositos majori periculo subduxit subitus maris aestus, qui nostris moderandi naves arbitrium ademit. Illos, qui anxia trepidatione quaerebant, quam stationem tenerent, Phocaeae urbis, hodie

Focchie, portus recepit. In hoc se tutos credidere: sed Ripa aliquot dierum indagine scrutatus Ægæum, tandem ut reperit quò loci manerent, eòdem celeri cursu advectus, habita consultatione statuit in ipso portu eos oppugnare, promittens navigiis pretio conductis, quæ conflictum detrectabant, se damna compensaturum. Cùm igitur omnibus eadem esset pugnandi cupido in hostiùm conspectum venerunt promptis animis ad concertationem. Irridebant Turcæ Ripæ fiduciam, qui cum paucis auderet adoriri centum navigia decem millibus instructa propugnatoribus: habebant duas, & septuaginta triremes, undecim rostratas naves cum quinqueremibus decem. Numero non deterritus, quem sola animorum fortitudo præponderabat, in portum, cujus ostium hostes præcluserant, audacter penetravit. Una ex Turcicis quinqueremibus repentè adversa in Scotam navim impetum fecit adeò vehementem, ut certo esset in discrimine, nisi navarchi virtus, & Ripæ accurrentis ad opem celeritas, opprimentem depressisset, undique à majoribus tormentis perforatam; quo facto Bassa, cui Voimeghemet nomen, iracundus se totum convertit in ipsum Ripam, excitando suos, ne dubitarent illius navim conscendere. Utrinque fortissimè conseritur manus; hostis tandiù apparuit superior, donec superve-

nien-

niente Ciurano, æquata dimicatione, & facto in prætoriam impetu, plurimis partim jugulatis, partim in mare præcipitatis Bassa in scapham se conjecit aufugiens vulneratus. In ipsis quoque portus angustiis magnum commissum est prælium, cùm suis quisque vellet opem ferre; sed quantò propinquioribus navibus cominùs pugnandi dabatur potestas, tantò Veneti superiores in hosticas furebant ferro, & flammis. Hæc inter in universa classe discurrens fama occisi Bassæ, tantam confusionem excitavit, & consternationem, ut fuga in littora, vicinasque rupes, & specus amandaret, quos casus ab internecione vindicarat. Nox tandem pugnam diremit igni illuminata, qui per classem vagatus totam non absumpsit recedente Ripa, quem dubium incessit, ne, combustis retinaculis, impellens ventus incendium suas naves corriperet. E portu unum extrahit navigium, eidem traditur triremis ducta à captivis, quorum sexcenti libertati donantur, quinqueremis una in Francisci Mauroceni potestatem venit; septem Turcarum millia desiderata dicuntur: plurima fuit præda inter navarchos, & milites continuo triduo divisa. Cessit Ripæ hæc victoria tàm modica nostrorum jactura, ut divinitùs contigisse fatendum sit. Turcæ, qui fugiendo

vitæ discrimina evaserant, observato Venetorum recessu, redeunt in portum, in quo cùm vidissent è classe, quam in fumum, & cinerem versam putabant, triremes non paucas à flammis intactas, alacres accingunt se ad illas resarciendas: & cum refectis, instructisque remigibus, commeatuque passis velis Cydoniam pervehuntur. In hac statione digressi à Phocæo congressu manserunt quandiù opus fuit diligentiæ, & laboris adornandæ classi: quę tandem ab eodem Bassa, qui dicebatur periisse, iterùm educta in altum, cum navi inusitatæ magnitudinis decimo quarto kal. Aprilis ante Candiam consistens pugnæ signum dedit, ac si dimicando, vellet damna rependere, quæ pridem à Ripa acceperat: propterea in urbem ferè sexcenta ex omnibus machinis missilia jaculatus est. Nostri prope littus decem navibus tantùm, ac triginta triremibus instructi, in eo statu non detrectarunt provocationem, è majoribus tormentis excutiunt magni ponderis pilas, quibus graviter ipsemet Bassa perculssus, subito recessu classem longiùs subduxit. Attamen ne victus videretur abiisse, prætemavigata Dia; Creticam oram legens Palæocastrum occupat, vacuum præsidiariis, qui Candiam in supplementum commigrarant. Denique per eos dies opportunissimè contigit Jacobi Ripæ reditus,

ditus, qui Venetias profectus, nuntius suæ victoriæ ingenti omnium ordinum hilaritate aureo torque, & equestri titulo decoratus ab Senatu fuit, & in Hellespontiacam expeditionem rursùs dimissus cum suis navibus, & quinqueremibus sex. In suscepta navigatione obviam habuit Turcicam classem adhuc Creticum mare percurrentem, quam idem Bassa ductabat. Ripa ea conspecta jussit quinqueremes remulco navium solutas retrocedere, & cum iisdem vincere assuetus processit in hostem, pugnam deposcentem, qui spem victoriæ conceperat, observato quinqueremium recessu. At de repente horrenda tormentorum ejaculatione exceptus cogitur proras obvertere, & quærere effugium totius classis consternatione. Ita denuò de eodem Bassa Ripa triumphat, & uno capto navigio festinanter trajecit in Hellespontum; dum ille confusus, fugatusque Cydoniam repetiit. Cæterùm pertinaci odio, & rabie inflammatus, sublato Ripæ obice, intra paucos dies reductam, reparatamque classem traduxit in Amphimalum sinum, & in Sudam omnes suas vires maritimas, ac terrestres effudit. Qui arci præsidebat Petrus Diedus ad primas impressiones vigilans brevi dissipatos, & oppressos insani hominis conatus vidit, dum inter crebros fulminantium bombardarum ictus

ille ab uno è puppi in mare præcipitatus submergitur. Turcæ Bassæ sui fato magis irritati, mortuo veluti parentaturi Candiæ excidio, ad Hussainum, tunc obsidionales præteriti anni accessus renovantem, promptis agminibus accurrunt.

Candia iterùm oppugnata.
MDCL.

HÆc altera Candiæ urbis obsidio ab Hussaino Bassa instaurata valdè solicitum habuit Mocenicum: nullo tamen metu correptus confirmavit pavidos, & obsidentis conatus elusit, retuditque. Una ferè semper diu, noctuque fuit dimicandi ratio, plùs igni, quàm ferro: & plurima subterraneis operibus tentamenta. Inter munitiora loca, in quibus à nostris vehementiùs dimicari poterat: & ab urbe procul submoveri hostis, extabat propugnaculum Martinengum dictum, cujus oppugnatio hoc anno gravior Mocenici constantiam, militumque fortitudinem exercuit. Quotidie certabatur crebris è machinis jaculationibus, omnisque generis missilibus, sagittis, saxis, ignibusque arte elaboratis, perque dies, ac noctes creberrimis irruptionibus. Turcæ aliquando audaciùs progressi per transversos aggeres in propugnaculi fundamentis hoc egerunt, ut sulphureo pulveri, quem in excavatis

pu-

puteis abundè congesserant, ignis sensim admotus, dum spiraculum quæreret, superimpositam molem violento impetu in partes disjiceret, faceretque aditum aggressoribus ad irrumpendum. Tandiù moliti sunt opus, ut per ruinas evadentes in summum sua ibi extulerint vexilla ululantes, & alacres, quòd propugnaculum superassent. Verùm hæc eorum lætitia momento diffluxit: quando nostri corporibus, animisque innixi illos ingenti jactura repulerunt in ima; convulserunt vexilla: & quæ ab ignis impetu fuerunt disrupta summa celeritate repararunt. Variis inde congressibus, mutuisque velitationibus gens utraque satagebat hostiles impedire conatus, disturbare opera, adoriri castra, actisque cuniculis se invicem in sublime rapere, discerpere, & procellosa saxorum ruina obruere. Idcircò non modica utrinque clades; quare cùm Hussainus pluribus de suis interfectis nihil in oppugnatione proficeret, ubique præsente, ac obluctante Mocenico: & cogitaret meliorem anni partem ad militaria agenda præterire, atque autumnales impendere pluvias obsidentibus importunas, decrevit movere castra, retrahere impedimenta, & duobus circiter passuum millibus ab urbe sua stativa facere in colle, vulgò Ambruscio, quem munimentis, tentoriis, vallo, aggeribusque instar oppidi circumdatum

Enandiam appellavit: noſtri Candiam novam dixere.

Hic Baſſæ inopinatus receſſus Turcicæ militiæ ſuſpectus fuit occultæ cum Veneto Imperatore amicitiæ; eaque opinio tum magis invaluit, cùm literæ inter utrumque commearent; ut propterea de affectato Regno Conſtantinopolim delatæ ſint criminationes. Sed perperàm: quia ſcriptæ ab Huſſaino oſtentabant præpotentis ſui Regis vim; minabantur pericula, & ſtrages, niſi Candiam ultrò traderet: continebant, ſi morem gereret, magnifica promiſſa: præter unam Candiam, reliqua totius Inſulæ oppida ceſſura in Reipublicæ liberam poteſtatem cum nobilium captivorum donatione. Et Mocenicus, qui optimè noverat perfidi hominis fraudes, ſuis reſponſis exaggerabat violati fœderis turpitudinem, ac præſentis belli injuriam: obteſtabatur, Deo propitio, nunquam Reipublicæ Venetæ vires defuturas ad obtundendam Barbaræ gentis ſuperbiam: nunquam civibus fidem ſibi, & in caſtris merentibus conſtantiam pro Religione, & Patria confligendi cum teterrimo hoſte ad extremum uſque halitum. Hæc reſcripſit Mocenicus; & hæc non minùs ipſe, quàm cæteri Duces rebus fortiſſimè geſtis comprobarunt.

Mu-

Maritima expeditio.
Intercepta Cydoniæ ſubſidia.

NUntiarat fama, in ſinu Epidauri Limeræ plurima reperiri belli ſubſidia, quæ brevi erant tranſportanda Cydoniam; Mocenicus à terreſtribus ad maritima converſus facinora, mandat Aloyſio Leonardo nepoti ſuo Claſſis Curatori, ut omni ſublata mora illùc adnavigaret, & improviſo acceſſu ea impediret, & caperet. Huic mandato indulſere venti, & ille octo ſelectis triremibus, duabus quinqueremibus, tribuſque navigiis, hoſtibus inopinatò apparuit ad inſulæ portum; ſed cùm arceretur ingreſſu ab Arce, ex qua tela innumera in ſubeuntes quinqueremes jaculabantur præſidiarii; intrepidus tamen, & ingenio promptus, pontem abrumpit, qui continenti jungebat inſulam: quo interciſo, & externi auxilii interdicto acceſſu, tutiorem ſibi aperuit aditum, contràque obſiſtentes in arce omnes bellicas machinas admovit. Illi cominùs experti venientium pilarum ictus, & opis, fugæque ſpe deſtituti nihil ampliùs ab arce tentarunt, veriti, ne ea expugnata à victoribus miſerè trucidarentur. Hac trepidatione ceſſerunt Venetis incruentum triumphum de navigiis, quæ Cydoniam erant allatura ſuppetias.

Ca-

Castra Theodori, & Turluru recepta, & diruta.

AB Epidauro Limeræ deflexit proras ad Cisamum oppidum in ora Cydoniæ littorali, in quo Turcæ multa congesserant ad alendum bellum necessaria: at nullo eventu tentatum fuit, quia fortuna ad præclariora gesta evocabat Aloysium. Igitur ab irrita Cisami oppugnatione consilium capit adoriendi Theodori castri, licèt aliquibus ejus aggressio difficillima videbatur. Quarto idus Julii primo diluculo ad castri littus inobservato appulsu venit, exposuitque perexiguam bellatorum catervam, quæ admotis scalis ostentaret moliri ascensum, & irruptionem. Hoc ille astu occupatos habuit præsidiarios; atque interim majori vi in alterum castrum Turluru munitissimum inopinatam dedit impressionem: & sic utrumque expugnavit. Hoc tamen non exiguo labore ob semel, & iterùm repulsos Epirotas: quos intrepidè sustinuit, & reduxit in aciem cum honoraria, & conducta militum manu superans interruptos ascensus, & castri ostium, affixo pyloclastro, refregit, & aditum reclusit suis, qui catervatim ingressi, Turcis nil hujusmodi opinantibus, quos obvios, & reluctantes habuere, occiderunt, præter Castri

præ-

praefectum, & alios ad remigium destinatos. Capto Turluru, in cujus expugnatione Petrus Trambachinus triremis Patavinae trierarchus magno audentis animi robore depugnavit: tormenta in eo reperta, ex adverso disposita in Theodoram munitionem, & displosa damno, ac metu maximo ejusdem propugnatores affecerunt: qui cùm diutiùs nequirent sustinere validos ictus, ac timerent sibi necem, & captivitatem, exorata corporum incolumitate, se dedidere; & Cydoniam abire permissi sunt, ut referrent reducta castra in Venetorum potestatem. Mocenicus Imperator eo nuntio laetus consensa praetoria venit gratulatum nepoti, ducibus, militibusque de rei fortiter gestae magnitudine; & decrevit retinenda, ac munienda Castra, collata cura Comiti Pompejo Strazzoldo. Subinde mutato in melius consilio, jussit omnia bellica impedimenta detrahi, ac utrumque castrum subdito igne, suffossisque cuniculis funditùs everti; ut quicunque receptus hostibus capta reposcere volentibus fieret inutilis, & Venetae classis nulla defensionis necessitate astrictae promptior progressus ad Turcicam propulsandam, quae ferebatur potentissima in Aegaeum descensura.

Ve-

Veneta Classis conflictus cum Turcica. MDCLI.

MOcenicus rerum maritimarum Dux, delegata provincia tuendæ Candiæ Georgio Mauroceno Insulæ Præfecto, quarto nonas Julii classem conscendit instructam navibus octo, & viginti, triginta tribus triremibus, quinqueremibus sex, celerique cursu Cytheram adnavigat. Audierat, Turcicam in Ægæum traductam, navium numero, militumque copia præpotentem: recensebat triremes quinquaginta tres, totidem navigia cum senis quinqueremibus: ac tàm valido bellantium, & bellicorum instrumentorum apparatu, ut quisque crederet, extremam universæ Insulæ instare perniciem. Tot viribus metuenda Therasiam pervenit, cujus appulsus monitus Mocenicus Cythera digreditur obviam è longinquo conspectæ: & pugnandi ardore concitatus, dum raptim in illam fertur, reflavit Aquilo, & noctis interventus currenti obfuit. Attamen inter obortas tenebras hostiles naves acriter vexavit Hieronymus Battalea, fugientes insectatus cum suis patricii sanguinis commilitonibus: & ictu fulmineæ glandis percussit Mehemetum Natoliæ Bassam, qui Cydoniam ibat Hussaini successor. Redeunte die Turcica sinuata fron-

fronte procedens Venetæ adversa constitit, quasi parata certamini: Mocenicus, totus compositus ad excipiendam provocationem furenter invehitur in Bassam, & utrumque cornu gravi pilarum grandine percellit, subvertit triremium ordines, & hostem cogit sese repentè ex acie proripere. Luce postera iterùm in acie visus est, quasi vellet præteritæ fugæ abolere notam, & explicata classe Venetos inclamans offerebat se prælio. Thomas, & Lazarus Mocenici barbaræ petulantiæ cum suis triremibus ad pugnam dispositis fuissent ultores, nisi Imperator dubius eventi, si tota classis eos circumveniret, missa liburnica utrumque revocasset. Quos cùm Bassa vidisset proras avertere credidit conversos in fugam, quare ejus intercludendæ cupidus citò persequitur remigio spe victoriæ, quia ab auxiliaribus longè distabant. Illi pares virtute, & constantia in persequentem obversi strenuam exhibuere propugnationem, donec accedente in auxilium Francisco Mauroceno cum quinqueremibus, quas regebat, unà cum summi Ducis Nepote, & Laurentio Baduario atrociori dimicatione conflictus increfceret in aliquot horas obstinatus. Quievit tandem, ac pro Venetis stetit victoria, licèt funesta ob interitum Thomæ Mocenici: sed hostium cædes tanta fuit, ut ritè expiarit fortissimi

ſimi viri necem. Turcicæ triremes, conſpecta prætoria quaſſata, & Baſſæ interitu conſternatæ tumultuaria navigatione tutam quærebant ſtationem. Sed à trierarchis cum Mocenico in tergum inſtantibus aſſidua tormentorum exploſione fœdè lacerabantur: quæ remulco trahebant navigia, hæc eo ſoluto accelerandæ fugæ cauſa in victorum manibus reliquerunt. De hoſtili claſſe plus dimidia aquis, flammiſque deleta, & conſumpta Venetus Imperator unam occupavit quinqueremem occiſo Præfecto. Maurocenus navim grandem intercepit, cui præſidebat Nicolaus Natalis Foro-julienſis filius à noſtra fide transfuga, ac ejuſdem hoſtis immaniſſimus. Singuli trierarchæ vel triremem, vel navim deduxere in triumphum, captivorum numero, & ſpoliorum copia ampliſſimum. Tria Turcarum millia dicuntur perempta: quingenti à ſervitute redempti: & qui glorioſa morte pro Religione, & Patria pugnando efflarunt animas interfecti propè ducenti. Mocenicus Candiam reverſus plurima diſſipatæ claſſis inſignia retulit; ac inter plauſus, militumque acclamationes eidem circumfuſa urbs honorificè excepto ingentes exhibuit gratulationes. Inſignis hujus victoriæ teſtes fuere inſulæ Naxos, & Paros: & nuntius ad Senatum Jacobus Lauretanus. Patres pro lætitia perquàm maxi-

xima indixere supplicationes: & universa Civitas hilaribus signis testata est, quanta in omnium animis præ læto nuntio gaudia effervescerent.

Duare oppidum in Dalmatia captum.
MDCLII.

MOcenico Venetias redire permisso, ut quiesceret, Senatus sufficit Leonardum Fusculum, qui hactenus in Dalmatia fortuna usus constanti, spem dabat eadem comite, etiam in mari omnia sibi prospera fore. Destinato ad classis imperium subrogavit Hieronymum Fuscarenum pari gradu, & auctoritate, ut Dalmatiam à recentibus Turcarum irruptionibus tutaretur. Hic in provinciam profectus, ubi Jaderam venit sui consilii, & propositi tenax, Morlachos effusè latrocinantes frænavit: eorum prolapsam disciplinam, & obedientiam restituit: contumacibus indulsit; solutisque stipendiis ex septem millibus tria delegit magis ad concertationes idonea, & penes se retinuit. Hostes interim Jadertinum, & Sebenicensem agros suis excursibus vastare cœperant, & fuga cultorum deserta sata igni corrumpere. Contra omnia barbarè populantes Fuscareni jussu ivere Morlachi; qui, licèt modici ad obsistendum valentioribus, tamen vigore animorum sub-

subnixi; & præeunte suo duce, viro fortissimo Harambassa Smigliavicho; quinque Turcarum millia prostrarunt: atque eodem ferè momento dederunt in fugam alia agmina in subsidium missa à Bosniæ Bassa. Hac victoria, quæ hostium cæde, captivitate, ac tumultu fuit celebris, Fuscarenus animo erectus Duaris montani oppidi aggressionem cogitavit. Illud superioribus annis à Paulo Caotorta obsessum, & occupatum, Turcæ paulò post numero, & viribus validiores sibi denuò vindicarunt. Dum parat omnia ad expeditionem opportuna, hostes ejus explorato consilio statim deserunt agros, domosque, & ex metu in oppidum confugiunt. Quod videntes Morlachi, & ipsi nulla mora convolant ad rapinas; atque in iis dividundis, post depopulatas, direptasque Prilam, & Polinizzam, non levem excitatum tumultum Fuscarenus sua dexteritate compressit. Hoc sedato, & fluvio Cetinæ trajecto adversus oppidum progressus est, & quartodecimo Kalend. Martii obsidio instituta, excitatis munitionibus, quæ omnes aditus subveniendi oppido intercludebant. Turcæ vocati ad operas obsidionales evertendas forti conatu in easdem irrupere: sed rursùs Dalmatæ militiæ victricia arma experiuntur: quingenti in acie ceciderunt ex tribus millibus: par numerus in captivis,

&

& sauciis recensitus: reliquos cum ductore Bassa Daniele nomine, viro potente, præceps fuga distraxit. Prosper hic dimicationis exitus, qui obsessis intercepit auxilia, extremum illis minabatur excidium: sed non desperatæ opis fiducia, obstinatis animis protrahebant deditionem: quam ut extorqueret Fuscarenus voluit per inaccessas etiam rupes trahi muralia tormenta, in editioribus tumulis collocari, & contra oppidum displodi. Ita globorum vi concussa mœnia, & per loca convulsa reclusus ingressus, solicitarunt obsessos, ut se dederent. Decimo igitur obsidionis die Fuscarenus Venetæ ditioni reddidit Duare, Almissæ urbi in Illyrio conterminum, maximi momenti Dalmatiæ securitati.

Navalis Classis successus, Imperatore Leonardo Fusculo. MDCLIII.

Leonardus Fusculus in Cretam delatus omnes Ægæi latebras, & sinus accurata indagine lustrando hostem quærebat ad pugnam. Sui voti compos illum prope Leriam insulam offendit: qui tamen inquirentis, ac insectantis conspectu, & robore perterritus fugæ se commisit. Sequutus fugientem non apprehendit, vi venti contraria repulsus.

fus. Tunc primùm illi visa est fortuna dilabi; tametsi parùm circa Leriam resederit: quam insulam frequenti tormentorum percussione concussam obtinuit. Coos restitit oppugnanti, quoad periculum ab ea depulit rumor in Rhodio portu inimicam classem expectare tempus transfretandi Cydoniam. Monitus hac fama, relicta Coo, Rhodum versus contendit, & in ea statione Turcicas triremes obsedit. Pugnatum est utrinque solis machinarum tonitrubus pertinacissimè: intereà casu accidit, ut ob aquandi necessitatem Veneta classe imminuta, Turcica de fuga cogitaret: hæc igitur, arrepta, quæ se obtulerat, occasione, noctem nacta subobscuram, furtim æstu secundo è portu egreditur, & Cydoniam advehit auxilia: & incassum Fusculus tormenta explodit in longè provectam. Candiam reversus periculosa valetudine cœpit fluctuare: quo tempore Franciscus Maurocenus Classis curator munitionem in portu Epidauri Limeræ à Turcis erectam disjecit: absolvisset quoque ipsius oppidi expugnationem, disturbatis ab agro incolis; si qui exscenderant irrupturi in mœnia à muralibus machinis penè diruta, prædarum aviditate effusi per domos, perque cellas, & apothecas indulgentes vino, cujus insula ferax est; non provocassent obsessos in eorum pernici-

ciem.

ciem. Erumpentes cum vi, & rabie in vagos, & ebrios, plurimos morti, fugæque dederunt: unde maxima orta confusio Maurocenum repulit ab egregio facinore classe reducta. Quod factum Fusculus ægrè tulit non minùs, quàm famam de Turcis liberè permeantibus cum suppetiis ad Cydonios: & licèt aliquando eorum naves à Navarchis essent oppugnatæ: tamen resumptis illicò viribus legissent Australem oram, Seleno castro, olim Pelicasio, in suam potestatem redacto. Idcircò plurimis confectus angoribus impetravit veniam remeandi in Patriam. Cæterùm adhuc manenti in expectatione adventus successoris, Aloysii Mocenici secundi; quem Senatus iterùm maritimarum rerum generali administrationi præfecit; nuntiatur decreta Turcicæ classis in annum sequentem expeditio.

Pugna cum Turcica Classe infelix. MDCLIV.

HAnc igitur expeditionem, ac militarem apparatum hoc anno, uti fama vulgaverat, adduxit in Hellespontum Amurathes Bassa suo tempore in Ægæum erupturus. In classe quinquaginta quinque triremes, quinqueremes sex, navigia viginti duo, & myoparones, celoces, liburnicæ ferè centum nu-

numerabantur. Monitus Fuſculus de impendenti egreſſu, eò navigare juſſit, quò vocabat neceſſitas, Joſephum Delphinum, navium Præfectum, & Franciſcum Maurocenum Sinus Adriaci cuſtodem: ut quindecim navibus, duabus quinqueremibus, octoque inſtructi triremibus exire tentantem repellerent. Cum his viribus ſibi modicè miniſtratis maturatè properarunt: utrumque metuebat Barbarus ob notam animi magnitudinem, & periculorum contemptum. Sed à perfido transfuga Georgio Blanco unius navigii rectore inſtructus de ſtatu, & robore Venetæ claſſis, expugnatu facilis, ſi Turcica audacter exiliens illam invaderet; exhilaratus Baſſa Bejis, Puniciſque ſtationariis in Tenedi, Trojæque finibus ſuum indixit exitum valdè diluculo, ſecundante aquarum curſu. Rebus ita diſpoſitis ab Helleſponti faucibus intento remorum pulſu erumpens ſubita aggreſſione adoritur Prætorias Delphinam, & Maurocenam; cum quibus majoribus exploſis tormentis cruentiſſimum orditur certamen. Noſtri in hoſtium conſpectu plumbeis glandibus, ignitiſque miſſilibus, ſtragem maximam dabant. Verùm à validiori numero tanta pilarum, ſagittarumque vis uno tempore à fronte, atque ex adverſo emiſſa eſt, ut opreſſæ naves, & claſſiarii veluti peſtifera grandi-

ra grandine contusi succubuerint. Delphinam extremo periculo liberasset Comes Antonius Capilistius Patavinę triremis Gubernator: sed illa ab incursu Turcicæ quinqueremis magno impetu percussa admissis in sinum fluctibus demergitur: & Capilistius dum fortiter in sui defensionem pugnat, saucius capitur à Bassa, addiciturque mancipio. Mansit duobus annis captivus, tandem libertati donatus: quia in utraque fortuna in Rempublicam extitit officiosus, ab eadem ob antiqua, & recentia merita militaribus titulis decoratur. Maurocena nudata defensoribus, lacera, & fatiscens, ne Barbari ea potirentur, excitato incendio abiit in favillas: duæ aliæ naves pari exemplo conflagrarunt: neque ullus tàm abjecti animi fuit, qui non mori potiùs non optaret, quàm vivere infidæ gentis mancipium. Sex horas sæviit conflictus utrinque acerrimus: in quo cæsa dicuntur ad Turcarum quinque millia, & Bassa lethaliter vulneratus: nostrorum ex omni genere tria mortem oppetierunt: inter patricios insigni fortitudine, & virtute præstantes desiderati sunt Maurocenus cum altero ejusdem familiæ Daniele, & Sebastianus Molinus. Adierunt Turcæ Mitylenen, & Chium nulla triumphi pompa: & Veneti Paron insulam tenuere: qui duas biremes, totque naves vel flammis, vel aquis depressas, ami-

Dd ferunt:

ferunt: hoſtes quinqueremem unam, biremes tres, & duo Punica navigia gurgitibus abſorpta. Conſtans fama eſt: ſi Venetæ Claſſis vires Fuſculus non enervaſſet intentus ad exigenda tributa ab Inſularibus, ſed integras contuliſſet ad Helleſpontiacas anguſtias, ſeque obtuliſſet certamini, celeberrimam de profligatis hoſtibus victoriam reportatum iri.

Irrita Tininii oppidi aggreſſio, Laurentio Delphino Dalmatiæ Præſide.

HOc Oppidum knin appellatum in Dalmatia, ante ſeptennium à Fuſculo in eadem provincia arma moderante receptum feliciter incolarum fuga; quia juſſum dirui, comburi, & ſolo æquari; totum non corruerit, & arſerit, eorum incuria, qui tantùm rapinas cogitarunt; Turcæ aliquot poſt menſes ſuas ibidem ſedes fixere iterùm, & reparatam arcem eo munivere præſidio, ut ſæpiùs confines de illius inſultibus quererentur. Laurentius Delphinus Fuſcareni ſucceſſor, in Dalmatia Præſes, quæ de oppido recuperando, animo agitabat conſilia, ſuis ducibus expoſuit: ſed examinata cum multiplici ſententiarum varietate pugnarunt: major pars deteſtabatur expeditionem

hyber-

hyberno tempore inopportunam, paratu difficilem, & exitus incertam ob loci situm, auctam præsidium, & incolarum vim, pavore deposito, ad repugnandum acriorem. Hæc objiciebat Joannes Baptista Benzonius asserentibus parùm munitum oppidum; desperatum auxiliis, & commeatu; omnia circùm juga aspera, nivibus oppleta, geluque rigentia, ad necessaria comportanda moram, ac impedimentum afferentia. In ea sententia aggrediendi præcipuus erat Albertus architectus, cui adhæsit Delphinus inflammatus ad gloriam, spe faventis fortunæ. Itaque kalendis Martiis Sebenicum versus indicitur profectio: & Scardonæ octavo die lustratur exercitus, qui constabat quatuor peditum millibus cum Morlachis, & equitibus octingentis. Omnia curabat Benzonius equitum Præfectus, & quatriduo post haud procul Tininio locavit castra. Jussit Morlachos obstruere aditus ad oppidum, ne illos Turcæ transilirent: & victa itinerum difficultate, tormenta, militum, semigumque labore pertracta, in summo vertice deposuit: ac tandem traductis copiis arduos, abruptosque colles emensus Tininiis suas vires ostentans ad terrorem illos in deditionem pertrahere conatus est. Turcæ jam pridem cognito Venetorum incessu, & eo observato, è montium cacuminibus instar decurrentium aquarum in clivos præcipitan-

ter descendunt , quinque millium numero , & magno equitatu . In unum conglobati ad recludendos obstructos aditus in Morlachos immani rabie irrupere : quo valido impetu graviter perculsi , & manifestæ neci expositi tumultuario recessu stationes deseruerunt ; non sine strage , plurimi adversis vulneribus fuere interfecti . Inde totus perturbatus , & confusus exercitus ; gregariæ turmæ præ timore palantes missilium jactus non evitant ; qui auxilio erant ab oppido ipsa loci iniquitate submoventur : tormenta in irritum jaculabantur contra munitiones congesta humo firmatas . Bis mille militum ex stipendiariis obversa fronte ingruentibus Barbaris restitere quousque confluenti multitudini cedere coacti sunt . Postremò ab hostibus omni per terrestria itinera , & fluviorum transmissiones effugio intercluso , cùm alium exitum virtus non haberet, Duces, ne captivi remanerent , capiunt consilium solvendæ obsidionis : atque eò citiùs, quòd nullas Delphinus per absentiam vires suppeditabat . Igitur præcipiti festinatione ab hostium manibus se proripiunt , relictis impedimentis . In concepta trepidatione , & fuga fortunati , quòd Turcæ non sint persequuti consternati exercitus reliquias : & propterea suam exte-

nuarint

nuarint victoriam. Hæc infelix expeditio tria millia militum abstulit, partim dispersa, partim occisa: & inter præclaros duces Joannem Baptistam Dottum è vivis eripuit, cujus singularis invicti animi constantia præcipuè enituit, cùm à confertissima hostium manu circumventus, conanteque tormentum rapere suæ custodiæ traditum, non priùs quàm abscissis cervicibus ab illius tenaci amplexu divelli potuit. Tum redacta in potestate hostium impedimenta omnia tùm publica, tùm privata: mille tantùm Turcis desideratis.

Morlachorum eruptio in Turcas. Piratæ domiti.

TUrcæ non multò post quàm repulsis Venetis, servarunt Tininium, in Jaderæ finitimos liberis excursibus bacchabantur: urebant agros, ac tuguria; abigebant pecora, & jumenta: homines trahebant in servitutem. Nostri per eos dies eandem urbem ingressi incumbebant reficiendis viribus, ut cladem recens acceptam rependerent. Intereà Morlachos ad signa reductos præteritæ inertiæ pudor admonebat inustam suæ genti notam abolere. Ut igitur inaudiunt in vicinos Turcicas irruptiones libero cursu exerceri, acuentes ad vindictam stimulos, observata nocte

 illuni,

illuni, tacito incessu, subitoque illato impetu incauti hostis stationes adoriuntur; & invadunt vigiles, somniculosos, atque obvios quosque multa cæde prosternunt. Inopinatò comprehensos terror tantus occupavit, ut undique per tenebras discurrentes, in aggressorum arma evaderent. Huic nocturno facinori felix illuxit eventus: à paucis plurimi victi sunt, recepta furta, & exempti qui erant in vinculis. Notiorum ex occisis capita contis affixa lætissimi triumphi simulachra exhibuere omnibus eadem, quæ pari in discrimine cum Morlachis passi erant, ulcisci parantibus. Eodem Tininii facto Turcæ redditi insolentiores Dalmatiæ oram, & sinus armatis myoparonibus infestantes piratarum more latrocinabantur. In temerarios prædones insurrexit Antonius Barbarus Adriaci pelagi Custos: eos inventos prope Perastum compressit, & piraticis navibus exuit, restituta commeantibus securitate. Hanc etiam per id tempus præstitit trium Insularum Præfectus, qui prædatorias aliquot naves Naupacto egressas oppugnavit, & succendit: & quos de latronibus fuga non subduxit, ultore ferro punivit.

Aloy-

Aloysii Mocenici altera in Turcas expeditio.
Eiusdem mors.

REvertenti Venetias Fusculo Patres substituere Aloysium Mocenicum: ut rursùs in regendæ classis administratione suæ pristinæ virtutis, ac invictæ fortitudinis documenta renovaret. Maximo apparatu ab urbe discedens adduxit secum Horatium Odoardi Parmæ Ducis fratrem, peditatu in ejus provincia collecto trium millium: & Alexandrum Borrum bellicis in rebus notissimæ experientiæ ad Reipublicæ stipendia accitum, ut militum exscensionibus præsideret. Prospera navigatione Cytheram appulit: & quem expectabant festivis auspiciis, salutarunt auxiliares Pontificiæ, & Melitenses triremes; quibus & sibi de communi studio gratulatus continuò trajecit in Cretam. Tunc temporis Turcica Classis adornata pari triremium, & navigiorum numero, quæ simul erant sexaginta; præter quinqueremes sex, & innumeras minoris formæ naviculas, in Chio morabatur sub Amurathis Bassæ imperio. Qui non ignarus de Mocenici adventu, cujus prudentiam, ac fortitudinem extimescebat, ut congressum aliquo astu effu-

 geret,

geret, & Cydoniam se tutò transferret, evulgavit expeditionem suam Regio jussu in Cephaleniam. Verùm certior fama detulerat Mocenico mendacium Bassæ; nullum habere mandatum, neque virium satis ad eam insulam tentandam: sed de juvanda Cydonia properæ festinationis præceptum: cui non erant retardanda subsidia, ne Regis in se provocaret indignationem. Ergo statuit moras abrumpere, & parere Regi præcipienti, educta classe IV. kal. Julii: verùm ubi contra se Venetam stare conspexit, paratam ad pugnam, metu correptus illicò refugit in portum. Incertus consilii, & plenus timoris diem integrum mansit in expectatione secundæ tempestatis: hanc postera luce nactus, summo mane placidè excitato Aquilone processit in altum. Classem, cui ventus, & mare favebant, Venetæ quinqueremes persequebantur, & classico ciebant in certamen: sed Bassa, ne cessante aura congredi compelleretur, conversis proris in Euboicos euripos, & in sinum munitissimæ arcis confugit. Exinde æquiori fortuna destinatum iter confecit, Cydoniam intulit suppetias: & his expositis, feliciter remensus mare Constantinopolim regressus est. Nostri maligna, & invida fata querebantur, quæ, cœlo, pelagoque infestis, victoriam è Mocenici manibus eripuissent; tandem ab Insulis anteà vexatis

xatis

xatis aliquot asportantes navigia, Cretica littora tenuerunt. At Mocenicus ubi Candiam accessit, ultimum vitæ discrimen subiit ingenti totius militiæ luctu. Mortem tanti viri, quem Turcæ timebant, ac venerabantur, fama est lugubribus signis, mœstoque ululatu fuisse ab iisdem comploratam; hoc enim proprium habet virtus, ut etiam in hoste sit admirabilis. Nuntius, qui cum cadavere Venetias venit, civitatem summè afflixit, turbavitque Senatum, quòd Classis Imperatoris interitus alienissimo Reipublicæ tempore contigisset.

Ægina, & Vollus expugnatæ. Hieronymi Fuscareni obitus. MDCLV.

HOc ineunte anno Franciscus Molinus Princeps migrat è vita: succedit Carolus Contarenus: & Hieronymus Fuscarenus, qui fuerat Dalmatiæ Præses, evehitur ad maris imperium, ut vices defuncti Mocenici impleret. Maxima navium, militum, pecuniarum, & commeatuum copia accessit in provinciam, quo tempore Franciscus Maurocenus Classis Curator, cum Alexandro Borro, Æginam in Saronico sinu, & Vollum, urbem littoralem Thessaliæ expugnavit: Maurocenus, & Borrus decimo quarto kal. Aprilis celeri appulsu; alter cum triremibus littus obtinuit; al-

ter, exposito milite campum insedit, ut oppidum simul à terra, & à mari peteretur. Insulares omnem vim in externas munitiones jugi bombardarum percussione illatam, ac terrestres impetus quatriduo fortiter cum Turcis præsidiariis tolerantes; tandem multa cæde, & jactura suorum exanimati, ac nostrorum oppugnatione fracti cesserunt oppido, & arce: qui autem evaserant, extremas Insulæ oras petiere. Ægina multata vastationibus, & incendiis, quòd esset Venetis tributa exigentibus refractaria, docuit suo casu cæteras adjacentes insulas, Scopelum, & Schiatum resipiscere, seque profiteri vectigales. Ab hoc felici eventu Maurocenus auspicatò se contulit in Thessaliæ sinum spe potiundæ urbis, cui nomen Vollus, illius tractus primariæ, absente Borro ducendis navibus præpedito: ne mora interposita occasio rei gerendæ efflueret, declinante in vesperum die vigesima secunda Maji urbi classem ostendit. Illam tuebantur Bassa, & Aga robustissimi viri præsidiis, muris, arce, turribusque munitissimam. Omnes conspirantes ad inferenda damna in conspecta navigia sua tormenta exonerarunt. Maurocenus illicò jussit classiarios in continentem exscendere, tresque in classes dispertiri; quia triplici incursione statuerat, muros, arcem, turresque scalis, pycloclastris, & cuniculis oppugnare.

Dum

Dum Britonius, & Galesius Chiliarchæ milites ordinant, parantque machinas, fervens à classe tormentorum ictus pulsabat hostiles munitiones: non secus Turcæ impetu pari Veneta ligna infestabant. Sed in continenti cum celeritate, & silentio adeò cuncta peraguntur, intempesta nocte scalas ad muros erectas conscendunt milites; pyloclastra portam effringunt, & cuniculi prosternunt turres tanta vi, strepituque, ut confestim auditus sit flebilis ejulatus vociferantium, Venetos occupasse urbem; ubique excurrere, somno adhuc obrutos, & obvios passim occidere. Repentina aggressione confusi Bassa, & Aga adversus potitos munimentis, aditibusque ignorant quid facto opus sit, jam vicini manifestæ cædi, si aperto marte vellent contendere; itaque territi, atque consternati, in arce se concluserunt. Nostri subeuntes, tormenta in mœnibus reperta in eam obvertunt, quæ proximè ruitura non movet inclusos jactantes se nunquam deditionem facturos. Tandem desperato consilio ab ea arcis parte, quæ vix ascendi poterat, præcipites sese in subjectam planitiem demiserunt. Hac fuga capta fuit urbs, occupata arx, nudata impedimentis, & actæ prædæ opulentissimæ: omnia postremò devota flammis, & in cineres redacta quæ publica, quæ privata erant ædificia. Urbem hunc in-

modum deformatam prospexit è longinquo Græciæ Bejerbegus, qui ad summovendos ab ea hostes cum sex Turcarum millibus properabat. Utraque victoria modico sanguine Mauroceno stetit.

Post hæc in Saronico, Thessaloque finibus gesta, Hieronymus Fuscarenus ampla classe advectus, Andrum insulam petivit: & solicitus circa ea, quæ in itinere digesserat, decrevit, expedito Mauroceno, & vires, quas secum adduxerat, & quas repererat in procinctu, Bosphoranis faucibus promovere. His jussis, atque ad præclara facinora erecto animo, in morbum incidit, quo brevi consumptus, occubuit, ingenti luctu ab universa militia defletus.

Lazari Mocenici de Turcis victoria.

PEr hos dies Lazarus Mocenicus, & duo Antonii, Zenus Navarchus, & Barbarus Custos Adriatici ad ostium Bosphori, observabant Turcicæ classis accessum, quæ ducta à Barazano Mustapha Bassa ferebatur explere numerum sexaginta triremium, octo quinqueremium, cum navibus onerariis triginta; minoribus naviculis ferè innumeris, ac tribus enormis magnitudinis Sulthanis. Omnem egressus moram impatienter ferebat Mocenicus: cujus & Maurocenus pertæsus, cum valida classis parte recessit,

ſit, ut ab Ægæo exturbaret Bejebejorum triremes, quas cum auxiliariis Melitenſibus perſequutus, hùc illùc per mare diſpulit; & navis Punica Chium ab Cydonia contendens in Equitum manus incidit. Tandem Mocenicus viginti navium Præfectus cum Zeno, & Barbaro, qui octo triremibus, duabuſque quinqueremibus præſidebat, haud perterritus permagno hoſtium robore, ubi ab exploratoribus accepit, in diem vigeſimum primum Junii conſtitutam exeuntibus Turcis eruptionem, illicò ſuis hortationibus omnium animos inflammavit ad illos intercludendos. In tres partes dividit claſſem; Zenum collocat à ſiniſtris cum navibus: Barbarum cum triremibus à dextris: ita Græca, & Aſiatica littora magno obice obſtruebantur; dum ipſe à fronte in ſua Prætoria cupiebat obvium ſe dare hoſti: qui quoties prodiret, veluti expanſis retibus inauſpicatò concluſus, non poterat inde ſe explicare niſi peſſimè exceptus. Statuta die, Baſſa ventis, undiſque faventibus, Ægæum ingreditur numeroſa claſſe confiſus poſſe modicam Venetorum eludere. Mocenicus extemplò in egreſſam tanto impetu fertur, ut momento atrox ex propinquo prælium coortum ſit poſt primos tormentorum ictus cohærentibus inter ſe triremibus. Ille nulli impar pugnans Baſſam ferocientem ſæpiùs repreſſit, ac plu-

plurimos Turcarum occidit: in molientes fugam triremes, navesque secus Græca littora navigia immisit; quæ illas displosis tormentis, jactuque ignitorum missilium adegerunt ad scopulos fractas, & incensas: grandiores quinqueremium pilæ Sulthanas expugnarunt: totamque Classem intercluso effugio adorti Zenus, & Barbarus in perturbationem, ac tumultum maximum redegere. Tandem post asperrimam sex horarum pugnam Veneti victoriæ compotes facti sunt, Mocenico duce, de Bassa profligato, deque Turcica classe majori ex parte comminuta, corrupta flammis, & submersa: reperti quinque mille homines ad transtra damnantur: decem millia occisorum capita referuntur: multi à vinculis soluti: & maxima commeatuum, & armamentorum copia relata: tresque Sulthanæ in triumphum adductæ: quas de classe laceras reliquias Bassa servavit, Tenedus insula recepit: de Veneta cæsi centum, ac quinquaginta; totidem numero sauciati: & navis una tantùm à Præfecto voluntario incendio absumpta, ne proximè à Turcis subigenda ipse cum filiis in servitutem traheretur.

Post hæc victrix classis cum Melitensium triremibus, vela pandit in Eubœam: inde flexit contra Epidaurum Limeram, cujus oppidum Maurocenus Turcis eripere statuerat, nam ex eo facilis erat tra-

je-

jectus ad subsidia Cydoniam transportanda. Antonius Barbarus suscepta oppugnationis cura juxta littus stationem habuit; facto ponte continenti adhæsit, & constructa munitione cœpit oppidum assidua pilarum pulsatione terrere, & quatere, at nulla exitus spe: quia non alia vi expugnari posse videbatur, nisi adhibito injectæ famis tormento: ac propterea omnis cura Ducis in commeatibus intercipiendis versabatur. Hæc inter quædam naves expeditæ ad exturbandos obsidentes se intulerant in ea maria obsessis opem laturæ; sed cùm vidissent Venetos procurrere in pugnam, & propè vires conferre, recentis jacturæ memoria edocti, in altum illicò se proripiunt. Attamen quod hostis efficere non est ausus, obtinuit post bimestrem obsidionem imminens, & suspecta Autumnalis temporis tempestas: hæc Venetos compulit ad recessum, ne portubus carentes dispergerentur. Igitur Epidaurus non invisa fato mansit incolumis. Secus Megara, quam Maurocenus vastavit, ac diripuit, licèt cum Turcis repugnantibus Græcis, quorum plurimos cæcidit, egitque in fugam. Ibidem magnam frumenti copiam Turcæ, & insulares pretiosiora quæque congesserant; quæ omnia inde ablata, & aliunde collecta spolia Candiam invexit Maurocenus, quo tempore eidem nuntiatum fuit, summam totius insulæ admi-

ni-

nistrationem sibi ab Senatu decretam, Andrea Cornelio ad alia obeunda munera destinato.

Multiplex in mari cum Turcis dimicatio.
Laurentius Marcellus pugnando interiit.
MDCLVI.

HOc anno pridie kal. Maji Carolus Contarenus Princeps discessit è vivis: & illius successor Franciscus Cornelius intra vigesimum diem morte sublatus reliquit sedem, quam Bertuccius Valerius sexto decimo kal. Junii obtinuit. Dum hæc funesta succedunt in urbe, in sinu Adriatico Laurentius Marcellus, quem Senatus clarum longa navalis disciplinæ peritia mortuo Fuscareno suffecerat, fœda tempestate jactatur cum classico apparatu, quo ventis, procellisque disperso, una tantùm navi Zacynthum attigit: reliquæ paulò post eò quoque venere valdè quassæ; compensarunt tamen acceptam molestiam visa suis ducis incolumitate. Qui refectis viribus festinanter solvit in Cretam, & dum solerti studio explet in munienda Urbe Senatus mandata, monitus de proximo Turcarum ingressu in Ægæum extemplò omnes ejus insulas explorare statuit, ut opportuniùs obsisteret trajecturis.

ris. Navigantis contrarius ventus classem Diam rejecit, expulsamque inde Jos, ac Thera recepit; in hac Lazarus Mocenicus morabatur.

Marcellus placato mari, & transcursis Paro, & Naxo, aliisque insulis, multos in his reduxit ad obsequium extorres, & qui fugerant de Venetis classibus eos humaniter exceptos verbis, & promissis in pristina munia restituit; Andrum vela direxit, habuitque in itinere obvium Maurocenum quinqueremium Præfectum. Supervenit etiam Marcus Bembus, qui cum duodecim navibus ab urbe solverat, ut Mocenici munus ex Senatus consulto susciperet. Tota classis, in qua Mocenicus, dimissa navium Præfectura, honorarius miles haberi voluit, instructa viginti quatuor triremibus, navibus octo, & viginti, cum septem quinqueremibus, præter Melitenses, XI. kalend. Junii ab Scyro ad Hellesponti ostia defertur: & in vicinis aquis consedit explicata tripartito agmine, ut exeunti Turcicæ undique adimeret transitum. Quoniam verò illius mora expectatione longior summè angebat Marcellum, ad alias interim incitatum expeditiones urgebat pugnandi desiderium, ne unius mensis cunctatione, & otio ardor confligendi in classiariis langueseceret. Hæc secum reputanti iteratæ speculatorum voces annuntiant, adesse

se hostes: quæ totam classem pervagatæ, omnes ingenti lætitia replerunt: nam quò cupidiùs hostium optabant accessum, eò molestiùs tolerabant congressus dilationem. Marcellus præ cæteris paratior ad conferendas manus, hortando, precandoque unumquemque jussit expedire arma, animosque, & recordatione rerum gestarum circa eadem loca sperare victoriam. Decimo igitur kal. Julii visa est Turcica classis ad Arces Hellespontiaci freti accedere remige, milite, & commeatu perquàm maximo munita, & vires suas ostentare robustissimas, cum Bassa, qui objecturus omnem vim sui itineris turbatoribus, duo promontoria haud longè ab Arcibus, Europæum, & Asianum, pluribus tormentis bellicis compleverat; quæ ab utroque littore displosa cogerent Venetam in altum se recipere, ut sua liberius exeundi spatium haberet, tres dies continuatis jaculationibus pugnatum est: quo tempore nostri omni posthabito periculo supra modum invigilabant, ne ante hostis elaberetur, quàm iter ipsi intercluderent. Hæc inter Bassa leni aspirante aura ab Austro, & undis pacatè fluentibus classem movet ab Hellesponto in Ægæum. Stabat Veneta in procinctu; sed progredi ad subitum aggressum impedita à ventorum, aquarumque infestissimo incursu, morabatur; erat tamen

in

in conspectu, habitu pugnaturæ, tàm è propinquo, ut Marcelli Prætoria cognita ex Marcio vexillo, quod explicuerat, certissimis majorum tormentorum ictibus peteretur: verùm ille licèt è suis aliqui tacti perierint, nihillominùs intrepidè propositæ sibi gloriæ insistebat. Æquali cura Mocenicus invigilabat: non secus Bembus cum cæteris Navarchis, & classiariis ducibus, militibusque, quibus omnibus erat idem mentis, animique stimulus per summum hostium contemptum irrumpendi. At nondùm fortunæ favor à Turcis aberat; nisi postquam ea uti nesciis, favente Numine justæ causæ, ad Venetos se convertit. Turcæ detrectantes in aperto mari pugnam, trahentis ad perniciem fati vim sequuntur, dum suam classem reducunt in littoreos Natoliæ sinus, rati eam tutam fore ab omni impressione, quam longè arcebant machinarum tonitru, & grandium pilarum procella: Hic Turcicæ classis deflexus Venetæ secundi eventus omen fuit: idcircò Marcellus cœpit illicò excitare milites tàm bono auspicio ad propria munera fortiter obeunda. Deinde jussit leviora navigia incitari remis, remulco moveri naves, & ab expeditis triremibus hostium stationem oppugnari. Hostilem classem omnium primus Mocenicus publicæ Sulthanæ gubernator plumbeis glandibus,
sul-

ſulphuratiſque miſſilibus laceſſivit. Melitenſium acies in eandem dedit impetum, quæ altum petere intendebat, & fugere. Bembus quoque illam repreſſit ſuis navibus adortus, in quibus Horatius Princeps Farneſius egregium militaris virtutis ſpecimen edidit, cum Alexandro Borro exercita fortitudine claro, omnes audacter in aperta pugnæ diſcrimina ſe immiſerunt. Ad hos primos impetus ingens metus Turcas corripuit: quare ab omni parte, quanam evaderent circumſpectabant. Baſſa in ſumma conſternatione nactus effugiendi locum repentè proripuit ſeſe ex acie, ac turpiſſimè intra Boſphorum latitavit: reliquam claſſem conantem pariter moliri fugam Mocenicus ſiſtit, & circumventam à tergo, & à latere Barbarus, aliique triremium, quinqueremiumque Præfecti, multa cæde, ſtrageque lacerarunt. Medius in agmine Marcellus conſtanter, atque intrepidè conſilio, & exemplo hortatur; incitat, & impellit è celſa Prætoria (in quam hoſtes identidem collimabant ictus) ad omnes Turcarum aſſultus, impreſſioneſque eludendas, ac vera virtute urgere. Hac ille plurimos præcipites in undas dejecit, non paucos reſiſtere audentes ferro cæcidit. Itaque incredibili celeritate unam de Sulthanis occupavit; ac ulteriùs rapiente ardore pugnandi progreſ-

ſus,

ſus, dum alteram rapere ferreis uncis, & ſecum trahere allaborat, majori glande percuſſus extinguitur, quo momento ſingulari victoria erat illuſtrandus. Tanti viri necem occuluit Joannes Marcellus vices gerens, & ne turbata claſſis extincto Duce à perſequendo bello ceſſaret, Curator Barbarus Baduarius illius curam ſuſcepit: & milites, qui conſcenderant Sulthanam, ex qua fatale tormentum exploſum fuit, Turcas certamini ſuperſtites ad unum trucidarunt. Increſcente pugna ſenſim reſidere hoſtium vires: neque unquam illi donec ſol occideret, ſe ſubducere potuere; noſtris impigrè illos cum auxiliari manu ejectos in Natoliæ littora prementibus. Multi Navarchi, quibus effugium in terram patuit, deſeruere naves, quæ vacuæ defenſoribus jugi pilarum grandine confractæ, & immiſſis ignibus combuſtæ verterunt noctem in diem, & lætiſſimam triumphi faciem præbuerunt victoribus. Poſtera luce, quæ incendio ſuperfuere, auſæ iterùm luctari ab Joanne Marcello partim captæ, partim incenſæ ab Antonio Barbaro inſanæ temeritatis dederunt pœnas. Tres Venetæ naves correptæ alieno igne conflagrarunt: Mocenici quoque Sulthana idem fatum ſubiit; & deplorandum magis, quò eidem ſe ad omnes ictus aperienti plumbeus globulus oculum eripuit.

puit. Stetit hæc victoria in ipsis Hellesponti faucibus reportata modico nostrorum sanguine, sed ingenti jactura in Marcelli morte, qui animo conceperat, si ei contigisset tàm validam profligare classem se inferre in Hellespontum, & majorum suorum exemplo in ipsam Regiam urbem facere impressionem. Venerunt in potestatem octodecim Beleberiæ triremes: undecim in Melitensium manus cum tormentis, & captivis, illorum egregiæ fortitudinis præda: pauca transtra à Venetis in triumphi signum asportata, cùm reliqua rebus bellicis exinanita subditæ flammæ in fumum, & cinerem redegissent. Quantus fuerit occisorum Turcarum numerus nemo potuit exploratum habere: infinita propè dicuntur cadavera, quæ per undas sanguine rubentes fluctuabant, & jactabantur: septem captivorum millia fuere exempta à barbara servitute: qui libertate donati in publicis navigiis meruerunt. Cum hujus victoriæ nuntio Lazarus Mocenicus quinqueremi Rhodia advectus, & intercepta in itinere navi Punica multa merce onusta, Kal. Augusti Venetias pervenit. Æstuaria ingressus, explosis bombardis, classiariis lætitiæ voces ingeminantibus, atque cum Turcicis vexillis undas verrentibus Marciani fori ripas attigit. In terram exiliens circumfusæ civitati nun-

tiat

tiat victoriam: & coram Principe, & Patribus exponit, ad arces Dardanellas hostium classem non victam modò, sed fusam, deletamque fuisse. Extemplò effunditur in omnium animos ingens gaudium: & pro gratiarum actione publicæ indicuntur preces. Mocenicus, qui læta, & multa ab se gesta detulerat, cum equestris honoris titulo aurea torque donatur; eique Cretam revertenti Senatus, quod Marcellus exercuerat, summum maritimi imperii munus decrevit.

Tenedus, & Lemnus insulæ captæ. Alexandri Borri, Horatii Parmensis Principis obitus,

VEneti Duces ex occasione commissi feliciter prælii fortunatiora sibi polliciti consultarunt; vel Cydoniam victricem promovere clafsem: hæc Guilielmi Azoni Equitis Avogadri Tarvisinæ triremis Navarchi erat opinio, & in eam mitti expeditionem ardens desiderium, (præmissis Turcicis triremibus, in pugna captis, quæ mentitæ patrios habitus, & acceptam de Venetis victoriam, ostentantes oblata signa cum ululatu, & sonitu classico, si portum tenerent; tum delecti milites exilirent, districtisque gladiis deceptam hoc astu, imparatamque, subsequente reliqua classe,

se, occuparent) vel Insulas Tenedum, Lemnumque, non multò ab Hellespontico ostio sejunctas totis viribus invadere; quarum potiti faciliùs, securiùsque deinceps hostibus transitum occluderent. Easdem Marcellus vita comite, & fortuna erat aggressurus; nam illis subactis præsagiebat Venetis armis feliciores eventus; idcircò Baduarius, arcanorum conscius, accedente Senatus consulto mortui Imperatoris excogitatum facinus moliri statuit. Hoc major Ducum pars sequuta est consilium, rejecto priori, cui Barbarus, uti præsentissimo remedio ad eximendam Cretam ab Turcica vexatione, adhærebat: qua de causa à reliquis digrediens Candiam trajecit, à Præside, qui ejusdem erat sententiæ, comiter exceptus.

Decreta in Tenedum expeditione Venetæ classis regressa Melitensi in Occidentem (nisi sub summo classis Imperatore militare prohibita:) pars una mittitur ad auferenda armamenta ab incensis triremium, naviumque reliquiis: & altera viribus major tertio Non. Julii se dat in destinatæ insulæ conspectum. Borrus ad obeundum munus littori applicitus illicò facta peditum, equitumque exscensione, occupatos aggeres munit, & in hosticum jubet excursiones fieri. Turcæ repentino accessu haud territi numerosiores egressi adoriuntur obvios, & conjiciunt

in

in fugam. Tamen ab equitatu, cui Villalta Foro-julienſis præerat, reducti ad ſigna, obvertunt faciem in perſequentes, quos cogunt multis confoſſis pedem referre. Tunc Borrus cum recenti ſupplemento omnibus anteſignanus uſque ad Oppidi proximum vicum provehitur tanta hoſtium trepidatione, & fuga, ut confertim eo deſerto in arce ſe clauderent. In occupato vico plura dolia vino oppleta reperta fuere de induſtria à Turcis relicta, ut milites, in ſe dulce merum ingurgitantes fierent ebrii, & magis obnoxii eorum impreſſionibus. Cognita fraude, quæ alibi pari ingenio ſtructa Turcis profuit, Borrus omnia vaſa confregit: & in oppugnationem oppidi intentus triplicem muralibus machinis ſedem poſuit, quæ diu, noctuque inceſſanti jaculatione mœnia, & arcem concuterent. Hac Borri ſolertia fuit obſeſſa Tenedus: & à propugnatoribus fortiter defenſa: denique vi ſubacta venit in deditionem; cùm præſidiarios Turcas, atque Tenedios graviores pilæ moleſtiſſimè infeſtarent; quarum una lapſa in ſulphureo pulvere confertum penu, horrendo fragore, terræque motu, magnum excitavit incendium, & ruinam; cùmque aliæ è navibus eductæ turmæ internecionis metu acriùs urgerent; tum de tradendo oppido, vel reluctante Baſſa,

extulerunt signa. Borrus in conditionibus munificus, & vitæ incolumitatem, & innoxium ad Trojana littora reditum concessit; atque cunctis, qui exierunt oppido, in suis tentoriis lauta cibaria paravit: sed Bassa jejunus deditionis fatum suorum ignaviæ imputabat. Ita recepta est Tenedus, de qua olim Veneti cum Genuensibus plurimis bellis disceptarunt. Deinde munitæ à Borro vallo, fossis, loricisque, tormentis æneis, aliisque ad quamcumque vim propulsandam machinis, atque instructæ tanto classis numero, & veteranæ militiæ robore, quanto publicæ intererat securitatis, dati sunt Præfecti duo Joannes Contarenus titulo Ordinarii, & extra Ordinem Jacobus Lauretanus, ut Insula perquàm accuratissimè custodirent: quia in ejus possessione fideliter, ac strenuè retenta ipsum Byzantium à mari videbatur obsessum.

Redacta in Venetam potestatem Tenedo, Baduarius classem ducit Lemnum, Alteram Ægei nobilissimam Insulam; quæ se tutam credebat quatuor millium peditum, & trecentorum equitum præsidio. Conspexit quinque Venetas quinqueremes suo littori appulsas Kal. Augusti (nondùm Borrus cum navibus advenerat) & nulla mora in oppidum Stalimini dictum, à quo illa Stalimene

limene appellatur; expoſitos milites, excurſus fieri, & necquiquam obſiſtente equitatu vicinum collem inſeſſum à copiarum ductore Bertone. Sequenti die adfuit Borrus, & è navigiis deductis turmis, extractiſque tormentis cum Baduario decrevit Inſulæ primariam arcem fore petendam. Quare diſpoſitis aggeribus, collineatiſque tormentis, illius munitiones, & propugnacula cœpta ſunt verberari: ſatis animi, & conſtantiæ inerat propugnantibus à principio: ſed perpetua volitantium globorum grandine contuſi, & flammarum, miſſiliumque jactibus obruti, tertia ab oppugnatione die coguntur ſe dedere, & has accipere conditiones; Ut armis ſpoliati in proximas continentis oras migrarent ſuis actuariolis, ſarcinas tantùm ferentes. Hac feſtinata deditione periit tempus auxilii, quod Natoliæ Baſſa deſtinarat; jam acceſſerat quinqueremis: at fruſtrà; ſubita noſtrorum impreſſio emerſos auxiliares coercuit, captoſque inter remigantes diſtribuit; cujus ſiniſtri ſucceſſus fama alios à Baſſa mittendos deterruit. Lemnus intra paucos dies expugnata, Arce Veneto imperio adjuncta, duos habuit Præfectos Petrum Contarenum, & Fauſtinum Ripam; ac quingentos milites in præſidium.

cubuit. Hæc tanti Ducis jactura ab omnibus uberrimis lacrymis defleta fuit, ob illius in rebus bellicis ubique magna cum laude gestis, prudentiam, ac virtutem singularem.

Lazari Mocenici gesta cum Turcis, & interitus.

MDCLVII.

Vix effluxerat superior annus, cùm Lazarus Mocenicus ad maris electus imperium navigavit in Cretam magno nautici apparatus præsidio. Solverat ab urbe animo deliberato in suscipiendis expeditionibus, vel prodesse Reipublicæ, vel sibi parare gloriosam mortem. Naviganti renuntiatum fuit de Marchionis Borri obitu, quem graviter, molestèque tulit. In ejus locum adscivit Odescallum Comitem Polcinici, ut eandem, quam in Tribus Insulis, militaris descensus Præfecturam, obiret, donec alium ad idem munus Senatus destinaret. Intereà Turcæ triremes triginta duas, plura navigia cum multis myoparonibus Ægæum traduxerant quarto Non. Aprilis, quę transitio opinione, ac tempore celerior facta fuit ex metu, ne Veneti promptiores ad vim, Regiam classem intra Bosphori claustra concluderent. Liberè egressi cogitarunt ex improviso adoriri, & recipere Tenedum: sed repens, in appropin-

quantes Insulæ maris, cœlique procella consurgens quinque eorum triremes pessimè vexavit; reliquas per incertum mare ægrè collectas tenuit Chius, & Mitylene. Mocenicus, qui pridem Candiam pervenerat, cognito ex rumore hostilis classis egressu, extemplò inde se proripuit, celeremque cursum ad illius perquirendas stationes instituit. Littora, & insulas perscrutanti valida rostratarum navium acies occurrit; quæ Punicæ, & novem numero velis, remisq; iter suum Chium versus maturabant. His ille conspectis sine cunctatione occurrere obviam constituit; ne, permisso accessu, vires hostium caperent incrementum. Itaque accinctus ad pugnam distributæ classis medium sibi locum delegit, præcedente Antonio Barbaro, dexterum Curatori Baduario, sinistrum Conquisitori Leonardo Michaelio demandavit: ut omni ex parte circumvento hosti necessariò pugnandum esset. In certamen procursum fuit cruentum, & obstinatum. Tribus horis stridore ingenti tonuerunt majora tormenta in Venetos; etiam Chia Arx grandinabat omnium missilium jactu; spemque ostentabat Barbaris proximioris auxilii aliarum adventu navium. Porrò Mocenicus ubique animo, & consilio præsens omnes excitabat, ut pugnandi artem, audaciam, & in peri-

cu-

culis fortitudinem ostenderent :qui impavidi Ducis æmulatione accensi, strenuè, atque enixè dimicarunt. Circumdatos arcto amplexu hostes invadunt : & generoso conatu insiliunt in naves: ex his quatuor vi, atque armis expugnatæ in potestatem venere; & illa præcipuè, quam ductabat Archithalassus Mehemetus Belga cultui Turcico mancipatus: hic à Mocenico cæsus suę perfidiæ pœnas tulit. Totidem naves arenæ impactæ, & desertæ à fugientibus igne fuere consumptæ detractis armamentis. Unam longè vagantem obsecundantis venti flatus eripuit à conflictu: sex aliæ per discrimen subire veritæ altum tenuere. Mocenicus sub Chiensium oculis hac potitus victoria nullam Venetarum navium jacturam passus est : Christianis plurimis inter captivos solvit vincula : & captos Turcas ad transtra applicuit : quantus autem fuerit debellatorum numerus computari non potuit; cùm illos promiscuè ferrum, mare, fuga abripuisset: centum, ac viginti amiserunt nostri præclara morte extinctos. Hujus felicissimi successus nuntius Venetias properè adstitit: & dum tota Civitas summa efferebatur lætitia, morte absumitur Joannes Barbadicus Marcius Procurator. Opportunum Senatui incitamentum ad illustrandam Mocenici virtutem : quare majoribus in Comitiis habitis kal. Aprilis illum procuratoria dignitate, quæ amplis-

ſima eſt, & Principi proxima cohoneſtavit. Parta hac victoria, & relicta Chio, novis rebus animum adjecit. Vocatis itaque in conſultationem navium, armorumque Præfectis, ſtatuit, claſſe refecta ex damnis, quæ ſuperiori pugna contraxerat, à Scala nova tranſire in portum Svazichium, id loco nomen eſt, ubi fama afferebat, ſex reperiri naves Algerias piratica infames; & gaulos nonnullos Alexandrinis mercibus onuſtos; quos in ipſo portus oſtio navis magna tutabatur validiſſimè munita. In decretam expeditionem decimo ſeptimo Kal. Junii proficiſcitur: littori appulſus innumeris tormentorum ictibus excipitur tùm à mari, tùm à terra: ab omni tamen jaculatione immunis ſuas naves contra hoſtiles explicat, & in continentem jubet exſcendere milites. Laborioſum utrinque certamen exoritur per aliquot horas maximo ardore, varioque eventu. Fuere tandem repugnantium inſulanorum catervæ fugatæ; obluctantium Turcarum cunei repreſſi; & in navium concurſu disjectæ, profligatæque Turcicæ: ubique intrepidè præeunte Mocenico. Aggreſſus deinde oppidum, in quo pretioſiora quęque congeſta erant, non ſolùm illud expugnavit, ſed evertit: opulentiſſimam abduxit prædam; machinas extraxit à Turcis in locum præſidii deportatas poſt ereptam Cyprum: & militibus conceſſit

gaulo-

gaulorum, naviumque direptiones. His prosperè peractis in spem venit Chiæ Insulæ obtinendæ: verùm illùc tendentem constans rumor admonuit, Turcas in Tenedum irrupturos magna classe, numerosoque peditum, equitumque exercitu. Hac fama eò intendit vela, & intentus ad retinendam insulam, selectiores quinqueremes, ac naves delegit, quæ cum auxiliaribus Pontificiis, & Melitensibus, hostium conatus comprimerent. Post hæc aquæ penuria coactus, Imbrum dum navigat aquatum, Turcæ illius explorata absentia, occasionem exeundi ab Hellesponto solerter arripiunt, & audacissimè prorumpunt: primo incursu Marci Bembi prætoriam invadunt: qui à septem petitus, & circumventus navigiis, celeritate consilii præcidens anchoras periculo se explicavit. Subinde alias adorti comparatas ad excipiendos eorum impetus non modica damna passi sunt: nam classes juxtà mutuis odiis, & ictibus committebant certamen, tandem superante Veneta, cogitur Turcica fugata, ac diminuta cum cæde, & strage recedere; fortiter se gesserunt Antonius Priolus, Ludovicus Bassus, cæterique Trierarchæ, quorum unus Aloysius Fuscarus vitam perenni gloria cum morte commutavit. Ex hac pugna in multum diem, qui fuit Julii decimus septimus, obnixè protracta, Veneta victrix quinque

hostium naves oppressit; & unam, Alexandri Zanii robore acquisitam, deduxit in triumphum: addita quinqueremi, avulsa à reliquis, quæ combustæ, & impellentibus fluctibus ad scopulos confractæ fecere naufragium. Percusserat Mocenici aures tormentorum fragor, strepitusque, quare sibi non esse cunctandum ratus accedere quò bellica signa vocabant, ne, si quid adversi contigisset, suis differret auxilium, extemplò Imbro discessit. Navigantem cum festinatione conspiciunt ex longinquo duo de triginta triremes Turcicæ, quæ opinantes eum esse Rhodium Bassam properatò currentem ad Tenedi recuperationem, illi alacres occurrunt: at vix progressæ dum, è speculis prospectant Veneta insignia, raptim ex metu convertunt proras, fugiuntque ad Natoliæ, Trojæque littora. Hæc Turcæ firmissimis propugnaculis munierant: & collocatis ex ordine tormentorum sedibus ita protexerant, ut videretur nulla de Venetis navis illàc transire, nedum appellere posse inoffensa, quòd abundabat machinis, sagittis, facibus, quas expedita militum manus jaciebat in prærernavigantes: id moliebantur, ut in pristinam dominationem vindicarent Tenedum. Mocenicus ad suos revectus, certiorque factus de Turcicis tentamentis, ne minimo quidem spatio Temporis interjecto, censuit, ho-

stem

stem ubique persequendum esse, ac infestandum. Ideò juxta occasionem, quam casus obtulit, quinque triremes Asianum littus radentes è vestigio insequitur perpetua majorum machinarum verberatione: unam adnitentem vim facere intercipit; reliquas graviter percussas compellit ex fuga in arenosas syrtes. Ceterùm anxius de tutanda Tenedo constituit ipsas hostium stationes invadere, licèt fama inexpugnabiles. Turcica classis numero majori egressa, & per Trojana littora extensa, suis viribus à mari, & à munitionibus in continenti suscitatis validissimè defensabatur: octoginta militum millia per multiplices tormentorum suggestus collineatis ictibus propiùs succedere audentes, & claudere transitum in Tenedum repulsabant. Sed Mocenicus animo forti, & obfirmato opposita impedimenta aspernatus decrevit navigare ad Tenias, Barbieri vocatas, ubi septem Turcicæ triremes manebant in statione. Plena periculis navigatio nullum deterruit æmulantem Classici Imperatoris virtutem: & primus omnium procurrit Barbarus Adriaci Custos inter immanes tormentorum globos sua quinqueremi, priores munitiones pertransiit: sequentes superarunt Michaelius, & Baduarius, omnes ab effuso pilarum imbre in prora, clavo, & scalmo lacessiti: per tela, perque ignes audacissimè penetravit in

aciem Mocenicus, qui æstuans impatienti desiderio pugnandi ex propinquo cœpit præliari cum hostili classe: quam adeò ferociter aggreditur, dissipat, ac perdit; ut de ea in ipso primo certaminis ardore futuræ victoriæ spem conciperet. At quæ vis fati! aut lapsu pilæ ferreæ ab Natoliæ castellis explosæ in inferiorem Prætoriæ partem, in qua tormentarius pulvis asservatur; aut ab igniariis ministris ob incuriam suis in officinis accensus (res in incerto est) totam incendit, ruptisque compagibus corruens repentè malus, suo, & decussæ antennæ improviso pondere oppressum exanimavit Lazarum Mocenicum, quem adeò horrebant Barbari, ut audito illius interitu sonora lætitiæ signa dederint: dum nostri gemitibus, lacrymisque fatum præstantissimi Ducis complorabant.

Tenedus, & Lemnus à Turcis recepta.

EXtincto Mocenico summa belli in Barbaro Baduario resedit; qui statim probato consilio ad incendenda navigia in conflictu arenæ impacta classem promovet: & quamvis à terrestribus munimentis magno tormentorum conatu repulsus: tamen adjuvante intrepidos fortuna, sub ictus ubique grandinantes ultrà tutissimè progreditur; adhæ-

ren-

rentibus Bembo, cæterisque Navarchis cum auxiliaribus. Applicantes proras arenosis littoribus, in his implicitas hosticas naves, vel conjectis flammis incendio absumunt, armamentis detractis; vel injectis harpagonibus retrahunt, frementibus Barbaris, quibus in mari neque fugæ, neque auxilii spes reliqua. Ideò nulla in Veneta classe navi nec igne, nec alio fato corrupta, præter Mocenici Prætoriam: de combustis, reductisque lignis, deque profligatis, captisque hostibus insignem victoriam nostri adepti sunt, vocatis in partem opulentissimæ prædæ Pontificiis, & Melitensibus: perspecto deinde certaminis eventu, retulit fama, Turcas amisisse quindecim majora navigia: centum circiter ænea tormenta; relicta in servitutem ad mille, & ampliùs hominum capita: plurima in ipsa acie ferro, igne, & aquis absumpta. Nongenti pro re christiana certantes desiderati: quibus classiarii ad Insulam Tenedum appulsi piè litarunt; gratesque Deo pro accepta victoria egerunt. Sed lætitiam vix prægustatam conturbavit Baduarii ex morbo interitus XVII. Kal. Septembris. Hujus clarissimi Ducis jactura, æquiparanda nondùm satis deplorato Mocenici excidio, notabilis, atque etiam, ut exitus docuit, ominosa fuit. Auxiliares triremes à Venetis, summo orbatis Imperatore, discedunt:

dunt: Laurentius Rainerius quinqueremium Præfectus regendæ classis habenas capit infelici auspicio. Tenedus in Turcarum potestatem regreditur. Præsides, qui in ea erant, Contarenus, & Laurentanus obcæcati avaritia, quæ solet publicis rebus privata commoda anteferre, classem ibidem morantem autumnali tempore infestam habuere: quia remiges, & classiarii percurrentes agros, villasque vindemiales fructus obliguribant: hausto in uvis vino, quo illi venundato, grandia lucra captabant. Hac de causa rumores spargunt de hostibus vicinis ad ostia Hellesponti: & impellunt Rainerium, ut omni rejecta cunctatione obicem opponat proximè egressuris. Dux credulus contracta classe deserit Insulam; & occupatis euripis multos dies consumpsit in expectatione hostilis adventus. Turcæ ad Mitylenem excubantes cognito Venetæ classis discessu ab Tenedo, nocte intempesta septimo Kal. Septembris copias traducunt in Insulam, numero, & robore perquàm validas, quæ tanto cum tumultu invasere externas munitiones, ut oppido quoque hæc nocturna, & non opinata incursio magnum terrorem attulerit. Præsides improvisò exterriti, ac propè in ipsa arce obsessi, tormentorum tonitruis ingeminant signa solicitæ opis. Rainerius, ut cognovit, se commentitio rumore deceptum, fe-

sti-

ſtinato remigio Tenedum redit, ſed collocata claſſe verſus Trojana littora non occluſit aditum ingruentibus Turcis ab aperto mari. In conſultationibus, quid eſſet agendum, in diverſum inclinabant ſententiæ: alii repugnandum eſſe omni vi ajebant: cenſebant alii dedendam Inſulam, cùm ad propugnationem vires non ſufficerent: fuit hoc præſidum conſilium, non eſſe pertinaciter immorandum: nam invaleſcentes quotidie magis hoſtes minabantur infeſto agmine irrupturos, & oppidum aggreſſuros. Itaque intra quintum diem, quàm Turcæ exſcenderant, deditur Tenedus cum impedimentis, & commeatibus, gravi noſtrorum indignatione: quòd quindecim menſibus poſſeſſam Inſulam, tanti momenti ad anguſtandum à mari ipſum Byzantium per ſocordiam amiſiſſent, eamque Barbaris reddidiſſet vana trepidatio; vel potiùs ſuſpecta fides, cujus cognitio Senatus judicio fuit reſervata. Vocati Præſides, ut de objectis criminibus dimoverent ſuſpicionem, torquente conſcientia, cùm abſentes damnati eſſent, exilium ſibimetipſis aqua, & igni interdictis, conſciverunt. Claſſis amiſſa Tenedo Lemnum perducitur: triſti provecta infortunio, quarto die, quo portum attigit, conſpexit è navibus in littora proſilire duo Turcarum millia, & oppidi præſidium haud multum abeſſe à pavore.

Ten-

Tentatum subitis aggressionibus, crescente in hostibus audacia ex alieno metu, nec audente Rainerio ferre opem, qui è classe certi periculi spectator erat, frustràque dissuadentibus Præfectis Paulo Bernardo, & Faustino Ripa, ne se dederet proximi auxilii fiducia; tandem coactum à datis bona fide conditionibus post quintum, ac sexagesimum propugnationis diem se tradidit. Ita Turcæ suas in Ægæo præclarissimas Insulas Tenedum, & Lemnum nostrorum vel ignavia, vel avaritia receperunt.

Turcicæ excursiones in Dalmatia compressæ. Ascrivium defensum. Camilli Gonzagæ Mors.
MDCLVIII.

PRæsenti anno in Dalmatia Cedinus Acmetes Bosniæ Bassa repentino incursu Spalatinos agros populatus, ad ipsam urbem castra posuit Idibus Juliis: multoque potens equitatu suis incursionibus totam provinciam exterrebat. Adversus hostem egressi cives, adjutrice robusta Bossilianæ conterminæ gentis manu, ejus impetum, & ferociam sæpiùs repetitis congressibus superiores compresserunt. Conversus in fugam, relicto in manibus rixantium de præda filio ad necem, in Bossilianos ultra montes incolas, quos in se acerbiores erat expertus,

tus, omnem iram immani crudelitate effudit; imbellibus non pepercit, colonos villicos omnes trucidavit: expillatas domos, tectaque omnia urentibus flammis devovit. A devastatæ Bossilianæ digressu Albaniam properat, ut cum Scodrensi Bassa Mehemeto Regia mandata exequeretur de oppugnando Ascrivio paratis in expeditionem octodecim bellatorum millibus. Quod ubi Venetias nuntiatur, & esse hostilium copiarum ductor Voinus Ivarina, qui à Religione, & à Republica defecerat, Senatus cogitatione metus, & periculi dilectissimi oppidi, confestim duos creavit belli Curatores Franciscum Barbarum in Dalmatia, & Hieronymum Battaleam in Albania. Hic celeri navigio in provinciam advectus, ad urbis securitatem suburbana loca diruit, & complanavit, ne ullus esset hosti furtivus accessus; tuta in muris apposuit propugnacula; militibus stationes paravit; distribuit munia ducibus, & chiliarchis; omniaque ita opportunè peregit, ut quemcumque tæderet moræ, quæ protrahebat certamen. Exemit cunctationem Mehemetus, cùm die trigesima Julii se dedisset conspiciendum in cacumine collis haud procul oppido assurgentis: aderat Voinus jactabundus illud brevi casurum iis viribus, quas secum Bassa afferebat, & quarum ipse erat instructor. Ergo sub pro-

xi-

ximi mensis Augusti exordium productis in excitatis aggeribus tormentis, cœpta sunt quati mœnia: sed promptis operibus, quæ convulsa ruebant, reficiebantur. Cedinus quoque suo adventu Rizonici sinum obsepire, & occludere valido conatu moliebatur; ne subsidiariæ manus, quas armatis biremibus Bernardus Provinciæ Præses, & Gonzaga copiarum ductor afferebant è Dalmatia, penetrarent per Euripum ad obsessos. Quotidie utrinque pugnabatur: frequentes erant eruptiones in aggressores, quarum una ad Scalgiari, id nomen loco, ab oppidanis commissa, Turcis fuit cruentissima; fuga, strageque adeò insignis, ut aliquot dies cum quete transacti indicarent hostes nihil ultrà tentaturos: quin hujus cessationis fidem augebat fama de Bassarum profectione in Pannoniam: verùm adhuc nostros tenebat suspicio, ne fraus subesset, ac per tenebras silenti agmine importunissimus hostis in mœnia irrumperet: ideò vigilatis noctibus assidui erant in muris, & propugnaculis excubitores. Tandem kal. Octobribus pro comperto allatum fuit, Turcas omninò recessisse: ex quo læto eventu ingens in oppido, summa constantia, fide, & robore à propugnatoribus defenso, animorum exultatio, indictusque ad templa concursus, actæque Deo grates, qui civitatem à bime-
stri

ſtri obſidione ſervaſſet incolumem. Laudata Bataleæ ſolertia, Jadera redeunt Bernardus, & Gonzaga armorum Præfectus, cujus mox ſequuta mors valdè afflixit omnes, qui toties experti erant inſignem ducis in conſulendo prudentiam, & in agendo fortitudinem. Tunc Gildaſius Venetis ſtipendiis revocatus defuncti onus excipit probatæ virtutis teſtimonio. Sufficitur extincto Mocenico Franciſcus Maurocenus: & emerito Navium Præfecto Bembo Hieronymus Contarenus ſuccedit.

Reſpublica externis auxiliis adjuta.

Verùm quia procedente tempore cum hoſtium viribus quotidie magis augeſcentibus creſcebant Reipublicæ diſpendia, cœpta ſunt deſiderari externa auxilia; quæ & opportunè admodùm adfuerunt. Alexander Septimus, & Clemens Nonus Summi Pontifices, quibus perſuaſum erat, conſervationem Veneti imperii cum Romana Eccleſia ita eſſe conjunctam, ut commune eſſet utrique effugium, & detrimentum, ſæpè permiſſo ſuis in ditionibus militum delectu, miſſis claſſium, & copiarum ſubſidiis Rempublicam juverunt. Et Innocentii Decimi ſequuti documenta, decreverunt inſuper, ut Religioſi quidam Ordines, quorum minor

nor erat utilitas, aut necessitas, tollerentur, assignatis eorum redditibus in bellum pium, & justum; quique exturbati, agente lege, suis sedibus fuerant, multo persoluto ære, reciperentur. Iidem Pontifices præter Decumas Sacerdotiis impositas novies concessere centena aureorum millia ab eorumdem proventibus colligenda, subsidiario nomine. Etiam inter Purpuratos Patres, qui nummariam præstarant opem, delectamque terra, marique militiam eminuerunt Richelius, Mazzarinus, & Barberini, quos omnes, ut eorum pia, summaque liberalitas, ac justa pariter, & debita in Rempublicam grati animi significatio nota esset posteritati, Senatus in Patriciorum numero reposuit. Ludovicus XIII. Galliarum Rex, & non pauci Christiani Orbis Principes, ac Dynastæ pecuniarios, militaresque apparatus, & aliqui se ipsos ultrò ad præliandum obtulerunt. Multi denique Venetarum Urbium Præsules, pro sua quisque facultate Reipublicæ auxiliati sunt: studio piæ æmulationis, & contentione religiosa omnes ad liberandam Rempublicam, ad protegendam, & propagandam fidem, ejus juratis hostibus depressis, conspirabant.

Fran.

Francisci Mauroceni in Cretam expeditio. Maritima ejusdem facinora in Turcas.

JAm trajecerat in Cretam Dux totius militiæ Franciscus Maurocenus in locum defuncti Mocenici: jam classem inopem, & infirmam ex rebus malè gestis apud Tenedum pecunia, commeatu, & Epibatis instruxerat, jusso Rainerio obtemperare Senatui illum vocanti ad causam dicendam: damna quoque, quæ Contarenus navium Præfectus subivit inter navigandum subortis tempestatibus resarcierat. His diligenter provisis ad maritimas expeditiones accingitur: ab Cretico littore Idibus Februariis solvens, Chium dum cogitat, adverso vento coactus Astypalæam tenuit; inde tandem abscedens in Insulam, nomine Calchi, Venetis infestam irrumpit, & desævit: ut reliquis direpta, ac incensa exemplum esset punitæ superbiæ, & contumaciæ. Rhodium mare emensus quarto Nonas Martii, Carpathum vix aspexit, cùm repentinis circumactus vorticibus miserrimum facit naufragium, trium triremium, & unius quinqueremis Benedicti Michaelii: quas suas in voragines procellosus pontus absorbuit. Hoc submersarum navium detrimentum, paucis è naufragio recollectis impedimentis, tristis nuntius Venetias attu-

attulit, quo tempore mœstissimæ Urbi Principem Valerium eripuit mors, quem diù victurum & sperabat, & optabat Respublica. Sed intra sex dies festiva acclamatio in Joannem Pisaurum, omnium ordinum consensu ad sublime solium evectum cives non modica affecit hilaritate, quam etiam magnoperè adauxit rebellis Comitis Voini interemptio; sublato de medio homine perditissimo, qui Turcas perpetuò instigabat adversus Rempublicam. Illius necem sagaci astu machinatus est Bernardus Dalmatiæ Præses: nam causa dirimendæ inter duos dissidentes controversiæ vocatus sequester, adducitur in locum opportunè destinatum: ibi, quos componere debebat, habuit interfectores.

Maurocenus postquam disjectam naufragio classem collegisset, Astypalæa movens Delum petere constituit, ad quam insulam tunc pervenerat Prior (dignitatis vocabulo) Bichius cum auxiliariis triremibus numero duodecim, decemque navibus, unà cum Etruscis, & Melitensibus. Auctus his viribus excurrit Ægæum: & qua opus erat solertia, Hussainum Bassam electum maris Imperatorem persequitur: sed ille semper in fuga totius pelagi quærebat latebras, ut evitaret incursus. In hac intercipiendi hostis incerta spe cogit Maurocenus militare concilium, & Cydoniæ aggressio-

ſionem proponit exitu facilem, abſente Huſſaino: & plurimis ex oppidanis, ſecretis nuntiis ſuum erga Rempublicam teſtantibus non interruptum obſequium. Variæ tamen, & diſcrepantes fuere conſulentium ſententiæ: alii, quos timor occupabat, opinati ſunt factu difficillimum memoratum facinus: alii, quos livor tangebat inſtinctu infeſtæ æmulationis, & Mauroceni gloriæ oſores, neglecto publico bono, rem agitari plenam periculi, ac diſcriminis, dixerunt. Hanc expeditionem, quam laudabant auxiliarii Duces, parati cum Mauroceno ad eam captandam, omnium primus conficere cupiebat Eques Avogradus, cujus invicti animi præſtantia ob alia præclarè, fortiterque geſta, cunctis erat notiſſima: ſed prævalente in viros fortes invidia, per piſcatores Tænarios furtim ſubmiſſos reſcivit Huſſainus, & illam diſſolvit ſuo celerrimo regreſſu Cydoniam. His diſſipatis machinamentis rursùs mare ingreditur cum bis viginti triremibus aggreſſurus tres inſulas, quæ in Mediterraneo parent Reipublicæ; quo etiam tempore fama deportabat terreſtres copias adverſus eaſdem paratas à primo Viſiro Chiopurlo. Diſſitus rumor Venetiis tantam injecit trepidationem, veluti ſi Turcica claſſis in Urbis conſpectu eſſet: omnem tandem pavorem expulit relatus in Ægæum Baſſæ

ſæ tranſitus, & illius veſtigiis continuò inhærens noſtrorum inſectatio.

Verùm hoſtis, cui fuga omni congreſſu tutior, de more hùc illùc dilabens, nullo conſiſtebat loco ſuarum triremium agilitate, quas ſic remis, perinde ac habenis, agebat, cùm Venetæ pondere, & armis graves lentè regebantur. Nunquam excepti hoſtes, præterita Chio, in Mitylinæo portu ſeſe abdiderunt. Intereà hybernandi tempus inſtabat, & auxiliarii Duces oppugnandæ Cydoniæ ſpe fruſtrati, ad occiduum iter ſe comparabant. Tranſvecti Zacynthum gravi animorum acerbitate apud trium Inſularum Præſidem conqueruntur, quòd inutili mora tempus abſumpſerint; verùm adhuc, antequam ad patrias ſedes pergerent, paratiſſimos eſſe ad præclarum aliquid agendum pro Republica. Præſes experiendi cupidis ſuas vires, Buthroti, contra Corcyram oppidi, proponit oppugnationem: ſed ejus explorata difficultate, in Leucadem, ſceleratum piraticæ gentis domicilium, irruptionem perſuaſit. Eò profecti, quatuor etiam à Præſide acceptis triremibus, fortunato deſcenſu evadunt in Littus, ſcalaſque muris applicant, at pro uſu breviores: à valida Inſulanorum phalange repulſi, coguntur ad ſuas naves reverti. Meliori auſpicio Maurocenus priuſquàm iret hybernatum claſ-

cenus priusquàm iret hybernatum classem adduxit ad Insulam Claron, quam metu territam obtinuit; posteà Samum: atque ex utraque abducta abundanti præda milites, remigesque refectos Melum advexit in stationes.

Hieronymi Contareni pugna cum Turcis.

EAdem tempestate Contarenus ductor procellosis tempestatibus diù vexatus, Thalame tandem Laconiæ oppido discedens, ad Hellespontiacum fretum pervenit. Acceperat per actuarias, Bassam inde brevi erupturum spe tuti exitus à præpotenti classe, & substructis munitionibus in Littorali Græciæ ora positis: nec diutiùs contineri potuit, quin IV. Non. Augusti occurreret exeunti cum suis navibus insesso euripo.

Quo improviso accessu Bassa deterritus, crebra tormentorum explosione suis nuntiavit adesse hostem, ut agentes in terrestribus stationibus eundem grandioribus machinis lacesserent: sed Contarenus magis venti sævitie, quàm globorum grandine impeditus, propiùs accedere nequivit: & Bassa ob id liber à manifesto classis discrimine, interiora littora petiit, latuitque sub Sestæ arcis propugnaculo usque ad VII. kal. Sep-

 tem-

tembris. Sed Regio mandato compulsus ultrà progredi, nocte subobscura navigans, in Contarenum incidit, qui nunquam locum, à principio captum deseruit; & improvisus iterùm ante solis ortum supervenit transeunti. Sub hostis conspectum illicò tormenta displodit in Turcicam classem, quæ pari concussione à mari, terraque pulsabat Venetos, adjuvante milite è propugnaculis: Sæpiùs renovati fuere congressus, & subinde magna in eorum triremibus orta consternatio: atque in terrestribus copiis confusio ingens: nempè in tentoria, & castra majora tormenta latè stragem dabant. Quamobrem Bassa fuga salutem quærens, reliquit in acie triremes quatuordecim laceras, dissipatas, & inutiles: sexcentos occisos: duplo majus damnum accepit in stationibus, & munimentis: dirutum Græciæ castrum, prostratasque Mesquitas: & victorem vidit Contarenum; qui parto triumpho illustri Imbrum se contulit: ubi Venetias reversurus, Antonio Priolo IV. Idus Septembris ex Senatus consulto navium Prefecturam tradidit.

Ca-

Castri Ruzi, Toronis, & Chia Arcis expugnatio.
MDCLIX.

HOc anno Franciscus Maurocenus totum fermè Ægeum permensus, complures biremes, dromones, parvaque navigia, quæ furtim Cydoniam importabant commeatus, fugavit, evertit, & subegit. Eo transmisso, classem applicuit ad unam Chelidoniarum insulam, Castrum Ruzum; Græcum emporium, in quo Alexandrinæ naves onerariæ suas merces, necessariaque Turcis alendo bello deponebant. Spe ductus prosperi successus facinus aggreditur, longè ab omni expectatione.

E triremibus mandat militibus, ut citò descendant, & quingenti numero Arcem obsidione cingant. Insulani, qui nihil minus, quàm hostem expectabant; ea subita aggressione contremiscunt: propugnatores Arcis exterriti, quibus explosa tormenta defensiones adimebant; & effracta furenti pyloclastri vi porta, minabatur cruentum ingressum; suis diffidunt viribus, seque arbitrio Veneti imperatoris committunt. Facta est deditio, & accepta his conditionibus, ut tres è populo primores suam redimere possint captivitatem; omnes exeant op-

 pido

classe: factus etiam certior de futura cunctatione in agendo ob complurium imperium, deluserat eos conficta literarum fallacia: qua opportunum nactus tempus, portum munivit, auxit copias, & subsidia advocavit. Ab Enandia profectus Bassa, & aspera montium transgressus, juxta Malaxam sese abdidit in insidiis: quo tempore Cydonius numeratis duobus peditum millibus, & octingentis equitibus ex oppido erat erupturus. Condicta igitur die VIII. Idus Septembris repentinus in Venetis castris horror ingruit, ac terror ingens, oppugnantur ab omni latere incauti, & imparati, lataque strage profligantur: fuga ubique, & consternatio maxima. Turcæ barbaro more desævientes omnes ad unum occidissent, nisi ad opem accurrisset fortis Melitensium manus, quæ frænavit, ac repressit insequentes, qui fugerant: & ab eo conflictu (quo Turcæ penè parem reposuere cladem suis illatam ad Cisternas Kal. Majis inter hostiles plausus, & saltus) ægrè evaserunt Maurocenus, & Barbarus. Compressa in hunc modum Cydoniæ obsidio, priusquàm adolesceret, docuit non esse tempus in rebus magni momenti cunctationibus terendum: nam si à mari, terraque subita aggressione Cydonia fuisset petita, vel deditione, vel vi, casura erat in obsidentium manus. Irrita ex-

peditione auxiliares triremes III. Idus Septembris discessere: & multati exercitus reliquiæ à Calami castro Candiam traductæ, auctæque supplemento, majori spe domandæ Enandiæ per eos dies imminutis defensoribus audacter progressæ spondebant præteritam cladem ultum ire. In ejus conspectum explicata acies, & ad invadendas exteriores munitiones excitata, facili impressione in ipsas penetravit, subsidentibus Turcis in oppido pavidis, ac perterrefactis, ac si non haberent neque consilium, neque robur ad obsistendum. Quare nostri cùm nullam contra se in hostibus repugnantiam animadverterent, securiùs incœperunt castra diripere, & prædas agere: ex iis, qui redibant spoliis onusti, animati qui sequebantur pari exemplo ad rapinas convolabant: omnes direptionibus erant intenti. Turcæ furiali jactati rabie in furaces magno impetu irruunt, ut sua sanguine, & cæde reposcerent, non opinato aggressu incubantes prædis occidunt; terga fugientium sagittis configunt; palantes, nullisque ordinibus coactos in captivitatem trahunt: capita fermè tercenta capta, totidem interfecta, redempta furta, & intercepta victoria, quæ propè in manibus erat, cùm Bassa ad primas aggressiones Enandiam deserere cogitasset. Maurocenus, experimento cognita militum

ra-

rapacitate, & ignavia, noluit alteram Turcicarum munitionum tentare oppugnationem: hanc suadebant Galli ductores, ut suorum præsertim turpitudinem diluerent; qui promptiores ad fugam, quàm ad pugnam nullam victoriæ curam habuerint. Quapropter Candiam repetens, & ab Suda recedens cum classe, & Almerico Principe Venetias ituro, Paron vela facit: quæ insula salubri cœlo, & commeatu divite, cæteris visa est aptior ad reficiendos remiges, & classiarios: verùm fatalis extitit Principi, corpore, & animo nondùm confirmato: nam adhuc hærebat cordi quædam cum Mauroceno amarities, ob non iteratam adversus Enandiam impressionem. Itaque contracta infirmitate extinguitur, omnium lacrymis defletus: Princeps Juvenis in rebus bellicis eximiæ expectationis, ex Senatus consulto perpetuum meruit erecta Statua in æde Minorum Conventualium monumentum virtutis, & fortitudinis suæ supra ætatem admirandæ.

Res à Maurocenis Francisco, & ejus successore Georgio gestæ.
MDCLXI.

SEquens annus inchoatus est, audito inhumanæ feritatis nuntio: Turcæ pergraviter offensi, quòd Galli pro Ve-

netis pugnassent, licet victi, fugatique, captivos, quos Cretæ, ac Byzantii in vinculis detinebant, vario, & inaudito suppliciorum genere ad unum trucidarunt. Francisco Mauroceno hoc ipso tempore reditum in patriam postulanti Senatus annuit, suffecto ex eadem Maurocenorum familia Georgio probatæ famæ viro, functo imperatoris munere in Dalmatia, & Creta; gestoque laudabiliter præsenti bello. Porrò antequam hic ad provinciam accederet, ille octodecim naves ab Ægypto profectas audierat, & Cydoniam missas cum subsidiis; quare solvens è vestigio ab Insula, eas irrequieto cursu persequitur, adoriturque nunquam cessante tormentorum verberatione: hærentem retinuit furens Notus; noxque tenebricosa usque in diem, quo lucescente discussis nubibus, rursùs insectatus errantes, unam capit; reliquæ ex fuga dispersæ; aliæ Rhodum; aliæ Punica littora tenuere. Hoc tamen Mauroceni solertia effecit, ut interrupto itinere nullos hostis commeatus Cydoniis attulerit. Subinde reboante mari ex magno bombardarum fragore, quæ Corcyræ explodebantur, cognovit ad eam Insulam sui successoris accessum: propterea illicò eò contendit, ut penes novum classis Imperatorem bellica insignia, & muneris administrationem deponeret. Quo facto,

arce, quam militibus diripiendam tradidit, & comburendam, ſibi reſervata peractæ demolitionis memoria. Reducta claſſis ab Icario mari in Ægæum, ex inſulis, quas circuibat, Patmon exilio, & æde Joannis Apoſtoli ipſis Barbaris venerandam attrectare eſt auſa ſacrilega licentia; quæ nulli rei pepercit, in quam prædandi cupiditas, ferrum, igniſque ſævire potuit.

In Dalmatia repreſſi Turcici excurſus. Dominicus Contarenus Dux.

EXeunte Auguſto Turcæ in Dalmatia non contemnenda multitudine ſeſe effundentes, in caſtrum Sancti Joannis incurrunt. At viriliter defenſum, ſuos oppugnatores repulit: qui paulò poſt in provinciam reverſi, octingentis equitibus Sebenicum adoriuntur; verùm iterùm circumventi à minori equitatu magna ſtrage multantur; diſcerpto in pugna à contendentibus de præda Licha Sangiacchi filio. Spalatum quoque per id tempus inquietarunt, terrore quidem multiplici, ſed vanis conatibus. Indignatus Turcicus Imperator vinci à modica manu, Boſniæ Baſſæ imperavit ampliſſimas parari copias, quæ reſiſtentis provinciæ comprimerent audaciam. Hoc duce cum quindecim armatorum millibus nihil actum præter prædas La-

trocinantium more : nulli aperto marte tentati congressus, licet in Spalatum tot agmina essent instructa; quæ tandem properato discessu deflexere in Pannoniam tunc temporis à Turcis validissimè oppugnatam. Interim Pisaurus Princeps rebus domi, forisque gestis conspicuus, extremum diem obiit: & Dominicus Contarenus ruri agens vocatur ad gubernacula Reipublicæ: tanta erat apud Senatum illius prudentiæ, ac pietatis existimatio.

Schiatton castrum captum à Venetis.
Clades accepta ad Cydoniam.
Almerici Ateftini Principis mors.
MDCLX.

Exclusus Maurocenus à ventorum reflatu, & à fama exploratæ suæ expeditionis in Eubœam, convertit se ad Schiatton, eminentem è mari scopulum, cum arce in ejus cacumine, ascensu ardua, & delecto subsidio tutissima. At quia plerumque difficilia conantibus arridet fortuna, è triremibus educit epibatas, & saxosum jugum conscendit. Vocata, ut se dederet, respondit, velle aut vincere, aut mori: quare in ipsam obstinata vi defensam ferro, & igne perrumpit, & octavo die perdomitam accepit in deditionem hac lege: Turcæ in proxi-

proximum solum immunes traducantur. Græci quotannis mille nummos tributi nomine pendant Reipublicæ.

Post debellatam insulam, Cytheram cum classe decurrit ibidem opperiturus auxiliares triremes: & manus Gallicas, quas purpuratus Mazzarinus mittebat in subsidium, regendas ab Almerico Mutinæ Principe sub Pręfectura Dynastę Baas cognomine, militari disciplina præstantis. Hoc virium accessu censa sunt undecim peditum millia, & equites mille ducenti: robur non modicum, quod sine cunctatione in Cretam deferendum esse consultum fuit. Duces, dum se XI. kal. Septembris committunt navigationi, admoniti, ubi adesset hostis, eam dirigunt Lesbum, in cujus portu morabatur. Cæterùm quia prævenerat fama classis adventum, ille ex metu malè tutam stationem præpropera fuga reliquerat. Nostri, hoste non reperto, legentes Creticum Littus, vi capiunt divæ Venerandę castrum, Turcis fugatis, & Assano eorum Bassa notæ fortitudinis interfecto. Addunt his prosperè cœptis expugnationem arcis, quæ proxima Sudæ erat molestissima. Hac diruta, & spoliata tormentis, Almericus feliciora sibi auspicatus in campum prodiit, ut cum hostibus cominùs pugnaret. Rursùs itaque illos conantes obsistere fudit: & persecutus fu-

ignium in Sulthanas jaculatione tanta, tàmque atrox edita ſtrages eſt, ut ex illis tres fuerint debellatæ, & una ab incendio redacta in cineres. Hæc victoria III. kal. Octobris conclamata, claſſem in hybernis collocavit; navibus à Mauroceno Melum inter, & Dolum diſtributis. In eo certamine Aga captus eſt Eunuchus, qui regiam pellicem ducebat ad Mecham: ex donariis, & ex mercibus, quas ſecum vehebant negotiatores, parta præda; auro quoque, & argento, perquàm ampla: cæterùm aliquantùm cruenta, interfectis è noſtris ſexaginta, & in his fuere aliqui militia illuſtres; & duo viri nobiles Jacobi nomine Semitecolus Trierarchus, & Cornelius claſſis curator; totidem vulneratis. De Turcis præter paucos ad tranſtra damnatos, reliqui fermè omnes in navibus militantes ferro, ignibus, & aquis obruti perierunt. Dum hæc foris aguntur, domi ab Senatu ſex grandiores naves omni apparatu adornantur, quæ à navali eductæ in Dalmatiam veherent Hieronymum Contarenum delectum Provinciæ Præſidem: Corcyram ad trium Inſularum cuſtodiam Franciſcum Mocenicum, ſubrogatum fratri, qui priuſquàm illas attigiſſet inter navigandum obierat extremum diem: & Nicolaum Cornelium traducerent in Cretam totius Inſulæ Præfectum. In Dalmatia

Tur-

Turcæ satis hoc anno terroris, tumultusque intulerunt: egressi magno equitatu adversus Morlachos crebris, infestisque rapinis turbantes conterminos agros; illos non procul Jadera comprehensos coegerunt rapta spolia, & armenta deserere tristi strage, & captivitate. Hic successus rebellis Philippovicchi ita auxit dementissimam temeritatem, ut datis publicæ lætitiæ signis, jactaret se subditurum suis artibus Turcico imperio Spalatum, & Sebinicum. At paulò post contrà accidit; & inani gaudio subiit vera mœstitia. Morlachi mutuis sese stimulis urgentes ad vindictam, iterùm incursiones in extrema finium faciunt; omnia passim agrorum tecta, vicosque exurunt; & prædas hominum, pecudumque abducunt uberrimas. Iis quoque diebus Traguriensès in Turcas à Bosnia dimissos, ut Spalatum vexarent, repentino ex insidiis impetu ferociter irrumpunt, aguntque in fugam strage, & confusione maxima. Hanc hostes, instigante Philippovicho, fulturi, bis septem armatorum millia descendunt in Provinciam cum ipso Bosniæ Bassa minarum pleno. Verùm dies aliquot inutili cunctatione moratus, veluti si quis terror eum cohiberet, visus est ex inopinato copias suas retrahere: & ab omni trepidatione liberare Dalmatiam. Sed hujus repentini discessus

cau-

causa manavit ab imperante Achmeto Primo Visiro, qui Patri Chiopurlo in dignitate successor, & susceptæ ab eodem adversus Pannoniam expeditionis heres, ad illam perficiendam collectas vires ex diversis provinciis evocaverat.

Successus varii in Dalmatia, & Creta.
MDCLXIII.

IN bello, quod gliscebat quotannis difficillimum, atque periculosum, omnis cura Senatus versabatur ad illud sustinendum; ideò frequentes erant militum delectus, soliciti armorum apparatus, & diligens virorum conquisitio, quos exploratæ virtutis suis præficeret expeditionibus. Et quidem hac tempestate magis, magisque angebatur minis Achmeti Visiri multa minantis Dalmatiæ, & Foro-julio: quamobrem cognita illius cupidine, Senatus creavit castrorum Præfectum virum Germanum Spaar cognomine bellicarum rerum usu celebrem: aliosque delegit præstantissimos duces, inter quos numerabat Echenfeltum, comitem Hectorem Albanum, Carolum Martinengum, & Equitem Bartholomæum Varisanum Grimaldum, quibus larga decrevit stipendia, atque utriusque provinciæ custodiam demandavit.

Cæterùm conversis copiis ab Achmeto

in

in Hungariam, cujus per id tempus munitiores arces cupidiùs impugnabat, levioribus certaminibus in Dalmatia dimicabatur. Repressi fuere à Præside Provinciæ Contareno incursus armorum in Spalatenses, & Jadertinos agros aliquandò facti. Spaar Jadera solvens in maritimam Castrinovi oppugnationem (quoniam Turcæ ejus navigationis causam explorarunt) mutato cursu flexit in Olcinium; quo loci immanes belluæ piraticam exercentes nidificabant; illud furenter adortus plura sceleratæ gentis cubilia succendit, & infames myoparones in portu depressit. Alibi Turcæ Buthrotum occuparunt; ægrè desudantibus Venetis amissum reposcere nocturnis, cruentisque aggressionibus. In Creta bis tentata fuit ab hostibus Spina-Longa; sed irrito conatu; quia Præfectus fraudibus tempestivè occurrit: atque castrum, de Garabusis dictum, detecta conspiratione cum Cydonio Bassa, præsidii transportatione, & quatuor bellicarum navium subsidio tutatus est. Maurocenus totum Ægæum pererrabat in perquisitione Turcicæ Classis; at nullo loco illam offendit: cui tantum terrorem incusserat, ut omnem declinaret congressum, quem semper fuerat experta magna sui jactura pertimescendum: quare cùm cerneret transire dies à laboribus vacuos, reditum in patriam impetravit ab Senatu. Succes-

so-

Georgius Maurocenus renuntiatus universi belli summus Dux, constituit quamprimùm adire Cretam, viribus potens, & animo constans, ac dictitans, se omnes congrediendi cum hoste occasiones arrepturum. Sed interim ei navigationi accincto nuntiatur, sex navigia Venetiis sub Anglorum præfectura educta, munitaque ad nostri belli usum, cùm in totidem Punicas incidissent, proditoria deditione Barbaris se tradidisse: alia duo pariter Angla referta militibus, & commeatibus, ductore Comite Sfortia Bissaro Vicentino ab iisdem prædonibus oppugnata, ab iniquo fato coacta cedere; alterum incendio combustum: alterum cum Sfortia captum, & avectum in captivitatem: verùm non hic finis prædæ fuit, dum alia oneraria pretiosis repleta mercibus Smyrnam adnavigans capitur, & barbaras rapinas valdè adauget. Hæc damna ulturus Maurocenus in insulæ Chii euripum se intrudit, & hostes parata obsidione territare cœpit: mox pervenit rumor, Bassam, cui Mazzamama nomen, quadraginta fulfultum triremibus Rhodum applicuisse: indeque procursurum Cydoniam cum Alexandrinis navibus oppletis commeatu plurimo victui, & bello necessario. Qua fama excitus, viginti triremes, & quinqueremes duas apprimè instructas, cum Melitensi acie, secùm

edu-

educit; justo cum reliquis Hieronymo Battalea manere apud Chium in excubiis. In altum provectus, totumque speculatus Ægæum, hostilem classem ante Milum nihil ejusmodi opinantem exacto sex dierum excursu offendit. Illicò expeditis omnibus, quæ ad ejus aggressionem opus erant, Bassam provocat in pugnam: sed promptior ad fugam dum proras contorquet, terribili bombardarum strepitu, furentique pilarum impetu pulsatus deserit in portu decem triremes: quarum sex ab impetu jactatæ littoribus adhæserunt quassæ, & oppressæ: alias quatuor procedente certamine Veneti, & Melitenses occuparunt: Turcis in interiora Insulæ loca tumultuariè evadentibus Maurocenus cum victrice classe portum ingressus, fugatos invitat ad deditionem, in quam mille circiter devenerunt: quatuor millia dicuntur desiderata in conflictu acerrimè utrinque commisso: in quo Melitensibus non parva jactura obvenit, quam tamen locupletior præda compensavit; duabus potiti triremibus cum impedimentis, actis per insulam direptionibus, & recensitis in captivis sexcentis Prætorianis militibus. Singulis Trierarchis dono addidit Senatus torques aureas; & Maurocenum equestri honore decoravit ob ea, quæ nuntii fortiter gesta retulerunt; quorum singularis eventus ferendas Cydo-

doniæ ſuppetias avertit; & hoſtium hoc anno cogitatas in Mediterraneas inſulas irruptiones disjecit. Tandem inconſtans fortuna rebus lætis immiſcuit triſtia; hujus anni finis luctuoſus fuit: plurimos in claſſe exitialis morbus corripuit; citaque confectos ægritudine extinxit: militantes quoque in Creta virulenta tabes infecit, valdèque imminuit propugnantium vires adverſus nuper excitatas Enandiæ munitiones. Peſtis neque Turcis pepercit: nam Byzantium etiam annonæ caritate vexatum, ſummè afflixit: at nobis nunquam profutura eſt lues, fames, aut ullus adverſus bellorum caſus in Barbaris, qui cladibus ſuperſunt, & nihili æſtimant ſuorum jacturam: cùm à vaſtiſſimis provinciis colligant ad omnem nutum innumeros milites, uberes commeatus, validiſſimas claſſes; quod chriſtianus orbis experientia deprehendit; ut magis dilatent imperium, & opprimant quos habent inviſos.

Mari, terraque cum Turcis certatum.
MDCLXII.

AUxiliariis ſuas in regiones reverſis, Venetus imperator decurſo Ægæo nullum vel diligentiæ, vel labori locum reliquit, ubique hoſtem inſectando, ne Reipublicæ eſſet injurius, & in Cretam tranſiret inoffenſus. Quare mo-

ſorem habuit Andream Cornelium : & Catharino ejuſdem cognominis, in Dalmatia ſuffectus eſt Hieronymus Contarenus. Per hos dies triſtis nuntius retulit Patribus : ictu fulminis Sebenici turrim tactam, in qua magna copia tormentarii pulveris ſervabatur, atque ab impetu erumpentis ignis terribili fragore, & ruina proſtratam. Candiæ quoque in ipſo portu, excitato fortuitò incendio ſeptem navigia deflagraſſe; Melitenſium quatuor, Reipublicæ unum Turcis pridem ereptum, & duo ad vehendas merces à privatis negotiatoribus conducta. Quos infauſtos ſucceſſus fuere qui verterent in præſagium alicujus inſignis calamitatis.

Intercepta ſubſidia, & plura Turcarum navigia.
MDCLXIV.

TUrcis Hungarico bello implicitis, & in mari eorum claſſe Venetam ex trepidatione ſubterfugiente, Dalmatia, & Creta hoc anno veluti accepta pacis fiducia in muris, & ad portus liberè excubabant. Tænaria gens, quæ hodie Mainæ in Peloponneſo, Turcicæ tyrannidis jugum detrectans Reipublicæ partes, dedito obſequio, ſequi voluit. Maurocenus, quem adhuc tenebat in caſtris Succeſſoris deſiderium, ubi intellexit, duas, & viginti ho-

hostium naves per Mediterraneum discurrere, suam classem per viciniores sinus ad erumpendum distribuit, ut advenienti Cornelio muniret iter, sin minus, cum illis confligeret. In hac expectatione contigit repentinus ex conspectu recessus Punicarum navium: quare ille Cydonias aquas permensus Milum properatò contendit vocatus à fama, quædam Alexandrina navigia cum armis, & annona in Cretam transitura. Hæc intercipiendi cupidus mandavit Architalasso Justiniano precedere usque ad Patini oras, mox ipse cum triremibus pro tempore affuturus, ut ea simul oppugnaret, ac everteret. Justinianus, qua ex causa adhuc fluctuat opinio, diversum iter intendens, Rhodum versus expandit vela: dum Petrus Diedus navium Præfectus subterlabentibus navigiis occurrens, duo ex illis capit; Maurocenus alia distraxit; sex tantùm Cydoniæ portum ingressis. Post hæc supervenit Andreas Cornelius, cui ille tradito regendæ classis imperio, Venetias repetiit.

Cornelius omnem moram abjiciens insequebatur hostes Ægæum permeantes; at illi, recusata quacumque disceptandi aperto marte provocatione, per subterfugia, & diverticula in hoc unum erant intenti, ut comportatis tutò commeatibus, suis in Creta militantibus suppedita-

ta-

tarent. Ad Chium imperato accessu cum Turcis exscensionem vetantibus, ne classiarii aquari possent, strenuè pugnavit: expositi milites, quos Bassa illis opposuit, cum cæde repulerunt, eo graviter saucio, vixque fuga elapso. Inde Rhodum, Samumque prætervectus, nunquam in hoste persequendo defatigabatur. In Chitreo portu quatuordecim minoris formæ gaulos metu, atque consternatione perculsos oppressit; potitus mercibus, quas Constantinopoli exportabant Alexandriam: sed vectores effugientes ad terram & saluti suæ, & mercimoniorum majoris pretii consuluere securitati.

Primi Visiri Achmeti profectio in Cretam.
Obitus Joannis Capellii; cujus, & Ballarini omnis de pace tractatus inanis.
MDCLXV.

PActis cum Leopoldo Cæsare in viginti annos induciis Turcicæ copiæ ab Hungaria ad oras Albaniæ, & Peloponnesi traductæ, in Cretam transportandæ esse dicebantur. Ex illius Insulæ adjectione Achmetus Primus Visirus Chiopurli patris instructus monitis, sciebat plurimum virium, & commoditatis accessurum ad Ottomannici imperii pro-

pagationem reſerato trajectu in Italiam. Igitur ſolutus ab externis expeditionibus, huic unæ conficiendæ majori quàm anteà ſedulitate vacavit: quocircà increpabat Reipublicæ obſtinata conſilia diſceptandi cum Othomannorum Regum virtute, ac potentia: minabatur incendia, direptiones, & incurſus in ipſam urbem: omneſque reſpuebat de concordia conditiones, quæ liberè totam Inſulam Turcicæ ditioni non ſubmitterent. Eatenus viguerat reconciliandæ pacis negotium, quod ſuperioribus annis ſuſceptum in ſequentibus ex armorum eventis, modò infauſtis, modò proſperis, vel diffidebat, vel variabat apud Turcas. Liceat hoc loco deducere ab exordio, qui fuerit Veneti Senatus in retinenda pacificatione conſenſus: & quæ in ea diſſolvenda Turcarum perfidia; quæve contra jura gentium pluſquàm immanis barbaries.

Anno MDCLI. Orator Gallus immorans Byzantii Patres admonuit, quanta eſſet ejus temporis Primi Viſiri propenſio ad priſtinam animorum reconciliationem. Ideò deligerent Virum, qui miſſus ſecum aſſerret conditiones ad eam ſtabiliendam opportunas. Nullus erat in comitiis, quin ſciret à Barbaro iniqua peti, atque intoleranda; nihilque omninò ex dignitate Reipublicæ: attamen ne viderentur optatæ tranquillitati refragari, &

par-

fragari, & parvi facere amica Regii Oratoris officia, Joannis Capellii sequuti sententiam, statuere Legatum Byzantium dimittere, ipsumque Capellium; qui, non multò ante functus eodem munere, Turcicæ Aulæ mores probè noverat. Vir ætate provectus, vivido tamen, magnoque animo pollens non abnuit injunctam sibi profectionem, quam studio juvandæ Patriæ lubentissimè suscepit. Impetravit ab urbe discessurus habere penes se Joannem Baptistam Ballarinum, expertissimum ex his, quæ gesserat cum Superantio in pertractandis hujusmodi negotiis, summa prudentia, ac dexteritate. Post anni decursum, mense Januario appulsus Ascrivium, longam ibidem traxit moram in expectatione mandati de prosequendo itinere: quo tandem à Visiro transmisso cum festinatione illud confecit. Porrò vix oculis intuitus est Byzantium, cùm protinùs inaudit de edicto citissimi recessus; ut unde venerat, eò continuò remigraret. Impiæ jussioni paruit; sed ubi in reditu Hadrianopolim tenuit Nonis Februariis, triennio post quàm Venetiis excesserat, vidit se, & suos, clauso transitu, constringi custodiis. Has illæ infidæ gentis perpessus molestias incredibili patientia Senatus commovit animum, qui graviter affectus misera sui legati conditione,

dum eam solari desiderat, occasione vacantis Procuratoriæ dignitatis usus, cunctis suffragiis illum eo amplissimo honore, & nomine affecit. Interim suis in ædibus obsessi habebant ad limina inexorabiles custodes: attamen per fidos conciliatores non intermittebant officia, & mentionem pacis, quæ cum Reipublicæ existimatione confici posset. Sed quæ pacta honesta, & laudabilia proponebantur, ea Bassarum fastus, ac superbia tanquam cassa, vanaque absque Cretę deditione, vertebat in ludibria. Hic deplorandus rei gerendæ status adeò torquebat Capellii animum, ut natura, & valetudine imbecillis in Ballarinum obeundæ legationis curam deponeret. Quod ex mœrore levamen in Capellio approbavit Senatus: & in Ballarino publicè laudato confirmavit delegati muneris facultatem. Onus subiit qui patriæ totum se devoverat plenum difficultatis, ac timoris, quo tempore ingentes tumultus gliscebant inter primores Aulæ Purpuratos; verùm trucidatis discordiarum auctoribus Primum Visiratum consequutus est Mehemetes Chiopurlus, homo callidus, militari fastu ferox, & qui variis consiliis de imperio dilatando gratiam à Mahometo inierat. Tunc summè infensus Venetis visus est, cum Ballarinum arctiori custodia teneri

voluit:

voluit : cujus tamen virtus Barbarum mitiorem sibi reddidit. Itaque evocatus ad colloquia consensit, Venetias linguarum interpretem Paradam nomine proficisci, ut renuntiaret Senatui Visiri mentem; & quo pacto redimenda esset concordia. Hoc ingenio tempori inserviebat; quia procrastinando poterat contingere Reipublicæ aliquis fortunatus armorum eventus, qui pacis conditiones nimiùm rigidas mitigaret. In his disceptationibus, & angustiis sex effluxerant anni. Interim labente MDCLVII., qui missus fuerat, retulit Senatum, ejus pacis se profiteri studiosissimum, quæ suspicione careret, nec officeret Reipublicæ nomini. Reddito hoc responso excanduit Visirus, iratusque Ballarino, furere cœpit verbis, & minis: sed hic imperterritus tàm dexterè illius feritatem lenivit, ut inter Prætorianas acies honorificè exceptus, ejus jussu Regem comitatus sit Byzantium redeuntem. Per internuntios sæpè, ac frequenter illos adibat, quos pronos ad tranquillitatem agnoscebat: multas subinde acerbitates tolerabat à Visiro, qui omnes honestæ pacis conditiones aversabatur, & hanc unam sæpiùs repetebat: dedendam esse Cretam: & occupatas in Dalmatia arces restituendas: hisce iniquis postulationibus integro triennio exagitatus quo-

tidie sibi metuebat carceres, & necem; cujus extremam horam plerumque expectabat, quæ tot miseriis circumdatum exolveret. Hadrianopolim denuò regreditur Barbarus Imperator, quem jussu Visiri sequutus Ballarinus semper in ancipti suæ vitæ casu. Excurrebat annus MDCLX. qui Mehemeto ultimum dierum clausit: & Ballarino aditum aperuit ad consequendam inter suos cives supremam dignitatem. Vacabat tunc temporis Magni Cancellarii Officium, & Respublica, quæ cupiebat labores, & patientiam benemerentis munerari, eo præcellentissimo titulo majoribus in comitiis illum condecoravit; qui gradui Senatorio par, licèt absentibus non conferatur, tamen pro præsente fuit habitus, qui suis meritis ante omnium oculos obversabatur. Pro collato munere suis in epistolis ad Rempublicam se quàm maximas ei agere, habereque gratias professus est; & evecto ad primi Visiratus apicem Achmeto Mehemetis filio, delatum sibi honorem à Republica exposuit: ille benevolè auditum remisit cum spe majoris lætitiæ: de pace intelligi voluit: sed callidissimi hominis vafrities Ballarinum haud latebat. Revertentem Tyrannum Hadrianopolim sequutus, ut quacunque duceretur præstò esset ad procerum, Visirique nutus

dies

dies noctibus conferendo, omne tempus in tuenda Reipublicæ indemnitate impendebat, ægrotante Capellio : & probabat pacis conventionem à victis, & à victoribus necessariò exquirendam esse. Sic agendo curabat vel inire rationem, vel invenire modum honestæ pacificationis : & hæc tunc erat in spe, cùm ubique adversa Turcis evenirent : verùm, quia temporis processu, quę sperari poterant, omninò videbantur sublata; contraria fata Creticis rebus extremum prænuntiabant excidium. Cui, ne superstes esset Capellius. qui satis multas ærumnas exantlaverat, mors eum ab hujusmodi curis, & molestiis liberavit, pridie Nonas Novembris MDCLXII.

Sublato è vivis Capellio, qui pietate in Deum, charitate in Patriam ita excelluerat; ut pro illa obire graves perpessus ærumnas sub extero cœlo dulce, & decorum duxerit; Ballarinus ad omnia intentus, atque agendo indefessus nihil de iis omittebat, quę æquis rationibus in honestas pacis conditiones pertrahere possent Visirum. Verùm cuncta sua officia jactabat incassum apud hominem ferocientem quotidie magis, ac semper iniqua postulantem. Affectabat laudem perdomitæ Cretæ, & se auctore propagationem Turcici Imperii.

Senatus Marchioni Villæ summam peditum Præfecturam decernit: hic lustrat Dalmatiam, Præside Catharino Cornelio. Intercipiuntur Turcici commeatus.

NObis redeuntibus ad summam rerum gestarum hoc anno se offert anxia Senatus cura, & solicita festinatio comparandi necessaria ad tuendam Insulam, in quam Achmetus transiturus ferebatur, evocatis ab omni Oriente copiis. Hæc erat universæ Christianæ Reipublicæ propugnaculum; de cujus securitate, eo defenso, proculdubio agebatur: decrevit igitur externam opem iterùm conquirere; Italos Principes excitare, ut in communes hostes consurgerent, jungerent arma, & eorum conatus reprimerent, qui provehendæ suæ tyrannidis cupiditate exagitati, Italiam cum primis subigere cogitabant. Per Legatos exposita periculi, & indigentiæ causa, Pontifex in suis ditionibus, quatuor peditum millium delectum haberi permisit; Imperator alios conscribi suis in provinciis: Confines Principes, & plures in Germania Dynastæ, milites, arma, & seipsos in ductores obtulerunt. Quærebatur intereà, qui summi, consilii, & maximi animi paratis exercitibus imperaret.

ret. Contigerat tribus ante annis illius disceptationis abolitio, quæ de Cyprio Regno, diù calamo, & atramento agitata fuit inter Venetam Rempublicam, & Allobrogum Duces: & quòd hac tempestate Taurini Orator Venetus esset Catharinus Bellenius. Hujus itaque solertiæ, & initæ concordiæ quæstus extitit Marchio Ghironus Franciscus Villa, vir, id tempus, tùm in re militari exercitus, tùm gerendorum bellorum usu apprimè peritus; & quo nemo expectatior, exoptatiorve hac urgenti Reipublicæ solicitudine. Nonis Aprilis Venetiis comparuit, & coram Patribus visus perhumaniter de summa belli disseruit; suumque studium, operamque in eo fideliter administrando pollicitus, meruit stipendia, quæ ampla Bellenius cum illo pepigerat; ac totius peditatus curam sibi uni creditam, nullius, præterquam Veneti Imperatoris, addictus arbitrio. Interim Andreas Cornelius cum classe maria pererrans XI. Kal. Julii à Prepesintho, hodie Argentiera (ubi Bonfilius Patavinus à sua familia accepto nomine equestris alæ ductor immatura morte abripitur in summa strenui bellatoris expectatione) factus certior, in Lesbio portu manere hosticam, discussit omnem moram, seque eidem conspiciendum dedit. Sed

illa intuita supervenientem maxima cum trepidatione Tenedum festinavit: & à persequente se minùs tutam ibidem credens, ad priorem rediit stationem munitissima arce defensam. Cornelius ex hoc ab hoste captandi effugii circuitu, occasione capta, pluribus onerariis, quæ annonam, & armamenta vehebant, potitus est. Duas quoque triremes spontè deditas recepit; alteram à Samo, alteram à Lemno deductas; hanc Nauplii; illam Chalcidici Bejorum. His ad rapinas cum epibatis egressis christiana mancipia concordi libertatis voto, nunquam intermisso remigandi labore, à captivitate se subtraxerunt. Villa per hoc tempus in Dalmatiam devectus, cum Catharino Cornelio, oppida, & arces tùm terrestres, tùm maritimas accuratissima indagine exploravit: quod tum Præsidi Provinciæ suggesserat, Venetias reversus Senatui posteà renuntiavit, scilicet quid aliquibus vel minuendum, vel addendum esset, ut adversus hostium impressiones redderentur tutiores. Demum Zacynthum delatus, receptusque à Marco Lauretano, transit secunda navigatione in Orientem. Paron insulam octavo Idus Decembris tenuit; in qua Cornelius, & alii armorum duces de bello agitabant consilia: & ille opportuno

suo

suo adventu omnes hilaravit: ibi jam pridem commodum accesserunt Alexander Molinus navium Præfectus, atque Archithalassus Justinianus; postquàm omnis eorum cura apud Sphagiam insulam Peloponnesi, & in Cydonio freto, ne suppetiæ ad hostes transveherentur, propter pertinaciam ventorum, & effusam diu, noctuque tenebricosam caliginem in irritum cecidit. Simul in unum coactis indixit Villa, lustrandam esse universam militiam; quo facto, eaque in acies dispofita, numerata sunt octo millia peditum, & equites mille octingenti: in portu verò parata classis navium quadraginta, triremium sexdecim, cum quinqueremibus quinque: quam læti conscendunt, & Paro solventes leni vento Præpesinthum applicuerunt.

His gestis præsens expletur annus: cujus porrò initium infida aperuit, funestavitque Bernardini Calixti proditio, qui pedibus appensus execrandi sceleris pœnas dedit: surripuerat à secretis occultas notas, ut paterent Turcis Veneta rerum gerendarum arcana. In Dalmatia incursiones, & prædæ: quas tamen cum multo fœnore reposuerunt Morlachi Bosniensibus; quorum ductore Philippovicchio Dalmatæ gentis hoste acerrimo turpiter fugato; Castrum Caormanum direptionibus, & flammis graviter vastarunt.

Variæ eventuum vicissitudines terrestres, ac maritimæ.
MDCLXVI.

IDibus Februariis, universâ classe Præpesintho collecta, & omnibus rebus ad navigandum comparatis, Duces consilium ineunt, quam in expeditionem ea dirigenda esset. Censuit Villa in aliquam ex majoribus Ægæi insulam promovendam; & inde refectis militibus, Turcicam insectandam; hostes ubique infestandos ad intercipienda subsidia, quæ propediem dicebantur afferenda Cydoniis. Cornelius, productis Reipublicæ mandatis, retulit in Cretam eundum, ut omni abjecta cunctatione, Candiæ opitularetur à Turcis validissimè oppugnandæ. Iter tendentibus in Cretam nuntiat fama, Hocquincurtum piratam unica sua navi immensæ molis intra Chii euripum triginta quinque hostium triremes, occiso Bassæ filio, & ipso saucio, magna ex parte dissipasse. Veneta porrò Classis VII. Kal. Martii, è propinquo vix Cretam lustravit oculis, quando improvisò suborta tempestas eidem & obductum nubibus cœlum noctem repentè offudit. Tum reboante tonitrubus aere, turbatum mare elatis in cœlum fluctibus Classi exitium minabatur, quæ jactata, & dispersa in arenam, scopulosque impe-

pe-

pegisset, nisi Suda Arx accensis ignibus navigantium ad salutem iter in Amphimallum sinum indicasset. Eo signo velox ab insidiis exilivit Turcarum cuneus, ut à portu illam arceret; at vani fuerunt conatus fuga, cædeque debilitati. Interim cum hostibus æther conjurasse videbatur, nam largos, & assiduos imbres effundens nubibus, pelago exemptos vellet undequaque aquis inundantibus, terrestri quodam naufragio perituros. Tandem cessante diluvio, Cydoniam versus Villa se transfert, locum, quem occuparet magis aptum ad reciprocum utriusque classis commeatum exploraturus. Observatus à Turcis, magno armatorum globo Cydonia erumpente, petitur. Ille verò, cui neque vis, neque ars deerat, eam eruptionem fortiter sustinuit, ac repressit; imminensque fugientium tergis plurimos vulneravit, ceciditque. Uvertmillerius tormentorum Præfectus non hac victoria contentus, ulteriùs persequutus in fugam versos, maximum in discrimen incidisset, exeuntibus ab oppido turmatim, & incondito clamore præsidiariis, nisi maturè idem penè obruto hostium multitudine subvenisset: qui vehementiùs instantes pedem referre compulit, perterritosque retrusit, non ausos ampliùs obsistere. Multis suorum in concertatione amissis, & cognito hostium robore, celeris regressionis in-

Candiam capit consilium : Diam cùm applicuisset, ubi Cornelius erat cum reliqua classe; uterque consultò ad ipsam urbem transeunt XVI. Kal. Maji. Facto descensu, extra Candiæ mœnia locantur castra opposita hostium munitionibus : ex quibus illi quoties erupere, ut Venetas expugnarent; toties rejecti, nec unquam ausi aperto marte concurrere, quia eorum impetus igne, ac missilibus eminùs, gladiis cominùs invicta virtute compescebantur. Hęc dum prospero eventu peraguntur, fama pervadit castra, octodecim Punicas naves insulas Cephaleniam, Zacynthium, & Corcyram infesto animo circuire. Tunc Cornelius moveri castra, & milites in urbem reduci imperat : quippe arma aliò converti oportebat. Hujusmodi recessus, Villæ mœrorem, Turcis attulit hilaritatem : sed erant, qui ex eo Marchioni existimationem elevarent : cui tamen prospexit Senatus, laudata illius virtute, modicis viribus Turcicas propè infinitas sperni, ac obtundi posse. Junio mense Melitensium triremes Diam pervenerunt : at non assignato sibi loco, quem affectabant in Veneta classe, remigrarunt, obtentu affectandi Hispaniarum Reginam profecturam per Italiam Leopoldo Augusto nuptam. Iis diebus ad eandem insulam accessit Antonius Barbarus honorarii Ducis titulo : & Cornelius, cui

cre-

creberrimè nuntiabatur, Turcas nullo impedimento frequentes adire Cydonios cum commeatibus; ad hos intercludendos indixit omnium ducum conventum Præpesunthi agendum. Tamen, ut constituerat, discedere Dia non potuit, repugnantibus ventis: neque illùc Villa appellere, quem Melos iisdem insultantibus retinebat: quare eo absente consultum fuit, avocare ab urbe Candia pedites, equitesque in decretas noviter expeditiones: factum, prout jussum fuerat à Cornelio; sed quidquid in cogitationem venerat, caruit effectu, infesta ubique nostris fortuna, & Turcis prospera. Navigabat Classis hostiicæ occurrens, ut ferentem suppetias interverteret: sed illicò horrida tempestas eam à Therasiæ portu summovit, compulitque diù agitatam Astypalææ littoribus adhærere. Hinc retentata navigatione, sensit anteà exasperatam ventorum rabiem: intensior Notus illam adeò afflixit, ut in diversum agens triremes, has magno cum periculo Pathmon rejecerit. Postremò in unum collecta, postquàm Ægæas insulas quindecim dierum spatio perlustrasset: nullo prosperitatis eventu in Andrio portu VII. Kal. Septembris resedit; incusans querelis fata, quæ quotiescunque aliquam in Barbaros expeditionem susciperet; toties adversus ipsam vocarent ad classica ventos, ac tempestates. In Ma-

Maliaco ſinu duodecim Turcarum navigia operiebantur tempus cautæ velificationis in Cretam: Cornelius erectus in ſpem placatæ fortis, confeſtim ad detrahenda auxilia deſtinavit Grimanum navium Præfectum: qui audacter progreſſus, & fortiter præliatus poſt multam pugnam omnia ſubegit, ſuiſque religata puppibus ovans Delum perduxit. Hæc inter anni menſis undecimus vertebatur, quo hybernorum neceſſitas vacationem à bello poſtulabat; & Villa iter ſuum Venetias inſtituebat; at proximè diſcedenti Priolus remoram fecit enuntiato Primi Viſiri appulſu in Cretam. Hoc monitu haud cunctantior factus conſcendit naves, & Candiæ portum ingreſsus, ſuo adventu, magis voto, quàm ſpe concepto, univerſam militiam erexit, ac recreavit feſtis vocibus teſtantem quale gaudium ab illius reditu perceperat. Aſſiduam operam, ſolicitamque illicò dedit moliendis intra, & extra urbem novis munitionibus: quas contra exteriorem hoſtem ita inſtruxit omni ex re bellica diſciplina, & apparatu excitatas, ut, rectè diſpoſitis, quæ ad ejus tutelam ſufficere videbantur, quoſcunque hoſtiles impetus poſset eludere. Verùm cuncta, quæ magno ſtudio, & cura Villa perfecerat, Barotius quidam Cydonius mutato cum Religione in Principem obſequio, ſedulò ſpeculatus quæ loca ad

occul-

occultandas insidias, quæque ad eruptiones faciendas, ordinatim Visiro manifestavit: & reverà plurimum laboris virium, & opum in oppugnatione à Turcis esset exhaustum, nisi infamis ille proditor omnia nostrûm machinamenta, & astus detexisset.

Turcæ Dalmatiam excurrunt. Ballarini obitus. Candiam terrent infortunia. Captivitas Ægyptii Sangiachi Ramadami.

HOc item anno in Dalmatia Turcæ ad tria millia Jadertinos agros incursarunt: & Morlachi quatuor centum numero ut cohiberent excursus, obviam profecti; dum cedentibus tumultuariò insistunt, dolosè perductos in insidias, qui latebant emergentes partim obtruncant, partim capiunt; paucos à cæde, & à captivitate redemit fuga. Ductor Morlachiæ gentis Possidarius accepti damni sarciendi curam complexus, robustam manum Novigradum deduxit in Turcas: cum quibus eò loci pari astu, & improviso assultu dimicavit, magnamque eorum partem oppressit, recepta præda, quæ non modica fuit. Subinde Bosniæ Bassa cum septem peditum millibus postquàm aliquot dies Tininii consedisset, trepido terrore replens vici-

vicina oppida, Spalatum, & Clissam vagis excursionibus agitabat. Nostri ad omnes hostilium armorum motus intenti, aliquando ex occasione præliantes; solisque velitationibus sic contundunt illius conatus, ut contractis agminibus Macarscham peteret. Quoniam verò opportunè affuit Cornelius cum classe insultantis fregit audaciam, & à Turri, cui Gradaz nomen, quam tormentis quatiebat, expulit. Hoste longè submoto, biennio quievit Dalmatia; nam exercitus collecti in adjacentibus provinciis Bosnia, & Albania, urgente Visiri jussu, transportandi erant in Peloponnesum, & inde in Cretam; cujus Candiæ urbis oppugnationem sic avidè arripere peroptabat, quasi diuturnam sitim explere cuperet. Assuetus tamen nectendis fraudibus profitebatur non abhorrere à concordia cum Republica; licèt, ut jactabat, illum exasperassent transmissæ in Dalmatiam, & in Cretam copiæ, dum pacis intercederet negotiatio. Vocavit igitur ad se (Thebis parantem solicita conquisitione milites obtentu externi belli) Ballarinum: qui nulla in mora fuit, quin ad iter promptus, hoc festinanter arripuerit, quamvis sciret, se à Barbaro illudi. Byzantio perhonorifico Prætorianæ cohortis comitatu, imperante Visiro, egreditur: Thessalonicam usque progressus, ulteriùs nequit con-

ten-

tendere, variis corporis, animique curis confectus. Inde nihilominùs voluit abscedere, recusata ad colligendas vires etiam modica quiete; at viæ laborem ita gravem sensit, ut coactus ex morbo Isdini conquiescere, qui vicus Macedoniæ est, cognovit se brevi moriturum. Cùm igitur de extremo vitæ fato prorsùs ageretur, Joanni Baptistæ Padavino affini suo, & assiduo in utraque fortuna socio, res publicas enixissimè commendavit: ipsumque non rogavit tantùm, verùm etiam obsecravit, ut Senatui referret, nullam in eum irrepsisse torpedinem, qui multas passus contumelias, duros carceres, difficilesque peregrinationes non modica statuisset documenta suæ fidei in Rempublicam; & quo perseveranti studio illius asserendæ existimationi, ac tranquillitati se totum addixisset. In hæc ultimum suæ vitæ diem clausit, oblitus res proprias componere; quia nihil magis volvebat animo, quàm Religionis, & Patriæ fortunas. Quanti eum fecerit Senatus, & sibi quàm charus fuerit, mœrore funeris indicavit: quod publico sumptu curavit; justa solvit coram Duce, Senatu, Principumque Legatis, & laudatum nomen mandavit æternitati, atque in Dominicum filium, æquata ejus ætate paternis meritis Magni Cancellarii transtulit dignitatem. Ballarini obitus non tàm domesticis, quàm

quàm ipsis barbaris lacrymas expressit; ac præcipuè Visiro, qui ejus in agendo constantiam, tuendaque Reipublicæ majestate, nullis unquam concussam adversis, valdè admiratus est. Contigit quidem difficillimo Reipublicæ tempore: quo & alia supervenere miseranda: vehementes ventorum flatus invicem præliantes Candiam plurimùm exagitarunt: terruerunt tonitrua, & fulgura, inter quæ duo magno fragore displosa fulmina; alterum turrim Divo Francisco sacram penetravit, perque templum serpens dicatam eidem supellectilem combussit; & mortuorum sedes contrivit: alterum castelli Laternam discussit. A sævientibus noctu procellis navis commeatibus plena in ipso portus ostio demergitur: aliam pari discrimine, quæ ignara successus priorem veluti scopulum offendit, mare suis voraginibus absorbet. Hæc omnia, an fuerint impendentis calamitatis signa, adeò suo eventu ventura tempora declararunt, ut non temerè prodigia evenire putandum sit.

Venetiis explevit hunc annum Andreæ Cornelii Classis summi Ducis, & Francisci Barbari ejusdem Curatoris adventus. Hi secum adduxere captivum Ramadanum Ægypti sangiachum; quem superiori anno conantem intromittere ad Cydonios Ægyptiaca subsidia vi-

viginti tribus navigiis allata, Grimanus, & Molinus navium Præfecti intercepe-runt. In conflictu cùm sæpè obnitens repugnasset, tandem victo proximus, & frustrà à Cydoniis triremibus defensus, incendit navigium, quo vehebatur, & clàm conscenso actuariolo per intervalla discurrentium navium tentantem elabi, Molini vigilantia remorata est. Eo capto, nullus fuit qui ultra obsisteret: quamobrem ex navigiis, partim à Venetis occupata, partim demersa; & eorum quatuor à Melitensibus opportuno certamini accessu acquisita, integram fermè victoriam cohonestarunt; ducto præsertim in triumpho Ramadamo. Præter hæc Turcica triremis Christianorum remigantium ingenio Veneto imperatori Francisco Mauroceno Cornelii in locum suffecto, subditur: hanc juxta Polycandri scopulos ad anchoras stantem multis in locis perterebrarunt, quę cùm recepta aqua propè mergi videretur, & minari naufragium, Turcis ex metu raptim exilientibus, captivi obturant foramina, celerique remorum conatu Venetæ classi se jungunt. Maurocenus comiter exceptos donat libertate, & monitus, errare Turcas in scopulis, nullo patente effugio, ad eos in potestatem redigendos mittit Laurentium Cornelium Adriaci maris Custodem, qui, præter paucos, lassis viribus natando

in

in undis demersos, cæteros captivos abduxit.

Obsessæ Candiæ annus primus. Hieronymus Javarina Ballarino subrogatus pestilentia in Turcarum castris absumitur.
MDCLXVII.

HUjus anni mense Majo Achmetus cum terrestribus, navalibusque copiis transivit in Cretam. Cydoniam primò appulsus, contemplatus est accuratissimè ejus præsidia, & munitiones, quas firmavit validiùs, & militum auxit incremento; deinde profectus Enandiam, hanc illicò demolitus est: ne, obsessa Candia, suis aliquo sinistro casu perculsis, locus ille superesset ad refugium: atque ob eam caussam sublata inde impedimenta contra Candiam explicuit: & ejus instituit obsidionem in valle castrametatus, cui Jophiri nomen; versus mare, ex qua parte putabat impediri posse subsidia ad urbem, non modò circumsessam, sed etiam circumvallatam. Dum hæc ille molitur, & quandoque cum prohibentibus opera pugnat haud prosperis initiis; Villa revocatus in Sabaudiam propter nata dissidia intra finitimos, Zacynthum pervenerat. Illum ne ulteriùs viam carperet, Maurocenus remoratur: quia deprecante Sena-

natu, Princeps ejus dominus ad aliud tempus inceptum iter remittebat, cujus rei certior factus Cretam revisit traductus navibus Octavii Labiæ, quem Patres ad convehendos commeatus destinarant, præ cæteris intrepidè suscipientem onus, & curam difficilis navigationis.

Villa Candiæ restitutus omnium spem erexit comprimendos fore sua virtute conatus, Achmeti. Hujus insidiæ, & militares astus Ducis sagacitatem, ac prudentiam non fallebant. Quamobrem continuò studuit intra, & extra mœnia propugnacula, munitionesque firmare præsidiis, augere operas, & omnia statuere opportuna ad arcendas hostium impressiones.

Candia, qua à Septentrione mare abluitur, continenti situ inæquali adhæret; septem habet propugnacula cæteris majora; & hæc propriis nominibus appellata Sabulonaria, Victurium, Martinengium, Bethlemiticum, Panigrà, Jesus, & Sancti Andreæ: mœnia circumdat à terra longa, lataque fossa, cujus pars adversa valdè munita est; tumulos tenet præaltos suis locis impositos: cæcæ cryptæ excurrunt propugnaculorum latera; sunt in urbe interni receptus, perfugiaque secundaria: ante portas præstructæ moles; semilunaria munimenta; loricæ post circitotum vias; tormentarii suggestus sustinent enormes machinas: &

tan-

tandem in se colligit quidquid est armorum, tormentorumque gerendo, sustinendoque bello opportunum. Ita Urbs rebus omnibus referta; suis confisa ducibus gloria militaris scientiæ præstantissimis, Mauroceno secundùm electo Imperatore, Villa martia virtute, & multarum rerum usu summè laudato, militibus paratis ad omnia obeunda pro Religione, & Republica adversus infestissimos hostes pericula, satis videbatur idonea ad repellendas quascumque aggressiones. Jam Visirus XI. kal. Maji cœperat irrequietis aggressionibus Candiam impetere, grandioribus machinis concutere: & cùm ea potiri aperta vi diffideret, occultis dolis per subterranea machinamenta evertere, & expugnare. Habebat in castris quadraginta peditum millia: diu, noctuque fossores, & cunicularios octo mille exercebat in attollendis aggeribus, producendisque ad miram altitudinem foveis, ac subtus effodiendis cuniculis; è quibus nitrato pulvere oppletis excitatus ignis, nescius occludi, cum fragore, & impetu erumpens, solum convelleret ab imo; cogeret propugnatores discerptos volare per aerem; ac, ut subitaneis ruinis convulsa mœnia furentes catervæ occuparent, viam ingrediendi in urbem aperirent. Contrà nostri haud inertes Mauroceni Imperatoris præsentia, atque strenua

Vil-

Villæ ducis ſolertia confirmati in ſubeuntes hoſtes, & molientes aſcenſum inopinatis eruptionibus ferebantur nullo intrepidi mortis metu, ſed vividæ virtutis impulſu alacres, alios cædebant, multos obtruncabant, adigebantque in fugam, quos ſuorum ſtrages denuntiatione ejuſdem periculi terrebat. Hoſtibus etiam paria referentes excavabant profundiores cuniculos; quibus non tàm ex adverſo occurrebant effoſſis ab hoſte, quàm ſubter ipſos penetrando, vi abditi ignis cum ſtrepitu eructantis, ſuperimpoſitas ſtructiones diſſolvebant funeſtiſſima operarum laceratione; in quorum capita convertebantur machinamenta. Hoc invento ab inferis mutuato, belligerandi igne potiùs, quàm ferro, uſi ſunt Turcæ; & ab his inſtructi Veneti, durante obſeſſæ urbis triennio. Hęc dum aguntur apud Candiam, Alexander Molinus Diam victor advenit: expugnarat in Maliaco ſinu onerarias, quas ibidem repererat, inſtituentes celerem navigationem in Cretam cum annona, militibus, & impedimentis. Aggreſſus replet improviſo metu trepidas, omneſque tumultu miſcet, & maxima conſternatione. Aliquas tormentis concuſſas, & laceras profundo merſit; aliquas vi captas ſuis religatas puppibus in triumpho duxit.

Tunc temporis iterùm ab occaſu in auxilium venere Pontificiæ, ac Meliten-

tenses triremes, quarum summi erant ductores Prior Bichius, & Balivus à Bene: Siculæ quoque, & Neapolitanæ, Præfecto Jannettino Doria, accessere. Omnes hilari, ac militari salutatione Venetus imperator excepit: verùm ab his nihil gestum memorabile hac tempestate; eorum excursus per maria piraticis magis, quàm justis præliis similes fuerunt: nullus ab classe egressus est, qui obsidionalia Turcarum castra, aut extructas nostrorum munitiones inspiceret. Sed cogitantibus abire, eò quòd nulla in promptu esset pugnandi opportunitas, ac scirent, Candiam in extremum penè periculum adductam; Villa renidens, Bichio, & Doriæ retulit, non esse defuturas occasiones, si vellent iis accedentibus occurrere: sique descendissent in castra, aliud de Candiæ statu judicium laturos; irent igitur, quia Veneti talibus non egebant auxiliis. Unus Arcurtius Gallus Eques Melitensis, & decem ejusdem Ordinis præstantissimi juvenes, cum suo comitatu exilientes è navibus non pauca martialis militiæ dedere specimina. Hæc inter propugnaculum Panigrà dictum, cujus Visirus sua præsentia moliebatur expugnationem, primos sustinuit impetus, qui à nostris audaci, fortique animo repressi fuere: & per eos dies Julii mensis extremos Hienymus Javarina à Senatus Secretis Balla-

ri-

rino ſubrogatus Candiam pervenit : qui accepta ab hoſtibus fide Jophiri fluminis oſtium ingreditur ; exceptus à Viſiro cum honore, tanquam miſſus ad paciſcendum ; & juſſus commigrare in domum tutò ſibi præparatam, comitem habuit Padavinum, ut inſtructus de his, quæ à Ballarino ille exceperat, Reipublicæ magis profutura, ex Senatus mandato, eadem pacificationis negotia acturus in medium proferret. Interim Viſiri adverſus illud propugnaculum furor, ad alia aggredienda, in cæteros quoque Baſſas effundebatur. Diurni, nocturnique erant aggreſſus, & repulſus; hi ſæpiùs cum magna hoſtium cæde; nam quò eniti tentabant, eò feſtinus properabat Villa cum reliquis copiarum ducibus: Barbarus, Uvertmellerius, Grimaldus irruentibus undique Turcis fortiſſimè reſiſtebant; & per omnes numeros ſingularia militaris diſciplinæ edebant ſpecimina. Quæ pars murorum flammifera impulſa vi corruebat: quod munimentum tormentarius pulſus labefactabat, confeſtim omnia validiora in priſtinum reſtituta exurgebant; tantam operum celeritatem obſtupeſcebat Viſirus, & obſtinatiùs moles, machinas, & inſtrumenta aggerebat. Adductis Cydonia quinque enormis magnitudinis bombardis, alterum

invadere jussit propugnaculum, quod fuit Bethelemiticum, cura, & opere Agæ Tefterdari: vehemens, feroxque natura homo ad ascensum suos minacibus verbis incitabat; qui parati primi conscenderant, post longam, & cruentam pugnam dejecti fuerunt, & cum derisu ad repetendas impressiones provocati. Tum lapidis fragmentum, evulsum ab impetu explosi tormenti, Villam in vultu levi tactu percussit: igneus quoque globulus cùm ejus pectus sacra icuncula munitum vix tetigisset, illam reveritus ad pedes cecidit. Extinguitur pila vitrea Sulphurata. Æneas de Comitibus Patavinus, qui in Sabulonariæ propugnatione vigilantem navabat operam. Dum hæc circa urbem; Maurocenus Benzoniam triremem emisit, ut ab ostio Jophyri amnis infestis ictibus molestiam Turcicis castris exhiberet: illam sex aliæ subsequutæ, plura Bassarum tentoria prostrarunt. Alibi auditur ingens armorum fragor, in Sancti Andreæ propugnaculum Turcas per cuniculos irrupisse: quare cito gradu progressi nostri, atque in unum conglobati supremæ fortitudinis experimento ad ima devolutis aggressoribus, occisis, fugatisque, muros excussos repararunt, solicitantibus operas Villa, & Grimaldo. Verùm quia continuati labores,

impa-

impacta vulnera, & illatę cædes præsidiariorum vires, & propugnantium numerum exhauriebant, Barbarus suadebat evocari è navibus epibatas; sed mille tantùm suffecturos ostendebat Villa: alii opinabantur fore utilius expediri classem, militibus non diminutam ad explorandos maritimos recessus, ut subsidia, quæ magna, & valida adnavigabant ad hostes, ubique perquisita, interceptaque surriperet. Has inter disceptationes, quæ frequentiùs propagantur, ubi plures imperant, Turcæ in ipsum propugnaculum denuò insurgunt; fossas agunt, & muris appropinquare contendunt: ideò per mille necis discrimina deturbare conantur propugnatores; nam ad alias nocendi artes excogitarunt atros ignes concipere, quorum fumei globi gravi nidore, & pestifero veneno infecti, obcæcandi, & occidendi vim haberent. Nullo tamen eventu hæc agentes à nostris iterùm cum cæde propulsantur jacientibus sulphureas ollas, saxa, & missilia omnis generis, cum ipsius Visiri periculo, in cujus castra volantes pilæ fecerunt impetum. Sub hoc tempus valentissima auxilia, Venetiis comparata, advexit Josephus Mauroce-nus suis quinqueremibus, quarum gerebat præfecturam: sexcentos pedites Cæsar è Germania transmisit: Clemens

Nonus, consecratis publicæ causæ sui Pontificatus exordiis, quinquaginta nummum aureorum millia numeravit: professus se nihil prætermissurum in una defendenda Creta adversus communem hostem, qui ea in potestatem redacta, universæ Italiæ parabat excidium. Propterea vigilanter excubans pro Christiana Republica, nullis abstinuit impensis, quin ob terrestres, maritimosque apparatus plurima pecuniarum, militumque subsidia ministraret, & Catholicos Principes promoveret ad opem ferendam Venetis; qui periculoso bello perculsi, si vincerentur, in omnes effusa Barbarorum postis inhumaniter desæviret. Cæterùm per simultatem, quam de re bellica administranda, exercebant Antonius Barbarus Cretæ Præses, & Uvertemellerius tormentorum Præfectus cum Marchione Villa: uterque, decernente Senatu, ne latens odium in apertum discrimen efflueret, Candia discessit. Munus, quod Barbarus obtinebat, Battaleæ Insulæ Curatori defertur: & Maurocenus suo descensu è Classe in omnes obsessæ urbis necessitates incumbendi curam amplectitur.

Jam quatuor menses effluxerant ab inchoata obsidione: reliqui tres non absimili contentione, ac rabie pugnati sunt. Idcircò Maurocenus cognito suarum

rum virium defectu , majorem peditum , equitumque partem , quos Suda, Tine , Cytheraque retinebant , ad se accersivit: his acceptis, in Turcas propugnaculo Panigrà inhærentes paravit eruptionem ; quæ tanto cum impetu facta est, ut ab ipso incumbentium impulsu lacerati , contusi , cæsique fuerint , modico nostrorum damno . Ex qua tamen clade ne abirent inulti , tertiò eidem insultant ; & cùm nullum esset telorum genus , quod non torquerent in propugnantes , in ejus cacumen evadunt , & quinque affigunt vexilla , ululantes , ac si illius potiti essent. Verùm resumptis animis coram Mauroceno, & Villa , audaciùs , atque ardentiùs irruunt in obsessores ; revellunt signa ; & ex multis , qui in summum evaserant , pauciores numero in suas stationes retrudunt. Hinc denuò erumpunt fortissimè, & ferro simul, & exiliente à cavernosis recessibus igne , absumunt , ac dissipant conantes vim vi repulsare . Insanè fremebat Visirus , cùm omnia sibi iniquiora succederent ; & quòd usque adhuc propitia fortuna Venetis arrisisset . Itaque anxiis curis agitatus , conquirit auxilia datis literis ad Bassas, ut accelerent collecta in toto fermè imperio : & componendæ pacis cupidum se ostendit , illum sequuturus

eventum, quem sors daret. Tunc gravis pestilentiæ vis, quæ Turcica castra maximè lacerabat, Padavinum IV. Id. Novembris oppressit; quem paucos post dies Javarina eodem morbo confectus subsequutus est: horum interitus non parum afflixit Visirum, qui motus amoris affectu, raro exemplo apud Barbaros, jussit ad eorum asseclas omnia reddi, quæ pro usu, & supellectili attulerant. Hoc anno obstinatissimæ obsidionis primo ex Venetis, cum duobus patriciis Laurentio Pisano, & Nicolao Justiniano, exhausta cæde varia dicuntur octo circiter millia: Viginti septem millia cum quingentis Turcæ amisisse, inter quos, quatuor Bassæ à Visiro propter militarem disciplinam, ac strenuitatem mœstissimè defleti. Tot occisorum numerum habent, qui per singulos obsidionis menses, & dies sua conficiunt commentaria.

Senatus Aloysium Molinum mittit ad Turcas pacis Legatum.

MDCLXVIII.

Annus obsessæ Candiæ secundus.

PRæsens annus idem habet à Turcis certaminum irritamentum, quod proximè transactus, in propugnacula: &

& idem exhibet Venetorum constans robur in propugnationibus, tuendo præsertim Panigrà, irrito conatu ab hostibus huc usque tentato.

Nonis Januariis Bernardus Nanius cum navigiis in portu consistentibus vela in Cretam explicuit; & secum traduxit Mutium Matthæum Romanum, quem Clemens destinaverat quingentorum peditum Ducem. Qui quidem Pontifex alia subinde auxilia contulit, & magnam vim auri erogavit ex collectis, & collatis quorumdam Religiosorum Ordinum bonis, Prædecessores suos imitatus, ut redditus pro communi causa adversus Christiani nominis hostes fructuosiùs impenderentur. Candia cùm nova recepisset subsidia, numerabat in censu octo bellatorum millia: quam tamen summam diminuebant quotidiani conflictus. Non secus Turcæ ad expugnandas munitiones assidui, & ad repellendas à mari excensiones seduli, quamvis numerosiores, nihilominùs invalidi nostris eruptionibus videbantur. Quapropter Visirus, ut occultaret aliquod vafri sui ingenii inventum vel de continuanda obsidione; vel in ligus virium de mora injicienda Venetis ad progressus, explicato albo vexillo, ad Maurocenum literas dedit, scriptas Senatui, cui pacis conditiones proponebat. Ille, per Joannem Petrum Cabal-

lum à Secretis, qui cum Javarina in Cretam venerat, eidem respondet: Se ab Senatu talem recepisse facultatem, qualem ipse sciret sibi à suo Rege fuisse impertitam. Patres ad hujus rei notitiam, decreverunt legare virum patricium, qui in spem pacis Turcicam Aulam adiret. Eligunt Andreum Valerium, tunc trium Insularum Præsidem: sed ille legitimè probata excusatione se à munere eximit. Data suffragia Aloysio Molino Equiti; hunc invenere paratissimum, licèt affectæ ætatis, ad quodcumque discrimen pro Republica subeundum. Susceptum legationis onus expleturus, iter, ne minimo quidem spatio temporis interjecto, ita maturavit, ut brevi Larissam Macedoniæ urbem, quæ Regem Turcicum in delitiis detinebat, profectus sit. Visus, & habitus honorificè in ingressu, post exiguam moram mox cogitur inde discedere, & Cydoniam properatò transire, suaque ibidem cum Visiro negotia agere. Senatus, Molino digresso, ejus filio Alexandro Turcis infesto substituit in navium præfecturam Thaddæum Maurocenum: ne illi etiam nunc navalibus pugnis attriti, in Patrem falsis criminibus insimulatum, Barbaro ritu sævirent: ideò evocato Venetias Censoriam dignitatem attribuit. Intereà Visiro

om-

omnis tarditas, & procrastinatio subjugandæ Candiæ erat odiosa; indignanti, quòd, qua volebat celeritate, bellum non conficeret; decrevit igitur totis viribus arcere à mari triremes, ne accederent; ob id in Sabulonariæ tumulis majora tormenta collocavit, quæ nullo tempore intermisso immanibus globis eas percuterent: neque à terra conquievit, quin renovatis conatibus per aggressores, & cunicularios propugnacula toties petita prosterneret. Nostri odorati Visiri mentem, Classem in tutum reductam protegunt à fulminibus: & barbaros astus pari arte deludunt. Per transversa sepimenta ipsis in terræ visceribus actis cuniculis obvii, alios contrà suffodiunt; in cados nitrato pulvere repletos projiciunt ignem, qui succensi tantam flammarum jaculantur vim, ut hostium plurimi, aut semiusti, aut faucibus fumo interclusis perierint. Multiplices quoque fuere eruptiones, quas Maurocenus, & Villa moliebantur excitantes militum virtutem, & constantiam ad exturbandos hostes ab aggeribus, in quos ipsi catervatim sese inferebant, intrudebantque duabus erectis munitionibus: altera contra Sancti Andreæ obstructam portam; altera prope maritimam oram, omni machinarum, tormentorumque copia communitis; quæ grande periculum facessebant propugnaculis. Attamen ex adver-

verso qui eruperant cum ingenti impetu, & animorum ardore penetrarunt incursantes acies, & quò gradum promovebant à fronte, à lateribus viriliter se gesserunt multis necatis, & sauciis. Sed quia pertinacissimis animis pugnabatur, plurimi quoque de Venetis lacerati, & occisi sunt.

Nocturna in mari pugna cum Turcis. Durachus Bejus victus occiditur.

VIsirus acriter indignatus, quòd parùm feliciter ferrum, ignes, tela, furoremque suum in Venetos exerceret, ad alia implacabilis odii facinora se convertit. Laurentius Cornelius excubabat in mari cum triremibus septem, Turcis navigiis prohibendo transitum, ne ab Cydonia veherent in castra suppetias. Visirus ad eum obicem sibi infestissimum auferendum totus incubuit: duo peditum millia nocturno itinere, ut celaret arcanum, Galippo Natoliæ Bassæ transmittit, & imperat Rithymnam ire; conscendere triremes, navesque in portu stantes, & militibus ab eo missis, rebusque necessariis adornatas educere in Cornelias transitionem impedientes; eas per tenebras repentino impetu aggredi, inflammare, & pessumdare, minatus vincula, & neces contuma-

macibus ad mandata. Hæc expeditio per secretos nuntios sibi revelata docuit Maurocenum, non esse opus consultationibus, ubi urget festinandi necessitas: ideò ut Visiri cogitata præverteret, extemplò imponit suis triremibus sexcentos præcipui roboris viros, quos Grimaldi experta solertia ex omni militia selegerat; & adulta nocte octavo Id. Martii Diam petit, in qua Nanius ad curam Classis delegatus in locum Battaleæ cum sexdecim triremibus manebat. Facto accessu inaudit, sequenti nocte duodecim triremes optimè instructas, ad locum Fodellæ nuncupatum, expectari: quare Diam deserit sub tenebroso tempore, & viginti stipatus triremibus Cretica littora excurrit. Eodem ferè momento à Rithymna supervenere hosticæ naves, & cum sua Classe Durachus Bejus insignis pirata: unà omnes tanto inconditarum vocum ululatu, fremitu, strepituque bombardarum adoriuntur Cornelias triremes, ut de his repentinò incursu concussis spem victoriæ foverent. Sed intrepidè Cornelius discussit impetum explosis tormentis, & nudatis armis, in eo nocturno conflictu (quo nullus alius, nisi præsens commissus in tenebris, legitur atrocior) fœdissimè laceravit, & confudit hostium classem. Super his veluti in subsidium advenit Maurocenus, &

magis recruduit certamen cum Durācho. Fortuna varia, modò Turcis, modò Venetis adversa, multiplicem obstinati, cruentique prælii faciem præbebat: cœperant nostros deficere bellica instrumenta, missilia, & fabrefacti ignes; at ex Mauroceni ingenio prosper in obscuro illuxit eventus: tædas, facesque cera, piceque circumlitas succendi jubet; easque secundo vento in classem inimicam vibrari: hoc ille commento vehementer hostes exterruit; qui flammis, fumoque obruti, & impotentes ad extinguendum incendium, sensere nostros instare acriùs, irrumpere, invadere navium latera, & obvias puppes conversis proris allidere. Nocte cum hostili classe, cladeque emensa, septem horas pugnatum est, Durachus congressus cum Mauroceno in prælio cecidit: cum ejus Prætoria quinque triremes captæ sunt; una in profundum demersa; semifractæ, & ferè inutiles quæ se ab acie subduxere; de Turcis valentiores obtruncati, quadringenti, & ampliùs detenti; ultra mille captivi in libertatem vindicati: ducentos Veneti numerarunt interfectos, quingentos vulneratos. Tandem albescente die Maurocenus cùm decrevisset Fodelle castrum adire, & diripere quæ in eo Turcæ magna commeatuum, & impedimentorum copia de-

po-

posuerant, ad augendam amplioribus spoliis victoriam, vidit suis votis obsistere adversis fluctibus mare tumidum, & procellosum; & Visirus ex specula contra expectationem spectatorem se præbuit infelicis eventus: atque in testimonium acceptæ victoriæ à Mauroceno audiit à Dia insula in conspectum obsessæ urbis ejus reditum lætis acclamationibus prosequi, & in sua castra explosa præ gaudio tormenta, non modica damna intulisse. Chiliarca Vecchia cognomine non vulgaris famæ in præsenti bello, & clarus ingenio, quo se per subterraneam cavam ab Turcarum ergastulis exsolvit, cum victoriæ nuntio Venetias mittitur: appulit advectus navigio hostium manubiis, insignibusque onusto, & coram Patribus rei benè gestæ felicem exitum exponit. Statim ingens in urbe lætitia, è navibus in portu festus tormentorum fragor immugiit: & effusa grati Principis munificentia erga omnes, qui fortiter præliati sunt; ornavit supremum suæ Classis ducem Equestri dignitate: atque multorum clara facta liberalissimè compensavit.

Ca-

Catharino Cornelio Classis administrationem Senatus tradit;
Villa Candia discedentis vicem S. Andreae Marchioni Mombruno Gallo committit.

CAndiam reversus Maurocenus, quia terrestribus, maritimisque curis distentus aegrè poterat ubique & opera, & animo adesse, Senatus Classis administrationi praeposuit Catharinum Cornelium, qui tunc Dalmatae Provinciae praesidebat. Ille huic destinatus muneri solicitavit suam expeditionem in Cretam milite, commeatu, bellicoque apparatu instructam; & patriciis ornatam commilitonibus, quibus Religionis defensio, Patriae amor cordi esset. Haec dum Venetiis parantur, Marchio Franciscus Villa à Creta sumimi Sabaudiam adornat iter jussus à Principe, cui erat mancipatus, illuc quàm celeriter se transferri: ambignum est, an ob suspicionem surgentis belli in ea provincia, cui maximè necessarius videbatur; an, quod magis credibile, ob invidiam turbae aulicorum aegrè ferentis praeclara illius gesta in Creta cum egregia fama, & plausu celebri: verùm remotus ab armis in otio consenuit. Atque ideò nullus neque Pontificis, neque Reipublicae enixis precibus locus fuit, ut Candiae perma-

ne-

neret eo tempore, quo sua præsentia, & vigilantia certam spem excitabat amoliendæ obsidionis. Patres abeuntis adventum in urbem cum honore excipiunt, illumque verbis compositis laudatum cum regalibus donis dimittunt, & Marchionem alterum Sancti Andreæ Mombrunum appellatum, sufficiunt, virum armis spectatissimum, & multæ, probatæque existimationis in bellis, quibus cum imperio præfuit.

Per hos dies Nanius dum Candiæ suo muneri accurate incumbit ictu glandis in capite occumbit: mors hæc Venetias allata Patres induxit, ut defuncti vices iterum Hieronymo Battaleæ committerent.

Ducis Bassæ in mari pugna cum Piratis Gallis: cum Vitali, & Lescasio. Leonius navium Præfectus contra decem Punicas à tribus Venetis defenditur.

QUatuor Navarchi Galli, duo Equites, alter de Verva, alter de Bremonte, & duo fratres Temericorcii totidem Melitæas naves piratarum more agebant in Turcas. Singuli, ut quisque suam reficeret, Ion admoverunt: omni soluti metu cum sexcentis militibus alii excubabant in portu, alii ab ejus extrema parte in littus extrahebant navalia impedimenta. Dux Bassa dum à Paro

soli-

ſolicitabat in Cretam præparata auxilia, explorata piratarum mora in proxima inſula, ad hanc nocturno curſu vela dirigit. Piratæ cùm circa ortum diei conſpicerent appropinquantem ex inopinato claſſem, extemplò promptis animis, & armis accinguntur ad repellendum hoſtem: utrumque portus latus intortis firmant rudentibus, & binis navibus protegunt: binis aliis cuſtodiunt tentoria. Ubi Claſſis ſub ictu provecta fuit, uno tempore utrinque emiſſa eſt ingens pilarum vis: ſed à Baſſa, deſperato intra portus fauces ingreſſu, juſſa ſunt deſcendere in continentem tria peditum millia: ut illi à terra, ipſe à mari homines Turcis infenſos oppugnarent. Terreſtres manus in tentoria irruperunt igni, & inflammarunt. Maritimæ verò acies quadraginta triremium per ternas vices toto integro die ſuccedentes ad aggreſſiones conabantur progredi, & naves à portu deturbare aſſiduo tormentorum fragore, & innumera ſagittarum copia. Verùm non minùs reſpondebant qui erant veluti obſeſſi pari jaculatione: ingentes contorquent pilas, præcipitique minorum glandium procella prohibent claſſiarios ab acceſſu. Et in pedeſtres turmas librata ex majoribus ſex ænea tormenta plumbeis globulis inferta, ſtrages accumulant. Ita confuſus, & oppreſſus Baſſa receſſit: & Galli du-

ces

ces victores, solis viginti quatuor amissis, nec multis graviter sauciis, cùm sexcenti Turcarum cecidissent, illustre facinus ingenti gloria perpetrarunt.

Postremò fortuna visa est respuere constantiam cum Piratis Georgio Maria Vitali, & Lescasio: Bassa lacera refecta classe, & Cydoniis aliquo submisso auxilio, Asianas oras cœpit percurrere, ut colligeret suppetias deportandas in obsidionalia castra. Transiens Mitylenem in duas illorum naves invehitur: qui contrà audacissimè exceperunt accedentem: & continuata die, noctuque per biduum acerrima pugna conflixerunt. Undique infinita propemodùm è tormentis globorum procella excussa est: sed ab universa classe circumventi non potuere imminens fatum evitare. Vitalis bombardæ fulmine tactus vita exuitur, & cum eo quingenti perierunt in ipsa navi, quæ unica fuit inimicæ classi ditissimum spolium. Lescasius cùm vidisset hostes in suum navigium propè oppressum insilire; illi ignem admovit nitrato pulvere: & spe fugæ cùm se intulisset in scapham, à persequente celoce interceptus est, affectusque vulneribus, raptus in servitutem. Hac parta victoria Bassæ ex navarchis, qui maria, & insulas peragrando Turcica ligna infestabant, & captiva multa incolarum capita Candiam traducebant æquiùs visum

ſum eſt in Mitylenæis aquis compenſaſſe cladem, quam anteà apud Ion à piratis Gallis acceperat.

Nova alia in mari efferbuit pugna: Venetus Præfectus Leonius cum quinque navibus in portu Hierapetræ obſtabat, ne ulla illàc ſubſidia pertranſirent obſidentibus. Ea propter Viſirus decem Punicas eò deſtinat, quæ Venetas inde exturbarent, & everterent, ut non ampliùs advehentibus ſibi neceſſaria ad bellum, eſſent impedimento. Illarum una Contarenam biremem adorta certamen accendit; utraque inter ſe commiſſa pugna, tormentis primùm, deinde cominùs levioribus miſſilibus, nudatiſque gladiis conſerens manus, à marinis tandem fluctibus introgreſſis per rimas abſorbetur. Hoſtilis altera Venetam triremem proximè erat oppreſſura; verùm hæc generoſo auſu tormentario pulveri applicat ignem, qui diffuſus etiam in opprimentem, ambas aduſſit. Leonius tribus aggreſſionibus à cæteris impetitus, ſemper ſtrenuè ſe defendit; tamen ab iteratis ictibus continenter pulſatus ſummo in diſcrimine verſabatur; Tres interim Venetæ naves opportunè ſupervenientes illum eximunt periculo; & Punicas cum clade repreſſas avertunt in fugam.

Non minùs Barbarorum ſanguine rubebat æquor, quin etiam in Candiæ obſidio-

fidione per multas ſtrages, cædeſque infecta tellus cruentabatur: nulla dabatur reficiendis corporibus quies: die, noctequè vel oppugnando, vel repugnando, milites in armis ad laſſitudinem, interitumque deducebantur. Turcæ ſi quà irrumpere poſſent omnia tentabant, modò aperta, modò occulta vi. Veneti in conantes ſubire, & adoriri munitiones adeò æquali ſtudio ſe exercebant, ut nullis non machinarum inventis ſupra, infraque terram excogitatis parcitum unquam fuerit. Hac dimicandi ratione ſinguli dies, præter vulneratos recenſebant alios ferro interemptos: alios tormentorum ictibus proſtratos: alios in cuniculis igni, fumoque conſumptos, terræque obrutos, excuſſos, & ſtrangulatos. Verùm multò plures de hoſtibus, tùm in ſubterraneis illis cavernis, tùm in apertis, inopinatiſque incurſibus peribant. Hic erat Candiæ ſtatus; de quo dum conſulitur defendendo, modò vires ſuppeterent, adfuit tempeſtivè Hieronymus Battalea rursùs ad generalem totius Inſulæ procurationem deſignatus: acceſſit quoque Thaddæus Maurocenus, cui commiſſa erat navium præfectura. Hi duxerunt ſecum peditum tria millia ab urbibus in continenti, & ab arcibus evocata: mille à Dalmatia milites, quos Etruſci, & Pontificii Duces ductabant. Sub idem tempus Voluntarii plerique ex variis provinciis.

ciis viri conspicui, & armis præstantes advenere exciti fama inauditæ obsidionis, hanc non minùs ut oculis conspicerent, quàm ut in eadem manibus se probarent. Multi mense Novembri ex Gallia Dynastæ, quorum antesignanus Sancti Pauli Comes, cum flore primariæ nobilitatis comparuere mille, ac quingenti numero. Hi partiti inter se eruptiones plerumque usque ad castrorum munimenta audacissimè penetrarunt, plurimis hostium interfectis. XIV. verò Kal. Januarii, tercenti primo diluculo exiere tanta furentis impetus celeritate, ut in ipsa Turcarum receptacula (in quibus Cattrezolius Bassa homo pugnacis inter barbaros ingenii, magnique roboris cum tribus millibus Sabulonariam solicitabat oppugnationem) sese ferociter intruserint; eorum mille, Bassa gravi vulnere saucio, cæciderint; & reliquos metu perculsos in fugam verterint. Non hac victoria contenti terga dantes insequuntur: & cùm, morte contempta, confertissimas acies, ferreos globos, ignes fabrefactos, & sagittarum nimbos parvifacerent, ac impari numero præliarentur; eorum pars major interempta fuit. Non minùs per singulos dies urbis propugnatio absumebat defensores: & cum vulgo cadebant extincti multi Venetorum agminum instructores; machinarum, armorumque præfecti. Quo autem

tem mortis genere, cujuſque caſus contigerit, quo menſe, & die, non deſunt auctores, qui hanc ſummam reponant. Cum duodecim Venetis patriciis, multi præſtantes viri, duces, chiliarchæ, centuriones, hoc anno deſiderati ſunt: Patavina nobilitate conſpicui cecidere Petrus Sala, Conſtantinus Dottorius, Jacobus Venturinus, Marcus Zacchus, omnesà prima ætate per militares gradus ad bellica evecti munia, & contra Barbaros fortiſſimè pugnantes eum vitæ finem invenerunt, quem glorioſum teſtantur perennia geſtorum monimenta; & ampliſſima Veneti Senatus diplomata claris laudibus, collatiſque honorum titulis commendant. De militibus, decem millia tercenta quinquaginta octo bellica tempeſtas oppreſſit. In barathrum præcipitarunt Turcarum triginta ſeptem millia, æterno igni deſtinata mancipia.

Obſeſſæ Candiæ annus tertius.
Pacem à Molino cum Viſiro pangendam diſturbant auxiliares acceſſus.
Catharini Cornelii interitus.
MDCLXIX.

HIc annus Candiæ urbi poſtremus fuit, & Cretæ inſulæ fatalis. Exordium habuit luctuoſum, cùm ab Turcarum cuniculis, quos noſtri ſatagebant ſcrutari, ut in eos converterent

rent occultas flammarum vires, erumpentis ignis operum, violentia, concussaque motu terra combusti, & oppressi interiere, quorum unus ex armorum præfectis fuit Joannes Baptista Zacchus Marci superiori anno extincti frater, ingenio bellicosus, vigore animi, atque generositate illustris. Pauci de his, quos è Gallia generis nobilitas, ætatis fervor, & gloriæ stimulus attraxit voluntarios in Creticam expeditionem, rediere superstites ad patrios lares, post data integro bimestri illustria generosi animi experimenta. His decedentibus, alios Nonis Januariis quatercentos Diam attulit appulsa navis ex delectu Equitis Arcurtii: quo tempore tota belli moles erat conversa in Sancti Andreæ propugnaculum; cujus pars vi nitrati pulveris jacebat prostrata, gravique lapsu ruebant muri, & multi inter ruinas laniatis corporibus peribant. Nostri verò nullo perculsi metu assiduis tormentorum fragoribus urgere hostium munitiones non intermittebant; tubos fictiles igniarios projicere, & vario armorum genere, saxorum, atque stipitum libramentis depellere aggressores. His gestis Visirus ira supra modum æstuans, quòd nihil proficeret, præcipit ab egesta humo in altum attolli tumulos, qui mœnia supereminerent, & sedes essent enormibus machinis; quæ

in

in illis dispositæ irrequietis ictibus fulminarent urbem. Obsessi alios in mœnibus elevant altiores aggeres, & grandioribus tormentis onerati, quæ repercuterent adversa, & stationibus ipsis damna inferrent. Interim non ignorabat Visirus, undique ab Republica comparari auxilia, & conquiri opem apud Principes, quorum intererat Creticæ Insulæ tuitio; illaque intra paucos dies, tùm ab Italia; tùm ab Gallia in Cretam transitura militum robore, & navium numero uberrimè instructa. Qua de causa Regi suo nuntiat, nulla opus esse cunctatione; sed celeri præcepto Bassas Hungariæ, Bosniæ, & Albaniæ, aliosque per Asiam armorum præfectos cogendos, ut quàm primùm triremes expediant, copias conscendere faciant in eorum provinciis collectas, & festinato cursu transmittant; quia munitissima urbs strenuè propugnata non poterat nisi magnis viribus expugnari. Subinde monitus, Aloysium Molinum Reipublicæ Legatum Cydoniam pervenisse, illicò dimisit viarum custodes, qui illum ad se tutò deducerent; cupidissimus cum eodem transigere: ut si belli fortuna (cujus vicissitudines plerumque incertæ esse solent) in diversum cessisset, haberet unde de se omne dubium tolleret suspectæ administratio-

nis,

nis. Igitur cum Molino egit de componenda pace, & de conditionibus, quæ illam confirmarent. Venetus Legatus prompto animo in ea pacta properabat, assequutus Ballarini propositum: ut Respublica Turcico Imperatori quæcumque oppida, præsenti bello occupata, restitueret, ac nonnulla daret ex permutatione. Et Visirus obsidionem Candiæ solveret, & Venetis cum urbe, & arcibus, quas possidebant, dimidiatum jus esset in Insula. Sed alia ille quæritabat, fortassè ab Senatu non rejicienda; quia servata Candia, & ex dimidia parte Cretæ retenta possessio, non minimè æquabant gloriæ, quam ex diutino bello conquisierat. Dum talia discutiuntur, & cum spe ineundæ concordiæ, quia Molinus eadem proponebat, quæ Visirus à Ballarino non semel audivisse affirmabat, eo ipso tempore rumor castra pervasit auxiliorum, quæ numerosa mittebant Romanus Pontifex, & Rex Gallus. Ea vox speratam difflavit pacem (quæ posteà nobis ex necessitate iniquiori sorte revixit) & excitavit Visirum, ut Cydoniam magis obfirmaret addito duorum millium pugnatorum præsidio: utque Venetæ vires plures in partes divisæ minùs in Creta coalescerent, Dalmatiæ agros incursari curavit; terreri Ascrivium irruptionibus; & in Epiri oppidum Torone,

ne, nunc Pargam, fieri impetus. Sed Antonius Priolus vigilanti ſtudio excurſiones per provinciam actas frænavit: & Epirotici littoris oram ab hoſtium machinamentis immunem reddidit trium Inſularum Curator Andreas Valerius.

Poſt hæc Viſirus adverſus Sancti Andreæ, & Sabulonariæ propugnacula iterùm ſumma vi omne robur admovit: quæ ſi expugnaſſet, ſe tum fore urbis, ac totius Inſulæ compotem cenſebat. Hæc (quæ verſus mare protenta tutò ſubmiſſa auxilia intromittebant) productis uſque ad interiora mœnia cuniculis evertere conabatur: attamen in iis tuendis ſolicito labori Maurocenus, Cornelius, Mombrunus, & cæteri armorum duces incumbebant, ut per contrarios meatus deciperent hoſtes, eorum vires in ipſis caveis eliderent: quod ferè ſemper fortunatè geſtum, incendia, & ruinas in operarum capita rejecit. Cæterùm Turcæ fidentes ſua multitudine eò obſtinatiùs anhelabant agere de copioſis viribus experimenta. Summa igitur vi, eadem ſæpiùs petita propugnacula tentarunt diruere, tùm globis tormentorum creberrimis, tùm muris intra fundamenta perfoſſis, ut vias ſibi pararent, & emergerent ad illa occupanda improviſi. Obſeſſi neque hoſtium

numero deterriti, neque trepidi occultarum fraudum formidine, & supra, & infra terram fortissimè luctabantur. Qui de nostris proposuerant pro patria, pro religione gloriosè occumbere, ibi aderant, ubi majus erat periculum. Catharinus Cornelius nunquam recessit à propugnatione munitionis Sancti Andreæ, quam videbat acriùs à Turcis oppugnari. At dum in reficiendis, quà aperti ruina muri erant, perfractis, ac dirutis solicitam curam impendit; casus attulit, pridie Kal. Junii, ut inter alia igniaria missilia ab hostibus emissa, una ex ollis, quæ bombæ dicuntur, prope ipsum concepto igne frangeretur in frusta; à quibus cum impetu percussus in latere, & vulneratus ita ut intestina effluerent, pius in Deum, & optimè de patria meritus diem suum obiit: commendata commilitonibus, & præcipuè Equiti Grimaldo (cujus in militari disciplina ingenium, ac experientiam magni faciebat) ejusdem propugnaculi custodia, & defensione: nam eo subacto Candiæ manebat extremum fatum. Ex præstantissimi Ducis interitu doloris plurimum hausit terrestris, & navalis exercitus: Turcæ hilaritate maxima affecti sunt, ac si ipsum cepissent propugnaculum: Senatus tristi nuntio accepto suum mœrorem ostendit lugubri cultu, quo

funus

funus eidem faciendum cum mœstitia publica decrevit. Eodem infortunio ſuccubuere neci honorarii milites Comes Vignola Gallus, & Marchio Borrus. Per id tempus Joannes Maurocenus Candiam ingreſſus expoſuit è navibus Germanas acies, quas in ſubſidium Branſuichius, & Luneburghius Principes ductu Comitis Valdecenſis deſtinarant; armaque, annonam, & pecuniam; quibus rebus obſeſſis opportunè ſubventum fuit. Hæc inter de Cornelii morte Venetus imperator duxit, è re publica dari literas ad Aloyſium Molinum: igitur per albi vexilli ſignum petiit à Viſiro tutum iter tabellario Cydoniam profecturo. Hanc ille concitato animo tranſitionem denegavit: dum extincto Cornelio, cujus ſolertiam, & fortitudinem verebatur, actum eſſe de Candia ſibi perſuadebat, & ejus deditionis tempus adveniſſe. Idcircò acriori fervidus ira, denuò tentat perrumpere in propugnacula: in illud Sancti Andreæ omnis furit impetus cuniculorum, machinarum, & ingruentium militum, qui tandem ejus munitionis angulum occuparunt. Complures horas continenter dimicatum eſt: demùm Turcæ repulſi, & in vallum à Branſuichiis agminibus detruſi, de ſuis multò plures recenſuere o ciſos, quàm de noſtris.

Experti Maurocenus, & Mombrunus, quòd in illius propugnaculi custodia consisteret urbis tutela, statuere suas ibidem agere excubias, ne improvisò exciperentur hostium fraudibus. Horum copia quotidie augebatur: unde cùm fessis, & vulneratis assiduè submitterentur recentes, nullum nostris quiescendi tempus erat: & Visirus furenti excitatus rabie, quòd non continuò vinceret, missilium, pilarumque procella nitebatur à munitionibus deturbare præsidia; subruere mœnia, alios substruere fornices ad tormentarium pulverem excipiendum, fossas perducere, ut ad aggressiones sui subirent milites tecti, tutique ab injuriis. Nostri contrà, præteritarum rerum successibus animati, Barbaris paria objiciebant molimina: cum ipsis pugnabant occultis ignibus: furiali machinarum ira dilacerabant castra, & inquietabant tentoria. Quotiescumque cominùs congressuri erant, tàm se acriter inferebant, ut irruentes in munimenta (Turcis in ea sibi parare ascensum ruptis obicibus contendentibus) multi ex conferta pugna caderent cruentissima strage. Porrò Visirus, quibus affluebat viribus, nunquam cessabat ab oppugnando, ratus occupare posse urbem priùs quàm expectata Gallorum auxilia accederent: neque intermittebat fossorum, & cunicula-

lario-

lariorum operas, non uno in loco, at passim, ac ubique: quare cùm eadem in terræ visceribus machinamenta Veneti quoque molirentur, Candia tota foris, & intus erat cuniculata. Octavo Id. Junii adversus idem propugnaculum toties infestatum acriores renovantur impetus, duplicantur tormentorum ictus, & multiplici eructantium de inferis meatibus flammarum strepitu, una erat Visiri jussio, ut illud ab imis radicibus erueretur. Exequitur imperantis mandata obsequentium voluntas: primis incursibus propugnantes exturbant: ignis cuniculis appositus violenta vi prosiliens cuncta opposita frangit, rimas agit in muris, potiorem partem excutit in sublime, & ad irruptiones aditum aperit. Sub ruinis plurimi ultimum invenere excidium; Mombrunus vix periculo evasit; Jacobo Contareno Insulæ Rectori brachium fuit mutilatum, & non pauci illustres bellatores vitam cum gloriosa morte commutarunt. Propterea consultum fuit de propugnaculo deserendo; sed non sine ultione, ut Turcis, ne læta ulularent victoria, vires adhuc vividas ostentarent. Quamobrem illos evadentes in summum occupati propugnaculi Veneta tormenta ex adversis tumulis horrida fulmina jaculantia repulerunt, devolutique ad ima tres bom-

bardas, quas evexerant, reliquerunt. Ignes quoque ex abditis caveis non exhalarunt innoxii, cùm terribili crepitu convulsa rudera obrutis mortem simul attulerint, & sepulchrum. Qua suorum strage Visirus maximè indignatus, sed minimè absterritus non cohibuit impetum, neque ab occasione violentiùs invadendæ urbis se continuit. Crevit gravior, atque asperior oppugnatio, postquàm fama pervaserat, Gallica auxilia haud procul esse: nam stimulante Visiro die, & noctu jugis erat tormentorum excussio in urbem; ignes perpetuò eructabant ab operis multiplici fossorum numero aggestis: atque sæpissimè exercitus robustior manus frequentes in munitiones dabat impressiones. Sic ille, ut præveniret subsidiariæ opis accessum, impigrè connitebatur, aut Candiam vi capere, aut cogere ad deditionem. Obsessi tamen remorantes pro viribus Visiri conamina, conceperant de auxiliaribus copiis fiduciam, Turcas spe sua frustratos obsidionem esse deserturos.

Can-

Candiam accedunt Gallica auxilia. Erumpunt in Turcas tristi eventu. Ducis Belfortii mors.

NOnis Juniis è Tolonensi portu Regiæ naves celerrimo duodecim dierum cursu, quem triremes assequi non valuere, Candiam appulsæ, Urbem, & præsidia plurimùm eo adventu exhilararunt. Has ductabat Novaliæ Dux, cui injuncta erat cura millitaris exscensionis; & Francisco Vindocinensi Duci Belfortio universæ rei maritimæ Præfectura, atque Pontificiæ classis Imperium. Advehebant unà cum triremibus in terrestrem, maritimamque concertationem septem peditum millia, & equites quingentos: de his exponendis, deque ferenda ope ubi tempus, & necessitas postulabat, Novalea acturus cum Veneto Imperatore è Prætoria egressus ab eo excipitur honorifico dignationis testimonio. Sed, ut faciliùs deturbarentur occupantes unius propugnaculi tumulum, cùm opus esset majori virium accessione, expectandæ erant auxiliares triremes Pontificiæ, Melitenses, & illæ, quas ducebat Comes Vivona. Ita differebat Maurocenus: contrà moræ impatiens Novalea fretus suo pedestri militum delectu, & Belfortii epi-

batis (tanquam non egerent alieno adjumento Regiæ cohortes) in Barbaros deliberavit perrumpere. Itaque die vigeſima quarta Junii inſtructæ acies ſub Ducibus primæ nobilitatis, notæque fortitudinis juſſæ ſunt noctis ſilentio ſequi viarum gnaros: his præeuntibus proximo mane deſcendunt in planitiem verſus Sabulonariam, cujus propugnationem Novalea ſibi delegerat. Tum explicatis agminibus, Damperius inopinato incurſu duo invaſit receptacula interemptis ſtationariis, ac terreas munitiones ſubvertit: eodem impetu in caſtrenſes aggeres alter dux Caſtellanus invectus obtruncavit incautos, obvios, & repugnantes concitato furore ſtravit ad internecionem, Belfortius ab aliis ſtationibus fugavit Turcarum vigiles, plurimos neci dedit, & acriter dimicando ſibi adverſos inſigni virtute ſubmovit. Turcæ repentina vi accerrimè perculſi, catervatim, uti quoſque ſors conglobaverat, in ſuos aggreſſores concurrunt, & numero plures confundunt. Novalea inclinantes in fugam aliquandiù ſuſtinuit; & cæteri duces ingruentium hoſtium impetum comprimere connixi ſunt: Belfortius modò laborantibus ſuccurrere; modò hoſtiles turmas, ubi confertiſſimæ obſtiterant, contendit diſpellere, ac tueri ſuos à circumfuſis agminibus propè oppreſſos ad fortuiti caſus eventum victorię curſu excutitur. Succenſus de improvi-

proviſo in oppugnatis caſtris tormentarii pulveris cadus exterruit ſupra fidem milites Gallos, qui opinantes ſuffoſſum cuniculis totum ſolum, quod calcabant, ſeque erumpentibus flammis iri conſumptos, retrò pedes retulerunt omnes, & extra ordinem metu trepidi in diverſum avolarunt. Non ulla Ducum vis, non preces potuere ſiſtere, quos pavor, confuſio, fuga nimiùm conſternaverant; non Belfortius ſua præſentia, & exemplo invadere manu, conſulere meticuloſis, conturbatis omnibus imperare; quin in ſe fugientium, & inſtantium hoſtium multitudo conflueret. Propterea ſanguine, pulvere, fumoque obvolutus, alieno pavore, & ignavia deſertus inter innumeros Turcarum cuneos per ignes, & gladios diſcurrens, ſuis hoſtibus ignotus ita lacer occubuit, ut nullum illius cadaveris veſtigium inveniri potuerit. Hic fuit Gallicæ expeditionis infelix exitus, quem Maurocenus præviderat, ac præmonuerat, ſed fruſtrà; quia Novalea ex inſito gentis more præcipiti, nimiſque animoſo conſilio, ſuiſque tantùm viribus exequi deſtinata concupivit. Diſſipatæ acies, fuga magis, quàm pugna, reliquerunt in Campo ad ſtragem, & cædem mille, & ampliùs viros, & occiſos non paucos ſpectatæ nobilitatis, ac virtutis Præfectos: at inſtar omnium

Belfortium. Hujus extincti Principis occasus mœrore maximo replevit Senatum; qui ab imminuta præpotentis auxilii spe, suo volvebat animo labentis Candiæ hoc esse præludium, ac portentum. Verùm si cineri Belfortii Ducis tumulum excitare non potuit, ejus tamen memoriæ apud Rempublicam æternùm mansuræ regium erexit cenotaphium. Publico quoque luctu parentavit Catharino Cornelio: & his gestis rerum maritimarum imperium Antonio Bernardo Marcio Procuratori contulit.

Nulla navalium suppetiarum utilitas.
Novalea ab Creta discessus.
Mirandulani subsidii extenuatæ vires.

HÆc inter sulcabant maria auxiliares triremes viginti novem: septem Pontificiæ, totidem Melitenses, & quindecim Gallicæ, præter Venetas quatuor, quæ illis in navigatione duces præibant. Vincentius Rospiliosius Balivus omnium erat Imperator; Comes Vivona Gallicas administrabat, Melitæus Eques Clemens Accarisius in suas gerebat præfecturam. Classis hæc universa quinto Nonas Julii in Diæ insulæ portu defixit anchoras; & inde Rospiliosus, & Vivona, ægrotante Accarisio, celocibus advecti Candiam advenere. Hos Maurocenus, Mombrunus,

nus, & clari bello proceres multis humanitatis, lætitiæque signis editis complectuntur: qui post exploratum urbis statum in propugnaculis præsertim Sancti Andreæ, & Sabulonariæ à Turcis maximè oppugnatis, Diam iterùm regressi sunt. Visirus his recentibus auxiliis ad iram magis incitatus continuò suis imperavit, ut novos deducerent aggeres, cryptas effoderent, in tumulis obsidionalia tormenta singulis horis exploderent, ac per transversa sepimenta in muros, in munitiones irreperent. Tantam suadebat diligentiam; ne cunctando, victoriam, quam de quassata urbe brevi se adepturum sperabat, auxiliares manus eriperent. Plures dies, & usque ad Julii exitum, vario, & obstinato bellandi genere insumpti sunt: quia nostri ad propugnationem expediti, & Ducum aspectu, atque cohortatione excitati, stationes suas quisque occupabat, & nescii despondere animos, cùm omnes pro Republica, pro Religione mortem oppetere statuissent, Turcarum irruptiones compescunt igne, missilibus, gladiis; at non sine utrinque jactura, & sanguine: dum dimicantium alii ascendere, alii detrudere adnitentes feralia arma miscebant, & frequentes oriebantur cædes. Præter hucusque gesta, in Concilio Candiæ habito fuit decretum, ut

universa classis auxiliaris , ac Venetæ, conjunctis navibus , è Dia in Candiæ conspectum se daret : & in dimidiatæ lunæ similitudinem explicata , signum expectaret à Rospigliosi summi Ducis Prætoria ; quo accepto omnes uno impetu , & in Turcica munimenta majores bombardas disploderent, & acies terrestres in eadem irrumperent. Porrò Turcæ ubi viderunt in sua damna tot navium , triremiumque puppes tendere , illicò cuncta bellica instrumenta in appropinquantes contorquent : ac ne propè accederent ductos in littoreis aggeribus cuniculos incendunt. Tunc singulæ nostrorum triremes , & naves tormenti maximi explosione monitæ , extemplò ingentem pilarum vim per tres horas excusserunt , quarum horribilis boatus , & fremitus , mugiente ponto , & solo resonante , hostes valdè exterruit , & immanes globi in castra grassantes , flammis , & ruinis multos obruerunt . Sed eruptionem eodem tempore decretam cum decem militum millibus retinuerunt [illegible]repantes Novalea , & Maurocen[illegible] postulabat ex Venetis quatuor i[illegible] suis præcederent irrupturis :[illegible]am. adduci potuit, ut urbi p[illegible]heret. Hæc inter centum ,ac q[illegible] Germani , & Galli , aliis su[illegible] in unum conglobati exiere ,[illegible]ris

ad exploranda hostium facta, quàm ad manum conferendam, à Turcarum turmis intercepti, ferè omnes obtriti sunt. Ex his, quæ Galli terra gesserant, & quæ mari tentarant classes, ubique audaci animo, sed parvi momenti exitu, & non modico detrimento, cœperunt obsessæ vires languere, Turcicæ verò ferociores reddi: & auctæ subsidiariis incrementis, quia ab Græcia, & Asia nullo loco infesto mari, Cydoniam commeabant navigia; acriùs in dies frequentabant impressiones: continuabant verberationes, quassatisque aggeribus defensiones curabant amoliri; & sibi aperire accessus non minùs ad Sancti Andreæ, & Sabulonariæ propugnacula, quàm ad navalia: ut interrupto commercio, nullum ultrò, citròque excurreret au[illegible], tum substructis fornicibus, [illegible] tormentario quo e-
rant imp[illegible] ignis [illegible] viden-
tium rud[illegible] in-
munitiones [illegible] e-
runt, & p[illegible]
cenus quà [illegible]
versus mare [illegible]
lam. Comiti [illegible]
mis; quæ ver[illegible]
bebant à terr[illegible]
mendavit. Visir[illegible]
cis præsens er[illegible]
[illegible]as stationes [illegible]

universa classis auxiliaris, ac Veneta, conjunctis navibus, è Dia in Candiæ conspectum se daret: & in dimidiatæ lunæ similitudinem explicata, signum expectaret à Rospiliosi summi Ducis Prætoria; quo accepto omnes uno impetu, & in Turcica munimenta majores bombardas disploderent, & acies terrestres in eadem irrumperent. Porrò Turcæ ubi viderunt in sua damna tot navium, triremiumque puppes tendere, illicò cuncta bellica instrumenta in appropinquantes contorquent: ac ne propè accederent ductos in littoreis aggeribus cuniculos incendunt. Tunc singulæ nostrorum triremes, & naves tormenti maximi explosione monitæ, extemplo ingentem pilarum vim per tres horas excusserunt, quarum horribilis boatus, & fremitus, mugiente ponto, & solo resonante, hostes valdè exterruit, & immanes globi in castra grassantes, flammis, & ruinis multos obruerunt. Sed eruptionem eodem tempore decretam cum decem militum millibus retinuerunt discrepantes Novalea, & Maurocenus. Ille postulabat ex Venetis quatuor millia, qui suis præcederent irrupturis: hic nunquam adduci potuit, ut urbi presidia detraheret. Hæc inter centum, ac quinquaginta Germani, & Galli, aliis subsidentibus, in unum conglobati exiere; at quia magis

ad

ad exploranda hostium facta, quàm ad manum conserendam, à Turcarum turmis intercepti, ferè omnes obtriti sunt. Ex his, quæ Galli terra gesserant, & quæ mari tentarant classes, ubique audaci animo, sed parvi momenti exitu, & non modico detrimento, cœperunt obsessæ vires languere, Turcicæ verò ferociores reddi: & auctæ subsidiariis incrementis, quia ab Græcia, & Asia nullo loco infesto mari, Cydoniam commeabant navigia; acriùs in dies frequentabant impressiones: continuabant verberationes, quassatisque aggeribus defensiones curabant amoliri; & sibi aperire accessus non minùs ad Sancti Andreæ, & Sabulonariæ propugnacula, quàm ad navalia: ut interrupto commercio, nullum ultrò, citròque excurreret auxilium, tum substructis fornicibus, & pulveri tormentario quo erant impleti injectus ignis per deciden-tium ruderum tumulos ascendentes inmunitiones tormentum unum abripuerunt, & præsidia disturbarunt. Maurocenus quà viribus, quà ingenio ad ea versùs mare tuenda solicitus curam illam Comiti Valdechensi, & ejus turmis; quæ verò contra prospectum habebant à terra Equiti Grimaldo commendavit. Visirus interim omnibus in locis præsens erat: igitur adversùs maritimas stationes observantem, validum

im-

immisit agmen. Aggressus præsidium primo impetu cognovit, illud expugnatum iri, cui major metus, & confusio, quàm pugna fuit objecta. Dum Comes contendit intrepidè, ne sui timerent oppositos, ex accepto in dimicando vulnere haud multos post dies interiit. Amissis in pugna dari supplementum oportebat; hoc Maurocenus ab Novalea obtinuit; & ea propugnaculi pars, quam Turcæ nitebantur invadere, strenuè defensa est, quamdiù Galli ibidem habuere stationes. Hoc loco Candiæ res erant, & quia Turcæ novis operibus illam ita sepserant, ut brevi esset ruitura; Maurocenus vocatis ad concilium Præfectis auxiliariis, & Venetis Chiliarchis, omnium exquirit opiniones: an ad exturbandos hostes ab urbe, qui incubabant, altera opus esset eruptione: quam si probarent, tria peditum millia Gallicis agminibus jungenda offerebat. Dissensit Novalea cum veteranis immiscere tyrones, & gregarios, ostentabat ab eventis usque adhuc satis probatam in urbis propugnatione bellicam Gallorum militum audaciam, & Ducum strenuitatem: omnes fortiter præliando invenisse mortem fermè trium millium strage propagatam: non esse cur ampliùs attriti exercitus reliquias internecioni exponeret: instare tempus sui regressus in Galliam, quod

sibi

sibi in Creta assignatum prorogari non poterat. Hæc dicenti, & discessum meditanti summi militiæ Præfecti ponebant ob oculos proximum afflictæ Candiæ excidium, si Gallica deficerent præsidia, in quibus & urbis salus, & universæ Christianæ Reipublicæ tutamentum consistere videbatur. Cùm verò nullius acquiesceret voto, & nocte integra altercando disceptatum esset, ex aliorum sententia statuitur: si vires faciundis eruptionibus non suppeterent, effodere intra mœnia recentes aggeres, loricas obducere, tutiora moliri refugia, & donec ab Senatu parata subsidia, ea ducente Antonio Bernardo; & Mirandulæ Principis venirent suppetiæ, hostiles aggressiones remorari tormentis, jaciendorum ignium machinis, districtis gladiis, hastarumque pulsibus retundere impetus. Quoniam verò ad interna opera excitanda impar erat Venetæ militiæ nervus assiduo labore fractus, rogatur Novalea, ut saltem aliquam operariis adderet opem, & augeret robur, quod opus festinaret: sed ille hoc etiam se facturum abnuit, causando commissi reditus imperium ad Regem, cujus mandatis jam paruerat; & quòd ipse per se in suscepta expeditione abundè suo muneri satisfecerat.

Destinato profectioni die XIV. Kal. Septembris mandavit Novalea recolligi mi-

milites, navibusque imponi, præter sexcentos, quibus erat assignata statio, donec alias Venetus Imperator excubias subsisteret. Sic deseritur, cùm magis opis egeret: tamen non inops animi, neque consilii disponit præsidia, & ad signum canentis classici quotquot erant in urbe, eo audito promptissimi, sumptis armis, ad loca hostibus opposita concurrerunt. Ita recensuit, ac recognovit, quas haberet vires: porrò tàm debiles, atque enectas vigiliis, laboribusque, ut ostentatæ pro mœnibus ægrè repulissent inimicos. Cruciabatur prætereà expectatione publici subsidii, quod Marcius Procurator Bernardus Venetiis digressus erat allaturus; quod proximum opinatus, conspectis haud procul navigiis, speculatoria, quam dimisit, retulit, ea esse Mirandulæ Ducis, & Diam prope adventasse: ex quo nuntio suam auxit fiduciam tuendi parumper obsessam urbem: Visirus, cui præsentis auxilii fama pervenerat, & Gallorum audierat recessum, celer in consilio promovit omnia machinamenta in Candiam tum facillimè expugnandam; cujus præsidia erant imminuta, & nondùm intromissæ subsidiariæ manus. Idcircò cum potiori exercitus robore in toties impugnatas munitiones redintegrare conatus deliberat. Ex veteranis, qui nuper auxilio venerant, decem millia selegit; sex in Sancti Andreæ;

dreæ; quatuor in Sabulonariæ propugnacula, qui validiſſimas darent impreſſiones. Maurocenus ab nocturno exploratore præmonitus, quæ eſſet Viſiri mens, extemplò hortatur duces, & milites, ut accurata diligentia ea munimenta cuſtodiant, & pugnando edant ſuprema bellicæ virtutis geſta. Nox tota vigilata eſt, & nihil prætermiſſum repulſandis hoſtibus opportunum. Ex propugnaculis, quibus Turcæ avidiùs inhiabant, illud Sancti Andreæ obtigerat Equiti Grimaldo: qui in ejus defenſione attentus, cuncta ex militari diſciplina paravit, & ob miſſilium defectum altum ſuffodere juſſit cuniculum, qui centum ſulphurei pulveris cados occuleret. Laudatus à Mombruno (ubique excurrente, & indagante, ne quid ſiniſtri ex incuria contingeret) hoſtem infracto animo expectabat. Alterum Sabulonariæ tuebatur vigilans Imperatoris ſtudium: Inſulæ quoque Rector, & periti ſſimi rerum bellicarum viri in ejuſdem cuſtodiam ſedulò incumbebant. Adverſum hoc propugnaculum vigeſima quinta Auguſti die poſt meridiem Turcæ majora tormenta exonerant, quorum vehemens impetus ſummum præſidiariis horrorem incuſſit: eodem momento, dum perterritos Maurocenus confirmat, ingens etiam ſtrepitus, fremituſque illum admonent Sancti Andreæ muni-

ni-

nitiones irrequietis bombardarum ictibus verberari. Ubi igitur omnia circùm fragoribus, & ululatibus remugiunt, à nostris pugna suscipitur, quam Turcæ arte elaboratis ignibus, glandibus, pilis, jaculis, sagittisque deposcebant aggressi Sanctæ Pelagiæ munimentum, quod occuparunt: præsidiarii, pauci numero, non observato Grimaldi jussu, ut post explosos manuales tubos in refugia se reciperent, ab condensa acie, cui repugnare temerè ausi sunt, dissipati, & concisi fuere. Proxima Bransuichia statio, viso discrimine cœpit trepidare. Turcæ verò audaces efferre animos cùm interiores munitionum receptus conniterentur invadere. Sed propiùs admotos, & conantes ultrà perrumpere, prohibuere tormenta in fronte, & à lateribus collineata: horum crebra percussione multi cadebant cæsi, & vulnerati: ac sæviente munitarum glandium nimbo ruebant dejecti à propugnantibus adhuc obstinatissimo certamine. Tandem visi sunt hostes dubiis hærere animis, & abnuere in pugnam rursùs descendere: hos ita fluctuantes conspicatus Grimaldus, è vestigio accersitis voluntariis, quibus se subsidiarium præbuit, jussis equitibus desilire in pedestrem concertationem; & vocata in auxilium Melitensi acie, cui plurimùm fidebat, acriter aggreditur, quos etiam Gabriellius Chiliarcha

cum

cum suis, & Bransuichiis turmis ferociter invadit. Hinc altera pugna, & quidem tumultuaria; at hostibus valdè cruenta, quia undique circumsepti, & innumera globorum tempestate penè contusi, major eorum pars interfecta est, exigua nostrum jactura: & qui fugerant in tentoria omne speraverunt suorum Ducum incitamentum, ut redirent, & prælium instaurarent. Per hæc quædam munimenta à nostris recepta sunt: quædam à Turcis retenta; ea præsertim, quorum prospectus in maritima: ubi eorum multi convenerant, & ingenti suscitato igne aliquod insolitum facinus videbantur moliturì. Maurocenus illùc festinato cursu progressus, jubet parato pridem cuniculo injici flammas, qui optato eventu proscissus latam dedit ruinam, & stragem. Visirus ubi intuitus est suos, quos increpabat timoris, & ignaviæ, omni vi, & ingenio ab aggressionibus summoveri, & occidi, totis viribus enititur, ostentata audentibus spe certa victoriæ, in altera Sabulonariæ propugnaculi oppugnatione. Tum experturus quod virium, quod roboris habeat, rursùs aggeres subire imperat, molientibus ascensum præmia destinat; recedentibus minatur neces: omnes hortatur ad pugnam; nulli in castra daturus reditum edicit, nisi expugnato propugnaculo, in quo rerum summa vertebat. Ab initio

com-

commissi conflictus, Barbaris depulso à protectoriis aggeribus præsidio quoddam fortunæ jubar affulsit; hoc tamen meliori fato citò disparuit. Succedunt subsidiarii Galli adhuc manentes in stationibus, & Allobroges: ingruentium impetum fortiter excipiunt: & quos compellebat Visirus, ut audaciùs sese inferrent egregiè pugnata pugna propellunt, mactantque. Cæsorum non exiguus fuit numerus: at omnis in bellis jactura Turcis mediocris est: quippe aliis alii integri, & alacres succedebant. Nostris nihil horum suppetebat; unde magna erat difficultas subrogare defessis, & sauciis sanos, ac valentes. Quæ supervenere Mirandulana subsidia parum opis attulerant: de mille quingentis militibus sexcenti exscenderant, reliqui variis morbis inter navigandum consumpti perierant, hos paucos Maurocenus statim substituit stationarios in locum abscedentium Gallorum. Hi ab Candiæ castris noctù demigrarunt: cum ipsis recesserunt Voluntarii: quingenti etiam à Republica mercede conducti; centumque ex remigibus, qui furtim Gallicis turmis immisti latebant; & omnes ingressi naves Diam profecti sunt. Questis de injuria, & reposcentibus fugitivos, ab Novalea factum ignorante, quadraginta tantummodò restituuntur Itali, & Germani, qui ut se omninò occultarent, vel ingenio, vel favore caruerunt.

Can-

Candiæ deditio.
Pax.

MAurocenus multis circumventus angustiis, quoniam discedentibus Gallis, Pontificii, ac Melitenses cogitantes recessum Diam proras converterant, sæpiùs anxius animi volvebat quo remedio deploratis rebus succurreret: quo molimine assultanti hostium potentiæ deinceps repugnaret, exutus externis auxiliis, & omni spe publici subsidii. Habito suorum delectu reperiit quatuor tantùm millia numerari ad arma idoneos, & hi quotidie indefessis vigiliis, atque concertationibus imminui. Igitur indicto Concilio vocat omnes, qui maritimæ, qui terrestri militiæ præsidebant, ut proferrent aut voce, aut scripto quæ de præsenti rerum statu sentirent: unusquisque ad sua consilia tendebat. Aliqui enuntiarunt, brevi lapsuram urbem ob propugnantium paucitatem: nullam esse repulsam repetitis hostium aggressionibus: majora labefactata propugnacula, quassa, & penè diruta: à Sabulonaria ad Navalia obductas munitiones; impedita portus commercia: unde maturatò opus esse aliquid deliberare in rerum apice ultima decernendo. Qui fortunam ponderabant eventis, dixere, opportunè cùm Visiro agendum esse

de

de Candiæ deditione; ne cum civitate vi capta, simul cum ipsa victor hostis alias arces, & insulas interciperet. Nonnulli malebant usque ad extremum spiritum tolerari obsidium, ac sub cadentis urbis ruinis tumulari: non alius finis futurus erat defensoribus illustrior; quamvis fatum appareret è re Principis damnosum: ita Grimaldus cum Minio Conquisitore abhorrens à deditione, cùm proprium sit Turcarum institutum fidem non servare, suadebat traduci in naves nocte obscura, & quieta inutile vulgus, & impedimenta; & in classes omnem militiam: quo facto, tum ignis per pulveris nitrati semitas decurrens cuniculos ubique dispositos uno tempore succenderet: Prosilientes flammæ inopinato, ac terribili strepitu universam urbem concuterent; fumo, incendiis, ruinis involverent: terrerent hostes formidine, & aspectu sibi pro victoria relictum fuisse devastatæ civitatis informe bustum. Mombrunus laudavit fortes animos ad generosum facinus, verùm hoc exitu difficillimum arbitratus est: non poterat Turcis urbi incubantibus celari ea transmigratio: ac propterea quod de tacito, nocturnoque trajectu, deque civitate inflammanda, dictum fuerat, vix tutò exequi posse. Huic opinioni favens Maurocenus sua auctoritate; quia pendebat à fortuna semper

adversa, non minùs discedendi, quàm navigandi securitas; censuit paciscendum de deditione cum Visiro, quem credebat pertæsum diutinæ obsidionis, & moræ procul Constantinopoli, ubi illum æmuli insimulabant cupiditatis, & pigritiæ. Tandem sedatis quorumdam altercationibus, qui primò ambigebant, Imperatori adhæserunt affirmanti, ex deditione minus damni, detrimentique publicis rebus importari. Decretum cogente necessitate, visum fuit indicari Auxiliariis hucusque Diæ in portu expectantibus ventorum tempestatem: & cum eis precibus agere, ut, dum tempus est, opem afferant, missis tribus militum millibus, qui ferè totidem adjunctis operariis, in excitandis subducta humo novis receptaculis se exercerent: quo perfugio haud erat difficile Candiam diutiùs servari. Nullum auxilium, nec quidquam aliud fuit impetratum ab iis, qui obtentu solicitæ velificationis pandere vela in occidentem constituerant. Itaque Maurocenus cùm acriùs per singula momenta urgeretur auxiliorum incertus, aut ab alienis, aut à propriis viribus, eò celeriùs suum edixit deditionis propositum formula notis exarata, cui cum cæteris Præfectis, & Chiliarchis subscripsere Grimaldus, & Minius, ne ab Imperantis voluntate dissentirent. Hoc capto, probatoque consilio dedendæ urbis ad explorandum

dum Visiri animum duo delecti sunt viri prompto ad omnia, sagacique ingenio Thomas Anandus Anglus, & Stephanus Scordilius. His datur in mandatis, ut Quarto kal. Septembris primo mane Jophyri littus radentes in hostium conspectum album vexillum extollerent: Interrogantibus quid vellent, se missos dicerent ad paciscendam concordiam. Obvius occurrit Achmetus Aga, Visiro carus; sed illos de pace agentes, non tradita urbe, superbo fastu rejicit; minaturque dira, si rursùs sine ejusdem libera deditione auderent accedere. Illi nihil profectò extimescentes denuò regressi sunt; cum ipsomet Aga colloquuntur; postulant illa pacis pacta, de quibus actum fuerat ab Aloysio Molino Legato: rogant hæc referri Visiro, qui sciret Candiam vi vim adhuc strenuè posse repellere. Attamen si dederetur, quid Visirus ex æquo rependeret, hoc primùm oportebat pacisci. Ad hæc Aga ex mente Visiri retulit, dimissa Candia, Rempublicam optimas securæ pacis conditiones, & æquabilem compensationem esse consequuturam. Super his acturi de concordia ultrò, citròque Palæocastrum usque commeabant: verùm quia maritimum illud castrum congressibus valdè erat incommodum, ac plenum periculi, decretum fuit, ut deinceps ii haberentur in tentoriis ponendis ad Sancti Demetrii propugnaculum,

lum, nemine de loco discrepante, neque de Internuntiis Anando, & Scordilio; qui ob ejus viciniam commodiùs ad Concilium referre poterant, quæ gererentur. Interim Auxiliarii pridie Kal. Septembris contorquentes proras in occiduas plagas Candiæ vale dixerunt: qui verò ad stabiliendas pacis conditiones à Mauroceno delegati fuerant; & delecti à Visiro Hibraimus Aleppi Bassa, Achmetus Aga cum aliis è Turcarum primoribus, suis in opinionibus discordes plurimùm altercati sunt. Turcæ reposcebant bellicos sumptus, exacta ab Ægæis insulis tributa; atque ut vectigales essent Tenus, & Cythera: Clissam insuper, cæteraque castra in Dalmatia occupata. Nullam dicebant pro Candia posse fieri permutationem, quam Leges Mahumeticæ vetabant, ubi extructæ essent Mesquitæ. Veneti referebant non congruere cum promissis ea postulata; quibus si obstinatè inhærerent, evanescebat omnis transactio: non esse injustum, quod paulò antè Aloysio Molino desponderant dimidiatam Insulam, Enandiam, Cythæum, & Hierapetram, Mesquitas tunc habentes, ubi Candia dederetur: neque alienum ab honesta ratione dari in commutationem quæcumque præsenti bello Respublica in Dalmatia, & Bosnia con-

quisierat loca, & eorum confines agros: hanc petitionem Grimaldus suggesserat. His auditis cum indignatione, & ira nostrum audaciam procacibus verbis deridebant; quòd talia temerè præsumerent, quæ non ausi essent requirere, si totus Occidens armatus ad eorum auxilia cucurrisset: nunc agi de oppido viribus, & ope destituto, & penè debellato. Abirent itaque, & nihil sperarent ampliùs de pace, subigendi victoris arbitrio. Sed Anandus dicta refellens magna animi libertate, & constantia, affirmabat adhuc vires suppetere, innumera parari subsidia, adornari classes, & Candiam de se non pertimescere: Visiro omnia hæc nuntiarent; ne in obstinatis disceptationibus tempus tereretur. Tandem Quarto Non. Septembris convenere, ut Visirus intelligeret, absque aliqua permutatione non esse Candiam dedendam: & Maurocenus agnosceret in postulationibus Turcarum pertinaciam. Nox integra tenuit Concilium variis agitatum sententiis; hæc tamen vicit; ut nihil omninò remittendum esset de præsenti statu, sed cum ipsa urbis tutela, communis salus, & existimatio maneret inconcussa. Postera die quinta ejusdem mensis, diluculo, ad tentoria redditum est; ubi Turcæ aliud opinantes responsum ab eo,

quod

quod audierant, superbi, & iracundi nostros suis minis territare putabant. Exinde ad urbis custodiam sedulò vigilabatur; quia hostes vi conantes extorquere deditionem in munitiones recenter compactas decem majora tormenta attraxere; quorum ingentibus globis, & magni ponderis saxis è mortariis in ędificia collibratis per aliquot horarum spatium urbem lacerarunt. Maurocenus, ubi insolita machinarum tonitrua fremebant, ocyùs procurrens duobus è cuniculis, abundantissima nitrati pulveris copia infertis ignem admovet, quo illi subitò eructantes ab internis visceribus flammas; incendio, fumoque involutos ab occupatis aggeribus excutiunt alios; alios inter rudera præcipitatos exanimant. Turcæ hoc moniti experimento in Venetis non refrixisse animos, & vires, ad paciscendum proniores coivere iterùm in tentoria; & cum destinatis à Mauroceno, decreverunt Non. Septembris de dandis obsidibus tribus numero ab utraque parte, genere, & existimatione claris; deque conditionibus scripto exprimendis. Maurocenus habito super re tanta Concilio, statuit illas à Grimaldo componi; qui sine mora susceptum munus accuratissimè explevit. Inter pacta, hæc præcipuè exarata sunt. Candiæ urbis deditio in Primi Visiri manus,

cum omnibus, quæ in ea extabant, impedimentis ante belli exordium. Reipublicæ certa, stabilisque possessio littoralium arcium in Insula Spinalongæ, Garabusarum, & Sudæ. Clissæ pariter, & oppidorum cum adjacentibus agris, quę in Dalmatia, & Albania sibi armis conquisierat. Duodecimo à constituta pace die, adversa tempestate non impedita, demigrarent ab urbe universa militia, incolæ qui vellent; ac quicumque alii in ea degentes, & in naves, triremesque ad littora cum libero appulsu traducendas imponerentur armamenta omnis generis belli causa deducta in Insulam, commeatus, quælibet impedimenta, resque tùm sacræ, tùm profanę ad publicos, vel privatos usus spectantes. Venetæ classes tutissima fruerentur statione in Diæ, aut aliis portubus, donec tempus captarent navigationi opportunum. De captivis libertati restituendis tum esset agendum, cùm Venetus Legatus Constantinopolim adiret. Dimittendos fore in pristinum statum illos, qui Reipublicæ auxiliati essent; qui honorario militiæ titulo sumpsissent arma; & qui adversis partibus in bello deservissent, his dandam esse veniam. Hęc præsertim de pace scripta, postquam super singulis habita longa consultatione Visirus approbasset, de obsidibus agi cœ-

ptum

ptum eſt. Pro Venetis ob fidem dati ſunt Fauſtinus Ripa Legatus, Joannes Baptiſta Calbus Conquiſitor, & Zacharias Mocenicus, qui Ducis nomine rexerat Inſulam: & Mauroceno transmiſſi Beblirus Aſſanus Baſſa, Prætorianorum militum Præfectus Achmetus Aga, & Gajus Bejus Romeliæ Theſaurarius, omnes magni nominis viri. His intra decimum diem peractis, & receptis utrinque obſidibus, Anandus, & Scordilius primo veſpere ad Viſirum profecti humaniter fuere ſuſcepti. Salutatus Mauroceni nomine, eidem juſſit reddi mutuam ſalutationem, & gratulari, qui ſua virtute, & conſtantia mercatus eſſet, dedito oppido ad extremum proximo excidium, ſuæ Reipublicæ pacem, & Othomani Regis amicitiam; deinde bina conceptæ pacificationis exempla, alterum Italica, Turcica alterum lingua digeſta fuere ſubſcriptaque, & regalibus ſigillis obſignata; poſteà Viſirus dimiſſos Anandum, & Scordilium, veſtibus vario textis colore donavit. VIII. Idus Septembris divulgatus confirmatæ concordiæ rumor, proclamata ſecuritas, & ab armis ceſſatio, extemplò in lætitiæ ſignum reboare tormentorum fragor exauditur; & inter tubarum, tympanorumque clangorem, & ſtrepitum perſonare in utriſque exercitibus voces, & plauſus

confecti belli, & restituti commercii. Cæterùm ad implenda quæ fuerunt statuta de profectione, singuli Duces, quorum unus Comes Franciscus Sylvaticus, qui Cataphractorum ductor multa dedit prudentiæ, ac fortitudinis documenta, tùm ad Cytheram, Cydoniamque, tùm in propugnandis ex mandato Panigræ, & Sabulonariæ propugnaculis; atque ita inclaruit, ut Candiæ civitatis, cùm magis fervebat obsidio, Gubernatoris titulo meruerit insigniri; & deinceps ab Senatu ad alias armorum in urbibus Præfecturas promoveri: sedulitatem maximam adhibuerunt: cupidi exire quàm primùm à Barbarorum conspectu. Nullus enim expertus se credebat hosti tot anteà vicibus in præteritis bellis fœdifrago. Mombrunus, & Grimaldus præcipuè destinati ad accelerandos commeatus summa cura, & ordine intra præfixos dies universam militiam, impedimenta omnia diù, noctuque satagentes in naves imposuere, quas etiam conscenderunt cives, & incolæ utriusque sexus, vestales, sacrisque addicti viri cupientes degere sub miti Reipublicæ regimine, execrando Turcicum, cui proprium est, dedititios pro vilissimis mancipiis habere. V. kal. Octobris tanto silentio fuit deliberatus discessus, remanentibus in urbe duobus Græcis, qui

Pap-

Pappi vocantur, Judæis tribus, & una muliercula, ut celeritate haud credibili ſtupentes Turcæ dubitarent ſubeſſe fraudes, adhuc cuniculos, militeſque ad inopinatas eruptiones, & ruinas latere. Verùm certiores facti de migratione, & quòd ſuſpecti doli, machinæ, & fallaciæ omnino abeſſent, adducunt ad Viſirum Pozzoburgium acierum inſtructorem, qui humili cum obſequio eidem deditæ Urbis claves detulit, atque ea, quæ ex pactis præſtanda erant, optima fide complevit laudatus à Viſiro, & cum ſerica veſte ſexcentis nummis aureis donatus. Octiduum poſt, IV. Nonas Octobris, die Veneris in Candiæ poſſeſſionem Viſirus triumphantis more ingreditur, qui concrepantibus tympanis, clangentibus tubis, necnon tormentis reboantibus, lætis circumquaque vocibus Turcæ gratulari victoriam, augurari vitam, felicitatem portendere, & in recepta Candia ominari totius Cretæ Othomanico Imperio ſubjectionem. Hæc ultima triennalis obſidii tempeſtas triginta ſeptem Turcarum millia protrivit. Et Maurocenus, qui arces, & caſtra, quæ Reipublicæ reliqua erant in Inſula Battaleæ Legati curæ, & vigilantiæ commiſerat, paratus ad navigandum nuntium à Viſiro accepit referentem nullo umquam tempore ſancitam pacem fore

violandam eo incolumi, & ſtabili in gratia ſui Regis, & auctoritate, qua ſupra cæteros in Aula pollebat. His promiſſis Venetum Imperatorem in patriam redeuntem proſequi voluit: at quamdiù erit duratura ſponſio in unius vita facta, & quæ futuri ſecuritas, nempe apud eos, qui pro nihilo ducunt fidem prodere, in ſimulatione officii celare inſidias, & quolibet obtentu omnes amplificandæ dominationis occaſiones arripere? Intereà adventum Mauroceni, qui per hos dies xij. Kal. Octob. ab Senatu inter Marcios Procuratores extra ordinem, & ſupra numerum, fuerat cooptatus, fama præpeti volatu prævenit, & in vulgus dilapſa rumorem excitavit Candiæ deditæ, & pacis initæ cum Turcis. Vox hęc popularis vario affectu accipiebatur: illam alii vanam, mendacem, nullique veritatis fundamento innixam deridebant: alii exiſtimabant non hominum eſſe, ſed potiùs ſuperum oraculi, neque temerè contemnendam: quod paulò poſt probavit eventus. Dum enim pro ſe quiſque omnes ſuam confirmare opinionem contendunt, nuntiæ litterę afferuntur, quę rei geſtę ſeriem exponebant. Maurocenum fatali veluti coactum neceſſitate, facta Candiæ deditione iis conditionibus, quæ de Conſultorum conſilio pro Republica viſæ ſunt honeſtiores, pacem cum

Tur-

Turcis transegisse. Atque eo quidem tempore, quo extrema non erant expectanda; quia nullæ ampliùs vigebant vires præpotenti hostium robori pares: hę quotidie in propugnantibus laceræ, & imminutæ languoribus, cædibusque reddebantur ad repulsandas aggressiones invalidæ: hujus tertii anni asperrima obsidionis acerbitas militum duodecim millia, & sexcenta consumpserat cum duobus Patriciis Cornelio, & Quirino, ac sexdecim clarissimis armorum Præfectis, (quorum nomina ad memoriam posteritatis insignia, summis præconiis ab aliis concelebrata nunquam interibunt,) præter bina Gallorum millia cum Belfortio Duce interempta. Auxiliares classes conspecta urbis proximè labentis deplorata conditione suum maturarunt discessum: festinantis Novaleæ exemplo non solùm Pontificiæ, sed etiam Melitenses, quorum causa Respublica præsenti bello vexata fuerat. Externæ quoque copiæ ne ruituræ Candiæ obruerentur ruinis verterunt solum. Cùm igitur obsessis spes omnis auxiliorum terra, marique occidisset; Turcica classis, cui nemo erat qui resisteret, ultrò, citròque absque metu pervagabatur Ægæum; ac uberes in obsidionalia castra commeatus, & impedimenta convectabat: Veneta subsidebat in portu vacua epibatis, re-

migibusque, qui à maritimis excursibus vocati ad terrestres concertationes, & opera, deficientes supplebant. At postquam hostis magno virium incremento auctus majora cœpit audere facinora, munitiora propugnacula invadere, ea insedere, jamque mediam in urbem irrumpere, tum Maurocenus omnem cunctatione marbitratus exitiosam, deditionis consilia maturavit. Si hostilibus armis Candia subigebatur nullum non genus crudelitatis victor Turca exercuisset in captos: aditus ad effugia, ad navigationem libertatem eripuisset; classibus interceptis, & maris potitus arbitrio, cæteras Mediterranei insulas Zacynthum, Cephaleniam, Corcyram exterruisset; ipsis Venetis æstuariis incusso pavore. Quare optimo è re nato consilio censuit exequi quæ magis videbantur è dignitate, atque utilitate Reipublicæ: hæc in mandatis habuisse dicitur: ac tempori cedendum cùm esset, omnem excludere procrastinationem; quia vel dies unus intermissus, vel nox una interposita, cuncta sæpè perturbat. Non à Patribus alia mandata expectare potuit, ex distantibus locorum spatiis importunè afferenda: non Aloysio Molino referre eam, qua opprimebatur, necessitatem, Visiro nuntiorum transitum prohibente. Igitur ad extrema redactum,

actum opportunitas, quæ se objecit publicæ, privatæque securitati, compulerat in deditionem, & pacem. Hanc Senatus præsentia considerans, ac prospiciens futura, plenis suffragiis approbavit; & Dominicus Contarenus Princeps piè persolutis votis divinitus redditam testatus est. His itaque gestis Franciscus Maurocenus declinata obtrectantium æmulatione, & invidia in attributo sibi jure, ac merito Procuratoriæ dignitatis splendore, illustriorem suæ fortitudinis, & prudentiæ famam in omnium voces extendit. Et verò si quis æquus rerum æstimator accuratiùs expendere voluerit conditiones constitutæ pacis, post atrox, & diuturnum bellum, judicabit is, Senatum Venetum non ab hoste hanc accepisse, sed illi potiùs dedisse.

* Hic extremam jam manum Historia nostra receperat: sed dum quartò illam mandari typis intelleximus; si nobis longo jam senio confectis, vires, & anni suppeterent, narrationem nostram, quam Pax quindecim ab hinc annis cum Turcis inita clauserat, recens adhuc in eosdem instauratum bellum produceret. Argumentum, quod maximarum rerum refertissimum futurum credimus, hoc est

Veneto nomini responsurum, post nos venturis dimittentes, belli tantummodo causam, & occasionem summis, ut ajunt, labiis, delibamus. Causa: non aliena invadere, sed fœdifragum toties ulciscendo hostem, sua sibi repetere, & vindicare. Occasio: Germanorum, & Polonorum junctis viribus, soluta ab arctissima obsidione Vienna Austriæ, quo ni Superi indulsissent, protinus Italorum, & primis Venetorum cervicibus institisset immanis furor. Divina itaque, plus quàm humana ope libertatis, ad Sacrum cum Leopoldo Cæsare, tanquam Regnorum Hungariæ, atque Bohemię, & Arciducatus Austrię Domino: necnon cum Joanne Polonorum Rege III. Regnoque invitatos, tertios accedere placuit. Fœdus autem iis conditionibus, eaque lege sancitum est; & in manus Innocentii XI. cujus ope, Divinitatis vicaria, steterat elapso anno Christiana res, partium jurejurando firmatum: Ut scilicet Cæsar in Hungaria: Joannes ad Podoliam, & Ucraniam terrestribus exercitibus rem gerant; Nostri verò Dalmatiam copiis adeant, & Mari validissima instructa classe incumbant. Cæterùm quidquid arcium, & regionum, cuique fœderatorum in his bellis cesserit, sua sui habeant, & cuncta in pristinos possessores concedant. Maxima igitur

tur parandæ validiſſimæ claſſis Senatus cura; quod tanta animi, & operis magnitudine, & tàm brevi temporis intervallo aggreſſum, & expeditum eſt, ut ſuis populis amorem, exteris admirationem, hoſtibus terrorem, nec quidem panicum excitaverit. Nec minor pro gerendis in Dalmatia rebus ſollicitudo; unde juſto exercitu jam comparato, & in hoſtes finitimos proximè educendo, præclarum aliquod facinus præſtolamur, quod exordia Principatus Sereniſſimi Marci Antonii Juſtiniani totius Reipublicæ conſenſu, & bono, ad ſummam Dignitatem evecti, feliciſſimè ſignet. Claſſi autem univerſæ, ſummæque rerum idem, qui aliàs, Franciſcus Maurocenus D. Marci extra ordinem Procurator, tantoque non impar oneri ſumma de more auctoritate impoſitus; qui dum nos hanc ſupremam manum operi noſtro imponimus, ſuam magno demandato muneri proſperè admovens, ſeptemdecim dierum acri cum defenſoribus Turcis contentione perducta, Leucade inſula, & arce hujus nominis munitiſſima, vulgò Sancta Maura, potitus eſt, quam ab ora Epyri occidua, ubi olim Acarnania, nunc Ducatus, ſeu Deſpotatus, anguſtum adeò fretum dirimit, ut ponte continenti jungatur. Et hinc recluſus ad majora aditus, quamvis hujus

loci adeptionem inter non minora ponamus, quem post, vel illam ad Echinadas altero ab hinc sæculo insignem partam victoriam, vincere, sed improsperè, & inutiliter nostri tentaverant.

F I N I S.

JOANNES BAPTISTA VERUS.

ANAGRAMMA PURUM.

NOBIS UNA PATES, VERITAS.

Huic tanto sacrum Numini
Sit; quod debemus Patriæ,
Stylo veraci proditum.

RE-

RERUM VENETARUM
INDEX

LIBRI PRIMI.

997.

1420.

LIBRI TERTII.

Bel-

LIBRI QUARTI.

LIBRI QUINTI.

1641.

LIBRI SEXTI.

An-

Mor-

Nul-

F I N I S.

